This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Ma. 1224
L: Bosch
Ma. 1224

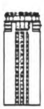

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

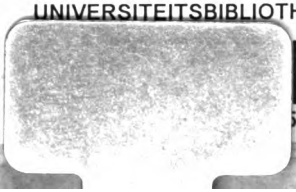

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS,

IN LIBROS XL. DIGESTARVM

Tomi Duo:

PER QVAS DE OMNI RE PROposita, multis & propè infinitis rationibus disputari, aut tractari, omniumq; summaria cognitio haberi potest.

Authore D. PETRO GREGORIO Tholosano I. V. Doctore, nunc in noua Academia Lotharingica Pontis Camassonij Professore publico.

Cum INDICIBVS locupletiss.

COLONIÆ,
Sumptibus LAZARI ZETZNERI Bibliop.

M. DC. X.

Digitized by Google

Digitized by Google

OMNIPOTENTI

IMPERATORI VNIVERSI, ET IMPERATORVM DOMINO VNICO, & in Trinitate ineffabili, viuenti DEO suo liberalissimo, plus quàm Mecœnati,

PETRVS GREGORIVS.

PRaterierunt aliquot anni, adorande Domine, quibus talentum, quod nullis præcedētib. meritis largitus mihi es, oportuit me negotiationi commoda concedere: requirebas vsuras & accessiones, si quas fecissem sorti. Non potui certè rationes Calendarij, tibi, qui omnia nosti, subtrahere: conscius mihi tamen, quòd non ea, qua decebat, diligentia, sim in eo negotiatus, ausus non fui statim vbi petijsti.

Digitized by Google

exiguũ illud, quod apud me erat, peculiolum promere, vix ad sortem exoluendam sufficiens. Verùm cogitanti mihi, & opes, quibus abundas, cum ea, qua premor inopia conferenti, subit, te nõ tam lucrum quod postulas, quàm animum & laborẽm debentis perpendere. Quamobrem & ea spe firmatus, ad suspendendas initas iam rationes, proq; interusurio, hoc Opusculum, breue quidẽ, sed ni fallor, perquàm reipub. vtile, Tuo nomini obtuli: reliqua omnia, si annuas redditurus.

CHRI-

CHRISTIANISSIMO REGI GALLIARVM ET POLOniæ, Henrico III. P. Gregorius, Academiæ Cadurcensis Professor publicus.

DVo sunt, Christianissime Rex, quibus ciuilis societas stabilita, & semper conseruata est, ratio, & legitima coactio: illa leges peperit, ista leges conseruauit: vt contrà, parùm sit arma foris esse, nisi sit consilium domi, & quod ratio non suadet, vltio imperat. Atque & artes imperatoriæ, duæ, in legibus optimis condendis, & in armis legitimè pertractandis: vtraq; pacem finem habet, & pacis quietisque desiderium reges constituit. Bella suscipiuntur, vt in pace viuatur: & leges in pace colimus, vt belli causas præscindamus. Idcirco optimę cuiusq; bene institutæ reipublicæ olim, Imperatores & Principes non solùm in pugnam educere acies, sed & bonis probisq; disciplinis instructi, exercitum continere, & regere nouerant: quibus eruditi, & æquissimis orationibus & legibus, concitabant, exacuebant, retrahebant & continebant militum enses, & animos subditorum, & hostium mentes: vt non tam vi armata, quàm iusto & accommodo consilio, oppida, ciuitates, prouincias, & regna ipsa subigerent. In hoc præstabant cæteris Romani: hominumq; bene imperantium soli, laude vt plerunque digni habiti sunt. Et quidem, vi vel

Digitized by Google

robore exercitus hostem aggredi, brutorum ferocium moribus peculiare & proprium, quę furore iræ in ipso impetu concitantur: at cum hoste consilio congredi, Vulcanijsque se tegere armis, expugnare & debellare superbos, prudentissimi & absolutæ virtutis principis est. Vt meritò gloria immortali donandi & celebrandi sint, qui regum ingenia humanioribus & iuris vtriusq; disciplinis ab ineunte ætate imbuūt & cum Martis laborib. in illorū institutione Palladis artes maritant & conferunt. Quę omnia simul hæc Imperatori optimo necessaria: is enim qui solū sanguinolentas nouerit temerè instruere turmas & legiones, vix est qui non in Phalaridis declinet crudelitatis infamiā: vt is, qui solùm studijs liberalib. & legibus componendis omnē labórem impendit, rarū est, si non in Nini declinet otium. etsi, ppter impiorum audaciā, quę araneorū telas violant, ni compescantur, nō imperio priuetur. Ex vtroq; aūt, admirandus & optimꝰ nascitur & desideratur à populis Princeps. Quo factum vt triplex ista tua Gallia, prudentiss. & magnanimo Principe, fratre tuo Rege Christianiss. orbata, tui desiderio qui aberas, aliquandiu ingemuerit: spem statā, in tam turbato statu, & incendio tam latè propagato seditionū, in te vno post Dei opem habens: tanquā in eo, qui disciplinæ suæ militaris, vsque adeò in antè actis iuuenilibus annis testimoniū celebre dederit: & qui vsque adeò bonos, peritos. & prudentes honorauerit, sesęq; ita eruditum & probum exhibuerit, vt à Sarmatis siue Polonienſibus in comitijs multorū hominum, & tribuum nulibus constipatis, solus electus dignusq; habitus

bitus fis, ad barbara & indomita vicina regna conculcanda. Cœperat quidem Polonia te hoc anno frui, & iam cogitabant hostes eius de pace & tributi oblatione: sed reuocauit te nō minore cum tui laude regnū natale, quàm Polonia indè elegisset; potuit enim, vltra id quòd eras dignus eo regno, te regni splēdor prouocare. Sed quòd in regnum natale redieris, eximiū magis quippiam fecit: non enim te reduxit viuendi in otio, vel splendore voluptas, sed afflictarum rerum commiseratio, patriæ pietas, & proximorū labor immensus: vt curares, cōponeres, & restitueres ea, quæ non nisi à principe bonis legib. & disciplinis, & militari arte instructo, curari, cōponi, & restitui queunt. Ades itaq; talis nobis, & talia nobis proximè futura speramus, & pro ijs Deo gratias, & tibi agimus: te omnes, nō vt regē solùm, sed vt sapientiss. pastorē populorū, afflicti expectabant: te, vt patrem, amplectuntur & venerātur, sua tibi quotidie & magna certè, & quę habēt cuncta, offerunt, deuouent, & cōsecrant. Ego quoq; qui nō habeo, quo possim ad modulū lætitiæ animi mei gratulari, qui non eas opes, quas tibi reliqui offerūt, possideo, thesauri mei quasdam primitias exhibeo; compendium inq. cognitionis rerū vniuersarū, per syntaxes compositum. Cui accedet, Dei & tuis auspicijs, statim alia secunda pars, qua syntaxes omnium artium, si Deus voluerit, & si vixero producā cum cōmentarijs vtriusq; partis additaq; magna epitome suis vtriusq;, in qua plusq; 10. annos laboraui. Quę, vt spero, poterunt remp. aliqua in parte iuuare: erūtq; tibi, & posteris testes locupletissimi otij nostri literarij, & quietis à lectio-

Digitized by Google

nib. iuris ciuilis quotidianis impetratæ. omnia enim me vtilitati reip. & meipsum debere arbitror: vt si quando in tuo Comitatu Cadurcensi, & Academia eius, in qua publicus dictus sum Professor iuris Cæs. à prælectionib. vacare contingat aliqua iusta causa, tempus illud vacuum ab hoc labore non sit: eo semper viuens animo, vt vllam non sinam præterire occasionem, ex qua putem meo labore vtilitatem communi societati accessuram, quin si eam præstare possim, non experiar: sed eo libentiùs, quod sciam, certusq; sim, nos ante oculos laborare principis & imperatoris optimi, qui merita cuiusq; distinguere nouit. Quamobrem Imp. Christianiss. interim hoc munusculum propignore mei obsequij erit & gratulationis, dum cætera parturio: ab eo, inquam, oblatum, qui certus est, principem omnibus instructũ artibus imperatorijs, non tantùm milites strenuos, sed & eos qui in pertractandis artibus & legibus versantur ad Reipubl. vtilitatem habere. Deus, in cuius potestate cor Regum est, tuã Christianissime Princeps, mentem & manum ad promouendam suam gloriam, & imperij tui fœlicitatem dirigat. Lugduni pridie Non. Nouemb. 1574.

ELEN-

Digitized by Google

ELENCHVS SINGVLORVM LIBRORVM ET CAPITVM.

Liber I.

Caput 1. De Cognitionis distinctione. pag. 1.
2. De methodo & gradibus, quibus perficitur cognitio. ead.
3. De precautione obseruanda in cognitione habenda, disputatione instruenda in quæstionibus, & earum solutionibus. 2
4. De generali rerum consideratione. 3
5. De accidente generaliter. 5
6. De secunda rerum consideratione per materiã & formam. 6

Liber II.

1. De artis speculo. 7
2. De vsu & praxi speculi. 10
3. De exordio. ead.
4. De tribus dicendi partibus. 11
5. De quæstione in genere. ead.
6. De quæstione, vtrum, vel an. 12
7. De quæstione, quid, quis, quæ, quod sit. 13
8. Modi essendi in alio, ex variis authoribus in vnum schema ordinati. 14
9. De finitione. 14
10. De notis veræ & optimæ finitionis. 17
11. De specie. ead.
12. De differentijs. 18
13. De proprio. ead.
14. De accidente. 19
15. De individuo. ead.
16. De tertia quæstione, quot sint, & de loco diuisionis. 20
17. De quarta quæstione, de quo, vel ex quo. 22
18. De quinta quæstione, à quo, & per quem. 23

Digitized by Google

19. De sexta quæstione, iuxta, vel secundum quid. ead.
20. De septima quæstione, cuius. 24
21. De quæstione octaua, propter quid. ead.
22. De nona quæstione, quare. 25

Liber III.

1. De nomenclatura relationum distinguentium. 25
2 De differentia & concordantia. ead.
3. De contrarietate vel contrario. 28
4. De principio. 30
5. De causis. 32
6. De medio. 35
7. De fine. 36
8. De maiori, minori, & æquali. 37

Liber IIII.

1. De bonitate. 38
2. De magnitudine. 41
3. De duratione, vel perseuerantia. 43
4. De potentia. 44
5. De cognitione. 47
6. De appetitu & voluntate. 56
7. De virtute. 57
8. De veritate. 59
9. De gloria. 61

Liber V.

1. De accidentium summaria distinctione. 62
2. De quantitate. 64
3. De relatione, vel ad aliquid. 66
4. De actione. 67
5. De passione. 69
6. De vbi. 70
7. De positione, vel situ. 71

Digitized by Google

8. De quando. 72
9. De habitu. 73
10. De qualitate. 74

Liber VI.

1. De ratione methodi præsentis, & de classe substantiæ in vniuersum. 76
2. De Dei nominibus. 78
3. De distinctione veri Dei ab idolis. 79
4. De Theologia. 81
5. De epitome totius Theologiæ. 83
6. De Theologiæ vinculo, dilectione, & diuinis præceptis. 84
7. Reliqua de præceptis, & quædam axiomata de Deo, & Theologia. 87
8. De sacramentis. ead.

Liber VII.

1. De Angelorum diuisione. 89
2. De officijs bonorum Angelorum. 91
3. De Dæmonibus, siue Angelis malis, & nominibus eorum quibusdam. ead.
4. De distinctione Dæmonum, & de quibusdam naturis eorum. 92
5. Dæmonum quorundam, qui sibi Dei cultum vsurpauerant, nomenclatura. 93
6. Alia distinctio Dæmonum, ex operibus eorum. 95
7. De Magia vetita, & potestate Dæmonum. ead.
8. De definitione & distinctione Magiæ. 97

FINIS.

Digitized by Google

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS,
LIBER PRIMVS.

De cognitionis distinctione.

CAP. I.

DVAE sunt cognoscendi species, quibus, veluti lumine quodam prælucente, abdita & incognita manifesta fiunt. Atq; in summa, Omnis cognitio erit vel diuina, vel humana. Diuina est, quæ à diuino numine fluit vel mediatè, vel immediatè.

Mediatè illa est fluens, quæ est ad nos delata per Angelos siue bonos, seu malos: per Prophetas, per Sacramenta, per reuelationes: quæ quidem fiunt per mysteria, insomnia, per visiones.

Porrò visionum aliæ sunt sensibiles, aliæ imaginariæ, aliæ intellectuales.

Sensibiles sunt, quando aliquid videtur exteriùs, & intelligitur significatum eius: sicuti dum Daniel vidit inscribi parieti ab Angelo, Mane, Thetel, Phares, & mysterium intellexit. In prophetia Danielis.

Imaginariæ, quando in vi imaginatiua formantur imagines virtute diuina, ad aliquid significandum occultum: vt quando Daniel vidit quatuor animalia ascendentia de mari, & mysterium agnouit. Daniel. 7.

Intellectuales sunt, quando sine imaginibus & figuris visiones apparent.

Immediatè fluens à Deo cognitio, est illa quæ infunditur Angelis superioris ordinis, Prophetis: Lex à Deo Moysi in monte Sinai concessa: & Euangelium ab ore Dei Domini nostri Iesu Christi traditum. Potest que huiusmodi dici, ratio & vis intelligendi insita animæ: de qua scriptum, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.

Humana autem cognitio vel est Naturalis, vel Rationalis.

Natura-

Digitized by Google

Naturalis illa, cuius & participia animalia bruta vel ex insita vi vel ex sensuali notione. Nam insita, & veluti cōnata vi, omnia animalia ferè, sibi contraria, vtilia & propria norunt. Sensualisque notio per sensus, & obiecta illis oblata, facilè accedit: vt per auditum, visum, gustum, odoratum, tactum

Rationalis illa est, quæ solius est hominis. Et hæc nascitur, vel accedit aut ex propria vi intellectuali indita animali: vel ex discursu, & actione rationis: vel ex obseruatione, siue experientia, inquisitione & collatione rationabili rerum, causarum, temporum, actorum, vnde & præsagia, & alia: vel ex præceptis artificum: vel ex disciplina, & institutione peritorum.

De Methodo, & gradibus, quibus perficitur cognitio.

CAP. II.

COgnitio diuinitus tradita, alia non eget arte ad certitudinis probationem, quàm sola fide: nec similiter naturalis, vel ex sensibus comparata. Rationalis sola probationes recipit: cuius sunt infantiæ & perfectionis gradus decem, in quibus, vsque ad sextum, organa sensuum prosunt: in reliquis autem, anima hominis sola negotiatur, & cogitat.

Primus itaque gradus cognitionis statuitur in re ipsa, quæ cognoscenda: vt sit quod indagandum venit, materia exterior, Græcis ὑποκείμενον, subiectum vel obiectum nobis.

2. In medio, quo sensibus res iungitur, & quodammodo applicatur: non secus, quàm per lucem cognoscitur oculis, quod antea in tenebris latebat; & per verba mens defertur cognoscenda auribus, &c.

3. In organis sensuum, vel in sensibus bene dispositis exterioribus: qui quinque numerantur, auditus, visus, olfactus, gustus, tactus. Quorum instrumenta & organa totidem, aures, oculi, nares, palatum & lingua, totum corpus animale.

4. In sensu interiori, ad quem exteriores colliguntur, nisi aliena prohibeat passio: ad quem sensoria, vel organa sensuum, transferunt sensita, vt ad sedem communem: vnde & sensus dicitur communis, ea facultas. Atque hîc incipit vis animalis operari.

5. In phantasia, vbi fiunt imagines rerum sensu comprehensa-

hensarum. Hic etiam fit intellectualium [illegible] intellectualis conceptio: cum res incorporales non habeant corporum dimensiones, quibus simulacra perficiuntur.

6. In æstimatione, & iudicio inferiori dicto: vbi iudicantur prædictæ comprehensiones, quales sint simpliciter & extra discursum vel ratiocinationem, distinctione facta tantum reali. Et ad hunc vsque tantùm gradum cognitionis, animalium præstantia ascendit, non vltrà.

7. In cogitatione, διάνοια Græcis, iudicium superius Latinis: quo comprehensæ imagines, ad examen & iudicium reuocantur discursus. Atque hic, pro simulacrorum varietate, & ex nimiùm summaria rerum collatione, opiniones variæ nascuntur.

8. In ratione, siue consultatione seria, qua, plura ad vnum stabiliendum colliguntur.

9. In intellectu, dum fit vera determinatio post ratiocinationem: idcirco ibi quies agitationis mentis, & scientia indubitata. dicimus autem hunc intellectum, acquisitum: distinctum ab infuso, non via rationali vel humana, sed diuinitus præter ordinem vulgarem contingente.

10. Gradus omnibus superioribus communis ferè, in memoria constituitur: quæ est penus & cellarium imaginum, cogitationum, rationum intellectus. Ibi etiam quies, nulla agitatio vel conflictus animæ: ibi & concurrentium ordinatio legitima per artem

Erit autem anacephalæosis horum graduum decem, hæc: 1. Obiectum. 2. diaphanum. 3 sensualia. 4. sensus communis. 5. phantasia. 6. æstimatio. 7. cogitatio. 8. ratio, vel consultatio. 9. intellectus. 10 memoria.

De præcautione obseruanda in cognitione habendâ, disputatione instituenda, in quæstionibus & earum solutionibus.

CAP. III.

PRæcautio omnis consistit in cura & consideratione sui ipsius, rei propositæ, personarum quærentium, & causarum aliquorum accidentium.

Cura sui ipsius consistit, vt primùm Dei opem in auxilium inuocemus vel palàm, vel apud nos: deinde vt à peccatis ani-

Digitized by Google

mam mundam, corpus ab impuris à contaminatis actionibus, quoad fieri poterit, liberum habeamus. Tertiò vt animæ robur ab aliis negotijs ad opus agendum reuocemus, & in vnum quod proponitur intendamus eius omnes vires.

Cura rei propositæ versatur, primùm, vt concipiamus eandem probè, interrogati, vel quæstionis mentem & circumstantias. Deinc vt conuenienter eligamus in speculo huius artis, cellulam in qua contineatur. Tertiò vt in dubijs vtranque perpendamus partem.

Personarum quærentium obseruatio versatur in consideratione, num sint graues: vt tunc respondeatur paucis, & cum decenti decore. & conclusione accommoda: Num pertinaces, quia plurib. tunc verbis respondendum: Num simplices, vel rusticæ, & parùm eruditæ, vt tunc simplici solutione cum ratione quadã ex natura deprompta, fiat satis: Num doctæ, & bonis disciplinis imbutæ, vt tunc maximè locis ab authoritate traductis, ornamentum sumat oratio.

In causis accidentalibus considera, an quod proponitur, sit iam satis cognitum, vel decisum: si vanum & futile: si parui momenti: si supra mentis humanæ notionem. Nam in his sufficit simplici negatione, vel affirmatione respondere. Deinde considera causas & occasiones cur fiat, & tempus in quo fit inquisitio. Num quidem quis ad experiendas vires ingenij quærat: vt tunc totis neruis, qualis sis, doceas. An verò tantùm tua desideretur sententia: tunc enim breuiter, sed appositè & cum ratione, respõdere melius, opinor, quæ sentis. Quòd si dubia, & vtrinque probabilis videatur res, vtranque propones sententiam: demum quam eligas rationibus firmabis, & aduersam refelles.

De generali rerum consideratione.

CAP. IV.

PRima & summa rerum consideratio est, vt omne quod fuit, est, vel erit, dicatur aut substantia, aut accidens.

Substantia est, id quod est per se, in se, non in alio: in qua accidentia recipiuntur, quæ ei inhærent.

Accidens est, id quod potest adesse & abesse subiectæ, sine rei cui adhæret corruptione. Quamobrem accidens verè & propriè, est tantùm quatenus adhæret, nisi consideratione sola seorsum consideretur.

Diui-

Digitized by Google

Diuiditur autem substantia, vt alia sit increata, creata alia, alia ex creata & increata constans.

Increata substantia, est immortalis & extra omnia accidentia, omnem mutationem vel alterationem respuens. Et haec solius ipsius Dei est, qui omnium creator, causaque est omnis essentiae: quia entia, & non entia ex Deo sunt.

Creata subdiuiditur in spiritualem siue incorpoream, corpoream, & ex vtraque compositam substantiam.

Spiritualis vel incorporea rursum vel est viuens, vel sine vita: viuens, qualis Angeli vel spiritus, item animae: sine vita substantiae incorporales possunt esse ideae, & abstractiones quas animus facit: item prima materia secundum philosophos.

Corporea denuò subdiuiditur in simplicem, & compositam. Simplex constituitur in aethere, & quatuor elementis. Aethere continentur decem coeli, empyreum, crystallinum, firmamentum vbi stellae inerrantes, & septem Planetarum orbes: sunt & eius substantiae ipsi septem Planetae, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, & corpora stellarum fixarum.

Quatuor elementa, quae ab Aristotele dicuntur substantiae naturales, sunt, Ignis, qualitatis calidae & ficcae: Aer, qualitatis calidae & humidae: Aqua, qualitatis humidae & frigidae: Terra, qualitatis frigidae & ficcae.

Composita autem substantia, vel est perfectè ex quatuor elementis composita, vel imperfectè. Ex perfecta compositione nata, quaedam habent solam essentiam, alia cum essentia vitam.

Quae solam essentiam habent, sunt, veluti lapides, gemmae, vitrum, cadauera, excisa & arida ligna, metalla.

Atque cum essentia habent vitam, ratione perfectionis vitae distinguuntur: vt alia viuant vita plantae, alia vita sensitiua, alia intellectiua. Vita plantae vegetabilis dicitur: qualis in arboribus, fruticibus, herbis, oleribus, frumentis, leguminibus, & in horum & similium partibus & productis, in floribus, foliis, fructibus, corticibus, siliquis, & aliis id genus.

Vita sensitiua irrationalis dicta, in animalibus substantiae suae vim exhibet, siue ea sine volantia, pennis vel membranis, siue gressilia, quadrupedia, vel bipedia, aut multipedia: siue repentia, vel terrestria, vt serpentes, vel aquatilia, vt pisces. Vita intellectiua viuunt homines soli, constantes anima intellectuali, & corpore.

Imper-

Digitized by Google

Imperfectè composita corporea substantia apparet in impressionibus aeris. quæ conspiciuntur ex imperfecta elementorum quatuor compositione, vel ignitæ, vel aqueæ, vel aereæ. Ignitæ impressiones oriuntur ex halitibus siccis, & elegineis, & alijs: cuius mixtionis sunt stellæ cadentes, bolides, cometæ, & similia his: addunt circulum lacteum, dictum galactitem, vel galaxiam, & apparitiones radiorum solis, quales patelij, halon, virgæ solis. Ex aquea impressione nascuntur vapores, pluuia, nix, grando. Ex aerea venti, terræmotus, fontes, flumina, &c.

Substantia constãs ex corporali & incorporali Homo est, cuius pars spiritualis anima, reliqua corpus.

Quæ verò ex increato & creato substantia constat, est in solo domino nostro IESV CHRISTO, qui cùm verus Deus sit, & ita increatus, est & verus homo, sine diuisione hypostaseos, & sine confusione.

Axiomata Substantiæ.

1. Commune est omni substantiæ, in subiecto non esse.
2. Inest secundis substantijs, id est vniuersalibus, & differentijs substantialibus. vniuocè prædicari.
3. Omnis substantia videtur hoc aliquid significare.
4. Inest substantijs, nihil esse contrarium.
5. Substantia non suscipit magis, vel minus.
6. Substantiæ sunt susceptibiles contrariorum, vnum & idem remanentes.

De Accidente generaliter.

CAP. V.

ACcidens semper in alio est: vel per modum materiæ, vt est quantitas: vel per modum formæ, vt est qualitas: vel est ad aliud, & hoc respectum includit; & bifariam considerari potest: vel intrinsecus, quo casu facit prædicamentum relationis: vel extrinsecus, quo modo alia sex constituit prædicamenta per denominationem extrinsecam, eo modo fit per actionem actio: per passionem, passio: per tempus, quando: & per locum facta comparatione ad totum, vbi: per comparationem loci ad partes, situs vel positio: per ea quæ adiacent corpori hominum & brutorum, interdum & plerunq; fit habitus. De quibus postea proprio de accidentibus libello.

Omnium autem accidentium aliud separabile, aliud inseparabile: aliud commune, aliud proprium. Separabile

Digitized by Google

subiecto euelli potest facilè, vt sedere, ambulare. Inseparabile, vt nigredo in coruo, & Aethiope. Commune, quod pluribus, & diuersis subiectis, vel substantijs accidere potest: velut calidum, humidum, siccum, frigidum, asperum, lene, bonitas, magnitudo, duratio, &c. vitia, virtutes, & his similia. Proprium, quod conuertitur cum subiecto, & vni soli generi, vel speciei conuenit. sine adiectione termini subiecti: qualis lux in sole, summè calidum in igne.

Axioma de Accidente.

Accidens, melius demonstrat substantiæ dotes; alioquin ferè inuisibiles, incomprehensibiles, & indistinguiles sensibus.

De secunda rerum consideratione per materiam & formam.

CAP. VI.

REs omnes creatæ & factæ habent materiam ad formam suscipiendam idoneam: & formam qua res distinguuntur, mutantur, declaratur materia, & nomina concipiuntur.

Cæterùm materia vel spiritualis, vel corporalis est.

Spiritualis intellectualis dicitur, eaq; bifariam intellectualis, inquam, creata simul cum sua forma, & consequeter immutabilis: quod pertinet ad essentiam materialem, cuiusmodi est ea quæ Angeli & animæ est. Alia autem est intellectualis, quæ per modum accidentis generatur in conceptione mentis, ex determinatione suppositæ pro subiecto disputationis. Sic materiæ in iuris Cæsarei & Pontificij explicatione, vt plerunq; pro ipsa rerum tractatione.

Corporalis materia, vel prima, vel secunda est. Prima illa est, quam dicunt informem Physici & inuisibilem: Moyses in mundi Genesi, vocat cœlum & terram. Secunda, ea quæ est ex priore & forma composita, & ex qua aliquid aliud fit, vel fieri potest. ita materia statuæ, & lignum, & æs, & simile vnde fit. Erit autem hæc materia vel simplex, vel composita, vel substantialis, vel accidentalis. Simplex, veluti quatuor elementa sunt pro simplici materia elementatorũ. Composita, vt lignum, æsue in statua. Substantialis, quæ & naturalis dici potest, veluti germẽ, auis est materia: semen, eorũ quæ inde oriuntur. Accidentalis, quæ naturali & substantiali accidit non substantialiter.

Forma

Formarum etiam, alia spiritalis, alia corporalis.

Spiritalis rursum, substantialis, vel accidentalis esse potest. Substantialis, per quam fit essentialis distinctio per propriam naturam concessam cuique Angelorum, vel animarum. Accidentalis ex accidentibus distinguit, veluti numero, ordine, bonitate, malitia, vitio, &c.

Forma corporalis, eodem modo, essentialis, aut accidentalis dicitur. Essentialis, vel substantialis illa est, quæ dat rei essentiam, qua perempta, vel imminuta, res ipsa quæ erat, perire vel minui dicitur. Nascitur namque ex certa determinatione, mixtione & compositione, cuius dissolutione dissoluitur essentia: veluti in homine, anima & corpus formam constituunt, hisque distinctis non amplius homo, sed cadauer vel anima: ita lapides, plantæ, animalia quæ dum integra sunt, dum viuunt, ex tota substantia dicuntur habere certam essentiam, quam post dissolutionem amittunt: siue ex visibili, aut ab inuisibili oriatur forma. Quomodo autem hæc compositio misceatur & perficiatur, soli summo perfectoque rerum artifici & creatori Deo relinquendum.

Accidentalis formá est, quæ accedens subiecto vel materiæ, aut inde recedens, non corrumpit subiecti vel materiæ essentialem formam: siue accidentalis forma visibilis sit, vt color: siue inuisibilis, qualis est modus vtendi.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ

ARTIS MIRABILIS,

LIBER SECVNDVS.

De artis Speculo.

CAP. I.

EX generali rerum consideratione, ad singulatia perueniendi facilis est via & methodus. Idcirco desideramus huius artis discipulum, Epitomen sequentem, quam Speculum dicimus, accuratè præscire & memoria tenere: ibi enim rerum omnium ideas, & in speculo repræsentatas formas, momento temporis contemplabitur, & ordinem, & electionem substantiarum, & accidentium admirabitur, & annotabit.

Digitized by Google

Speculum artis huius, duas partes habet summas & principuas. Prior continet modum quærendi, examinandi & disputandi, & respondendi: in hac disponitur animus & mens eius qui scire desiderat.

Altera continet classes & cellulas, ad quas proposita scienda, disputandáue referri debent: vnde duci & argumenta & rationes oportet.

Speculi prior pars quæstiones & comparationes exhibet.

1. QVÆSTIONES 9.
2. 1 Vtrùm, vel an.
3. 2 Quid, quis, quæ, quod.
4. 3 Quotuplex.
5. 4 De quo.
6. 5 A quo.
7. 6 Secundùm quid.
8. 7 Cuius.
9. 8 Propter quid.
10. 9 Quare.
11. COMPARATIONES, vel relationes ex triplicitate.

Prior triplicitas. 12. 1.

12. 1 Differentia.
13. 2 Concordantia.
14. 3 Contrarietas.

2. Triplicitas.

15. 4 Principium.
16. 5 Medium.
17. 6 Finis.

3. Triplicitas.

18. 7 Maioritas.
19. 8 Aequalitas.
20. 9 Minoritas.

Quæ omnia in substantia, accidentibus, virtutibus, vitijs, prædicatis & subiectis, habent praxim.

Secunda speculi pars.

21. Classis communis prædicamentorum, substantiarum, accidentium

accidentium, in abstracto & concreto. Dicuntur q; huius ordinis res, Transcendentia, numero 9.

22. 1 Bonitas, bonum.
23. 2 Magnitudo, magnum.
24. 3 Duratio, perseuerans.
25. 4 Potestas, potens.
25. 5 Cognitio, scientia cognoscens.
27. 6 Voluntas, volens.
28. 7 Virtus, virtuosum.
29. 8 Veritas, verum.
30. 9 Gloria, gloriosum.

31. Classis accidentium, & prædicamentorum accidentalium, numero 9.

32. 1. Quantitas.
33. 2 Relatio.
34. 3 Actio.
35. 4 Passio.
36. 5 Vbi
37. 6 Quando.
38. 7 Situs.
39. 8 Habitus.
40. 9 Qualitas.

41 Classis substantiæ, & prædicamentorum præcipuorum.

42. 1 Deus: Hic locus à Dei placitis.
43. 2 Angelus: locus ab Angelorum vi, & revelationibus.
44. 3 Cœlum, locus à vi, & effectu cœlestium.
45. 4 Homo, cum loco ab authoritate, & factis eius, & inuentis.
46. 5 Anima, cum ratione, & imaginatione: locus, à præstantia animæ.
47. 6 Vita sensualis, & bruta: locus ab animalium irrationalium substantia, factis, & naturis.
48. 7 Vita vegetatiua: locus à plantis, & earum virtute, & natura.
49. 8 Silentia corpora, sine vita, habentia essentiam cõpositam tantùm: locus à lapidibus, metallis & similibus elementatis.
50. 9 Corpora simplicia, elementa rerum, siue principia eorum considerata: Hic locus à principijs, & elementis rerum, scientiarum, & actionum.
51 Classis qualitatum particularium virtutum, & contrariorum.

Digitized by Google

52. 1 Iustitia:iniustitia.
53. 2 Prudentia:imprudentia.
54. 3 Fortitudo:timiditas.
55. 4 Temperantia:intemperantia.
56. 5 Fides:infidelitas.
57. 6 Spes:desperatio.
58. 7 Charitas, vel misericordia: sine charitate, immisericordia.
59. 8 Legum obseruatio:legum violatio.
60. 9 Pietas:impietas.
61 Classis qualitatum particularium vitiorum & contrariorum.
62. 1 Superbia.humilitas.
63. 2 Auaritia.liberalitas.
64. 3 Luxuria:castitas.
65. 4 Inuidia:beneficentia.
66. 5 Gula:sobrietas,abstinentia.
67. 6 Ira:patientia.
68. 7 Acedia:strenuitas;diligentia.
69. 8 Fraus:dolus,calumnia:bona fides.
70. 9 Impudentia:verecundia.

De vsu & praxi speculi. CAP. II.

IN hac arte hic ordo in dicendo, & cognoscendi methodo seruetur, vt primùm consideremus rem propositam, cuius sit classis & numeri in speculo. Deinc obseruandæ sunt præcautiones,de quibus superiori libro egimus in cap. Tertiò,antequam rem seriò aggrediamur, exordio aliquo præludendum, vel præcognitione quadam summaria: & purè, & simpliciter res complectenda, vel explanauda, de qua dicturi simus. 4.ad examen quæstionum, vel ad topica ex quæstionibus elicita perueniendum. Postea 5. ad relationes triplices res conferenda. 6. ex reliquis classibus seriè continuata mutuandæ probationes simpliciter. 7. possunt ex mistione classium & cellularum aliæ penè infinitæ depromi rationes, ex quibus quilibet poterit eatenus haurire, quatenus sibi sufficere arbitrabitur,omittendo ea,quæ non sibi plenè probare,vel satisfacere existimabit.

De Exordio. CAP. III.

EXordium mihi probatur, quod attentos, benevolos, vel dociles reddit auditores. Attentos reddentus, si nos pol-

Digitized by Google

nos pollicemur de rebus magnis, nouis, difficilibus, & in vſu quotidiano, & vtili poſitis, dicturos. Beneuolos, occaſione ſumpta à reipſa, à perſona vel noſtra, vel auditorum, vel aduerſarij, vel iudicis, vel aliorum. Dociles autem, ſi per breues diuiſiones eligamus, & diſtinctè proponamus capita diſcenda, docenda, dicenda, diſputanda. Conciliat etiam animos, & dociles facit, narratio negotij, ſi ea ſit ſine ambiguitate, ſine repetitione: ſi fiat accommoda pronuntiatione, verbis vſitatis, & propriis: ſi exprimantur circunſtantiæ omnes.

Erit omne exordium in ſumma, breue, quia prolixum, faſtidioſum: & à re propoſita non longe petitum: non vulgare, non affectatum, non ſuperfluens.

De tribus dicendi partibus. CAP. IV.

DOctrinæ dicendi partes tres, vis orationis, oratio ipſa, quæſtio. Vis orationis conſiſtit in rebus, & verbis. Hæc ſunt inuenienda, diſponenda, & rectè pronuntianda. Verba comitantur, vox, motus, vultus, actio: cuſtos horum omnium memoria.

Oratio ipſa partes habet quatuor: duas quidem ad impellendos animos, principium & perorationem: duas autem ad docendum, nempe narrationem, & confirmationē. Quæſtio duplex, infinita, & definita: infinita, conſultatio eſt: definita, dicitur controuerſia.

Conſtituuntur & tria orationum genera, iudiciale, deliberatiuum, & demonſtratiuum. Iudiciale, quando coram iudice diſceptatur, vt ſequatur finis per ſententiam iudicis, abſolutionis, vel condemnationis. Deliberatiuum, quod agitatur coram eo, qui conſilium accipit, vel in eo poſitum, de quo conſulitur: cuius finis ſpes, aut ſuaſio, aut deliberatio. Demonſtratiuum, habet finem in exornatione.

De quæſtione in genere. CAP. V.

QVæſtio, eſt propoſitio dubitabilis, vel in dubitationem deducta: quæ apud iuris ciuilis, & pontificij interpretes, dicitur ſpecies facti, aut caſus, vel hypotheſis: apud oratores, cauſæ ſtatus.

Omnis quæſtio, eſt vel rerum, vel dictorum, vel factorum, vel voluntatis. In rebus quæſtio verſatur vel circa ſubſtantiam, vel circa accidentia. Rurſum quæſtio aut ſimplex, aut compoſita: ſimplex eſt, quæ vnius ſubiecti, veluti,

Digitized by Google

num mundus sit æternus: composita, num plures sint.

Diuersitas autem omnium quæstionum nascitur ex quadruplici fonte: vel ex parte rerum in controuersiam deductarum, vel ex parte nominum, vel ex modo loquendi, vel ex diuersitate artium, ad quas quæsita pertinent. Rerum controuersarum duo maximè genera: vnum simplex, aliud compositum. Simplex, quod ex simplici nascitur pronuntiato: cuius modi quærendi sunt, an sit, quid sit, num hoc sit illud, quomodo hoc sit illud, de quo, à quo, & sic de similibus. Compositum, quando copulatiuè, vel disiunctiuè fit quæstio. Copulatiuè, quando coniunctione duo vel plura iunguntur, vt, num terra stabilis sit, an cœlum moueatur? sunt autem dictiones copulatiuæ, &, etiam, quoque, que, ac, simul, tum. Disiunctiuè, quando disiunctim quid proponitur: vt sit ne dies, aut nox: disiunctiuæ porrò dictiones, nec, neque, siue, seu, ve, vel. Quando ob nomina quæstio, animaduertendum est, nominum alia esse vniuoca, alia æquiuoca, vel homonyma, alia polyonyma, alia denominata, alia homogenea, id est eiusdem generis, alia heterogenea, alia homoidea, vel communicatia in specie, alia heteroidea, quæ sunt diuersæ speciei. Vniuoca dicuntur, quibus nomen commune, & ratio substantiæ est eadem. Homonyma autem duplicia, vel æquiuoca à casu, vel à consilio: quando existente nomine communi, ratio, & finitio substantiæ est diuersa. Polyonyma quando existente diuersitate nominum, vna & eadem est substantia.

In modo loquendi consideramus verba, & voluntatem, vel mentem.

In verbis consideramus, num quæstiones sint prædicatiuæ, aut conditionales, aut puræ, aut modales. Prædicatiuæ, veluti, num homo sit bipes, vbi homo subiectum, prædicatum bipes. Conditionales, vt, num si quis loquatur, expuat. Puræ, vt, num homo mortalis. Modales, si ex quatuor modis aliquem habeant, veluti, num possibile, num impossibile, num contingens, num necessarium.

De Quæstione vtrùm, vel an.

CAP. VI.

QVæstio an sit, reliquas necessariò præcedit, vel in confesso est, ne in cæteris perperam tempus conteratur.

Quæstio

Quæstio an sit, quærit, vel an sit simpliciter, vel conditionaliter: num per se sit: num sit in alio subiecto: sit ne omnino vel pro parte, scilicet per compositionem, vel additionem: an hoc illud sit. adde & quatuor proximè citatos modos, num possibiliter, impossibiliter, contingenter, necessariò sit tale: vel purè, vel simpliciter, vel cōpositè. per quæ etiam pari modo respondetur: scilicet quia possibile, impossibile, contingenter, &c.

Huic etiam quæstioni fit satis generaliter, per dubitationem, affirmationem, negationem: & in his quæ facti sunt, per probationem. Dubitatio non improbabitur, si proponantur dubij rei effectus: si in alterutram partem producantur rationes: si probationes sibi inuicem fidem abrogantes, adferantur.

Affirmationem iuuant, exhibitio rei, effectus, causæ demonstratio, rei necessitas, contingentia, authoritas asserentium.

Negationem firmamus impossibilitate, authoritate scribentium, ratione. Probationes autem facti, vel artificiales, vel inartificiales erunt, vel coniecturales: artificiales eliciuntur à iuris authoritate, & legibus, à ratione, à iudicatis, ab exemplis, à tortura. Inartificiales erunt, testes, instrumenta scripturæ aliæ, antiqua monumenta, vel cenotaphia, lapides antiqui cælati, vel sculpti. Coniecturæ ex vestigijs facti accipiuntur: sic probant necem, telum, cruor, clamor editus, permutatio coloris, oratio inconstans, ante & post factum dicta, facta, communicatáve.

De quæstione quid, quis, quæ, quod sit.
CAP. VII.

HAbita cognitione quòd res, vel negotium sit, rectè interrogatur quid sit illud

Quæstio autem quid, petit finitionem vel nominis, vel rei, siue substantiæ: vel personæ, per quis, quæ, quod, petit cognitionem. Estque petitio de eo quod quid est, vel extrinsece, id est, prout apparet: vel intrinsecè, de non apparente: vel absolutè, sine expressione latentis, vel apparentis.

Petit & hæc quæstio, quid sit in se, quid in alio: quid in se, formaliter, id est, per formam: quid essentialiter, id est, quid in sua essentia, & substantia propria: quid coessentialiter, id est, quid sit cum alio. Item in alio, quid id agit, quid operatur, quid patitur in alio, vel per alium: sic in

Digitized by Google

dominante, per quid, est dominatio: in imperante, subiecto, in glorificante, glorificatio. Quærit & quid habeat in se, & in alio. Quid, inquam, habeat in se, continenter vel compositiuè Continenter. vt totum habet partes, & anima continent facultatem agendi, patiendi, vel propriè, vel appropriatè, & sic in alijs Quid habeat compositiuè, id est, quam mixtionem ex materia, & forma. Quid autem in alio habeat, quærit quid agit in alio: vt omne agit in sua parte forma in sua materia, virtus in potentia, causa in suo effectu, accidentia in subiecto.

Ex hac quæstione colliguntur rationes & argumenta à finitione nominis, rei vel substantiæ, status personæ vel conditionis. Item ab apparentibus, ab intrinsecis: ab essentia propria; qualis in igne calor: ab appropriata, vt in sole est idem calor.

Modi essendi in alio, ex varijs authoribus in vnum schema ordinati.

CAP. VIII.

REs est in aliquo sequentibus modis.

1 Genus in specie: vt animal est in finitione hominis, vt superius in inferiori.

2 Species in individuo: vt homo in Petro, Ioanne, &c.

3 Species in genere: vt homo latet & comprehenditur sub animali.

4 Individuum in specie: vt Petrus comprehēditur sub specie hominis.

5 Pars in toto integrali: vt digitus in manu, manus in carpo, carpus in brachio, caput, pedes, & manus in Socrate.

6 Totum in partibus: quia totum non est sine partibus, quamuis totum non sint partes: veluti Socrates est in propriis membris, capite, manibus, & brachijs.

7 Accidens in subiecto: vt album in pariete albo.

8 Forma in materia: vt sanitas in frigidis & calidis, humidis & siccis: forma statuæ in ære.

9 In causa efficiente & actiua: vt planta in semine, & sole, & imbribus: omnia in Deo: lectus in ligno: & homo in lumbis patris.

10 In finali causa: vt lectus in requie hominis, quia propter eius quietem fit. Sic dicimus, omnia in optimo & in felicitate esse constituenda, id est, prope finem illum, & ad illum consequendum.

11 In lo-

Digitized by Google

11 In loco: vt sacerdos in templo, præses in senatu.
12 In tempore: vt Noe in diluuio, id est, in tempore diluuij; homo in disputatione, in eo scilicet tempore.
13 In vase: vt vinum in dolio, triticum in modio, & sic de alijs alibi conclusis.
14 In gubernatore & potente: vt administratio, imperium in magistratu & lege: nauta in naui.
15 Secundùm quandam præcellentiam, & eminentiam: vt calor in sole.
16 Forma naturalis, vt immortalitas in anima, ratio in homine, in igne calor: & proprium in re, vt grauitas in terra, fluiditas in aqua, &c.
17 In commixtione: vt in mulso vinum & mel.
18 Cognitum, in cognoscente.
19 Pictum, in pictura.
20 Deinç, non similiter omnia in omnibus intelligenda. Sed propriè se habet ad omnia vniuscuiusque essentia: in intellectu quidem intellectualiter: in anima verò rationabiliter: in plantis seminariè: in corporibus imaginariè; in eo quod est eodem modo (quod his omnibus superius est) modo quodam intellectuali superessentiali.

Axioma.

Ex diuersitate essendi colliguntur distinctiones rerum, & sermonum: vitatur & confusio: & varietates.

De Finitione. CAP. IX.

QVia in quæstione quid est, respondetur per finitionem, notandum Finitionem, esse orationem quæ breuiter demonstrat contenta vel in nomine, vel natura siue essentia, vel in accidente rei; non secus, ac in rerum corporalium certitudine termini & anguli res ad inuicē distinguūt, & demonstrant. Cæterùm finitionum quatuordecim traduntur species: quas ad octo reduximus, vel rei vel nominis.

Definitiones rei, quinq;.

1 Essentialis, quæ complectitur omnem essentiam, & substantiam rei.
2 Per modum cognitionis, & descriptionis, eius quod res facit, vel habet: ex quibus intelligi potest definitum per qualitates expressas: vt beatus ita definitur, qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, &c.

3 Quan-

3 Quando per comparationem, vel similitudinem rei magis cognitæ, id quod quæritur, quid est demonstratur.
4 A forma sola ducitur.
5 A materia.

Definitiones nominis, tres.

6 1 Quæ per solutionem, vel diuisionem compositionis nominis fit, vt testamentum, testatio mentis, dicitur notatio.
7 2 Quæ ab etymologia nominis, vt pertinacia definietur à pertendendo.
8 3 Secundum analogiam, vel similitudinem rationis, quæ latet in nomine: vt homo dicitur Deus similitudine, participatione, non natura.

Axiomata de definitione.

1 Omne æquiuocum, prius distinguendum, quàm definiendum.
2 Non est immorandum in finiendis perfectè rebus parui momenti.
3 Antequam perfectam essentialem dare possimus, probè, quantumve consequi poterimus, intelligere debemus rei naturam.
4 Perfectè omnia definiri nequeunt, eò quòd perfectè nõ possint cognosci, vt Deus: & ideo omnis finitio periculosa est.
5 Genera definiuntur per collectionem naturarum, & differentiarum specierum.
6 Species definiuntur per commemorationem generis, & propriarum differentiarum, alia quibus ab aliis speciebus distinguantur.
7 Individua, adiectione speciei, & proprietatis cuiusdam, definiuntur.
8 Cui conuenit definitio, conuenit & natura finiti, & contra.
9 Cui non conuenit finitio, nec natura finiti, & contrà.
10 Finitio perfecta non debet esse latior, vel angustior natura rei definitæ, sed debent hæc conuerti.
11 Concurrente notatione nominis & substantiali finitione, sequenda substantialis.

De notis

Digitized by Google

De notis veræ & optimæ finitionis. CAP. X.

EXigitur in optima definitione, vniuersale genus, species, differentiæ, proprium, accidens aliquando, individuum.

Quippe quia omne quod cogitatur, quod est, quod dicitur, quod habetur, definiendum est, vel vt vniuersale, vel vt genus, vel vt species, vel vt individuum: in quibus distinctiones aut differentiæ adhibentur, vel propriæ, vel accidentales, vel numerales.

De Genere.

Genus est, quod plures partes complectitur.

Vsurpatur autem vel propriè, vel improprie. Propriè, tanquam vniuersale, quod est vnum individuè plura continens: vt vniuersitas. Apud dialecticos, quod habet sub se species, inter se, & cum alijs propriè differentes. Impropriè & metaphoricè genus dicetur: vt totum, omne, fons & origo & principium plurium: Stemmatis & generationis initium: locus multis communis vel habitatione, vel natiuitate: elementa, & principia: compositionis initia: & species specialissima, genus apud Iurisconsultos interdum. Doctrinarum, vel sectarum nomina, quæ earum affectæ distinguunt: congregatio hominum, genus ciuile: res pluribus inseruiens actionibus; veluti medicamentum pluribus morbis accommodum; apud Medicos est genus.

Axiomata generis.

1 Ex singulis oritur ipsum vniuersale.
2 Singularia per sensum habere oportet, vniuersalia autē in se.
3 Indefinita æquipollet vniuersali, si nihil excipiatur.
4 Generaliter dictum, generaliter est intelligendum.
5 Qui omne vel totum dicit, nihil excludit.
6 Omnia verbo generali comprehendi debent.
7 In toto pars quoque continetur.

De Specie. CAP. XI.

SPecies, Cicero vocat formas: vt & Porphyrius vniuscuiusque formam.

Porrò species, variè vsurpatur. Nam apud Grammaticos accipitur pro originali dictionis positione: sic species filis nominum primitiua, quando aliunde non deriuatur, vt Acno-

vt Aeneas, cœlum: & deriuatiua, quando aliunde deriuatur. Apud Rhetoricos & Poetas pro forma & dispositione aspectus faciei: sic quis dicitur specie tristis, hilaris, criticus, &c.

Apud Physicos pro rei similitudine: sicuti dum dicit Aristoteles, speciem lapidis esse in intellectu. Et Metaphysicè species sumitur pro forma exemplari: hinc ideæ, formæ specificæ Platoni & Aristoteli. Communiter autem, & apud Iurisconsultorum interpretes, pro eo quod in individuo proponitur: ita species illis facti: item pro pulchritudine, vt speciosus pro formoso & pulchro. Apud Logicos pro forma substantiali, & pro natura communicabili omnibus individuis, species ponitur: quæ determinato & certo generi supponitur: vt homo species animalis, id est, res quæ sub genere ponitur, & de qua genus in eo quod quid est, prædicatur.

Axioma.

1 Generi per speciem derogatur.

De Differentijs. CAP. XII.

OBseruandum est pro distinctione & dissolutione argumentorum; differentiarum aliam esse accidentalem, aliam substantialem. Accidentalis facit alterum ab altero vel numero, vel communiter, vel proprie: numero, in his quæ differunt per multum, magis, & minùs, quæ in individuis locum habent: communiter autem, ex accidente separabili: sicuti propriè ex accidente inseparabili, vt qui habet oculos cæsios differt à non habentibus.

Substantialis vel essentialis differentias magis propria, facit aliud ab alio: eaque est vel generica, vel specifica. Generica est cùm subiecta sunt diuersi generis: vt equus & ficus habent diuersa genera, animal & plantam. Specifica est eorum quæ proximo generi communicant: & hæc explicat qualitatem, quæ speciem ab specie facit differre.

In summa, differentia tria facit: primùm diuidit genus, & illud limitat per species. Secundo cõstituit species sua distinctione. Tertiò facit differre species ab inuicem.

Reliqua quæ ad differentiam pertinent, videre oportet in relationibus post quæstiones.

De Proprio. CAP. XIII.

PRoprium cuique, quod optimum est, apud Platonem. Vel secundùm Ciceronem, proprium cuique, quo quisque

Digitized by Google

quisque vtitur vel fruitur. Proprium ideo, quia propius alicui potius, quàm alij accedat: non ita, nec æquè alijs, ac vni commune.

Quatuor autem modis proprium dicitur: primùm quod alicui soli speciei competit, non omni tamen individuo eius speciei: vt hominis proprium ratione vti, potentia quidem omni homini proprium, sed non actu. Secundò proprium, quod omni individuo alicuius speciei conuenit, excepto casu & impedimento, veruntamen non tantùm ei soli speciei: vt quod homo bipes sit, hoc enim & commune aui. Tertiò proprium, quod alicui speciei, & eius omni individuo competit, sed non semper, nec omni tempore: veluti canescere homini, quod non omnibus hominibus, sed senibus tantùm accidit, vel alia occasione pituitæ. Quartò proprium, quod omni individuo conuenire potest eiusdem speciei, & semper quando voluerit: vt homini proprium esse risibile, hinnibile equo, crocitare coruo.

De Accidente. CAP. XIV.

ALius tertiusque vniuersaliter distinguendi modus est per accidens in abstracto consideratum vniuersaliter, non in concreto: veluti consideratur aliter albedo, aliter album.

Accidens apud Aristotelem quatuor modis dicitur: primùm id quod est extra naturalem formam & rationem: huiusmodi sunt nominum impositiones. Secundò pro omni ente quod non est substantia: sunt que huiusmodi nouem, vt quantitas, qualitas, & alia prædicamenta. Tertiò pro casu & fortuna, seu pro eo quod præter spem aduenit. Dicuntur & apud Medicos accidentia, morborum symptomata, & morborum causæ, interdum & morbi ipsi. Quartò accidens vsurpatur pro omni eo, quod in sermone & prædicato appositum facit propositionem per accidens, cùm prædicatum non est de essentia: vt homo est Ioannes, alba nix est.

Axiomata.

1 Accidens non potest esse sine subiecto vel existente, vel considerato.

2 Variatio accidentis non mutat substantiam.

De Individuo. CAP. XV.

INdiuiduum id dicitur, quod per diuisionem tale quod est esse desinit.

Indiui-

Individuum vel ratione formæ substantialis est, vel ratione formæ figuræ externæ. Formæ substantialis individuum in anima apparet, quæ una in animas non dividitur, sicut nec factum, nec per se solutio stata, neq; seruitus eundi, agēdiue iumenta, &c. non iura apud Iurisperitos. Pari modo ratione formæ figuram apparentem adiicientis, individuus erit Petrus; Ioannes, &c. quia in alios Petros ille, vel Ioannes diuidi, citra figuræ corruptionem, nequit; nec vna manus in plures: etsi ratione corporis secabilis, res per se, non contemplata figura, diuidua sit. Et hoc individuum reale, vt prius legale dicunt Iurisconsulti.

Individuum pro singulari acceptum, quadrifariam sumitur: vt aliud sit individuum demonstratione, aliud terminatione, aliud vagum, aliud ex suppositione. Demonstratione, quando sine appellatione res aliqua demōstratur. Determinatione, qualia sunt propria nomina, rebus ex placito imposita. Vagum, quando cum vniuersali adiicitur indefinita particularis dictio, quales, quidam, aliquis homo, item, quispiam, quodpiam, &c.

Ex suppositione, cùm ex his quæ dicuntur quoddam singulare intelligitur, vt filius Mariæ, pro Domino nostro IESV CHRISTO.

De tertia quæstione quotuplex, & de loco diuisionis.

CAP. XVI.

PRoximum est, vt cùm quid sit vnumquodque dixeris, deinde, quotuplex sit ostendas: diuisiones enim nos scientiæ compotes reddunt.

Hic generaliter locus diuisionis, partitionis, & enumerationis constituitur; inter quæ hoc interest, quòd diuisio sit generis in species: partitio, totius cuiuslibet in partes & membra: enumeratio vel distinctio, vocis in significata distributio.

Vt autem diuidendi quisq; sibi comparet facilitatem, subijciemus typum diuisionum.

Diuisio itaq; fieri potest modis sequentibus:

1 Generis in species per differentias contrarias & oppositas: estq; hæc integra & perfecta diuisio.

2 Diui-

Digitized by Google

2 Diuisio fit in formas essentiales: vt, corpus aliud animatum, aliud inanimatum.

3 A causa materiali vel à materia: vt, plantæ aliæ à semine, aliæ sine semine nascuntur.

4 Ab his quæ rebus adiacent: vt animalium aliud domesticum, aliud ferum.

5 Et adiacentia, prout in abstracto sumuntur, diuidumtur in ea quibus adiacent: vt feritas alia pardi, alia leonis, &c.

6 Sic ab actibus & ijs qui agunt, fit diuisio: vt hominũ alij studiosi, alij segnes.

7 A causis efficientibus: vt, animalium aliud generatur à putredine, propagatione aliud, aliud à sole cum astris, &c.

8 A variatione factorum: vt, animalium aliud parit foetũ, aliud vermem, aliud ouum, &c.

9 A fine diuerso: vt, rerum aliæ ad voluptatem, aliæ ad necessitatem, aliæ ad bellum, aliæ ad pacem.

10 A diuersis modis tendentibus ad vnum finem: vt hominum alij dicuntur iustè, videlicet bonis artibus, alij iniustè ex rapina, furto, aliisve illicitis.

11 A loci diuersitate: vt, animatum aliæ degunt in paludibus, quædam in aqua, quædam in fluuis.

12 A tempore: vt, florum alij æstiui, alij autumnales, alij verni, &c.

13 A connexis: vt, hominum alij domini, alij serui, alij ingenui, alij libertini, &c.

14 A contingentibus: veluti, musicorum alij literati, alij illiterati.

15 A dictis: veluti, hominum alij laudati, alij opprobrio affecti.

16 A partitione similium, vel dissimilium. Similium, inquam, facta diuisione in partes toto similes: & ita diuiduntur similares partes, vt os, caro, neruus, in partes substantiæ similes. Dissimilium partitio fit de partibus dissimilaribus in partes dissimiles: veluti in capite, manu, & similibus, quæ non diuiduntur in capita, in manus, sed tantùm in alias dissimiles portiones.

17 A sufficienti partium enumeratione.

18 Ab ordine & numero: vt dum partitio fit in primum, & secundum, &c.

19 Postremò ab omnibus classibus & cellulis speculi hu-

ſtræ artis, diuiſio ſumi poteſt, & ab eorum contrarijs: de quibus loco proprio.

Axiomata.

1 In vera diuiſione nullo modo conſideratur natura prius, vel poſterius.
2 Neq; maius, vel minus.
3 In partitionibus cuncta permiſſa.
4 Diuiſa participant quidem in natura generis, verumtamen naturas & proprietatem inter ſe non commiſcent.
5 Quod dictum eſt de toto, habet locum in aliqua eius parte.
6 Qui totum dicit, & partes comprehendit.

De quarta quæſtione, de quo, vel ex quo.
CAP. XVII.

IN hac quæſtione cognoſcitur baſis, vel materia, ex qua aliquid fit.

Reſpondetur itaq; ad quæſtionem ex quo, vel de quo, tripliciter: vt ſit non ab aliquo, nec de aliquo, vt Deus: non de aliquo: ſed ab aliquo, vt creatum omne, Angelus, anima: vel ſit de aliquo & ab aliquo, qualia ſunt corporea generata, producta, facta, formata.

Fit autem aliquid ex alio, vel ex materia ſenſibili & corporali, vel ex materia ſpirituali. Ex materia ſenſibili, vel materialiter mutata forma, vt dum ex panno fit veſtis: vel tranſmutatiuè, ſiue conuerſiuè, vt dum cibus & potus mutantur in carnem & ſanguinem, aliquod metallum in aliud, lapis in calcem: vel confuſiuè per commixtionem, vt dum fit ex aqua & melle hydromel, ex aceto & melle oxymel: vel compoſitiuè, ſiue conſtitutiuè, vt dum ex cæmentis, lapidibus, & tignis fit domus, ex anima & corpore homo.

Ex materia ſpirituali fit aliquid ex alio, veluti quando de aliqua re inſtituitur tractatio: vel quando imagines ſeu phantaſmata, apprehenſa, vel notiones rerum conſtituunt diſcurſum, vel ſermonem, vel conſilium.

Repeto hîc rurſum, materiam duplicem eſſe, primam & ſecundam. Prima & remota, eſt id quod primum eſt, & ad quod vltimum aliud reducitur, quòve corrupto vel diſſipato non eſt materiatum. Secunda & proxima, eſt quæ ex alia vlteriùs materia, tanquam parte eſſentiali componitur: vt aurum & argentum in ſtatua, materia ſtatuæ eſt.

Axiomata

Digitized by Google

Axiomata quæstionis, de quo, & materia.

1 Materia non est separata à corporibus, quia sine ea non sunt.

2 Qualis materia, talis materiatum.

De quinta quæstione, à quo, & per quem.
CAP. XVIII.

Per hanc quæstionem, authorem, inuentorem, faciẽtem, agentem, & originem, aliam tamen quàm materiam, quærimus.

Fieri autem quid potest, & dicitur ab aliquo, vel per aliquem, tripliciter: vel constitutiuè, vel compositiuè, vel effectiuè: per instrumentum actionis, cognitionis, inventionis, verbi. Instrumentum actionis secundùm negotij vel artificij necessitatem, variat: velut instrumenta bellica, gladius, lancea, clypeus, signa, & reliqua id genus, sunt diuersa ab instrumentis agriculturæ, veluti à matra, rastro, aratro: vt sutorum, acus, filum, forfices diuersa. Dicitur & fieri quid pugno, manu, &c. Cognitionis instrumenta sunt, pædagogi, libri, documenta, præcepta, & alia similia. Inuentionis, ratio, casus, fortuna, experientia, Verbum, instrumentum Dei fuit in creatione: est & in homine, cum vi diuina, miraculorum, sanitatúmve instrumentum: fiunt què per verba, impressiones in animo ex auditis.

Axioma.

1 Omnis facultas quæ alicuius causa agit, instrumenta quærit ad opus apposita.

De sexta quæstione, iuxta, vel secundùm quid.
CAP. XIX.

HIC locus addit tractationi similitudinis considerationem. Et quæstio hæc habet solutionem, vt sit vel secundùm conceptionem animi, vel præter, vel contra vel secundùm ideas exemplares, quas quis imitatur, vel præter, vel contrà: vel secundùm ideas vel formas cœleles, ad quas inferiora referuntur; vel præter, vel contrà: vel secundùm præcepta, leges, canones, mandata, &c. vel secundùm rationem temporis, locorum, occasionis, & similium. Conceptio animi habet exemplar, secundùm quod ex voluntate fit vel opus, vel oratio: opus autem vel per ichnographiam, leuem inquam, descriptionẽ vel per orthographiam, id est, rectorem delineationem: vel per scenographiam

graphiam, id est, per magis politam operationem. Sumitur & exemplar ex protoplaste, pictura, scriptura, imagine. Oratio autem, ex conceptionibus vel dilucidis, vel confusis, vel ambiguis, veluti ad exemplar mentis similis exeritur. Trahitur etiam exemplum iam iudicatum, & sufficienter per alia probatum: vt secundùm id, fieri quid dicatur bene, vel perperam.

De septima quæstione cuius.
CAP. XX.

HAc quæstione, de possessione, detentione, dominio eorum quæ alterius iuris sunt, agitur.

Respondetur autem ad quæstionem cuius, quòd sit aut possidentis, aut domini proprietarij, per modos acquirendi possessionem & dominium, per contractus licitos, per vsucapionem ex possessione cum iusto titulo, & bona fide, & tempore legitimo habitam: vt titulo pro emptore, pro donato, pro suo, & sic de similibus. Item ad quæstionem cuius respondetur, quòd sit detinentis tantùm, vel vi, vel precario, vel clā, vel occupatione, vel custodia, vel ex commodato, vel deposito, vel ex locato. Accedit & accommodæ responsioni, si res dicatur eius, in cuius est potestate. In sua autem potestate habet pater filium, filiam, nepotes: maritus vxorem: dominus seruum: tutor pupillos: abbas, prior, præpositus monachos: episcopus clerum: dux milites: superior inferiores: victor victos: Angelus sibi commissa. Sicuti ratione authoritatis, est potestas imperatoris in regulos: regis in subditos: magistratus in res & personas suæ iurisdictionis & territorij: patrisfamiliâs in domesticos: legis in subditos: cuiusq; in ea, quæ sua sunt: Dæmonis in obsessos Dei permissione.

De quæstione octaua, propter quid.
CAP. XXI.

CVm Deus & natura, artifex, quæ imitatur perfecta, nihil faciant frustrà, finem meritò, & scopum rerum, & actionum inquirimus. Fines autem diuersi sunt pro rerum varietate, boni, vel mali.

Axiomata.

1 Semper deterius, melioris gratia est, siue sit secundùm æternum, siue sit secundùm naturam.

2 Semper cuique expetendum est, cuius frui est summum.

De no-

Digitized by Google

De nona quæstione, quare.

CAP. XXII.

QVia etiam proprium est hominis, nihil temerè, sed cum ratione agere vel dicere, cùm sit animal rationis particeps, in hac quæstione fit inquisitio rationis, vnde fit hinc transitus ad alias classes probationum.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ ARTIS MIRABILIS LIBER TERTIVS.

De nomenclatura relationum distinguentium.

CAP. I.

TRES triades distinctionum sunt. Prior docet in quo res differant, conueniant, vel concordent, vel contrariæ sint inter se, cum alijs ratione accidentis vel substantiæ, seorsum vel simul. Secunda trias habet topica à principio, medio, fine rerum, & de illis agit. Tertia differentias venatur ab eo quod maius, quod æquale, quodque minus est. Et ita nouem sunt hæ sedes argumentorum, à differentia, concordantia, contrarietate, principio, medio, fine, maiore, æquali, minore.

De differentia & concordantia.

CAP. II.

QVæ dicentur de differentia, eadem dicta censentur de concordantia, per contrarium.

Differentiarum & concordantiarum alia communis erit, alia propria, alia magis propria. Communis, quam facit quodlibet accidens separabile quod ineſt, ratione cuius quid & à seipso & ab alijs differt: hæcq; differentia est separabilis. Propria est, quam constituit omne accidens proprium & inseparabile, vt coruus differt à signo accidente inseparabili, nigredine & albedine: hæcq; differentia est inseparabilis. Magis propria est, qua quid differt ab alio inseparabiliter: sic hęc differentia aliud ab alio facit.

Differentia esse potest dictorum, factorum, vel actionum

Digitized by Google

& rerum, siue res inanimatæ sint, siue animatæ, siue corporales, siue spirituales.

Omnis differentia vel concordantia colligitur vel ex primis, vel secundis intentionibus. Primæ intentionis sunt, qua humana cognitio vt proximiora corpori subiecto, vel rei, primùm contemplatur: cuiusmodi sunt essentialia, realia, accidentalia, primæ intentionis dicta, habita ratione nostræ cognitionis. Secundæ intentionis ea sunt, ad quæ secundo loco consideratio nostra post priores intentiones attollitur: cuiusmodi sunt genera, species, numeri, siue indiuidua.

Latiùs & vberius, Differentia & concordantia vel est nominis, vel rei.

Nomen diducitur in incomplexum, significans, & complexum.

Incomplexum est, quod seorsum orationem non constituit.

Significans est, quod significat seu demonstrat aliquid vel propriè, vel vniuocè, vel æquiuocè, vel comparatiuè, vel communicatiuè, secundumque vsum loquendi, vel translatiuè, seu metaphoricè. Propriè, quando nominis & substantiæ ratio est communis. Aequiuocè, cùm ratio substantiæ est diuersa, & nomen commune: siue sit æquiuocum à consilio, siue à casu, siue per analogiam. Est autem æquiuocum à consilio, quando vnum aliquod principaliter nomine illo significatur, & aliud minùs principaliter: à casu, quando significantur plura æquè principaliter: per analogiam autem, quando per similitudinem rationis. Sicuti & metaphoricè, seu translatiuè potest differentia, vel conuenientia elici per analogiam, similitudinem, oppositionem, varias suppositiones, per varias scientiarum acceptiones.

Complexum nomen, est illud quod orationis est constitutiuum. In oratione autem, differentia & concordantia consideratur subiecti & prædicati, & modus eorum: patientis & agentis, & quod vltra ea, variæ attributiones, varias suppositiones, variæ applicationes.

Realis vel rerum differentia, ex diuisionibus facilè colligitur; vt quando fit diuisio totius generalis, integralis, accidentalis. generis in species: speciei in indiuidua: totius in partes: causæ in effectus: subiecti in accidentia; virtutis in operationes: substantiæ in suas potentias: absoluti in sua compar.

Digitized by Google

comparata: vnius in attributiones varias, per modos existendi, vel essendi: mixti in ea ex quibus fit mixtio: compositi in ea ex quibus cõponitur: continui in continuantia: discernentis in discreta: suppositi vel subiecti in materiam & formam: termini in ea quæ ad eum concurrunt: stirpis seu prosapiæ in cognatos & affines, ascendentes, descendentes & collaterales: artis & instrumenti in subiectas sibi materias, & partes.

Sic de concordantia, vt alia sit essentialis, integri, accidentis, specierum in genere: individuorum in speciem: partium in toto: effectuum in causa: accidentium in vno subiecto: operationum diuersarum in virtute vna: facultatum in communi substantia: comparatiuorum in absoluto & positiuo: attributionum variarum in vno, cui attribuio: modorum essendi in essentia: mixtorum in mixtione: compositorum in composito: continuatorum in continuato: discretorum in discernente: materiæ & formæ in supposito: extremorum in medio: stemmatum, proximiorum, affinium in stipite vel stirpe: operationum vel actionũ in operante, vel instrumento.

In summa etiam differentiæ & concordantiæ peti possunt à principijs & cellulis classium secundæ partis speculi huius.

Porrò vt facilius differentiarum & concordantiæ habeatur ratio, subijciam quædam, quæ se eas habere dicunt.

Syntagma differentiarum.

Aliud.	Multiplex.
Alterum.	Multiplicatio.
Confusio ex pluribus.	Mixtura plurium.
Concordia.	Nomina, quia distinguunt: propria, agnomina, cognomina, appellatiua.
Discretio.	
Disparitas.	
Disproportio.	Non idem.
Distinctio.	Pluralitas.
Dissimilitudo.	Pronomina.
Dissonantia concentuum in harmonia.	Præpositiones omnes singulares, & demonstratiuæ.
Distantia.	Remotio.
Diuersitas.	Separatio.
Diuisio.	

Digitized by Google

Inæqualitas.	Temperatura, dissimilium
Intercapedo.	partium penetratio.
Longinquitas.	Varietas.

Istis oppositæ habent concordiam: & præter hæc adsunt adhuc alia, quæ concordiam indicant.

Amicitia.	Coniunctio.
Aequalitas.	Copula.
Communio.	Conuenientia omnis: vt
contractus, consensus,	Vnitas, siue ea sit totius, vt
matrimonium, societas,	membrorum in corpo-
pax, & similia.	re: vel conformitatis, vt
Consonantia.	dum dicitur vnus animus,
Concentus.	vna voluntas, inestque
Continuum.	similitudo: vel attributo-
Paritas.	nis, quando pluribus v-
Proportio.	num tribuitur, vt dum v-
Similitudo.	na fides dicitur.

Axiomata.

1 Pares cum paribus facilè congregantur.
2 Argumentum receptum est à simili affirmatiuè, à dissimilibus negatiuè.
3 Simile simili, in aliquo communicat.
4 Nullum simile est idem.

De contrarietate, vel contrario.

CAP. III.

HIC contrarium, generaliter vsurpatur pro omni oppositione. Oppositio erit vel terminorum complexorum siue propositionum, vel terminorum incomplexorum, vel rerum.

Oppositio terminorum complexorum, siue propositionum est, quando propositiones pugnant inter se, vel quantitate, vel qualitate, veritate, aut falso. Propositio quanta, quadruplex est: vniuersalis, cuius signum est omnis, nullus; particularis, per quidam, aliquis, signata: indefinita, quæ effertur cum termino communi sine signo, vt animal est corpus: singularis, quæ fit cum communi termino, addita demonstratione, vt hic, ille, iste homo. Ad qualitatẽ propositionis pertinent, verum, falsum, affirmatio, & negatio.

Recipiunt autem hę propositiones, oppositionem vel cõtrariam, aut subcontrariam, aut contradictoriam, aut subalternam. Contraria, est vniuersalis negatiua cum vniuersali af-

Digitized by Google

sali affirmatiua, vt omnis, nullus. Subcontraria, dum vna propositionum est particularis vel indefinita affirmatiua, altera indefinita vel particularis negatiua. Contradictoria tum probè concepta est, quando sit oppositio affirmationis & negationis, quatuor vna concurrentibus: si de eodem secùndùm rem & vocem, si referantur ad idem, vel sint secundùm idem, si teneantur similiter, & si eodem tempore. Subalterna est, dum altera propositionum oppositarum est vniuersalis affirmatiua, altera particularis, vel singularis, vel indefinita.

Terminorum incomplexorum, quorum significata mutuò pugnant, oppositiones generaliter quatuor sunt: sic est oppositio vel relatiuorum, vel contrariorum, vel priuantium, vel contradicentium. Relatiuorum, vt pater, filius, duplum & simplum ex collatione, Ciceroni: contrariorū, quæ alienata vocat Cicero, vt album, nigrum: priuantium, vt nox, dies: contradicentium, vt albus est, albus non est.

Rerum oppositiones fiunt ratione localis situs: vt opposita dicuntur, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, antè, post, infrà, suprà.

Axiomata.

1 Vsque ad contrarietatem initia & sequentia differre non possunt.

2 Quorum esse contrarium, horum oratio & sermo contrarius, & proprietates.

3 Contraria sese inuicem fugant, & simile attrahit sibi simile.

4 Relatiuorum vno posito alterum per consequens ponitur.

5 [illegible]stantijs nihil est contrarium: sic substantia equi non [illegible]garia substantiæ hominis, &c.

6 [illegible]antitas non habet contrarium: sic cubitum tricubito [illegible] contrarium.

7 [illegible]stantiæ susceptibiles sunt contrariorum, vnum & i-[illegible]numero remanentes. Dico autem susceptibiles esse cō-[illegible]im, non autem suscipere contraria. nam possunt qui-[illegible]ccessiuè, vnum post aliud, in se contrarium suscipere, [illegible] autem ambo simul: vt nunc corpus friget, postea calet, [illegible]on simul eodem momento.

8 Habitus non suscipit contrarietatem.

Digitized by Google

Contrarietatem vel oppositionem hæ referunt.

Abrogatio.
Accusatio.
Aemulatio, quæ contentionis genus.
Bellum.
Contentio.
Contrarium.
Contradictio.
Controuersia.
Ira.
Iurgium.
Lis.
Negatio.
Oppositio.
Repudium.
Repugnantia.
Resistentia.
Corruptio.
Derogatio.
Demolitio.
Destructio.
Disiunctum.
Dissensus.
Diuortium.
Inimicitiæ.
Iniuria.
Pugna.
Pertinacia.
Priuatio.
Præpositiones accusatiuo deseruientes, vt aduersus, contra, &c.
Zelotypia, discors animus.

De Principio. CAP. IV.

DE principio disputatio latè patet, cum nihil sine principio sit, præter Deum: qui cùm omnium principium sit, tamen principio caret & fine.

Principium est id, ex quo aliquid oritur, & in quod extremum omnia recurrunt: vel id à quo aliquid procedit.

Principia omnia aut communia, aut propria sunt. Ea autem vel sunt, vel fiunt.

Sunt quidem à natura, seu substantia, vt homo hominis, planta plantæ principiũ: & in rebus immobilibus qualitatem dixit Aristoteles principium. Constituunt & naturale principium rerum omnium Chaos: ex quo postea materia, forma, elementa, quibus & aliqui addunt atomos. Facit & Aristoteles priuationem principium.

Fiunt autem principia vel à causa efficiente, vel à casu, vel à fortuna, vel ab arte. Est & in homine solo principium actionum, quia is solus agere videtur. Sunt & cognitionis principia, vel elementa cuiusque artis & præcepta prima, vel demonstrationes, potissimùm in mathematicis.

Rursum significationis principium erit vel vniuersale, vel acci-

vel accidentale, vel instrumentale, vel originale, vel positionis seu termini à quo, vel ordinis, vel priuationis, vel operantis & agentis.

Vniuersalia principia sunt, veluti genus, species, differentia, predicamenta.

Instrumentale est vel materiæ, vel figuræ seu formæ, vel doctrinæ, vel continentis: aut motus, qui quidem est principium vel generationis, vel corruptionis, vel alterationis, vel argumentationis, vel diminutionis.

In Ordinis principio prius multis modis dicitur, vel naturâ, vel ordine, vel situ, vel definitione, vel cognitione. Naturâ, vt minor numerus naturâ maiore prior, animal prius homine. Tempore, vt Abele prior Adam fuit, institutio substitutione. Ordine, vt in Grammatica literæ priores syllabis. Situ, vt ratione nostræ habitationis nobis prior sphæra Lunæ sphærâ Mercurij, fundamenta superædificatione priora. Definitione, vel determinatione, vt dum pœnam ex placito dicimus consensu: vt aliquis magistratus alijs honore prior. Cognitione, vt vniuersalia nobis prioria ipsius particularib. & singularibus.

Priuationis principium, formæ sunt secundùm Aristotelem.

Operantis & agentis principium, id per quod aliud fit: vt instrumentum prius eo quod per instrumentum fit.

Axiomata.

1 Omne quod est, vel est principium, vel est ex principijs.

2 In terminis prioris & posterioris, posterius sine priore esse nequit.

3 Lapsus ab initio in elementis & principijs, postea cogitationes falsa subijcere.

4 Principijs mutatis multa quæ hinc consequuntur mutata esse est.

5 Negatis principijs quæ ex eis consequuntur negata esse sunt, sicut ex affirmatione eorundem admissa consequentia.

6 Principium rerum quæ semper sunt, aut semper fiunt, non esse quærendum, non rectè asseritur.

7 Principia non recipiunt quæ rerum sempiternarum sunt.

8 Difficile est quæ malo inchoata sunt principio, bonum habere exitum, & contrà: quod si fiat, mutetur principium, & quod fiat necesse est.

Digitized by Google

9 Potest aliquid esse principium, medium, & finis, sed diuersis respectibus, non eodem remanente modo.

Synopsis eorum, quæ quodammodo principium continent.

Agens.	Impressio.
Antecedens.	Influxus.
Authoritas.	Ingressus omnis, & quæ ingressum præbent primum, vt limen, ianua, &c.
Acquirendi omnes modi.	
Causa.	
Coactio.	Initium.
Electio.	Mandatum.
Genus.	Motus.
Generatio.	Nobilitas principium splendoris, dignitatis & generis.
Genera principia specierum,	
Origo.	Aristoteli.
Obligatio, principium debiti.	Producens.
	Proximus.
Præcedens.	Præpositiones ablatiuo deseruientes.
Prius prior.	
Prædicamenta omnia.	Species respectu individuorum.
Priuatio, prout principium	

De causis. CAP. V.

SEd quia inter principia annumerantur causæ, trademus etiam earum breue schema.

Causa itaq; diuidetur primùm in propriè causam, & in eam quæ impropriè, vel metaphoricè causa dicitur.

Rursum propriè causa est vel diuina, vel humana.

Diuina, voluntas Dei est, omnium causa: in Deo quippe causæ causarum, & primordiales causæ: estque Deus omnium causa vel effectiuè: vel permissiuè.

Humana causa, vel efficiens, vel formalis, vel materialis, vel finalis, vel exemplaris est.

Efficiens est, ad cuius actionem sequitur effectus: veluti ignis calefaciendo aquam, eam reddit calidam. Ordo autem, quo causa efficiens facit, hic est, quia disponit, præparat, conciliat, perficit. Efficientium autem causarum quædam est antecedens procatarctica, quædam coniuncta. Item alia totam producit rerum substantiam, (ea causa, solus Deus, qui creando totam producit.) alia producens secundùm partem: hæcque est agens creatum, quòd solùm introducit formam in ma-

in materia. verùm non producit materiam, saltem primam. Deinceps & efficientium alia vniuersalis, alia particularis. Vniuersalis causa efficiens, quæ potest effectus plures distinctos specie producere: talis Deus, qui propria virtute producit: sic etiam Sol, causa cum Planetis reliquis hæc inferiora producens Particularis est causa efficiens, quæ vnum solum producit effectum: vt homo producit hominem, arbor quęlibet proprium fructum. Postremo & causarum efficientium alia subordinata essentialiter, alia subordinata accidentaliter. Subordinata essentialiter est, quando vna causa sine alia agere nequit, veluti Luna sine alijs non operatur Planetis: sic in generatione homo & Sol causę subordinantur. Subordinata causa accidentaliter est, veluti in motu lapidis per baculum, manus & baculus subordinantur accidentaliter.

Formalis causa est, quæ dat esse intrinsecè per seipsam: vt anima, rei animatæ causa. Dico intrinsecè, vt differat ab efficiente & finali, quæ dant extrinsecè esse: dico etiam per se ipsam, vt differat ab efficiente, quæ actione sua dat causam. Porrò hæc formalis, vel idealis, vel essentialis est, vel accidentalis. Causa formalis duo potissimùm agit. primùm facit alium ab alio differre: secundò restringit materiam primam à potentia ad actum, vt calorem ad ignem, ad hominem, ad arborem, colorem ad rubrum, ad album, &c. & ita dat esse rei.

Materialis causa est, quæ recipit formam, & conseruat eam: quia præter animam rationalem, nulla res habet esse per se, sed in alio, scilicet in materia. Quamobrem separata à materia corrumpuntur, vt anima bruti corrumpitur mortuo corpore animali: habentque tãdiu esse, quandiu in materia recepta sunt. Causa itaq; conseruationis in esse, est materia: neque accidentaria sunt, vel conseruantur sine materia secunda, cui hærent: nec anima intellectiua actu est, nisi quãdiu existit in corpore, veluti in materia.

Finalis causa est, quæ incitat & mouet agentem ad agendum, nempe alicuius gratia: sic sanitas, medicinæ causa: æqualitas & bonum, causa finalis iudicij, & omnium magistratuum. Erit autem finalis, vel impulsiua, vel subordinata, vel vltima.

Exemplaris est idea secundùm Platonem.

IMPROPRIE & mataphoricè causa est dicta, primùm occasio, vnde quærere causam dicimus pro occasione. Deinceps, vt dicimus causam reddere. Item controuersia iudicialis,

dicialis, dicta Græcis δίκη; cuius genera tria sunt, nempe τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος. id est, demonstratiuum genus: secundum τὸ συμβουλευτικὸν, deliberatiuum: tertium τὸ δικαιολογικὸν, iudiciale: in quibus consideramus qualitates, si honestum, si admirabile, si humile, si anceps, si obscurum genus sit.

Alia causarum diuisio per modos quibus operantur.

Causæ à modis quibus operantur, diuiduntur in priores & posteriores, per se, per accidens: in simplicem & compositam: in eam quæ est in potentia, & quæ in actu: in extrinsecam & intrinsecam: in compositam & propriam. Priores causæ dicuntur & superiores, & mediatæ, & remotæ: vt Sol est causa remota generationis hominis. Posteriores causæ, vel proximæ, vel propinquæ dicuntur: vt homo causa prima generationis hominis. Per se causa est, quæ propria virtute producit effectum. Per accidens autem, quæ non secundum propriam virtutem producit effectum, sed in quantum contingitur effectui per se, vel aliæ causæ per accidens. Prioris exemplum est, vt qui remouet columnam, cui innititur ædificium, causa est per accidēs, iuncta effectui per se, cur ædificium collabatur. Secundi membri exemplum in hac propositione erit, Nobilis vir legit: nam quod quis sit nobilis, per accidens est, iunctum alteri accidenti, nempe lectioni. Cæterùm per accidens oriuntur causæ, vel à casu, vel à consilio vel à fortuna, vel ab occasione: à casu, vel ut quando nihil agenti aliquid sine proposito accidit: à consilio, quando per inquisitionem ex proposito aliquid adsumit: à fortuna, dum ei qui agit, aliquid citra eius actionis propositum contingit: ab occasione, dum ex modico principio alia facile sequuntur.

Simplex causa, sicuti dum perficiens vna absoluit causa. ibi enim adest quod perficit, estq; hæc causa, prolata per terminum incomplexum.

Composita causa, quæ terminis cōplexis significatur, vt homo hispidus perficiens perfecit: ibi enim causa per se, perficiens, per accidens autem hispidus.

In potentia causa esse dicitur, quæ actu non efficit, sed quæ potest efficere, vel causare: quæ exprimitur per nomen verbale, quale lector, auditor, creator, dominator, &c. quibus signi-

Digitized by Google

bus significantur, qui possunt legere, audire, creare, dominari, &c. quanquam actu non id agant.

In actu causa est, quæ agit, vel effectum causat & producit: quæ exprimitur per participium præsentis temporis, vt, legens, audiens, creans, dominans, &c. Reliqua causæ per se satis patent. Si quis autem desideret cognoscere quæ causæ sint in nostra potestate, quæve extra nos, consulat diuisiones potestatis, de quibus in classe transcendentium dicitur.

De Medio. CAP. VI.

VIa qua peruenitur ad finem, Medium est, quod ab extreme vtroq; æquè distat.

Medium autem vel rei solius, vel orationis solius, vel rei & orationis simul.

Medium rei, exempla plura habet & distinctiones: tale enim constituit commixtio, vnde vnum: coniunctio, cui extrema adhærent: mensura, inter inæquale & mensuratũ. Huiusmodi, æquale, iustum sine differentia, participatio, comprehensio, duo vel plura continens: via per quam ab vno loco in alia æquali spatio itur: priuatio ab eo quod fuit ad id quod est transitus: destructio, qua ex vno aliud: constructio: his enim postremis medijs forma mutatur rerum: medium & mediocritas: temperamentum: instrumenta, media operis & artis.

Orationis media, negatio & affirmatio, in quibus adhuc aliud medium tacere. Illa autem media dicuntur ratione expressionis mentis & expressi. Est & orationis medium, propositio: destructio propositionis: coniunctio verbalis, vt, vel, vnam dictiones, inter, intra.

Ex quibus patebit, si coniungantur, quid sit medium rei & orationis simul.

Axiomata.

1 Media, diuersorum comparatione, & exuperare & deficere possunt, sicut & æquale.

2 Quæ magis à medio absunt, magis opposita existimantur.

3 Medium in omnibus tenere, optimum.

Synopsis eorum quæ medium quodammodo continent.

Aequum, æquale. Mediocritas.

Affirma-

Affirmatio.
Coniunctio.
Comprehensio.
Constructio, medium collectionis.
Destructio, medium dissolutionis.
Indifferens.
Instrumentum.
Iudex.
Magistratus.
Mensura.
Negatio medium solutionis.
Participatio.
Pecunia, medium commerciorum.
Priuatio.
Proxeneta.
Tacere.
Virtus omnis, medium inter exuperantiam & defectum, in quibus vitia.

De Fine. CAP. VII.

VEtus adagium est, Non statim cum initio finem sperandum: ideo de medio antea dictum.

Generaliter tot modis finis dicitur, quot principium, & medium, post quæ finis.

In summa, finis vel est priuationis, vel termini, vel consummationis, vel consumptionis, vel corruptionis, vel intentionis, vel extremi. Priuationis autem est, vel naturalis, vt mors, corruptio: vel moralis: vel artificialis, cum artifex formam priorem tollit, vt dum fusione statuæ figuram elidit. Termini finis, exemplum habet limitem. Consummationis finis, in perfectione determinata est operis. Finis cōsumptionis, dum aliquid deficit: sic dicimus finem cibi, candelæ, materiæ, formæ, & dum quippiam desinit esse, operari, pati, dicere, credere, opinari, vel aliud facere. Finem corruptionis norunt omnes. Intentionis autem finis est, id, ad quod quippiam dirigitur, siue fit mēs, siue actio. dicitur & scopus & id cuius gratia aliquid fit: sic finis medicinæ, sanitas; finis iuris, iustitia. Finis extremi, est vel substantiæ, vel accidentis, vel temporis, vel loci, vel quantitatis, vel qualitatis.

Axiomata.

1 Omne quod nascitur, & finem habere necesse est.
2 Non omnes fines perfecti, sed ad aliud quiddam: & propter vnum quodque tale: & illud maius.
3 Ignorata finali causa, ignorantur & ea, quæ ad eum finem pertinent, & eius gratia sunt.
4 Omnia in natura, alicuius finis gratia, nec temerè sunt.
5 Nullus in rebus creatis processus ad infinitum, quia creata determinata sunt.

Synopsis

Digitized by Google

Synopsis eorum quæ finem quodammodo continent:

Acceptilatio.	Nouatio.
Consummatio.	Obiectum.
Consumptio.	Perfectio.
Corruptio.	Portus.
Effectus.	Postremum.
Euentus.	Priuatio.
Exitus.	Putrefactio.
Extremum.	Propositum.
Iuramentum.	Quies.
Intentio.	Scopus.
Implementum.	Status.
Limes.	Sententia iudicialis.
Mors.	Solutio.

De Maiori, Minori, & Æquali. CAP. VIII.

MAiora alijs, excedunt: minora, ab alijs deficiunt, quæ sine excessu & defectu similia æqualiaque dicuntur.

Cæterùm maiorítas (liceat vti verbo artis) & minoritas, atq; æqualitas inter substantiam & accidens esse potest, ordinis, dignitatis, præstantiæ, numeri, qualitatum, ætatis, corporis, spiritus. Ordinis, vt maiores in stemmate antiquiores, & senatores maiores, minorúmve gentium. Dignitatis, vt imperium, maius magistratu. Præstantiæ, vt in æstimatione negotiorum, & eorum consequentia. Numeri, maioris vel minoris partis, vel æqualis. Qualitatis, vt sanior, melior pars, &c. Ætatis, vt senis & iuuenis. Corporis vel molis, vel quæ eorum sunt, vt procetus, pygmæus, &c. Spiritus, & quæ eius sunt.

Axiomata.

In eo quod plus est, & quod minus est continetur.

Synopsis eorum, quæ maius & minus & æquale reflexe videntur, colligi potest ex principio magnitudinis in transcendentibus.

Digitized by Google

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ

ARTIS MIRABILIS,

LIBER QVARTVS.

Vbi de Transcendentibus.

De Bonitate. CAP. I.

BOnitas, quasi ens boni.

Itaque bonitas est ens, fons causaque & origo boni totius, & essentiæ & actuum; qui priuatione non superantur in eodem subiecto & tempore.

Omnia quæ sunt vel bona, vel mala, vel adiaphora sunt. Adiaphora, bona vel mala esse possunt, vti voluntas, otium, voluptas, & similia.

Diuisio bonorum.

BOnorum alia sunt bona finis, alia propter finem: & ideò rursum bona quædam secundùm quid, alia simpliciter. Secundùm quid, vel potentia naturæ, quæ adesse consueuit, vt pueris & furiosis inest potentia bonum rationis: vel secundùm alterius, non præsentis considerationem. Simpliciter bona dicuntur, quatenus res tales sunt actu, potentia in actum deducta, siue sint morum, siue actionum, siue accidentium.

Tertiò, bonorum alia necessaria, alia non necessaria. Necessaria, veluti vita, pudicitia, libertas, liberi, coniuges, cognati, parentes: per se eligibilia, vt virtutes, & similia. Non necessaria, quæ aut per se expetenda, vt munera, honores: vel ratione alterius optanda, quia aliquod adferant commodum: qualis est mercatura, ratione lucri: victoria, ratione pacis: & vt alia nobis quæramus, opes.

Quarta bonorum diuisio, in eorum electione obseruanda: vt aliud bonum sit perfectè absolutum, aliud bonum secundùm quid, aliud imperfectum. Bonum perfectè absolutum, Deus solus, summum bonum. Bona perfecta secundùm quid, sunt aut ratione conuenientis naturæ propriæ certæ speciei, vel generis, vel determinationis: aut relatione ad aliud magis perfectum. Imperfectum bonum est, quod aliud desiderat.

Ista & alia bona rursum deducuntur in bona animi, corporis, externa, siue fortunæ.

Colligi

Colligi & aliæ bonorum possunt distinctiones, à substantijs & accidentibus.

Gradus autem bonorum, tres. Primus & supremus, supraideas, in Deo, ens, genus ad omnes ideas, Deus ipse omnium creator. Secundus, inter ideas, his, quæ perfectiones rerum significant, sicuti dicimus ideam iusti iustum, honesti honestum: imparticipabile quippe est bonum, nisi sit in essentia: sic bona omnis essentia secundùm naturam, quia omnia esse appetunt.

Contrarum bonitati malum.

Synopsis eorum, quæ bonitatem referunt:	*Hisrepugnant:*
Acceptabile.	Repudiandum.
Accommodum.	Locò modù malè conueniens.
Actio.	Otium.
Æquum, iustum.	Iniquum.
Benemeritum.	Malemeritum.
Beatitudo.	Infœlicitas.
Benignum, & omne compositum ex bene, vt benedictio, &c.	Ferum, malignum, immite, omne compositù ex male, vt maleficium, maledictio.
Communicatio, vt liberalitas.	Restrictio, auarum, tenax.
Commodum.	Incommodum, damnum, damnosum.
Commodatum.	
Concessum precario.	
Congruum.	Incongruum, dispar.
Conueniens.	Inconueniens.
Constructio.	Destructio.
Dans fructum.	Sterile.
Debitum.	Indebitum.
Desiderabile.	Fugiendum.
Dei dona & facta.	Opera contra Dei mandata.
Dignum, dignitas: vt honor, magistratus.	Indignum.
Diffusio.	Parcitas nimia.
Donatio.	
Esse, essentia.	Non esse.
Felicitas.	Infœlicitas.

Digitized by Google

Synopsis eorum quæ bonitatem referunt.

	His repugnant.
Gratum.	Ingratum.
Honestum, honestas, decus.	Inhonestum, turpe dedecus.
Mortis eorum quæ mortem sequuntur cogitatio.	Obliuio inconsiderata eorũ quæ mortis sunt.
Nobilitas, nobile, clarum.	Ignobile, rusticitas, rude, inciuile.
Pax.	Dissidium, dissentio.
Perfectio.	Imperfectio, imperfectum, mancum.
Pulchrum.	Turpe & deforme.
Ratio, rationabile.	Irrationale, temerarium.
Sanctum.	Pollutum.
Tranquillum.	Inquietum, turbidum.
Verum.	Mendacium, falsum.
Vtile, lucrum.	Iactura rerum, sine vtilitate.

Bonitatis Axiomata.

1 Vna est bonitas naturâ & essentiâ eaque increata Deus: reliqua, bona sunt participatione, aut per creationem.

2 Tot sunt species mali quot & bona. & contrà: & quæ de vno affirmatiuè, eadem de contrario negatiuè dicta censentur, & contrà.

3 Bonitati ineſt bonum esse, & bonum facere posse: consideratur & in eadem bonitate id quod bonum fieri potest.

4 Bonum, mali est remedium: malum, velut morbus.

5 Bonum, dilatandum: malum, contrahendum.

6 Bonum & studiosum fieri potest animal, naturâ, moribus vel consuetudine, ratione & doctrina: naturâ, cum nascitur: moribus, cùm imitatur: ratione, cùm docetur & ratiocinatur.

Axiomata circa electionem boni.

1 Bonum melius, eligibilius. In malis duobus vtrunq; si fieri possit vitandum, saltem peius potiùs est fugiendum.

2 Melius dicitur, collatione alterius boni minoris, id est, quando id quod melius dicitur, id quod minus est continet, & aliud quippiam præterea: malum maius, quod magis & plus admit ab eo quod bonum est, vel quod bono magis officit.

3 In bono finis vix erratur: facilè tamen decipimur in bonis ad finem tendentibus.

4 Præstan-

Digitized by Google

4 Præstantiora bona finis, bonis tendentibus ad finem.
5 In vnaquaq; arte licita bonum inuenitur secundùm artem & melius.
6 Quantò finis præstantior, tantò melior.
7 In homine bona meliora animi, quàm corporis.
8 Bonum perfectum melius imperfecto.
9 Necessaria bona in necessarijs præponenda.
10 Et plura paucioribus.

De Magnitudine. CAP. II.

MAgnitudo est extensio vel intensio cuiusque rei, ex qua magna dicitur.

Magnitudinum alia increata, alia creata: alia in potentia, alia in actu: alia perfecta, alia imperfecta. Increata, est illa quæ immensa, indeficiens, infinita, supereſſentialis: Dei scilicet, & Deus ipse. Creata, vel spiritalis, vel corporalis est: *spiritalis*, est quæ intensionem non extensionem propriè habet, vt Angeli, & animæ magnitudo: corporalis, quæ molem habet. In potentia illa est, quæ dicitur in fieri. In actu, in eo quod est Imperfecta autem dicetur, ratione alterius corporis magis absoluti: sic linea, minor superficie, illa enim vnam, hæc autem duas habet dimensiones. Perfecta dicetur corporum magnitudo, vt corporis, quæ tribus constat dimensionibus, longitudine, latitudine, profunditate. Item perfecta erit, ratione destinationis seu determinationis factæ, aut ratione distributæ naturæ.

Dicetur & in homine magnitudo esse triplex, corporis, animæ, externorum. Est in corpore magnitudo, proceritas, crassitudo, &c. In anima, magnanimitas, audacia, &c. Inter externa, opes, dominatio, imperium, &c.

Synopsis eorum quæ magnitudinem referunt.	*His repugnant.*
Abundantia.	Penuria.
Amplitudo.	Angustia.
Adiunctio.	Diminutio.
Auctio.	Detractio.
Capacitas, comprehensio, continens.	Incapacitas.
Communio.	Partitio.
Copia.	Inopia.
Dignitas omnis, & maiestas.	Status priuatus.

Digitized by Google

Diuitiæ	Paupertas.
Excellentia, excellens.	Vilitas.
Egregium.	Infimum.
Extensio.	Restrictio.
Essentia omnis.	Nihil.
Exuperantia.	Defectus.
Fœcunditas.	Infœcunditas.
Fertilitas.	Sterilitas.
Immensum.	Mensurabile & apprehensibile.
Infinitum.	Finitum.
Inflatio, tumor.	Depressio.
Insigne.	Obscurum.
Intentio.	Remissio.
Liberalitas.	Auaritia.
Multitudo.	Pauci.
Sublime.	Infimum.
Sufficientia.	Insufficientia.
Vehementia.	Remissio.

Axiomata Magnitudinis.

1 Intensum, magnum, perfectius suo extenso: intensio in spiritualibus, extensio de incorporalibus dicitur.

2 Magnum & paruum contraria non sunt, sed dissimilia: referuntur enim ad aliquid.

3 Id quod magnum est, quatenus paruo opponitur, constituit tandiu, quandiu oppositio durat simul, quodammodo contrarium.

4 Nulla essentia magnitudinis spiritualis, quæ intensionem solam, non extensionem recipit, verè in partes diuidi potest: remitti tamen potest. Diuiduum quippe interitui obnoxium est, à quo spiritualis substantia aliena est.

Caroli Bouilij magnitudinis regulæ.

1 Omnis magnitudo, in eo quod est actu finita, continua est: & infinita diuisione, partibus.

2 Non contingit aliquando magnitudinem totam ac omnino esse diuisam.

3 Magnitudinis partes sunt potentiæ finitæ, actu verò infinitæ semper.

4 Impossibile est omnes magnitudinis partes assignari.

5 Magnitudo tota homogenea est, cuius quælibet pars est magnitudo: constat enim ex similaribus partibus, quæ sunt eiusdem speciei, vt lineis pluribus.

6 Diui-

Digitized by Google

6 Diuisa vtcunque magnitudine, impossibile & terminos relinqui.

7 Impossibile est ex suis terminis magnitudinem cõstare.

8 Ex punctis nulla magnitudo crescit.

9 Magnitudines omnes ad tres reducuntur species, linearum, superficierum, & corporum. sola terna perfecta est, tres terminos & internalla possidens: duæ reliquæ imperfectæ.

De Duratione vel perseuerantia.

CAP. III.

DVratio est colligatio temporis.

Duratio itaque, id est, ratione cuius quid est etiam nunc, &, vt cum arte loquar, quod existentiam demonstrat, exhibetque vel præteritum, vel præsens, vel futurum, vel vtrumque. Et in summa quod perseuerat in eo quod est, durare dicitur: sic durum in corporibus, quod tactui non cedit.

Duratio alia extra omne tempus, alia in tempore, alia ex vtroque mixta. Extra tempus omne est sempiternum, vnde (liceat delinare nomen demonstrationis gratia) sempiternitas, quæ solius Dei, sine initio & fine existens. Duratio temporanea, est generabilium & corruptibilium, quæ semper esse nequit, sed ad certum vsque tempus. Mixta duratio, æterna & æternitas dicta, quæ habuit quidem principium, sed habitura nequaquam est finem: & quæ in tempore existens, sine tempore futura & victura est. qualis duratio Angelis bonis & malis, & animæ, imò ipsi humano etiã corpori post resurrectionẽ & anastasin generalem & vltimã.

Synopsis eorum quæ durationem referunt.	*His repugnant.*
Æternitas.	Quæ hæc negant.
Æuiternum.	
Ætas omnis.	Mors.
Antiquum.	Recens, nouum.
Constantia.	Inconstantia.
Contractuum, pactorum, iuramenti vis.	Rescissio contractuum.
Confidentia.	Diffidentia.
Consistentia.	Mobilitas.

Digitized by Google

Continentia.	Incontinentia.
Durities.	Móllities.
Exiſtentia.	Priuatio, corruptio aliquando.
Firmitudo, vel firmum.	Infirmitas, debilitas.
Fidelitas, fides.	Infidelitas.
Immobile, pro temporis, & negotii definitione.	Mobile.
Inſolubile, Immortale.	Diſſolubile. Mortale.
Nobilitas.	Ignobile. nuperrima agnitio.
Nunc.	Præteritum, aliquando.
Patientia.	Impatientia.
Perpetuum.	Tranſitorium.
Permanens.	Fluxum.
Perſeuerans.	Mutatio.
Præſens.	Aliquando.
Spes.	Deſperatio.
Stabilitas.	Inſtabilitas.
Sánitas.	Morbus.
Temporis indicia: qualia, ſeculum, annus, menſis, hebdomada, dies, hora, ſextãtes: nã hęc ſe mutuò cõtinent ſuccedunt ſibi.	Quod nõ habet tempus durans, vt momentum, atomus.
Vita.	Mors.

Axiomata.

1 Omnis duratio diutius perſeuerans, cæteris partibus perfectior.

2 In omni duratione conſiderari poſſunt quatuor, antè, nunc, poſtea, ſemper: quæ nunquam tamen ſimul in aliquo ſunt. Semper & nunc, tantùm in Deo. Antè & nunc, in exiſtentibus & deficientibus. Antè, & nunc, & poſtea, in anima & ſpiritu, & ſi qua ſit materia incorruptibilis: hæc enim cùm creata ſint, ſemper non fuerunt, & tamen habitura finem non ſunt.

3 Vnaquæque res tantò diuturnior, quantò eius cauſa efficiens efficacior eſt.

De Potentia. CAP. IV.

POtentia eſt ens, ſiue principium & virtus, aut tranſmutationis in altero, aut prout alterum eſt.

Potentia,

Digitized by Google

Potentia, aut infinita, aut finita est. Infinita, sine principio, sine medio & fine. Hæc in Deo solo est, imò Deus ipse ista potentia: quando nihil in Deo sit, quod non sit Deus, ex quo aliæ potentiæ omnes, vel permissiuè vel effectiuè oriuntur.

Finita potentia duplex, actiua & passiua: vtraque, vel naturalis, vel extra naturam.

Naturalis rursum, vel ea rerum ipsarum natura est, vel ex alicuius legis aut consuetudinis constitutione.

Ex rerum ipsarum natura potestas, subdiuiditur in rationalem, & irrationalem. Rationalis, quæ in anima, & in Angelica dicitur esse natura. Irrationalis, & corporis, & externorum esse potest, interdum latens occultaue nobis, aliquando apparens.

Potestas ex legis vel consuetudinis constitutione procedens, est veluti ea quæ dignitatis, magistratus, principatus est. Eaque vel legitima, à Deo vel alia optima lege definita: vel illicita & usurpata Deo permittente, qualis tyrannorum authoritas, Dæmonum obsessio, impiorum gubernatio.

Extra naturam potestas dicitur, vel quæ contra naturam, vel quæ præter ordinem naturæ, vel extra id quod natura licet. Contra naturam, veluti quando grauia, quæ natura deorsum vt ad centrum proprium tendunt, sursum potestate alia impelluntur. Tales sunt operationes aliquando miraculorum verorum, prodigia, & his similia. Præter ordinem naturæ potestas, casus est. Extra id quod natura licet, vis, abusus, &c.

Latiùs & significantiùs, potestas omnis oritur vel ex his quæ sunt extra nos, vel quæ sunt in nobis, vel ex mixtis ex illis. Quæ sunt extra nos, habere causam dicuntur à Deo, à necessitate, à fato, à natura, à fortuna, à casu, ab homine. A Deo, est substantia rerum & providentia earum. A necessitate, illa quæ ferè semper eodem modo contingunt. A fato, quæ ex destinatione Dei, quæ & necessitati subiacent pro Dei nutu. A natura, generatio, auctio vel incrementum, corruptio, vnde plantæ, animalia, metalla, & similia ex causa determinata. A fortuna sunt, quæ rara sunt, & insperata seu nō expectata agenti secundùm propositum, cùm aliud quàm inquiratur inquirenti euenit, & præter id quod euenire natum est, vel solet ex eo quod agitur, vt si quis effodiens sepulchrum, thesaurum inueniat. A casu

Digitized by Google

procedunt, quæ & inanimatis contingere possunt, neque ex determinatis, sed præter propositum aduenunt. Ab homine, vis & violentia: quæ vel impulsiua, vel expulsiua, vel turbans, vel inquietans. vel metus maior, scilicet mortis, infamiæ, morborum, turpitudinis, & similium, dicitur. Potestas quæ pendet ex his quæ in nobis sunt, est in voluntate, ex qua principia nostrorum operum, in quibus locum habet consultatio & electio, potissimùm in adiaphoris & contingentibus: vt & velle, & agere, & desiderare, num velimus artes addiscere, & his similia.

Potestas ex mixtione eorum quæ pendent ex nobis & aliunde, habet actiones, quæ quidem ex nostra fiunt voluntate, sed quæ vi impediuntur extrinseca. Potestas & alia mixta ex his quæ ex nobis non sunt, sed tamen habent occasiones ex his quæ ex nobis vel in nobis: quales sunt retributiones actionum nostrarum bonarum vel malarum, in hoc vel alio seculo, Talis etiam corruptio, mórsq; nobis contingens ex scelere à primo parente commisso.

Synopsis eorum quæ potentiam referunt.	*Repugnant his.*
Agere.	Succumbere.
Authoritas.	Sine authoritate.
Dignitas.	Priuatum.
Diuitiæ.	Paupertas.
Dominatio.	Obedire.
Facultas.	Prohibitio efficax, vel impedimentum.
Fortitudo.	Debilitas, timor.
Idoneum.	Non idoneum.
Iurisdictio.	Sine iurisdictione.
Libertas.	Seruitus.
Magistratus.	Sine magistratu.
Præcipere.	Obtemperare.
Principatus.	Famulatus, subiectio.
Patrem esse.	Filius.
Potestas.	Impotentia.
Robur.	Infirmitas.
Vis omnis virtus.	
Violentia, & ea omnia per quæ vis infertur, vt arma, lapides, constrictio, &c.	Resistentia.

Axioma.

Digitized by Google

Axiomata potentiæ.

1 Omne sempiternum abstractum & necessarium, est actus, nec est in potentia passiua.

2 Potestatum aliæ considerantur veluti efficientes in effectu, sicuti intellectus in intelligibili: alia est in fieri, per quam aliquid fieri possit realiter.

3 Potentia quæ actum suum bonum assequitur, perfectior & melior, quàm cùm in fieri erat.

4 In malis actus malus, ideo & peior eius potentia.

5 Omnis potestas à Deo est vel effectiuè, vel permissiuè.

6 Potentiæ signum est, tendere vel progredi ad esse: impotentiæ autem, ad non esse.

7 Nulla est in natura potentia passiua, cui non respondeat vel adsit alia potestas actiua.

8 In potestate nostra legitima ea esse non censentur, quibus boni mores, lex, aut constitutio iusta, vel ius, vel æquitas firma & recepta repugnant.

9 Nihil potest esse simul in potentia formali, & in actu formali, respectu eiusdem: veluti nihil est eodem tempore & eodem modo, actu & potestate calidum. Potest tamen aliquid esse in actu, vt dicunt, virtuali, & in potentia formali simul.

10 Vnumquodque intelligitur in quantum est actu, non in quantum est in potentia: quia intelligere, est actus. Idcirco & id quod intelligitur debet esse in actu. Quod etiam ad veri & falsi intellectum referendum est.

11 Potentia naturalis, aptitudo, & impotentia, qualitatis sunt species.

12 Quæ impossibilia sunt factu, in eo ipso non admittunt obligationis vel iuris vinculum.

De cognitione. CAP. V.

COgnitio, est rei latentis vel ignoratæ manifestatio vel declaratio. Cognoscimus coniectura, definitione, consecutione & alijs modis, de quibus in primo lib.

Cognitio, alia creata, alia increata. Increata in Deo solo est, hæcque sola perfecta, ab vno rei extremo vsque ad aliud ex integro permeans.

Creata, vel acquisita, vel connata est. Acquiritur autem vel propria inquisitione, & proprio labore, vel aliorum ope. Connata illa est, quæ ex Dei constitutione cuique a-

Digitized by Google

que animalium naturæ indita est, vt ea vtatur quando organa ad eam erunt exerendam idonea.

Creata autem omnis in intellectualem, rationalem, æstimationem, sensualem, & instinctum diuidetur.

Intellectualis, est quæ formatur vnico actu, veluti vnico intuitu manifestans: qualis inuenitur in Angelis, & hominibus. Dicemus eius generis scientiam infusam, quando plurium cognitio simul & semel à Deo, notionis fit in mentem infusio: non secùs ac in arte typographica plures orationes & sententiæ simul & semel vna præli depressione papyro excipiuntur; eo modo prophetia, & similia cognoscuntur.

Rationalis cognitio, vel opinio, vel scientia dicitur. Omnis autem scientia, vel speculatiua, vel practica est. Speculatiua scientia, vel realis, vel rationalis. Realis speculatiua triplex, metaphysica, physica, mathematica: prior de rebus supernaturalibus, secunda de naturalibus agit, tertia de quatuor demonstratiuis, de astrologia vel astronomia, de musica, de geometria, de arithmetica.

Rationales speculatiuæ scientiæ, grammatica, dialectica, rhetorica, poëtica, historia. Addere licet iuris scientiam, & eius species nouem: nempe ius diuinum, naturale, gentium, pontificium, ciuile, ius consuetudinis, honestatis, necessitatis, & aliud quod ius positiuum.

Practica scientia, vel actiua, vel factiua est. Inter actiuas erit politica, quæ ad tractãdas res ciuitatis, ethica, quæ ad mores, œconomica, quæ ad domesticã pertinet. Factiua practica scientia continet mechanica, vt lanificium, militiam, nauigationem, agriculturam, medicinam, venationem, fabriles, & reliquas mechanicas artes.

Aestimatiua, est cognitio illa quæ generatur in parte capitis eius nominis, in æstimatiua, inquam, ex distinctione reali, & collatione eorum quæ sensibus comprehenduntur: & hæc adest quibusdam animalibus perfectioribus

Sensualis cognitio est, quæ fit per sensus exteriores & interiores, ex propria obiecti apprehensione.

Instinctus, est quædam species cognitionis in animalibus omnibus, & in plantis, & aliis inanimatis; per sympathias & antipathias manifesta.

Synopsis

Digitized by Google

Synopsis aliquorum quæ cognitionem referunt.	*Repugnant his.*
Ars omnis, liberalis, vel mechanica & arte facta.	Temerè & sine arte facta.
Certitudo.	Incertum.
Coniectura.	
Consilium.	Inconsultè factum.
Distinctio, separatio, diuisio.	Confusio.
Doctrina.	Incognitum. Ignorantia.
Experientia.	Inexperientia.
Fides.	Dubitatio.
Gradus omnes, quibus scientes ornantur insignibus: præceptoriatus, baccalaureatus, prolyratus vel licentiatura, magisterium, doctoratus.	
Industria.	Sine industria.
Intelligentia.	Ignorantia.
Iurisperitia.	
Lex.	Leges.
Opinio.	Error.
Ordo.	Inordinatum.
Peritia.	Imperitia.
Prædestinatio.	
Prænotio.	Incognitum
Præscientia.	Improuidentia.
Pronosticatio.	Mendacium.
Prudentia.	Imprudentia.
Ratio.	Irrationale.
Regulæ præscriptio.	Irregulatum.
Reprobatio.	
Sagacitas.	Stultitia.
Sapientia.	Insipientia.
Scientia.	Obliuio.

Axiomata cognitionis.

1 Principium scientiæ est, demere ex animo sè aliquid scire opinionem.

2 Natu-

Digitized by Google

2 Naturalia non possunt exponi ab homine expositione perfecta: neque potest studio consequi homo, vt sciatur, inquiunt periti, pars principiorum suorum.

3 Naturalia sunt rationibus inuestiganda, moralia vsu comparanda, diuina verò per oracula sacra intelligenda.

4 Melioris conditionis non debent esse stulti peritis.

5 Cuilibet naturæ intellectuali proprium est, vt intelligat secundum modum suæ substantiæ.

6 Scienti, intelligenti, & volenti non fit iniuria.

7 Iurisconsulti in his quæ scientiam exigunt, paria existimant: scire, & nescire, si vtique scire quis debuisset & potuisset.

Subnectere & placet Pauli Riccij centum conclusiones scientiæ.

Conclusiones quibus resolutiuè modum sciendi assequimur.

Prima classis.

1 Omnes naturâ scire desiderant.

2 Qui natura scire desiderat, idipsum sine externo adminiculo assequi potest.

3 At quanquam id assequi natura possit, plurib. tamen, præsertim orbatis oculis, ars ipsa auxiliatur.

4 Ars, modusque sciendi (non enim scientia) est ea facultas, quam logicam dicimus.

5 Logica quæ modum tribuit sciendi, nihil aliud, quàm conceptus rationis moderari proponit.

6 Moderantur conceptus, si concipiendis rebus ab extrà conformes illis statuuntur.

7 Conformes fiunt conceptus, si eo pacto rem concipimus quo res ipsa est.

8 Est autem res quæq; concipienda per esse suæ causæ.

9 Per essentiæ causæ itaq; conceptionem rem ipsam concipiamus oportet.

10 Quando per causam cognoscimus, demonstrationem appellamus.

11 Demonstratio ex ignotioribus ad notiora perducit.

12 Notiora sunt vel naturæ & nobis, vel naturæ & non nobis, vel nobis & non naturæ.

13 Quod naturæ notius est & non nobis, nullam demonstrationem statuit.

14 Quod

Digitized by Google

14 Quod nobis & naturæ, demonstrationem facit, quæ tamen vera demonstratio non est.

15 Quod autem naturæ & nobis, id in duplicem consideratione cadit: nam aut idem est notius nobis & naturæ, non autem eodem modo, quia non secundum habitudinem quam habet ad ignotius, aut sicut idem, sic & eodem modo.

16 Primum demonstrationem dat propter quid: quia scio rem per causam, hanc autem esse rei causam ignoro.

17 Secundum demonstrationem simpliciter constituit: rē enim scio per causam, & quoniam est causa.

18 Simpliciter demonstratio, ipsum quod simpliciter est scire nobis largitur, qua humani generis perfectio tota consistit.

Conclusiones quæ pertinent ad modum ordinandi resolutiuè doctrinam quamlibet, & ad cuiusuis libri quæsitiq; subiectum discernendum.

Secunda classis.

19. 1 Humanum genus perfectionem exoptat.

20. 2 Hanc assequitur dum ea possidet quæ sua natura exoptat.

21. 3 Possidet hæc dum à suo principio ea suscipit actu.

22. 4 Suscipit dum principio coniungitur.

23. 5 Coniungitur dum ei simile efficitur.

24. 6 Simile efficitur dum sciendi actum exercet.

25. 7 Eundem exercet actum dum causam rerum intuetur.

26. 8 Intuetur dum eas quæsiuerit.

27. 9 Quærit cùm dubitat.

28. 10 Dubitat dum admiratur.

29. 11 Admiratur per animæ fugam à repugnante.

30. 12 Repugnat, quòd animæ perfectioni tam primæ quàm secundæ obstat.

31. 13 Obstat animæ perfectioni, (quia ipsa vna indiuisibilis immobilisq; existens, vnum indiuisibile

32 14 ac immobile petit) multitudo, magnitudo motus.

33 15 Ens in se plura complectitur.

34 16 Plura ratio in simul quærere nequit.

35 17 Inquirit primùm quod se admirabile priùs offert.

36 18 Si

36. 18 Se prius admirabile magisque repugnans offert ens mobile.

37. 19 Mobile ens ex plurib⁹ quæ ei insunt consistit.

38 20 Secundùm plura in simul se nullum ens offert.

39. 21 Se offert primùm secundum id quod primum ei ineſt.

40. 22 Primum ineſt quod prioris causæ eſt opus.

41 23 Prioris causæ opus eſt quod se latius communiusve effundit.

42. 24 Se latius diffundit mobile simpliciter, quàm mobile loco, & quæ deinceps.

Conclusiones, quibus scientia de natura compositi nè progrediendo à parte in partem, iuxta executionem naturæ progredimur.

Tertia classis.

43. 1 Mobile eſt quod fit ex aliquo aliquid, non ex quolibet, sed ex apto nato.

44. 2 Ex apto nato duntaxat cùm rem fieri contingat, è nihilo fieri aliquid philosophantium tenuit dogma.

45. 3 Quum è nihilo res fieri nequeat, mobile ex tribus re ipsa distinctis principiis per se constare asserimus, priuatione, materia, forma.

46. 4 Priuatio, eſt non ens enti admixtum, materia, eſt admixtum non enti: forma, eſt ens omnis priuationis expers.

47. 5 Formæ vt bono materia adhærere exoptat.

48. 6 Hanc verò suam cupidinem materiæ eum totam in simul explere nequeat, motus necessariò emergit.

49. 7 Motus, eſt perfectio entis in potentia secundum huiusmodi.

50. 8 Ens in potentia mouetur ad actum ab alio.

51. 9 In his quæ mouent & quæ mouentur, dandum eſt primum.

52. 10 Primum mouens, nec corpus, nec virtus in corpore eſt, sed infinitum, vigore mouens, ut finis, efficiensque mobile primum.

53. 11 Mobile primum, eſt cœlum, ex anima (id eſt, Deo primo mouente sine commixtione cœli & sui) efficiente motum.

54. 12 Quod fertur in orbem, quatenus latione namque vniformi

Digitized by Google

mi forme existit, eatenus sublunarem hanc materiam primæ vniformique caducorum formæ adaptat.

55. 13 Prima sublunarium communis substantialisque to maest natura corporea, quam coæternam materiæ contendimus.

56. 14 Hac intercedente per varia cœli organa, nec non & per corruptibilium corporum discrimina, (quæ corruptibilia, inquam, corpora) non primariè, imò & minùs quàm instrumenta agere (vt 2. de gener. Aristoteles posuit) ad distinctas numero speeie & genere formas, eadem materia disponitur.

57. 15 Terminant verò eam formis distinctis quidem genere leges, prima elementi, secunda imperfecti mixti, tertia mineralium, quarta vegetalium, quinta animalium quibus deest ratio, sexta in quam totius naturæ intentio vergit humana ratio.

58. 16 Hanc (rationem scilicet) materialem, potentialémve asserimus.

59. 17 Hanc etsi potentialis fuerit, nec materiam tamen, nec materiæ permixtam, sed substantiam abstractam ostendimus.

60. 18 Quæ quia abstracta, ideo & semper intelligẽs actu.

61. 19 Et quamuis suapte natura intelligat actu, humano tamen corpori formam tribuens, quandoq; intelligit, quandoque verò minimè.

62. 20 Intelligit quando ei cogitatiua phantasma porrexerit: hoc cùm non porrigat, nequaquam.

63. 21 At phantasma cùm sua natura intelligibile non sit, virtus in nobis danda est agens, quæ & potentia actu intelligibile constituat.

64. 22 Intelligibilia actu cùm fuerint, materialis facultas adeptum intellectum parit.

65. 23 Adepto intellectu genito, ab eoque phantasmatum appendicibus deletis, nobiscum agens intellectus iungitur, quo & abstracta cuncta prospicimus, adhæsionemque altissimi Dei assequimur.

Conclusiones, quibus Metaphysicam sapientiam definitiuè (à toto scilicet in partes incidendo assequimur:

Quarta desit.

Digitized by Google

66. 1 Dei adhæsionem æquimur si ipsum nouerimus
67. 2 Nouimus si illinc entis attributorúmve ambitum passim dependère concipimus.
68 3 Dependère concipimus, si entis partes attributaque inuicem attribuimus.
69. 4 Entis quadrifaria partitio est. Aut enim ortum habet in re, & in re ipsa consistit: aut oritur ab intellectu, in eodemque sistit: aut à re ducit originem, in intellectu tamen reponitur: aut oritur ab intellectu, & sistit in re ipsa ab extrà.
70. 5 Quod oritur intus sistitque ab extrà, artificialium, mortaliumq; cultor pertractat.
71. 6 Quod ortum habet in re extrà sistitq; intus, sunt intelligibilia, speciésve, quæ actu reflexo, per adeptum intellectum intuentur.
72. 7 Quod originem ducit intus, & intus reponitur, est ens rationis, quod logicus considerat.
73. 8 Quod verò in re extrà & oritur & consistit, alij scientiarum opifices, vt tale: Metaphysicus autem quatenus ens speculatur.
74. 9 Ens quatenus ens, est propria ratione aliquid quod omnibus analogicè inest.
75. 10 Huius si essentiam in se aspexeris vnum (veluti peculiarem eius passionem) ipsum scilicet ens perpendes comitari.
76. 11 Quod si ad aliud, ad id scilicet cui primùm ratio cōpetit entis, ad intellectum, inquam, retuleris ipsum, verum ipsum sociari dices.
77. 12 Si verò ad voluntatem, quæ continuò intellectus comes est, idipsum conferas, bonum ei mox competere agnosces.
78. 13 Vnum igitur ens dicit indiuisum secundum quod diuisum: verum vt intellectu apprehensum: bonum vt volitum.
79. 14 At quoniam volitum apprehensumque esse, non ex absoluta, sed ex collatiua mentis ratione dependent, ideo partes disiunctaque attributa ens ipsum sortiuntur.
80. 15 Quatenus independens, substantia: quatenus dependens, accidens emergit.
81. 16 Rursum vt independens, vnum: quia dependens multùm.

82. 17 Hinc

82. 17 Hinc actus, illinc potentia.
83. 18 Hinc prius, illinc posterius.
84. 19 Hinc causa, illinc causatum.
85. 20 Hinc vniuersale, illinc particulare.
86. 21 Hinc infinitum, illinc finitum.
87. 22 Hinc necessarium, illinc contingens.
88. 23 Quæ singula enti vt modos attribuáve, nõ vt partes competere dicimus.
89. 24 Partes verò primò contrahentes, ens (non modos) substantiam, & accidens asserimus.
90. 25 Substantiæ ratio est non inhærere, accidentis verò inhærere subiecto.
91. 26 Quum accidens inhæreat, substantia verò minimè, potior pars entis substantia.
92. 27 Substantia alia mobilis, alia immobilis est.
93. 28 Mobili substantiæ materiam contrarijs subiectam esse oportet.

Subiecta materia ens est, non actu, sed potentia: in æternis quidem ad vbi.

In generalibus ad formam.

94. 29 Quod in potentia est, mouente eget vniuoco quo educatur in actum.

95. 30 Mouens vniuocum quod sensu cernimus, quùm perpetuò generationem & corruptionem subeat, aliud perpetuò mouens adesse contendimus.

96. 31 Quod perpetuò mouet, nulla potentia ac materia commisceri contendimus.

97. 32 Quod nulla potentia inficitur actus est, se primum & reliqua omnia secundò intelligens & curans, vitam in summo delectabilis atque perfecta, vt appetibile, & intelligibile mouens, à quo in esse & in moueri dependet atq; natura.

98. 33 Cœlum à tali mouente veluti à causa effectus materiæ quotq; eius sunt motus, tot erunt & motores.

99. 34 Motores, inquam, duplices: quorum vnum conexum, & animam: alterum re ipsa seiunctum, & intelligentiam decernimus.

100. 35 Et quanquam plures sint motores, hi tamen (quemadmodum & per se mota) ad inuicem ordinis vnitatem obtinent, & ab vno veluti exercitus à duce pendent: & ad vnum refluunt vniuersa.

Digitized by Google

De Appetitu & voluntate.

CAP. VI.

APpetitus est incitatio vel impetus quidam, manans naturali facultate: cuius vi vel per se, vel aliunde, res aliquid excitatur. Appetitus, vel rationalis, vel irrationalis est.

Rationalis, dicitur voluntas, quæ vel diuina, vel Angelica, vel humana. Diuina voluntas in se vna, sed secundùm nostrum intelligendi modum dicitur vel voluntas signi, vel beneplaciti apud Theologos: atq; ea vel absoluta, vel conditionalis, vel permissiua. Humana & Angelica interdum simpliciter voluntas, interdum propositum dicitur.

Irrationalis appetitus, est vel naturalis, vel sensualis.

Naturalis, dicitur & facultas attractrix, retentrix, alteratrix expultrix: item antipathia & sympathia.

Sensualis vel animalis duplex, concupiscibilis, & irascibilis. Concupiscibilis, vel bonus per se, vel malus: bonus per se, vt amor, desiderium, gaudium: malus, vt odium, abominatio, tristitia. Inde & concupiscentia, vel sensualis, vel spiritualis. Sensualis, bona, mala, indifferens: bona, quæ est ordinata ad finem bonum: mala ordinata ad malum, vel inordinata absolutè concupiscentia: indifferens erit, naturalis passio & affectio. Sicut spiritalis concupiscentia, mala ad malum, bona ad bonum. Irascibilis, sensualis appetitus est: velut spes, desperatio, timor, audacia, ira, impetus, furor, &c. Operum quæ motu voluntario fiunt, alia libera sunt, alia affectibus corporum seruiunt. Libera sunt, quæ à nobis absque impedimento fiunt, vt ire ad aliquem, alium alloqui, capere quidpiam. Affectibus corporum seruiunt opera non perpetuò libera, sed in tempore & cum mensura, vt egerere, & meiere.

Synopsis eorum, quæ appetitum, &c. referunt.	*His repugnant.*
Amor.	Odium.
Amicitia.	Inimicitia.
Audacia.	Timor, metus, pauor.
Beneuolentia.	Maleuolentia.
Concupiscentia.	Nihil concupiscens.

Confue-

Digitized by Google

Consuetudo.	Desuetudo.
Cupiditas.	Nihil cupiens.
Desiderium.	Nullum desiderium.
Dilectio.	Odium.
Gaudium.	Tristitia.
Interpretatio.	Dubium.
Libertas.	Seruitus.
Lex.	Sine lege, incertum.
Liberum arbitrium.	Coactio.
Licentia.	Nullus appetitus.
Permissio.	Prohibitio.
Spes.	Desperatio.
Voluntas.	Nolle.

Axiomata appetitus.

1 Appetitus regulam & efficacia interpretationum accipiunt, secundùm naturam propriam rerum, de quibus appetitus dicantur, & ita alius appetitus animalis, hominis, bruti, plantæ, &c.

2 Quo magis voluntas accedit ad maius bonum, eo præstantior.

3 In eo quod est concupiscibile, vel desiderabile & quod ex voluntate concupiscibile propter se, quia bonum: voluntas melior perfectior, & præstantior, quàm in eo quod desideratur propter aliud.

4 Motus omnis corporis animalis, est per se voluntarius, in homine, quia voluntas ipsum excitare & sedare potest, eundo, sedendo, ambulando, &c.

5 Deus, & iudices, & quilibet, qualitatem actus boni vel mali ex voluntate potiùs, quàm ex ipso actu iudicant.

6 Duo sunt quæ necessariò ad perficiendum actum desiderantur, voluntas & potestas simul.

De Virtute. CAP. VII.

VIrtus Aristoteli est facultas bonarum rerum conciliatrix, & conseruatrix, facultas benefica bonarum rerum, atque ideo omnium, & per omnia.

Virtus alia spiritus, alia corporis. Spiritus virtus multiplex, superintellectualis, intellectualis, rationalis, moralis, theologalis.

Superintellectualis illa est, quæ procedit ex Dei omnimoda & nobis incognita vi, qualis virtus miraculorum, & eorum quæ Deus operatur supra causas per Angelos bonos.

Digitized by Google

vel quæ permittit malos agere, qualia magica præstigia, sortilega.

Intellectuales virtutes sunt, sapientia, scientia, prudentia quæ tamen propriè referuntur ad cognitionem.

Rationales virtutes, vel partis animæ sunt, vel totius Partis animæ, vel partis cupidæ, qualis temperantia, continentia: vel partis animosæ, vt mansuetudo, fortitudo, iracundia. Totius autem animæ sunt, iustitia, & liberalitas.

Morales virtutes sunt, iustitia, fortitudo, temperantia, quæ non nascuntur, sed acquiruntur, & sunt, vt dicunt, ad extrà discretiuæ actuum in proximum.

Theologales virtutes, fides, spes, charitas: dona quoque gratiæ diuinę, quæ dirigunt ad Deum, & infunduntur, vt loquuntur classici sacri interpretes, ad intrà. vnde sunt discretiuæ virturis actuum in Deum tendentium.

Corporis virtus, aut animalis, aut vegetalis, aut elementalis, aut cœlestis.

Animalis rursum, vel sensitiua, vel motiua, vel vitalis. Sensitiua item, exterior, aut interior. Exterior, quæ operatur per sensus exteriores circa obiectum particulare in loco & tempore: scilicet per visum, auditum, olfactum, gustum, tactum. Interior, quæ operatur per sensum communem, & per imaginationem, phantasiam, opinionem, memoriam. Motiua animalis, aut naturalis, aut appetitiua est. Naturalis, vnde motus, respirationis perfectorum animalium, pulsus, & motus vitalis ex corde. Appetitiua, est aut irascibilis, seu trāsibilis, aut concupiscibilis. Irascibilis, circa ardua & difficilia. Concupiscibilis, circa delectabilia & desiderata. Vitalis motiua, est qua vita nostra sustinetur.

Vegetalis virtus, est quæ operatur, vel consistit in generatione, auctione, & nutritione: quæ fiunt mediante virtute attractiua, retentiua, concoctiua, vel digestiua, & expulsiua.

Elementalis illa est virtus, quæ ex mixtura oritur elementorum, aëris, ignis, aquę, terræ: illaq; vel ex motiua secundùm locum, vel naturalis.

Cœlestis, quæ ex influxibus cœlestium corporum, & eorum commixtionibus, coniunctionibus, oppositionibus, aspectibus, &c. & ex motu & natura eorum.

Synopsis

Digitized by Google

Synopsis eorum, quæ sub virtute continentur vltra diuisiones.	*His repugnant.*
Actiuum.	Deficiens in actus.
Agere quod agit.	Non valens agere.
Fortitudo.	Debilitas, Imbecillitas.
Generatio.	Corruptio.
Potentia omnis.	Impotentia.
Regulatio.	Irregulare.
Robur.	Infirmum,
Virilitas.	Mollities, ætas immatura.
Vis.	Defectus animi.
Virtus.	Vitia.

Axiomata.

Quælibet virtus ad suum obiectum principale secundùm æqualitatem proportionem vel comparationem accipit, cùm virtus rei secundùm obiecta mensuretur.

Virtus minor maiori cedit, cæteris paribus.

Virtus corporea ipsa corpora absque corporis dispositi beneficio nec exerere, neque operari valet. Vt calor non [illegible]tat, nec operatur nisi in corpore cui præsidet, & in i[illegible]e: frigus pariter nec existit, nec infrigidare potest, [illegible] terræ vel aquæ, vel alijs adsit eius vis prædominans: [illegible] visiua virtus minimè in suas operationes transit, si oculū [illegible]positum, qui eius est instrumentum, non habeat. ita de [illegible]diendi virtute, indisposita vel sublata aure, & de alijs simi[illegible]us conijcere licet. Omnis deniq; virtus corporea ita se ha[illegible]t in corpore, sicut in cera aut ære imago: siquidem dum [illegible]a vel æs dissoluuntur, actutùm perit imago ipsa, & scul[illegible]ura.

Virtus vnita maior se ipsa dispersa.

De Veritate. CAP. VIII.

VEritas est cuiusque rei, sicuti est, exhibitio, vel intelligentia.

Veritas alia increata, alia creata. Increata veritas Deus, qui & veritatis totius fons & author, non secus ac Sol & lumen lucis fontes.

Creata veritas vel rei, vel intellectus, vel orationis est. Rei veritas, in essentia, moribus, & actionibus. Intellectus & orationis, quando res, sicuti est, intelligentia & sermone continetur.

Synopsis eorum, quæ veritatem referunt.

Adæquatio.
Approbatio.
Authoratio.
Confirmatio.
Essentia.
Fides.
Lex.
Prædestinatio
Probationes omnes, vt testes, instrumenta, &c.
Quidditas.
Registrum.
Verum.

His repugnant.

Adulatio.
Ambitio.
Arrogantia.
Deceptio.
Dolus.
Error.
Fabula.
Falsum.
Fallacia.
Fictio.
Hypocrisis.
Calumnia.
Contingens.
Futurum.
Iactantia.
Ironia.
Mendacium.
Ostentatio.
Periurium.
Proditio.
Susurratio.
Simulatio.

Ad veritatem assequendam sequentia necessaria.

1 Acre & impigrum ingenium exigitur.

2 Educatio & exercitatio à puerili ætate in bonis disciplinis potissimùm in mathematicis.

3 Aures optimis quibuscunque eius temporis accommodare.

4 Laboribus non parcere circa meditationem rerum.

5 Veritatis amore, spretis proprijs & aliorum passionibus, capi.

6 Methodum quandam perscrutari, qua faciliùs verum à falso distinguatur, eamque in praxim deducere.

7 Impellit ad inquisitionem veritatis, cùm quis cupit magnus & sapiens præ cæteris haberi.

8 Iuuat maximè subtilitas animi in apprehendendo.

9 Vitare oportet in vero discutiendo, quæ solent aliò mentem deflectere, qualia arrogantia, iactantia, philautia, siue nimius sui amor, honorum atque bonorum immoderata libido, falsa persuasio sapientiæ, auaritia, ira, pertinacia, munera, & similia, quæ animum à sua integritate & puritate auocant.

10 Cauen-

Digitized by Google

10 Cauenda similium confusio, & affinitas distinctionibus secernenda.

11 A facilioribus & notioribus exordiendum.

Axiomata veritatis.

1 Veritas propter pugnantium argumentorum difficultatem reiicienda non est.

2 Veritas odium parit.

3 Veritas super omnia, omniaque tandem vincit aduersa.

4 Veritas non quærit angulos.

5 Veritas in omnibus quærenda.

6 Veritas simplicitatis amica.

De Gloria. CAP. IX.

GLoria est multorum bonorum ore concelebrata laudatio, quando quis habet, vel existimatur habere quod plures, vel omnes probi expetunt. Aut dicetur claritas, vel splendor, vel lux cum laude, ratione cuius id quod antèa latebat apparet.

Gloria alia vera, alia falsa. Vera, aut perpetua, aut temporalis: perpetua, in seculo futuro & vita æterna beatis, & Angelis: temporalis, in hoc seculo mutationibus obnoxio, eaque vel essentiæ, vel actuum est. Falsa & inanis gloria est, vel ratione rei à qua sumitur, vel ratione eius qui gloriam dat, vel ratione eius, qui eam sibi usurpat. Inanis gloria ratione rei est, si ea non sit, si modica vel vilis, si ignominiosa & potiùs vituperio digna. Inanem & falsam dicimus ratione dantis, veluti si laudet Dæmon, mundus, impii homines. Ratione accipientis, si is qui laudatur sit indignus, si hypocrita, si eam sibi vsurpet immeritus, si eam ambit, si suis meritis, non Dei gratiæ, quæ concedit laudabilia agere, adscribat: si ea superbiat.

Synopsis eorum quæ gloriam veram, vel inanem referunt.	*His repugnant.*
Ambitio.	Infœlicitas.
Arrogantia.	Obscuritas.
Beatitudo.	Dedecus.
Celebritas.	Priuatio vitæ.
Decus.	Infamia.
Dignitas.	Memoriæ damnatio.
Fama.	Obliuio.

Digitized by Google

Festa.	Damnatio.
Fœlicitas.	Tristitia.
Gaudium.	Inhonoratio.
Honor.	Iniuria.
Iactantia.	Calumnia.
Laus.	Contemptus.
Maiestas.	Vituperium.
Nobilitas.	Tenebræ.
Ornamentum.	Populare.
Pulchritudo omnis.	Ignobile.
Remuneratio.	Inornatum.
Splendor.	Deforme.
Superbia.	Exilium.
Triumphus.	Pœna.

Axiomata Gloriæ.

1 Sequitur, vt vmbra corpus, semper virtutem gloria.
2 Gloria æmulationem Reipublicæ saluberrimam parit.
3 Gloriam consequi, omnium finis
4 Gloria, quies operum est, & condimentum suauissimum laborum.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ

ARTIS MIRABILIS,

LIBER QVINTVS.

In quo de accidentibus agitur.

De Accidentium summaria distinctione.

CAPVT I.

NOBIS, priusquam substantiæ cognitæ sint, se offerunt accidentia sigillatim considerandæ: à quibus ad substantias præparatur tractatio. Igitur generaliter consideratis transcendentibus, optima methodo ad singulares rerum apparentes peruenimus notas accidentales, antequam ad earum fundamentum & basim ascendamus, ad substantiam scilicet. Vna substantia: accidentia nouem, quæ à pluralitate ad vnũ, tanquam ad subiectum

Digitized by Google

subiectum reducuntur. Omnia autem hæc denario concluduntur numero, decemq; nominibus & essentijs, ad quas omnia reijciuntur, vnde & decē dicuntur prædicamenta: quorum naturam duobus versibus Murmelij exprimimus.

Versus continentes naturam prædicamentorum.	*Nomina decem prædicamentorū, quorū primū substantia, alia 9. accidentia.*
Arbor,	Substantia.
Sex,	Quantitas.
Seruos,	Relatio, vel ad aliquid.
Feruore,	Qualitas.
Refrigerat,	Actio.
Vstos,	Passio.
Ruri,	Vbi.
Cras,	Quando.
Stabo,	Situs.
Hac tunicatus ero.	Habitus.

SVNT tamen quædam extra prædicamenta, quæ ad aliquod accidentium reduci nequeunt. Duobus etiam versibus expressa ad memoriam iuuandam.

Versus exceptorum à numero prædicamentorum.

Conceptum, id est, vox composita ex pluribus, vt homo iustus: nisi complexum, vnum significet, vt corpus animatum.

Consignificans, syncategorema, id est, nihil per se significans, & nisi cum alio, vt omnis, nullus. Quamobrem & ex octo partibus orationis, quatuor, categorijs continentur tantùm, nomen, participium, verbum, aduerbium.

Fictum. veluti Sirenes, Centauri.

Polysemum, id est, quod multa significat, nisi fiat distinctio.

Vox logica, Huiusmodi sunt termini dicti secundæ intentionis, quos dialectici aliarum rerum gratia vsurpant, vt nomen, verbum, oratio, propositio.

Deus, id est, omnia nomina infinita actu, ut Deus, creator, extra prædicamenta sunt: eo quòd prædicamenta omnia finita actu sunt.

Excedens,

Excedens, id est, id omne quod transcendens dicitur, vt vnum, ens, aliquid: nobis, bonitas, magnitudo, duratio, &c.

Priuatio, hoc est, quæ priuationem significant, vt cæcitas, surditas, tenebræ, &c.

Parsque, id est, vox partis principiive materialis significatiua, vt forma, materia, &c.

Prædicamenta considerantur interdum in abstracto, interdum in concreto: in abstracto propriè, veluti substantia, quantitas, qualitas, &c.

In concreto, vt substantiuatum quantum, quale.

De Quantitate. CAP. II.

QVia rudior & facilior rerum cognitio est illa, quæ per distinctionem numeralem fit, vt corpus hoc ab illo nemo differre nescit, vel ex eo quòd hoc & illud duo sunt, in quo quantitatis est obseruatio idcirco priùs, vt à facilioribus, argumenta ducimus post superiora à quantitate.

Quantitas omnis. vel non prædicamentalis, vel prædicamentalis est.

Non prædicamentalis, est distinctiua graduum perfectionis, virtutis & substantiæ, secundùm plus & minus: atque hæc propriè dicitur magnitudo, quam enumerauimus inter genera metaphysica vel transcendentia: veluti dum dicimus magnum architectum, magnam & paruam substantiam, & maximam vim.

Prædicamentalis, est ens accidentale dimensionem faciens substantiæ, per quod quantus & quotus in ordine quis dicitur. Atque hæc quantitas, vel per se, vel per accidens est.

Per se, ea quæ propriè & essentialiter sine respectu ad alterum: quæ subdiuiditur in continuam & discretam.

Continua quantitas est ea, cuius partes copulantur in termino aliquo communi, aliter, conuincta & cohærens dicta: qualis est in linea, superficie, corpore, loco, tempore. Linea est longitudo sola, ex fluxu puncti continuata: & terminus eius communis, punctum. Superficies, est longitudo cum latitudine solùm: communis eius terminus, linea. Corpus, est latitudo cum profunditate: communis eius terminus, superficies, Locus, superficies est in qua aliquid: communis terminus, linea. Tempus, est solis & orbium conuolutio: communis eius terminus, cursus, consequentia & continuum.

Discreta quantitas est, cuius partes non copulantur ad vnum

vnum terminum communem. Atque hæc erit vel numerorum, vel mensurarum, vel orationis. Numerorum quantitas, vt vnum (quod numeri principium, non numerus) duo, tres, &c. Numerus autem est multitudo aggregata ex unitatibus. Quantitas mensurarum, vel est temporis, vel liquidorum, vel aridorum, vel ponderum, vel interualli. Temporis mensuram & quantitatem discretam referunt, atomus. 6 5. 4 3. 2. minuta, gradus, hora, dies, hebdomada, mensis, annus, olympias, lustrum, seculum, æuum, &c. Liquidorum mensura, cyathus, cochlear, culeus, metreta, &c. Aridorum, medimnus, chœnix, modius, saccus, &c. Ponderum quantitatem exprimunt, scrupulus, vncia, denarius, libra, talentum, &c. Interuallorum mensuræ, digitus, palmus, pes, passus vterque, pertica, funiculus, crassum, latum, altum, profundum, &c. Orationis discreta quantitas, est distinctio & mensura distincti soni, separatarum q; syllabarum: & idcirco hæc discretio in duas scinditur partes, vt sit vel syllabarum, vel totius orationis. Syllabarum quantitas triplex, longa, brevis, anceps. Totius orationis quantitas, quando propositio dicitur vel vniuersalis vel particularis, vel indefinita, vel singularis: de quibus & in superioribus egimus.

Per accidens quantitas est, quæ habet quidem quantum, sed non propriè, nec ex se, nec essentialiter tale quantum dicitur, & nisi respectu subiecti: velut albedo magna vel parua habita ratione subiecti, quòd magnæ vel paruæ superficiei sit cui adiacet albedo: sic etiam de intentione albedinis vel remissione, quòd quippiam minus vel magis album sit. quæ potius ad prædicamentū ad aliquid referri oportet ob relationem, & propter repugnans secundùm quantitatis axioma.

Axiomata Quantitatis.

1. Quantitas quantitati contraria non est, vti bicubito, tricubito nihil contrarium, &c.
2. Quantitas non recipit magis nec minus.
3. Maximè proprium quantitati; quòd secundùm eam æquale vel inæquale quippiam dicatur, vt secundùm latitudinem aut longitudinem.
4. Rei magnitudo propriè molis, in qua magnum, parvū.
5. Multitudinem, quot indicat.
6. Multiplicationem, quoties.
7. Distributionem, quotuplex.

De Re-

Digitized by Google

De Relatione, vel ad aliquid.

CAP. III.

NAtum hoc accidens ex consequentia rerum, eo quòd res omnes à summa Dei sapientia eum in modum colligatæ sunt, similitudinis vel alterius cuiusdam participatione, vt vix res aliqua inueniatur, quæ si planè, vel aliqua ex parte sit cognita, ad alterius cognitionem aditum non præbeat secundum relationem ad aliud.

Relatio autem, vel realis, vel secundum modum dicendi. Realis, absoluta est ratione essentiæ, vel substantiæ, vel alterius ad aliud: vt dupli & dimidij, patris & filij, totius & partis, actionis & passionis, & aliorum sequentium accidentium. Secundum modum dicendi, est relatio non absoluta, sed ratione alicuius qualitatis vel substantiæ: ratione qualitatis, vt dum opinio refert opinabile, scientia scibile, sensus sensibile, ratione substantiæ, vt si agatur de capite & manibus, relatio subintelligitur hominis, qui manus habet solus.

Cæterùm cuiuscunq; sit modi relatio, ea vel comparationis siue proportionis, aut suppositionis erit.

Comparatio seu proportio potest esse communionis, continuationis materiæ, vel alterius qualitatis. Communionis, veluti amicus alium amicum refert ratione communis amicitiæ, æqualis æqualem ratione æqualitatis cõmunis; sic de ciuili, & alijs. Continuatio materiæ relationem facit, vt inter patrem, matrem, & filios inter auum & nepotes, fratres & sorores, proximos affines. Ratione alterius qualitatis relatio inuenietur, quia qualitates plures, multiplex, vt inter cõmensales, familiares, domesticos, argentarios, socios ergà labores, &c. Fit & proportionis relatio, in dictionibus compositis ex vocula cog, vel con, vt in cognatus, consocius, conscius, consimilis, &c.

Suppositionis relatio, est ordinis aut naturalis, aut artificialis, aut contingentis, secundùm prædicationem seu enuntiationem maioris vel minoris, quia & plus & minus sunt ad aliquid: sic subordinantur minùs dignum digniori, subditus imperanti, cliens patrono, inferior superiori, seruus domino, filius patri.

Axiomata relationis.

1 Relatio interdum contraria recipit, vt virtus refert vitium, scientia ignorantiam.

2 Rela-

Digitized by Google

2 Relatio suscipit maius & minus ex intentione vel remissione rei; ita & similes & dissimiles magis & minùs res qualitate.

3 Omne relatiuum ad correlatiuum respicit, vel, vt tritum est, ad dependentiam aut conuerrentiam alterius.

4 Relatiuorum altero posito alterum censetur etiam positum, altero sublato & alterum sublatum: quod intelligitur de positione & ademptione eius in quo fit relatio, non de essentia.

5 Cognito altero relatiuorum determinatè, cognoscitur & alterum in quo est relatio, non tamen in alijs.

6 Ideo pro conciliatione argumentorum considerandum est id in quo fit relatio.

De Actione. CAP. IV.

QVia substantiæ non sunt perperam ad actionem & passionem rerum, ordo desiderat vt perueniamus deinceps.

Idcirco actio, vel functio, vel operatio rerum, est motus actiuus, qui à facultate procedit, quæ Græcis ἐνέργεια. Vel breuius, actio est motus ex faciente in patiens, vt passio est motus in patiente ex faciente in patiens.

ACTIONVM alia manens, alia transiens. Manens est ea, quæ remanet in agente, & perficit ipsum, est & subiectiuè in ipso. Huius generis sunt actiones animæ, velle, desiderare, intelligere, sentire, & aliæ morales actiones. Sed hæc actio vel passio prædicamentalis non est, & pertinet ad metaphysicum.

Transiens ea est actio, quæ causam accipit ab agente, & recipitur subiectiuè in patiente. sic agens, principium quidē est, recipiens autem subiectum: vt calefactio aquæ actiuè quidem est ab igne, sed calefactio in aqua passiuè. Et hoc genus constituit prædicamentum actionis & passionis.

Actio transiens rursum vel est actio ipsa, vel factio. Actio ipsa est, cùm non videtur effectus post actionem remanens, sed is cum actione ipsa transit; vt cantare, citharam pulsare, nauigare, ire, &c. Factio, est actio per quam producitur effectus, post actionem remanens; veluti post fabricationem, ædificationem, demolitionem remanet fabricatum, ædificatum, demolitum, &c. Et hæc generaliter de omnibus actionibus, & omnium rerum dicta sint.

ACTIO rerum vel ab incorporeo, vel à corpore procedit.

Digitized by Google

ccdit Incorporea, sine corporis ministerio fit: qualis est Dei & Angelorum. & animæ, quæ tamen & per corpus operatur. Corporea, quæ fit mediante corpore, eaque duplex, inconuersiua, & conuersiua. Inconuersiua, in qua agens in agendo non repatitur. Conuersiua, in qua agens in agendo repatitur: quæ propriè generabilibus & corruptibilibus competit.

In humano corpore actio in summa duplex, animalis, & naturalis.

Animalis, voluntaria, à neruis & musculis procedens, quando quiescit excitari potest, ut sedens postea mouere crura & pedes potest: excitata potest sedari, vt currens sedere potest si velit, vt actionis motus velocior vel tardior fit pro voluntate. Erit autem hæc animalis quadruplex actio sentiendi, mouēdi, regēdi respirandi. Actio sentiendi rursum quintuplex, audiēdi, videndi, odorandi, gustandi, tangendi: quæ passiones etiam illic relatas constituunt, audiri, videri, odorari, gustari, tangi. Mouendi actio patet At rectrix, actio princeps, quadruplex est, nempè imaginatio, cogitatio, ratiocinatio, memoria: vnde passiones totidem, imaginati, cogitati, examinati, memorati. Respirandi actio, planè animalis & voluntaria, habetque passionem, pati respirationē, & respirationem. Obseruandum etiam est, actionum animalium voluntariarum alias absolutè liberas, alias non omnino libetas. Absolutè liberæ illæ sunt, quæ à nobis & à nostra pendent libera potestate, vt loqui, tacere, accipere, velle, nolle: quibus respondent passiones, dictum, accipi, quod voluimus, &c. Actiones non absolute liberæ sunt, quæ corporeis affectibus seruiunt, quæ non perpetuò, sed in tempore quodam, & cum certa mensura sine impedimento fiunt, vt metere, egereré: quæ nemo perpetuò, aliquando tamen agit. In respiratione idem recipitur.

Actio naturalis corporis humani volūtatis est expers, nec à voluntate, sed à vena & arteria procedens, sponte & naturaliter fit, nec pendet ab arbitrio vel electione: huiusmodi est alteratio, formatio, corruptio, ex quibus generatio, item nutritio, quæ est perfecta assimilatio ex agglutinatione & adhærentia: postquam enim succus à vasis excidit, dispersus per partes agglutinatur, & postea partibus assimilatur. Ad hanc etiam actionem naturalem pertinet attractio, retentio, concoctio, distributio, motus cordis, motus arteriarum, id est, pulsus, auctio, quæ est incrementum in longum, latum & pro-

Digitized by Google

& profundum permeans. Ex quibus passiuè fit alterari, formari, corrumpi, nutriri, attrahi, retineri, coqui, distribui, moueri, augeri.

Axiomata & media actionis in capite traduntur sequenti.

De Passione. CAP. V.

QVæ dicta sunt de actione, in passione passiuè tradita esse censeantur.

Annotandæ tamen seorsum adhuc passionis acceptiones sunt, vt hæc methodus sine confusione procedat.

Passionis acceptiones.

1 Passio sumitur pro propria qualitate fluente à principiis naturalibus, quæ constituunt specificas differentias, vel passiones indiuiduorum: eiusmodi est risus in homine, hinnitus in equo, latratus in cane, & sic de similibus, quæ dicuntur passiones indiuiduorum, & specificæ.

2 Pro conceptione intellectus, cuius expressiones sunt, ea quæ sunt in voce notæ passionum, quæ in anima degunt.

3 Pro motu appetitus sensitiui, in quo dicuntur esse animi passiones, quoniam excitantur cum alteratione corporis.

4 Pro supplicio, vltione, & pœna, siue iustè, siue iniustè infligantur: hinc passionem dicimus Domini nostri IESV CHRISTI, & martyrum eius, pro cruciatu.

5 Pro qualitate sensibili non firmata in subiecto, de qua in tertia specie qualitatis agitur, cuius est ruboris, iræ, verecundiæ concitatio.

6 Pro eo quod ab agente, siue pro eo quod ab agente causa fluit: vt ab actione ignis & solis fit calidum & calefactio passiua. Et hoc sexto modo constituitur prædicamentum passionis, prout fit relatio actionis.

7 Passio pro permissione eius qui aliquid fieri patitur & fluit, sumitur.

De mediis agendi & patiendi.

Actio agit, passióve patitur vel per medium causæ formalis, vel per medium instrumenti naturalis coniuncti cum agente, vel per medium instrumenti separati ab agente.

Medium causæ formalis habet vel formam permanentem, vel formam fluentem. Forma permanens est, quæ agit per qualitatem sibi intrinsecam & permanentem: vt ignis agit in aquam per calorem, sol per lucem in hæc inferiora.

Digitized by Google

Forma fluens, illa quæ agit per actionem, cuius principium ipsa eadem qualitas quæ inest agenti.

Per medium instrumenti naturalis coniuncti agenti actiones fiunt, vt per membra, & alia quæ natura generat & nutrit, per quæ suis fungitur actionibus.

Per medium instrumenti separati ab agente actio vel passio fit, vt dum quis serra findit, secat securi, dolabra polit, ense necat.

Axiomata actionis & passionis.

1 Relatiuè sese ostendunt actio & passio, cùm altera sola esse nequeat.

2 Agere & pati contrarium implicant in eodem, secundum idem, & eodem tempore, propter contrarias qualitates quas recipere possunt.

3 Agere & pati magis & minus recipiunt.

4 Omnis instrumentaria causa, per se ipsam actionis est expers, neq; agit: nisi à superiore vel diuiniore causa excitetur.

5 Omne simul actiuè & passiuè mouens, physicè mobile existit.

De Vbi. CAP. VI.

VBi esse in aliquo loco ostendit: aliud tamen locus, aliud vbi. Esse in loco idem est quod replere locum illum. Estq; relatio vbi ad locum pertinens. Collocatio rei in loco, triplici modo est: vel circumscriptiuè, vel definitiuè, vel contentiuè. Circumscriptiuè, quando corpus in loco alio est circundatum: & eo modo nulla substantia incorporea est in loco, neq; illi conuenit illud vbi circumscriptiuè. & ita circumscriptiuè vbi facit prædicamentum. Definitiuè vel cum determinatione in loco quid est, quando virtus incorporei agentis est finita, & applicatur vni loco in quo operatur: quo tempore cùm incorporeum illud agens finitum sit, in alio loco non potest esse. Hoc modo Angelus est in vbi, & in loco definitiuè, non autem priore modo, quoniam caret quantitate loci repletiua. Contentiuè siuè repletiuè aliquid est in loco, quando virtus agentis est infinita, & operatur & influit omni loco: & hoc modo solùm Deus est in loco, extra prædicamentum tamen.

Locus multiplex, communis, proprius, naturalis, violentus, superior, inferior, lateralis. Communis, est terminus qui plura immediatè continet. Proprius terminus corporis continentis, contento immediatus. Naturalis, in quo

res na-

Digitized by Google

res naturales, natura quiescunt. in eo autem res natura quiescunt in quo conseruari possunt natura, vt terra locus grauiorum, aer leuium, &c. Violentus, in quo præter naturam res naturales quiescunt Superior & inferior, situ distinguũtur. Lateralis autem est, dexter, sinister, anterior, posterior. Loci dimensiones sunt, longitudo, latitudo, profundum, vel altitudo.

Axiomata de vbi.

1 Vbi contrarium non habet secundum logicos.

2 Vbi non suscipit magis vel minus.

3 Per vbi interrogamus locum in quo.

4 Per vnde locum à quo.

5 Omnia mutabilia moueri necesse est, quia in loco sunt vniuersa.

6 Corporum vnumquodq; suapte natura aut sursum, aut deorsum tendit, aut ibi manet.

7 Quia loca finita sunt, & quæ ibi continentur prædicamentaliter, finita esse necesse est.

8 Ex opportunitate loci & temporis secundùm Pythagoricos omnibus bonum adest.

9 Pro locorum varietate variæ fiunt qualitates rerum intrinsecæ vel extrinsecæ, vel ob naturam diuersam soli, vel ob mores & vsum incolarum, & diuersas functiones.

De Positione, vel situ. CAP. VII.

POstquam nouimus locum in quo quid sit, impellitur mens ad quæstionem de situ & positione: quia verbi fit relatio, & ratio habetur totius locati & totius loci, cum circumscriptionis expressione: at per positionem exponitur situs partium locati in partibus loci, singulari & propria sedis nota. Veruntamen positio tripliciter accipitur, pro propositione, ordine & prædicamento. Pro propositione vel θέσι quando proponitur axioma sine medio. Pro ordine, quando partes supponuntur mutuò, vel dum habetur respectus ad totum, qua acceptione ad quantitatem reijcitur positio. Prout autem positio prædicamentum constituit, dicetur ordinatio, vel situs, vel dispositio partium alicuius corporis positi in loco

Omnis positio rerum, aut naturalis, aut voluntaria, vel casualis. Naturalis positio, quando ordo naturæ seruatur: vt positio capitis in homine superior, pedum inferior, manuum in lateribus, elementorum in propriis locis.

Digitized by Google

Voluntaria positio, quando pro arbitrio ea fit: vt si caput deijciatur, pes eleuetur, si sedeamus, iaceamus, &c. huc pertinet ordinatio per artem, vt columnarum dispositio, arborum in certum ordinem plantatio, &c. Casualis, quando fit casu vel fortuna præter naturam: veluti si contingat hominem capite prono, obuersóve cadere, si præter spem aliquid accidat, vt in taxillis iactus, &c.

Positorum alia immobilia, alia mobilia. Immobilia, vt terra & agri, & quæ per se non mouentur. Mobilia, vt aer, ignis, aqua, animal, & similia.

Repetantur hîc in summa modi situs & positionis, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, antè, pòst, retrò, stare, sedere, iacere. Frequensque notatio situs apud mathematicos, astrologos, geometras, cosmographos, rusticos, nautas, per ortum, occasum, meridiem, septentriones. Estq; Glareano positio, recta vel obliqua.

Axiomata positionis.

1 Positioni nihil est contrarium.

2 Positio non recipit magis vel minus.

3 Proprietas positionis, quòd substantiæ proximè adhæret, omnibus formis alijs prædicamentalibus, id est, accidentalibus præsuppositis, quæ præcedunt ipsam positionem.

4 Qui ignorat positionem partium corporis humani, facilè ignorat earum vsum & actionem.

5 Qui propositioni seu thesi non credit, reprobare debet: & qui reprobare non valet, credere debet.

De Quando. CAP. VIII.

SVperioribus decursis, ad tempus conuertitur inquisitio circa rem eandem: subindicatque quæstionis quando solutio, rem esse in tempore, non autem naturam ipsius temporis, quæ quidem quantitatis est, ideo non præsentis, sed alterius categoriæ vel prædicamenti.

Constituunt periti duplex quando: simplex, inquam, & compositum. Simplex, cùm res se habet ad tempus vt ad indiuisibile: tempus autem indiuisibile & à susceptione mẽsuræ semotum, est æternitas, sempiternum, nictus oculi, momentum, atomus. Compositum quando, dum se habet res temporalis vt ad diuisibile tempus, vt ad certum diem, annum, mensem, &c. diuisibile enim est tempus in partes successionis.

Tem-

Digitized by Google

Tempus omne ex motu vniuersi & numero constat.

At tempora considerantur vel vt naturalia, vel vt non naturalia. Naturalia, præterita, præsentia, futura, & ex illis nata, antiqua, recentia, instantia: & ea quæ naturam temporis exhibent, hyems, æstas, ver, autumnus: & anni tempora, vt hora, dies, hebdomada, menses, &c.

Non naturalia tempora, sacrificia, dies festi, nuptiæ, casu facta, euentus: consilio, imprudentia, errore, metu facta: feriæ repentinæ, indictæ, statæ.

Est & temporis, simul. Porrò simul, triplici modo. Primùm de his quæ sunt eiusdem temporis, vt simul nata, facta, creata, id est, in eodem tempore. Secundò simul, ratione conuersionis, quæ simul incedunt, vel se referunt: vt duplū & dimidium, pater & filius. Tertiò simul, quæ sunt species eiusdem generis: vt homo & brutum, simul in genere animalis: equus, asinus, leo, simul in bruto.

Axiomata quando.

1 Quando nihil est contrarium.
2 Quando non suscipit maius & minus.
3 Quando habet proprium, esse in tempore, estq; respectus mensuræ inter tempus & rem temporalem.
4 Omnia tempus habent.
5 Quæ participant in tempore, & sunt in tempore, cum ipso ætatem agunt, & ipsis seniora & iuniora dicuntur.
6 Distingue tempora & multas conciliabis antinomias.

De Habitu. CAP. IX.

COgnita distinctione temporali externa, alia rei scientia notior offertur ex habitu, Qui est medium quoddam inter corpora, & ea quæ corporibus adiacent: secundùm quod, hæc scilicet quæ adiacent, haberi, illa autem, nempe corpora, habere dicuntur, ita habitus, armatura, tunicatio, &c. Quamobrem & habitus ab habere differt, quòd habere possessionem quandam referat. Habitus itaque est adiacentia corporum, & eorum quæ circa corpus sunt: quæ in corpore humano, intelligunt esse in accidente mediante inter corpus hominis & vestimentum, vt non circundationem ipsam, non vestem, non tempus ostendant, sed differat habitus à quando, ab vbi, & à situ.

Possumus tamen in hac arte, extra prædicamentorum naturam, hîc sedem constituere rationum ductarum ab omni ornamento, ab ornatu extrinseco adhærente, vel attributo.

Digitized by Google

Sic in summa habitus continebit propriè vestitum, deinc generaliter omnem ornatum, possessionis vel quasi, modum habendi, item dominii titulum, atque habitum siue dispositionem rei: quæ tamen est qualitas propriè.

Axiomata habitus.

1 Habitus suscipit magis & minus.
2 Habitus non suscipit contrarium.
3 Talis quisq; esse præsumitur, quales sunt ij, quorum vtitur habitu.
4 Priuatio præsupponit habitum in possessione.

De Qualitate. CAP. X.

ACcedit plus ad substantiam qualitas, quàm cætera prædicamenta, & idcirco postremam ex accidentibus constituimus, quo facilior esset transitus ad ea quæ substantiatum continent.

Est autem qualitas forma accidentalis, incorporalis, secundùm quam quodlibet dicitur esse tale.

Qualitas in summa alia intrinseca, alia extrinseca. Intrinseca rursùm vel habitus & dispositio, vel naturalis potentia. Dispositio, est quædam præparatio, qua quid postea facilè fieri potest: quamobrem ea dispositio, imperfectus habitus, & initium eius dici potest. Differuntque dispositio & habitus, quòd dispositio ita se ad habitum habet, vt ætas puerilis ad virilem. Atque iterum dispositio, est assuefactio & promptitudo actibus pluribus comparata: verumtamen infirma, hoc est, qualitas insensibilis ex multis actibus vel vnico acquisita, sed non firmiter radices agens. & quæ à subiecto facile amoueri possit.

Iterum habitus & dispositio, aut animæ, aut corporis. Animæ, cùm subiectum est in anima aut in eius intellectu, vel in voluntate. Ex habitu & dispositione intellectus oriuntur sapientia, intellectus, scientia, prudentia, ars, opinio. Ex voluntate habitus & dispositiones morales sunt virtutes, iustitia, fortitudo, temperantia, item vitia. Corporis habitus & dispositiones, habent subiectum in corpore; atque in istis corporeis qualitatibus, vltra ea quæ ars addit, aliquam membrorum exercitationem exigimus: veluti in habitu pilæ ludendi, scribendi, currendi, & similium.

NATVRALIS qualitas intrinseca, est potentia vel infirmitas naturalis, qualitas congenerata, cum naturali complexione temperamenti alicui indita, per quam aliquid naturaliter sit potens vel impotens ad agendum, obsistendum,

Digitized by Google

obsistendum, vel non agendum. Ad eum modum naturaliter quidam sunt sani ex constitutione naturæ: alii naturaliter ægri: alii molles, duri ad pacem, ad arma sati. Huc pertinent omnes potentiæ naturales, tam animæ quàm corporis. Animæ, vt qualitas voluntatis, intellectiua, memoratiua: quæ quidem indigent corporeo instrumento, sed immediate habent subiectum in anima. Naturales corporis potentiæ & qualitates, sunt facultates vegetatiuæ, vt attractrix, retentrix, qualitas, &c. Item sensitiuæ interiores & exteriores, & motiuæ secundùm locum.

EXTRINSECA qualitas, aut passio, aut figura esse potest.

Passio, est passibilis qualitas. Attamen differunt, quòd passio cito transit, nec fixa est, vt de dispositione dicimus; passibilis autem qualitas, diuturnior. Exempli causa, subitò irasci, passio est: radicata autem passio iracundiæ, passibilis est qualitas. Atque sub hoc genere comprehenduntur omnia obiecta sensuum exteriorum, vt colores, lux, lumen, soni, voces, sapores, qualitates tangibiles, frigidum, humidum, calidum, siccum.

Figura, est qualitas formæ extrinsecæ, qualis figura anguli, quadranguli, & similes geometriæ. Item figura, pulchritudo rei cuiusque: item triste, benignum, lætum, & aliæ formæ vultus & reliquæ notæ, characteres, & superficierum distinctiones vel naturales, vel artificiales rei cuiusq;, vt domus, vestis, &c.

Cæterùm forma tripliciter vsurpatur. Primum pro forma substantiali, qua compositum naturale constituitur, & habet essentiam actu: veluti per animam formam dantem homo dicitur, per animæ & vitæ alterius formam Leo, &c. quæ forma non est in prædicamento qualitatis, quia est substantia. Secundò forma ponitur pro omni re quæ vere est accidens, & dat esse accidentaliter, postquam subiectum constitutum est, vel dum constituitur per formam substantialē in esse accidentali: quæ forma inuenitur in nouem omnibus prædicamentis. Tertio forma sumitur in specie, siue, vt dicunt, specifice, pro re accidentali, quæ procedit ex determinatione vel circumscriptione quantitatis concluſæ lineis, aut aliqua superficie, prout quibusque rerum conuenit naturis.

Axiomata qualitatis.

1 Qualitas aliquando suscipit contraria, vt virtus, vitium,

Digitized by Google

album, nigrum: interdum non suscipit, vt apparet in coloribus medijs inter album & nigrum, nempe in rubro, pallido, & similibus.

2 Figuræ contrarium non admittunt.

3 Qualitas aliqua, non tamen omnis, suscipit maius & minus.

4 Magis & minus suscipiunt figuræ imperfectæ, quales sunt rectum, curuum, conuexum, concauum, & similes: quia potest esse rectior, magis incurua vel conuexa linea.

5 Magis & minus non suscipiunt perfectæ figuræ: quia illis nihil addi vel detrahi potest sine mutatione speciei. Talis figura est sphærica, cubica, pyramidalis, triangularis, quadrangularis, &c.

ΣYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS
LIBER SEXTVS.

Vbi agitur de prima cellula classis substantiarum, nempe de Deo & Theologia.

De ratione Methodi præsentis, & de classe substantiæ in vniuersum.

CAP. I.

ABsoluto cursu per accidentia instituto, ex quo rudior quædam nobis erit comparata cognitio, ad substantias rerum conuolandum ordine est, & à singulis eruenda & aduocanda auxilia, cognitio propria & singularis, rationes, probationes, & distinctiones. Hicque incipimus vela in altissimo profundoque pelago nauigationi dare, & à præludijs ad rem ipsam deuenimus. Quamobrem qui hanc classem probè cognouerit, nihil ferè habebit eorum quæ sciri possunt incognitum. In primis etenim, rerum omnium, ex admirabili istius classis graduum ordinatione, apparet perfectionis distinctio, mutuaque connexio: deinde ex cuiusque gradus summaria anacephalæosi, naturâ præstantiora traduntur. Proinde annota, in

Digitized by Google

nota, in supremo gradu Deum esse, & postea alios, eo minùs præstantes, quo magis recedunt ab eo: vt quantò magis ei vicini sunt, tantò sint inferioribus meliores: semper enim descendendo aliquid amittunt perfectionis maioris, & contrà ascendendo perfectionis adijciunt. Hinc & licet colligere, nihil verè perfectum infra Deum, nec quicquam Deo esse perfectius, quia vlterius gradus alius non inuenitur eo superior: sicut inferior, elementorum simplicium est, vbi consideratio rerum simplicium, ex quibus artificis summi prudentia, ascendentium graduum replentur distinctiones per colligationes & concathenationes implexas. Quas vt facilè concipias, constitue duplicem ordinem in hoc schemate rerum, vnum quo fit descensus, elongatio vel diminutio perfectionis, alium quo fiat ascensus à minus perfectis ad magis perfecta, & à simplicib. ad composita. Deinceps, vt perfectiora intelligas, à simpliciorib. incipe. Primus itaque naturæ gradus & minor in simplicibus elementis rerum, scilicet ex principijs incompositis constituitur. Ex horum mixtione & compositione prima nascitur secundus gradus, qui res tantùm compositas, & maiorum rerum rudem materiam contineat: & ideò quia simplex est elementorum ibi compositio, inde generata vel facta, dicuntur elementata, & corpora silentia Hebræis, sine vita. Ex hóc tertius gradus alius accipit materiam, cui additur vitæ animalis rudimentum, nempe vita vegetans, qualis ineſt plantis. Quarò hìc fit accessio sentiendi, & constituitur gradus alius vitæ sensualis, in quo sunt omnia genera & species brutorum animalium. Sextò Deus adhuc viuendi substantiam excellentiorem humano huic admirabilique opificio adiunxit, quæ non ex compositione elementali corporea penderet, & esset vitæ animali & vegetatiuæ superior: hanc animam diximus, quæ sine corpore esse potest, postquam scilicet à corpore seiungitur morte. Et septimò, quia anima simul, & semel, ac perfecta sunt eius organa in corpore hominis, creatur, & corpori infunditur, fit alius gradus vitæ hominis intellectualis, qui quidem habet omnes facultates vitæ vegetatiuæ, & sensitiuæ, quæ non ex ea animali, vel plantæ, inferioríve commixtione, sed ex animæ pendeant & regantur vi & potentia: hæcque anima supra corpoream est substantiam sibi subiectam, si suum tueatur gradum. Nam si ei corpus & vita sensualis imperet, tunc ad gradum inferiorem ex proprio decidit. Et quia vi-

Digitized by Google

cinitas illa graduum bruti & rationis in anima, mouet pugnam in subiecto hominis, altior & præstantior erit in cœlo gradus & in Angelo. In cœlo septimus, habita ratione corporis, quod liberum est, omnesque suas actiones secundùm legem à Deo præscriptam exerit sine pugna & impedimento aliquo. In Angelo autem octauus gradus, eò quòd & ipse non patiatur pugnam corporis, & sine corpore est, & præstantiùs anima nostra intelligit, efficaciùs operatur, gratia firmatur ne labatur, proximiùs Deo accedit, vnde omnia perficiuntur, vbi vltimus & summus gradus, perfectio ipsa aliorum, fons rerum omnium.

Graduum perfectionis naturæ Epitome.

Ordo, quo à Dei perfectione res declinant.				*Ordo, quo à simplicibus ad perfectiora sit ascensus.*
	1	Deus.	9	
	2	Angelus.	8	
	3	Cœlum.	7	
	4	Homo.	6	
	5	Anima rationalis.	5	
	6	Vita sensualis.	4	
	7	Vita vegetabilis.	3	
	8	Elementata, vel silentia.	2	
	9	Elemẽta, principia simplicia.	1	

De Dei nominibus. CAP. II.

DE Deo hîc, non quidem de cognitione essentiæ eius perfecta, quia incomprehensibilis est, sed quatenus concessum est, agemus.

Nomina quæ Deum dicunt, vel significant vniuersaliter, vel per compositionem Cabalisticam, vel per attributionem, vel metaphoricè, vel per relationem ad creata, vel ratione proprietatis.

Generaliter vt plerũq;, omnib⁹q; ferè orbis populis appellatio hæc numinis summi est quadrilitera Apud Hæbræos, אדני adonai, יהוה Iehoua, אהיה eheieh, qui est, &c. Assyrijs Adad, Persis ϛυρὴ, Aegyptijs ϑωὺϑ vel ϑεύϑ, Magis ὀρσὴ Arabibus ἀλλα, Græcis ϑεὸς, Turcis ἀγδὶ, Hetruscis ἔσαρ, Latinis Deus, populis noui orbis Zimi.

Per compositionem cabalisticam, ex sacris literis Cabalistæ plura nobis tradunt nomina, vt ferunt, virtutis & efficaciæ admirabilis, cuiusmodi nomen illud quod dicunt sem hamephorah, quadraginta literarũ: nomẽ agla, & similia, de

lia, de quibus, si Deus vitam largiatur, & velit, latius in iam præparatis dicemus commentarijs de Deo.

Per attributionem, nomina sunt septuaginta fortitudinis, qualia benedictus, creatus, magnus, &c. Et totidem amoris, vt vir, iustus, &c. quibus ab ijsdem Cabalistis appellatur, quæ in commentarijs vtroq; idiomate, & Hebræo & Latino, exhibebo.

Metaphoricè Deus, siue per translationem, dicitur Leo, astrum, pastor, custos, &c.

Per relationem ad creata, creator, dominus, sanctificator, refugium, salus, &c.

Ratione proprietatis, Deus dupliciter dicitur, vel ratione proprietatis personalis, vel alterius. Personalis proprietas sanctissimã trinitatem exprimit, in qua Pater generans. Filius nascens, & Spiritus Sanctus procedens. Ratione alterius proprietatis, Deus dicitur bonitas, fons bonorum, sapientia, vita, deitas, essentia, æternitas per se existens, &c.

Nomina Dei & Domini nostri IESV CHRISTI sunt Christus, Vnctus, Messiah, Emanuel, verbum Dei, vnigenitus Patris, primogenitus virginis Mariæ, α & ω, via, veritas, panis, vita, iustitia, semen iustum, filius hominis, vermis, &c.

Nomina Spiritus sancti, charismatum largitor, digitus Dei, columba, ventus occultè gratiam inspirans, ignis, mel, os, oleum animam impinguans, animumq; exhilarans, paracletus consolator.

De distinctione veri Dei ab idolis, & vnde idola. CAP. III.

DEus aut verus, aut fictus, seu idolum.

Deus verus, vnus est substantia. Malach. 2. cap. 1. Cor. 1. Sap. 12. Deus Deorum dominus. Psal. 49. In personarum trinitate, Pater, Filius, Spiritus sanctus. Sunt & Dij dicti participatione homines aliquando, vt ob creationem, filij excellentiores. Psal. 81. vel ob adoptionem, regenerati Christiani, Rom. 5 & 8. Ioan cap. 1 vel participatione beatitudinis, & eius fruitione: vel ob ministerium Dei exequutum, vt Moses constitutus à Deo, Deus Pharaonis, Exodi cap. 7. & Angeli boni, dij. Iob cap 1 Quodq; iudices Dei iudicium exerceant, dij dicti, Exodi 22. Psal. 46.

Falsi Dij, originem habuerunt ex Diaboli impietate, vel ex præsumptione & sui superbia, ex aliorum fictione, ex mani-

Digitized by Google

ex inani ratiocinatione, ex admiratione virtutis, ab euentibus, locis, regionibus, à metu & superstitione.

Diaboli impietas, vel suasio, potissima fuit idololatriæ causa, & seminarium falsorum deorum. Voluit ipse enim esse Deus, & similis fieri altissimo, Esai. 14. voluit & adorari ab ipso Deo domino nostro IESV CHRISTO, Matt. 4. sic dii gentium, dæmonia. Psal. 80. eaq; persuasione primos parentes aggressus est, Eritis sicut dii. Genes. 3.

Præsumptione autem propria deos se dici voluerunt, & passi sunt superbia, vel rerum placido successu, plures. Vt Rex Tyri, Ezech. 28. Herodes, Act. 12. Alexander, & alij.

Fecerunt aliqui sibi deos, & vnaquæque gens fabricata sibi est Deum suum, 4 Reg. 17. vt Sidonii, 3. Reg. 12. Ephesii, Act. 19 Adoraucrunt & rectores orbis terrarum, Sap. 3. atque per adulationem Deum dixerunt Nabuchodonosor, Iudith. 5. Vt ob nimiam dilectionem aliquando filii parentes, & contrà patres filios post mortem venerati sunt, & dicarunt cultus diuini ergò statuas, Sap. 14. Sicut & ob virtutem insignem, & miracula, voluerunt Dei honores deferre Apostolis, Act. 14. Prisci, rerum inuentores, vel qui earum vsum docerent, pro diis honorarunt. Lact. libro 1. cap. 18. eosque, qui eis aliquo modo profuissent. Hinc illa farrago idololatriæ, Cereris, Bacchi, Iouis, Herculis, & similium. Fuit & aliquando Dei delatus honor tyrannis, ad conciliandas sibi eorum mentes.

Ex inani ratiocinatione pertinaces in suis axiomatibus Philosophi, cùm non possent ad supremum, primum, & præcipuum gradum conscendere principiorum, quæ sibi persuadebant esse principia priora, constituerunt deos. Sic Alcmæon deos dixit sydera, Alexander Milesius astra, Anaximenes Milesius quoque aerem, Aristoteles sed variè mundum & mentem. Brachmanes lumen rationis, Cleanthes Assius Stoicus æthera, Chrysippus diuinam necessitatem, Democritus pœnam & beneficium, Empedocles quatuor elementorum naturas, Heraclitus Ephesius deos ex igne. Parmenides & Melissus coronam quandam fictitiam vniuersi, Prodicus Ceus quatuor elementa, Solem atque Lunam, Pythagoras Samius & M. Varro animam per vniuersum mundum meantem, Straton & Lucretius naturam, Stoici mundum, Speusippus vim naturalem, Theophrastus vnum & vniuersum, & omne, Zeno Citticus diuinam legem & æthera.

Ab admira-

Digitized by Google

Ab admiratione virtutis, virtutes ipsas, & alia pro numine habuerunt, vt pudicitiam, concordiam, spem, honorem, clementiam, fidem. Sic de vitiis etiam aliquibus.

Ab euētibus, fortunam, victoriam & similia deas fecerūt.

A locis, plures ethnicis, vt terrestres, cœlestes, inferi, palustres, montani, marini, fontales, fluuiales, manes, lares, &c.

A regionibus cœli & alios distinxerunt, de quibus ad fastidium vsque Cicero.

Metus & superstitio, eiusdem farinæ quoque deos fecit, serpentes, dracones, Pomonam, Floronam. Faciunt & Deū suum quidam ventrem, id est, voluptatem, vt 1. Cor. 6. ad Philip. 3.

De Theologia. CAP. IV.

QVia Theologia nihil aliud est, quam sermo de Deo, de ea disputandi conueniens sequitur occasio: hoc tamen præter morem in superioribus vsurpatum, eò quod de rebus agatur arduis, probationes quasdam subnectemus dictis, ne dum commentaria in has Syntaxes expectantur, dubius remaneat, & ab authoritate diuinæ paginæ ieiunus & destitutus animus.

Basis itaque & fundamentum Theologiæ Deus.

At sermo de Deo, vel Theologia, docet in summa Deū cognoscere, eius mandata & Ecclesiæ vniuersalis seruare mysteria & sacramenta Legis, fœlicitatem beatorum, pœnas & supplicia contumacium.

Theologia, alia vera, alia falsa.

Vera rursum triplex, mystica, symbolica, simplex. Mystica Theologia est, secretissima mentis cum Deo loquutio, diuinæ caliginis intuitio, & ad Deum per secretiora & admirabiliora scansio, qua per contemplationem quis erigitur usque ad ipsam vnitatem, Deo magis appropinquando, relictis sensualibus & intellectualibus ipsis. Symbolica est, quæ per figuras & inuolucra quædam alia, diuina significantia, ea quæ Dei sunt, exhibet, quemadmodum Pythagoras olim suis dogmata tradidit: & dominus noster IESVS CHRISTVS parabolis, seu parœmijs vsus, symbolicas & Prophetarum aliquas visiones, & Angelorum apparitiones. Simplex Theologia est, quæ ita simpliciter docet, ac tradit.

Falsa Theologia, est deorum falsorum, fictæque religionis, & hæreticorum.

Eusebius aliter Theologiam diuidit, in fabulosam, naturalem

turalem, & ciuilem. Fabulosa, quam & historicam dicunt, Poëtis maximè attributa. Naturalis & mystica, quam sapientes approbarunt. Ciuilis, quæ in singulis ciuitatibus consuetudine & legibus defenditur.

Theologia continetur in lege antiqui Testamenti, & noui: vtraque scripta & non scripta, Volumina rursum Testamenti antiqui diuidunt in legem, Prophetas, & hagiographa Hebræi.

Legem scriptam dicunt תורה בכתב, cuius quinq; libri, Geneſis, habens 50. capita: Exodus habens capita 40. Numerorum, capitum 36. Deuteronomium cap. 34.

Prophetas, in maiores vel primos, & minores diuidunt Maiores illis Iesaias, habens capita 66. Hieremias, habens capita 53. Ezechiel, habens capita 48. Connumerant inter primos Propheras Thalmudistæ libros Iudicum, Iosue & Samuelis, id est, primum & secundum Regum, & Malachim, id est, tertium & quartum Regum, vt ait Galatinus lib. 1. aduersus Iudæos, cap. 1. Minores dicunt Prophetas, Oseã, Ioëlem, Amos, Abdiam, Micheam, Nahum, Abbacuch, & alios sequentes inter sacra Biblia.

Hagiographa Hebræi vocant כתובים; inter quæ annumeramus libros Sapientiæ, Ecclesiasten, Ecclesiasticũ, Psalmos, Prouerbiales: historiales, Iosue, Iudicum, Hester, Tobiam, Ruth, &c.

Notat Rabi Kimhi in directorio viarum linguæ sanctæ, per versus apud Hebræos sacra Biblia fuisse scripta, atque in libris legis esse versus, 5845. Prophetarum omnium qui in Hebraico extarent sermone, 9294. Hagiographorum, 8064. Quod non est referendum ad omnia volumina, quæ hodie extant Latinè excusa, quæ quamuis sint in canone Ecclesiastico, & meritò recepta, nõ tamen sunt in canone Hebræorũ.

Legem non scriptam Hebræorum, kabalam & traditionem dixerunt antiqui. Et Rabini eorum nominant תורה שבעל פה, id est, legem, quæ in ore scilicet Mosis data est in monte Synai: quam ille tradidit Ieoscuæ, Ieoscuas autem Senioribus, Seniores Prophetis, & Prophetæ viris synagogæ magnæ, vt scribitur in libro qui פורקי אבות id est, capitula patrum. Per hanc intelligunt mythicam & spiritualem legem, publicata primùm à Mayr, qui ex Idumæo Necromantico factus Iudæorum proselytus, falsò

falsò interpretatus est legem diuinam & Prophetas, & legem illam contexuit & confinxit, quam dicunt Misna, id est, secundam legem, & multis voluminibus illustrauit & præscripsit Rabi Monoa, vt refert Iacobus de Valentia, in Psalmum 8.

Noui Testamenti lex etiam & scripta, & non scripta est. Scripta, habet Euangelia quatuor Sanctorum Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis. Continet & historiam Apostolorum, Epistolas eorundem, & prophetiam Apocalypseos. Non scripta, continetur traditionibus Apostolicis & Ecclesiasticis, vniuersalibusque synodis. Et in summa, in omnibus sacris voluminibus & cōstitutionibus, littera, gesta docet: quid credas, allegoria: moralis: quid agas: quo tendas, anagogia.

De Epitome totius Theologiæ.

CAP. V.

APostoli domini nostri IESV CHRISTI, pædagogi totius Ecclesiasticæ disciplinæ præstantissimi, omnem fidei & Theologiæ rationem in capita duodecim per compendium coniecerunt, singulis quid de ea sentirent experimentibus: vnde epitome illa nobis Symbolum dicitur Apostolicum: Hocque Christianis vbique per orbem vniuersum pro tessera est, qua se internoscant: & pro lapide Lydio, ad quem dicta factáve, & scripta nostra relata & collata, num Christiana sint, comprobentur. Oportet autem credere antequam intelligamus, Esaiæ cap. 7. Quamobrem omnia capita fidei & symboli Apostolici, per verbum Credo incipiunt.

Symbolum Apostolicum.

SS. Apostolorum nomina. *Articuli.*

1 D. PETRVS. Credo in Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

2 D. ANDREAS. Credo in IESVM CHRISTVM, filium eius vnigenitum.

3 D. IOANNES EVANGEL. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.

4 D. IACOBVS MAIOR. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus.

5 D. THOMAS. Descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis.

6 D. IACO-

Digitized by Google

6 D. IACOBVS MINOR. Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei Patris.

7 D. PHILIPPVS. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

8 D. BARTHOLOMÆVS. Credo in Spiritũ sanctũ.

9 D. MATTHÆVS. Credo Ecclesiam catholicã, Sanctorum communionem.

10 D. SIMON. Remissionem peccatorum.

11 D. IVDAS. Carnis resurrectionem.

12 D. MATHIAS. Vitam æternam.

De Theologiæ vinculo, dilectione, & diuinis præceptis. CAP. VI.

EX dilectione pendent lex & Prophetæ. Ea autem est, Dei, & proximi. Dilectio Dei, instituitur per tria priora præcepta primæ partis tabularum mandatorum diuinorũ, sicuti reliqua Decalogi mandata actus nostros ad proximi dilectionem formant. Sunt & alia extra Decalogum, quæ & eodem referri par est. Decalogi præcepta decem sunt.

1 Non habebis deos alienos coram me. Exod. 20. Deuter. 6 & 5. Leuit. 26. Psal. 80. Iosue 24. 1. Cor. 6. & 10. Genes. 35. Hic cultus iniungitur diuinus. Dilectio Dei, est cordis, in fide, spe & charitate. Fidei diuinæ aduersantur vel repugnãt, omissio bonorum operum, infidelitas, dubitatio fidei, nimia scrutatio eiusdem, hæresis, fidei abrenunciatio, magia, incantatio, obseruatio sortium, dierum, & temporũ, & somniorum vana, irreuerentia in Deum & eius sanctos, superstitio, idololatria, id est, deferre cultũ, qui soli Deo debetur, creaturis. Spei bonæ aduersatur excessus, nimia sui confidentia, nimia securitas, vel nimia præsumptio suorum meritorum: aduersatur & defectus, desperatio misericordiæ Dei. Repugnat & charitati dilectionis Dei seruili timore & pœnę formidine Deum colere, vel ob retributiones solas & res tẽporales, cumque odio proximi: item anteponere diuinæ voluntati hominum iussa.

2 Non assumes nomen Dei tui in vanum. Exodi 20. Quo præcepto dilectio Dei in verbo mandatur. Cui repugnat periurium, blasphemia, hypocrisis, votum pro vanis & illicitis, voti culposa dilatio, & infractio, iuramentum temerarium, cuiusmodi illud est, quod non fit cum iudicio, vel discretione rerum, cum veritate, necessitate cogente, pro iustitia, & cum Dei reuerentia. Assumit & nomen Dei in vanum, qui fa-

Digitized by Google

qui sacris mysterijs, sacramentis, & gratia diuina abutitur.

3 Memento vt diem Sabbati sanctifices Exod. 20. Hoc iubet & re ipsa Deum diligere. Cui repugnat excessus, & defectus. In excessu peccatur, festis diebus opus facere seruile, dare operam ludis, theatris, negotiationibus, itreuerenter vel superstitiose factos dies colere. Defectu committitur in illud præceptum, non omninò, vel malè, vel pro parte colere, omittere quæ diuini officij sunt, vel sacrarum ceremoniarū, non ieiunare, ieiunia temerè peruertere.

4 Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram. Honor hic consistit in veneratione, obedientia, ope & auxilio spirituali & temporali. Pater proprie & mater ratione generationis dicitur. Patris nomen tamen hic referri potest ad Deum ratione creationis & generationis, dignitatis, curæ & potestatis. Erit & pater ratione informationis animi, & ingeneratæ doctrinæ discipulis præceptor, patronus, qui catechizat & instruit baptizatos, prælatus, magistratus, & ratione potestatis & solicitudinis paternæ, princeps, tutor, adoptans, & ratione ætatis, senior. Inhonorantur isti omnes ingratitudine, inobedientia, irreuerentia, contemptu, irrisione, contumelia, detractione, si percutiantur, si non alantur, si non iuuentur.

5 Non occides: scilicet neque te, neque alium, non ore, non corde, non opere. Corde, qui odit fratrem suum, homicida est, 1. Ioan. 3. Ore, contumelia, detractione & consilio necem quis inferre potest, saltem bonæ famæ interitum. Iudices, sententia etiam innocenti possunt vitam impiè adimere. Opere, quis potest vel ansam exemplumque dare perditionis, vel manu propria duello, alióve modo occidere, vel auxiliari, vel occasionem præbere, vt venenum, vel poculum subijcere. Licet tamen certis de causis interdum, non quidem propria, sed publica authoritate mortem inferre. Sic licet animalia ad vsum vitæ concessa, sine iniuria tamen alterius, necare: licet pœnas vltimi supplicij, lege iusta aliqua iubente, impijs irrogare: in bello indicto iusto hostes interimere. Se autem occidere vlla ex causa non licet: verùm oblatam mortem & illatam eligere potius, quàm aliquid scelestum committamus, æquo animo & alacriter ob Dei fidem, salutemque proximi, licet & decet. Sicuti sancti Dei Martyres post martyrium omnium caput fecerunt.

6 Præceptum, Non mœchaberis. Exodi 20. Marci 10.

Digitized by Google

ad Hebr. 13. Hoc præcepto sordes veneris illicitæ submouentur, & prohibentur: vt mollities, qua se quis voluntariè polluit, Corinth. 6. Genes. 38. infandum crimen Sodomiticũ, ad Roman. 1. Genes. 19. Leuit. 20. concubitus cum brutis, Leuit. 20. prohibetur & cum mulieribus extra matrimonium: ideo damnata fornicatio dicta simplex, 1. Corinth. 6. ad Ephes. 5. non erit scortum. Deuter. 23. prohibetur adulterium, Leuit. cap. 20. Tobiæ 4. item stuprum vel cum virgine, vel vidua. Incestus cũ consanguinea vel affini. Sacrilega commixtio cum Moniali, Monacho, Presbytero, Diacono, Subdiacono. Raptus, contra voluntatem coniugum, vel parentum: vel ante nuptias coniunctio. Abusus vxoris in concubitu, & omnis illa turpissima fellatio & irrumatio.

7 Non furtum facies. Exodi 20. ad Ephes. 4. Marci 10. Hoc prohibetur iniuria à bonis proximi, sicut superiori prohibebatur à persona.

Furtum est, inuito domino rem eius contrectare, illicitè retinendo, subtrahendo, latrocinando, prædando, per artes illicitas extorquendo: vt ludo, lenocinio, adulterio, vsuris, rapere: simoniacè adipisci beneficia: bona pauperum retinere: bonis à Deo concessis abuti: malè bona alterius dispensare.

8 Non loqueris contra proximum tuum falsum. Exodi 20. Deuter. 5. Leuit. 19. Hoc in iudicijs egemus, ne quis falsò deferat, accuset, testetur, iudicet: item in societate conseruanda hominum, ne falsum quis dicet, scribat, dicat, quod famam, amicitiam, veritatem, honorem alterius tollat, imminuat ve: conuitiando, calumniando, ne quis mentiatur.

Mendaciorum D. Augustinus species constituit plures libro proprio: capitale, vt in religione: alicui nocens, & neminem iuuans: aliquem lædens, & neminem iuuans: aliquem iuuans, neminem lædens: in sola mentiendi fallendique libidine, placendi cupiditate dictum: quod nulli obest, & prodest alicui, obest tamen mentienti, qui nunquam propriam animæ salutem debet postponere vtilitati vel bono alterius.

9 Non concupisces domum proximi tui, &c. Exodi 20. 2. Corinth. 10. ad Roman. 7. 1. Pet. 1. Hoc præcepto radix omnium delictorum exscinditur, nempe cupiditas. 1. Timoth. 6.

10 Eodem referri debet vltimum præceptum, Non desiderabis vxorem proximi. Deus enim maximè cor & voluntа-

Digitized by Google

voluntatem scrutatur, 1. Reg. 16. Sapient. 1. quia ex corde exeunt delicta & cogitationes prauæ, Matth. 15. b. & concupiscentia cùm conceperit, generat peccatum, ex cuius consummatione mors, Iac 1. b.

Reliqua de præceptis, & quædam axiomata de Deo & Theologia. CAP. VII.

VLtrà Decalogi præcepta, alia dicuntur moralia, alia ceremonialia, alia iudicialia. Moralia, de moribus statuunt, quæ non fuerunt in lege Euangelica sublata, vtpotè quæ iuris naturalis & immutabilia sint. Ceremonialia, modum & formam colendi Dei præscribunt. Iudicialia, ad commercia humana & politiam pertinent: quorum, ceremonialium scilicet & iudicialium, species lege noua partim sublatæ. in quantum vmbras futurorum referebant: partim retentæ, & rursum institutæ. Omnia præcepta apud Hebræos vel affirmatiua numero 248. vel negatiua numero 365 erant. Reducuntur & illa ad alia præcepta Decalogi, vel tanquam conclusiones ex illis elicitę, vel tanquam principia, vel vtsepes & propugnacula eorum, qualia potissimùm ceremonialia.

Axiomata de Deo.

1 Nihil Deo quod non sit Deus.
2 Deus accidentia non recipit, quamuis enuntietur per attributas alijs proprietates.
3 Deus substantia incomprehensibilis, sicut & eius opera.
4 Cogita de DEO quicquid melius potes, de te quicquid deterius vales.
5 De Deo amplius credere debes, quàm scire possis.
6 Religio nobis à natura indita: modus autem colendi Deum ex lege & more receptus.

Axiomata de Theologia.

1 Scripturæ sacræ authoritas suprema omnibus alijs est, quia à Sancto Spiritu dictata, subiectumque habet nobilius DEum: & finem præstantiorem vitæ æternæ beatitudinem.
2 Theologiæ studium bene ordinatum incipit ab articulis fidei, vt aliæ scientiæ à naturaliter notis principijs.

De Sacramentis. CAP. VIII.

ELegit DEus certam materiam, per quam addita forma ex sanctorum verborum conceptione, diuinam

Digitized by Google

suo arbitrio distinctam hominibus exhiberet: non secùs ac potestate sua in creatione rerum singulis verbo suo concessit certas & efficaces naturas ex tota substantia pendentes. Sacramentum itaque & sacræ rei inuisibilis visibile erit signum, in quantum res videtur, sed ratione gratiæ oblatæ erit vltra signum res ipsa significata: vt signum est esse animã in corpore hominis, si corpus fungatur hominis actionibus, & tamen ibi vltra signum animæ, anima est ipsa efficax, sed indiuisibilis.

Sacramenta, alia legis diuinæ antiquæ, alia nouæ.

Antiquæ, erant ceremoniæ legales: potiùs tamen pura signa, quàm verè sacramenta, quòd tantùm futuram gratiam indicarent, non autem exhiberent. 1. Corinth. 10. b ad Hebræos 8. 9. 10. Diuus Ambrosius in Psalmum septuagesimum tertium. Erat & Circumcisio sacramentum legis antiquæ, quæ delebat originale peccatum præputij mutatione, in virtute & fide tamen futuri, non præsentis Messiæ.

Nouæ legis, secundùm catholicam Ecclesiam sacramenta septem sunt, quibus Deus nos sibi consecrat, sanctificat, nos curat & conseruat.

Primum Baptismus Christi in remissionem peccatorum, de quo Iohan. 3. ad Ephesios 5. 1 Iohan. 5. Actuum 2. Cypriã. lib 1. Epistola 12. alius à beati Iohannis Baptismo, qui in pœnitentiam erat institutus. Actuum 9 & in actis concilij Niceni. Hoc ianua aliorum sacramentorum. cap. fin. De cleri. non baptiza ministran. in volumine Gregorij.

Secundum Confirmatio, de qua Actuum 19. in concilio Florentino, apud Cypri De ablutio. ped. & lib. 1. Epist 12. in conci. Triden. decreto de confir. cap. 1. August. contra Donat. cap. 20. Et contra literas Petillia cap. 144.

Tertium Eucharistia, Iohan. 6. concil. Florent. &c. vocat D. Dionysius Areopagita hoc sacramentum, consummationem aliorum sacramentorum, lib. de eccleſiast. hierarch. cap. 4.

Quartum Pœnitentia. Actuum 8. Iohan. 2. cuius partes contritio, confessio, satisfactio.

Quintum Extrema vnctio. Iacob. 5. D. Chrysost. tracta. de Sacerdotio.

Sextum Matrimonium. Ad Ephes. 5 Matth 19.

Septimum Sacer ordo, & potestas, ad tractanda & exhibenda sacrosancta fidei mysteria. 1. Timot. 3. Constituitus autem hic ordo inter ecclesiasticas personas: quarum inferiores Q-

Digitized by Google

riores Ostiarij templi. 1. Paral. 9. 15. & 26. c. ostiarius 23. dist. in decreto magno Gratiani. Deinc Lectores, de quibus Actuum 15. Luc. 4. Cypr. lib. 3. Epist. 23. & lib. 2. Epist. 5. Tertiò Exorcistæ, de quibus & Actuum 19. Ioseph. lib. 8. antiqui cap. 2. Quarto Acolytæ, de quibus Cypr. lib. 2. Epist. Epist. 8. cap. acolytus. 23. dist. cap. cleros. 21. dist. Quintò Subdiaconi, cap. subdiaconus 23. distin. Sextò Diaconi, Actuum 6. dicto cap. cleros. Septimò Presbyteri. 1. Timoth 3.

Considerantur in sacramentis, Deus, qui gratiam largitur: materia, cui verba accedunt: forma in verbis, & alijs posita: minister & dispensator mysteriorum: gratia ipsa concessa, siue res sacramentalis: & character, in his potissimùm qui characterem imprimunt indelebilem, vt baptismus, confirmatio, ordo. Consideratur & modus exhibendi sacramenta: in quo quædam præcedunt, & quædam sequuntur obseruanda.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ

ARTIS MIRABILIS

LIBER SEPTIMVS.

In quo agitur de Angelis & Magia.

De Angelorum diuisione.

CAP. I.

SEcundum locum post Deum inter substantias, Angeli habent in nostra arte: spiritus diuini ad ministerium Dei à Deo creati: hominibus eius voluntate ad salutem operandam etiam officiosi, nuntij, & legati Dei, vnde & ἄγγελοι dicti: incorporei, immateriales, impassibiles cotporaliter, non mente, quia gaudere, contristari, amare, & metuere dicuntur.

Angeli omnes creatione & substantia boni sunt, electione autem facta aliqui mali, distincti ideo ab ijs qui boni remanserunt. De bonis priùs agamus, de malis deinceps.

Bonorum Angelorum Synonyma.

Angeli. Genes 32. Exod. 14.
Angeli boni. eo.
Angeli Dei. eo.

Digitized by Google

Angeli Domini Geneſ. 16.
Angeli ſancti Lucæ 9.
Filii Dei. Iob. 1.
Electi 1. ad Timot. 5.
Reges. vel מלכים melachim,
Dii, vel אלהים elohim.
Vigiles. Daniel. 9.
Angelorum bonorum ordo, hierarchia dicitur cœleſtis: eſt namq; triplex hierarchia, nempe ſupercœleſtis, Deitatis ſolius: cœleſtis, Angelorum: terreſtris, militantis Eccleſiæ.

Hierarchiæ cœleſtis ordines nouem ſecundum Thalmudiſtas.

In 1. ſunt חיות הקידש chaiothhako deſc: in quo conſtituunt Angelos, per quos Deus vitam largiatur.

In 2. אופנים ophanim: in quo conſtituunt Angelos, per quos Deus chaos diſtinxit.

In 3. ארלים aralim, vbi ſint, per quos iuncto nomine Dei יהודה haichoua, Deus fluxibilem materiam largitur.

In 4. השמאלים haſchemalim: per quos Deus corpora fabricatur.

In 5. שרפים Seraphim: per quos Deus elementa depromit.

In 6 מולכים Melachim: per quos Deus metalla producit.

In 7. אלהים Elohim: per quos Deus producit vegetabilia.

In 8. בניאלהים bene elohim: per quos Deus producit animalia.

In 9. כרובים Cherubim, per quos Deus producit homines.

Secundum Chriſtianos, ex D. Dionyſio Areopagita. Hierarchia cœleſtis tres claſſes & nouem ordines habebit huiuſmodi.

Prima claſſis.

In 1. ordine & ſupremo viciniores Deo Angeli dicuntur שרפים Seraphim, id eſt, incendentes, & ardentes in illuſtratione

stratione diuinæ contemplationis. Esa. cap. 6.

In 2. כרובים Cherubim, id est, multitudo scientiæ. Esai. 6. Ezechiel. 9. & 28. Psal 79.

In 3. Throni, apud quos relucet iudicii diuini & voluntatis Dei rectitudo. meminit D. Paul. ad Coloss. 2.

Secunda classis.

In 4. Dominationes: ex iis legitima formula dominandi, & imperiorum. Dio. Areopag. lib. de cœl. hier. c. 8.

In 5. Principatus: ex quibus ducendi, & regendi notio.

In 6. Potestas: ex quibus modi coactionis iusti & legitimi.

Tertia classis.

In 7. Virtutes.

In 8 Archangeli.

In 9 Angeli.

Ordines primæ & secundæ classis, in contemplatione & dispositione eorum quæ exequi alios oportet, consistere videntur. Tertia autem classis, in actione & exequutione.

De officiis bonorum Angelorum.

CAP. II.

OFficium bonorum Angelorum, ministerium exhibet vel Deo immediate, vel hominibus, vel aliis rebus.

In Dei ministerio, contemplatio, & voluntatis eius exequutio.

Circa homines ministerium Angelorum, societates, prouincias, & respublicas, & imperia eorum solicitè curare: vel singulis adesse in illis custodiendis, conciliandis, defendendis, iuuandis, eruditendis, deducendis, sanandis.

Exhibent autem suam opem, vel inuisibiliter vt plerunq; vel visibiliter ea forma quæ congruit mysterio, vel quæ concipi possit ab eo cui apparent: vt aliquando apparuerunt in forma rotæ, animalium, hominis alati, iuuenis, pastoris & aliis figuris, vt dicemus in commentariis.

Circa res alias Angeli soliciti, cùm eas ex Dei lege disponunt, conseruant, tuentur aduersus dæmonum, & aliorum vim: cùm tempestates fugant, vtilia promouent.

De Dæmonibus, siue Angelis malis, & nominibus eorum quibusdam.

CAP. III.

ANgeli mali, dæmones sunt: quos tamen Ethnici & bonos & malos genios rati sunt esse.

Digitized by Google

Synonyma quibus generaliter omnes impij Spiritus appellantur.

Angeli mali, Psal. 77.
Diabolus, Matthæi 25.
Dæmones, sæpe.
Serpens, Genes. 3. Apoc 12.
Draco, Apoc. 12.
Beemoth, Iob. 40.
Principatus, ad Eph. ca. fi.
Potestates tenebrarum.
Satan, calumniator, Luc. 10. Matth. 16. Apoc. 20.
Volucres cœli Matth. 13. Mar. 4.
Leo deuorans, rugiens, Pet. ca fi.
Leuiathan, Iob. 40.
ἀπολλύων, Apoc. 15.
Exterminator, eo.
Vectis, Esaiæ 25.
Serpens tortuosus, Iob. 2
Tentator, Matth. 4.
Inimicus homo, Matth. 13.

De distinctione Dæmonum, & de quibusdam naturis eorum. CAP. IV.

Distinguuntur Dæmones vel ratione nominis suppositi, vel ratione locorum in quibus degunt vel operatur. Nomina varia sunt, partim apud magos vanissima & ficta, partim ex aliqua alia causa illis imposita, vt Beelzebub, Baal, Dagon, &c. A locis dicti cælestes, vel aerei, aquatiles, terrestres, subterranei, ignei, vagi. Cœlestes vocat aereas potestates. D. Ioannes Apoc. cap. 13. & D. Paul. potestates aeris huius, ad Ephes. 2. Dominus autem IESVS CHRISTVS, volucres cœli, quæ bonum semen in vilitatem hominum sparsum deuorent. Matthæi 13. Marc. 4. Luc. 8. Istos dicunt negotiari in aere, & ex congregatione rerum alibi existentium confingere in eo phantasmata varia, spectra, idola, acies, pugnas: concitare ἐκνεφίας, πνοὰς, φωνὰς, πρηστῆρας, tonitrua, fulmina, pluuias quasdam, grandines, & ventos; corrumpere aeris puritatem, & morbos immittere. Subdiuidere autem cœlestes licet Dæmonas in æthereos, & aereos propriè. Aetherei erunt illi, qui & planetarij, qui vel circa planetas, vel ex planetis quasdam operationes perficiunt: totque erunt eorum species, quot planetæ, Saturnini, Iouiales, Martiales, Solares, qui ferè in forma apparent leonis: Venerei, qualis Comus apud Philostratum lib. 1. de iconibus: & Lunares, Aerei: reliqui sublunares sunt, regionibus distincti, vt alij orientales, alij occidentales,

Digitized by Google

dentales, alij meridionales, alij septentrionales sint, alij diurni, alij lucifugi, quales Telchines, laruæ.

Aquatiles dæmones, qui rebus & hominibus in aquis & per aquas insidiantur, moliunturq; submersiones.

Terrestres, qui super terram insidiantur, certis regionibus aliquando gaudentes, vt qui rogabant Dominum ne extra regionem illos mitteret. Matth. 5. Sic aliqui montani syluis gaudentes, vel ibi exorcismis morari coacti. qui quibusdam dicti sunt Syluani, Fauni, Satyri. quamuis & alioquin animalia videantur: Hebræis, pilosi שעירים sægirim, Esaiæ 13. & 34. Leuit. 17. sunt & terrestrium numero dicti onoscelides, qui apparent forma crurium asini apud Sozomenum, lib. 8. cap. 6. Item aliud dæmonium sagarum & veneficarum, hirci forma. Sunt & terrestres empusi, vno pede incedentes, & δείνελοι terrorem incutientes: penates, lates, lemures: genij mali. qualis is quem Brutus ante mortem conspexit, & Sylla, & dæmonium illud Socratis: tales Tyranni, dissidia mouentes: Ternistratores, qui insidiantur verbo, cogitatione, opere, hominibus, animalibus, rebus. Item Spiritus fornicationis, apud Oseam cap. 6. Leuit. 20. Deuter. 18. & aliorum vitiorum suasores: de quibus Origen homil. 15. in Iosue, & D. Hieronym. in c. 6. ad Ephes. tales ei incubi, succubi, quos vocabant Dusios Galli, de quibus & D. Aug. li. 15. de ciuit. cap. 23.

Subterranei dæmones, pernicioſissimi, qui sæpe apparent puteos & metalla effodientibus. Nominat duos Georgius Agricola lib. de subterraneis animalibus, alterum Anebergium, alterum Suebergium. Ij ruinas adstruunt, terram concutiunt.

Ignei, qui in igne, vel circà degunt, vel per ignem operantur. Vagi dæmones, miseri magis dicuntur, ab Empedocle errantes, quos impellat æther in pontum atrum, & inde pontus in continentem proijciat, tellus rursum agat in solē rapidum, qui posteà implicet illos telluris vertigini, vt ait Plutarch. lib. non esse soncrandum.

Dæmonum quorundam qui sibi Dei cultum vsurpauerant, nomenclatura.

CAP. V.

ADonis, Thumus Hebræis, id est, consumptus, siue incendium: idolum Syrorum. Ezechiel. cap. 8.

Adramelech, id est, pallium regis, vel magnitudo, vel

Digitized by Google

potentia regis: idolum Sepharnaitarum. 4. Reg. 17.

Anamelech, id est, afflictio, vel responsio regis: etiam Sepharnaitarum idolum. 4. Reg. cap. 17.

Asima, id est, delictum idolum virorum Emath.

Astharte à caule vel grege dicta Dea: idolum Sidoniorũ. 3. Reg. 11. 4. Reg 23.

Astaroth: idolum Palæstinorum. Ioseph. lib. 6. antiq. cap. 14. 1. Reg. 4 7. & 4 Reg. 23.

Baal, id est, dominus, vel subijciens, aut possidens: idolum Sidoniorum, Samariæ & Moabitarum Num. 22. Iudic. 6. ad Rom. 11. De hoc 3. Reg. 16. 18. 19 22. & 4 Reg. 3. 10. 17. Hierem. cap. 2. 12. 23. 32. Oseæ cap. 2. 10. 13. Martem Græcis fuisse arbitratur Lactant. li. 2. de orig. error. cap. 15.

De Baalim, Iudic. cap. 2. 3. 8. & 1 Reg. 7. 12. & 3. Reg. 8. & 2. Paralip. cap. 24. 28. 34.

Baalberith, fœdus Baal, phanum Baal. Iudic. cap. 9.

Beelzebub, id est, dominus, musca: idolum Accaronitarũ. 4. Reg. 1. Matth. c. 10. 12. Marci. 3. Lucæ 11. princeps dæmoniorum, vt Pluto apud Græcos.

Bel, id est, vetustas: idolum Babyloniorum, Hierem. 50. 51. Daniel. 14. Esa 46.

Belphegor, id est, dominus hians, vel aperiens, dominus nuditatis: idolum Moabitarum Oseæ cap. 9. 1. Numerorum 25. Deuter. 4.

Chamos, quasi palpans vel recedens, vel auferens: Moabitarum idolum. Num. 21. 3. Reg. 1. Paral. 20. Hierem. 48.

Dagon, id est, frumentum, vel dolor, vel piscis eorum: idolum Philistinorum Iudic. 16. 1 Reg. 5. 1. Machab. 10.

Deumus, cacodæmon adoratus in Tamerani insula. Ludouicus Romanus Patricius lib. 5 Nauigation. cap. 2.

Melchon, rex, vel consiliator eorum, idolum filiorum Ammon 4. Reg. 23. 1. Paralip. 20. Hierem. 49.

Militia cœli, siue stellarum numen, Deuter. 17. & 4. Regũ 17. 21. 2. Paralip. 33. Hierem. 59. Sophon. 1.

Nergal, id est, explorans, vel lucerna: idolum Cuthæorũ.

Nibhas, prophetans, vel visionem loquens: idolum Euæorum.

Regina cœli, Hierem 44. quo loco legunt Hebræi, opus cœli, vnde alij horoscopia, alij lunam intelligunt.

Phegor, hiatus, nuditas: Num. 25. Deut. 3. 4. Iosue 22.

Remom, 4. Reg. 5. id est, altitudo.

Remphas, exaltatio nihili. Actuum 7.

Serapis

Serapis, idolum Aegyptiorum, Apis & Osiris dictum, quòd Porphyrius putat principem & imperatorem malorum dæmonum, & tessseram. Theodoretus lib. 3. Græcar. affectio.

Succor Benoth, id est, tabernacula filiarum, idolum Babyloniorum

Tarthar, concatenatus, idolum Heueorum 4. Reg 17.

Vualdat, idolum etiam Babyloniorum. Abdias lib. 8. histor. Apostolicæ.

Obseruarunt & aliqui, illa nomina Iupiter, Mercurius, & aliorum idolorum, fuisse non hominum, sed dæmonum, vt Origenes contra Celsum. Euseb. lib. 4 Præp Euang.

Alia distinctio dæmonum, & ex operibus eorum. CAP. VI.

DIstinguuntur etiam dæmones à munerib. quæ exequũtur. Quamobrem aliqui vltores sunt scelerum, Eccles. 39. & ita vsurpatur illud, Tradi satanæ & Angelis eius: talis potest esse qui dicitur Asmodeus, destructor, vel ignem mensurans. Tob. 3. aliter dictus Samuel: talis & Abbadon, id est, perdens. Alij præstigiatores & magici. Alij seminatores malorum, Apoc 7. Alij criminatores, exploratores. Apocal. 9. Alij tentatores, quales πάρεδροι assessores diaboli, ad vitæ tædium & desperationem impellentes. Alij insidiatores, &c.

Insinuãt se, & hominibus apparent dæmones, istis de causis potissimùm.

1 Si inueniant eos vacuos bonis actionibus.
2 Si sæpe inuocentur, si se ipsis quis deuoueat.
3 Si curiosa quis sectetur.
4 Vel ardeat habendi desiderio.
5 Si impurus sit, non secus ac beati mundi Deũ videbunt.
6 Si nimio odio proximi vltionem perniciosissimè expetat.
7 Si nimia tristitia deijciatur.

De Magia vetita, & potestate dæmonum. CAP. VII.

SVbiectum improbatæ magiæ & præstigiorum, in dæmonibus est, & in superstitione vana.

Exercent itaq; potestatem suam dæmones in ea quæ animi, quæ corporis, quæ externa sunt.

In animum agunt, eundem de mente ac sanitate [illegible]

Digitized by Google

bantes, instatuantes phantasmata porrigentes: sicuti dum Saul furebat, quando possidebatur ab spiritu malo, 1. Reg. 16. & lunatici apud D. Matth. 17. Agunt & persuadendo intrinsecus, mouentes Voluntatem: incitant & eandem extrinsecus, cùm mouent corpus obiectis, philtris, veneficiis: cogunt autem nunquam. Perturbant & animum, dum Dei permissu inuadunt animam, vt appareat in energumenis: item dum imbuunt malis artibus & magicis aliquem.

Super corpora potestatem exerunt, vel transferendo corpora, sicut Matthæi 4. & vt ferunt fide digni authores, Simonem magum per aera volasse, Hegesippus lib. 3. de excidio Hierosolym. D. Ambros. sermo. 66. & in cap. 8. ad Romanos D. Augustin. sermo. 3. de Petro & Paulo. Quod & bonos Angelos aliquando fecisse legimus: sic enim puto raptum Eliam, Abacuc delatum in lacum Danielis. Daniel. 14. & D. Philippum translatum in Azotum, Actuum 8. Operantur & magicè mutando corpora, si vera sunt quæ referunt, mutatos fuisse socios Vlyssis à Circe in bestias, vt Plutarc. in Grylio, Virgil. in Pharmaceutria, Homerus & alii scribunt. Item socios Diomedis in aues, apud Virgil. in 10. Aeneid, & Ouid. 4. Metamorph. Arcades traiecto stagno in lupos, apud Plinium lib. 8. cap. 22. Homines in iumenta, & apud D. Augustin. lib. 18. de Ciuit & Pallad in vita Macarij Alexandrini cap. 19. & 20. Sicuti & sacra pagina in exordio tradit virgas in colubros mutatas, aliaque magicis incantationibus à magis Pharaonis. Rursum & potestatem in corpora exerunt, occidendo Dei permissu, vt Iob. cap. 1. morbos inferendo, fascino, incantatione, mutatione & corruptione elementatorum. Constringunt & concumbendi cum mulieribus potestatem, can. Si per sortiarias. ca. requisisti, 33. qu. 1. tit. de frig. & malefic. Quod operantur (secundum Palladium Hierosolymitanum Episcop. in 4. Senten. distinct. 34. quæst. 3. artic. 5.) modis quinque.

1 Per interpositionem corporis.
2 Per refrigerationem virtutis generatiuæ.
3 Per detentionem membrorum genitalium.
4 Per occlusionem spirituum, quorum vi fit congressus.
5 Per speciem menti obiectam, quòd videatur mulier turpissima.

Dicunt in res externas dæmonum potestates apparuisse, in traductione facta aliò messium satarum, vt ait Virgil. in Pharmaceutria: dumque ait, 4. Aeneid. deduci montibus ar-

Digitized by Google

ibus ornos, ſicuti & Plin. lib. 17. cap 23. tradit alia ſimiliter idem incantationibus traduci. Operantur & mirifice in extrema, ſubtiliter mouendo, tollendo, impellendo, & aliunde in vnum locum cogendo.

De definitione & diſtinctione Magiæ.

CAP. VIII.

MAgiæ nomen Perſico idiomate tantùm exprimit ſapientiam & apicem perfectioris philoſophiæ: nam idem ſunt magi apud Perſas, ac apud Græcos philoſophi, apud Indos Brachmanes & Gymnoſophiſtæ, apud Gallos Druidæ, Bardi, & Semnothei, apud Siculos Galeotæ, apud Aegyptios ſacerdotes, apud Italos Hetruſci haruſpices, apud Latinos ſapientes, apud Cabaliſtas prophetæ, apud Babylonios & Aſſyrios Chaldæi. Cæterùm cùm ferè cuncta ſaluberrimis orta initijs peruenerint ad nimium, degenerarunt & diſcipuli aliqui à magorum & ſapientum puris purisque inſtitutis, atq; aliquando præter modum curioſi, vel affectata quadam ſciendi ſuperſtitione, metas veræ ſapientiæ tranſgredientes, prolapſi ſunt in vanas illas magiæ improbatæ obſeruationes, & tam celebri magiæ nomine conſpurcato, in odium: appellatio antea honoris & præſtantiæ conuerſa & indecus eſt, vt & docet Plin. lib. 30. c. 1. & alibi.

Conſtat igitur ob abuſum magiam exoſam: at quatenus ſuis regulis continetur, cognitionem eſſe rerum eximiarum, diuinarum & humanarum, ſiue naturalium: aliamq; probã, nempe naturalem, & diuinam: aliam improbam, nempe dæmonicam, natam ex abuſu diuinæ ſapientiæ, & ſuperſtitioſam, natam ex eiuſdem abuſu & rerum naturalium.

Naturalis magia eſt, quæ ex naturis rerum, non omnibus, ſed doctioribus & peritioribus cognitis, pendentibus vel ex tota compoſiti ſubſtantia, vel certa aliorum mixtione effectus operatur mirabiles: eſtq; philoſophiæ phyſicę conſummatio, atque apud vulgus inſtar miraculi. Quare hæc accipit effectus à natura, & virtute cœlorum, ſtellarum, elementorum, animalium, metallorum plantarum, lapidum: quorum ſcientia ex aſtrologia, metaphyſica, phyſica, medicina, experientia & obſeruatione.

Siue ſit diuinatrix, quæ futura & effectus ex cauſis naturalibus pendentes prædicat: ſiue operatrix, quæ mirabilia ignorantibus cauſas & vires rerum, exhibeat. Diuina ſapientia vel

Digitized by Google

tia vel magia, quæ in virtute, in nomine & potestate Dei, nō rebus naturalibus consistit: veluti quándo prophetæ ventura prædicunt, quando eo modo miracula Christiani perficiunt, vel fide, vel oratione: vnde vera Cabala, quæ est superstitione Rabinorum conspurcata, fuit composita ex nominibus omnipotentis Dei vel expressis in sacra pagina, vel extractis arte aliqua, vel receptis per manus à viris sanctis.

Improba, dæmonica, vana & superstitiosa, est quæ Theurgia & γοητεία dicitur: illaque aut simplex, inuocatione & operatione constans dæmonum: aut composita, scilicet addito quodam fuco naturalis cuiusdam virtutis, vel veræ religionis interposito colore, vt incauti eius pretextu decipiantur: & plerunque illa composita, est specie recti decipiens.

Composita itaque magia, vanissima, vtitur inuocationibus dæmonum, vel tacitis cum ijsdem pactionibus, quæ maximè homini Christiano abominatio: & vt fraudes celet, addit ex quatuor elementis aliquid, vel terræ, vnde Geomantia, vel aquæ, vnde Hydromantia, vel aeris, vnde Aeromantia, vel ignis, vnde Pyromantia. Abutitur hominibus, olim eos sacrificare iubens, vt exta inspicerentur. Abutitur & hominibus, vt instrumentis suæ impietatis, per eos promente dæmone oracula per os, per pectus, per vmbilicum, per genitalia, vt scribit Plutar. de cessatio. oracul. Iamblicus de mysterijs Aegyptiorum, Origenes lib 7. contra Celsum, Eustathius in 2. Iliad. D. Chrysost. homil. 9. in epist. ad Corinth. Cæl. Rhodig. lib. 4 cap. 10. Scrutatur & magia in manu lineas, vnde nata χειρομαντία: vultus & facici sectiones, & proportiones, (quæ tamen si non excedant temperamenta corporea, non omnino improbantur) hanc dicunt Physiognomiam,

Abutitur etiam animalibus, dum ex auium garritu persuadere futurorum nititur cognitionem: hanc dixêre Augurium, vt ait Cic. 2. de diuinat. vel dum diuinat per earundem inspectionem, vnde Haruspicium, Auspicium seu οἰωνοσκοπία, Tiresiæ inuentum, secundum Plin. li 7. ca. 56. vel dum volatilium iubet pastum, cantum, volatum obseruare, ac si in illis esset diuinitas, aut futurorum notio, cùm tamen nec se, nec sibi futura aues cognouerint. Quód & de alijs animalibus quæ obseruantur, dictum velim.

Plantas item suæ insaniæ accommodat, vt ait Plin. lib. 24. cap.

Digitized by Google

14. cap. 17. lapides, & metalla, vnde & λεκανομαντία, quæ fit peluibus aqua plenis dæmone inuocato: quam magiam apud Persas seruari testatur Strabo in 15. Accedit κατοπτρομαντία, quæ per specula fiat, & ἀξινομαντία, quæ per secures, & alia instrumenta ferrea, siue alligentur cribro, vnde κοσκινομαντία, siue clauis alligetur Psalmis, siue quis alio modo metallis abutatur.

Horrenda & illa, quæ manes & mortuos putat se infestare & euocare, dicta νεκυομαντία, quæ habet cum dæmonibus colloquia: ad quam vsus superstitiosus & vanissimus transfertur characterum, suffumigationum, ecclesiasticarū orationum, & scelestissimus fit sacramentorum abusus. Et in summa nihil sanctum est, quod magus non vsurpet & polluat. Atque idcirco in magia frequens abusus, non dicam vsum, dæmoniorum, veneficiorum, collyriorum, vnguentorum, potionum, philtrorum, alligationum, suspensionum, annulorum, imaginum, characterum, laminum, chartarum, certorum numerorum, sonorum, sacrificiorum, purificationum, solitudinum, sortium, ligationum, fascinationum, cogitationum seu imaginationum, animi excessus, incantationum, adiurationum, exorcismorum, consecrationum, deuotionum, ieiuniorum, somniorum, orationum, ceremoniarum, & coniunctionum cœlestium.

Et hæc hactenus de Angelis bonis & malis dixisse sufficiat. Superest vt de iis quæ in classe substantiæ traduntur, dicamus, quæ alius tomus Syntaxeon proximè deo fauente excudendus docebit, in quo breui compendio de mundo, de homine, & de eius omnibus artibus, & inuentis docebimus, & de reliquis quæ in artis Speculo explicanda & percurrenda relinquuntur: nunc enim non datur otium, quia ad lectiones ordinarias prosequendas Cadurcum reuocor.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX RERVM MEMORABILIVM, IN QVO prior numerus caput, alter paginam, vltimus librum denotat.

A

Accidentia vnum capit. 1. pag. 63. lib. 5.
accidens quid 4.3 1
accidens distinguit vniuersaliter 14 19. 2.
accidens quatuor modis dicitur 14.19 2.
accidentia, Verſibus duobus expreſſa
accidentis axioma 5.6.1.
accidentis axiomata 14 19.2.
accidens quomodo in alio eſt. 5.5.1.
accidentium diuiſio 5.5.1.
Actio quid, & de ea 4.67 5.
actionis & paſſionis axiomata 5.70.5.
actionum diuiſio c. 4. 67. 68. lib. 5.
Aeſtimatio eſt iudicium inferius 2.2.1.
Agendi & patiendi media 5. 69.5.
angelorum diuiſio. 1 89 7.
angelorum bonorum officia 2.91 7.
angelorum malorum vel daemonum ſynonyma. 3.92 7
angelorum hierarchia vel ordo ſecundum Hebraos & Chriſtianos 1 pa 90 91 lib. 7
angelorum bonorum ſynonyma 1 89 7.
Appetitus quid 6.56.4
appetitus axiomata 6.57.4
appetitus rationalis, voluntas dicitur 6 56 4
appetitus referentia 6 56 4
appetitus diuiſio 6.55.4.
appetitus irrationalis ſpecies 6.56.4
de quaeſtione à quo 18.23.2
Axiomata exiſtentia 8.15. 2
axiomata materia ex qua aliquid 17.23.2
axiomata de Theologia 7 87 6
axiomata quaeſtionis à quo 18.23.2.

B

circa Boni & mali electionem axiomata 1.40.4
Bonitatem vel eius contrariа referentia 1.pa.39. lib.4.
bonitas quid 1.38.4
bonitatis axiomata 1 40 4
bonorum diuiſio 1 38.4
bonorũ gradus trei 1.39.4

C

Cauſa omniũ Deus 5.32.3
cauſa principes ſunt 5 32.3
cauſarum diuiſio 5. 32.33. 3. quid efficiens. formalis. finalis impropriè 5. 32 33 3
cauſarum diuiſio alia à modis operandi 5 34 3

Cogni-

cogitatio est iudiciũ superi⁹ 12.1
cognitionis diuina subdiuisio 1.1.1.
cognitio quid 4. 47. 5
cognitio diuina aut humana 1.1 1
cognitionis humana subdiuisio 1.1 1
cognitio diuina & naturalis non egent probatione sicut alia 2. 11.
cognitionis perficiẽda gradus 1.1.1
cognitionis dua species 1.1 1
cognitionem vel contrarium referentia 5. 49. li. 4.
cognitionis diuisio 5 47. 4.
cognitionis axiomata 5. 49. 4.
compositiones imperfecta elementatorum 4. 5. 1
Conclusiones 18. quibus resolutiuè modum sciendi assequimur 5. 50. 4
cõclusiones quib. metaphysicam scientiam diffinitiuè, à toto scilicet in partes incidendo assequimur 5. 53. 54. 55 4
conclusiones, quibus scientia de natura compositiuè, progrediendo à parte in partẽ iuxta executionem naturæ progredimur 5 52 53. 4
conclusiones quæ pertinent ad modum ordinandi resolutiuè doctrinam quamlibet, ad cuiusuis libri quæsitiue subiectũ discernẽdum 5. 51. 52. 4
Concordantiarum & differentiarum axiomata 2. 28. 3
de Contradictione & subcontrario 3. 28. 3
Contrarietatem vel oppositionem referentia 3. 29. 3
de Contrario siue opposito 3. 28. 3
contrariorum axiomata 3. 29. 3
de quæstione Cuius 20. 24. 2

D

Dæmones quomodo frigidos reddant 7. 96. 7
dæmonum in qua potestas 7 95. 96. 7
dæmonum quorundam, qui sibi Dei cultum usurparunt, nomenclatura 5. 93. & 94. 7
dæmonum distinctiones 4. 92. 93. 7
Definitio quid 9. 15. 2
definitiones nominis, tres 9 16. 2
axiomata Definitionis 9. 16. 2
definitionis optima nota 10. 17. 2
Dei distinctio ab idolis 3. 79. 6
Dei nomina quædam 2 78. 79. 6
Dei nomina alia quadrilitera, composita, metaphorica 2. 78. 79. 6
axiomata de Deo 7. 87. 6
Dei auxilium ante omnia inuocandum dicturo 3. 2. 1
Differentia tria facit 12. 18. 2
differentiarum & concordantiarum diuisio 2. 25. 26. 3
differentiarum & concordantiarum alii fontes 2. 26. 3
Distinctio alia dæmonum ex operibus eorum 6. 95. 7

Digitized by Google

Differētiarū distinctio 12.18.2
differentiarum & concordātiarum syntagma 2.27.3
de Dilectione Dei & proximi 6.84.6.
Dividendi modo 19.ca 16.20. & 21.2.
Distinctio rerum alia à materia & forma 5.5 6.1
Divisionum axiomata 16 22.2
Doctrina dicendi partes tres 4.11.2.
Duratio quid 3.43.4
durationem referentia 3.43 & 44.4
durationum axiomata 3.44.4
durationis divisio 3.43.4

E

Esse in alio quid dicitur vigintis modis. 8.14.15.2
Ex alio quot modis quid fiat. 17.22.2.
Exemplaria rerum diversa 19.23.2.
de Exordio 3.10.2

F

De Fine 7.36.3
fines varij 7.36.3
Synopsis eorum qua Finē continent 7.37.3
Forma divisio 6.7.1

G

Genus quid 10.17.2
Gloria quid 9.61.4
gloria axiom. 9.62.4
gloria distinctio 9.61.4
gloriam veram vel inanē referentia 9.61.62.4
gradus rerum superior, Deus 1.77.6.
gradus naturæ & perfectionis 1.77.6
gradnum perfectionis opus omne 1.78.6

H

Habitus axiomata 9.74.5
Habitus quid & unde 9.73.5
Hierarchia vel ordo Angelorum secundùm Hebræos & Christianos. 1.90.91.7

I

De Incantationib. 7.96.97.7
Individuum quid 15.19.2
individuum quot modis accipiatur 15.20.2.
instinctus 5.48.4
in Intellectu determinatus rationis 2.2.1

L

Legis sacra distinctio, & volumina 4.82.6
Locus multipl. 6.70.5
loci dimensiones 6.71.5
in Loco quot modis quid possit esse 6.70.5

M

Magia quib' abutatur 7.96.7
magia vetita 7.96.7
magia definitio & distinctio 7.97.7 (4
Magnitudinē referentia 2.41
magnitudo quid 2.41.4
magnitudinis axiomata 2.42.4
de Maiori minori, & æquali 8.37.3.
maiorū, æqualiū, & minorū axiomata 8.37.3
Materia duplex, prima & secunda 17.22.2
materia substantialis & accidentalis &c. 6.6.1
materia prima & secūda qua 6.6.1.

Media

Digitized by Google

Media agēdi & patiēdi 5.69.5
medij axiomata 6.35.3
Synopsis eorum quæ Medium referunt 6.35.3
Memoria 2.2.1

N

Nomina domini nostri IESV CHRISTI 2.79.6
nomina Spiritus S. 2.79.6
nominis diductio 2.26.3

O

Omne quod est, vel substantia vel accidens est 4.3.1
Orationis habendæ partes 4.11.2.
Orationū generatria 4.11.2
Organa sensuum. 2.1.1

P

Partitio, diuisio, enumeratio, quid 16.20.2
de Passione 5.69.5
Passionis acceptiones 5.69.5
Patiēdi, agendi media 5.69.5
Personæ interrogātes quo modo considerandæ responsuro 3.3.1.
de Phantasia 2.2.1
de Positione, & eius acceptione 7.71.72.5
positionis axiomata 7.72.5
positionis distinctio 7.71.5
Positorum distinctio 7.72.5
Potentia quid 4.44.4
potentia diuisio 4.45.4
potentiæ axiomata 4.46.4
potentiam referētia 4.46.4.
Præcauenda in disputatione 3.2.1.
de Præceptis diuinis 6.84.85.86.6.
de Præceptis alijs quàm decalogi 7.87.6
quæ in Prædicamēto nullo sint 1.63.5.
nihil sine Principio 4.30.3
Principij axiomata 4.31.3
principium quid 4.30.3
principium referentia 4.32.3
principiorū distinctio 4.30.3
de Propositionum quātitate, qualitate, vero & falso 3.18.3
Proprium quid 13.18.2
proprium quatuor modis dicitur 13.19.2

Q

Quæstio quid 5.11.2
quæstio quid petit finitionem 7.13.2.
quæstio finita & infinita 4.11.2.
quæstio an sit, reliquas præcedit 6.12.2
quæstio rerū, factorum, dictorumq; est 5.11.2
quæstionis de quo responsio 17.22.2 (24.2
de Quæstione propter quid 21.
de Quæstione quare 22.25.2
quæstioni an sit quomodo satisfiat 6.13.2.
quæstionum diuersitas vnde 5.12.2
de Quæstione de quo, vel ex quo 17.22.2
de Quæstione quotuplex 16.20.2
Qualitas quid 10.74.5
duplex Quando 8.72.5
axiomata de Quando & tēpore 8.73.5
quando, dicit in tēpore 8.72.5
de Quantitate 2.64.5
quantitatis axiomata 2.65.5
quantitatis distinctio 2.64.5

Digitized by Google

R

Ratio eſt conſultatio 2.2.1
rationem reddere, proprium hominis 22.25.2
Realis differentia & concordantia 2.26.3
de Relativo, vel ad aliquid 3.66.5
relationis axiomata 3.66.5
relationis diſtinctio 3.66.5
relationum diſtinctio 1.25.3
Reſponſurus, interrogantis & quæſtionis primum mente teneat 3.3.1

S

Sacramenta 8 87.88.6.
ſcientiarum diviſio 5.48.4
de quæſtione Secundum quid 19.23.2
Senſus interior 2.1.3
Subſtantiæ axiomata 4.5.1
Species axioma 11.28.2
ſpecies quid 11.17.2
ſpeciei nominis acceptiones 11. 17.18 2
Speculæ percurrendi methodus 8.10.2
ſpeculi huius diviſio 1.8.2
ſpeculum artis huius 1.8.2.
ſubſtantia quid 4.3.1.
ſubſtantiæ diviſio 4 4 1
de Symbolo fidei 5 83.6

T

Tempus ex quo 8.72.5.
temporum diviſio 8.73.5
Theologia quid 7.81.6
Theologia in quibus contineatur 4.81.6
Theologiæ diviſio 4.81.6
Theologiæ baſis, Deus 4.81.6

V

axiomata de Vbi 6.71.5
Veritas quid 8.59.4
Veritatem referentia 8.60.4
ad Veritatem aſſequendam neceſſaria 8 60.4
Veritatis diviſio 8.59.4
veritatis axiomata 8.62.4
Virtutem quæ referant 7.59 4
Virtus quid 7.57.4
virtutis axiomata 7.59.4
virtutum diviſio 7.57.4
Viſionum diviſio 2.1 1
unita multiplex 4.4.2

FINIS.

Digitized by Google

SYNTAXEΩN

ARTIS MIRABILIS,

ALTER TOMVS.

IN QVO OMNIVM SCIENTIARVM ET ARTIVM TRADITA EST Epitome, vnde facilius istius artis studiosus, de omnibus propositis, possit rationes & ornamenta rarissima proferre.

AVTHORE PETRO GREGORIO *Tholosano, I. V. Doctore, & in Senatu eiusdem Ciuitatis amplissimo, albo causidicorum inscripto: nunc vero, Iuris Ciuilis in Academia Cadurcorum publico Professore.*

COLONIÆ,
Impensis LAZARI ZETZNERI, Bibliop.

Anno M. DC. X.

Digitized by Google

OMNIPOTENTI V-

NIVERSO CREATORI, AC DOMINO, Regum & Monarcharum omnium Imperatori, soli Deo, honor & gloria.

Vemadmodum à mari, adorande Deus, flumina omnia occultis meatibus orta rursum in mare eius aut ocyus properāt: nō tamē ea puritate, qua per tubulos à fonticulis prodeunt, sed vna secū in superficie terra per alueos præcipitata, sordes & multa alia faculenta important ad matrem vnde orta erant: ipsa autē non ideo minus illa amplectitur, & æstibus & fluxibus crebris sordes in ripas deijcit, agnoscit & sua: sic omnia quæcunq; nobis insunt bona, à tua admirabili, ineffabili, & adorāda sapiētia, Deus in nos per inuisibiles canales, gratia & liberalitate tua defluunt. Cæterum cùm in hanc sentinam nostram terrenam peruenimus, fieri non potest vt multis ignorantia nostra tenebris nō polluantur, & fæces turbulentas non subeant: redire tamen ad te dona tua qualiacunq; sint & tibi consecrari debent: alioquin enim tua gloria furtum & sacrilegium impium fiet. Quamobrem, summe Deus, quæ de manu tua accepi, lubens tibi dedico consecroq;, non quidem eius puritatis & præstantiæ, quæ à te concessa sunt, sed multis humanæ notæ inuoluta tenebris: malui namque etiam talia exhibere potius, quàm magis sterili terræ, & obliuioni cōmittere. Alij doctioribus doctiora exhibebunt: ego interim lac porrigam incipientibus & indoctis: illud obnixè rogans, vt si quæ iam concepta & gestientia exire apud nos, nocti vtilitate Reipub. conuenire, patiaris & iubeas tua plusquam mæcenatica ope in lucem prodire, conatusq; nostros & dirigere & perficere digneris.

LECTORI.

QVVM anno præterito decreuissem Lector humanissime, tibi integras syntaxes exhibere, angustia tēporū & munus publicū quo fungor, Lugduno Cadurcum me reuocarunt, vt lectionibus Iuris Ciuilis debitam redderē fidem & operam. Quò factū est, vt non fuerit hactenus etiam quo possem desiderio satisfacere. Proinde nunc quod sit in Deo laudem & Christianæ Reipubl. vtilitatē, absolutas profero, vt vtaris interim, & expectes cum Dei ope reliqua, quæ grauiorū & maturiorū sunt ætatis & professionis nostræ Iuris, Vale.

SYNTA-

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS, LIBER VIII.

In quo agitur de Mundo, de Cœlo, de Astrologia.

Quid sit mundus, num animal. Et de prouidentia Dei in eo. CAP. I.

IN classe substantiarum lib. 8. Syntaxeos proposuimus considerandum esse cœlum post Angelos. Quamobrem vt oratio segetem metat vberrimam ex hac quoque cellula, percurram obiter quædam in hoc octauo lib. de Mundo & Cœlo, deque eius insignioribus arcanis. Mundus itaque qui alio nomine latinis Cœlum, vt ait Plin. lib 2. cap 1. est ornatus & complexio vniuersi apud eundem lib. 2. cap. 8. & apud Cic. in somnio Scipio. & Græcis κόσμος, ornatus. Vel nihil aliud mundus, quàm omnium naturæ conceptio summa, cœlumque sideribus conformatum. Vitruuius lib. 9. Architect. cap. 4. Adstipulatur Arist. lib. de Mundo. Cleomed. in 1. circularis inspectionis. Plin. item lib. 1. cap 1. ex sententia Pythagoræ apud Plutarc. lib. de plac. Philosoph. c. 1. Quem alij secuti, vt Plato in Timæo, & Alcinous de doctrin. Plato cap. 13. Hunc quidam animal dixerunt, vt Plato in Timæo, & Mercurius Trismegistus in Pimandro, & D. August. lib de Immort. & lib. 6. de Musica, cap. 14. & Stoici apud Cic. 1. de Natura Deor. Democritus autem & Epicurus, & assectæ, qui atomos ponunt principia, mundum dixerunt inane & sine anima, sine prouidentia Dei, & temerè agere, teste Plutarc. lib. 2. de plac. Philosoph. cap 21. Et Auerroes commento 51. lib. 12. Metaphys. Aertius etiam in 1. & 5. & Plin. ipse in 2. cap. 7. vtraque tamen opinio à vero aliena, nam nec animal mundus est, vt latè docet & refellit Cicero 1. & 2. de Natura Deor D. August lib. 1. retracta, nec temerè & sine Dei prouidentia agit, vel factus est, vt docet D. Thomas super 1. sententia. distin. 39. &

Digitized by Google

prouidentiam negantes refellit D. Ambros lib. 1. offic. ca. 13. fateturq; eandem Vergil ecloga 8. Horat lib. 1. Car. ode 2. & lib. 3. ode 4. fuerunt & Romæ dicata templa Dei prouidentiæ. Refellit & insaniam Arrianorum, qui cum Aphrodiseo dixerunt, prouidentiam Dei ad minima mundi non extendi, Cyrillus Alexād. lib. 5. Thesaur. aduers. hæret. c. 2 & li. 2. cōtra Iulia. apostat. fidesq; ea est catholica. vt omnibus Deus, qui omnia creauit, & prouideat, disponat, gubernet, & per media & immediatè & minima vt maiora, vt ex D. Matthæo constat c. 6. & 10. Lucæ 12. Psal 103 & 146.

De Mundi vnitate, & distinctione aliorum quorundam. CAP. II.

VNus mundus materialis & visibilis, vt docet Plato in Timæo, & Marsil. Fici. in Theol. Plato. Arist. 1. de Cœlo, cap. 8. & 9. Pompon. Mela in princ. histor. orbis. Quia mundus est vniuersorum complexio, Plutar. lib. 1. de placitis Philosoph. c. 5. & lib. 2. cap. 2. Alij tamen mundi sed non materiales, constituuntur à Cabalistis, de quibus Reuchlinus li. 1. de arte Cabalist. nempe præter hunc materialem dicitur alius formalis, alius informis, alius paruus mundus. Primus est sensibilis hic, & inferior, constans ex cœlis, cœlestibus, elementis, & elementaris Secundus superior, quem dicunt Hebrei mentalem & inhabitatum ab angelis & ideis, & locum animarum, seculum beatorum. Tertius illis dicitur ensoph, infinitus, cuius forma incomprehensibilis, summa essentia & potentia, Deus ipse. Quartus, diditur paruus mundus, μικρόκοσμος, id est, homo, rerum omnium creatarum epitome, qui tamen in mundo viuit nunc sensibili. Testatur & Macrob. lib. 2. in somn. Scipio ca. 12. mundum magnum hominem, & hominem breuem mundum physicos dixisse. Consentit Philo Iudæus lib. 2. de Plantation. Noë. Plato in Timæo, & Alcinous de doct. Plat. c. 10. exemplarem in mente summi opificis, & hunc materialem ad eius exemplar creatum constituit. Vnde Epicureorum explosa sententia, qui rati sunt infinitos esse mundos, authore Diog. Laërt. lib. 10. in eius vita & alijs.

De Ma-

Digitized by Google

De Materia mundi, CAP. III.

QVidam materiam præiacentem, ex qua mundus conflatus sit, putarunt, eamque ingenitam & increatam: vt Thales, aquam: Hesiodus, Oceanum: Anaximenes Mylesius aërem: Plutarc. de placidis Philosoph lib. 1. cap. 3. Hippasius Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, ignem: Empedocles, cum omnibus illis elementis, terrã: Anaxagoras Clazomenius, infinita principia & ὁμοιομερείαν. Quorum sententias reijcit Aristot. lib. 1. Metaph. cap. 3. Lucret. in 1. Lucretius & Epicurus. atomos: sed maiori cum errore. Alij non creatam sed genitam à Deo primam ὑλὴν, dicunt: quod improbat Eusseb. lib. 7. præparat. Euang. cap. 8. Atque aduersus eos qui primam præiacentem ponunt materiam, disputat Gregor. Nicenus lib. de historia sex dier. Lactant. Firmian. lib. de falsa relig c. 9. Atque verior est sententia primam rerum omnium materiam, ex nihilo fuisse creatam, vt docet Moses, per ea verba, in principio creauit Deus cœlum & terram. Genes. 1. c & in ecclesiast. c. 18. Adstipulatur & Mercur. Trismeg. in Pimandro.

De Forma mundi, CAP. IV.

MVndum alij sphæricum, alij turbinatum, alij forma oui, vt ait Plutar. lib 2. de plac. Philos. cap. 2. Verius tamen, vt nec rectilinus, non triangularis, angularisve, alteriusve figuræ sit quam rotundæ, vt ait Plin lib. 2. c. 2. Aristot. 2. de Cœlo. c. 4. Alcinous lib de doctr. Plato. ca. 10. inde & orbis dicitur, & circulares sunt eius motus.

De Authore & factore mundi, CAP. V.

QVidam à nullo factum, sed æternum mundum arbitrati sunt: quos refellit D. Ambrosius toto ferè lib. 1. 2. & 3. exameron. quia creatio eius nobis Christianis certa, ex c. 1. Genes. Ioan. cap. 1. & Sibylla 1 oracul. Credunt & Agareni, in Alcorano, azoara 1. & 56. & 67. Senec. lib. 8. epist. 66. Et mundum ortum docet Cosdroas serm. 5. apud Rabinum Mosem, epist. ad Iudæos Massilienses. Refellit & Iacobus Milichius, in Comment. ad cap. 1. lib. 2. Plinij, quinque quæ obijciebantur, argumenta. Adstruit & D. August. lib. quæst. veter. & nou. Testam. quæst. 28 & lib. de prædest & grat. c. 6. 5. Lapsi itaq; Basilidiani, qui negant mundum hunc à Deo, sed à trecentesimo sexagesimoquinto Cœlo, tot enim esse

somniarunt, arbitrantur factum, vt D. August. tradit de hæres. hæres. 4. lapsi Epicurei, qui sponte & fortuito factum dicunt. Item ij, qui genitum à Deo, & Deum putant, nisi intelligant de creatione. non propagatione, vt Plato in Timæo, Cicero 1. de Vniuers. falluntur & qui Angelorum dicunt opificium, de quibus D. Cyrillus Hierosolym. cathec. 11. Falsus & Zeno, & assecla eius, qui duo principia cū Deo, mundi posuerunt, de quibus Diogenes Laertius in 7. & eius vita. Chrysippus 1. Physic. Et idcirco, quia à Deo hic mundus creatus, homo qui rationis cognitionisque capax est, se natum, vt hoc opus admiretur, authorem cognoscat, colat & veneretur, recordetur oportet, propter gloriam Dei omnia, & in usum hominis, ipse autē vt Deū adoret, & ei inseruiat factus.

De Sphæra & mundi sectione per polos & circulos maiores & minores.

CAP. VI.

MVndi compositio & figura, à forma dicitur Sphæra eaque solida. Quam vt periti explicent, fingunt per medium vnica linea veluti veru & axe, transfigi, atque in extremitatibus duabus eius axis constituunt puncta & exitus, polos inquam, cardines & vertices immobiles: vnus, versus septentriones ab vrsa seu stellis illius, quæ ibi & in ea cœli parte, arcticus. & aquinolaris, borealis dictus. Cui alius oppositus ex diametro, dictus antarcticus: & quia versus meridiem, meridionalis, ideo polus & vertex, vt consentiunt omnes ferè sphæræ interpretes, Proclus in 1. & Cleomedes in 1. & alij. Horum polorum ratione, qui degunt in aliqua regione ex qua polus arcticus & antarcticus videri possit, & rectam dicuntur habere sphæram.

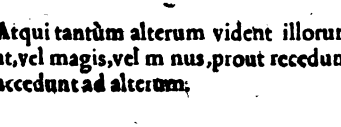

Atqui tantùm alterum vident illorum ij obliquam habent, vel magis, vel minus, prout recedunt ab altero illorum, & accedunt ad alterum.

Sic

Digitized by Google

Sic vt alter videatur, alter occulteturvt ait Aristotel. lib. 2. de Cœlo, cap. 2. Tractat autem plura de declinatione poli Machomet filius Gebri dictus Albategnius cap. 8. & 10. lib. de Scientia stellarum, & omnes classici de sphæra agētes. At diuisio prior & generalior ad vniuersa, quæ hic mole mundi continentur, fit per circulos, qui in superficie orbis veluti lineæ circulares & cingula, diuidunt mundum localiter, vel locorum distinctiones repræsentant Horum duo genera, maiores & minores. Maiores circuli illi, qui sua delineatione totum orbem diuidunt in duas æquales partes: minores, qui diuidunt inæqualiter: & constituunt ex vno latere partem maiorem, ex alio minorem. Circuli decem: maiores sex horizontalis, meridianus, æquinoctialis zodiacus, coluri duo: horizontalis, seu finitor, terminus cœli Macrob. lib. 1. Saturn. cap 15. gyrusque hemisphærij, circulusq; hemisphærij Alphragano: Meridianus circulus medij cœli, medij diei, Astrologis cuspidi regalis circulus, cardo regius, principiū decimi domicilij, medium cœli: Aequinoctialis, ἰσημερινὸς Græcis, circulus alti solstitij Lucano lib. 9. Zodiacus, circulus obliquus, inflexus, signifer, zoophoros. 1. deferens animalia: colurus æquinoctiorum: colurus solstitiorum. Minores quatuor. arcticus: tropicus cancri, aliter circulus solstitij æstiualis, tropicus septentrionalis: tropicus capricorni, circulus solstitij hyemalis, tropicus meridionalis: Antarcticus.

De He-

De Horizontali circulo. CAP. VII.

HOrizon dicitur ille circulus, qui visam partem mundi exhibet, id est, id quod supra nos, & ad latera. Circulus vel medietas orbis, medietas rotunditatis, vt hîc, & partem mundi, quæ non videtur, à visa æqualiter diuidit: non videtur quippe alia media pars infra horizontem. Estque horizon hemisphærium superius, & visum vel diuisum. Horizontis vtilitates & officia hæc: 1. diuidit cœlum in duo hæmisphæria. 2. ostendit quæ stellæ fiat perpetuæ apparitionis, vel occultationis, quæ deinde oriantur & occidant: vnde descriptiones temporum Poëtarum. 3. determinat quantitatẽ cuiuslibet diei & noctis artificialis, ostenditque causam inæqualitatis. 4. conducit ad inueniendam loci latitudinem, locorumque distantiam. 5. docet puncta ortus & occasus stellarum, & quantum eorum ortus distet à vero & æquinoctiali ortu. Et quia interdum duos polos æqualiter ad latus habere quis potest, vt si sub æquatore, is tunc horizonta dicitur habere rectum: qui autem vnum tantùm vel arcticum, vel antarcticum videt, is & horizonta habebit obliquũ, prout habitauerit vel versus septentrionem, vel astrum longius ab æquatore.

De Æquinoctiali circulo. CAP. VIII.

AEquinoctialis vel æquator circulus, est linea quæ cingens orbem per medium diuidit consideratione, duasque partes æquales constituit, vnam versus septentriones, aliam versus meridiem: vt si tibi proponas malum apprimè rotundum, habens petiolum seu caudam.

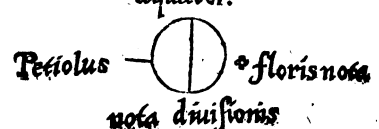

qua nectebatur arbori ex altera parte, & ex altera autem opposita ex diametro floris notam pro polorum signo, & inter has

ter has notas diuidas æqualiter, erit illud, quod medio cœlo æquatoris nota huiusmodi, vocaturque illa diſio, latitudinis mundi. Cùm ad eum circulum Sol peruenerit, fiunt dies noctibus æquales, peruenit eò autem, dum is ingreditur principium arietis & libræ. In principio arietis eſt Sol 11. nobis Martij. In initio libræ ferè 12. Septemb. ſecundùm alios 14. Veruntamen notandum eſt, ſecundùm illam latitudinem, ab æquatore vſque ad punctum vtriuſque poli & extremum cuiuſque diuiſionem factam in ſeptem partes olim, nunc 9. quas climata dicunt. Eſt quippe clima ſpatium terræ inter duos parallelos cõcluſum, quibus annectũtur paralleli. Paralleli ſunt lineę interſecãres mundũ, ab æquatore verſus polos mundi. Latitudinem mundi diſterminant paralleli, menſurant meridiani: longitudinem verò diſtinguunt meridiani, menſurant paralleli. Cùm autem omnes meridiani in polo conueniant, omnes inuicem ſunt ſibi æquales: ſunt enim maiores circuli. Æquinoctialis ſecundùm Arielem Bicardùm in ſecundam quæſtionem ſphæræ de Sacroboſco, eſt regula primi motus, qui ſit ſpatio 24. horarum, eſtque menſura temporis. Oſtendit vbi interſecatur à zodiaci circulo obliquo, vbi æquinoctia, in principio arietis & libræ. Docet deſcenſiones & aſcenſiones ſignorum zodiaci, vnde longitudo diei & noctis artificialis. Diuidit in duas partes æquales cœlum ſeptentrionales & meridionales. Indicat declinationem ſtellarum & partium ab Ecliptica. Maximi vſus in geographia, & in inſcribendis globo ciuitatibus & regionibus, obſeruata cum eo longitudine & latitudine.

De Meridionali circulo. CAP IX.

MEridionalis circulus ille eſt, qui ab vno polo ad alium vſque polum, rectam lineam extendit, & poſteà eodem ordine ad ſuum polum peruenit: vt ſi lineam ſupra caput tuum fingas, venientem à ſeptentrione & extenſam vſque in meridiem, & infrà ſub terram à meridie iterum redeuntem ad ſeptentrionem, vnde eius prius initium, vt coniungat ibi circulum. In eam lineam cùm Sol ab oriente proceſſerit ſupra horizontem, fit meridies, infra autem horizontẽ, in ea linea veniens facit ſupra nos mediam noctem. Tot ſunt meridiani, quot habitãtibus regiones diuerſas ab ortu in occaſum, poſſunt zenith capitis, id eſt, puncta verticalia, ſupra caput diſcerni. Diſtinguunt autem numeros meridianorum.

Digitized by Google

ium, gradus æquatoris bini singulis: & idcirco, quia gradus æquatori 360 erunt meridiani 180. quorum primus transit per zenith fortunatarum insularum in occasu, à quo retrocedendo in ortum per binos gradus, fiunt numerationes 2.3.4.5. & sequentium meridianorum. Meridianus facit tempus meridiei & mediæ noctis, vt dictum: habet zenith vel punctum verticale, ex quo dehinc colliguntur interualla parallelorum & stellarum. hic maxima stellarum & Solis altitudo, meridiana scilicet.

De Zodiaco. CAP. X.

ZOdiacus, circulus maior qui in duas partes obliquè secat æquinoctialem, ex vna parte declinans versus septentrionalem polum dimidia sui parte, vsque ad 23. gradus & ferè 92 minuta, vbi fit tropicus cancri. Ex alia vertius australem, per totidem 23. gradus & 91. min. vbi tropicus Capricorni. Hic solus circulus habet cum longitudine latitudinem, cæteris tantùm habentibus delineationem: secundùm longitudinem diuiditur in 12. partes æquales, in qualibet vnum signum stellis compactum, aliqua animalis forma insignitum, vnde duodecim surgunt signa: vnumquodque autem signum habet 30 partes quas vocant gradus, quilibet gradus 60. minuta, minutum 60. secunda, secundum 60 tertia, tertium 60. quarta, &c Quia paulatim singulis diebus per eas partes Sol se extollit & graditur ascendendo & descendendo approximando vel elongãdo à locorum regionibus, donec annum perficiens ad proprium penè locũ redierit, à quo cœperat gradiri, excursis 360. partibus & gradibus, vnde fiunt anni communes 365 cum quadrante, & bissextilis 166. Alia diuisio zodiaci secundùm latitudinem est, ex communi antiquorum Astrologorum sententia in 12. gradus. Secundùm autem P. Appianum in 1. parte cosmographiæ, & alios in 16. hos diuidit linea vna, in duas æquales partes, vtrinque relinquens gradus 8. hæc autem linea vocatur ecliptica, aliàs orbita solaris, via iterque solis: nam per eam lineam incedit, & ideò solaris circulus, nunquam enim à medio zodiaci declinare dicitur Sol ad dextram vel ad sinistram. Cùm reliqui planetæ non semper moueantur sub ecliptica, sed interdum ab ea deflectant versus septentrionem, vel versus meridiem, ad maximam latitudinem sex graduum præter Martem & Venerem, qui (rarò tamen) extra

Digitized by Google

extra hos terminos euagantur, & Venus interdum & gradibus ab ecliptica elongatur. Itaque cùm declinant in septentrionalem vel meridionalem partem stellæ vel planetæ ab ecliptica, latitudinem dicuntur habere septentrionalem vel meridionalem. Ecliptica, sub hac fiunt eclipses Solis & Lunæ: est & via & mensura proprij motus planetarum: ostendit vera loca omnium stellarum: ostendit in quo loco sit stella quælibet, teste Bachardo in quæst. ad sphæram, lib. 1. in circulo zodiaco. Porrò stella dicitur esse in signo tripliciter: Primùm, dum est sub eclyptica, & eo modo Sol solus est in signo aliquo, vel arietis, vel libræ, &c. Secundò esse in signo dicitur, sub zodiaco esse significat hîc signum, pyramidem quadrilateram. Et ita conuenit planetis declinantibus ab eclyptica, sub aliquo signo, in quo dicuntur esse: item & tertiò esse in signo, est referri ad aliquod signum zodiaci. Totum enim cœlum, secundùm 12. signa, diuiditur à polo vno in alium, 12. circulis facienti, is angulum in polo: & quæ sunt sub angulis illius stellæ, sub signo cuius est angulus, esse dicuntur, siue errantes, siue fixæ sint.

De duobus Coluris. CAP. XI.

COluri, sunt duo circuli in sphæra: vnus quidem transit per principia arietis & libræ: alter verò per principia cancri & capricorni, qui sese intersecant ad angulos rectos sphærales circa polos mundi, quos in sphæra materiali faciliùs intelliges ἀπὸ τοῦ κολουροῦ, quod mutilum & imperfectum significat, quia habeant in sphæra obliqua partes aliquas, quæ nunquam supra horizontem eleuantur pro varia eleuatione poli, maiores aut minores sub horizonte manentes. Horum colurorum alter dicitur solstitiorum, alter æquinoctiorum. Solstitiorum est circulus vel linea transiens per principium cancri & capricorni, transeundo notans duo puncta vel principia, cancri scilicet & capricorni, ad quæ dum Sol peruenerit, non recedit longiùs ab æquinoctiali: & ideo ab illis punctis, rursum æquinoctialem versus regreditur. Fit autem bis in anno hæc conuersio: in æstate, quando dies est longissima circa diem 13. Iunij, in festo Diui Viti: iterum & hyeme, quando dies est breuissima, quod accidit ferè circa diem 13. Decembris, in festo D. Luciæ.

Hum.

Hinc Vitus & Lucia tibi dant solstitia bina.

Dies autem breuissima contigit, quando Sol oritur circa partes remotiores septentrionis. Maxima, quando ab æquinoctiali versus meridionales magis Sol elongatus est. Colurus æquinoctiorum, est magnitudo circuli transeuntis per prima puncta arietis & libræ, quæ puncta æquinoctialia dicuntur: quia cùm ad ea Sol peruenerit, dies æquantur noctibus, bis scilicet in anno, in vere & autumno, vnde vernum æquinoctium, quod fit ferè 12. Martij in festo Diui Gregorij, alterum verò autumnale, quod fit ferè 13. Septembr. triduo ante festum sancti Lamberti, vnde versus.

Lambert Gregorii dies est æquata diei.

Quamobrem coluri ostendunt quatuor principalia puncta zodiaci, in quibus Solis & temporum præcipuæ immutationes: totumque cœlum in quatuor partes diuidunt. Atque colurus solstitiorum diuidit zodiacum in ascendentem scilicet & descendentem, & metitur maximam Solis ab æquinoctiali declinationem, quæ secundùm Ptolomæum 1. Almag. cap. 13. graduum 23. minutarum 51. secundarum 20. secundùm Alchmeonem grad. 23. minut. 33. secundùm posteriores grad. 23. minut. 30. secundùm Purbach. grad. 23. minut 28. Colurus verò æquinoctiorum, zodiacum pariter diuidit in duas partes, septentrionalem & meridionalem.

De Minoribus circulis cancri & capricorni.

CAP. XII.

CIrculus cancri, est in eo pũcto quod notat colurus transeundo, vt diximus, constitutus & ductus versus septentrionem in 23 grad. & 30. minut. ab æquinoctiali distans: in qua parte cancri primus incipit gradus, ad quẽ cùm Sol peruenerit, nõ vltrà versus septentrionẽ progreditur, sed conuertit se in partẽ æquatoris, à 23. gradu, ad quem peruenit gradatim per mensurationẽ circuli meridiani per 22. 21. 20. &c. vsque ad primum æquatoris gradum reuertendo. Et quia, ibi, in cancro scilicet, Sol incipit regredi, ideo circulus ille dicitur tropicus cancri. In eo puncto regressus, solstitium estiuale, & longior dies, eò quòd hic circulus in omni tractu septentrionali ita se habet, vt maior portio sit suprà horizontem, minor infra, circulus Tropicus capricorni, versus

Digitized by Google

versus meridiem ab æquatore distat etiam 23. grad. & 30. minut. per quos elongatur ab eo & declinat, nec vltra progreditur Solis orbita in eam partem. Sed vbi attigerit primum gradum capricorni in zodiaco, (qui est in meridiano longè ab æquatore 23. grad. & 30. minut.) iterũ conuertit iter ad æquatorem, regrediendo per gradualem substractionem à 23. gradib. & 30. minut. per 22. 21. 20. & sic deinceps, vsque dum ad æquatorem peruenerit. Quando Sol peruenit ad hunc circulum fit solstitium hyemale & breuior dies: eò quòd eius circuli portio minor nobis, qui elongati sumus ab æquinoctiali versus septentrionem supra horizontem, & maior infra est. Quamobrem tropici ostendunt conuersiones Solis, seu solstitia, dies longiorem & breuiorem: Solis limites intra quos & quatenus peruagetur: & separant zonam torridam à temperatis, quæ sunt extra tropicos & 23. gradus & 39. minuta ab æquatore versus vtrumq; polum, existente in medio torrida & perusta.

De Circulo minore arctico & Zonis.

CAP. XIII.

CIrculus arcticus est ille, qui distat à polo septentrionali numeratione facta versus æquinoctialem circulum 23. gradibus, & 30. minutis. Antarcticus, qui totidem distat à polo meridionali. Sunt extremi illi duo & minores circuli: ibi sunt poli axis zodiaci. Tanta enim à polis mundi, nempe 23. graduum & 30. minut. polorum zodiaci declinatio, quanta est maxima Solis declinatio, quam diximus esse 23. grad. & 30. minut. Polares circuli, ostendunt polos zodiaci, & quantum à polis mundi distent: distinguunt zonas frigidas à temperatis: vnà cum tropicis totum primum motũ in quinque partes, seu regiones, quas zonas vocant, diuidunt. Zona à cingendo dicta. Zona autem cingulum, siue plaga, est spatium cœli aut terræ inter duos minores circulares, aut inter circulum minorem & polum mundi contentum. Itaque zonæ & terrestres & cœlestes: his latitudo & longitudo. Longitudo initium sumit ab occidente, & extenditur per meridianum in occidentem, donec per circulum mediæ noctis in occidentem redeat. Latitudinem zonarum, motus Solis in zodiaco, & poli zodiaci describuntur.

Digitized by Google

De alia mundi diuisione secundùm substantiam, per partes contentas & continentes.

CAP. XIV.

ALia diuisio mundi est secundùm substantiam, in ætherea & elementorum corpora. Aetherea regio, decem globos continet mutuò se ambientes, intra quos aliæ elementorum quatuor sphæræ in modo tunicarum cæpe inuolutæ, inter quas media est solida terræ, vt punctus & centrum: omnium horum ordinem & nomina oculis priùs subijcio.

Extra mundi comprehensionem est illud vbi sedes Dei & beatorum, quo dicunt quidam Empyreum cœlum supremum: postea

Ex his ætherea regio.	10	Cœlum mouens alios.	1
	9	Cœlum crystallinum.	2
	8	Cœlum, firmamentum dictũ, vbi stellæ fixæ.	3
	7	Cœlum sphæræ Saturni.	4
	6	Cœlum sphæræ Iouis.	5
	5	Cœlum sphæræ Martis.	6
	4	Cœlum sphæræ Solis.	7
	3	Cœlum sphæræ Veneris.	8
	2	Cœlum sphæræ Mercurij.	9
	1	Cœlum sphæræ Lunæ.	10
		Cœlum proximius nobis.	
Elementaris mũdi in istis pars.	4	Ignis.	11
	3	Aer.	12
	2	Aqua.	13
	1	Terra.	14

De Dei sede. CAP. XV.

DEI sedes non in mundo hoc creato est verè: quia antequam esset mundus creatus, ille erat, etsi is repleat sua maiestate, virtute, prouidentia, præsentia, totum mundum. In principio creauit Deus cœlum & terram, Genes. 1. Opera manuum tuarum sunt cœli, Psal. 101. d. ad Hebr. 1. Dominus Deus creans cœlos, Psal. 42. a. Hic cœlos palmo ponderauit.

Digitized by Google

deranit, & mensus est pugillo aquas, Esaiæ cap. 40. rursum, Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum, Psalm. 32. b Et super cœlos Deus: & cœli. & cœli cœlorum eum capere non possunt, 2. Paral 2. item, Excelsior cœlo Deus, Iob. 11. b. & 22. b. &, Ascendit super cœlum cœli, Psal. 67. g. At quia cœli subijciuntur Deo sedes illius cœlum, & terra scabellum pedum eius, Esai. c. 66. Et Matt. 5. Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est, & a summo cœlo egressio eius. Psal. 18. sic legitur, Dominus parauit in cœlo sedem suam. Psalm. 102. d. & Esai 66. Cœlum sedes mea. Hunc cœlum Dei & beatorum locum, Empyreum dicunt sacræ Theologiæ Professores, ἐμπύριον θεῖον, quasi ignitum, quòd puritate cæteros cœlos anteceliat, vt ignis elementa. Hic certè illum primum motorem & vnum sempiternum omnino immobilem, omnino incorporeum, virtutis infinitæ, indiuisibilem, sine vlla magnitudine ponunt, Vt & tradit Aristoteles lib. 8. Physic.

De Cœlo primo extimo mobili.

CAP. XVI.

PRimum mobile, cœlum dicitur extremum sine stellis, quod supra polos mundi, qui fixi & immobiles dicuntur, vertitur continuè, & in spatio 24 horarum, in punctum vnde incœpit rotari, reuertitur. Rotatur autem ab ortu per meridiem in occasum rediens ad orientē rursus: hoc motu, omnes aguntur & voluuntur sphæræ, quæ intra illum concluduntur, vt nauis fluens, rapit omnes & omnia quæ in ea, etsi ea in illa proprium habeant motum. hicque motus aliarū sphærarum est motus, non illis proprius, sed per accidens, vt motus contenti moto continente. Huicq; motui cæterarum sphærarum proprij motus, ab occasu per meridiem in ortum currentes, reluctantur. Pet. Appian. in Geogr. 1. cap. 2 vidē Fabr. Stapul. lib. 1. Theoriæ astron. c. 7 8 9. & 10. & alios. Hoc tibi sic persuade exemplo, vt si nauis pro mobili primo posita, fingatur versus occidentem ferri, nautas autem, eosdem pro aliis orbibus accipiendo, quis dixerit in eadē nauī versus orientem progredi: hæc enim fieri possunt sine impedimento diuersi motus. De motu primi cœli videndus Aristoteles 8. lib. Physic.

Digitized by Google

De Cœlo cryſtallino. CAP. XVII.

COelum cryſtallinum dicitur, ſeu aqueum gelatū, quod in illo nulla appareat ſtella, ſed in modum cryſtalli, quod ex aqua gelu vehementiore concreta fit, authore Plinio iib 37.cap.2. pellucidum & concretum appareat. Huius duo motus, accidentalis ſeu diurnus, & proprius. Accidentalis is, quo rapitur à primo mobili ſingulis diebus ab ortu in occaſum, vt diximus, per meridiem & ſeptentrionem, cuius motus poli & axis conueniunt poli & axi mundi. Alius motus & proprius, quo hoc cœlum defertur in aduerſum motum, ob occidua parte contra, per ſublime cœlum in occaſum remeans: cuius motus poli & axis, ſunt ijdem cum ſigniferi polis & axe, in hac reuolutione integrè conficienda, vt ad punctum redeat occidentis vnde cœpit, Ariel Bicardus in Quæſt. in ſphæram dicit, exigi 49000. 1. quadringentos nongentos mille annos. Alij quinquagenis annorum millibus peragi. Purbachius in Theoria octauæ ſphæræ, tradit hunc motum in quibuslibet ducentis annis, per vnum gradum & 23 minuta ferè progredi. Motus proprius huius mobilis, in abacis aſtronomicis, numerorumque ratiocinationibus, medius apogiorum, & interuallum motus inerrantium ſtellarum dicitur. Et ſecundùm Purbachium in Theoria 8. ſphæræ, motus augium & ſtellarum fixarum.

De Firmamento 3. à ſupremo cœlo & 8. à terra globo. CAP. XVIII.

HOc cœlum dicitur ſtellarum, aliter firmamentum, in quo ſtellarum robur & ſtabilimentum στερέωμα, ſeu fundamentum. Moſes vocat רָקִיעַ Rakiaag, id eſt, extenſum, Geneſ. 1. ſicuti & alibi, Pſal. 103. Extendit Deus cœlum, ſicut pellē, vocauitq; Dominus expansū, cœlos. Et fecit Dominus expansū, ſeu vt vulgaris habet editio, firmamētū ab eo diſtinxit, & fecit mediū inter aquas quæ ſupra, id eſt, in cryſtallino cœlo: & infra. id eſt, ſuper terram ſunt: poſuitq; Dominus, in expāſo vel firmamēto cœlorū luminaria illa duo magna, Solem & Lunam, & ſtellas, Geneſ. 1. quo loci Moſes non videtur poſuiſſe cœlos Solis & Lunæ, diuerſos à firmamento. Niſi referamus poſuiſſe Deum ſtellas in firmamento cœli tantùm. Hoc cœlum tres motus habet, vnum accidentalem & raptum, cum primo mobili conuenientem, ab ortu per meridiem &

Digitized by Google

ridiem & occasum, & septentrionem in ortum delatum: habet & alium secundum accidentalem, quo à superiori sphæra proxima, nempe à cœlo crystallino præcedenti aduersatur. Tertius autem illi proprius, dictus motus accessus & recessus stellarum fixarum, vel motus titubationis, in capite arietis & libræ: qui tantùm dicitur in septem millibus annorum percurri & perfici. Tebithius tantùm duos huic motus tribuit, vnum à noua sphæra, alium proprium.

De Stellis firmamenti. CAP. XIX.

IN cœlo firmamẽti sunt stellæ inerrantes, & galaxias circulus stella, vt ait Mar. Capella in astrologia, ab stando Latinis, ἀστὴρ Græcis, Hebræis כוכב cocab. Sydus & ἄστρον collectio stellarum certarum est, signum dictum quoque, vt ait Macrobius 1. in Somn. Scipion. cap. 14. Eustachius in Iliadem Homeri, & vers. 75. fixa stella cœlo omnis, quamuis aliquando videantur decidere, vt ait Vergilius in Georg.

Sæpe etiam stellas, vento impellente, videbis
Præcipites cœlo labi.

Quod accidit, quod nimio alimento tracti humoris igneam vim abundantia reddunt, cum decidere creduntur: vt apud nos quoque luminibus accensis, liquore olei notamus accidere, vt ait Plin. lib. 2. cap. 8. fuit autem sententia Stoicorum, humore pasci stellas, qui sint naturæ flammeæ, quibus tamen contradicunt peripatetici, vt notat Cic. 2. de natur. Deo. Stultissimum autem Seneca lib. 1. quæstion. natural. arbitratur, existimare stellas decidere aut transilire, aut aliquid ex illis auferri aut abradi. Nam, inquit, si hoc fuisset, iam defuissent. Ego Tholosæ cùm essem tamen, anno domini 1561. secundùm antiquum morem numerando, vel vt nunc initur numerus anno 1562. die 3. Ianuarij sub horam 8. & 9. nocturnam, vidi stellas concurrentes duas, aduersus septem, citissimo impetu. & dehinc ex septem veluti asseres ante oculos quamplurimos subitò decidere: Cuius prodigij Reipublicæ malo, in Gallia deinceps significata nouimus, & euentus. Quod si ea stellæ non sint, vtique impressiones aereæ, sed an ante concursum ita potuerint forma stellarum fixarum, inter alias consistere, non satis persuasum habeo. Signa autem, ex stellis composita sydera dicuntur, non causæ euentuum. Indicant namque stellarum conspirationes, pleraque quorum

Digitized by Google

cùmen illæ causæ non sunt: vt si de bellis agatur, quorum recurio ad improbas liberasque mentes reiicienda potius, quàm in astra, vt ait Damasc lib 2. cap. 7. De stellis simpliciter primum, posteà de signis.

De numero stellarum & diuisione.

CAP. XX.

PLato in Timæo, & Alcinous de doctrina eius, numerum stellarum & animarum, parem esse somniant, & eis singulas veluti vehiculis esse impositas. Mercur. Trismeg. in Pimandro secundum numerum deorum, quas in illis habitare dicebat esse computandas voluit Cicer. 2. de natu. Deor. inerrantium multitudinem esse dixit, atque illarum nomina ex figuris, quas illarum compositio demonstrat, decerpta esse. Albategnius lib. de scientia stellarum, differentia 51. Alphraganus lib. de rudimentis Astronomi. differentia 19. Ptolom. in Almagesto tradunt omnium stellarum numerum esse, præter errantes 1022. hasque diuidunt in 360. septentrionales, & 316. meridionales, & 346. quæ in signis Zodiaci sunt. Ratione quarum, aliæ à signis inquam illis, dignoscuntur facilius: at cabala in drach, citata in Iesaia c. 49. dicit in cœlo inueniri stellarum 29000. miriades, & 140. id est 290000140. Rabi Kimhi, tradit à sapientibus mille nonaginta octo tantùm stellas numeratas, alias verò quas homines videre non potuerant à Deo ipso numerari, vt refert Munster. in radic כככ cocab. At ego non tã sapientibus, quàm bene videntibus in his optius deferrẽ. & quia certè alij alijs acutius vidẽt, nõ dubito, quin maior vel minor apud diuersos non sit numerus. Verè namque Deus solus numerat multitudinem stellarum, & earum nomina vocat Psal. 146. dixitque Deus Abrahamo Genes cap. 15. numera stellas si potes. & Hierem. cap 33. d. sicut numerari non possunt stellæ cœli, &c. Obseruarũt autem antiqui, insigniores & præcipuas, vt illis videbatur, vel maiores & lucidiores, atq; eas per sex gradus lucis & magnitudinis, distinguunt in abacis seu tabulis astronomicis: ibiq; signãtur primæ & maioris magnitudinis, 5. secundæ, 45. tertiæ, 209. quartæ, 454. quintæ, 217. sextæ. 49. quarum 9. obscuræ, nebulæ autem 5. & rubeæ, quas proprijs nominibus exornat Albategnius lib de scienta stellar. cap. 51. Alphraganus in proximè citata 19. differ. de quibus dicitur longitudo, cùm in arcu Zodiaci distant ab arietis

initio

initio: sicut & latitudo cùm sydus vel ad partem meridionalem vel ad septentrionalem declinat: ideo quoque dicta latitudo stellæ, septentrionalis vel meridionalis, Oront. lib. 2. de sphæra cap 3. & aliis. Sic stella ab stella differt in claritate, vt ait D. Paul. priore ad Corint. c. 15. & hinc puto deceptos, qui novas stellas nasci putant, ut Hyparchus ratus apud Plinium lib. 2. c. 26. & 24. quando repente apparuerunt illis.

De materia & forma stellarum.

CAP. XXI.

MAteria, ex quibus corpora stellarum constant, secundum magos, Chaldæosque est ignis, ut refert Diog. Laert. in princ. 1. & Cic. 2. de nat. Deo. dixit stellas figura rotundas, natura flammeas, item Plin. lib. 2. c. 4. Pluresque aliæ opiniones de materia & forma traditæ à Philosophis, quemadmodum licet facilè nugari in rebus valde incognitis. At qui voluerit eas addiscere, consulat Plutar. lib. 2. de plac. philos. c 13. 14. 15. Quidam, opinione magni viri, existimarunt quoque sydera ex duro concreta, & igneam alienæ pascentia, ut scribit Senec. lib. 7. natura. quæst. Cæterum physici arbitrantur stellarum ipsarum corpora, ex concretionis orbium suorum parte, qui nec elementa quidem ipsi sunt, nec elementale quicquam continent, non calidum, non humidum, non siccum, non frigidum, alia quadam illorum existente natura & essentia, ut scribit Iouia. Pontanus lib. 2. de reb. cœlest. cap. 8. Dicunt tamen sacræ paginæ interpretes, stellam quæ apparuit Magis Matt. c. 2. In Domini nostri Iesu Christi natiuitate, materiæ, non fuisse aliarum, nec earundem virium, sed virtute diuina compactam, & angeli ductu etiam contra aliarum naturam apparentem, in aere gradientem, non in firmamento fixam, cum motu principum Magorum ambulantem & quiescentem, à parte septentrionali quæ Persidis, in meridiem ubi Hierusalem, contra aliarum iter, directam, ut notat Theophylactus in cap. 2. Matth. Basilius Magnus sermo. de humana Christi generatione, Niceph. Calistus li. 1. c. 13. Formam Aristot. lib. 2. de cæl. c. 9. & 11. stellarum, ait rotundam: quia hæc figura per se non mouetur, ut neque stella. Hoc explicat Macrob. in 1. in som. Scip. cap. 14.

Digitized by Google

De ſtellis pro dijs habitis erronea opinio gentilium. CAP. XXII.

PVlchritudo, ordo, effectúſve ſtellarum, tantum fuit admirationi gentilibus, & aliquibus Hebræis, vt cùm nihil vel parùm extra illas contemplari poſſent excellentius, cum ignorarent à Deo vim illis inditam, & naturam, & formam, & ordinem, eumque & poſſe pro arbitrio illis vires immutare & augere, eo fœdiſſimè impietatis lapſi ſunt, vt animatas & deos putarent, & tanquam numina colerent. Solem adorabant Platonici vt Plato 7. de legib. ad hunc Iamblichus orationem compoſuerunt. Orienti ſoli, Pythagorici lyra hymnos cantabant. Plato imaginem ſummi Dei, eum ratus. Anaximander Myleſius, Praxidæ filius, ſtellas & aſtra deos putauit. Cic. in 1. de natur. deor. Sic Alcmæon Crotoniates, ſolē & lunam: Epicharmus quoque, omnes ſtellas & ventos & elementa, teſte Menandro apud Stobæum in Pluti laude. Adorarunt Hebræi, obliti Dei veri, more gentilium militiam illam cœli, ſtellas inquā, damnati Deuter. 17. 4. Reg. cap 17. Hierem. 19. Amos 5 Eſaiæ 40. Chaldæi pariter, ſigna zodiaci, ſolem, lunam, aliaque aſtra dixerunt Deos, vt ait Diod. Sicul. lib. 3. Biblioth. hiſtor. c. 8. ſolem ab Aegyptijs vt Deum cultum, Philo Iudæus ait lib. 1. de monarchia. Fauſtus quoque Manichæus, vt DEI ſplendorem colendum cenſet, contra quem D. Auguſt. & in hanc impietatem deuoluti, qui ſtellis fata tribuunt.

De Signis & eorum generali diſtinctione. CAP. XXIII.

EX ſtellis ad aliquem eundem vel prope ſimilem effectum conſpirantibus, vel certam figuram conſpicuam vel creditam reddentibus fiunt ſigna quædam: quorum alia principalia, nempe zodiaci: alia ex alia parte cœli, ex illis tamen vel per illa, facilius diſtincta & cognita. Ordo mirabilis in cælo vt in omnibus operibus DEI, ſtellis veluti literis, naturales venturos effectus deſcribit & præſignat, ob mirabilem rerum connexionem, vt ſcribit Plot. lib. 3. Enneadis 2. cap. 7. & totó lib. inquirit, nunquid ſtellæ aliquid agant, vbi reprobat Aſtrologorum in electionibus & prædictionibus circa vitia mores, & pericula ex aſtris emendicatas & cōtortas prædictiones, Zodiaci ſigna duodecim, quorum characteres vſitatos in Aſtrologia & aſtronomia, naturas & proprietates,

Digitized by Google

prietates, ordinemque vide apud Schonnerum & alios. At cur hæc quæ illis dantur signis, nomina fuerint imposita, docet Galeot. Martius lib. de doctr. promiſc. c. 35. emendare nititur Poſtellus in apoteleſmate cœli. Horum rurſus quædã verſus ſeptentrionem ab æquatore recedunt, dextra: alia verſus meridiem ab æquatore, dicta meridionalia, eaq; ſiniſtra. In ſignis zodiaci ſeptentrionalibus, animalia in illis conficta, videntur habere ſtellas quæ caput illorum fingunt, verſus ſeptentrionem, pedes autem verſus meridiem, dempto cancro, qui hinc inde pedes habet diductos, & ſi omnes ſint verſus ſeptentrionem ab æquatore. Septentrionalia ſex ſunt, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo. Meridionalia alia ſex, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Piſces. Quot ſtellas quodlibet ſignum in zodiaco vel extra habeat, & cuius ſint latitudinis, longitudinis, & magnitudinis, & qua in parte cœli, docet Schonnerus in tabulis de compoſitione globi cœleſtis, ad quem te lector remitto. Hic autem pauca horum ſubnectemus.

De Ariete. CAP. XXIV.

PRimum zodiaci ſignum componitur ſtellis 13 quarum 5. ſunt extra ſignum, in eius ventre, lucidæ dictæ Albuthon à Paul. Veneto lib. de compoſit. mundi c. 2. melius אל בטן Albeten, venter ſcilicet arietis. In cornibus 2. lucidæ dictæ: Sartai id miniſtræ arietis Hebræis, שרתי Scarthai. Nam & dicuntur complanetæ, meſſarthim, vt ſcribit Sanctes Pagninus in expoſitione vocum targum, haruc & midraſcim. Arietis corpus continetur in ſigno Tauri, vſque ad 15. gradus latitudinis citra eclipticam lineam, verſus ſeptentriones.

Arietis autem triangulus verſus ſeptentrionem, continet & aliarum ſtellarum ſigna: Deltoton primum forma Δ In quo 4. ſtellæ, quarum vna ſeparata tropicum pertingit Cancri: pedes Andromedæ, 4. ſtellarum, quæ vltra tropicũ cancri verſus ſeptentrionem. Integrum ſignum habet ſtellas 23. continet & Caſſiopeiam conſtantem 13 ſtellis. ſed obſcuris vna excepta. quæ in eius pectore dicta Arabibus סרר Sider. id eſt, contabulatio, nam illa fingitur ſedens: ineſt & Meduſæ caput cum Perſeo, vſq; ad Cepheum, qui propè polum eclipticæ, habens 13. ſtellas intra ſignum, extra 3. Eſtque Perſeus in via lactea, caput Meduſæ extra. Ambo tamen intra circulum Cancri & polum ſeptentrionalem.

Digitized by Google

At pars Arietis versus meridiem habet hæc signa, partem capitis certi qui habet 22. stell. & iuxta finem fluminis stella maioris magnitudinis, dicta Arabibus ideo אחר נהר achar anahar, id est, post flumē: habet & Eridani fluuij maiorē partē, inter tropicū Capricorni & polū antarcticū habentē 34. stellas. Brictis Phrixij fabulā Higinius explicat in Astronomico, & aliorū signorū, vt semel monuisse sufficiat. Sol ingreditur Arietem ferè 11. Martij: fit tempus vernum.

Characterem eius, naturam, morbos & alia vide apud Schonnerum, & in calce istius libri. De stellis quæ in signis zodiaci & in cœlo sunt, videndus Aratus in phænomenis, eius interpres Hyparchus, & in Asterismis. Phlegma auget, ideo vtile sub hoc signo venas incidere, vesci dulcibus, abstinere acutis, sæpe lauari.

De Tauro. CAP. XXV.

TAuri dorsum extenditur ad *15.* gradum vsque Arietis, vt diximus secundùm Ptolomeū: quamobrem & quæ in triangulo septentrionali Arieti contulimus, huic quoque communicamus. Facit autē & per se cum capite triangulū aliū Arieti vicinū, in quo versus septentrionem habet dextrū crus Persei, & pedem 6. stellarum & stellam genus sinistri: de hinc Erichthonium seu Agitatorem, qui habet 14. stellas: ibi Capra Olenia, quæ est stella in Agitatoris sinistro humero, & aliæ duæ dictæ Hædi: estq; hoc astrū inter circulū Cancri & polum septentrionalē in via lactea. Taurus conficitur 33. stellis, quarū vna magna in oculo: 11 extra, quæ sunt in Geminis septem in dorso, quarum sex tantùm conspicuæ inter Arietis partem vltimam & posteriorem partē corporis Tauri. dicuntur hæ Pleiades & Vergiliæ, ἀπὸ τῆ τῶν πλεῖν, à nauigando, quod illis exorientibus, nauigia tempestiua suntrapparet autem in vere Sic Virgilius 1. Georg.

Nauita dum stellæ numeros & nomina fecit,
Pleiades, Hyades, clarumq; Lycaonis Arctos.

Et de illis notabilia quædam Hesiod. 2. operum. Deque harum fabulis Higinius in 2. Astro. Ouid. fasto. 4. Euripides, & alij. In capite Tauri stellę 5. dictæ hyades ἀπὸ τῆ ὑεῖν, à pluendo: dum enim oriuntur, tempestates concitant & pluuias, neq; enim ἀπὸ τῶν ὑῶν, à suibus suculæ dicendæ, vt putauit Tiro teste Gellio lib. 13. c. 9. Et de istis videndus Columella lib. 11. de re rustic. cap. 2. has aliqui tribuunt Geminis.

minis. Hoc signum Sol ingreditur exiens ab Ariete 11. April. Characterem eius & reliqua videbis apud Schonner. in Tabulis. Sanguinem hoc signum auget, ideo cibo molli vti vtile, oleribus, agninis carnibus, ouis, blando vino, piscibus fluuatilibus, lauari, equitare, gestari.

De Geminis. CAP. XXVI.

GEmini compositi 19. stellis, habentque extra signum alias septem. In triangulo versus meridiem, habent Hyades, cum manibus Orionis ad pedes primi Geminorum: cum ea quæ propius dicta in triangulo septentrionali, habet nunc Aurigam, cum stella polari siue cauda Vrsæ, & partem Vrsæ maioris in circulo arctico. Versus meridiem, habet in triangulo Orionem, qui habet 38. stellas: & Leporem qui habet 12. Secundùm alios Procionem quoque seu Caniculam, quæ habet 2. stellas, vnam magnam dictam Algomeisam vel Procyona, & Canem maiorem ceu Syrium, habentem in signo 18. stellas, & in ore magnam, extra 11. Attribuit Cancro Lucanus in 10.

Quæ mista Leonis,

Sydera sunt Cancro rapidos qua Syrius ignes, Exerit. Et de hoc quædam Hesiod. in 2. oper. In signo hoc perseuerat Sol vsque ad Iunij diem 12. Sanguinem auget cum atra bile: prodest vesci butyro, lacte, plenis carnibus, medicinis vti, lauari frigida, lenire ventrem somno indulgere. De natura eius vide Schonnerum in tabulis Isagogicis.

De Cancro. CAP. XXVII.

CAncer, perficitur 9. stellis intra se, extra 4. quas habet sub Leone. Huic in triangulis tribuunt aliqui quæ Geminis postremo loco diximus tribui. In hoc signo Aratus ponit φάτνην aubeculam seu præsepe. Hoc signum ingreditur 13. Iunij, desinit ver, incipit æstas: manet in eo vsque ad 14. Iulij. Abstinendum pituitosis, vtendum lauacris, ambulationibus, pedes frigida pelluendi. De reliquis vt Schonnerus in Isagoge.

De Leone. CAP. XXVIII.

LEO perficitur in se 28. stellis: habet autem 8. extra. In Virgine quæ in corde eius ponitur magna dicta regulus, basilicus, stella regia. hic etiam posuit Aratus duas quas vocat ὄνους, asinos iuxta præsepe Cancri. Triangulus eius australis, continet caput Cancri, anteriorem

partem

partem Leonis, cor Leonis: & pergit ad polum septentrionalem per 4. clariores stellas plaustri seu Vrsæ maioris, perque serpentis caudam, & duas claras Vrsæ minoris. Postell. in Apotelesm. Porrò Vrsa maior quam vocant plaustrum, Arabes dubben, habet 27 stellas in se, extra 8. At minor Vrsa dicta & arctos & cynosura perficitur 8. stellis quarum quę in cauda est extrema dicitur paloris à nostris, ab ismaelitis ruccabah nauigatoria, à nautis Italis latramontana, quæ distat ab ecliptica 66. gradib. à polo 2. In triangulo Geminorum, in 10. nunc gradu longitudinis eius signi. Triangulus Leonis meridionalis, habet anteriorem partem serpentis Hydræ, cum Argonauis maiori parte. Porrò serpens Hydra constat 27. stellis, duabus extra figuram positis. Argonauis 45. cuius magna, quæ in remo extremo, dicitur Arato Canopus. Die 14. Iulij. Sol relinquens Cancrum Leonem ingreditur. Auget flauam bilę, ideo abstine plenis carnibus, dulcibus condimentis. De reliquis vt apud Schonnerum.

Virgo. CAP. XXIX.

VIrginis figura cœlestis, describitur 26. stellis, adsuntque extra sex, vna harum magna, quæ dicitur Sembuleth, seu spica virginis, Hebr. שבול scibol, Chal שכולא scibula. Arato autem στάχυς, & Proclo in sphæra, στάχυος anteuindemediator, ad dextrā Virginis alam consistens. Huius signi aquilonaris pars, habet intra signū, posteriorem partem Leonis & primam Virginis. Huius septentrionalis triangulus cum solitaria stella, cōtinet tres alias quæ sunt in cauda Vrsæ maioris, cum manu Bootis qui habet 22. stellas in signo, vnam extra meridiem versus, hoc signum Virginis, iungitur cum pedibus posterioribus Leonis, tangiturq; Crater Hydræ innixus, pergitque triangulus per Craterem & Hydræ medium vsq; ad Argonauim. Crater porrò & Hydra sunt intra equinoctialem circulum & tropicum Capricorni, Hydra constat 27. stellis in figura, habet autem extra 2. Crater siue vas figuratur 7 stell. Argonauis est intra tropicum Capricorni & polum antarcticū, habetque 45. stellas, vt diximus. hoc signū pituitosum & frigidū, quod 13. Aug. Sol ingreditur: mouet flauam & atram bilem, vnde quartanæ graues & horrores: bonum tūc abstinere oleribus, vti ficedulis cibis, sæpè vomere. Vide & tab. Schonneri.

Libra.

Digitized by Google

Libra. CAP. XXX.

LIbra habet in signi configuratione 8. stellas, extra 9. Pars aquilonaris, habet Virginis corpus, & nihil planè ex Libra. Triangulus autem eius partes Bootem cum aliquot stellis Serpentis. Ad meridiem est Spica Virginis. Coruus qui est intra æquinoctialem & tropicum Capricorni constans 7. stellis, & triangulus eiusdem partis transit per Hydræ caudam, Centauri posteriora, & viam lacteam à nobis remotissimam. Hydra per varias partes extenditur meridionales, constans 27. stellis. Centaurus intra circulum Capricorni & polum antarcticum, habens 37 stellas, quarum vna in uno pede, alia in altero. Die 14. Septemb. Sol à Virg. in Libram transit, desinit æstas, incipit autumnus. Prodest vti acutis cibis, auiculis, & conditis potionibus. Naturæ, &c. Schonner.

Scorpius. CAP. XXXI.

HAbet 22. stell. in signo, extra 3. eius boreali parte, chela eius vna cum Libra, triangulus septentrio eius, continet partem Serpentis, Serpentariique seu Ophiuchi, cum Corona septentrionali & Herculis parte, ad caput vsque Serpentis alterius Hercules dicitur & angonasis vel geniculatus Arato, 30. habens stellas. Corona septentr. 8. Ambo intra Cancri circulum & polum antarcticum. Serpentarius Ophiucus vel anguitenens, perficitur 24. stellis, habetque 5. extra, Serpens alius 18. hic serpentarius à zodiaco vsque ad Cancri tropicum extenditur. Meridianus Scorpij triangulus, habet Centaurum cum sua ferè parte anteriore viam lacteam pertingente: Ille habet 37. stell. hæc autem fere 19. die 14. Octobr. Sol transit à Libra in Scorpionem, desiccantur tunc corpora, cerebrum humescit & grandiuscula ossa, conueniet igitur vti assis carnibus, vino suaui. Cætera vt Schonner.

Sagittarius. CAP. XXXII.

HAbet 31. stellas, hodie pars signi aquilonaris, pedes Ophiuchi vnà cum stella arcuaria. Triangulus septentrion. ipsum Ophiuchum continens vnà cum capite Viæ lacteæ, & Herculis maiori parte, per medium Serpentis ad polum borealem venit. Meridiana pars occupatur ab Scorpio-

ne, Via lactea, & à Sagitta, cũ Ara constante 7. stellis, in media via tri-

via trianguli meridionalis posita 12. aliquibus 18. Noue nb. transit Sol ab Scorpione in Sagittarium. Sub hoc augetur atra bilis, decrescit Sanguis, vtile vesci ouis, & melle, pomis, salsis cibis, vomere, venari, nō lauari, ne incidamus in immedicabiles capitis dolores à fluxibus, vnde & oculorum dolores, & ophthalmiæ. Cætera vt Schonner.

Capricornus. CAP. XXXIII.

HVius signum 28. stellis constat, ab aquilone habet intrà signum caput Sagittarij, & cornua Capricorni Transit per medium Vię lacteæ. hinc per viam lacteam pergit ad polum triangulus, continens Aquilam quæ sit 9. stellis. intra, extra 6 Sagittam quæ 5. stellarum: Vulturem, qui & Lyra, habentem 10. stellas intra tropicum Cancri & polum. Meridianam partem signi istius, occupat Sagittarij corpus: inde triangulus per reliquum Sagittarij, & per Coronam pergit ad polum antarcticum. Corona meridionalis habet stell. 13. intra circulum Capricorni & æquinoctialem. Sol hoc signū ingreditur 12. alijs 17. Decemb. incipitq; hyems. Atram bilem & pituitam auget: conducit tum largè vinum potare, conditis melle vti, vesci perdicibus, columbis, fauis mellis. Cætera vt apud Schonner.

Aquarius. CAP. XXXIV.

CONficitur hoc signum 42. stellis, & externis 3. quarum vna in ore Piscis, quæ ideo dicitur Arabicè phom elhault, os piscis versus arcticum, cum tergore Capricorni, & brachio Aquarij eiusque humero & capite, signum perficitur. Triangulus septentrionalis eius, pergit ad polum per duos equos, Delphina, Viam lacteam bifur cantem & signum. Equus prior habet 4. stellas, alter siue Pegasus 20. vterque inter æquatorem & tropicum Cancri. Cygnus, in se 17. stellas extra 2. hic in via lactea intra tropicum Cancri & polum septem. In parte meridiei signi, habetur cauda Capricorni, pedesque Aquarij. Triangulus meridionalis eius habet Delphinum meridianum, habentem in se 11. stellas, extra autem 6. Hoc signum ingreditur Sol 11. Ianuarij, alijs 18. Augetur tunc pituita, ideo non diu ieiunandum, vino vtendum eximio, marrubio cocto, lauandum, vomendum sæpe. Cætera vt apud Schonner.

Pisces. CAP. XXXV.

HAbet stella 34. extra se 4. Aqua cum manu Aquarij & primus piscium, occupant signum. Triangulus arcticus,

Digitized by Google

cticus, complectitur Pegasi corpus, Viam lacteam, Cygni caudam, attingitque Cephei manum: est & in caudis pisciũ quoddam vinculũ, quod Aratus vocat δέσμον ὑπούραιον, vinculum vel nodum subcaudalem. Ad partem meridiei signum habet Aquarij fluuium, caudamque Ceti. Triangulus autem, ad polum meridionalem ferè vacuus pergit, cum cauda Ceti & aquæ cursu. Hoc Sol ingreditur 8. Februarij, alijs 15. Febr. Augetur tunc pituita cum humoribus, abstinendum à carnibus bubulis, alijsq; humectis cibis, oleribus, præterquam ab apio. Cætera vt apud Schonnerum.

De ortu, & occasu, & motu stellarum fixarum.

CAP. XXXVI.

ORtus & occasus stellæ verus, & apparens, à Bicardo ita explicatur: verus duplex, matutinus & vespertinus. Matutinus ortus, quando vnà cum sole seu cum gradu eclipticæ quem Sol tenet, stella ascendit. Verus matutinus occasus, quando oriente sole, stella è regione occidit cum gradu, qui gradui solis oppositus est, dictus à neotericis cosmicus. Vespertinus verus ortus, quando stella in ortu solis emergit, è diuersa regione occidente sole, Occasus autem verus vespertinus, quando vnà cum gradu solis, sydus descendit, dictus à recentioribus ortus & occasus achronicus. Porrò apparens iterum duplex, matutinus & vespertinus. Ortus apparens matutinus, quando stella radijs antea tecta, ante ortum solis iterum apparere incipit: hic ortus nunc dicitur, heliacus. Contra occasus apparens matutinus est, quando sydus iamiam occasurum seu sub horizontem descensurum conspicitur, sole iam è regione orituro. Ortus apparens vespertinus est, quando sydus in crepusculo vespertino, primum supra horizontem eleuari conspicitur. Sic contrà occasus vespertinus, quando stella quæ antè conspici poterat post solis occasum amplius apparere desinit. Hic nũc occasus Heliacus dicitur. At quando oriantur, & cũ quo gradu signi zodiaci stellæ fixæ, dignoscere docebunt tabulæ per mathematicos compositæ, inter quas illæ, quas supputauit Schonnerus ad annum 1540. in Isagoge Astrologiæ iudiciariæ, cap. 21. & de fabrica astrolabij proposit. 12. Stophletinus, & Cyprianus Leonicus in Ephemeridibus, Vitruuius, lib. 9. cap. 6 Ptolom. in signification. inerrantium stellarum, & alij

& alij suorum temporum adhibito calculo Scire autem expedit, secundum Albategnium, lib. de scientia stellarum, capite 5. stellas fixas dici seu inenarrabiles & immobiles, secundum longitudinem Cœli, veruntamen moueri motu deprehenso inter duos polos circuli signorum. Tradunt Schöner & Postell. stellas has anno Domini 1512. differre à situ signorum & loco longitudinis vbi erant tempore Ptolemæi, qui scripsit anno Domini 152 per 21. grad. elapso spatio 1400. annorum. Quare notant singulis 66. annis & 8. mensibus, retardari cursum stellarum fixarum vno gradu, vel vno gradu moueri ab occidente in orientem. Appianus autem in Cosmographia, cap. 10. ait, per singulos annos, 8. minutis moueri. Alphraganus differen 19. per singulos 100. ann. per vnum gradum. Albategnius c 51. tantum 66. annos vni gradui tribuit.

De Circulo lacteo. CAP. XXXVII.

IN firmamento Cœli, vt ait Cic. in somn. Scip & Macrob. in eum lib. 1 c. 4. & 9. est circulus apparens dictus Galaxias, lacteus, caud dior reliquis cœli partibus, per medium cœli incipiens ab oriente ad septentrionem vsq;, per Cancrum & Capricornum procedens. reuersus ad punctum primum. plura de his Higinius in 4. lib. Astronom. Quidam dixerunt hunc esse vestigium solis, dum lapsus Phaeton, prout fabulantur Pythagorici, & Ouid. libro 2. Metamorph cùm tamen id falsissimum appareat vel ex eo, quod ibi non sint signa zodiaci, per quæ graditur Sol. Alij reflexionem dixerunt luminis in aere, sicuti in speculo. quod & falsum conuincitur ex eo, quòd non sit circulus mutabilis, vt aliàs esset ad positionem luminis. Anaxagoras & Democritus arbitrati proprium esse lumen aliquorum astrorum congregatorum, quod sole adueniente tegitur, recedente eo autē sub hemisphærium, apparet. Sed & improbat hos quoque Aristoteles, ratus virtute astrorum quæ sunt in lacteo circulo, exhalationes multas eleuari, vt accidit in generatione cometæ. Quod non probarim cum magis sereno quàm nubilo appareat Cœlo, supraque regionem aëris fiat eiusdem tenoris & coloris, qui tamen alioquin mutaretur pro materia diuersa exhalationum: potiusque subscriberem Anaxagoræ & Democrito, prætermissis pariter nugis & fabulis quæ de lacte à Mercurio vel Hercule exsucto à Iunone, vomitu sparso feruntur, apud Hyginium, lib. 2. Astronomicon Subnotabo autem

Digitized by Google

autem hunc circulum à vulgo, viam diui Iacobi dici, vel viã qua itur ad S. Iacobum. Et Ouid quoq; 1. Metamorph. viam qua eatur ad superos, dixit his verbis:

Est via sublimis cœlo manifesta sereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipso:
Hac iter est superis ad magni tecta tonantis
Regalemq; domum, &c.

De Stellis errantibus in genere, quæ Planetæ ideo dicuntur.

CAP. XXXVIII.

SEptem ij sunt, quorum characteres & nomina huiusmodi, & ordo ex Plin. lib 2. c. 6. ex Ptolemæi Almagesto, & Cic. in somn. Scip. & alijs.

♄ Saturnus, Phænon. Arist. de Mundo, Plut. li. 2. de plac. Philosoph. cap. 15. Cic. 2. de legibus.
♃ Iupiter, Phaëton.
♂ Mars, Pyrois.
☉ Sol.
♀ Venus, Phosphorus & Lucifer mane, vesperi vesper.
☿ Mercurius, Stilbon.
☾ Luna.

Sequutus autem hunc ordinem sum vetustiorum, quanquam non me lateat Platonem in Timæo, secundum Solem supra Lunam posuisse, quod & Alcinous, li. de doctrin. Plat. c. 14. Dehinc terrium luciferum à terra. Sic sentit & Aristot. lib. de Mundo. de qua re qui plura desiderat, videat primam propositionem lib. Almagest. Ptolomæi, Macrobium lib. 1. Saturnal. cap. 19. de horum natura Plin. lib 2. natur. histor. c. 8 Ptolom. 1. lib. operis quadripartiti c. 4. Cic. de natura Deorum. Horum excepto Sole, sunt tres particulares circuli fictitij. quatuor lunæ, & tot orbes, & eccentricus deferens, epicyclus: de quibus nihil fermè dicturi, sicuti pauca tantum de naturis & complexionibus singulorum, & quæ membra, infirmitates, quas hominum conditiones, domi, magisteria, colores, lapides, metalla, sapores, regiones cõtineant singuli. Nam satis superque & breuiter, tabulis hæc

Digitized by Google

colligit Schonnerus in parte secunda Isagoge Astrolog. canon. 2. & Augerius Ferrerius nostras Tholosanus, medicus proprio libello. Non adijciam hic pariter, fortitudines essentiales, domus, exaltationes, triplicitates, fines, seu terminos Aegyptiacos, facies, peregrinationes, detrimenta, casus planetarum. Sunt enim pertuita in singulis libris astronomicis & Ephemeridum tabulis, in quibus, & alijs proprijs tabulis, per singulos dies notantur aspectus, coniunctiones, oppositiones, veri motus & medij latitudines ascensus, descensus septentrionales & meridionales, directiones regressus, deliquia præcipuè apud Cyprianum Leouicium in ephemeridibus. Qui voluerit etiam planetarum orbes & motus latè scrutari, habet qui eum satient Georgiũ Purbachium in Theorica planetarum antiqua & noua, & eius enarratorem Erasmum Osuualdum, & Philippum Imsserum in easdem theoricas. Et de motibus corporum cœlestium, proprium constituit librum Ioan. Baptista Amicus Consentinus, & Munsterus organum vranicum. Extant & fusissimæ tabulæ emendatæ luminarium atque motuum planetarũ Blanchini, Prugneri, & Purbachij Basileæ per Heruagium excusæ 1553. Qui vero progressiones eorum, diurnas conuersiones, motus & naturas circa natiuitates, & alia quæ astronomi obseruant, curiosius cognoscere velit, legat Lucam Gauricum episcopum Ciuitatensem in tractatu iudicandi reuolutiones natiuitatum, & lib. 8. Traisneri operis mathematici, sed & antiquum opus Alboazenis Haly, filij Aben Ragelis de iudicijs, Albumazaren de magnis coniunctionibus.

De Saturno. CAP. XXXIX.

STella hæc, colore igneo est similis ei quæ in extremo humero Orionis, secundũ Higinium, lib. 4. Astronomicon. At secundum Paul. Venetum lib. de compositione mundi, cap. 10. colore terreo, plumbeo & pallido videtur. hæc valde frigida Ptolomæo, cap. 4. quadripertiti operis, ideo cogit & condensat, & desiccat propter longam à calore solis elongationem: ideo vitæ inimica, excessu frigidi vitalem animalibus depascens humorem, vt ait Iouian. Pontan. lib. 2. de reb. cœlest. cap. 8. Et quia frigida & sicca, illi attribuuntur atra bilis, flegma seu pituita, deiectio alui, hernia & similia à Iouian. Pontan. lib. 4. de rebus cœlest. cap. 5. & 6. Schonner. lib. 2. Isagog. canon. 3. Planeta est maleuolus, quia eius impres-

sio ne-

Digitized by Google

sonocet, magis tamen retrogradādo, quàm procedendo directione nocet. Temperatur autem dum intrat Iouis circulum. Dicitur & planet. masculinus, diurnus, infortuna maior melancholicus. Orientalis, addit humidum & frigidū, occidentalis, siccum: dominus Capricorn. vbi habet principale domicilium, secundarium in Aquario, regnat in Libra, perdit regnum in Ariete. adscribitur natura dies sabbati 1. hora oriente Sole, ex quibus collige sequentes planetas. Hic planeta cursum suum perficit, & peragrat orbem signorum secundum Plin. lib 2. cap. 8. spatio 32. annorum secundum Venetum de composit. mundi, cap. 4. 29. annis 5. mensib. 15. diebus, secundum Vitruuium lib. 9. c. 4. 29. annorū 5. mensib. 10. diebus, & secundum exactum calculū 10747. diebus horis 16. & 24. minut. Apparet orbi singulis annis, nō minus quam 30. dieb. nec amplius quàm 40. Hygin. In aeris constitutione, si solus dispositionis sit dominus, influit frigus maximum & glaciem, impissationem nebularum & nubium, vnde obscurum, niues, ventorum flatus: hinc bestiæ hominibus obnoxiæ nascuntur, hyemalis aër, vnde & sequitur naues ob maris iactationes & fluctuum, periclitaturas, aquarum inundationes, consequenter ibi iacturas, inde raras piscium capturas, fructuum detrimenta, & minutorum reptilium ob crebras pluuias ortum, vt locustarum, vermium, & similium, aliáque plura quæ quis potest inde ratiocinari à causis, de quibus & Ptolom. 2 tractatu quadripertiti operis c. 8. & Iulius Firmicus, lib. 2. Matheseon. reliqua autem ex Schonneri tabulis postea percipies.

De Iouis stella. CAP. XL.

HÆc corpore magna, similis Lyræ, colore pulcher, clarus, lucidus & argenteus Hygin. in 4. & Venet. Complexionis temperatæ: quia monetur inter Saturni frigiditatē, & Martis feruorē. Ptolō. par. Almag. c. 4. humectat, sed magis calefacit: quamobrē ventos mouet ortui rerū cōmodos. Planeta humidus & calidus, aereus cōsequenter & sanguineus, nam illa calida & humida. Et quia temperatus, ideo & quæ pacis & concordiæ, vbi quies, ei assignantur, & fortuna vt Ethnici dicebant, maior. Orientalis, addit caliditatem & humiditatem tempori: occidentalis humiditatem. Domus principalis eius in Sagittario: secundaria in Piscibus; regnum

& vires habet majores in Cancro. deponit in Capricornō. Cursum per signa zodiaci perficit secundum Plinium & Vitruuiū annis 12. secundū Venetū annis 1ᴧ menses 10. dieb. ferè 18. secundū exactum autem calculum ann. 11. dieb. 315. hor. 17. minut. 14. Secundum signorum seriem graditur singulis diebus 4. minut. & 59. secundum Fab. Seapul. lib. 1. theorici astronomici cœlest. corp. c. 14. Hic planeta apparet non minus quàm per dies 30. nec per plures quàm 40. hic solus constitutæ cœlestis figuræ sit dominus, quia temperatus auget, sublimat homines, quia sanguinis temperatī & motus temperatos ostendit futuros naturaliter & ideò quietos, securos, & reges præmiaque largienda. Et quia temperies ineſt, & salubritas aeris, vtilia animalia, & fructus fore: ex corruptione aeris nata, interitura demōstrat: nauigationes commodas, temperatas inundationes. Reliqua ut in Schonneri tabulis.

De Martis ſtella. CAP. XLI.

ELius ſtella, non magni corporis, figura flammæ colore rubeo aeris inſtar. veluti intermixto ſanguine, dictus calidus ſiccuſque, igneus, virtutis aduſtiuæ. Planeta maſculinus, nocturnus, cholericus: Et quia depaſcit humiditatem radicalem, quam vocant medici vitæ, ideò eum dixerunt Ethnici, infortunæ minoris eſſe. Orientalis. addit caliditatem; occidentalis, ſiccitatem. Domum principalem habet in Scorpione, ſecundariam in Ariete: regnum habet in Capricorno, debilitatur in Cancro. Curſum exequitur per ſigna ſecundum Venetum, anno 1. menſib. 10. dieb. ferè 22. ſecundum Plin. & Vitruuium dieb. 683. ſecundum exactiorem calculum diebus 686. hor. 22. moment. 25. Si autem ſingulorum dierum velis noſſe gradationem, hæc diuide, Faber ttibuit ſingulis diebus ad ſigniferi ſeriem 31. thinut. Si ſolus in figuræ cœleſtis conſtitutione dominatur, denotat ob ſiccitatem, detrimenta: & quia commouetur & ebuſit nimio ardore ſanguinis, non abſ[illegible]e ſignificat bella inter eos potiſſimum qui eius naturam habent, hoc eſt, qui ſunt calidi & ſicci: conſequenterque quæ bella comitantur, ut prædationes, ſeruitutes, neces, viatū interceptiones, ægritudines ex febribus, & regum qui delicatiores ſunt, mœſtes feſtinas, & iuuenibus &c. minatur. Et quia pari modo concitatus & incenditur aer, fit is calidior, & ventus

genera-

Digitized by Google

generatur calidus: hinc per periſtaſim reſolutio corporum. ſequuntur fulgura, plutiarum raritas. & ex ventis & fulgutibus, concitatio maris & fluminum, hincque conſequenter ſubmerſiones, nauium pericula & tempeſtates. hinc & ex calore, exſiccationes aquarum, fructuum paucitas, vel vredine, vel ſiccitate & ariditate, vel ex locuſtarum vaſtatione. Reliqua coniice, vel vide apud Ptolom. 2. quadriper. c. 8. & apud Schonner. in Iagoge.

De Sole. CAP. XLII.

TRiplicem Solem quidam poſuerunt, diuinum, angelicum, & coeleſtem: in primo lumen eſt intellectu ſuperius: in intellectuale ſupra viſum: in tertio viſibile lumen de quo hic. Secundus appellatur à Platonicis primi filius, tertius imago utriuſque, eius color aureus, ſubſtantiæ accommodæ vitæ. Planeta calidus & ſiccus, maſculinus, diurnus, cholericus cum temperamento. Dicebant Ethnici fortunam eſſe in ſextili aſpectu & triangulari: infortunam autem, in oppoſitione, coniunctione, & quadrato lunæ. Hic ſemper per lineam eclipticam graditur zodiaci, non declinat neque regreditur: peculiariqúe ſuo motu circa proprium centrum eccentrici, ſecundum ſucceſſionem ſignorum peragit per 59. minut. gradus vnius; & ferè 8. ſecunda, 17. tertia, 13. quarta, 12. quinta, & 31. ſexta. Sic per annũ, ſcilicet per 365. dies & quadrantem diei, totum percurrit zodiacum. Conuolutio autem 59. minutor. & aliarum particularum diem facit naturalem, ſeu ciuilem 24. horarũ, in quo & nox ex altera terræ & oppoſita parte, quam Sol non reſpicit: eſt enim nox Plin. lib. 2. cap. 10. & phyſicis φυσικῶς τῆς γῆς vmbra terræ, quæ in conum tum emittatur, non poteſt ad ſtellas pertingere, quare & noctu ſtellarum radii videntur, vtpote ad quos non peruenit vmbra terræ, eſtque cœlum ἀνύχιον ſine nocte. Et dies artificialis eſt latio Solis ſuper horizontem, aer illuſtratus à Sole. Solis autem motus verus ſic à Beda, lib. de natura rerum, c. 38. notatur. Sol percurrit,

	Sig.	*gran.*	*min.*	2.	3.	4.	5	6.	7.
In hora	0.	0.	2.	27.	59.	49.	3.	10.	4.
die	0.	0.	59.	8.	19.	37.	19.	13.	56.
anno	11.	29.	45.	39.	22.	1.	59.	45.	40.
anno & horis 6.	12.	0.	0.	26.	26.	56.	19.	34.	4.

Digitized by Google

Constituit Sol quatuor anni partes, quas Hebræi vocant תקופות tekuphot, id est, reuolutiones, vt notat Rab. Aben Ezra, in cap. 12 Exodi. Addit namque Sol in signo Arietis, Tauri, & Geminorum, caliditatem & humiditatem, unde Ver. In Cancro, Leone, Virgine, caliditatem & siccitatem, unde Aestas. In Libra, Scorpio, & Sagittario, siccitatem & frigiditatem, unde Autumnus. In Capricorno, Aquario, Piscibus, frigiditatem & humiditatem, unde Hyems. Hinc fiunt temporis numerationes per annos, menses, hebdomadas, dies, quadrantes, horas.

De Anno, & ciclo Solari, & indictione.

CAP. XLIII.

ANnus in sua per vestigia labitur, & ab annulo forsan, quando Sol à puncto eundem locum unde oritur, repetit Annus solaris dicitur, peragratis 12. signis, quibus singulis 30. gradus sunt. Serpentis ideo figura caudam circulari modo complectentis, ab Oro in Hieroglyphicis Aegyptiacis depictus. Sic annus planetæ cuiusque diuersus, prout citius vel tardius redit ad punctum unde incipit viam & annus magnus mundi, quando uniuersa, quæ cursum instituerunt, redierint ad proprium locum simul in quo erant quando creata sunt. Constat, ut dictum, conuolutio anni solaris communis, 365 diebus naturalibus, 6. horis, si bissextilis uno amplius addito, singulos post quatuor annos in die diui Matthiæ, mense Martii. Dies naturalis 24. horar. & quorundam minuto. semper æqualis, continens diem & noctem, differt à die artificiali, qui incipit ab ortu Solis & occasu terminatur, unde diuersa per consequens horarum supputatio pro modo accessionis vel recessus Solis. Diuiduntur isti dies naturales 365. & sex horæ anni in 12. menses, qui si æqualiter diuidantur, unusquisque habebit 30. dies, 10. horas, 29 minuta, 36. secunda. Cæterum mensium nomina, initia, numerus dierum & anni principia, diuersæ sunt nomenclaturæ & formulæ. Romulus decem tantum in anno posuit menses. Ouid in 1. Fastor ibi.

Tempora digessrat, cùm condidor Vrbis. &c.

Numa postea annum in 12. partes diuisit. Florus lib. 1. in Numa. Arcadum annus trimestris, Plinius lib 7. cap. 48. Aegyptii Lunæ senio terminabant annum, vel ut Beda tomo de tempore, lib. de Natur. rer. cap. 3. 4. mensium, quod & placet Plin. lib. 7. cap. 48. At Xenophon agens de æquinoctis

Digitized by Google

nocis temporum, tradit Aegyptios quandoque menſtruo, ſæpe bimeſtri, non rarò trimeſtri anno uſos, item quadrimeſtri & ſolari. Iberos quadrimeſtri ut plurimùm, rariſſimè ſolari. Chaldæos in antiquitatem diſciplinarum ſuarum menſtruo, in cæteris ſolaris. Hebræorum annus 12. habebat coniunctiones lunares cum Sole Acarnanum 6 menſ. Beda ubi ſupra Lunarorum 13. menſium, Beda. vide alia quædam apud Alex. ab Alex. lib 3. Genial. capite 24. Incipiebant annum Hebræi priſci à congreſſu Solis & Lunæ vicino æquinoctio vernali. Qui ſucceſſerunt, & priorem morem in faſtis & hiſtoriis reſeruarunt, at in contractibus & Iubileo ſabbatico, incipiebant annum à coniunctione Solis & Lunæ, quæ proximior anteiret vel ſequeretur autumni æquinoctiũ. Rabin. Eleazar, Beutherus 1. Faſtor. in principio Inter Chriſtianos, aliqui anni initium à natiuitate Domini, alii à conceptionis Domini die. Beutherus libro 2. Faſtor. in Aprili, vulgaris & mos Gallorum erat, in epiſtolis & publicis inſtrumentis. annum nouum incipere à feſto Paſchæ. Beutherus lib. 3 Faſtor in Martio. Hebræorum Rabini à creatione mundi incipiendum volunt, ſed parum ſibi in eo conſentiunt: Rabinus quippe Eliezer, in Sanedrin cap. 1. ʒeſcha ſchana ut vult creatum mundum in menſe Tiſti, id eſt Septembri, quo fructus erant maturi. Alii ex extrauagante Sanedrin putant 25. Elul, id eſt, Aprilis, ut ſcribitur in libro inſcripto, Sepher lematzat maledot, in tract. Eiomeniarum, quem vertit è regione Hebraica Munſterus. Annus communis & biſſextilis, poſt luſtrum uno die exuberans, ſicut Hebræis ſumitur bifariam: unus dictus, שנה משוטה ſcana peſcuta, annus ſimplex planus, communis. Alius שנה מעוברת ſcana meguberet, annus habens tranſitum, qui tranſcendit vel ſuperat communem uno menſe: primus duodecim menſibus conſtat, hic tredecim: ut legitur in libro Hebræorum Seder gnolam. Varietas omnis quæ in via Solis & anni oritur, in biſſextili calculo, ex litera dominicali, & concurrentibus, redit ad propria poſt 28. annos, unde dictum Ciclus ſolaris, hoc ſpatium: cuius numerus in natiuitate Domini, erat 9. annorũ, quos ſi addideris tempori excurſo à natiuitate Domini, & ſubductionem poſteà per 28. feceris, quiſupererunt ſine hoc numero, tot dabunt annos ſicli. Fit & ex annis 5. Indictio, cuius numerus tempore natiuitatis

Digitized by Google

Domini 3. currebat, quos si annis addideris elapsis à natiuitate, & illos per subtractionem 15. euacuaueris, tot quot supererunt posteà, erunt indictionis currentis.

De Mensibus, Hebdomadibus, Diebus, & Horis, & de Sole alia. CAP. XLIV.

MEnses solares vsuales, lunaresve sunt solaris, quandiu Sol in vno signo moratur. Lunaris est, propè post recessum Lunæ à Sole, ad Solis locum reuersio, vsualis, prout in Calendarijs nostris disponitur. Et hoc modo diuersi sunt menses nationum, de quibus in Alphonsinis tabulis in fine 1. & apud Albategnium & Theod. Gazam proprio libro. Alex. ab Alex. Genial. lib. 3. cap. 25. Butherum & Eberum. Et de Hebræorum mensibus Eucherius lib. de Nom. Hebraic. interpr. cap. 6. Voluit aliquando superbiens Commodus Cæsar menses suis cognominibus appellare, antiquis relictis, vt ait Herodianus lib. 1. Menses vsuales vt plerunque habent hebdomadas 4. & tres distinctiones Latinas, Calendas, Nonas, Idus: aliæ autem Græcis distinctiones. Hebdomas 7. dies habet. Dies naturalis 24. horas: sed quomodo illæ numerentur, & vnde incipiat prima, mores varij sunt. Apud Aegyptios & Athenienses ab occasu in occasum numerantur. Persæ, Babylonij ab ortu ad ortum vsque. Vmbri, Hetrusci à 6 hoc est à 12. dici ad aliam 6. Romani à media nocte vsque ad aliam mediam. Vulgus ab oriente luce diem dicit, vsque ad tenebras tantùm: in gene, c. 1. à vespera in vesperam. Dies diuiditur in 4. quadrantes: quadrans 6. horas habet. Hora 4. puncta cœli continet, 15. gradus, sic 24. horæ æquatoris habent 360. gradus. Punctum decem momenta habet, vnum minutum horæ, habet 15. minut. gradus vnius. Momentum, vncias 12. vncia 47. atomos. Atomus, diuidi non potest. Ac de horis & diuisione diei secundùm gentium varios ritus, fusè nos tractauimus lib. 4. præludiorum optimi Iurisc. & magistratus, cap. 1. & 2. hos excusos libros habes Tholosæ, anno 1572. Ad horas cognoscendas, plura genera horologiorum humana inuenit industria, & necessitas, clepsydras, conchas, hemicliclias, & alia hydraulica. Sciotetinq; ad vmbram ex Sole & Luna captam, sunt plura quoque, vt orizontalia, quadrantes, muralia, plana, verticalia, truncalia, æquinoctialia, manualia, annularia, de quorum compositione & vsu extant libri Orontij Finæi de Solariibus horologijs, & horologiographia Mun-

Digitized by Google

phia Munsteri, De horologio autem mobili Cardanus lib. 9. de Rerum var. lib. 47.

Solis viuifica est natura, accedenteq; illo ad hemisphærium nostrum propiùs & punctum verticale, omnia oriuntur, germinant, pubescunt: recedente tabescunt. Aristoteles 2. de Generat. Calor Solis arefacit, ratione proprietatis, Macrob. 7. Saturnal. c. 16. hic naturæ temperamentum, cœli, temporũ, & siderum rector, mens, animusq; mundi, lumen sideribus fœnerãs, vt ait Plinius lib. 2. cap. 6. Dei eius vi, idem lib. 2. cap. 100. Eadem fermè Philo Iudæus, lib de Mundi opificio, Hîc addes tabulam Solis, quæ est apud Schonnerum.

De Venere, CAP. XLV.

HÆc stella non amplius quàm 44. graduum, secundùm Venetum elongatur à Sole, & posteà ad eum redit, secundùm Higinum in 4. non plus quàm duobus signis subter circulum Solis locata, nec plus quàm toto mense potest videri indeficiens: apparere noctu maximè solet, & tunc Vesper: dum autem Solis ortum præcedit, Phosphorus. Existimatur frigida & humida: fœminina, nocturna, minor, fortuna à Ptolomæo in 1. quadr. tract. cap. 4. temperata matutino exortu, Iulio Firmico libro 2. Matesecon: rorẽ infundens mortalibus genitalem, & animalibus, & plantis. Calefacit modicum, vt Iupiter, quia contra Solem: humectat vt Luna: ideo lucidior attrahens à terra vapores exhalatos. Sic Ptolomæus tract. 2. quadrip op. cap. 8. eadem ei quæ Ioui tribuit, coniugia, ventos temperatos & humidos, serenitatem & pluuias aliquando plures, fluminum per consequens impletionem, abundantiam fructuum, & alia quæ horoscopi obseruant, quæ tradit Iou. Pontanus lib. 4. de Rebus cœlest. cap. 9. Si orientalis sit, addit caliditatem & humiditatem: si occidentalis, humiditatem. Domus eius principalis in Libra: Secundaria, in Cancro: regnum habet in Piscibus, perdit in Virgine. Absoluit cursum, & redit in punctum orbe peragrato, secundùm Venetum anno vno: secundùm Plin. lib. 2. ca. 8. tricenis & duodequinquagenis diebus; secundùm Vitruuiũ lib. 9. c. 4. diebus 85. secundùm signorum consequentiam singulis diebus, quantum & Sol medio suo motu regulariter incedit.

Digitized by Google

De Mercurio. CAP. XLVI.

EIus stella, acuto lumine tota, aspectu magna, secundùm Hyginium, quæ non elongetur à Sole longiùs signo vno: secundùm Venetum, 20. gradibus, quòd & tradit Plin. lib. 2. cap. 8. Hic planeta dicitur siccus, versatilis ad proximiorum naturam, melancholicus cum adustione. Orientalis addit caliditatem & siccitatem: occidentalis siccitatem. Habet domum principalem in Virgine, secundariam in Geminis. In Virgine regnum habet, in Geminis ammittit. Complet cursum in orbe signorum, secundùm Vitruuium, anno vno, cum Sole eosdem cursus efficiens, vt ait Hyginius in 4. & modò nocte prima, modò ante Solis exortus incipit apparere, nonnunquam perpetuò, signis quatuor est cum Sole: rediens autem, cum Sole non amplius est, quàm per tertiam partem signi. Huius motus medius, secundùm consequentiam signorum, seu in longum, quantum Solis medij motus linea regulariter incedit 59. minut. 8. secundis 19 tertijs, 27 quartis 19 quintis, 13. sextis, 56. septimis. Hic si solus fuerit dispositionis cœlestis vel temporis Dominus, facilè naturis aliarum stellarum commiscetur. Et quia siccus & versatilis, afficit sanguinem & meates hominum: vnde sequitur, vt dixerint eum significare viarum interceptionem, latrocinia, depræ dationes: & in mari, difficultates itineris, cum alijs infortunijs, addere morbos & siccas ægritudines, &c. Commouere in aëre fulgura, tonitrua, coruscationes cœli, ventos, propter festinā in aëre retrogadationem Ex siccitate apertiones terræ, inde ventis ibi inclusis, terræ motus conijcere licet neque etiam consequentia difficilis, detrimenta animalium, & lapsum ædificiorum. In eius ortu, aquarum est augmentatio, in occasu diminutio.

De Luna. CAP. XLVII.

HÆc stella inferior est, & ideo post Solem maior, vt nobis vicinior videtur, cùm tamen omnium stellarum dicatur minima, vt ait Plin. lib. 2. cap. 16. Solis fulgore, vt reliqua sydera, Luna tegitur, vt & notat Plato in Cratylo: verùm & Lunæ nullius fermè proprius fulgor potest assignari: atq; placuit Lunæ certum corpus esse, opacum sua natura, quod per vices, pro interiecta intercapedine illuminatur à Sole, hauritq; lucem, vt spongia aquam, vt ait Iac Mi-

Digitized by Google

Iac. Milicius in cap. 9. lib. 2. Plinij. D. Auguſt. in expoſ. Pſal. 10. Beda lib. de Natur. rer. cap. 15. Alter Sol ideo, Ariſtoteles lib. 4. de Generat. animal. cap. 10. Illuminatur autem tantùm illa ſuperficies, quæ Soli aduerſa illius radiũ ex aduerſo recipit: vnde fit, vt in coniunctione, Luna non cernatur: non enim tanta eſt vis radij, vt totum corpus lunare tranſire poſſit. Incidit autem in ſuperficiem, quæ tota eſt auerſa nobis: quemadmodum in oppoſitione, incidit in alteram ſuperficiem, quæ nobis obuerſa eſt. Quando Luna creſcit, Solem motu ſequitur: cùm verò decreſcit, eundem præcedit, & ſemper Luna eſt auerſis à Sole cornibus, ſi creſcat ortum ſpectantibus, ſi decreſcat occaſum. Plin. lib. 2. cap. 34. Recipit autem figurationes diuerſas pro modo luminis Solis, vt deſcribit D. Damaſcen. lib. 2. de orthodo. fid. cap. 7. prior Solis, & Lunæ coniunctio, cùm ea in parte eſt in qua Sol. ſecunda dicitur natiuitas, quando à Sole deſtitit partes 15. tertia exoriens quando apparet. 4. menoides, falcata, corniculataque, bis ſcilicet, creſcendo decreſcendo, cùm partes ſexaginta diſtat. 5. duo dicotomi, id eſt, duæ dimidiatæ Lunæ, cum diſtat per partes 90. 6. Ampyicirti quanto bis Luna globoſa, quando diſtat partes viginti ſupra centum. 7. dum perfecta eſt, diſtans à Sole partes 180. Notandum autem in obſeruatione lucis Lunæ, primo, Quando creſcit, ſe vſque ad mediam noctem oſtendit tantum. ſecundo, Quando decreſcit, tantum mane lucet à media tantum nocte. tertio, Si plena, per totam noctem lucet, diciturq; eſſe tunc in oppoſitione ſolis. quarto, Quando noua fit, caret ſplendore, & dicitur eſſe in coniunctione ſolis, tuncque vt plerunque, per tres noctes ab hominibus non conſpicitur: nempe prima nocte defectus, ſecunda quæ eſt coniunctionis, nec tertia quæ eſt prima innouationis: ſicuti etiam in plenilunio ferè eiuſdem videtur ſtatus: in vltima ſecundi ſui quadrati in propria pleni ſplendoris, & in prima tertij quadrati.

Lunæ planeta, per ſe frigidus & humidus exiſtimatur. Lumen eius humectat corpora, aquam parit, vbi lumen Solis deſiccat, deuoratque. Hinc arbores Luna plena vel creſcente, exciſſæ, humore abundant, ineptæque fabricæ, vt moles, ex humore carici & vermibus obnoxiæ. Sicut animalibus creſcunt tunc mollia & medullæ & humores, aliaque accidunt quæ refert Plin. lib. 2. cap. 41. Inflatur mare, potiſſimum ſi ea ſit in ſignis aereis quæ inflant, vel aqueis quæ aquam augent. contrà, in his quæ ſunt ea decreſcente exciſ-

te exciſſæ. Nam & humida vel concidunt vel ſiccantur, ideo quæ ſicca deſiderantur ſerenda deficiente, vel colligenda. contra creſcente, quæ humida. Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. 16. Sydus hoc fœmineum, nocturnum, maleficum in ſextili & triangulari aſpectu: in coniunctione, oppoſitione, & quadrato Solis aſpectu, phlegmaticum: & tradunt Lunam recedentem à coniunctione Solis, vſque in quadratum primum, addere caliditatem & humiditatem: à quadrato primo vſq; in oppoſitionem, addere caliditatem & ſiccitatem: ab oppoſitione vſque ad quadratum ſecundum, addere frigiditatem & ſiccitatem: à quadrato ſecundo, vſq; ad coniunctionem, frigiditatem, & humiditatem. Motus Lunæ per cõſequentiam ſignorum, ſic concipitur à Beda lib. de natu. rer. cap. 38. vt progrediatur.

	Sig.	*gra.*	*mi.*	″	″	‴	″	″	″
ſingul. horis	0.	0.	32.	56.	27.	33.	7.	57.	41.
quolibet die	0	13.	10.	35.	1.	15.	11.	4.	35.
in 27. diebus	11.	0.	9.	17.	14.	15.	2.	45.	13.
& horis. 8.									

Et hanc circumuolutionem integram Epicycli eius 12. ſignorum & graduum 9. &c. diuidunt Aſtrologi in 28 partes æquales, quas vocant manſiones, alij in 28. dies & aliquot horas, incipientes & deſinentes ab apparitione Lunæ, & quia Luna ad punctum ſuum vnde ex coniunctione ſolis digreditur, interdum inuenit motum Solem à loco & progreſſum, vbi accenſa prius & illuminata fuit per vnum ſigni ſpatium, eumque oporteat illam conſequi, ea conterit ſpatium in conſecutione antequam cum eo congrediatur, duorum dierum, 44. minuto. trium ſecundorum. Quamobrem illis partibus adduntur duo dies & particulæ, & ſæpius à neomenia vna, ad aliam congreſſum ſunt 30 dies. Huius facilioris cognitionis cauſa, aureus inuentus à Iulio Cæſare ferur numerus ſpacij 9. annorum: quo expleto, omnes Lunæ peregrationes variæ, ad primum redeunt punctum, de quo videndus Ioan. de Sacroboſco lib. de anni ratione. Sed & hic annotatus in omnibus calendarijs & ephemeridibus quotumcũq;. Adijciã, quod tradunt anno Dom. 1574. Lunam fuiſſe in prima ſui manſione in 29. gradu. & 18. min. arietis, quæ eſt temperata, quæ durauit per 12. grad. & 51. minu. vt inde poſſis colligere per additionem ſemper 12. grad. & 51. minu. alias eius ſequentes manſiones, vt dicunt. De Lunæ na-

Digitized by Google

læ naturæ, Plin. lib. 2. cap. 6. & 99. & 10. 1. Galeot. Martius lib. de doct. promisc. 30.

De capite & cauda Draconis, & de eclipsibus seu deliquijs. CAP. XLVIII.

EXcentricus & ecliptica Solis, intersecatur à concentrico circulo æquantis Lunæ, versus orientem & versus occidentem. puncta autem illa & intersectiones vocantur nodi, caput & cauda draconis. caput, illa intersectio est quando à meridie per ecliptica mouetur in septentrionem Lunar cauda, intersectio qua à septentrione mouetur in meridiem. Sunt autem ista puncta sibi opposita, hinc eclipses. Eclipsis Lunæ, est interpositio corporis terræ, inter Solem & Lunam per diametrum in prædictis punctis Draconis Sole in cauda vel capite, & Luna in capite vel cauda existente; obscuratur tunc Luna, propter vmbram terræ, quæ ex diametro impedit ne radij Solis ad eam perueniant. Est autem deliquium hoc Lunæ, vel generale vel speciale: generale, quando tota Luna obscuratur quãdo Sol in altera parte Draconis, veluti in capite præcisè, Luna in altero in cauda scilicet præcisè. Particulare, cũ pars Lunæ obscuratur, cùm illi planetæ nõ sunt præcisè in dictis pũctis oppositi, sed propè: Luna nãq; cũ à sole lumẽ habeat, ex diametro opposita ob terram lumine destituitur. Et quamuis fiat singulis mensibus Solis & Lunæ oppositio, non tamen fit eclipsis: eò quod ex diametro non sibi opponantur, & vmbra pyramidalis terræ non impediat lumen Solis. Eclipsis Solis, est defectus luminis Solis quoad nos, ex interpositione corporis Lunæ inter oculos nostros & Solem: & fit sub alterutro nodorum Draconis, Sole vel Luna existentibus in altero punctorum vel propè. De defectu Solis & Lunæ, tractat Plin. lib. 2. cap. 10. & cap. 13. vbi id singulare, Solis defectum scilicet naturalem, non nisi nouissima primáve fieri Luna, quod vocant coitum. Composuit opus insigne de significatione & consideratione eclipsium, Cyprianus Leouicius inscriptum de eclipsibus, & Copernicus. Causas deliquij Solis etiam refert Dion Cassius lib. 60. hist. Rom. Hæcque de naturali deliquio Solis dicta censeantur. Nam eclipsis illa quæ in passione Domini nostri Iesu Christi facta fuit, præter naturam fuit, vt authorem naturæ testaretur: fueruntque ibi obseruata tria præter naturam eclipsium miracula. primum, quod

eclipsis

eclipsis fuit in plenilunio paschę, cum tamen nonnisi in coniunctione naturaliter fiat. 2. quod orientalis Solis pars fuit prior obscurata, & prior restituta lumini cum contrarium in naturali contingat. 3. quod Luna contra proprium morum ab oriente in occidentem progressa, cum soleat ab occidente in orientem incedere, vt ait Lucian. Antioch martyr. Atq; qui vidit de his scribitur D. Dion. Areopag. epistol. 7. ad Polycarpum & 11. ad Apolophanem. Ignorabant porrò antiquitus & Romani aliæque nationes, eclipsium causas, ideo Luna in defectu laborantem existimabant veneficijs, & ob id crepitu dissono æris, & luminibus accensis, ei se auxilium ferre arbitrabantur. Cuius & erroris fuit Pindarus & Stesichorus, vt ait Plin. lib. 2 cap. 12. Plutarch. in vita Aemilij, Ouuid. 4. Metamorph. meminit.

Aut sub cælatore rubenti,
Cum frustra resonant æra, auxiliaria Lunæ.

Et Iuuenal. de garrula loquens muliere.

Verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelues, vt tintinnabula dicas
Pulsari. tam nemo tubas atq; æra fatiget,
Vna laboranti poteris succurrere Lunæ.

Tradit & Liuius lib. 26.

Prognostica tempestatum ex stellis. CAP. XLIX.

EX stellis qui prognostica nosse desiderauerit, consulat Plin lib. 18. cap. 35. Tradit etiam Plin. lib. 18. cap. 25. digestionem siderum per dies & noctes anni, quidve opis facere oporteat pro temporum conuenientia. Notauit & Ptolō. inerrantium stellarum significationes, quas Nicolaus Leonicus latinos fecit, & adiecit Ouid. fast.

De Cometis. CAP. L.

EXpectabat forsan lector me hic dicturum quoq; de cometis, sed non existimaui aeris impressiones, stellarum tractationi miscendas, ideo de illis suo loco alibi dicemus Deo iuuante, scilicet in elementis. Interim autē sufficiet Plinij pertractatio lib. 2. c. 25 & Senec. lib. 7 de natur. quæst.

Qui primi stellas vel perfectius obseruarunt. CAP. LI.

IVpiter Belus à Plin. lib 6. p. 26. dicitur inuentor sideralis scientiæ, tamen lib. 5. cap. 12. autem siderum Phœnicibus

tibus tribuit, & cap. 32. l. 2. refert quæ quis inuenerit in obseruatione cœlesti. Diod. Siculus lib. 3 cap. 8. bibliothec. hist. tribuit eximiam eius peritiam apud Babylonios Chaldeis sacerdotibus. Sicut & Philo Iudæ. lib. de migratione Abrahami. Iosephus 1. antiquit. tribuit inuentionem liberis Seth nepotibus Adami, & Berosus lib. 1. de temporibus ante diluuium. Noachum & alios ante eum dixi insignes astrologos. Philo Iudæ. lib. biblica, antiquit. scribit, tempore quo Tharam filia Nachor genuit Loth, incolas terræ cœpisse astra inspicere & ex his diuinare. Lucianus lib. de astrologia notat hanc Astrolog. Aethiopes primos mortalibus tradidisse, & Aegyptijs communicasse imperfectam. Dehinc autem Lybies hanc aggressos, calluisse & Babylonios. Aegypti * semper in medendi libris, stellarum frictiam prognosticis coniunxerunt. Ptol. lib. quadrip. ope. 1. cap. 3. traditque Herodot. in 2. est excogitasse cuius Deorum esset mensis dies q;, & quo quis die genitus qualia sortiretur quâ mortem obiret qualis foret.

De Astrologia & Astronomia. CAP. LII.

COgnitio ex astrorum obseruatione, & ratiocinatione nata, astrologia dicitur, atque ideo subiectum eius scientiæ corpora sunt cœlestia: huius duæ partes, Theorica & practica. Theorica quæ & speculatiua, versatur in contemplatione quæ obseruat naturas, motus, orbes, circulos & reliqua astrorum accidentia, quam tractat abunde Ptolom. in almag. Practica ea est, quæ considerat eadem, sed non absolutè, sed quatenus res inferiores respiciunt, hoc est, quatenus explicant vires suas vt. influunt in res inferiores: quæ traditur à Ptolom. in opere quadrip. Alij vt Alphraga. corpus cœleste considerant trib. modis: 1. penes substantiam, sicuti consideratur in sphæræ tractatione: 2. penes motus, & ita consideratur in theoricis planetarum: 3. vt vim suam exercent penes res inferiores, quâ ratione considerantur in iudicijs astrorum. Corpora elementata patiuntur & agunt, & vias interdum spirituum animalium, per elementorum motus obsident; aliquando instrumenta & organa partis rationalis impediunt, vel violant: alioquin enim non agunt in viuendi rationem corpora cœlestia; quæ ipsa ratione & anima, sunt minora, & ob hominis salutem & vsum, non in perniciem creata, neq; vt dominantia. Falsò enim Mars furorem, Saturnus stuporem adducere creduntur. Nam

tur. Nam si demas nimium bilis excessum, vel atræ bilis copiam, neq; Martis aspectus furibundum, aut Saturni stupidum vel pauidum faciet: & sic de similib. Astronomi iudicia colligunt ex astris vanissimè & temerariè interdum, aliquando commodè circa aeris dispositionem & tempestates, fertilitates & sterilitates anni, ex effectibus pendentibus ex causis, quæ fuit prima obseruandorum syderum ratio. Sed ea naturæ humanæ præsumptio & temeritas est, vt saluberrimis orta initijs, ferè omnia verterit in nimium. Nec opus est me camerinam mouere, & Pici & aliorum piorum hominum in curiosam Astronomiam & eius iudicia, referre censuras, improbationemq; diuinationum de cogitatione quærentis, de natiuitatibus & alijs nugacissimis temerarijsq; disquisitionibus, de quibus integrum & satis magnum coegit opus Haly. Ptolo. Ponta. Firmicus, & alij eiusdem vanitatis asseclæ, vt Iaphar astrologus dictus Albumazar, qui octo edidit tract. de magnis coniunctionib. Monebo vnicè in judicijs astrorum considerari primum orbis partes, in quibus inuenitur, vnde natæ 12. regiones, quas vocant domos Astron. vbi planetarum & stellarum locum notat & obseruant, directionem, retrogradationem, stationem, aspectus, coniunctiones, & oppositiones, prohibitionem ab aspectu: num planeta sit vnitus Soli vel in cazimi sit, nũ combustus; nũ oppressus, nũ apparẽs vel latens: num in suo hayz vel similitudine, id est, nũ diurnus die appareat, vel sub terrã die sit, & nocturnus noctu appareat, num masculinus, in masc. signo: fœmininus, in fœmininõ: nũ obsessus, num peregrinus, nũ feralis, num eius vis ab alio absumatur, vel donetur, vel debilitetur: num in dignitate sua, vel regno, domicilio, & quotcõspirent ad eandem naturam astra in themate cœli. De quibus in proprio 2. lib. Isago. latè Schonner. Cyprianus.

De vsu ephemeridum. In ephemeridibus, & Mizaldus, & Orontius in explicatione quoq; ephemeridum, Ptolom. in Almag. Franc. Saizosius, Iouia. Ponta. duob. li. de reb. cœl. Cleomedes in 2. & alij. Scio tamen pertinaces quamplurimos, & vanissimos huius artis professores, pestes & perniciem ingeniorum & animarum, qui diuinatricem illam excolunt, laudãt & defendunt Astronomiam, semper discentes & nũquam ad rei veritatẽ peruenientes in fata illa gentilitia explosa à fide Christiana miserè relapsos. Verum hic nõ datur locus latius spatiandi, sed vela contraho, precatus Deum, vt magistratuum aliquando velit animos excitare, qui iffis vel silenti-

silentium vel pœnam imperent, antequã in idololatriã fœdius Christianum nomen collabatur: Deus bone non enim propter stellas hominẽ, sed propter hominem stellas & reliqua ad eius vtilitatem, nec ad mali causam, creasti: sed in signa & tempora. Genes 1. & in lib. tuo omnes scribentur, dies formabuntur, & nemo in eis. psal. 138. neq; stellarum vis causam necessariò hominibus, scilicet animæ adijcit, sed periculi ex temperamento corporis signat, nisi præcaueantur, non secus ac lex ipsa demonstrat, peccatum, & pœnã peccati statuit, nisi peccatum præcaueamus: idcirco signa astra dicta. Quamobrem & fames, & pestes, & aeris motus corrupti, bella si quæ ex siccitate cerebri & sanguinis calore ingruant, caueri possunt triplici remedio. 1. precibus ad Deum fusis, vt pestis cessauit tempore Greg. 9. Romæ supplicationibus, aliaque alijs temporibus pericula terræ motuum, incendiorum, bellorum, &c. Deinceps 2. optimo rationis & prouidẽtiæ hominibus concessæ vsu 3. rerum naturalium præmunitione, vt in peste, optimis antidotis, aeris emendatione, optima cura: in summa non pericula ex cœli configuratione, nõ vita, scelera, & impietates, sed ex nostra malitia & socordia, & contemptu Dei nascuntur. Itaq; non necessitate stellas docuit Alcinous de doct. Plat. cap. 11. & eximiè Proclo lib. 1. ope. quad. cap. 3. tract 1. & Apollo dæmonum oraculum, fassus quoq; vitari posse effectus hos etiam magicos, vt autor Porphyr. & Euseb. lib. 6. de præpar. Euang. cap. 3. perstringit & damnat acerrimè istos genethliacos & diuinatores per astra Deus, per Esaiam cap. 47. Sic ab Ecclesia catholica Priscillanistas hæreticos, quod factum acciperent ab influente necessitate astri, sub quo nati essent & similes illis, vt notat D. Aug. 5. de Ciuit. cap. 1. Greg. in homil. de die epipha. Improbarunt hanc diuinatricem Astrologiam Bardassanes Syrus, Euseb. lib. 6 præp. Euang. cap. 6. 7. & 9. Orig super genes. D. Basil. examer. hom 6. Augu. de doct. Christ. Interdicitur inanis stellarum diuinatio, & in electionibus obseruatio consilio Mart. papæ, can. nõ liceat. 26. q. 5. in dec. Grat. Hiere. Cap. 10. & 27. Improbat D. Paul. ad Gal 4 obseruatis dies & tempora &c. Meminit Suidas in verbo βλακεννόμιον fuisse tributum stultorum, quod Alexandriæ pendebant Astrologi, eo quòd ab stultis consulerentur. Probatur autem illa ab omnibus quæ terminos naturæ non transgreditur, & à Phil. Iudæ. lib de mundi opif. Quamuis nec ista quoque planè certa, ob syderum non plenè cognitum locum vel mo-

Digitized by Google

tum, vel ob celerem rotationem orbis, unde & citius effectus quàm prædixerint Astrologi, vel tardius accidunt, illud prochemasim, istud epichemasim dicentes.

Sequuntur nunc tabulæ, de quibus in hoc libro superius mentio habita est, ad quas reiecimus lectorem, excerptæ ex isagogica astrologia, & ex instructione ephemeridum Ioannis Schonneri.

Planetarum atq; stellarum fixarum loca figere cœli magistraliter inferere. ex Canone XX. instructionis Ephemeridum.

CAP. LIII.

PEr præcedentem erige figuram duodecim domiciliorum cœli, aut per aliquem alium modum deinde diligenter considera, an locus planetæ ex ephemeride sumptus, sit de signis & gradibus intermediis duarum proximarum cuspidum domorum, vel ne: nam si fuerit de illis, locum eius in hanc eandem domum tuæ figuræ impone. Sic eodem modo vide etiam in aliis domibus, planetam in hanc domum intrudendo, quæ scilicet domus gradum planetæ cõprehendit. Si autem planeta habuerit latitudinem, fuerit-que prope cuspidem alicuius domus, continget eundem interdum cadere in domum sequentem, & interdum in præcedentem, iuxta magnitudinem latitudinis ac partem eius. Sed quia res ista laboriosa incipientibus videbitur, missam in præsentiarum eam faciamus: qui verò curiosius & exactius hæc rimari voluerit, tabulas directionum doctissimi M. Ioannis de monte regio consulet, problemate 21. Hic etiam summè notandum venit, quòd apud Astronomos dies æquales vsurpentur tantum pro motuum inquisitione confectæ necessariò, & ideo omnis motus diebus æqualibus quæritur, & non inæqualibus. Iam etiam ob rem omnes coniunctiones, oppositiones, & quadraturæ ex tabulis calculatæ, sunt æqualium dierum, sicut & eorum motus. Sed ut etiam in æqualibus fierent diebus, addita est eis æquatio dierum. Nam etiam iuxta tempus hoc in æqualium dierum sumitur ascendens. Est enim tempus horarum inæqualium dierum, siue naturalium, siue differentium, siue realium, quod ubique apud omnes in rerum natura est, & numeratur. Hoc tempus aptum minimè pro motuum inquisitione. Quare si motum cupis pro

Digitized by Google

dato tempore, subduc æquatione dierum à tempore dato, ut fiat æqualium dierum pro motuum collectione aptum. Quare etiam tabella Lunæ insta posita, subtrahit à loco Lunæ minuta, quæ conueniunt æquationi dierum, ut locus Lunæ ad dies inæquales fiat. Quare si locum Lunæ thematis coniunctionis, oppositionis, aut quadraturæ imponere cupis, quære primo locum Solis illius diei in tabula Lunæ sequenti, signum in fronte, gradum autem, aut viciniorem in latere sinistro, & in angulo communi offendes minuta ex lunari motu ad quoduis tempus supputato demanda, propter æquationem dierum. Est etiam aliud aduertendũ in lunari motu propter diuersitatem meridianorum contingens. Nam ephemerides ad unum certum meridianum supputatæ sunt. Quare alia insignia loca, quæ sub alio atq; alio meridiano sita sunt, qui his laboribus æque uti desiderauerint, motui Lunæ ut supra verificato, minuta in tabella insignium ciuitatum, sub charactere, ☽ è regione ciuitatis, reperta, adimat, vel abiiciat, prout literæ A vel M. iisdem minutis fuerint adiectæ. Planetæ autem cæteri ob tarditatem motus eorum, hac sarciendi formula non egent.

Vide fol. 46.

Digitized by Google

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS, LIBER IX.

Vbi agitur de Homine.

Homo quid. CAP. I.

QVIA homo ad vniuersi orbis habitum institutus est vt ait Aristot. 1. de histori animal. cap. 15. postquam de magno hoc mundo cœlesti diximus, de paruo. de homine videlicet, dicendum. Magnum quippe quid est homo, respectu artificis Dei, parium autem quippiam ratione pulueris vnde sumptus est, vt ait D. Basil. Magnus lib. examer. homil. 11. homo epitoma omnium rerum, ideo paruus mundus, particulam vndiq; dissectã habens, vt ait Horat. 1. carm. od. 6. Imago; & omnium superiorum donum, teste Hesiodo in 1. oper. & dier sub nomine Pãdoræ, inest illi à Deo insufflata anima immortalis quam cũ Angelis participat & intelligit, vt sentiat cum reliquis animalibus, vegetatur, & crescit vt plantæ, viuere illud commune cum illis habet, & esse cũ reliquis; vt ait Aristot. 1. de moribus ad Nicom. c. 7. Dicitur & mens hominis cum syderibus esse communis, prout explicat Macrob. li. 1. in som. Scip. c. 14. Quamobrem & rectè Protagoras dicebat hominem rerum omnium esse mensuram, etsi aliter possit sententia intelligi apud Plato. in Craty. & Theæteto, homo ab humo dicitur. hoc est, à terra: non ab homine humus, vt falsò sibi persuasit Varro in 4. de ling. lat. Nam, vt ait Cic. 2. de natur. Deor. Deus homines humo excitatos, celsos, & erectos constituit, &c. & 1. Tuscula. humari homo, tegi dixit. Retinet consensus ferè omnium gentium, vt à parte, à quâ quis ortũ habuerit, familiæ saltem nomen ferat: coactus autem ex limo terræ homo, vt ait Horat. od 6 lib. 1. Car. Et Hesiod. per Prometheum, scilicet prouidentiam diuinam, per Deum ipsum, vt ait Moses Genes. cap 1. Quamobrem & nomen matris & originis retinuit, apud Hebræos quoque dictus אדם Adam, quia terram ex qua sumptus, אדמה adama vocãt, & Græci ἄνδρας ἐπιχθονίους, homines terrenos, vt Homerus ili-

Digitized by Google

ris Iliad. α. & alibi. Quamuis & alijs omnibus dicatur illis homo, vt ἀνὴρ, ἀνδρωπος, βροτὸς, φώς, &c. homo autē est animal ratione præditum, constans anima & corpore cōuenientē sibi. Hebræi docuerūt primi, duplici natura hominem fuisse constitutum, cuius altera pars, cùm incorporea & immortalis sit, verus homo existit, ad imaginem & similitudinem Dei non fortuna & casu, sed à Deo ipso creatus, vt ab eo diuina sua maiestas laudaretur. Quod autē circumiacet sibi terrenum corpus, & opus etiam ipsius Dei est, de terra sumptum, & in terram rediens, vt scribit Euseb Pamphil. lib. 7. de præpar. Euang. c. 7. quod docetur in cap. 1. Gen. Porrò ad similitudinem Dei & imaginē creatus à Deo homo, prout explicat D. Ambro. tom 4. in si. hexamer. & lib. de dignit. homi. c. 2. & in Psal, 118. sermo. 10. D. Bernard. in prin. meditatio D. Basil. hexamer. homil. 10. D. Athan. in refutatio, contra hypocri. Meletij & Pauli Samosatensis, & quæst. 8. lib. de diuers. quæstio. Cyrill. Alexand. lib. 4. Thesauri contra hæret. c. 1. & lib. 13. c. 3 Eusebius lib. 7. de præpar. Euang. c. 4 Quint. Septi. Tertullia. li. 2. contra Marcionem, Rabini in vaizra raba in Leuit, c. 4. Galat. in Iudæos. lib. 2. c. 8. Philo Iudæus lib. quod deterius potiori insidiari soleat, & li. de mundi opific. Theophyl. Theolog. lib. 2. contra Anatolium, D. Faustus lib. 2. de gratia & liber. arbit. c. 7. Leuinus Lemnius lib. 1. de occult. naturæ mirac. c. 2. & 14. Diuinitatis participem quoque hominem, & ideo in tractatione animalium præponendum ait, & Aristot lib 2. de part. animal. c. 10. Et factum esse hominem rationis solum participem, animal solum rationale, propriè Arist. 1. Ethicor. c. 7. & problema. sectio 29. q. 11. Macrob. in 1. in som. Scipio. ca. 14. Claudius Aelianus in prologo histor. animal. docuerunt. At constare anima & corpore simul, & ex duobus fieri hominē, probat Plutarc. lib. de virtu. mor. Philiscus cùm consolatur Cicer, exulantem apud Dionem li. 38. histor. Roma. Macrob. lib 1. in somn. Scip. c 11. Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. illuminato Gregor. Nazianz. orat. de pauperib. amandis, & alij. Itaq; mortuus homo, quanquam figuræ formam habeat eandem, tamen homo non est nisi hominis communione, quia fungi suo officio non potest, vt ait Arist. lib. 1. de part animal. c. 1. moritur animal cùm anima discedit, hinc corpus δέμας hoc est vinculū, & σῶμα quasi σῆμα animæ sepulchrum & carcer, apud Plato. in Gorg. & Crat. docet & eadem Macrob. 2 in som. Scip. cap. 12.

Digitized by Google

Quot Species hominum. CAP. II.

VNum genus hominum est, vnus homo à Deo primum creatus: Dehinc ex eius latere fœmina producta, sexuque distinctus: vna substantia humana adiutorium simile, Genes. 1. vt non mirum sit si hominis appellatio vtrunq; contineat sexum, vt Iurisconsult. norunt. Quod negauit tamen aliquis in synodo Matisconensi, donec à patribus illi ex sacra apertum est pagina, teste Greg. Turon lib. 8. histor. Franco. cap 20. de ijs latius, si Deus velit, in nostra iuris epitome prosequemur. Sexu itaque alij masculi, alij fœminæ, & tertium genus quoddam compositum, androgynum, aliudque quartum corpus Eunuchorum qui neutrius generis sunt. Rursum Theophrastus Paracel in philosophia magna tractat. 1. & 2. lib de homuncul. homines diuidit in Adamicos, quales nos, & non Adamicos, qui propagationem non habent ab Adamo, quorum posteremorum alios in aquis, alios in aere, alios in montibus, alios in igne degere ait: primos vocans Vndenas, seu Nymphas, qui in terra Pygmæos & Sylphas: montium Gnomos: morantes in igne Salamandras, quæ omnia nos in dicta Epitome interpretamur, & improba visa expungimus, & de Trytonibus, deque monstris explicamus quædam non iniucunda. Possemus & hic distinctiones hominum propè infinitas adijcere ex secunda parte speculi artis nostræ, à bonitate, magnitudine, &c. vt alij sint meliores, mali alij, alij boni, magni: parui, macrobij cito sublati, &c. verum hæc ad compendium & Syntaxim non faciunt.

De primo ortu hominis. CAP. III.

AMbigere videtur Plato 6. de legibus de hominis principio, dum ait, Hominum generatio vel nunquam incœpit, aut inæstimabili ante nos initio cœpit. Sic reliqui qui ingenitum dixerunt mundum & incorruptibilem, pari modo sine origine esse rati sunt humanum genus, & ab æterno, vt Pythagoras Samius, Archytas Tarent. Aristoteles Stagir. Xenocrates, & alij, teste Censorino, & objcit Aristoteli Iustinus Martyr lib. de euersione falsor. eius dogmatum, dum expugnat primum de auditu naturali, quod ignorauerit primam plantam & primum animal. Aegyptij ab orbis initio primos homines apud se creatos

creatos aiunt, cùm bonitate fœlicitateque soli, tum propter Nilum, qui multa generat, & suapte natura quæ genuit, facillimè nutrit. Sicut & limo terræ à Sole arefacto animalia perfecta nascuntur, ut ait Diodor. Sicul. lib 1. cap. 2. Macrobius post longam cum Euangelo disputationem, ouum ne prius fuerit, an gallina, tandem cap. 16. lib. 7. Saturn. generaleм constituit regulam: in primo rerum ortu, animantes quæ solo semine generantur, opifice natura prius extitisse perfectas, at quomodo non explicat. Ouid 1. Metamorph. cum Hesiod. in 1. oper & dierum, & Horat. in 6. ode 1. lib. carm. traduat, à Prometheo filio, ut diximus, Iapeti, hominem vel eius imaginem ex luto fabricatam, & igne cœlesti animatam: insulsè quidem cum non animaduertant, hominem se dicere à filio Iapeti, & ita ab homine factum primum: debuerant enim ostendere unde primus homo ille Iapetus, & eius maiores. M Cato in fragmentis de orginibus refert opinionem eorum, qui dicunt elementa cocuntia, sensim in sua loca homines produxisse. At Christiana veraque est fides, hominem primum à Deo ex limo terræ vel puluere formatum, & inspiratione Dei viuificatū, Euamque ei similem ex latere erutam in adiutorium Genes. cap. 1. Inspiratio autem Dei in faciem hominis, traditio est animæ rationalis, ut ait Albinus in quæstio. in Genes. Lapsi, sunt autem Rabini Hebræorum in explicatione cap. 1. Genes. dum non nouerant sanctissimam unius essentiæ trinitatem, dum ait Deus, faciamus hominem ad imaginem, &c. rati ad stellas & Angelos Deum loqui, eosque fuisse coadiutores formationis Adami: cum tamen sequatur, & fecit Deus hominem, ut scribit Philo Iudæus, lib. de profugis. Traditque Cyrillus Alexand. lib. 2. contra Iulian. illud faciamus, quasi consilium, hyperbolicum esse sermonem, ut rem magnam facturum se designaret. Lapsi pariter stolidissimè Seueriani hæretici, qui hominis dimidiam partem dixerunt esse diaboli, aliam dimidiam Dei, quæ infra vmbilicum diaboli, quod tollit Epiphanius tom. 3. lib. 1. aduersus hereses, hæresi 45.

Dicendorum de homine paraskene.

CAP. IV.

QVia diximus in cellula hominis, in speculo artis, ibi locum, & fontem rationum, & argumentorum,

Digitized by Google

quæ ab inuentis ab homine sunt: in tractatu hoc de homine non separatim de corpore eius, & eius partibus, & membris dicemus, nam de his tractabitur cum de animalibus, seu vita sensuali agemus: non etiam de hominis alia parte insigniori, de anima: seorsum enim de ea postea, sed de homine prout constat anima, & corpore, atque ita eius tantùm inuenta, & artes percurremus. Itaque explicabo ordine diuisionem rationalis cognitionis, quam præscripsimus libro 4. Syntaxeon, capite 5. vbi scientiam partiti sumus in speculatiuam, & practicam: speculatiuam rursum, in realem, & rationalem. Realem autem in metaphysicam, physicam, & mathematicam. Rationales speculatiuas, in grammaticam, dialecticam, rhetoricam, poeticam, historiam. Practicam iterum, in actiuam & factiuam: & illam in politicam, ethicam, œconomicam: hanc autem factiuam in mechanicas, quæ plures sunt.

De triplici vita & contemplatiua.

CAP. V.

TRiplex modus viuendi, vnde vitæ tres species, contemplatiua, actiua, & effectiua. Contemplatiua seu speculatiua, duos gradus habet: speculatio quippe, diuinorum & scientiarum: summa vita Dei contemplatio: infima, effectiua: inter vtramque media, actiua. Contemplantur itaque qui scientiis & sapientiæ insistunt. Agunt, qui prudentiam moralesque virtutes excolunt. Efficiunt, qui aliqua arte mechanica, sibi victum comparant, de quibus Aristot. 1. Ethic. cap. 5. Proximè accedit Philo Iudæus lib. Quis rerum diuinarum sit hæres: verum is ad Deum contemplatiuæ vitæ finem refert, & optimè. Nec incommodè, vt opinor, hæc viuendi genera, ad duo contrahemus, cum Cic. 4. epist. ad Attic. epist. 31. in πρακτικὸν βίον, καὶ θεωρητικὸν, in practicum seu actiuum, & theoriticum seu contemplatiuum. Contemplatiuum spirituale est, aliud circa corporalia versatur, vnde quanto spiritalia præstantiora corporalibus, & anima corpore, tanto theoritica seu speculatio, præstantior actiua vita erit: non oportet tamen arbitrari contemplatiuam omnino actione liberam: caret enim extranea actione, cæterum suam spiritualem habet, vt ait Plato in Philebo, alioquin vt trunci arborum & pondus inutile terræ contemplantes nominati essent à societate hominum explodendi. Qua distinctione componitur illa celeberrima

Digitized by Google

liberrima controuersia agitata apud Aristot. 7. polit. cap. 2. & 3. de præstantia potiori vitæ actiuæ & contemplatiuæ. Agunt quippe sed subiecto meliori animæ inquam contemplantes. Ideò scribit Philo Iudæ. lib de vita contemplatiua, solitarios illos contemplatiuos Ecclesiæ catholicæ primos dictos therapeutas, id est, curatores seu medicos, quod profiterentur medicinam, ista vulgari præstantiorem, per oppida omnia. Hæc enim medicina vulgi, solis corporibus medetur: illa autem liberat animas morbis grauibus, quos inflixerunt voluptates, concupiscentiæ, dolores, timores, auaritia, & cæteræ perturbationes, vitiorumque agmina, idque Dei virtute. Sic & D. Paulus ad Philipp. 3. scribebat quidem; nostra conuersatio est in cœlis: sed tamen quãta ipse egerit, quis non videt? dum ait se in multa pericula incidisse, ob actionem prædicationis verbi Dei. Liquetque ex Actibus Apostol. ipsum, & reliquos Apostolos peregrinationes instituisse ad curandas animas. Docet & Abdias Babylonicus, & ipsamet sacrosancta Euangelia, in quibus Deus ipse *Dominus* noster Iesus Christus laborauerit & certauerit usque ad mortem. Nec in illis prætermittitur, quod ibat & ipse per ciuitates, & castella euangelizare, Matth. 13. utque defessus in via iuxta puteum cum Samaritana constiterit. Dixitque discipulis apud D. Ioannem, cap. 15. in hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum adferatis, & efficiamini mei discipuli, & postea, posui vos, ut eatis, & fructum adferatis, & fructus vester maneat. Noluit & otiosos stare in plateis homines, bonus paterfamilias, sed illos conduxit ut irent in vineam suam & operarentur. Matth 20. & D. Paul. qui noluerit operari non manducet, 2. Thess. 3. laborarunt omnes quotquot viri patres, cœleste regnum promeruerunt Non quidem omnes illa vitæ actione corporali, sed spiritualia seminantes, & colentes, proque illis vigilantes. ut & Angeli apud D. Dionys. Areopag. in cœlesti hierarchia, sunt in contemplatiua vita constituti, at non otiosi: sed alii in laudibus Dei assidui & orationibus, alii in hierarchiis instruendis deputati, alii ministerio proprio hominum, & rerum omnium. prout Deo videtur, assignati. Solitarius D. Hieron. aliquando, sed non semper, & fuerũt Helias, Eliseus, & Ioan. Baptista in desertis & montanis habitantes, at nec illi otiosi, non inutiles, sed prædicationibus & in eruditendis hominibus: studui. Hanc vitam contemplatiuam omnes homines, ut proprium sequi debereat. quia

Digitized by Google

homo natus non est, vt hæc vilia, & fæces terræ sibi peregrinanti condat: non vt instar brutorum, & porcorum voluptatib. fœdis & spurcissimis sese volutet, sed vt Deum cognoscat, veneretur, & colat, vtq; ad nutum, veluti domini, sic in talentis ab illo datis negotiatus, cum eius mandata recepterit ab hoc hospitiolo, & carcere corporis acceperit, liber ab omni pondere isto terrestri ad eū perueniat. Turbantur certè erga plurima homines, & laborant in superfluis, & inutilibus, vel potius nociuis: cum tantùm vnum sit necessarium, vt Dominus dixit ad Martham. vnum autem illud est, Deus, & ex eius mandatis, & voluntate vitam componet, seruire, Deo, quod opus vnum debet esse omnium Christianorum, ad hunc quæcunque agunt ad illius gloriam referre, alioquin perperam & suo malo turbantur erga plurima. Hanc contemplationem in Theologia nemo nō videt habere materiam. Quamobrem cùm de ea dictum sit lib. 6. Syntax. non vltra immorabimur. Sed ad alias speculatiuas scientias transgrediemur, & postea de actiuis, & factitijs agemus scientijs & artibus. Verum primum de metaphysica, quæ Aristoteles tradidit audiamus. Et quid de transcendentibus nobis magis placuit explicemus.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS,
LIBER X.

In quo agitur de Metaphysica.

Finis Metaphysices, Dei cognitio.

CAP. I.

METaphysices illa sunt, quæ post cognitas naturales causas, animum rationis participem & intellectus, ad altiorem perducunt considerationem, vt cognoscat, quoad fieri & consequi poterit, opificem illum supremum, vnum, & illud quod est semper, quod nunquam fuit aliud, nec futurum est quam solum est, quodq; nihil aliud est, quàm Deus vnus, qui sine principio omnium

Digitized by Google

omnium principium, fine medio & fine omnium: Finis, à quo, per quem, & propter quem, & ad quem omnia. Sic Auicen. 1 suæ Metaphys. c. 3. scopum vltimum indagationis Metaphysicæ esse fatetur cognitionem Dei altissimi, & angelorum spiritalium. Non enim potest anima quiescere in naturalibus & visibilibus, dum videt omnia mutuò colligata, nisi ad vnam primamq; causam fine principio conscendent. Et dum à concatenatione rerum visibilium peruenit ad inuisibilia, tũc pari ratione ab inuisibilibus, ad inuisibilia alia maiora & præstantiora transiens, ob infirmitatem animi, & rationis, & præstantiam diuinitatis quam perquirit, luctatur cum intelligentijs: quas si ordine rectè ad vnum direxerit, optatum consequitur finem. Quandiu autem per illas rerum varietates & typos, vt in labyrintho animum exercet, tandiu in metaphysicis angitur & torqueturque difficiliora eo magis, quanto quis longius à via cognoscendi Deum verũ, aberrat. Vt mirum non sit tot anfractus, tot scopulos, Aristotelẽ, & alios Ethnicos offendisse, totq; labores passos in metaphysicis, dum lumen rationis tantum sequerentur, nec veram de Deo haberent rationem, quibus hodie mulierculæ quæuis, vel rusticus, fideli symbolo catholico informatus iure præire posset. Cùm nobis via compendiaria, & certissima, qui filius Dei est, veruſq; cum Deo Deus vnus, incognita prorsus mysteria reuelauerit, & per Spiritum sanctum omnẽ docuerit veritatem. Quamobrem Christiani ibi incipiunt scientiam & sciendi initium, vbi Philosophorum anchoram figebat suprema cognitio: olim ab elementis mundi orsi & physicis, hodie à Dei summi vera & certissima cognitione, quæ in epitomen, & familiarem, & necessariam reducta, Credo in Deum, &c.

MATERIA METAPHYSICES.

Vnum, ens, substantia, accidens, potentia, actus, necessarium, contingens, dependens, independens, finitum, infinitum. CAP. II.

CONsiderat autem Metaphysica, vniuersalia quantum vniuersaliter potest, & quantum consequi potest generage-

nera generalissima, vt possit hos rerum humanarum, & existentium dispersos riuulos, ad quasdam origines, & fontes reducere, & postea illa generalissima ad vnum contrahere, & vnum illud cognoscere. Ideo eius materia, ens vnum quod mente tantum comprehensibile, diuisum in alia duo, in substantiam & accidens: quæ postea per modos essendi in abstracto, hoc est, generaliter, sine concreto indiuiduo cui hærent, considerat. In ente accidentis considerat nouem modos, quos prædicamenta dicit, quantitatem, qualitatem, relationem, passionem, &c. prout explicauimus lib. 1. Synt. cap. 4. & 5. & explicaturi latiùs, si Deus voluerit, proprijs cõmentarijs, quos paratos de his habemus. Considerat & Metaphysicus alia abstracta vniuersalia, potentiam, vt materiam: actum, vt formam: necessarium, contingens, dependens, independens, finitum in eo esse, & infinitum in esse. Considerat & potissimùm transcendentia. Quæ omnia nos in nostra methodo in Syntaxi proposuimus, cum omnis demonstratio maximè à communibus, & posteà ex proprijs pendeat. Ens itaque in vniuersali contemplatione, subiectum est metaphysices: in concreto autem & particulari ratione, pro modo concretionis, est singularium doctrinarum. Sic Physicus tractat de ente mobili: Mathematicus de ente quanto. Hinc fit, vt Aristoteles summoperè in 1. Metaph. & alibi laboret, circa vniuersale principium rerum omnium, quod ab exordio Moses Geneseos mundi, cap 1. explicat: In principio creauit Deus cœlum & terram. Et D. Ioannes cap. 1. Euang. In principio erat Verbum, & Deus erat Verbũ, omnia per ipsum facta sunt, &c.

Veritas aliud subiectum Metaphysices.

CAP. III.

SEcundo libro in veritatis speculatione Aristoteles anhelat, cùm tamen Deus ipse sit veritas, Dominus noster Iesus Christus, qui nobis veritatis lumen effulsit, plenus gratiæ & veritatis. D. Ioan. cap. 1. 5. 8. 14. 16. 17. & sine hac veritate nunquam certè finis ille Metaphysices, qui omnem humanæ naturæ superat intellectum, nempe Deus, nobis innotuisset. Non enim potest apprehendi quod infinitum est, & increatum, à tã exigua creatura ab anima dico finita, cùm nec naturaliter minus possit continere quod maius est, vnde oportuit ens illud reuelari, & fide credi, non per causas indagare; cũ infinitis gradibus, causæ rerum & res sint Deo mino-

Digitized by Google

minores. Et ita cùm ex generalioribus cognitio pendeat effectuum. Deus cùm quid supra se non habeat, & omnia sine comparatione aliqua perfectionis, infinitè illo sint inferiora, non potuit declarari perfectè per res aliquas, nec repræsentari. Nec veritatis inquisitio ad eum nostra imbecillitate pertingere, nec ex puteo Democriti prodire veritas sine diuino ductu. Duobus etiam veritatem nobis intercipientibus vltrà inquisiti altitudinem, & sublimitatem, nempe consuetudine & natura ipsa. Consuetudo quippe viuendi, si leges diuinas nō sequaris, tantùm valuit, vt falsa pro veris suadeat, & aciem animi retundat. Quod enim apud nos iustum, alia in prouincia, imò in eadem paulò pòst iniustum & impium videtur: & natura hominis, animus in hoc sepulchro animus viuens, contagione corporis & erroribus sensuum, & tyrannis imaginationis simulacris, tot erroribus inuoluitur, vt maxima sui parte à suo intellectu puro deciderit. Ita crassis conspurcatus nebulis, vt diuinitatis & veritatis radios non concipiat. Quibus mederi cupientes Metaphysici, probis argumentationibus consuetudinem emendandam esse statuerunt: naturæ autem tenebras, opinione, vt homo in singulis scientijs certitudinem tantùm conuenientem stabiliat. Sed neq; Aristoteles tales docuit argumentationes, nec conuenientes illas certitudines veras esse ostendit. Sunt etenim & in argumentationibus & scientijs varia, & quidem diuersorum Philosophorum insignis authoritatis apud suos, studia & axiomata, vt postquam quisque sua rationibus propè firmata existimauerit, statim videamus columnas rationum eorum deijci probabilioribus, vt veritatem certè nunquam cognouerint. nec ad illius vmbram peruenerint: neq; suis argumẽtis & disputationibus potuerint vnquam verè demonstrare, quid, & vbi summum illud ens bonumque, quies, & terum omnium principium. Sed omnes quotquotiter ad id inquirendum pernauigare tentarunt, in ipso portu naufragium fecerunt, vel defecerunt, intercepti ab instituto cursu ab ijs, quæ speciem quidem boni habeant, sed summum non erant. Alij à voluptate, alij à virtute, alij à pulchritudine, alij à diuitijs alij à similibus propè infinitis irretiti: donec veritas ipsa dixit. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum Patrem, & quem misisti Iesum Christum, Ioan. 17. cap. 3. ad Rom. 6.

De Qua-

De Quæstionibus quæ præmittunt Metaphysici. CAP. IV.

QVocirca Aristoteles, cùm quò se verteret certum non haberet, tam inuolutus suis axiomatibus & fluctuãs, per totum lib 3. Metaph. iactatur, nunc hac, nunc illac circa quæstiunculas occupatus, quas præcedere debere arbitrabatur, cùm tamen certum signum ignorantiæ docentis videatur in omnem lapidẽ impingere, & inuolutè rem pertractare: atq; ludit ordinem in eo.

1 An vnius scientiæ tantùm, an multarum sit causas speculari? Hanc non resoluit Aristoteles, sed Iauellus soluit lib. 3. Metaph. cap. 2.

2 Num solius Metaphysices, substantiæ principia considerare? Resoluit affirmatiuè 4. Metaph. text. 7. & 8.

3 Num vnius scientiæ simul de omnibus substantijs dicere, vel si diuersæ de diuersis? Resoluit cum distinctione in lib. 4. Metaph. tex. 2.

4 Num etiam Metaphysices tractare de substantijs & accidentibus, & vnius esse scientiæ? Resoluit lib. 4. Metaphys. tex. 4.

5 Num principia rerum sint genera, & an illa communissima: vt ens, vnum, magnum, paruum? Non resoluit, sed Iauellus soluit, cap. 7 lib 3. Metaph.

6 Vtrum præter singulare sensibile detur aliquod ens magis vniuersale, quam separatum, quod sit compositum, vel materia, vel forma? Negat Aristoteles 7. libro Metaphys.

7 Vtrum omnium indiuiduorum vnius speciei, vt omnium hominum, sit vna quiditas, siue vna forma? Negat Aristoteles lib. 7. Metaph. tex. 20.

8 Vtrúmne omnium rerum sint eadem principia numero, vel eadem specie & diuersa numero? Resoluit cum distinctione Aristoteles 12. Metaph tex. 19. vsq; 29.

9 Num eadem principia corruptibilium & incorruptibilũ? Huius resolut. ex Aristotel. 12. Metaphys. tex. 34. 8. Physic. tex. 48. & ex 2. de Gener. tex. 55.

10. Vtrum vnum & ens sit substantia rerum, vel non? Determinat partim in 4. & 10. & 12 Metaph.

11. Num numeri, & corpora, & superficies, & lineæ, dicant substantiam rerum sensibilium? Determinat in 8. Metaphys.

12 Num

12 Num præter res singulares sensibiles, & præter magnitudines mathematicas, quæ non sunt substantia rerum sensibilium, nec principia substantialia, necessarium sit ponere formas, id est Ideas separatas? Negat Aristoteles lib 7.

13. Sintne principia rerum in actu, vel in potentia? Determinat cum distinct. lib. 12. Metaph. text. 30. & 31 & libro 9. text. 13.

14. Et num prima rerũ principia sint vniuersalia, vel singularia? Soluit lib. 7 tex. 46. 47. 48.

15 Num præter substantias sensibiles singulares, dentur aliæ substantiæ separatæ à materia, quas Platonici dicunt ideas, seu species, vt homo per se, leo per se. Negat ideas Ethic. 2. & 2. de Phys. aud. tex. 19. lib. de Gener. 1 7. & li. 12. Metaph.

De speculatione Metaphysices circa substantiam, accidens, vnum, simile, æquale.

CAP. V.

AC posteà superatis illis obicibus, in aliam desilijt libro 4. disputationem, de substantia: & abundè prosequitur Metaphysicam versari circa ens, & circa accidentia, quæ per se conueniunt enti circa vnum simile & æquale, agitque de his & de primis principijs, quæ vocat dignitates Mathematicas: & mirum in modũ digladiatur pro probatione & defensione primi principij, quod tamen quia Deum verum non nouerat, non tradidit.

Quid 5. lib. Metaphysices tractet Aristoteles.

CAP. VI.

ITerumque in quinto, cùm sibi non satisfeciſſet explicat quid sentiat, & quomodo distinguat principium, causam, elementum, nauram, necessarium, vnum, ens, substantiam, idem, opposita, contraria, priora & posteriora, potentiam, quantum, quale, ad aliquid, perfectum, terminũ, secundùm quod dispositionẽ, habitum, passionem, priuationem, habere, ex aliquo esse, partem, totum, mutilum, genus, falsum, accidens, & alia, quorum hoc accipe schema, quod colligit Iodochus Clichtoneus Neoportnensis in commentarijs in Fabri Stapul. introductionem in Metaph. c. 5. Cuius prior numerus, ordinem terminorum, alter quot habeant acceptiones explicat.

Ordo.

Digitized by Google

Ordo.	Acceptiones.	Ordo.	Acceptiones.
1.	Principium.	7	22. Impotentia.
2.	Causa.	4	23. Impossibile.
3.	Elementum.	4	24. Quantum.
4.	Natura,	6	25. Quale.
5.	Necessarium.	5	26. Ad aliquid.
6.	Vnum.	8	27. Perfectum.
7.	Multa.	8	28. Terminus.
8.	Ens.	14	29. Secundum quod.
9.	Ens per accidens.	3	30. Secundum se.
10.	Substantia.	4	31. Habitus.
11.	Idem.	8	32. Passio.
12.	Diuersum.	8	33. Priuatio.
13.	Differens.	2	34. Habere.
14.	Simile.	5	35. Ex quo.
15.	Dissimile.	5	36. Pars.
16.	Oppositum.	5	37. Totum.
17.	Contrarium.	5	38. Colobus.
18.	Prius.	8	39. Genus.
19.	Posterius.	8	40. Diuersa genere.
20.	Potestas.	4	41. Falsum.
21.	Possibile.	4	42. Accidens.

Quale ens Metaphysici. CAP. VII.

RElabitur in sexto in ens, ut distinguat & doceat quale illud quod à Metaphysico pertractatur. Nam omnes ferè scientiæ particulares considerant determinatum genus entis, principia & causas sui subiecti: ut Medicina, causas sanitatis: Geometria, principia magnitudinis, nempe punctum principium lineæ, lineam superficiei, &c. Arithmetica, principia & causas numeri, diuisionem continui: Physica, principia & causas eius mobilis, nempe materiam & formam efficientem: Moralis scientia principia quoque suæ, causas & habitus, puta agens liberum arbitrium, & actus consequutos similes. Aedificatoria, principia & causas ædificii, puta materiam hanc vel illam, hunc finem, hanc figuram, hoc agens. Sed ita non debere considerari ens à Metaphysico, ut ab illis, sed uniuersaliter ens per se, non ens verum vel accidens, hoc est, quatenus verè est in aliquo, hoc est, in concreto, sic enim explico, sed uniuersaliter. Neque tamen ut non ens considerat, quia ad illud non ens, est ens falsum, ut tractat: neque ut ens in anima, hoc est, prout comprehenditur

Tabula stellarum fixarum cu-
annum Christi ⊏

		Longitudo		Latitu
		S.	g. m.	g.
Venter ceti.	♈	15	5	20
Cornua ♈.	♈	26	45	7
Caput Algol.	♉	19	45	23
Media Pleiadum.	♉	22	35	4
Hyades.	♊	●	25	4
Oculus ♉ Aldeba.	♊	2	45	5
Pesſi. Orion. Rig.	♊	9	15	31
Humer. ſig. orion.	♊	10	25	17
Hircus agitator.	♊	15	15	22
Orionis nebuloſa.	♊	17	5	18
Humer. dex. orio.	♋	22	5	17
Canis maior ♌.	♋	7	45	39
Caput ♊ antec.	♋	13	25	9
Caput ♊ ſequ.	♋	16	45	6
Canis minor ♌.	♋	19	15	16
Preſæpe.	♌	0	25	0
Dorſ. vrſ. ante E.	♌	7	45	49
Alphardhy ☾ dub.	♌	20	5	20
Cor ♌ Rex.	♌	22	35	0
Dorſum ♌.	♍	4	15	12
Cauda ♌.	♍	14	35	11

Turb. vel nix

Aliquando ventos nub. Corpore aut aſpectu de ☿ ♍ plu.

Veris.
Æſtatis.
Autumni.
Hyemis.

101

Dona & magister.	Colores.	Lapides pretiosi.	Metalla.	Sapores.	Regiones.

quitur nunc vt de homine dicamus, secundum præscriptum ordinem lib. 2. Syntax. cap. 1. num. 8. reiecta tractatione elementorum in alium gradum designatum in speculo artis in proximè citato, cap. 1. num. 10.

SYNT

hnditur abstractè à re aliqua ab anima: quia illud ens est ad aliquid, non vniuersaliter ens solum per se, quod extra animam est diuisum, postea in ens corporeum, seu materiale, & incorporeum per actum & potentiam, per vnum & multa, vt tractat in lib. 7. Metaph. de Materiali potissimùm: & in 8. de Actu & potentia: in 9. de Entibus autem incorporeis: in 10. Quæ sint autem primæ & vniuersales causæ entis incorporei, in 12.

De Ente corporali & eius substantiæ diuisione: & quod formæ separatæ seu ideæ non sint.

CAP. VIII.

ET idcircò in 7. dum de ente corporali agit, tractat de substantia, vt de primo ente, postea accidentibus, & de eo quod quid est in substantia, & illam dicit per se absolutè ens, accidens autem, ens secundum quid, atque substantiam priorem, naturâ, tempore, & cognitione. Diuiditur ibi hæc substantia sensibilis compositi, in materiam & formam, seu figuram. Docet postea contra Platonem, singulares res sensibiles, non generari à formis separatis, quas Plato vocat Ideas, vel species: sed vel ex virtute indita naturaliter rebus, per quam agunt, vel ab arte ex ratione sine intelligentia mentis artificis & ex factione, vel à casu, vel à fortuna: verùm si quæratur ab Aristotele, vndis vis naturæ, vnde casus, certè nesciret respondere, vt Christianus, in promptu, à prima causa, à Deo, qui omnia benedixit, iussitq; crescere & multiplicari, Genes. cap. 1. Et à prouidentia Dei, quæ per singula, cuncta disponit, vt nec capillus sine eius voluntate de capite cadat: non passer occidatur, quamuis operetur per media, aliquando per Solem, Lunam, stellas, hominis coniunctionem, artem, &c. Tractat deinceps contra Platonem, generà maximè vniuersalia: de ente, de vno, de ideis, & non esse substantias absolutè, quòd non sint substantiæ à singularibus separatæ: quòd ideæ Platonicæ nō possunt definiri, nec demonstrationem recipere, & ita vanæ.

De materia & forma in substantia composita.

CAP. IX.

PRosequitur in 8. institutum de materia & forma sermonem, nempe quòd ea insint substantiæ sensibili, vt principia intrinseca constitutiua. Porrò materia per se & secor-

Digitized by Google

sum, non potest secundum Philosophos demonstrari esse aliquid, quia constituunt eam in potentia, quæ per aduentum formæ fit aliquid actu. Fitque ex duobus substantia composita, vnde postea sequitur, formam rei sensibilis non esse totam rei essentiam, sed partem, vel partem, vt dicunt, quiditatis. Dehinc secundo, formam esse aliquid præter partes materiæ, alioquin actus & potentia confunderentur: aliud nempe lapides & ligna, quibus domus constat: aliud domus forma. Tertio nullam formam esse per se vel generabilem, vel corruptibilem, sed tantum per accidens ad generationem & corruptionem compositi. Quartò, quod si forma accipiatur pro tota specifica quiditate, & non pro parte, vt in homine humanitas, & in similibus rerum corruptibilium distinguentibus formis, forma non est separata à materia secundum Aristotelem in 3 & 8. Physic. quod subuertit ideas Platonicas. Quintò, sicut omnis numerus resoluitur in vnitates, sic omnis quiditas, siue rei cuiusque definitio, resoluitur in sua stata principia, in primum genus & differentiam primam, ne in infinitũ excurrens, in infinitũ fiat peregrinatio. Rursum, quod ad materiã pertinet, nota dubia resoluũtur: primũ ex duplici considerationis materiã corporũ, primæ inquã & propriæ, prima quæ quatuor complectitur elemẽta, ignẽ, aerem, aquam, terram, quæ eadem est omnium materia, ex qua omnia generentur, & componantur, & in eadem resoluuntur. Cùm propria tam in omnium non sit eadem materia, sed diuersorum diuersa, vt materia flegmatis, cibus dulcis, crassus, vnctuosus: quia ea humida, & flegma humidum. Materia choleræ, amarus: quia amara sicca & cholera, & à simili simile gignitur, vel immediate, vel mediata aliorum alteratione, vt dum ex cibo per plura media, caro gignitur. Cur autem existente vna prima materia tam diuersa generentur, accidit certè ex voluntate primi artificis Dei, qui ita statuit: sicuti ex voluntate artificis hominis plures formæ ex ligno possunt fieri, statua, cythara, lectus, &c. nascunturque varia ex præscripta forma diuersis speciebus, à quibus natura suo authori obẽdiens non deficit. Obseruat tamen Aristotel. diuersam à generabilibus materiam, in corporibus æthereis, quæ vocat æterna, in quibus tantum ponit materiam secundum locũ mobilem aliquid existens actu scilicet quoddam corpus. Sicut & aita accidentia priuatiua non habere materiam quæ sit ens in prima potentia, ex qua scilicet fiant, vt in somno

& eclipsi

& eclipsi ostendit simpliciter, nec accidentia positiua, quæ aliquando sunt, aliquando non sunt, licet non generentur per se, sed per accidens: quemadmodum quantitates, qualitates, & formæ substantiales. At in metaphysica illud quoque obseruandum, in naturalibus formam coniungi materiæ, cum ex potentia materia transit in actum per causam efficientem: vt dum fit ex metallo statua per artificem, qui educit actum è potentia, id est, qui facit id quod inde fieri eo modo poterat. Sic in mathematicis, in circuli forma superficies, quæ recipit circulum, formam accipit: vt materia potentiam habens, & in actum tunc deducta. Sic in reliquis figuris quod diuersum in intelligibilibus, & substantiis simplicibus, quæ ex seipsis sunt eos & vnum seu actus differentes in hoc à sensibilibus substantiis.

De potentia & actu, & num potentia actu prior.

CAP. X.

HAnc optimo ordine Aristot. in 9. Metaph tractat. de potentia & actu: potentiæ acceptiones prosequutus, in actiuam & passiuam diuidit. Potentiæ inueniuntur in omnibus inanimatis & animatis. Inanimata quippe suas habent potentias vt principia operandi, siue agendi: qualis calor in igne: frigiditas in aqua: virtutes in lapidibus. Suas & animata, quarum aliæ sunt rationales, si de animalibus rationalibus agamus, vel irrationales, seu sensitiuæ, si de brutis, vel de partibus sensualibus quæramus. Rationales sunt, veluti artes mechanicæ factiuæ: scientiæ practicæ actiuæ, vt morales. Sunt enim hæ vere principia agendi, & operandi in alio in quantum aliud, quia ordinantur ad opus. Sic de aliis potentijs vegetabilium & sensibilium colligere quis poterit propria: dummodo cum his consideret esse potentias actiuas & passiuas. Cæterum actus cum potentia relationem facit, & ideo actu id est, quod non est in potentia, & contrà. Sequitur autem potentiam actus, si ea sit remota, post multas medias transmutationes: vt terra quæ in potentia remota lignum est, antequam ad actum perueniat, multa media percurrit. Sic cibus antequam caro, &c. Vnde quod fit ex aliquo per potentiam remotam, non habet nomen ex eo, non secus quam quod fit ex materia remota: contrà, si de potentia propinqua in actum veniat. Est autem semper actus potentia prior ratione & notitia,

Digitized by Google

At passiua potentia prior & posterior esse actu potest: prior, quantum ad idem numero: posterior, quantum ad idem specie: & agit vnumquodque, in quantum est actu, vnde esse aliquid in specie actu præcedens necessarium est, à quo quod est in potentia reducatur ad actum. Quòd si de potentia actiua agamus, quia hæc & ingenita, & acquisita exercitio esse potest: ingenita vt intellectus & sensus, sensus & aliæ potentiæ animæ, est prior actu: Acquisititia autem, posteriori actu, quia frequentati actus, sunt potentiæ generatiui, vt cytharizando fit cytharœdus, fabricando faber: ita actus prior potentia, vt causa prior effectu. Quòd si quædam ars præcedat vel dispositio ad cytharizandum, vel fabricandum ante edoctam artem, est ille actus imperfectus, non potentia, sed causatiuus, vel viam sternens ad potentiam: & hæc maximè in generalibus & corruptibilibus. At in sempiternis, seu æternis: omne sempiternum est actus, & non est in potentia passiua. Actus quidem, quia semper est, nec quandoque non est, aliter non esset sempiternum: potentia autem nec passiua, quia sicut illa non potest non aliter esse, sic in æternis, vel in corruptibilibus nec malum, non peccatum, non corruptio, quod pertinet ad eorum substantiam: quamuis alia alijs sint meliora. Porrò intelligimus vnumquodque in quantum actu est, non in quantum est in potentia. Atque ideo verum & falsum, circa actum non circa potentiam constituemus: ea enim consistunt in compositis, compositione, & diuisione intellectus, ex distinctione materiæ, vel naturalis, vel contingentis, vel remotæ. Et in substantijs simplicibus, non verum & falsum, sed scientia, si ad eas cognoscendas peruenerimus: & ignorantia, si à cognitione aberrauerimus nō ideò minus tamen substantia vera.

Quid vnum, & quot modis, & quid multa, quid idem simile, æquale, diuersum, differentia, contrarium, medium. CAP. XI.

SEd quia per tam variam rerum distinctionem pergimus ad illum supremū venandum, quod vnum verè dici possit, à quo alia: idcircò alia cura Aristoteles in 10. ad vnius considerationem diffunditur, vt distinguat modos, quibus vnum dici possit. Itaque explicat vnum dici, quæ continua sunt natura, quod est vniforme, quod vnius rationis siue definitionis, & logicè vnum numero, vt ipsum singulare,

vnum

vnũ specie, vnũ genere, vnũ super ens, & vnũ ens, unũ super ens, seu transcendẽs quidẽ indiuisibile, & vnũ ens diuisibile. Conueniunt autem vni essentialiter, primò vt sit mensura, dehinc vt principium quantitatis discretæ, vt ab vno & numero oriatur mensura, seu quantitas cõtinua, & per similitudinem eius, non quantitatis mensura. Opponuntur vnum & multa: quod vnum proferat non diuisum, multa diuisionem. Ad vnum conspirant, idem, simile, æquale: idem dicit vnitatem substantiæ: simile vnitatem in qualitate: æquale vnitatem in quantitate. Idem dicuntur vel per accidens, vel per se. Per accidens quinque modis. 1. si insunt eidem subiecto, vt in albo musico, albedo & musica. 2. quando accidens prædicatur de subiecto. 3. vel contrà. 4. quando simplex prædicatum prædicatur de composito subiecto. 5. vel contrà. Modi idem per se, vt si conueniant in subiecto, si in natura, substantia, specie, genere. Similia autem possunt dici vel in fieri, cùm mouentur ad eandem qualitatem: quòd si ad diuersas, in patientia & alteratione, non in modis qualitatum consentientia, & propriè si conueniant. In aliqua qualitate actu, si conueniant in forma, figura, proportione æquali vel inæquali, vel gradu intentionis, remissionis, vnde ex gradu magis vel minùs similia, indeque & dissimilia per oppositionem cognosci facilè possunt. Sed & hinc diversa dicere par est, quia non est ipsum, sed aliud: quia nec materia, nec ratio vna est: & in mathematicis, quia alterius figuræ, vt curuum, rotundum, quadratum, &c. diuersa quoque specie, forma ratione. Sic differentia, specie, genere, materia, quæ sunt sub distinctis prædicamẽtis. Quæcunq; aurẽ differunt, differunt in aliquo, & in aliquo cõueniunt. Accedit autem ad differentiã contrariam, contraria quippe, quæ sub eodem genere differunt & est contrarietas maxima differentia eorum, quæ nihil ominus necesse est vt in aliquo conueniant, quia plura sunt, nec sibi quicquam contrarium. Ita enim catena & continua via conseruatur ad vnum, quod quærimus. Quamobrem media per consequens esse quoque expedit, quæ componantur extremis contrarijs, etsi à contradictorijs & priuatiuis media expungantur, quæ non inueniuntur in contrarijs, quæ differunt: aut per differentias specificas sub eodem genere, non secus ac materia diuiditur per diuersas formas, cùm & differentia sit forma, aut ex diuersis gradibus formæ alicuius naturæ, eadem semper setenta &

Digitized by Google

numero: nec contraria sumuntur à diuersis ratione formæ genericæ, nec à diuersis dispositionibus materiæ particularis, sed à potentia, & in potentia, & aduersitate materiæ non particularis, sed simpliciter dictæ.

Aristotelis Anacephaleosis in 11. librum.

CAP. XII.

HIs omnibus excursis, libro 11. Aristoteles vtitur quadam anacephaleosi eorum, quæ iam dixerat in Physicis, & superioribus metaphysicis libris de scientia, nū vna sit generalis, an hæc circa principia elementorum versetur, reliquaq;, quæ non oportet hoc compendio retractare.

De triplici Substantia, corruptibili, incorruptibili, mobili, insensibili & æterna.

CAP. XIII.

ET repetit Aristoteles rursum libro duodecimo eadem & alia, quæ quinto libro tractauerat, quòd expediat Metaphysico, quæ de ente agit vniuersali considerare, præcipuè substātiam, vtpotè ens per se: id est opera pretium: cum considerare causas vniuersales substātiarū corruptibiliū & incorruptibiliū, & id fieri per diuisionē substātiæ in sua genera tria: nēpe in substantiā corruptibilē sensibilem, vt planetarum & animalium. In substantiam incorruptibilem, mobilem tamen motu sphærico, qualis cœlum. in insensibilē & immobilem, hoc est, non manifestam sensibus. Quarum duæ priores physicam habent tractationem, secundùm propriam rationem, postrema ad metaphysices pertinet speculationem. Et in hac vltima determinanda, quia facilè lubricus, vbi non planè videmus, est locus, laboratunt Philosophorum scholæ. Plato, vt diximus, sua vniuersalia constituit abstracta, & ideas seu species mente agitatas: Pythagoras sua mathematica separata: Aristoteles autem substantias dicit esse immateriatas, intellectuales, motrices orbium, & secundùm se immobiles, neque vltrà progreditur. Docetur autem pluribus, necessarium fuisse ad finem quēdam constituendum inquisitioni de essentijs rerum, inquirere aliquam substantiam immobilem, æternam, semper agentem, & mouentem, cuius substantia sit actus & immaterialis præter & vltra substantias sensibiles & corruptibiles.

Digitized by Google

mobiles. Et in hac parte non possumus conniuere inquisitionem primi & uniuersalis mouentis, eius quod ab alio non moueatur. Non enim solummodò quærimus mouens, nam inuenimus implexu cœlos se mutuo mouere & rapere, sed quærimus id quod mouet, & non mouetur: hicq; Deum esse fateantur, qui eò peruenerint cogitationis necesse est, à quo moueatur cœlum primum & omnia, virtute & voluntate, & lege sua, cum qua & effectus & facultas: dixit enim, Fiant, & facta sunt, mandauit & creata sunt. Atque hæc vis, lex & voluntas Dei, & iussus, mens aliquando & anima mundi à philosophis & poetis nominatur, & intelligentia ab aliquibus, quamuis alijs aliud intelligentia. per se illud immobile primum, ens & supra ens, per se vnum per se bonum. Sunt autem aliæ substantiæ postea mouentes re ipsa, aliæ ab eo vim habentes, incorruptibiles in regione illa ætherea, vt planetæ de quibus in cœlo diximus. Sed primũ mouens diuinissimum est, & diuinitas ipsa seipsum intelligens, omnipotens: & intelligere diuinum, sua ipsius incomprehensibilis substantia. Et sicut Deus intelligit seipsum, quia potentissimum quid, ita intelligit suum intelligere, intelligens omnia, quia intellectus diuinus, simplex, incompositus, simplicissima apprehensio, sine diuisione, sine compositione, sine discursu, sine tempore. Optimum vt iuersi, & vnde omnia bona: neque quicquam eo præstantius, non simplicius, non perfectius inueniri potest, vt non ticeat nec possimus ad vlterius quid progredi, nullumque transcendens, nullumque ens eo antiquius vel præcipuum, fieri poterit. In quo & Aristotelicæ metaphysices cognitionem accipit tractationis. Quanquam in 13. & 14. rursum ad idearum improbationem reuertatur, & species sensibilibus conferre quippiam, cum eorum non sint substantiæ, refellat, sicut & Pythagoricorum numeros, ex quibus sensibiles substantias constare dicebant.

Ordinis tractationis huius, alia ratio.

CAP. XIV.

NOS in nostra arte entis, hanc cognitionem vniuersalem, & quæ est de Metaphysicis, alio modo & alia methodo, quam Aristot. & reliqui philosophi pertractauimus. Neq; tamen in ea quicquam omisimus, quod ad Aristot. vel Plato, Theophrast. alijq; pertractarint, quatenus ad

propositam artem facere videbantur. Et idcirco in lib. 1 Syntax. tradidimus, cognoscendi formulas, methodum & gradus, quibus cognitio perducitur ad intellectum & metaphysices periodum, de cautionibus in sermocinatione obseruandis, dehinc de rerum consideratione generali, & diuisione in substantiam & accidens: de materia & forma. At in secundo, epitomen rerum omnium vnà speculo exhibuimus, per septem classes, in quibus nouenario ordine primis duabus, omnia genera exquirendi typos, quæstionis, & explicãdi, diuidendi, & componendi per relationes omnibus communes docuimus. In tertio de transcendentibus, prout per se seorsum & prout in concreto sunt. In 4 de omnibus accidentibus. In 5. de substantijs. In 6. & 7. de virtutibus, & vitijs separatim vt vitam hominis & partis nobilioris officiũ, beneficio quodam singulari prosequeremur, & mentes ad cognoscendum & venerandum primum vnum, & sine principio ens metaphysices, & omnium rerum finem, principium & authorem disponeremus.

DE TRANSCENDENTIBVS.

Et cur principia tertiæ classis speculi, lib. 1. Syntax. cap. 1. transcendentia dicta sunt.

CAP. XV.

SVnt in nostra arte nouem capita, ad quæ, quæ sunt, & fieri possunt, referantur: nempe bonitas, magnitudo, duratio. &c. potestas, cognitio, voluntas, virtus, veritas, gloria. Quamobrem nec errabimus, si ea dicamus Transcendentia principia, nam extra omnes concretas essentias sunt, & ipsis tamen nomina & naturas connotant & distinguunt, comprehensione primum vniuersali per horum principiorum rationes, & veluti per chaos quoddam & confusè, paulatim autem per synonyma, apertius ratione rudis cognitionis. Hęc porrò præcedere volumus, quòd ordo naturæ is sit, vt à potentia in actum tendat: vt & intellectus à potentia in actum progreditur, & quodammodo rudi Minerua in principio cognoscit

gnoscit, postea distinctiones determinat. Sic obiectū quodcunque primum apprehendit vt quoddam diffinibile in cōfuso, priusquam penetret distinctè diffinitionem, & partes eius vt diffinientes: ipsum namque vniuersale totum esse quoddam, cùm multa cōplectatur, veluti partes, & ideo veluti vnum vniuersale, sensu notius, ex vniuersalib. ad singula proficiscamur oportet, vt docet Aristot. 1. phys. c. 2. quod in verborum & rerum notione commune esse docet. exemplo puerorum, qui in primis omnes homines patres nominant, mulieres omnes matres. Sed & ego vniuersalia prius discenda existimo, quod his cognitis statim cum ijs participantia, si quæ vniuersalium naturæ accedant, cognoscet aliquis: vt solent pictores, primis delineationibus imaginum locū, mensuram, & formam rudem demonstrare, & penicillo sigillatim postea percurrere & emendare ab errore, & linearum priorum generalium ductu caput pedibus non miscent, nec in inuentione partium reliquarum facilè errant, vt norunt qui artem pingendi callent. Sciendum autem est, nos nouem transcendentia posuisse tantùm cum Lullio, qui ea vocat principia absoluta. Etsi Henric. Cornel. Agrippa in comment. ad artem breuem Lullij, addat alia tria, essentiam, perfectionem, vnitatem. Quanquam etiam antiquorum plures, quatuor tantum transcendentia, hoc est, quatuor quædā generalia supra res omnes posuerint: nempe, ens, vnum, verum, bonum, vt scribit Ioan. Picus Mirandula, quibus recentiores, Auicennam sequuti, duo alia addiderunt: nempe res, aliquid, ut scribit Iauellus Canapicius tracta. 4. compen. logi. cap. 10. Et Ioan. Murmelius lib Isagoges de decem prædicat. tit. 10. & Scotus, & beatus Thomas. Quorum non sequimur sententiam, eo quod videantur mihi duplici modo errare: primum, quod nimium constringant & coarctēt hos fontes, vt confusio omnino dicatur illa transcendentium positio potius, quàm vniuersalis delineatio, Rursum, quòd ea ipsa, transcendentia non sint. Nam bonum, concretū quod dam bonitatis est, & verum veritatis, & vnum vnitatis, essentiq; vnitas, bonitas potius & veritas transcendentia, quàm vnum, bonum, verum. Item res, & aliquid & ens habent concretionem: nec transcendunt. Siquidem & supra ens, & supra aliquid, & supra rē aliud est, nam hæc subsunt nostris transcendentibus, vel bonitati, vel magnitudini, vel durationi, potestati, cognitioni, voluntati, virtuti, veritati, gloriæ, vel eorum oppositis, vt si ens est, ergo verum est esse, si non est

re, ergo potentia, & ita est potestatis, quæ est ex transcendentibus. Sic de similibus dici potest. Et ita essentia Agrippæ, sub veritate & bonitate ordinanda non seorsum. Quod autem pertinet ad alia duo addita ab eodem Agrippa, nempe ad vnitatem, & perfectionem: ea nec hic adijcimus, neq; tamen esse inficiamur, sed in Deo esse dicimus, qui perfectus solus perfectioq; est: in reliquis autem nihil perfectum omni ex parte, quia non nisi vnus Deus ita dictus, quia solus perfectio, & perfectus omni ex parte, & perficiẽs alia, à quo singula alia, quæ sunt secundùm concessam determinationem receperunt conuenientem gradum, vt tamen rerum perfectio, perfectio propriè non dicatur, neq; in abstracto, neq; in concreto extra Deum, qui talis absolutè, quia absoluta potentia in Dei est sola potentia, vt scribit Marsil. Ficinus in cõmentar in conuiuiũ Plato. Oratio. 3. cap. 2. & omnia imperfecta verè sunt, eius comparatione. Et ideo Dauid ait, imperfectum meum viderunt oculi tui, Domine Psalm. 138. Extat & hac de re istius probatio apud Iustinian. Cæsarem in lib. 2 §. sed quia diuinæ. de veter. iur. enucl. lib. 4. C. tit. 20. Sed, inquit, quia diuinæ res perfectissimæ sunt, humani verò iuris cõditio in infinitum decurrit, & nihil est in ea quod perpetuò stare possit, multas enim formas edere natura deproperat, non desperamus quædam posteà nasci posse negotia, quæ adhuc legum laqueis non sunt innodata. Idcirco res humanæ perfectæ dicuntur cum adiuncto, & cum alio verbo Finis, nempe vt perfectio sit finis constituti assecutio. Ita perfectio rerum in essentia, est optima cuiusq; rei constitutio, hoc est, gradatio & ascensio ad suum limitem à Deo positum, & ad suum finem, vt & nouit Galen. lib. 7. de decret. Hippo. & Plato. cùm loquitur de definitione substantiæ. In artificialibus quoque perfectio, dum peruenitur ad finem determinatum: sicuti domus perfecta est, cùm ædificata est, oratio perfecta, cùm suis numeris & partibus constat. Quamobrem & quippiam respectu sui perfectum, respectu alterius imperfectum potest esse, eò quòd in re non sit plena perfectio, sed limitata, vt ouum perfectum quidem est, verùm respectu animalis quod ex eo oriri debet, imperfectum quid est, vt scribit Aristot. 2. de generatio. anim. c. 1. Nam cùm finis vltimorum quidpiam sit, cùm ad eum res peruenerint, rectè eius tantum gratia, perfectæ dicũtur, vt & ad summum vitij perueniens aliquis, metaphoricè perfectus in eo vitio, vt perfectus fur, dicetur, vt docet Aristot. 5. metaphys.

phyſ cap.16 Itaq; & locus de perfectionibus diſputandi, habebit propriam ſedem, vbi de fine agemus in relatiuis principij. His accedit iuriſconſultorum autoritas, qui & diuerſis reſpectibus perfectum aliquid & imperfectū idem dicunt. Cùm enim apud illos perfectum dicatur, quod omnibus ſuis partibus conſtat, vt notat Caius in l. 1. de orig. iur lib. 1. ff. tit 2. ita & perfectum dixerunt, quod impletum eſt, & imperfectum non impletum. Sic perfecta legatio apud Vlpianum lib. 2. § legatis. verſiculo planè. de iudic. lib. 5. ff. tit. 1. Item alibi, ſæpe perfecta emptio, perfectus contractus. Et ita de reliquis, etſi diuerſi ſint fines vnius rei, interdum ratione vnius negotium perfectum, ratione alterius imperfectū, dici poteſt. Veluti in donatione cauſa mortis, quæ quidem ratione ſuæ formæ & ſolennitatis, perfecta quidem eſt, ſed ante mortis diem eius qui donat, imperfecta dicitur, vt ſcribit Vlpian. in l. non videtur. lib. 33 de donatio. mort. cau. lib. 39. ff. tit. 6. Et communiter imperfecta ætas exiſtimatur ea, quę impleuerit annos 25. Sunt tamen alia quæ maturiorem ætatem perfectamque demonſtrant, vt venia conceſſa ætatis à principe, & alia determinatio expreſſa. Sicut ſcribit Cæſar Iuſtinian. in l. fin de his qui ven æta. impetr. lib. 2. C. tit. 45. iuncto Vlpiano in l. ad Rempubl lib. 8. de muneribus & honor. libro 50 ff. tit. 4. Et variatum in alijs certis negotijs, in ætatis fine & perfectione. Nam & Iuſtinianus in presbyteris, perfectam deſiderabat 38. annorum, in lectore 8. in diaconiſſis 40 vt ſcribitur in §. diaconiſſam. & §. presbyterum. de ſanctiſſi. Epiſcop. in authen. collat. 9 conſtit. fin Ex quibus, authentica presbyterum, & authent. diaconiſſam de epiſcopis & cler. lib. 1. C tit. 6. De ſimilibus, plura ſunt exempla, ſed hęc ſufficiunt generaliter dicta, de prima claſſe principiorum, de quibus poſtea particulariter.

SYNTA-

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XI.

In quo agitur de Physica.

De nomine & finitione Physices.
CAP. I.

GRæcis φύω: gigno & produco est, vel neutraliter nascor, vnde Physica: & φύσις natura, id est, natiuum seu productum, genitum, vel id quod in re nasci tale facit. Quare à principali parte geniti, natura dicitur substantia geniti, vt annotat Galen. in Hippoc. aphorismos, aphor. 2. lib. 3. vocat & naturam Galen. 3. de temper. vniuersam substantiam, ac ipsam temperiem, quæ ex ipsis elementis conflatur, sic vocat φύσιν, idem quod χρᾶσιν tot. lib. περὶ φύσιος ἀνθρώπου de natur. hominum. Sed melius arbitror naturam cuiusque dici, id quod cuique rei datum est in ortu: siue id sit vis, siue temperamentum, siue ex certa temperamentorum commixtione generica, vel specifica, vel individua proprietas, vel determinatio, à tota, vt dicunt, substantia: vt quod magnes trahat ferrum: succinum, festucam, &c. Atque secundum D. August. de morib. Manichæorum, quod intelligitur in suo genere aliquid esse, natura eius est. Sic dicimus rectè emendari arte naturã, vel mutari in aliquibus, non in omnibus vt in his quæ in nostra potestate non sunt, nam illam expellas furca licet vsque recurret. Quo fit, vt quia quoddam ens in vniuersum consideratur mobile quatuor elementorũ & corporum cœlestium, quæ certas vires & substantias, & proprietates habent inditas communes & generales, & quas distribuunt elementatis compositis, & posuerunt quoque & antiqui nomen quoddam generale naturæ seorsum ab elementatis consideratum. Galen. lib. 17. de vsu par. illam φύσιν vniuersi definit, esse mentem admirabili virtute præditam, quæ omnia peruadat, verum Christiani dicerent Dei omnipotentis inditam rebus vim agendi & generandi, vel essentiam concessam, Sic forsan intellexit Plin. lib. 2. cap. 7. Naturæ po-

Digitized by Google

uræ potentiam esse quod Deum vocamus: & lib. 27. cap. 3. Epicurus, & post eum Lucret. in 3. de rebus natur. naturam rerum, diuina mente coortam. Verùm illa vis naturæ, etsi idem quod natura, tamen Deus non est. Sequeretur quippè Deum esse in mundo vt in suo corpore animam, & animatum mundum: quod falsum, etsi vis illa à Deo sit, & impellatur. vt dum iacimus lapidem, vis quæ lapidem impellit, dū lapis mouetur, à vi manus processit, sed illa vis quæ defert lapidem separata est: nec idem est quod manus. Et in summa, opus aliud quàm artifex. Neque quicquam natura aliud est, quàm instrumentum prouidentiæ diuinæ: non enim, vbi prouidè videtur agere, ducit seipsam, sed ab ipsa prouidētia ducitur. Et Deus quidem in mundo & in omnibus; sed non vt pars, vel vt anima eius, vt diximus dum ageremus de Dei & animæ similitudine, in primis Commentarijs. Aristot. quoque, naturam à Deo distinguit, dum eam secundū Plutar. de placidis Philosoph. c. 1. sic definit, Natura est principium motus atq; quietis duntaxat, in quo primogeniè inest, non etiam per accidens: Siquidem omnia, quæ quidem nec à fortuna, neq; à necessitate, nec à diuino nomine, aut huiusmodi causam habent, naturalia dicuntur, suamque ipsorum naturam habent, vtpotè quæ ante priora secula non fuerint, sed suum ortum habeant. Natura quoque fiunt, quæ causam & ordinem in seipsis habent: nam aut semper, aut plurimum sic euenīant. vt dixit Aristot. lib. 1. Rhetor. ad Theod. cap. 10. Itaque vis illa, siue natura, erit transmutationum effectrix: Galen. quoque in Isagogicis lib. de fīitionibus medicis, naturam dixit ignem artificialem, qui via in generationem tendit & ex Platone, artem diuinam, & ibi alia plura.

De diuisione Naturæ. CAP. II.

PLotinus lib 8. inscripto de animæ descensu, cap. 7. duplicem constituit naturam, alteram intelligibilem, alteram sensibilem. In intelligibili, animam viuere existimat: & sensibilem in corpore hominis naturam participare. Omitto naturæ acceptiones, cùm non propriè diuidant, sed aliquid natiuum demonstrent, & principium motus: vt dum putant materiam primam in potentia ad formam recipiendam. Item formam rerum naturalium, vt animam in homine: generationis formam, vt nasci, gigni, &c. proprietatem cuiusq; rei, et-

rei, essentiam q; aliquius rei, & Galen lib. 2. de symptom. causa, cap. 1. tom. 3. naturæ nomen quoq; pro facultate, quæ animal siue voluntatis nutu, siue citra hãc, regit, intelligit. Quare & diuidit in simplicem & compositam, actuam & passiuam: lib. 1. commentar. in lib. Hippocrat. de nat. human. in prin. tom. 1.

Cognitio circa rerum naturam multiplex, & de gradibus naturæ. CAP. III.

RES naturales vario modo inquiruntur: quamobrem, & variæ sunt sciendi fines in eodem naturalium rerum subiecto. Interdum naturam rerum perpendimus simpliciter & generaliter, vt ens mobile siue aliqua particulari materia vel motu, hoc est, non peruenientes ad particularem speculationem motus: & hic propriè verus physici scopus, hic & finis, prout etiam Aristot. intra hos se continet, in tractat. lib. Physic. Inde peruenimus ad motum quendam considerandum, scilicet localem, quem duplici genere absoluit Aristot. lib. de Cœlo, circulari, qualis est corporum cœlestium: & recto, qualis elementorum: & ita consideratur ens mobile in loco, vel vbi, quod in physica considerabatur in natura. Sicuti tertius gradus posteà considerationis rerum sensibilium, ratione susceptionis formæ, vnde eorum fit alia in quisitio generationis & coeruptionis, de quo in lib. de generat. & corrupt. Estq; perfectorum corporum & perfectè compositorum, inibi consideratio generalis. At quia non semper corpora illa perfici, nec planè ex quatuor elementis ad generandum temperatis contingit oriri, oportuit alium gradum quartum adijci cognitionis, de mixtis imperfectè: qualia sunt, pluuia, nix, grando, & reliqua, de quibus in Meteoris. Deinceps post generalem illam perfectorum considerationem, & post imperfectorum singularem pertractationem, oportuit ad genera eorum, quæ perfecta dici possunt commixtione elementorum, animum intendere: cùm tamen ea sint in quadruplici differentia, vt alia esse tantum in animata habeant, alia viuere, alia sentire, alia intelligere: idcirco ad inanimata simpliciter primùm peruenit cogitatio, quæ Hebræi vocant דממית domemim, silentia. Cuiusmodi ea dicunt esse, quæ plurimum habeat terræ: veluti aurum, æs, lapides, & similia, quæ nisi intra gremium terræ vel

Digitized by Google

næ vel supra terram contiguè, natura resideant, sicque probatio à situ terræ ineruditis quibusque satis terrena docet, sicut & illud. quod si totis diebus vrantur, parum vel nihil de sui quantitate amittant. De his & tractat Arist. in minoralib. Admonet & deinceps rerum naturalium ordo, quòd quædam terræ annectuntur, hæreantque, vltrò res contemplari alias: nempè eas quæ multum habent quidem ex terrestri pondere, sed & aliud quidpiam quod illarum rerum aliud genus constituat, illud est corpus quod dicunt Hebræi חיות נפש meach, id est, virens, nos vegetabile: cuius sunt plantæ omnes, olera, herbæ, quæ vt etiam rudibus & analphabetis doceant se quippiam cum præcedentibus participare, & vltra aliud supra silentia illa & composita simplici mixtione corpora habere; figunt radices quidem in terra, verùm supra terram capita exerunt, & monent se habere gradum alium perfectionis, vim, inquam, seu naturam productricem, facultatem alendi, crescendi, & simile sibi procreandi. dicta illa vis anima vegetans, altrix, qua alimentum attrahunt, retinant, suis partibus distribuunt, & assimilant. Anima autem hic simpliciter pro spiritu vitali aereo, quo motus fit in diuersas partes alimenti, & sequitur incrementum. Sic enim & ψυχὴ Græcis, apud Plat. in Craty. & Plutarc. & נשמה neschamach apud Hebræos anima & spiritus, vel halitus dicitur, & Græcum quoq; anima nomè videtur, ἄνεμος, quod ventus est, si credamus Aristot. is enim li. de Mundo, τὰ δὲ ἐν ἀέρι πνεύματα, καλῶμεν ἀνέμους flatus qui in aëre flant, vocamus anemos, scilicet ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως ex sicca exhalatione. Atque in plantis prædominari aëris elementum, quod terra leuius est, vt sedes & ordinatio naturalis elementorum ostendit, non obscurum est colligere, cùm ex eo quod in aurem similem se extollant, tùm quòd excisa ligna, vt plerunque, elemento aquæ supernatent, qui leuior terra, ponderosior autem aere, tum etiam, quòd si comburantur, cinis qui est terra; resolutis elementis ligneæ antea contentis, non est vel vigesima pars quantitatis prioris. Succedit huic alia tractatio nobilioris gradus, quæ de animato alter corpore agit, nobiliori facultatum maiorum virtute prædito, & præstantioris compositionis, quæ

Digitized by Google

nis, quæ ignis nobilitatem, & ita maiorem & leuiorem motum habet, animalium brutorum inquam: ista participant compositione elementorum, cum iis quæ essentiam tantum habent: cum plantis, quod viuunt. Non tamen cum silentibus natura, perpetuò iacent: non cum plantis radicibus terram exsugunt, sed & mouentur propria naturali vi, nullo modo terræ vel aquæ affixa: ita vt præstantiora animantia videas plantis, considera quo pacto sentiunt, hoc est sensus habeant, visum, auditum, tactum, odoratum, innatam aduersus nocentia cautionem, & ad iuuantia directionem. vide, vt plantas deuorent, vt existimes eas præstantioris causa creatas, animaduerte iumentorum, suum, glandes & alia, porcorum, &c. & propter quod vnumquodque tale, & illud maius istis: itaque anima præstantior plantarum, quæ sensibile vltra vitale, habeat: ideò à nobiliori actione sentiente dicta perfectissima postea creaturarum terrestrium homo, cognitionem altiorem subijcit, qui habet elementarem in corpore mixtionem, & est planta immortalis, inuersa, contra plantarum aliarum sedem: nam capilli, instar radicum, cœlum versus, vnde à diuina Dei natura pascuntur, respiciunt, membra reliqua velut rami, terram intuentur. atque huius anima, vt à flatu diuino inspirata & creata, & simul quod in est animæ plantæ & brutorum, habet & vltrà immortalem intellectum, & ratiocinationem, quibus brutis & reliquis vt inferioribus corporibus, imperat & dominatur. Et de his omnibus Deo fauente dicemus, sed distinctis tractationibus, primùm autem de primis, sicuti è physica scientia in vniuersum naturæ speculatio consideratur.

Quid tractet Physica. CAP. IV.

PHysicus tractat & considerat principia naturalia, de quibus Aristot. in 1. Physic. causas naturales, de quibus Aristot. 2. Physic. de motu, de infinito, de quo in 3. Aristot. de loco, de vacuo, de tempore, de quibus Aristot. in 4. & de motus speciebus, quales alteratio augmentum, &c. de quib. in 5. de tempore mensurante motum in 6. & inquirit in 7. primum motorem in 8.

De Principijs. CAP. V.

MAgna controuersia quidem de rerum principijs, quam videre licet explicatam apud Plutarc. lib. 1. de placidis Philosoph cap. 2. & 3. Aristot. in 1. Polidor. Vergil. 1. de inuentione re-

Digitized by Google

tione rerum, cap. 2. Cicero academ. quæst. 4. quam omittimus: obtinuit tamen apud Peripateticos, tria esse naturalium rerum principia, materiam, formam, & priuationem. Omnia constant materia, & forma 2. Physic. Aristot. cap. 2. & initio 4. metaphys. Macrob. 1. in somn Scipion cap. 2 hæc in compositione prima: in resolutione vltima: Nos plura de principijs tractabimus in secunda triplicitate comparationū vel relationum li. 3 syntax. c. 4. & latius in eorum commentarijs Deō fauente dicemus.

De Materia. CAP. VI.

MAteria quasi mater, principium, quia receptaculum omnium, apud Plat. lib. 32. in Timæo. & Plutarc. 1. de plac. Philosoph. c. 9 Græcis ὕλη & ὑποστάσις hyle & fundamentum, Hebræis חומר chomer, id est, cumulus, vel crementum, ex quo quippiam fit. & in Rabinorum commentarijs, Græca appellatione הילי hilgi à hyle. In summa id materia, ex quo aliquid fit. Nec enim quicquam physicum sine materia, vt ait Caius Iurisconsul. in Iadeo. l. 7 §. cùm quis. de acquirendo rerum dominio lib. 41. ff. tit 1. Aristot. 1. Physicorum, capitulo 9. materiam, inquit, dico, quod primum est vniuscuiusq; subiectum, ex quo quippiam eo fit pacto, vt non per accidens insit, haim etsi corrumpatur, ad hoc vltimū sanè proficiscetur: & substantiam, materiam quoque dixit rerum, idē ibid. & 7. metaphysic. capitulo 3. & lib. 8. capitulo 2. Diuidunt in primam & secundam. Prima est principium naturale. apud Physicos: natura scilicet, quæ nata est præbere vnicuiq; transmutationi subiectum, omnium tantum passiua, nulla actione actiua, potentia & subiectum, nihil habens actus intrinseci, vt explicat Plato in Timæo, Faber Stapul in introduct. ad Physicam. Ferunt hanc materiam rerū omnium primam, inuisibilem & informem per se, eò quòd illa sit omnium formarum seu simulacrorum receptrix: vt Plato nititur docere exemplo in Timæo, eorum qui sua violentia confecturi sunt, qui humidam materiam quam odore imbuere volunt, ita præparant, vt nullum odorem proprium habeant, vtq; qui imprimunt ceræ, in cera quæ ad sigilli notam præparatur, nullam prorsus propriam figuram apparere patiuntur. Sed exactissima leuigatione prius poliunt, subscribit Aristot. 5. metaphysic. capitulo 4. Alcin. de doctrina Platonica capitulo 8. qui & sine qualitate propria eam esse

Digitized by Google

vult. Primam quoque materiam inuisibilem & sine colore probare nititur, Lucret. 6. rationibus, lib. 2. de rerum natura, incipit in eo versu:

Nullam corpus mea, materiai, &c.

& idcirco putarunt eam neque corpoream neque incorpoream per se, sed potentia corpus: quemadmodum æs est potentia statua, essentialique mutatione manere inuariatam, & si mutetur accidentaliter secundum formas vel substantiales, quas recipit, dum compositio certam dat naturam, vel accidentales quæ sine substantiarum mutatione vel alteratione accidunt. Et Galenus 1. de element. ingenerabilem dixit per omne æuum: cùm tamen Stoici rati sint, omnem materiam & ipsam esse vertibilem, mutabilem, fluxamque omninò, teste Plutarch. 1. de placidis Philosoph. capitulo 9. Si quid tamen mea censura inter tot grauissimos philosophos valeat, arbitror materiam primam immutabilem in se, etsi formas accipiat: non secus ac in secunda materia, substantia aeris non mutatur, & si in formas diuersas mutetur: nec quicquam enim minuitur, dum ex aliquo aliquid fit, sed semper quod vna parte interire videtur, alteri accrescit. Neque materiam primam rerum corporalium, fuisse informem satis persuasum habeo, sed existimo illam cum propria forma fuisse creatam, quæ ad alias formas esset accipiendas disposita: vt in secunda, videmus ceræ propriam materiam & formam, item & aeris, vt nihilominus tamen ad varias alias formas & figuras contrahi: Et existimo Chimeræ & monstri instar esse in naturalibus in potentia sola, materiam constituere, nisi dicamus potentiam esse ex Dei virtute, rerum creatrice. Creauit Deus materiam primam mundi visibilem & corporalem, dum Moses ait: In principio creauit Deus Cœlum & terram, terra autem erat inanis & vacua, &c. Et cum corpora sint quæ ex materia hac fiunt, non possum non dicere, materiam primam esse corporalem post creationem, quia ante frustra de materia sermo, si quidem ex nihilo Deus mundum creauit sine vlla materia præiacente. Neque etiam potest materia separari à corporibus, vt ait Aristot. 4. physic. cap. 7. videtur & Plato consentire in Timæo, formæ propriæ: dum ait, materiam primam, ex propria potentia nunquam discedere, suscipere semper omnia, nec vllam vnquam formam iis sibi similem contrahere: perpendo autem ibi verba, nullam formam sibi similem. Osten-

dit &

Digitized by Google

dit & Heraclíti dictum, qui teste Plutarch. oration. cõtolar. ad Apollo. dicebat, vt ex eodem luto potest quispiam animalia fingens confundere, & rursum fingere ac confundere, atque hoc vicissim intessanter facere: sic & natura ex eadem materia, iamdiu quidem nostros edidit auos, & continuò post eos nostros genuit parentes, mox nos, deindè alios ac alios circulari quodam modo producet: & hic nascendi fluuius perpetuò fluens nunquam quiescit: quod scribit Ecclesiastes, cap. 1. Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo quo laboret sub Sole? Generatio præterit & generatio aduenit: terra autem in æternum stat. Oritur Sol & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibique renascens, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem: lustrans vniuersa, in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde egressa sunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. & paulò post: Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. Nihil sub Sole, &c. Neque quia materia potentiam habeat, aliaque ex ea fieri possunt, ideo solam fatebor potentiam, sicuti lignum quidem potentia lectus est, sed lignum non est in sola potentia, sed potentia est in aliqua materia, & potentia aliud. Sic existimo & intellexisse Aristot. dum ait, 9. metaphys. capit. 9. materiam potentiam esse, quia posset progredi ad speciem. & dum lib. 11. metaphys. cap. 2. ait, materia inseparabilis est à corporibus, sed hæc potentia quidem est, actu autem non est. ita forsan & Galen. sensit, dum lib. de semine scribit, in omni particula, materiæ vim opificem inesse. Et scribit Plato in Timæo materiam à sua potentia, nunquam separari. ponitque ita materiam & suam potentiam. Cumque vniuscuiusque rei tario, forma sit & substantia, fieri non potest quòd omnibus modis materia vacet forma: atque ita primam materiã formam habere defendit Iohan. Grammat. lib. de Mundi æternitate contra Proclum, cap. 9 Materia secunda est quæ ex alia vlterius materia formam habente, tanquam ex parte essentiali, componitur: vt aurum statuæ aureæ materia, quia in illud statua resolvitur. Et quia plures materiæ secũdæ, sic diuersi actus & substãtiæ: variaturq; figurã, situ, ordine, mixtura, cõpagine, ligamine, glutine, positione, tẽpore, loco, passionib⁹, & similibus, de quib⁹ Arist. 5. metaph. c. 2. huic ge-

neraliter res ex qua aliud fit, vel fieri potest. materiam fa vel faciendi dici potest, sic materia libri papyrum, atrame tum, &c. dicimus, & materiam quoque rationis in parte ra tionali, sicut Aristot. lib. 7. metaphys. c. 7. Erit hæc secund propinqua seu immediata, vel remota. Propinqua sine me dio; ex quo quid proximo gradu fit: sanguinis materia pro pinqua. Galen: 3. de temperam. statuæ aureæ, aurum. Remo ta, quæ non nisi medio alio quippiam facit, vt cibus mater carnis remota, quia post eam chylus & alia: materia metallo rum remota, argentum viuum, & sulphur, sic de similibus Tradidimus etiam lib. 1. Syntax. cap. 6. materiam quoque in sensibilem vel intelligibilem diuidi: sensibilis, sensibus com prehendi potest, visu, auditu, tactu, &c. Intellectualis mente, vt hypotheses iurisconsultorum, tractationes aliæ. Porrò si de spiritibus agamus, materia nulla est, ex qua facti sint, vel ex qua alij aliudve fieri possint: non enim Angelus ex materia angelica factus, nec anima ex anima: & ea ratione immateriales sunt: sic etiã Porphyr. lib. de occasionibus, cap. 15. ἡ ψυχὴ οὐσία ἀμεγέθης ἄυλος, ἄφθαρτος; ἐν ζωῇ παρ' ἑαυτῆς ἐχούσῃ τὸ ζῆν καὶ κεκτημένῃ τὸ εἶναι, id est, anima essentia inextensa, immaterialis, incorruptibilis: in vita, habens à seipsa viuere: atque esse similiter possidens, nec esse animas compositas ex materia spiritali vel corporali, docet D. August. 7. super Genes. D. Thomas 2. contra Gentiles, cap. 49. de Angelis, idem D. Ioan. Damascen. 2. de Orthodoxa fide, cap. 3. vbi tamen non ratione compositionis, sed ratione simplicitatis Dei, Angelos, eius comparatione, & materiales, hoc est crassos esse, & videri tradit. Sunt enim spirituales substantiæ sine mole corporea, quia creati sine præiacente materia à Deo: illudq; etiam defendit Bessario Cardin. 3. contra calumniat. Plato cap. 22. Et Aristot. 11. metaphys. probat statui posse substantiã insensibilem, in qua nulla materia vel potentia præcedens: & Auerroes super 12. metaphys. commentario 31. & 39 vnde apparet Platonicos summo cum errore tribuisse corpora cœlestibus spiritibus: sicuti & Psellus lib. de Dæmonibus spiritus immundos gladio pati & affici dixit. quod forsan verum esse, non ex propria eorum substantia, sed ob contractam immunditiam participatione rerum terrestrium, post lapsum à Cœlo. Sicuti anima ex dolore corporis quo circunducitur, afficitur: vel si cõcedamus propter patiendi pœnam illis ob proprium scelus impositam contingere. quod verius erit dicere, alioquin enim incorpo-

incorporei sunt & illi spiritus: vt docet Ricardus, lib. 4. de Trin. cap 25. Qui voluerit alia præclara multa de materia scire, videat Plotinum, lib. de materia, qui est 4. Ennead. 2.

De Forma. CAP. VII.

ALiud principium naturale forma quæ patet, vt mater materia rerum: cum ex compositione horum, vt matris & patris proles, & res determinata sit. Per formam materia in sensibilis, vt luce adueniente, res sensu vel intellectu distinguitur ab vniuersali confusione. Forma quippe omnis, materiæ est demonstratiua: sic Græcis forma dicta μορφὴ species vel facies rerum, aut ὄψις vis conspiciendi, quia per illam res sensibus aut oculis mentis subijcitur. Itē θέαμα id est, res visa. Et Hebræis thoar, idem quod figuratio & species, vel adiectio distinguens. dicunt & pro eodem צורת & התכונה tzorah & hatheconah, quasi dispositionē vel facturam vel stabilitum dixeris. Erit itaq; forma, rerum vel materiæ distinctio: sic forma vnum, id est, vnam speciem determinans, apud Aristot. lib. 3. metaphysic. cap. 4. & physic. cap. 5. Cicero in oratore formam proprium cuiusque vocat χαρακτῆρα. Diximus in 1. Syntax. cap. 6. formam esse & substantialem seu essentialem, & accidentalem, spiritalem, & corporalem, naturalem, artificialem. Essentialis dat essentiam rei, & ab alijs distinguit res: quæ non abest sine illius formati interitu, vtpote constans ex tota rei compositione, etsi Alexan Aphrodisæus diuersum sentiat, à cuius tamē sententia lubens discedo cum Ioan. Fernelio, lib. 1. de abditis rerum causis, cap. 3 & 4. illa autem procedit ex quadam lege præscripta rerum speciebus à Deo, quæ cum certo temperamento sapientiæ Dei solius tantum cognito perficit, sicuti in artificialibus, certa forma rebus designata, si non accidat, res imperfectas facit: si destruatur, reddit extinctas. Sicuti latè explicamus in iuris epitome, ideò dare rei essentiam formam substantialem traditum est, & formam potiùs quàm materiam inspiciendam, vt ait Aristot. 1. de generat. animal. cap. fin. Accidentalis forma aliunde quàm ex essentia accidit, mutabilis sine interitu rei, aliquibus forma dicta superueniens. Spiritualis forma, essentia immateriata dicitur, ideo inuariabilis: quia variatio formæ, erit ur in his quæ materiam habent ex appetitibus imperfectis & vagis materiæ ad

Digitized By Google

formam, vnde tot mutationes. Corporalis secundum diuersitatem corporum, consistunt enim materia & forma, testo Galen. lib. corpor. temperatur. sequi animi mores. In homine forma corporis propria, sed inquantum homo constat ex anima & corpore, vnde forma tertia hominis rationalis, non quòd anima sit forma corporis hominis, vt sit pars simulis corpori & corruptibilis, sed quod ex his duobus substantijs iunctis, oriatur forma totius compositi hominis scilicet. Neque enim omnis forma componitur ex quatuor elementis, vt falsò ratus Galen. lib. 2. comment. in aphorif. Hippoc. cap. 34. dum reprehendit Aristotelem in hoc. Est autem corporalis etiam diuersa pro modo corporum, vt alia cœlestis elementaris, &c.

De Priuatione. CAP. VIII.

ARistot. 1. Physic. cap. 9. priuationem dicit quoque principium per accidens, verum nunquam mihi placuit eius sententia, tum quod ipsemet Aristot. 2. Physic. cap. 1. formam quoque dici priuationem & naturam velit, vt non fuerit necessarium addidisse priuationem separatim principijs. Eritque potius vel finis prioris formæ, vel medium ad sequentem 4. principium arguit essentiam eius quod fit, vt ita incipiat: priuatio autem non habet essentiam, nam nec est, quod sublatum est, non medium subsistens: & cùm priuationem per se esse subsistentiam fassus sit Aristot. 1. Physic cap. 9. non erit ita principium neque per accidens quoque: nam priuatio si adesse dicatur, non aderit sine subiecti corruptione, nec aberit, vnde nec per accidens principium alicuius substantiæ. Dehinc tertiæ si principium priuatio sit per accidẽs, dabit causam principio & ita ipsa priuatio principium non erit, sed erit illa causa per priuationem, vt principium. vel si causa & illa priuatio principia duo sint, erunt plura, quàm tria principia, materia, inquam forma, priuatio, & causa principij. Et rursus aliud principium ex causa ortum. cùm tamen ille tria admittat. Neque quartò, priuatio dicitur respectu principiati, sed præteriti. vnde potius finis dici mereretur, quàm principium. Atque Aristot. in poetica principium potissimum primum dicit, quod necessariò post aliud non est, aliter autem finem vel mediũ illud potius, quod non competit priuationi, quæ terminus, finis, & necessariò post aliud est, vnde principium non mihi videtur.

De

De Causis. CAP. IX.

CAusa est, à qua dependet effectus, prior tamen effectu & distincta essentialiter ab eodem, sine causa: cùm nihil sit, vt ait Iob. 5. cap. & naturales res causas habere non dubium erit. Porrò causæ naturales per se, causæ quatuor sunt: materialis, formalis, efficiens, finalis. Sic materia & forma principia & causæ sunt, forma, cogit materiam subiectam, efficiens formam, finis efficiētem, & talia sunt συμπεφυκότα seu colligationes causarum, vt ita possint causæ sibi inuicem causæ esse. Causæ, & vniuersales & particulares: vniuersales, vt Deus: Sol, &c. in generatione hominis: particulares, pater, mater, &c ijs accidere causæ aliæ possunt, dictæ per accidens, casus, fortuna, occasio, quæ non producunt causas determinatas, de quibus omnib. diximus, vt & de harum causarum subdiuisionib. in 3. lib. Syntax. cap. 5. & latius Deo fauente in commentarijs in eam partem paratis, & de fine adhuc in cap. 7 eius lib 2.

De Motu. CAP. X.

QVidam motum negarunt, quod quomodo fieret ignorarent, vt ait Galen lib. an sanguis in arter. contineat, tom. 1. & lib 2. de semine, cap. 4. tomo 2. Alij omnia moueri existimasse sæpe testatur Plat. Aristot autem lib. 7. Physic. cap. 5, ait eorum quæ sunt, alia semper esse immobilia, alia moueri semper, alia moueri & quiescere posse, idem Metaphys. lib. 4. cap. fin. Quod & verius videtur, sed quia diximus naturam esse principium motus & quietis, de motu agamus. Status quippè & species in rebus æternis, motus in temporalibus, Plotin. teste, lib. 3. Ennead 6. cap. fin. motus interdum pro actione immanente, quæ est in ipso agente, vt in subiecto: quales sunt actiones potentiarum, vt intelligere quod est intellectu, velle, appetere, & sentire, &c. quæ motus species, nō ad physici speculationem, sed ad metaphysicam, & ad tractatum pertinent de anima. Talis enim motus etiam est in Deo, qui & intelligit. Interdum motus pro actione transeunte causata ab agente, quæ recipitur in patiente: vt calefactio, ab igne recepta in qua & hic modus propriè cōmunis ad mutationem, quæ est generatio & corruptio, estq; actus mobilis existētis in potētia, ad vltimū terminū, prout potest assequi, acquirēdū p motū. Plato in Theæt. duas motus species constituit, alterationē videlicet motūq;

localem: alterationem dicit, vt cùm quid eodem in loco permanens senescit, vel nigrum exalbo, vel ex molli durum efficitur, aut alia quadam alteratione mutatur: Motum autem localem, quando quid locum ex loco mutat, vel in eodem vertitur. Idem ferè Galen. lib. 9. de Decret. Hippoc. & Plato in principio, & lationem & alterationem esse duos motus simplices: auctionem & diminutionem, compositos. Tradit deinceps l. 10. de legib. Plato decem species motus esse, motumque tradit in circuitum, localem transitum, condensationem, rarefactionem, augmentum, decrementum, generationem, corruptionem, mutationem ab alio in alium, mutationem ex se, tum in se, tum in alio factam. Galenus in Isagog & definit. medic. ad sex species contrahit, & lib. 4. de Different. pulsi. dum agit de brachij definitione, tom. 4. operum. Localis motus Democrito, tantùm in obliquum. Epicuro per lineam & inflexum. Demebat ab illis quietem Heraclitus, vt mortuis tantùm conuenientem. & dabat æternum motum, æternis: interiturum interituris, teste Plutarch. lib. 1. de Plac. Phil. cap. 23. Gal. lib. 1. Meth. med. cap. 6. motum esse in summa prioris habitus mutationem, eumque vel actiuum vel passiuum, Plotin. lib. de Generib. ent. lib. 3. Ennead. 6. cap. 24 differre motus locales ait oppositione graduum, vt ascensum & descensum discessum à recessu, vel per figuram progressionis, vt rectus à circulari differt, cui & differentia adijcitur velocitatis & tarditatis, aliæque, quæ tot adhiberi possunt, quot sunt principia in classe transcendentium nostrorum, & eam sequentibus. Sunt que alij motus spontanei naturæ, vt in elementis ad suas sedes & propria redeuntibus: alij voluntarij, in animalibus: alij contrà inuoluntarij coacti, de quibus Aristot. lesb. lib. 4. Physic. cap. 8. & lib. 8. cap. 4. Sic quidam motus per se, quidam per accidens, Aristoteles 11. Metaph. cap. 10. alij itaque ab alio concitari, veluti à diuina causa cœlesti, humana aliáve externa: per se autem circularis ponitur, & continuus & perpetuus. apud Aristotelē lib 8 Physic. ca 1. 2. 3. etsi huic primi mouentis Dei insit Sursum & externum motum dixit ex Platone, & Cicero 2. de Natur. deor quanquam Aristoteles ratus sit nihil moueri per se, quin ab alio moueatur, contra sectā Platonicam, nisi dicamus aut vi aut natura moueri, & à causa quæ intra res latet, vt agitat Macrobius libro 2 in Somn. Scip cap 14. videndus Aristoteles lib 3. de Cœlo, cap 2. Et primò mouentur per se primordia rerum, inde ea quæ paruo

Digitized by Google

sint corpora conciliatu, Lucretio de Rer natur. In omni motu in summa considerandum, quod mouet, quod mouetur tempus sub quo mouetur, locus in quo, ex quo, & ad quē mouetur, & motui omni communem esse mutationem: quanquam non omnis mutatio motus sit.

De Quiete. CAP. XI.

QVies motui opponitur, estque eorum quæ moueri ùm possint, non tamen moueri contingat. Plotin. lib. 3. Ennead. 6, c. fin. quietem in rebus temporalibus priuationē dicit quandam alicuius motus, vel motionem quandam valdè tardam. At quemadmodum motus bonum tam in corpore, quàm in anima, sic contrarium omnium & quies putrefacit, vt ait Plato in Theæteto. Quies tamen vt motus, vel secundùm naturam, vel vi fieri esseque dicitur à Platone 3. de Cœlo, cap. 2. Aristot quoque Phys. lib 5. cap. 6. Absolutè, inquit, motus motui contrarius est, opponitur autem & quies: priuatio enim est. Idem 8. Phys. cap. 1. Eritque contrariorum eadem intelligendi disciplina ex negatione motus, iuxta contrariorum leges, vt ait Aristoteles in Prædicam. cap. 4

De Finito & infinito. CAP. XII.

INfinitum, quatuor modis: pro eo quod non potest terminari, quia non est quantum: sic punctum, vnitas, ens, incorporeum, substantiæ separatæ, Deus, dicuntur infinita. 2. Infinitum quod licet possit terminari, tamen difficulter terminetur. 3. Infinitum, quod non potest pertransiri propter impedimentum, vt profundum maris, & centrum terræ. 4. Infinitum, pro aliquo quanto continuo, vel discreto, quod est natum habere principium & finem, & non habet: vt linea interminata, & superficies, & numerus interminatus: & de hoc tantum infinito loquitur Aristoteles 3. Physic. cap. 6. postissimùm secundùm Iauellium in Epitome illius, tract. de Infinito, cap. 1. quod infinitum interdum secundùm quid dicitur. Infinitum verè id, in quo extremum non contingit esse partem: quod non habet aliquid extra, dixit Aristoteles 3. Physic. cap. 6. & 1. de Generat animal. c. 1. Infinitum, inquit, natura vitare solet, quia semper finem quærit, infinitum autem fine caret. Porrò infinitum duplex, secundùm perfectionē, & secundùm quantitatē: perfectione infinitum id, quod continet omnes perfectiones in se, quæ

Digitized by Google

sunt, fuerunt, esseve possunt: eo modo Deus infinitum: & hoc modo datur infinitum in 12. Metaphys. Secundùm quãtitatem, infinitũ duplex: in actu & in potentia: actu, quando non est pars extrema: potentia, in eo quod finitum quidem actu, sed potest ex eo potentia procedi in infinitum, vel secũdùm diuisionem, vel per partium adiectionem. Nec datur tamen infinitum secundùm quantitatem actu, Aristoteles lib. 11. Metaphysic. cap. 9. & lib. 3. Physic. cap. 8. Nec in sphæra, globo, vel rotundo: quia & rotundum centrum habet & incuruum, vel repetitum, vt annulus in mensura repetit iterum partes, si quis veniat ad eas semel à quibus cœperit. Potentia tamen, continuum erit diuisione infinitum, & per appositionem numerus habebit infinitum, vt ait Aristoteles libro 3. Physicorum, capite 6. Sic forsan potentiam, indefinitam materiam dixerit quis, cum Plotino lib. de Materia 4. Enneadis 2 capite 15. vocat enim eam & infinitudinem, si ita loqui par sit, vt & Plato in Philebo, quam dixit natam ex termino, id est forma à bono, eaque mixta res genuisse. Qui voluerit controuersias antiquorum de infinito cognoscere, vtque Plato duo infinita posuit, scilicet in Philebo, magnum & paruum, alij plura videat Aristotelem lib. Physic. 3. ca. 4.

De Loco. CAP. XIII.

DE loco multa diximus lib. 5. Syntax. cap. 6. & in commentarijs latiùs interpretabimur, quamobrem non vtemur longiori de eo sermone.

De Vacuo, seu inani. CAP. XIV.

VAcuum dicunt superficiem, vel spatium non repletum corpore locato, tamen aptum repleri. Vacuum esse & inane in rerum natura pluribus adstruit rationibus lib. 1. de Rerum natur. Lucretius, idemque sensisse Pythagoricos, Platonicos, Xenocraticos tradit Aristoteles libro de Insecabilibus lineis, in principio, quo entia discernerentur: traditq; opiniones de vacuo libro 4. Physic. c. 7. & 8. contrà Aristoteles in 4. tradit non dari vacuum in natura, quod sit patium distinctum à re locata, coniunctum autem cum re vbi motus concedit esse. Minus conceditur, vacuum in ipsis corporibus, vt in lana, spongia, cinere, & similibus: nam ibi aer replet, qui dum aliud superuenit cedit, & sic de similibus. Plutarchus libro 1. de Placit. Philosoph. cap. 18. cùm opiniones de vacuo recenset, scribit Aristotelem dixisse extra mundum vacuum

Digitized by Google

vacuum esse, vt mundus respirare posset: quod certè ridiculu est. Mundus quippe cùm corporalis, & eius esse quoque tales respirationes necessarium esset: vnde oporteret alium extra esse mundum, vel locum corporalem, quo corpus reciperetur: vel oporteret fateri absurdum extra mundum quippiam esse, quod falsum est. Existimoq; non egere respiratione mũdum, cùm motus fiunt, sed dum mouetur aer, & trãsit res ab vno in alium locum, mutatur quoque aer, & aliud corpus succedit, ita vt alius locus non desideretur, quàm qui erat, & res mutuo sine vacuo succedant. Probabile tamen duco, posse vacuum dici quippiam non absolutè, sed secundùm quid, vt vacuum à vino, oleo, aqua, & similibus; sic Genesis 1. In principio creauit Deus cœlum & terram; terra autem erat inanis & vacua, scilicet ab ornatu, ab hominibus nondũ habitata: quod & apertiùs paraphrasis ibi docet Hierosolymitana, dum ait מזכניא נשא ורקניא מבל בעיר יצרו id est, & vacua erat & hominibus & iumentis.

De tempore. CAP. XV.

De hoc diximus, quando egimus de prædicamento quãdo lib. 5. Syntax. cap. 8. & latius in Commentarijs in accidentia, quæ proximè, si Deus voluerit, citò euulganda.

De elementis, generatione, corruptione, meteoris, in sequentibus gradibus substantiæ, & in sequentibus libris Deo fauente dicetur.

SYNTA-

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ ARTIS MIRABILIS,

LIBER XII.

In quo agitur de Musica.

De Mathematicis disciplinis in genere.

CAP. I.

CVM corpora naturalia superficiem habeant, & solida, longitudines & puncta: in corpore cum Physico mathematica consentit. Differt tamen consideratione & aliis, quæ tradit Arist. lib. 2. Phys. ca. 2. Eligit quippe ex corpore vniuerso certam partem pertractãdam, atque versatur circa lineas, angulos, numeros, aut aliquid cæterorum quantorum. Arist. 11. Metaph. c. 3. Gell. lib. 1. c 9. Geometriam, Gnomicam, Musicam, alias item disciplinas altiores, veteres Græcos μαθήματα appellasse tradit, indeque Mathematicos: vulgus autem quos gentilitio nomine Chaldæos, dicere oportet, Mathematicos dixisse. Mathematicæ scientiæ quatuor præcipuæ sunt ex consensu omnium, Astrologia, Musica, Geometria, & Arithmetica, de quibus aliqua dicemus: istæ quippe speculatiuæ sunt disciplinæ, sicut Physica, teste Aristot. lib. 6. Metaph. cap. 1. & lib. 11. cap. 6. & necessariæ ad rerum naturalium & aliarum cognitionem, vt sit Plato in Epinomide. Omittimus illas autem cognitiones, quæ vana iactitant, & absque fundamento, prohibitas, qualis Cheiromantia, Pyromantia, & similes, à verbo potius ματαίω dictæ, id est, vana iacto, & quarum authores & assertores olim vrbe Roma pulsi fuerunt, teste Cornel Tacito lib. 2. Annal.

De Astrologia. CAP. II.

De hac diximus in libro de Cœlo.

DE MVSICA.

Quid Musica. CAP. III.

MVsicam veteres inter disciplinas collocauerunt, eò quod natura quærit non solùm in negotio rectè, verũ etiam

Digitized by Google

etiam in otio laudabiliter posse viuere. Aristoteles libro 8. Polit. cap. 3. Variæ autem sunt nominis musices notationes: aliis ἀπὸ τοῦ μανθάνειν, indagando, aliis ἀπὸ μέλους & dulcedine cantus, aliis aliter, vt notat Budæ. in commentar. ad ling. græ. Cælius Rhodig. lib. 11. cap. 10. Nobis placet vt dicamus musicam esse sonorum acutorum, grauium, & ex his mistorum conuentionem, aptam proportionem, & cõmixtionem. Nam, vt ait Plutarch. in vita Homeri, ἐν αὐτῇ μουσικῇ φθόγγων, ὁ μὲν ἐστι βαρύς, ὁ δὲ ὀξύς, id est, in ipsa musica, tonus alius acutus, alius grauis. grauis in voce, ex intimo spiritus trahitur: acutus ex superficie oris emittitur, vt ait Martianus Capella lib. 9. Ex temperamento sonorum & ictuum diuerso, oritur symphonia & harmonia, quæ est κεκραμένη ἐκ δυοῖν φθόγγων ἀρχῶν, temperata ex diuersis principiis.

De sono, subiecto Musices.

CAP. IV.

OBiectum auditus esse sonum, dicit Galenus, eumque aeris repercussionem li. 8. de vsu part. c. 6. & Aristot. 2. de animal. c 8. & Plutarch. in principio de musica, rursum Arist. problem. sectio. 11. q. 1. Vocem audiendi primordium ait, & ab eodem initio oriri, & ira commeare. Sonum habent apud Aristot. 2. Animal. c 8. alia actu, aut potentia, vel nullo modo quædam. nam que illi videntur nullum habere sonum, vt lana, spongia & similia, quæ existimo tamen habere, sed non ab auditu semper discerni. Quædam sonum habent, vt æs & alia solida, actu, dum sonant: potentia, dũ quiescunt. Sonus fit actu alicuius semper in aliquo & ad aliquid, mediante ictu qui sonum efficit ipsum. Duo corpora requiruntur itaq; saltem in sono edendo: nec solũ sonum facit. Sonus porrò redditur ob aerem resistentem & percussum, qui resilit & cedit corpori, & si citius impellatur, acutius sonat: quia cito nequit aer cedere, sed propellitur: inde Echo. id est, sonitus, qui post concussionem subsultat, & in pilæ vel sphærulæ modum resilit. Cùm enim aer impellitur contra locum præruptum vel concauum, qui illum dissolui prohibuit, resultat & alio retorquetur, & refrangitur, vt ait Arist. 2. de anim. c. 8. Themistius lib. 2. de anima c. 27. & Plinius lib. 2. cap. 4. 6. Columel. lib. 8. de re rusti. cap. 5. De fabula Echo Ouidius 3. Metam. & Macrob. lib. 1. Saturnal.

Digitized by Google

1. Saturnal. cap. 3. Atque ideo vibrationes sphærularum & sagittarum aerem impellentes, stridere, & illum violenter scindunt: & hoc aer, vt ait Themistius, duorum vice fungitur, & corporis quod percutitur, & vice medij, in quo percussio agitur. Nec tamen melatet, quanta fuerit controuersia inter Aristotelem, Pythagoram, & Platonem, qui incorpoream Echo putarunt, non enim dicunt esse aerem, sed figuram aeri inhærentem: at inter Stoicos, qui vocem corpoream esse contendunt, eò quòd agat & quòd repercutiatur, auribusque sentiatur, vt ait Plutar. li. 4. de plac. philo. c. 20. & Gellius lib. 5. noct. attic. c. 15. ego namq; Stoicis subscribo, & Lucret. qui ait.

Tangere nec tangi, nisi corpus, nulla potest res.

Item, quòd spiritus voce emissus, & in aquam resolutur, vt si speculo recipiatur vox, dehine & emissus sæpe hyeme condensatur. Plures & alias rationes adfert Lucretius lib. 4. de rer. natu ibi,

Haud igitur dubium est, quin voces, verbaq; constent
Corporeis è principijs, & ladere pisset, esse.

Veruntamen non ideo credendum est fabulæ, quam refert lib. 2. Balthasaris dictus, del cortegiano, qui narrat in tribus Moscouiæ & Sarmatarum seu Poloniæ, mercatores sub tempus hyemis, ad flumen Boristhenem ex vtraque ripa conuenisse, collocutosque, neq; mutuò se intellexisse, quòd congelata verba ob frigoris rigorem fuissent, vt nec in fluminis ripas pertemissent gelu interceptæ, postea autem cùm glacies solueretur, verborum sonitum auditum fuisse pro modulo solutionis. Nam nos congelari quidem vocis spiritum dicimus, sed dum soluitur murmur non edere, eò quòd nō feratur aer impetu, sed soluatur sonitè. Dividitur sonus in acutum, & obtusum: acutus, velut pungit & breui tempore sensum mouet, & velox est: obtusus tardus & longo tempore mouet, Themist. 2. de anima cap. 30. Aristot. in sæpè citato 2. de anim. cap. 8. Accidit autem diuersitas ex ictu, & diuersa percussione actis, Macrob. 2 in somn. Scip. cap. 4. Plato in Timæo. Sonorum species vox & loquela: vox differt à sonitu, quia ea tantum animalium, & eorum tantum, quæ sanguinem habent, non autem insectorum, etsi ex iis quædam canere videntur, vt cicadę & alia. Siquidem id accidit illis vt canere membrana sepio transuerso subdita, ad quam spiritus in eo inclusus, attenditur. Nec vocem quoque habent, quæ integuntur: neque pulex, etsi sanguinei. Nam si qui

& qui sint vt capri, & alij qui grunire videntur, id fit ex attritu branchiarum, non ore. Vox apud Vitruuium lib. 5. cap. 3. est spiritus fluens, ex aeris ictu, sensibilis auditui, qui mouetur circulorum rotundationibus infinitis, quales mouet ictus lapidis in aqua. Etenim vt rotationes in superficie aquæ, ex ictu lapidis: sic ex ictu vocis, rationibus in aerem exrollitur & in altitudinē vox peruenit per circuitū, quod etiam cum Vitruuio notat Seneca libro 2. natur. quæst. cap. 1. At quia non idem est vox & sermo, vt ait Galenus lib. 4. de loc. affect. cap. 7. loquela est, eorum quæ sermoni deputata sunt, quorum lingua principatum obtinet, necparum conferunt nares, labia, dentes, & iuuant vocis instrumenta, guttur, & musculi ipsum mouentes, nerui qui à cerebro vim ipsis deferunt, de quorum anatome & speculatione multa Galen. lib. de præcognitione ad Posthumum: & de vocis affectibus & passionibus plura apud Aristot. tota sect. 11. problemat.

De Musices inuentione. CAP. V.

MVsices inuentionem refert Iosephus ad Tubal, nepotē Adami 1. antiquit. c. 1 Geb. 5. alij ad Mercurium, vt Grego. Giraldus, de dijs gent. Syntagm. 9. in Mercur. Philostra. lib. de imagin. Mercurium illum Orpheo dedisse, hunc Amphioni. Alij Dionysio tribuunt. Eusebius lib. 1. de præpar. Euang. Quæ quisq; in Musica inuenerit tradit Plin. lib. 7. c. 36.

De diuisione Musices & de Cœlesti. CAP. VI.

MVsicam diuidunt, in Theoricam seu speculatiuam, & practicam. Theorita rursum, authore Boetio, in 1. music. cap. 2. triplex: mundana, humana, instrumentis constans. Nos autem diuidimus musicam, in naturalem & artificialem: Naturalem rursum in cælestem & humanam. Artificialem postea subdiuidemus. Naturalis cœlestis musica, est quæ de harmonia totius & partium mundi, considerat: Humana, quæ de proportionibus corporis & animæ, atq; harum inter se partium pertractat. Nam & rerum omnium motiones, & astrorum conuersiones, Pythagoras, Plato, Archytas, atq; reliqui antiqui, existimarunt nec fieri nec cōsistere posse sine musica, vt ait Plutar. in fine li. de musica, ideo Synopside Musices statim ab initio Psellus ait,

Mun-

Μουσικὴν οἱ παλαιοὶ συνέχειν εἶπον, τὸ πᾶν, ἔστι γὰρ τῶν ὄντων συμμετρίας καὶ τῆς ἁρμονίας ἕξιν. id est, musicam antiqui dixére continere omnia: nihil enim rerum existentium, sine mensura & ratione est. Et Vitruuius lib 5. architect. cap. 3. scribit architectos, naturæ vestigia prosequutos, & indagationibus vocis perfeciſſe theatrorum gradationes, & quæsiſſe per canonicam mathematicam & musicam rationem, vt quæcunque vox esset in scena, clarior & suauior ad spectatorum peruenirent aures, &c. Apud Athenæum lib. 14. cap. 13. Pythagoras Samius, tantum nominis non aliunde consecutus in Philosophia refertur, quàm quòd vniuersi mundi machinam, ex musicis rationibus esse demonstraret.

De cœlesti Musica. CAP. VII.

COelestis est, quæ ex disposito orbium & planetarum ordine, concordanti motu, & occurrente in spatio definito, fit. Sicut describit Cic. in somnio Scipio. & Macrob. in eum lib 2. cap 1. Sunt in elementis motus diuersi, qui harmoniam in rerum natura demonstrant, de quibus Plato in Timæo, & in eum Marsil. Ficinus. & Chalcidius Explicat proportiones musicales, & quomodo in motu cœlestium & elementorum sunt Boetius, & Angel. Politia lib. pan epistemon, sed melius nupertimè Pontus Tyarpæus in solitario 2. musices.

De Musica humana. CAP. VIII.

EXistimarunt antiqui, symmetriam & proportiones hominis, respondere harmoniæ mundi maioris. proportiones illas explicauit nuperrimè insignis istius seculi pictor proprio. lib. Albertus Durerus, Agrippa in occulta philosophia. Verum in facultatibus & actionibus animæ, elementorum conuenientia in corpore, in virtutibus explorauit musices harmoniam & systemata Tyardeus in præd. lib. 2. musices, Hieriphylus quoq; medicus, motus humanos & pulsus venarum, digessit in numeros musicos.

De ar-

De artificiali Musica, eius diuisione, & instrumentis musicalibus, seu organis.

CAP. IX.

HANC melodiam Plato 3. de repub. arbitratur ex tribus cõstare; oratione, harmonia, rhythmo. Sed omissis alijs, de artificiali harmonia agendũ est, hanc diuidemus in theoricam & practicam: Theorica est quæ diuersorum sonorum proportionem, & toni disparem siue inæqualem diuisionem, ingenio & ratione, non aure considerat, vt ait Boet. lib. 5. musices. cap. 1 Henricus Glareanus lib. 1. Dodecachordon, cap. 1. hanc tractant prædicti duo authores, & Franchinus Gaffurus, Faber Stapul. & alij. Practica dicitur, quæ modulationem ipsam habet. hanc Plato, vt refert Diog. Laert. in 3. in eius vita, in tria genera secauit, vt quædam voce sola cõstet, vt cantus: alia voce & manu, vt quando cum organo vox coniungitur: alia manu tantum, vt dum organum silente voce percutitur. Sed melius in instrumentalem, & vocalem diuidimus. Instrumentalis quæ concentum perficit, aut flatu & pulsu, aut pulsu solo. Flatu concentus redditur, per magistri flatum & pulsum, organo: vt tubis, ductilibus tibijs; quarum cantilenarum nomina hæc Athen. lib. 14. Dipnosop. cap. 5 refert, gingras, tetracomus, epiphalus, choreus, callinicus, bellicum, luaucomus, sicynnoturba, thyrocopicum, cuisinus, molon. Quæ omnia, cum saltatione & cantilena ad tibiam canebantur. Modulatio deinc eodem flatu, & pulsu, tubis alijs, cornu, fistulis, lituo, auena: erat & eius ordinis tympanũ Hieronymi, tuba Hieronymi, organum, fistula. chorus eiusdẽ, quæ depingit Ottomarus Luscingius, lib. 1. Musurgiæ. Pulsu autem tripliciter perficitur sonus, vel pulsu æris, vel pulsu neruorum, vel chordarum intensarum, aut pulsu baculi in membrana, vt in tympano militari, & similibus æratis corporibus: per incudes, & malleos, per campanarum vel nolarum proportionem. per cymbala, tympana, pelues, per crotala, quæ erant circuli ærei cum multis orbiculis æreis, qui pulsati edebant sonum Chordis tensis constant: cithara, lutus, qui testudo, chelis, guithara, chorus, morrha Vasconibus trium chordarum, viola, seu rebecium cum plectro. Sunt autem hæc organa lyræ species sicut Pandura, & barbito: Plato 3. de rep. inter instrumenta polychorda numerat trigona, pactidas, & Athenæus

lib 14.c.14.sambucam & magadin,de quibus ibi multa & lib. 15.tripoda Pythagoriæ Zacynthij quæ pede,manu,& plectro pulsabantur, chordis tensis auricalchi, virginale siue manu-chordium, clauicytherium, clauichordium, seu spineta, sistrum constant. Qui voluerit plures species instrumentorum musicorum enumeratas videre, consulat Iulium Pollucem lib.4.onomast cap.8.9.10.11. & s q. Cœlium Rhodig. lib.5.lectio.antiq.cap.23.25.26.Ottoma. Luscinium lib.1.Musurgiæ. Ioan.Rauisium Textorem in officina,c. de musica. Et de inuentione & authoribus instrumentorum musices latè Polyd.Verg.lib.1.de inuentor.rer cap.15.

De vocali Musica & eius diuisione.

CAP. X.

VOcalis musica, quæ superioribus interdum iucundius iungitur, est quæ voce humana exprimitur, interdum cum sono simplici, scilicet cum solmisatione, vt vocant, vel alio sono inarticulato, interdum cum sermone significante. hæcq; duplex, irregularis & regularis: irregularis est ex modulatione triuiali, & vulgi vocant *bonde ville*. Regularis, quæ cōstat certis regulis, hęc duplex, chorealis, vel figuralis Chorealis, quæ & Gregoriana dicta, simplex. Figuralis & mensuralis alia noua, constans ratione positionis, diuersitate sonorum. Alio modo tamen Martianus Capella lib. 9. diuidit artificialem musicam in tria genera, ἰδικὸν, ὑπεργαστικὸν, ἐξαντελτικὸν: ἰδικὸν proprium, quod ex similibus & perseuerantibus consonabat, sono, numero, verbis: Quæ ad melos vel sonum pertinet dicitur harmonica: quæ ad numeros, Rhythmica: quæ ad verba metrica ὑπεργαστικὸν, mutationes subtili ingenio facit, vt continuatio videatur. cuius tres partes, μελοποῖα, λήξις, πλοκὴ, de quibus vide apud Capellam. Exantelticon genus tertium est, ac si dicas effusorium quod per aliud resonare potest, tripliciter scilicet, vel organum, vel propriam dulcedinem, vel per resonantiam, vt in lyris.

De voce seu phthongo in artificiali musica, & eius scala. CAP. XI.

PHthongum sonum digerunt, vnum & eundem tenentē tenorem, Phtolo.in musica, & eius interpres Porphyrius; Bacchius porrò dixit interuallorum minimum; Aristides & Quinti-

Quintilian. minimum electum per se: Aristoxenus, casum vocis: suffragatur Papus, & Emanuel Briennius, musici. Psellus in Synopsi musices ait Phthongum esse, vocis indiuiduæ concinnam intentionem.

Phthongi vel voces, apud omnes veteres Græcos & Latinos fuerunt 15.

1 μεσολαμβανομένη, id est, assumpta vox, sonus, chorda practicis inferus —— *A re*

2 παρυπάτη ὑπατῶν, id est, proxima principalium —— *B mi*

3 παρυπάτη ὑπατῶν, id est, proxima principali principalium —— *C fa ut*

4 λιχανὸς ὑπατῶν, index principalium —— *D sol re*

5 ὑπάτη μεσῶν, principalis vel grauior inferior mediarum vel νήτη ὑπατῶν, id est, grauium altior —— *E la mi*

6 παρυπάτη μεσῶν, proximior principali mediarum *F fa ut*

7 λιχανὸς μεσῶν, index mediarum —— *G sol re ut*

8 μέση, media,
νήτη μεσῶν, mediarum altior —— *A la mi re*

9 παρεμμέση, id est, proxima mediæ —— *B fa bmi*

10 τρίτη διεζευγμένων, tertia disiunctarum —— *C sol fa ut*

11 παρανήτη διεζευγμένων, proxima altiori disiunctarum —— *D la sol re*

12 νήτη διεζευγμένων, altior disiunctarum —— *E la mi*

13 τρίτη ὑπερβολαίων, tertia excellentiorum vel altiorum —— *F fa ut*

14 παρανήτη ὑπερβολαίων, proximior altiori altiorum —— *G sol re*

15 νήτη ὑπερβολαίων, altior excellentiorum *a la mi re, b bmi.*

Istæ literis septem notantur voces a. b. c. d. e. f. g. quibus adiecit Boetius alias septem a. b. c. d. e. f. g. sic fuerunt 14. postea Guido Aretinus adiecit alias, vsq; ad viginti: infra proslambanomenon a re, adiecit, e vt, in fine autem post neten hyperbolæon, adiecit bb. fa mi. cc sol fa, dd la sol, ee la. Gulielmus du Fay addidit sub c vt, adhuc fa vt, graue, quorum omnium hæc figura.

Digitized by Google

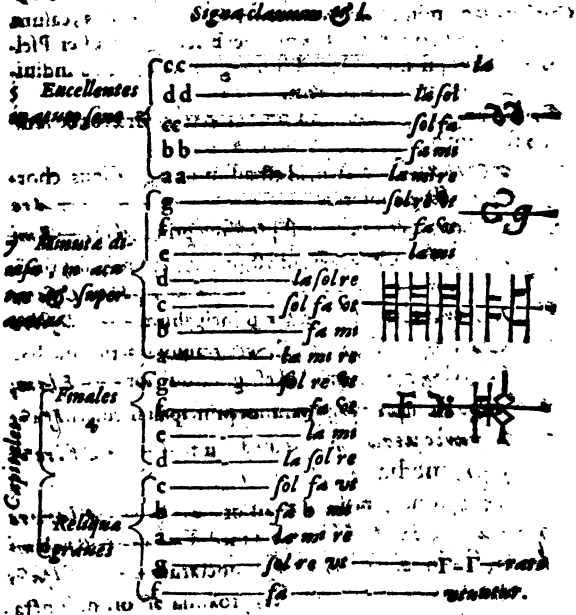

In hac figura, voces inferiores grauiores, ex quibus ascendunt ad superiores vsque, gradatione sonorum perfectorum & imperfectorum per quinq; tetrachorda, id est. continuationem quatuor chordarum quæ faciunt diatessaron, scilicet, hypaton meson synemmenon diezeugmenon, hyperbolæon vel acutarum. Ex quibus modulationum oriuntur tres compositiones, harmonica, chromatica, diatonica, vt ait Vitruuius lib. 5. cap. 4. Harmonica diuersas habebat tetrachordorum dispositiones, nempe interualla, dieses binas & tonos. Porrò Diesis, est toni pars quarta, vt hemitonium dimidia pars. Chromatica seu dicas colorata, habebat hemitonium in ordine composita: primo hemitonij, dehinc tres quartas toni. tonum & quartam toni partem. Diatonica, est quæ semitono minore, tono ac tono incedit: hicque modus conseruatus, alij ex vsu desierunt.

De ve-

De votum expressione figura, tactu, pausa cunctis. CAP. XII.

VOces quibus exprimerent musici sonos suos confictæ, hæ sunt 6. vt, re, mi, fa, sol, la: quas Guido Aret. invenisse fertur. Quarum aliæ dulces, vt fa: durae, la mi: mediocres, vel naturales, sol re. Ex vocibus fit systema & diastema apud Psellum. Systema, compositio constructioque plurium vocum. Diastema, inservallum inter sonos oblatos, quod augetur pro arbitrio ascendendo & descendendo. Intervalla vocum inter se modos dixerunt musici: sex autem ponunt, alios que ex illis deinceps componunt. Modus est quantitas temporis, quo sustinetur sonus, cui opponitur silentium seu quies, seu pausa, mensurant hæc tactu musico, quem mensuram vocant. Disponam figuram notarum, musicos nomina, tactus seu valorem eius & quietem seu silentium seu pausas vno schemate.

nomina notæ cum	mensura seu tactus	pausæ vel
notarum figura		quies.
Maxima	*producit vocem per 8. tactus, in quie-*	
	te respondent, nota	
Longa	*sustinetur vox per 4. tactus: respondet*	
	quies	
Brevis	*sustinetur vox per 2. tactus: quies respon-*	
	det	
Semibrevis	*valet 1. tactū in quete, tres pausa*	
Minima	*sustinet medium tactum: in quiete duæ*	
	faciunt tactum.	
Frequentata potissimū in instrumentis musicis.	*Semiminima* — *4. faciunt tactum: in quiete valet.*	
	Fusa — *8 faciunt tactum in quiete*	
	Semifusa — *16 faciunt tactum in quiete.*	

Punctus quoq; additus singulis, addit mediam partem temporis supra proprium, vt 𝅝 valet 𝅗𝅥. & 𝅗𝅥 sic 𝅗𝅥. valet 𝅗𝅥 & 𝅗𝅥. valet 𝅗𝅥 & 𝅗𝅥. Sic de similibus hæc quæ de tactu simplici dicta sunt, quam vocant tempus imperfectum, in quo 𝅗𝅥𝅗𝅥 faciunt tactum: non de tactu perfecto qui perfici triplici 𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥: Dicitur tripla etiam, signaturque ita ∈ 3.

De vnisono & tono. CAP. XIII.

VNisonum, & solum sonum & concordantiam signat, ex primis vnisonis, componitur modulatio: At vnisonus vt concordantia est, duorum in aliquo vocum vt, vt, re, re. Tonus quatuor modis dicitur, coniunctio, discordantia, intonatio, tropus, vt ait Ioan. Tinctoris in definitionibus terminorum musices. Tonus inter omnes voces sequentes sit, excepta distantia mi & fa, alioquin tonus, est ex distantia inter duas voces. Ex hac componitur ditonus, duorum sonorum spatium, inter tres notas. vt inter vt & mi, fa & la. hemiditonus, cum interponitur hemitonium ditono: velati à voce re, vsq; ad sol, huicque tritonus, qui tres perfectos sonos complectitur, vt mi re vt. Δὶα τεσσάρων vocant quarum quę constat quatuor vocibus & tribus interuallis, veluti, re sol mi la, mi mifa fa. Δὶα πέντε quintam vocant, habentem quinq; voces: quatuor interualla ritibus tonis & hemitonio constantem. Δὶα πασῶν, id est, per omnes literas, ab vno g. vsq; ad aliud g. sol re vt: ab vno c. sol fa vt, vsq; ad aliud c. sol fa, dicitur octaua, ex his componuntur, disdiapente, & disdiapason.

De concordantia & discordantia. CAP. XIV.

CConcordantia seu concinnitas, est sonorum grauium q; sonorum accommoda mixtura. Concordantiæ sunt 12. vnisonus, 3. 5. 8. 10. 12. 15. 17. 19. 20. Discordantia est inconcinnitas sonorum, quæ aures offendit, discordantiæ 9. sunt. 2. 4. 7. 9. 11. 14. 16. 18. &c.

Exemplo

Exempla concordantiarum: reliqua cacophoniam edunt.

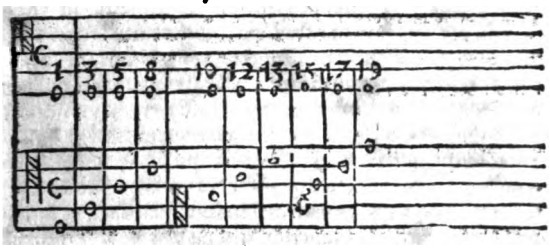

Quadam axiomata componendarum modulationum. CAP. XV.

NVnquam duæ perfectæ concordantiæ vnius generis sese consequi debent, vt duæ octauæ, duæ quintæ, alterius tamen generis possunt, vt quinta octauam, & contra: concordantiæ tamen imperfectæ, eiusdem generis, seu ascendendo seu descendendo sese consequi possunt: quantum tamen fieri poterit, oportet vitare connexionem sextarum: reddunt enim cantum insuauiorem & asperum, nisi illam octaua sequatur statim cum qua iungi debet, vel cum tertia, vel cum quinta.

2 Omnes concordantiæ vltimæ, debent conuenire in cōcordantia perfecta.

3 Si quis velit minimas albas, contra semibreues notas, concordantijs inserere, omnes minimæ debent esse concordantes contra semibreues: & si diuidantur minimæ in quatuor nigras contra semibreues albas, prima & tertia nigra, debent quadrare cum minima, aliæ terantur.

4. Oblata compositione modulanda, cuius eligendus sit cuiq; ex quatuor vel ex pluribus partibus vox & tonos, debemus ante omnia grauiorem vel inferiorem notā baseos vel bassûs perpendere, num eatenus possimus vocem demittere, dehinc altiorem vocem, superioris partis quam altum vocāt, metiri oportet, num eatenus vocem efferre possimus, quibus ita finibus præscriptis, inter hos, voces aliæ facilioris delectus, & ita probè omnes voces reddere audibiles & plenas, sine vocis contentione poterimus.

De Tonis tropicis. CAP. XVI.

PORRÒ fines cantandi & elationis vel depressionis vocis, sunt per diapason in octoduplici differentia, vocant hos tonos tropicos à numero distinctos, vt sit primus, 2. 3. 4. 5. 6. 7 8. horum quatuor authenti, 4. plagales, Authenti qui non descendunt vltrà finem proprium, nisi per vnam notam; ascendunt autem, supra finem 8 aut nouem notas: hi sunt ex ordine prædicto 1. 3. 5. 7. Plagales: qui super finem suum regulariter ascendunt per quatuor aut quinque notas, seu sonos, vel voces infra finem descendunt quatuor: & sunt hi rursum numero 4. ex superiori ordine 2. 4. 6. 8. Primus & secundus tonus, finiuntur per re, in d la sol re: sed primus habet notam prædominantem in la, quæ est quinta altior fine; secundus autem in fa, quæ tertia altior fine. Tertius & quartus, finiuntur per mi, in elami: sed tertius habet notam prædominantem in fa, quæ est altior fine suo per sextam; Quartus autem in la, quæ est altior suo fine, per quartam. Quintus & sextus finiuntur ambo in fa, in f fa vt: sed quintus habet prædominantem notam altiorem suo fine per sextam, sextus autem in la per tertiam. Septimus & octauus, desinunt ambo in vt, in G sol re vt, septimus habet dominantem sol, quintam à suo fine, at octauus fa, quartam à suo fine. horum versus:

Pri. rela, Sec. re fa: Ter. mi fa. Quar. quoq; mi la,
Quint fa fa: Sext. fa la: Sept. vt sol. Oct tenet vt fa.

De modis Musices antiquorum. CAP. XVII.

AD superiores tropos referri possunt antiquorum græcarum cantionum modi ex Psello in musica, & Aristot. in music. Plut. & Boetio. Tyardeo hoc modo,

Vt hypodorius, sit à c fa vt, vsq; ad g sol re vt.

Hypophrygius, à c fa vt, vsq; a la mi re. Hypolydius, ab f fa vt vsq; in d la sol re.

Dorius, à c sol fa vt vsque in a a la mi re. Lentus hic spondaicus, religioni pudicitiæq; accommodus, quo sæpe vtitur Sandrinus.

Phrygius, ab f fa vt vsque in d d la sol, bellicis rebus accommodatus, tragicus, iambicus: & huius musica distrahit ac rapit animum ac quasi extra se ponit, vt ait Aristot. Polit. 8. c. 5. Plato 3. de Iusto.

Lydius

Lydius, à g sol re vt, vsq; ad suam octauam. hilaris ad condimentum cleric hanc Lydiam & Ionicam harmoniam vt temulentam Plato improbat dial. 3. de Republ.

Myxolydius, ab cc sol fa in suam octauam.

Hyperimixolydius, à Ptolom. additus: ab ffa vt vsq; ad suam octauam; qui raro fit.

addiderunt alij Ionium, lastium, floridum, variumque, Aeolium querulum, qui tamen abierunt ab vsu. De quibus omnibus latè Boëtius & Henrichus Glareanus in dodecachordo, & Martia. Capella, & Athenæus lib. 14. Dipnoso. c. 10. Reliqua de musicæ partibus, quæstionibus & sonis expiscanda ab Aristot. sect. 19. problem alia autem discenda ex vsu, quæ pertinent ad claues voces, cantus, interualla. notas, ligaturas, pausas, mutationes, transpositiones, solmisationes, tactus, syncopationes, mensuram, modum, tempus, prolationem, signa, puncta additionis, perfectionis, diuisionis, alterationis: quæ ad imperfectionem colorem notarum, augmẽtationem: diminutionem, proportionem, iudicium tonorum. & de quibus ordine tradit practica musica Hermani Finckij.

De effectibus & vi musicæ. CAP. XVIII.

MVsica plerisq; visa est morum esse formatrix & imitatrix, vt Aristot. lib 8 polit. c. 5. & Plat. dial 6. de legib. atque musices sonis; etiam barbarorum animos ad virtutẽ incendi, vel in mollitiem voluptatis resolui tradit Macrob. lib. 2. in Somn. Scip c. 3. Refert. Galen. lib. 5. de Hippocrat. & Plato. decretis, Damonem musicum iussisse tibicinæ, quæ adolescentibus quibusdam temulentis, & insana quædam agentibus Phrygium canebat, vt mutaret modum in Dorium: eoque facto illos à temerario impetu destitisse: non enim, inquit, rationalis facultatis opiniones, dedocere ac mutare cãtilenis valemus: sed affectibus obnoxia animæ pars, cum sit irrationalis, & ipsa sane motibus quibusdam irrationalibus & exhortari & sedari potest. ita enim natura comparatum est, vt irrationali ab irrationalibus, rationale à scientia & inscitia, vtilitatem & detrimentum adipiscantur. Terpander quoque seditionem musica, inter Lacedæmonios sopiuit. Thales Cretensem pestem sustulit, Plutar. in Music. vt Phœbus per eandẽ, pestem à Græcis diuertit apud Homerũ Iliad. 1. Mersus Phalangij, solũmodo musici instrumenti sono curatur, teste Amato Lusitano, li. 2. in Dioscor. c 50. Agamem-

non citharœdum cuſtodem pudicitię, canentem laudes probarum mulierum, Clytemneſtræ vxori reliquit, nec priùs ab Aegiſtho decepta, quam citharœdus occiſus, Athenæus lib. 1. Dipnoſop. ca. 7. Strabo lib 1. Geograph. Homerus Odiſſ. 8 Saùl leuius ſe habebat ab ſpiritu maligno, quo arripiebatur, dum Dauid cytharam pulſaret, 1. Reg. 16. Mouit Pſaltes ſpiritū proheticū Eliſeo 4. Reg. 3. Spartani dimicaturi ad pugnā, concentu & anapæſti pedis modulo ſe incitabant, Valer. Maxim. li. 2. c. 1. Et de fiſtularum præclaro vſu apud Lacedæmonas, narrat Gellius noct. 1 c 10. & quòd muſica fuerit hominibus vniuerſis vtilis, Arcadibus neceſſaria, Cretēſibus, & Lacedæmonijs, pro tuba ad bellū. Et alia plura de ea tradit Polybius li. 4. hiſtor. Multa ad hanc rem quoq; cumulat Athenæus lib. 14. Dipnoſop. c. 11. Meminit Ariſtot. problem. ſect. 19. qu. 28. Cicer. in legibus olim pueros leges cantaſſe, vt facilius memoria tenerent. & 4. Tuſculan. Pythagoreos mentes ſuas à cogitationum intentione cantu fidibusq; ad tranquillitatem reducere. Citat & Caronem lib. de originibus more maiorum hunc epularum fuiſſe, vt deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atq; virtutes. ſic in Deorum puluinaribus & epulis magiſtratuum fidibus præciniſſe. Volunt ſub fabulæ inuolutione ferarum muſica delinitarum & arborum ſylueſtrium, contineri Orpheū efferatos hominum mores, in ſocietatem ciuilem reduxiſſe. de quo Apollo. Rhodius lib. 1. argonautic. vbi de Amphione, & apud Virgil. in bucolicis, & Statium 1. Thebaidos, & apud Horat. in poetica.

Dictus & Amphion Thebanæ conditor vrbis
Saxa mouere ſono teſtitudinis.

Ruſtici etiā nunc & artifices, canendo laboris relaxant tedium, infantes vagire ad nutricum cantus deſinunt, & obdormiunt. Et placet feris muſica, muliq; tintinabulorum ſonitu collis ſuſpenſorum, ſarcinas leuius ferūt, equi in prælijs tubis concitantur, cerus apud Horum Apollinem muſica delectatur & turtur: delphino quoq; idem tribuit Plin. li. 9. c. 8. Cantatione & muſica & ſaltatione naturæ, velut voluptate educta propè Naſiam, capitur, paſſinaca piſcium, thore Aeliano li. 1. de natura animal. c. 59. & li. 17. cap 18.

De ſal-

CAP. XIX.

IVlius Pollux lib. 4. Onomast. ca 13 scribit, partem musices esse saltationem vel tripudium: ideo musices occasione, ad tripudia quæ ad eius sonum fiunt, vt pauca meam, me transfero. Tradunt ab initio poetas saltationes instituisse liberis hominibus, vt figuras tantùm, quas essent signa eorum quæ canebantur. Quod si quis minus moderatè figuras effinxisset, atque cum esset in cantilenis, nihil iuxta saltationem dixisset, hic malè audiebat, fiebatque famosus. Athenæus lib. 14. cap. 3. Aristot. in prin. Poetices. saltantiũ esse scribit, gesticulationis numerosa varietate mores, perturbationes, actionesque imitari. Hinc cum cantu, ad motiones, eas quæ fiunt in armis, exercebantur antiqui per saltationes concitatas, dictas pirrichas, & per reliquas etiam citas, quales apud Cretenses. Orcites, & Epicredia tripudia, vt non immeritò Socrates dixerit, tripudiantes maximè esse idoneos rebus bellicis. Erat & Thelesias saltatio militaris. Mulierum fuerunt tripudia, apocinum, mactrocinum. Saltationes firmiores variæ antiquis hæ: digiti, iambici, Molossica, Emmelia, cordax, Sicinnis, Persica, Phrygia, mœatismus, thracia, calabrismus, Telesias. Furiosæ habitæ, Cernoptiora, mougas, Thermaustus, loricata minerua, mundi conflagratio. Ridiculæ saltationes igdis, mectrismus apocinus, Sobas, Morphasmus, noctua & leo, fasinarum effusiones, velocissima saltatio, Sicinnis dicta, quam exercebant satiri, à concutiendo nominata. Cùm pila quoque luderent, ludo Phæmudæ concinnitatem seruabant. Phæaces tamẽ sine pila tripudiabant. Thraces cum armis ad tibiã saltarunt, atq; & altè & leuiter tripudiarunt, ensibus q; vtebãtur, alterq; alterum percutiebat, vt omnibus is vulnerari videretur, quiq; consuluò cadebat quo efficiebatur vt omnes exclamarẽt: Tunc victor eũ armis spolians, victoriã canens abibat, vt ait Athenæus li. 1. c. 9. Hanc nostri saltationem imitantur per eam quam dicunt *Marelles & les Mathassins*. Meminit & Athenæus alterius saltationis, quã dicit Carpæum, in qua figura erat seminantis cum bobus, is sibi metuens pro bobus concinnè pugnat, arripiens arma ad rithmum contra latrones fingentes saltando: forsan nostri imitantur eam per saltationem, quam dicunt *les Allemandes*, vt latrocinium. Meminit Iulius Pollux, lib. 4. cap. 14. de aliis generibus saltatio-

Digitized by Google

saltationum, de morphasmo, quæ erat omnigenum animalium imitatio: de scopia auium imitatione: de hypogipone, quæ senes cũ baculis referebat, & de Tragicis Sima, Chirocalatisco, Termaustri, Cybistesi & de alijs Flauius Vopiscus in vita Aureliani scribit tales saltatiunculas per milites compositas de Aureliano, qui plures hostium occidisset sua manu: quibus diebus festis militariter saltarent.

Mille, mille, mille, mille, mille mille, decolauimus.
Vnus homo, mille, mille, mille mille decolauimus,
Mille, mille, mille viuat, qui mille mille occidit.

Tantum vini habet nemo, quantum fudit sanguinis. Atq; cùm idem Aurelianus esset tribunus, sextæ legionis Gallicanæ apud Maguntiacum, & ex Francis quos vicit septingentos interemisset, iterum de eo facta est hæc cantilena.

Mille, Francos mille, Sarmata semel occidimus,
Mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus.

De Scenicis antiquorum saltationibus.
CAP. XX.

IN scenis olim tantum Chori, in locum quorum posteà successerunt histriones, erantque tres saltationes scientiæ, Tragica, Camea, Satyrica. Tres lyricæ, Pyrrhica, Gymnopedica, Hyporchematica. Tragicæ similis, quæ Emmelia quoq; in vtraq; grauitas & dignitas. Gymnopædicæ vicina quæ anapala dicebatur, quam nudi pueri saltabant concinnas quasdam lationes dissecantes: figurasque quasdam manuum facientes, vt essent spectaculum palæstræ, atque pancratii, dum pedes cum concinnitate mouerent. Hyporchematica comicæ comparata, quæ & Cordax: ioco plenæ arabæ: saltabantque mulieres & viri eam. Successit in locum Pyrrhichiæ, Dionisiaca multò lenior: cuius saltatores habent thyrsos hastarum loco. Species has saltationis tradit etiam Iulius Pollux, lib. 4. Onomast. c. 14 à choris illis choreas dictas existimo & ipsas choreas choros pro tripudio & saltantium multitudine: declaratuque prolixè ab Hesiodo in aspide Herculis. Plato lib. 2. de Iusto, duas partes choreæ tribuit, vnam in voce, quæ per numeros & concentus: alteram in corporis motu, per numerum & figuram, sed quæ numerũ habeat quidem communẽ cum motu vocis, figurã verò propriã in prima illa parte, cantus ipse, vocis est motus. Erant horũ leges, in ingressu, egressu, præstitione saltationis.

quorum

quorũ vestigiũ fuisse reor in his saltationibus quas dixerunt, *basses danses*, aut *danses compassées*. Erant siquidẽ in choris, εἴσοδοι, ἔξοδοι στροφαὶ, ἀντιστροφαὶ, ἔπωδοι, de quibus Aristot. in poet. Scholiastes Sophoclis Demetrius Trich. & scholiastes Aristoph. & Leonicerus in primam odam olympior. Pyndar. Iul. Pollux, lib. 4. cap. 15. & 16. Strophæ & antistrophæ & epodi, nihil aliud erant, quam formulæ saltandi ad lyram. cùm enim occineretur strophe, fiebat conuersio chori à dextris ad sinistram: cùm antistrophe, à sinistra in dextram: cùm epodos, fiebat quies; & ad regressionem primam dispositio, vt hæc, & alia plura notat Lilius Gregor. Giraldus 1. dialogo de poetica & poetarum historia. Duplices notat formas ex Homero Athenæus in 1. cap. 8. vnam eorum qui cibysteres vocantur, aliam per sphæram, vocamus in circulum. Erat saltatio in restim quemadmodum videmus fieri in ijs, quas dicimus *branles*. Sic restim ducere dicuntur in saltatione primi puerorum puellarumque chorum confectum per manus exercentes, apud Terent. in Adelphis. *Tu inter eas restim ductitans saltaris*. & Liu. li. 27. per manus reste data, virgines sono vocis pulsus pedum modulantes incesserunt. Meminit & Athen. lib. 4. cap. 24.

Intus erant iuuenes clari, innuptaq; puella
Saltantes, manibusq; manus cœpere vicissim.

De diuersis moribus antiquorum circa Musicam & tripudia.

CAP. XXI.

QVandiu antiquitas agnouit causam musices & tripudiorum, tamdiu mihi videtur ea approbasse & laudasse. Quando autem figuræ solæ remanserunt & voluptas, longè à fine, ad quem & propter quem musicam & tripudia instituerant, ea meritò, potissimum apud bene sentiẽtes nationes, improbata fuerunt, nisi temporibus perditis, vel sub principibus parùm castè viuentibus, vel impijs. Sicuti musica, quandiu clarorum virorum & virtutum laudes canebantur, fuit exculta, & vocis & tibiarũ vsus honestus. vt Themistocles hinc fuerit habitus indoctior, quod lyram in epulis, in quibus laudes cantabantur heroum, recusasset, vt ait Cicero 1. Tusculan. & alij. At postquam ad mollitiem, vocis & cytharæ dulcedo incidit, vt effœminatos reddens homines, explosa est: & instrumentorum musicalium scientia potius

digna

digna visa est, quæ vilissimis hominibus, cinisonibus, lenonibus, & decoctoribus, & meretricibus exerceretur, quàm vt à grauionibus, probis, & à matronis tractaretur: vt non possimus non dolere, quòd hodie, summo cum diuinarum rerũ opprobrio, mercenarios istos musicos organicos & symphoniacos in sacris comitijs & sacrosanctis templis, diuinis & festiuis Christianorum supplicationibus & conuentibus, nescio quas turpes & obscœnas cantilenas resonare audiamus, ac si in lupanari quodam essent. Res certè animaduersione digna: quamuis enim non exprimantur cantionum profanarum verba, tamen multis qui ea norunt, in illis conuentibus animus per sonum cantus, commouetur ad turpia, & à sacris ad scelera ingenia auocantur. Ita enim paulatim licentia nimia, ex magistratuum segnitie, & prælatorum incuria ex sacris Dei & diuorum laudibus per musicam antè decantatis, permisit in eum impium morem homines decidere, etsi aduersentur diuina & œcumenica concilia. Quamobrem apud Romanos inter duo bella punica, ingenui & Senatores filij in ludum saltatorium, vt discerent saltare, committebant, nec matronæ putabant inhonestam saltationem, vt testis Scipio Africanus Aemilianus in Oratione contra legem iudiciariam Tiberij Gracchi. Et Sallustius Sempronium reprehendit, non quòd saltare, sed optimè scierit. At postea saltationes inter probra & histrionica habitæ, vt ait Macrob. lib. Saturn. 3. cap. 14. Scribit Xiphilinus ex Dione, in Nerone. Saltare, inquit, in orchestra & publicè, turpe olim, tamen ad id coëgit nobiliores & fœminas promiscue Nero, atque scholas huius rei constituit; si qui prodirent personati, petente populo personas auferebat, ipseque in Theatrũ prodiit ludendum. Dion etiam ipse lib. 59. refert, Caium Cæsarem Caligulam promiscuè admisisse mulieres & equites & senatores in orchestra saltare. Et postea lib. 60. sustulit mulierum saltationem in orchestra Claudius, pueri tamen postea sub eodem euocatio Asia, qui pyrrhicam saltarent; Cicero pro Murena, inter maledicta enumerat dictũ fuisse Murenæ saltatorem. Domitianus imperator, censor morum factus quæstorium virum quòd gesticulandi saltandique studio teneretur, mouit Senatu, vt ait Sueton. in Domit. cap. 3. Aemilius Probus, in vita Epaminondæ, Senatus, inquit, musicam nostris moribus, scilicet Romanis, abesse à principis persona. Saltare etiam in vitijs poni, quæ omnia apud Græcos & græcis laude digna dicuntur. Fuit & tempus quo

pus quo discebant fidibus antiqui Romanorum, vt ait Cicero in Catone: sed & id posteà recessit ab vsu; sicuti & tandem degenerante musica apud Græcos, vnde prouerbium refertur à Suida in verbo ἀρχαῖον, ἀρχαῖον ὀρθὰρ ζίειν antiquum, id est, ineptum, & nullius pretij pulsare citharam. Idq; nō propter musices odiū, sed abusum. In quibus enim vsus purus is fuit, probatus mos antiquus. Sic Salij quoque in saliendo comprobati à Romanis, quia omnes ferè gentes in sacris & festis, quibusdam proprijs saltationibus vtebantur in cantandis diuinis laudibus, vt ait Lucian. de Salt. Meminit & de illis Liuius, Dion. Halic. in 2. & alij. Eo enim modo Salij quoddam mysterium Martis referre se putabant, cùm Priapum adamaret, vt refert Lucianus. Saltauit & Dauid religionis enthusiasmo motus, coram Arca Dei, 2. Reg. 6. & Paralip. 15. Fuerunt & symphoniaci & cantores semper in Ecclesia Dei, vt alibi docui, & mulieribus quoque ad Dei laudem non inhibita saltatio & cantio, vt Exodi cap. 15. Verùm nunc mores deprauatissimi, & ad malum procliues, qui vt bruta ducuntur animalibus passionibus, certè abstinere debent à tripudijs, vt à mali incentiuo. Dum enim causæ saltandi obliteratæ sunt & effectus, certè non potest sequi aliud, quàm alius effectus Scribit & Iustinus ex Trogo, lib. 30. instrumenta luxuriæ, esse tympana & tripudia. Et Ouid. 1. de Remed. amor.

Euertunt animos cytharæ, cantusq; lyraq;,
Et vox & neruis brachia mota suis.

Vnde & tandem exosum inter probos per quàm maximè mulierum genus saltatricum, potissimum si illæ puellarem excessissent ætatem, vt Ammianus Marcell. de Morib. sui temporis sic conqueritur, lib. 14. Quocunq; oculos flexeris, fœminas licet affatim spectare cirratas, quibus si nupsissent, per ætatē iam ter posset nixus suppetere liberorū, ad vsq; tardiū, pedibus pauimenta tergentes, iactari volubilibus gyris, dū exprimūt innumera simulacra, quæ finxerunt fabulę theatrales. Inter Græcos monet etiam Suidas in verbo ἄχρηστα, in saltatriculæ domum ne insilito, ne illis rebus inhiās malo è meretricula ictus, de gloria deturberis. Repetit idē rursus in verbo ἀπιδραν σθῆς. Improbat & apud Lucian. in prin. de Saltat. Craton prisci seculi mulierculas, amatores inuitantes, nempe libidinosas Phædras, Parthenopas, & Rhodopas, cū pulsationibus & obscœnis cantibus, & pedum strepitu,

dicens,

dicens, per saltationem mutari ex viris in Lyden quandam, aut Baccham, omissa pristina forma: videntibusque esse exitio, non secus ac si loton vt socij Vlyssis degustassent, aut Syrenas audissent. Et proritare ad luxuriam viros, mulieres saltatrices, mihi videtur caprarum exprimere nomine Theocritus, dum ait, Eidyllio 1. in fine.

——αἰὲν ἐμοὶ κεμάτεσσι
μὴ σκιρτεῦντι λάβοι μὴ δ' ἐρίφοις ὕμμιν ἀνάγκη.

id est, vos verò capellæ nolite saltare, ne forte in vos hircus incurrat. Recordor, certè exemplo Oridum, qui cum saltantibus venatoribus & ipsi tripudiantur, capiuntur, sicut & Assones vt ait Athen. lib. 9. cap. 14. quod & accidit istis saltatrices expectantibus. Sic deceptus stolidissimus in sua fide Herodes ab Herodiade filia saltatrice, Matth. 14. Mar. 6. vetat Ecclesiasticus cap. 9. cum saltatrice ne assiduus esto. Sed & eò peruenerunt insaniæ gesticulationes saltationum, vt impulsas quasdam & monstra videre videamur, quam homines vel insanos, sicuti Alphonsus Rex Aragonum; teste Antonio Panormita in eius dictis optimè notauit saltatricem quandam, quam cum impudentius se agitantem aspexisset, expectate, inquit, mox Sibylla reddet oraculum: Sibylla enim vates, non nisi furore correpta reddebat oraculum. Neque ex saltationibus antiquis aliqua retinetur, præter Cyclopeam turpissimam omnium saltationem, vt notat Trebel. Pollio in Galieno, Crinitus lib. 17. de Honest. disciplin. cap. 3. Nocuit & Cardianis, equos saltare & tripudiare in pedes posteriores erectos in symposijs docuisse. Siquidem in pugnam vocati equites, cùm hostes morem equorum nouissent, tybias iusserunt modos equis consuetos cantare, quibus erecti equi sessores præcipitarunt, & victoriam tripudijs hostibus pararunt, vt refert Aristot. in Repub eorum, & Athen. lib. 12. cap. 6. Et Horat. lib. 3. Carm. ode 6. inter scelera sui temporis, ob quæ veretur immitti bellum à Deo, addit:

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo: Et fingitur artubus
Iam nunc, & incestos amores
De tenero meditatur vngui.

Et ode 7. eius libri Asteriem castitatis admonens, adiecit & illud:

Prima nocte domum claude, neque in vias
Sub cantu querulæ despice tibiæ

Et ad

Et te sæpe vocanti
Duram, difficilis mane.

Nec est quòd immorer, potissimùm saltationes & tripudia nunc exerceri, postquam mero animus incaluit, & venter despumat in libidinem: appendix quippe, vt ait Homerus cœnæ, cantatio, saltus & ipse. Vt verum sit illud, quod ait Athen. lib. 10. cap. 9.

Vna senem cogunt minimè saltare volentem.

quod & notat lib. 4. cap. 17. dum ait apud Antiochum Regē, qui Magnus dicebatur, non amici solùm Regis in arma tripudiabant in cœnis, sed ipse etiam Rex. Addit & Polisperchontem cùm bibisset, quamuis esset senex, nulloq; vel militari scientia, vel dignitate inferior, tripudiare solitum, & lib. 10 cap. 11. Non licet, inquit Ctesias, apud Indos Regi fieri ebrio, vt apud Persas, id tamen ei vno die conceditur, cùm Soli sacrificant, quo die, vt ait Duris in 7. Rex fit ebrius, Persicoque more tripudiat: ex alijs verò nullus est ex Asia qui tripudiet hoc die, sed omnes solent abstinere. & lib. 4. cap. 24.

Insipiens vinum multum cecinisse coegit,
Saltare ac ridere subet: prudentia cedit
Si quis parauerit. ——

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS, LIBER XIII.

In quo agitur de Geometria.

De necessitate Geometriæ. CAP. I.

SCRIPTVM erat in foribus Scholæ Platonis, ἀγεωμέτρητος μηδεὶς εἰσίτω, nullus ignarus Geometriæ ingrediatur: non enim huiusmodi discipulos suis arbitrabatur dignos prælectionibus. Nam 7. de Republ. scribit, Geometriam ad veritatem attollere animum, & ad philosophandum præparare cogitationem, & interesse ad disciplinas comparandas, maximè, attigeritne Geometriam aliquis,

Digitized by Google

an non ; & conducere valdè ad rem militarem , ad castra ponenda, regionem occupandam , colligendas vel spargendas turmas, & ad cætera machinamenta, quibus circa acies vél in obsidione vel itinere vti solent. Iustitiæ quoque propriam esse Geometricam proportionem , & omnium in republ. actuum docet Marcil. Ficin. in arg lib 3. Ennead. 3. Plotoni , cap 5. quod latè prosequitur Aristotel. lib 4. Ethic. ad Eudemum. Talem autem dicit, quando totum ad totum comparatur , aut alterum ad alterum : non continuam proportionem vel æqualitatem numeri , quia illa proportio arithmetica. Docet & distribuit istas proportiones Aristoteles 5. Ethic. ad Nicom. Atque quomodo in iustitia distributiua seruetur proportio geometrica , in commutatiua Arithmetica. Sed & propius ad rem saluti societatis humanæ conducere terræ dimensionem , postquam illa pronomina meum, tuum, suum , res distribuerunt. Nemo est qui nesciat,

Limes quippe erat positus, litem, vt discerneret, agris.

Limes autem non nisi decempedatoris, finitoris, vel agrimensoris arte Geometrica , constitui vel conseruari , vel restitui potuit. Vnde Alphorab. apud Aegyptios ob confusos à Nili inundatione agrorum fines , necessariò natam Geometriam tradit , vt commodiùs diuideretur. Quintil. li. 1. Instit. orat. c. 18. ratus est omni ætate hanc vtilè & necessariam esse: pueris ad acuenda ingenia : alijs autem omnibus quia ea numeros & formas docet, computatio autem omnibus sit necessaria, cum de his lites maximæ oriantur.

De nomine & diuisione Geometriæ.

CAP. II.

Γεωμετρία, Geometria, nihil aliud est , quàm terræ mensura: versatur namque circa puras dimensiones , sicuti Arithmetica circa puros numeros. Geometria autem dimensionibus addit pondera : Astronomia verò numeris & dimensionibus cœlestes metitur motus Geometria habet theoricam , & praxim : Theorica , sola mentis cogitatione, quantitates, proportiones , & earum mensuras intuetur ; Praxis , experimento sensibili , mensurat. in vtraque subiectum magnitudo vel quantitas , quam terminis & interuallis distinguit, & concludit vtraq;. Gellius lib. 16 c. 18. Geometriæ partem facit ὀπτικὴν, κανονικὴν: illam ad oculos pertinere,

Digitized by Google

finere, hanc ad aures: vtramq; ſpatijs & interuallis linearum: & ratione numerorum conſtare.

De magnitudine, & ſpecie magnitudinum, & puncto, lineis. CAP. III.

MAgnitudo, eſt vniuſcuiuſque rei extenſio: extenſio autem vel in longum vel in latum, vel longum, latum & profundum fit. Longitudo ſola, dicitur linea, quod habet longum & latum: ſuperficies, quod longitudinem & latitudinem habet: & profundum, dicitur corpus de cuius menſura non erat certa determinatio tempore Platonis, vt ipſe ait 7 de Republ. Linea, longitudo eſt ſine latitudine, concluſa punctis. Punctum eſt, cuius pars nulla eſt. Punctum autem vel in linea, vel extra, vel ad voluntatem datum. In linea vel extrema, vel medium lineæ æqualiter vel inæqualiter potentia determinat. Hoc punctum tamen magnitudo non eſt, non magnitudinis pars, ſed magnitudinis omnis principium. Linea vel recta, vel curua, vel media inter has Conſtat verò Geometria, ex Heronis ſententia, lineis rectis, vel non rectis, quibus addit Appolonius inflexas. Has in planas & ſolidas, Geminus partitus. Fiunt ex lineis mixtiones & ſuperficies. Mixtiones linearum ſunt variæ: æquidiſtantes, cùm duæ eodem modo ducuntur, quæ tamen non ſe contingũt, parallela dictæ: interſecantes, quando in aliqua parte in ſuperficie ſe ſecant. Perpendicularis, cùm aliqua recta ſuper aliam ſubſidente ex cathero & ad perpendiculum cadit. Obliqua, cùm nõ ex directo cadit ſed lateraliter. Diametralis, cùm linea circulum æqualiter in duas partes diuidit, chorda dicta, ſi inæqualiter ſupra vel infra centrum. Fiunt vna linea circuli, vel eccentrici, vel concentrici.

De Figuris. CAP. IV.

FIunt ex lineis figuræ & ſuperficies, quando clauduntur lineæ in corporibus, figuras, σχήματα Græci Geometræ appellant, vt ait Gell. in 1. c. 20. quarum duo genera ἐπιπέδου σχήματος, planum & ſolidum Planum, quod latum & longum ſolum eſt, vt in area triquetra, quadrataque figura: tales & aliæ figuræ rectæ circulares, æquales, inæquales, anguli, rectilinei, obtuſi, acuti, concaui, connexi. Sunt & figuræ corporibus communes, quarum initium dicit Aristo-

Digitized by Google

teles 1. Magn. moral. cap. 10. triangulum, cùm tamen figura alia sit agonia, i. sine angulis, vt sphærica: sine longitudine, vt globus: cum longitudine rotunda, quæ cilindrica: cum latitudine rotunda, vt in Trochleis. Sed de angularibus, intelligendus Aristot. nisi angulus ad imaginationem aliarum trahatur. Angulares figuræ, sunt triangularis quadrata, rhombus seu pendens quadrata, Rhomboides pendens longa: parallelo grauius quadrata, parte altera longior: pentagonus, exagonus, heptagonus, isopleuros, cuius tria latera angularia æqualia: isochelos, cuius tantùm duo latera trianguli æqualia: rectus angulus media pars quadrati, ex omni latere inæqualis, scalenus: Trapezus, quæ ex altera parte habet inæqualitatem. Extant libri 5. Ioan. de Regiomonte, de triangulis omnimodis, & eiusdem ἐλογιστικὰ, de quadratura circuli, & Nicolai Cusani, & Orontij Finæi de eadem libri. sunt autem orbiculares figuræ, pyramides ex basi lata ad punctum fastigiatæ. Illud porrò notabile in figuris, nullum angulum esse mensuram, sed figuræ principium esse.

Secundò nullam solam lineam, angulum perficere: est enim omnis figura, omni quaq; ex parte finita actu.

Tertiò, notabile, omnem lineam superinductam figuræ, figuram illam destruere, vt ait Aristoteles Problem. sect. 15. quæst. 1.

Quartò, nulla simplex figura corpus est, vt docet Galenus lib. 1. de Elemen. vbi & fere de omnibus figuris meminit: & latiùs de his omnibus Euclides lib. 1. & Mart. Capell. lib. 6. circa finem. Archimedes Syracusanus lib. 1. & 2. περὶ σφαίρας καὶ κυλίνδρου, de sphæra & cylindro, & lib. de Circuli dimensione. Et Eutochius Ascalonita ita comment. Archimedis in illos prædictos libros. Ioan. Vægel. Hyalpronensis in elemento geometrico. Carolus Bouillus in introductorio geometrico. Sebastianus Serlius lib. 1. de Architectura. Pertinent ad figuras formæ agrorum, quas constituit quintuplicis generis Aggenus Vrbicus in commentarijs ad Iulium Frontinum de limitibus agrorum. Vnum, quod ex flexuosa linea continetur: alterum, quod ex flexuosa & rationabilibus: tertium, quod ex circunferentibus: quartum, quod ex circunferentibus, & rectis: quintum, quod ex rectis, quorum species sunt infinitæ ex mixtionis diuersitate. Pertinent quoque ad easdem figuras ichno-

Digitized by Google

schnographiæ, quæ fiunt in Architectura, secundum graphicam delineationem. Item scenographia apud Vitruuiũ lib. 1. cap. 2. & alibi. & Leon. Baptist. Albert. lib. 1. Rei ædific cap. 1. & 8. & lib. 2. cap. 1.

De corporibus, pyramidibus, & columnis. CAP. V.

COrpora tres habent dimensiones, longitudinem, latitudinem, profundum. vt ait Aristoteles 3. Metaphys. cap. 5. Corpus vel indefinitum, vel finitum est. Indefinitum, quod aliqua sui parte relinquitur: non finitus, qualis est solidus angulus, quem plani anguli claudunt, angulis ad vnũ commune punctum concurrentibus. Cæterum indefinitũ corpus, est in mente indefinitum, cùm re ipsa omne corpus sit finitum. Finitum corpus est, quod ex omni quaque parte, vel vna superficie, vel pluribus terminatur, veluti sphæra solida & concaua, pyramis, columna, cubus, octocedron, dodecedrõ. Pyramidũ duæ species, perfecta & curta: perfecta, quæ procedit ad conum, & supremũ verticẽ. hæcq; potest esse rotunda, si basis sit circulus: vel trigona, tetragona, pentagona, exagona &c. Curta, quæ ad conũ nõ peruenit. Sunt & colũnę rotundæ. trigonæ, tetragonę, &c. quibus & accędere possunt pro forma varia, diuersæ bases, capitula, puluini, volutella, epistylia, coronix, zophorus, stilobata, scapi, thori, striæ, tochili, plinthi, supercilia, estragali, scamilli, varicephalæ, varicæ, cymaria, forma Ionica, Corinthia, Dorica, &c. quorum diagramma & tractationem vide apud Vitruuium lib. 3. & 4. & apud Leonem Baptistam Albertum lib. 7. de Re ædific. cap. 6. 7. 8. 9. 15. & lib. 1. cap 10.

Communia Magnitudinis omnia. CAP. VI.

COmmunia lineis, superficiebus, corporibus, vt eorum magnitudines considerari possint secundum contiguitatem, vel continuitatem, & consequentiam. Termini magnitudinum, punctum, linea, superficies, interualla, longitudo, latitudo, & profundum quoque in corporibus. Differentiæ interuallorum sursum deorsum: dextrum sinistrũ: ante, post. Geographi sursum dicunt arcticum polum: deorsum antarcticum, orientem dextrum, occidentem sinistrum. Plin. tam en lib. 2. cap. 8. lævum accepit pro orientali plaga, dextrum pro occidentali: cùm à læua parte mundi cursus

Digitized by Google

feratur in contrariam partem planetarum. Videndus Vitr. lib. 9. c 4. At Varro de Ling. Lat. sinistram ad orientem, dextram ad occasum, anticam ad meridiem, posticam ad septentrionem refert. Hyginius & Iul. Front. de Agror. limit. & eius Commentator Agenius Vibicus, dextram appellarunt septentrionem, sinistram meridiem, altitudinem versus orientem. At Augures qui circumscribebant aeris regiones, dextram meridiem posuerunt. vt constat ex Liuio in 1. & Philan. in lib. 9. Vitr. cap. 4 Intelligere tamen debemus, non esse in cœlo dextrum vel sinistrum, nisi nostro respectu, vt ait Aristoteles lib. 2. de Cœlo, cap. 2.

De Instrumentis, seu mediis geometricis.
CAP. VII.

INstrumenta, quibus hæ figuræ fiunt. diriguntur, vel mẽsurantur corpora, norma, libella. quæ nunc scadra, de qua apud Vitruuium lib 9. cap. 2 cathetòs, seu perpendiculum, de quo Vitruuius libro 3. cap. 3. circinus, rectus, & valgius, seu intortus, de quo Ouidius libro 8. Metamorph. dum de fato sororis Dædali filio agit. At pro interuallorum dimensione, extant Astrolabium, annuli geometrici, radius astronomicus seu baculus Iacob, pertica. & similia ex quibus triplex conficitur mensuratio: prima, altimetria, quæ de altitudine: secunda, planimetria, de longitudine & latitudine: tertia, stereometria. Secund: m longitudinem, latitudinem. & profundum. De astrolabio eius partibus, & vsu, extant infiniti ferè libri. vnde haurire poteris tibi, quæ ex vsu fient. Et inter præstantiores est author Stophlernius de Fabrica in 1. in 2. de Vsu astrolabii, Rodolphus Battingius Frisius de Methodo vius astrolabii, Ioannes de Roias in Cõment in Astrolabium, siue planisphærium, Iacobus Kœbelius in astrolabii declaratione. Annuli fabricati etiam sunt. quæ planæ sphæræ habeant, sicut astrolabium similitudinem, de quorum compositione & vsu, evulgarunt libellos P. Beausardis, Gemma Frisius, Ioannes Tyrander, Bonetus Hebræus. Burchardus Mythobius, Orontius Finæus, Ioannes Regiomontanus. Porrò de radio astronomico, extat liber proprius eius nominis Gemmæ Frisii. Pertica fuit etiã apud Græcos & Romanos instrumentum mensurandi, illa erat decem pedum, vnde mensor decempedator dicitur à Cicerone 3. Philippica. Apud Persas propertica in vsu funiculus, qui dictus schœnos, stadiorum 60. Ptolomæo 30. Hebrai

braei חבל chebel, Pſal. 77 ibi diuiſit illis terram in funiculo diſtributionis. Vtebantur etiam Hebræi קנה kana, id eſt, arundine, ſeu calamo, pro menſuris, vt apud Ezechiel. cap. 4. & alibi.

De Gradibus menſurarum & inſtrumentorum, & quibus interualla terræ menſurantur.

CAP. VIII.

MEnſurarum gradus & partes ex Sonnero li. de Glob. terreſt. vſu, cap. 12. ſic colliguntur.

Ex granis digitus quatuor formabitur vnus,
Eſt quater in palmo digitus, quater in pede palmus.
Quinq; pedes paſſum faciunt: paſſus quoq; centum
Viginti quinque ſtadium dant ſed miliare,
Octo dabunt ſtadia, at duplatum dant tibi leucam.

Sed facilius ex Coſmographia P. Apiani, cap. 11. ex Georgio Agricola de Ponderibus & menſuris ſic colligе.

Digitus latitudine 4. granor. hordei, quatuor digiti 3. pollices faciunt. Robertus Cenalis de Vera menſura, & Diuus Hieronymus in Iob digitus Hebræis & sbaa.

Vncia habet 3. digit.

Tranſuerſa manus 4. digit. Palmus minor Hebræis dicus 3. palmos.

Spithama ſeu palmus maior 3 palmus minor. Plinio dodrans ſemicubitus, Hebræis zereth atſalath.

Pes 4. min. pal.

Sequipes & cubitus 6. pal. min. Hebræis amah.

Gradus vel greſſus 2. pedes.

Paſſus ſimplex 2. pedes cum dimidio, Hebræis Tzeah vel Tzeadah.

Origa vlna, amplexus ſeu brachium, eſt hexapeda menſura, Gall. toiſe. Hebr. chotſem.

Calamus comprehendit cubitos ſex vulgares, & ſex palmos.

Pertica decem pedes: calamus ſanctuarij maior, pertica palmis duobus, alijs 15. pedum, ex Varrone de Re ruſtica 1. 10. & Colum. lib. 5. cap. 1.

Plethrum, pedum 100.

ἄρουρα, georgica menſura, ped. 50 dimidium plethri.

Clima, ped. 60.

Digitized by Google

Actus quadratus vndique, finitur pedibus 120. Latinè actuna. Hic actus duplicatur in longum, iugerum facit, quod vno die iuncti boues exarent, Plinius libro 18. capite 3 At Hebræis maneſch & tzemeth, diuerſa tamen pro modo prouinciarum: Iugerum Pariſinum perficitur perticarum centuria & pertica 22. pedum, quadratus numerus cius 484. pedaneas habet menſuras. Iugerum Anglicanum, quod illis acre, 40. perticarum in lõgum, 4. in latum: pertica 16 ped. hyda autem apud illos menſura 10. continens iugera, vt notat Polydorus Vergilius lib. 9. hiſt. Angl.

Porca ager in latum habens triginta pedes in longum 180.

Scrupulum iugere pars minima, habens 10. pedes in longum & latum quadratum, ex cuius menſura peruenient metatores ad vnicas & ſextantes agri, donec ad iugerum peruenerint, quod habet 2 78. ſcrupula. Sunt ex diuerſitate nationum alia, vt arpentum, ſatum, quartarium medimnũ, aratiunculæ.

Manſum 10. Iugerum menſura circumſcribitur, vt notat Robertus Cœnalis de vera menſuræ ratione, fol. 48. relatione facta ad Anglica. Nam dimenſionem in eccleſijs, culturæ autem ruſticanæ 15.

Stadium habet 125, paſſus.

Diaulos 2. ſtadia. Dolichos ſtadiorum 12. paſſuum 1500.

Milliare Italicum 1000. paſſus 8. ſtadia. Milliare Germanicum 4000. paſſus, 32. ſtadia. Milliare magnum 5000. paſſ. Milliare Teutonicum Schonero libro de Vſu globi terreſt. cap. 12. eſt 1760 paſſuum.

Leuca communis 1500. paſſ. Hebræis milliare cibrath.

Paraſanga Perſarum 30. ſtad. Herod. in 2. Agathio autẽ 2. de Bello Goth. 21 ſtad.

Schænos vel funiculus Aegyptiorum 60. ſtad. Ptolomæo 30. meminit & Herod. in 2. qui tribuit milliaria 7. cum dimidio. Iac. Zieglerus Coſmogr. terræ ſanctæ 4. milliaria mediocria Germanica.

Stathmos noſtri poſter. tabellariorum vel veredariorum diuerſorum dicta menſura maxima apud antiquos non fuit vbiq; certa, 28. millia, & ſemiſs. millia. meminit & de ſtatiuis regijs Herod. in 2 conſtituunt leucas 14.

480. Stadia vni gradui circuli æquinoctialis reſpondent, quæ reddunt milliaria 60. Italica, Germanica 15. Gallicarum leucarum 15. Hiſpanicarum 18. ex quibus totius

mundi

Digitized by Google

mundi facilè colligitur mensura. Nam totus orbis diuidi-tur: primò, in imperia: imperia, in regna: regna, in prouincias: prouinciæ in regiones: regiones in loca: loca in territoria: territoria in agros: agri, in cẽturias: centuriæ, in iugera: iugera, in climata: climata, in actus: actus in scrupula & perticas: pertica, in passus & cubitos: passus in pedes: pes, in palmos: palmus in vncias: vncia, in digitos: digiti in grana.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS, LIBER XIV.

In quo agitur de Optica.

De considerandis in optica, & quid, & de visu. CAP. I

OΠτικὴ pars Geometriæ est, quæ ad visum pertinet, & de eius mirabilibus videndi formulis & deceptionibus, rationem reddit, vt ait Gellius libro 16. cap 18. In hac sex considerantur, visus, visibile medium videndi, visibilis species, visibilis radius, specula. Visus organa sunt oculi & nerui optici dicti, à cerebro fluentes, qui ad oculos vsque perueniunt, Vitellio lib. 3. optices Theor. 20. cum à cerebri humore secreto pars purissima ad oculos tendit: sensorium quoq; frigidum & humidum, quẽadmodum & cerebrum, vt ait Aristot. lib. 2. de genera. animal. cap. 9. Ideo lib. 5. cap. 1. visum aquæ tribuendum censet siccessitq; visus cùm humido caret, vt ait Hippocrat. lib. de vict. ratio. & Galenus crystallinum in oculo humorem, causam potissimam visus dicit lib. de instrum. odorat. Sic videre propriè oculorum est: vt iudicare, rationis: memoriæ, meminisse: vt notat Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. 5. Cæterum visus est perspectiua potestas, quæ visibilia obiecta deprehendit. Sensuum omnium hic certissimus ducitur, discernit namque eminus, quæ corporibus insunt annuntians, nempè colorũ, magnitudinem, figuram, motum, positionẽ, interuallũ, vt notat Galen. li. 16. de vsu part. corpor. human. c. 3.

Digitized by Google

Vnde oriatur visus. CAP. II.

CIrca potentiam visualem, variæ opiniones: alij quippe putant oriri ex imaginibus insertis & oblatis oculorum radijs & reflexis, Deomocritus, Epicurus, & Lucretius libro 6. quam refellit sententiam Macrob. lib 7. Saturnal. cap. 14. Hipparcus fieri visum dixit ex proiectione vtriusque oculi ad rem visualem: veluti tactum, per manuum admotionem. Plato, per corradiationem lumine ex oculis exerto, occurrante re visibili. In speculis, reflexionem imaginum cum circulis & simul cum aere intermedio, transferri tradit Plutar. lib. 4. de plac. philos. c. 13. & 14. Alias quoque de videndi facultate sententias, refert Aristot. lib. de sensu & sens. Gell. lib 5. c. 16. Consentiunt autem ferè omnes, sensim visus per medium aerem ad coloratum porrigi, teste Galeno lib. 7. de Hippocr. & Plat. decret. cum visus, non sit sine colore, vt ait Plato in Charmide Zeno Citicus videre esse ait, cum id quod inter visum subiectumque lumen est, in coni intenditur speciem. Apollodorus aeris illam partem quæ coni speciem habet, dicit propè visum: basim verò propè id quod cernitur fieri. Laert. lib. 7. de vit. Philo. in Zenone, vnde omnis visio pyramidalis est, cuius vertex in centro oculi: basis, in rei superficie: & omne quod videtur, sub angulo videtur, vt ait Vitellio 3. perspec. theorem 18.

De visibili obiecto, visibili specie, & medio. CAP. III.

ARistot. 2. de animal. ca. 7. obiectum visus, rem visibilem esse ait: videtur autem mediante lumine & colore, de quibus Theophrast. in paraph ad 2. de anima c. 22. 23. 24. obiectum autem hoc, visibile est, siue videatur, siue non, dummodo aptum sit videri apud eundem Aristot. 2. de anima c. 10. Medium, est diuisibile spatium, per quod visibilis obiecti species, ab eo ad visum defertur: etenim inter visibile & superficiem oculi, opus distantia est visibilis species, est similitudo eius quod videtur, idipsum sensui repræsentans. visibilis radius, linea recta, quæ à centro visus digrediens, ad visibilis rei centrum, terminatur. Et hic radius primus, reliqui autem infiniti. speculum corpus est, quod reflexam visibilis rei speciem, palam ipsi visui refert.

De

Deceptiones in visu vnde. CAP. IV.

Deceptiones in visu contingunt secundum Vitellio. lib. 4 theor. 1. vel secundùm visum, vel secundùm virtutem animæ distinctiuam, vitantur autem obseruatis & interuenientibus 8. sequentibus cautionibus. 1. si visibile actu lucem participet, alias enim non videtur, vt idem Vitell. ait lib. 3 Theor. 1 · Ex diuersa autem lucis receptione diuersi colores fiunt, vt in panno serico, in collo columbæ pauonis, &c. 2. exigitur, vt sit distantia conueniens inter visibilem & visum Vitell. lib. 3. cap. 4. si autem occupetur per medium appropinquationis corporis, intercluditur visus: dico conuenientem distantiam requiri, pro modo facultatis oculi: nam quæ nimium distant, etsi velocissimè currant videntur quiescere: vt in sole, luna, & syderibus alijs licet videre & quadrata rotunda censentur Lucre. 4. de ter. nat 3. vt fiat oppositio rei visæ ad visum, Vitell. 3. theor. 2. & 444. sit corpus visibile alicuius quantitatis, respectu superficiei visus. vt actu videatur, Vitell. in 3. theorem. 19. hoc est vt si quædam inter hæc proportio debita 5. vt corpus visum sit aliquo modo solidum, nam si cum diaphano vel cum medio sit similis perspicuitatis, auidè discernetur, Vitell. 3. theor. 14 & lib 2. theor. 2. Reddit & aliam rationem Aristotel. 5. de generat. animal. c. 1. atq; in hoc corpore, medium animaduertēdum: medium namq; rubeum vitri, omnia rubra videre facit: Sic de similibus, sicuti & varius color ex humoribus pupillæ. 6. exigitur ad visum certum diaphanus aer, inter corpus visibile & oculum. nam si intemperatus, vel crepusculum, vel alio modo crassus, officit, Vitell. lib. 3. c. 13 debetq; esse lux conueniens: ne si nimia, potissimum in corporibus politis, ex reflexione acies videndi obtundetur. vt si quis Solem intentis velit intueri oculis, si autem minima, aut nulla, vmbræ subtrahent res oculis. 7. in visu certo. tempus exigitur, vt visum considerem us. Nam simplici & primo intuitu, nemo potest apprimè dijudicare, nisi iterum intueatur, quod exigit tempus, Vitell. libro 3. theor. 56. 57. 58. visus sana dispositio requiritur: nam propter ægritudinem oculi, deceptio accidit: vel si is malè sit dispositus, potissimum in crystallino humore, quo læso decipitur visus, Vitell. libro. 3 theor. 16. Sic humor citrinus in oculo, vel rubeus, talia repræsentat & arguit visa: si in pupilla humor crassus perforata appareat: si niger, plena muscis Si ponatur digitus super angulum oculi, vel in angulo, res duplex videtur, si moueatur cum digito, res moueri videntur,

dentur, eadem ratione falso Antiphon existimabat se semper ante se hominem verè videre, quod Aristotel. 3. meteor. refert ad debilitatem visus, & reflexionem ad aeris videntem. Docuit & me hoc Claudius Celestinus lib. de mirab mundi. Hinc ægritudines oculorum, visum vel debilitant vel dissipant, velut lippitudines, lachryma, inflammationes, caua vlcera: caligatio vel propter senectutem vel propter aliam imbecillitatem. Suffusio, quam Græci ὑπόχυσιν vocant, quæ se potentiæ oculi, qua cernit, opponit. Paralysis oculi, ex percussione: μυδρίασις pupilla effusa vel dilatata. His annectere poteris alias visus deceptionis causas, quas adfert Vitel lib. 4 theor. 28 & sequent. quales & erunt imaginationes, & animi impressiones violentæ, & indiscreta vis visiua, vt qui cogitant & arbitrantur se mortuos videre, quia non consideranit, quæ ante sunt, sed his hallucinantur. Sicuti & passiones indicia alia corrumpunt.

De Visibili. CAP. V.

VIsibile omne, vel tale per se est, vel per accidens. per se duo, lux & color: Aristot. 2. de animal ca 7. addit ignem lib. de colorib. Per accidens, remotio, magnitudo, situs, corpus, figura, continuitas, separatio vel diuisio, numerus motus, quies, asperitas, lenitas, diaphanum, densitas, vmbra, obscuritas, pulchritudo, deformitas, similitudo, diuersitas, Vitell. in prin. 2. neq; corpus vllum per se colorem sine luce habere, docet pluribus rationibus Lucret. 2. de rer. natur. incipitque ibi:

Nullus enim color est omnino materiai
Corporibus, neq; par rebus nec denique dispar. &c.

Aristot. in præd. 2. de animal. c 7. inter lucem & lumen distinguit & colorem. Lumen dicit perspicuum aliquid ac diaphanum: illud autem non per se, sed mediante colore aliorū perspicuum, vt est aer, aqua, & solidorum complura, vt vitrum, glacies, crystallum. Traditq; lumen esse actus perspicui, & colorē in lumine videri. lucem autem & in tenebris & sine lumine, vt in igne. ideo Vitell. diaphanum corpus li. 2. definit, per quod lumini patet transitus: contra vmbrosum, per quod non patet.

De lu-

Digitized by Google

De luce & coloribus. CAP. VI.

LVx in primam & ſecundam & minimam ſeparatur. prima, ſecundam & tertiam facit: vt lux prima: quæ illuminat totam domum: ſecunda quæ in angulis domus eſt: minima quæ ſi ſubdiuidatur, non habebit actum lucis. Theoremata lucis proſequitur Ioan. Piſanus epiſcopus Camuracenſis, in perſpectiuæ lib. 1. quam emendatam protulit Paſchaſius Hamelius nuperrimè. Color, eſt motus actus perſpicui, apud Ariſtot. apud Themiſtium autem 2. de anima cap. 22, & Platon. in Timæo, color eſt veluti flammula quædam, fulgorque ex ſingulis corporibus emanans, partes habens viſui ad ſentiendum accommodatas. Album & nigrũ, duo colores præcipui. viſum diſgregat album: congregat nigrum, vt ait Plato in Timæo. Ex horum commixtione ſecundum plus & minus, quinq; oriuntur alij colores iuxta Ariſtot. de coloribus ſi æqualiter miſceatur rubedo: inter albũ & rubeũ alij duo, vnus albo, alius rubrò proximior: ille glaucus, hic puniceus. Sic inter rubeum & nigrum, alij duo: proximior rubeo purpureus, nigro viridis. Lux apud pictores potiſſimum, de ſubſtantia coloris ponitur. eaq; eſt clara. obſcura, multa, pauca. Multa & clara, albedo in puro perſpicuo. Obſcura & pauca, nigredo. Ideo, ratione remiſſionis & intenſionis, lucis, alij 7. colores ab albedine ad nigredinem oriuntur: alij ſeptem, à nigredine ad albedinem. ita in ſumma colorum 3. principales, albedo, rubedo, nigredo: & 14. mediæ: quorum ſeptem per intenſionem graduum ab albo ad nigrum: & ſeptem, per remiſſionem à nigro ad album. Conſtant autem omnes, ſubiecta materia & luce quæ ei admiſcetur. & medio. Qui plura de coloribus & picturis deſiderabit, conſulat Plinium libro 35. Cardanum libro 7. de ſubtil. & libro 13. de rer. variet. cap. 67. Alciat. Antonium Tyleſium lib. de coloribus, & nos infrà de pictura agemus Deo iuuante.

De triplici videndi modo, & de directa viſione.

CAP. VII.

VIſio ob triplicem videndi modum, triplex eſt: directa, reflexa, & refracta. Directa, cum viſibilis radius, rei viſæ eſt perpendicularis. quod fieri poteſt vel ſurſum, vel deorſũ, vel ad latera, cum reſpectu omnium centrum ſit oculus. De quo viſu Ariſtot. quædam adfert lib. problem. ſect. 11. quæſt. 62. Sci-

Digitized by Google

62 Sciendum tamen vna visione simul sursum deorsumq; & ad latera, inspici non posse, quia axis vel acies visus, ad diuersa simul non dirigitur, vt docet Vitell. prin. lib. 4. perspecti.

De reflexione visus & speculorum differentia.

CAP. VIII.

Videndi modus per reflexionem alius: reflexio fit in corporibus politis arte vel natura, & hæc corpora specula dicuntur. Politio corporum, est continuitas partium superficiei politi corporis, sine sensibili diuisione, vel sine poris. Speculorum reflexionem facientium plures inueniuntur species, vt alia sint plana: alia conuexa: & triplicis generis sphærica tria: concaua, columnaria, pyramidalia, de quibus & eorum reflexionib. Vitell lib 5. thorem 8. & sequent. Cardanus ex illo lib 14. de subtilit. & de chalibei speculi compositione lib. 11 de rer. variet. ca. 57. de alio alterius generis lib. 13 de rer. variet. c. 63. De experimentis omnium speculorum Antonius à Porta lib. 4. de miracul. rer natural. Vitellio lib 5. 6. 7. 8. 9. Ioan. Pisanus in 2. libro perspect. quam emendauit Pascasius Hamelius. In reflexionibus omnibus à quibuscunque speculis factis, apparet quidem forma rei vt plurimum ante oculos conspectui quasi opposita, cum tamen secundum veritatem non opponatur: omnisq; reflexio debilitat vires & colores, quamobrem in omni reflexione latet visum veritas lucis & coloris plus quàm in directa visione. De speculis etiam Vitellio egit libro 9. theor. 44. quæ radijs solaribus exposita ad communem eorundem radiorum concursum, ignem accendere possunt: inter quæ illud celeriorem videtur efficere combustionem, quod sic excauatum est, vt in eius superficiem incidentes radij solares, ad vnum certum & commune punctum refrãgantur. quando illud in formam sectionis recti, atque rectanguli coni, quæ parabola dicitur, fuerit excauatum. De cuius artificio Orontius Fineus librum composuit, de speculo vstorio.

De Refractione. CAP. IX.

Visio refracta fit, cùm per medium alterius diaphani fit, vt cùm per aerem fertur, visio, vel sub aquam, vel vltra vitrum: huic enim dissimile medium occurrens, visuales radios refrangit, & fracto radio, res apparet interrupta: atque secundum diuersitatem diaphani, fiunt diuersæ refractiones.

Maiora

Maioris quippe diaphani & magis lucidus aër aqua, & ignis aëre. Et aquæ quę puriores & liquidiores commixtis & densis. Et quò magis diaphanum crassius, eò magis figura crassior, de quibus omnibus Vitellio. lib 1. Macrob. li. 7. Saturnal. c. 14 Ioan. Pisanus toto lib. 3 perspectiuæ.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XV.

In quo agitur de Arithmetica, & mensuris, & ponderibus.

De numero & numerandi notis. CAP. I.

GRæcis Arithmos, numerus Latinis est, vnde Arithmetica, ars numerandi. Soli autem homini, inter omnia animantia datum est, posse numerare, vt ait Aristot problem sectio. 30 quæst. 5. Tradit Suidas in verbis γελοιότερον Μελτίδου, stultius Meltide. Amphistidem vt fatuum à poëtis exagitatum, quòd vltra quinq; numerare nesciret. Numerus, est multitudo ex vnitatibus numerantibus aggregata. Sunt enim vnitates, in vnoquoque numero, vt ait Aristot lib. 13. Metaphys. cap. 6. Numeratio, est summæ cuiusuis, vel numeri expressio. Expressio autem est diuersa, pro modo regionum & idiomatum, figuræq; numerorum diuersæ. Nam interdum notis, interdum calculis multiplicatis, interdum literis, numeratum, interdum clauis. Notæ erant Arabicæ quas zifras dicimus. Sic meminit Plin. lib. 7. ante vsum literarum, per clauorum fixionem annales consulares numeratos, atque Volsinis clauos quoq; indices numeri annorum fuisse, in templo Nortiæ Hetruscæ deæ. Plin. lib. 7. ca. 40. Thraciæ gentis morem esse scribit calculis colore distinctis pro experimento cuiusq; diei, scilicet, num felix vel infelix contigerit dies numerare, vt in vrnam condere ac supremo die separatos dinumerare, atque ita de quoq; pronuntiare. Alludit Persius Satyr. 2.

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo.

Numer

Numerorum notæ antiquorum.

CAP. II.

Indorum,	*Græcorum,*	*Hebræorũ, Latinorum.*
1	α	א I
2	β	ב II
3	γ.	ג III
4	δ	ד IIII, *vel* IV
5	ε	ה V
6	ϛ	ו VI
7	ζ	ז VII
8	η	ח VIII
9	θ	ט IX
10	ι Δ	י X
11	ια Δι	יא XI
12	ιβ Διι	יב XII
13	ιγ Διιι	יג XIII
14	ιδ Διιιι	יד XIIII
15	ιε Δπ	יה XV
16	ιϛ Δπι	יו XVI
17	ιζ Δπιι	יז XVII
18	ιη Δπιιι	יח XVIII
19	ιθ Δπιιιι	יט XIX
20	κ ΔΔ	כ XX
21	κα ΔΔι	כא XXI
22, &c.	κβ, &c. ΔΔιι &c.	כב XXII
30	λ ΔΔΔ	ל XXX
31	λα ΔΔΔι, &c.	לא XXXI
40	μ ΔΔΔΔ	מ XL
41	μα ΔΔΔΔι, &c.	מא XLI

Indorum	*Græcorum.*
50	ν Δ
51	να Δι, &c.
60	ξ Δ Δ
61	ξα Δ Δι, &c.

Digitized by Google

70	ο	Δ ΔΔ
71	οα	Δ ΔΔ,
80	π	Δ ΔΔΔ
81	πα	Δ ΔΔΔ,
90	ϟ	Δ ΔΔΔΔ
91	ϟα	Λ ΔΔΔΔ,
100	ρ	H
200	σ	HH
300	τ	HHH
400	υ	HHHH
500	φ	H
600	χ	HH
700	ψ	HHH
800	ω	HHHH
900	ϡ	HHHHH
1000 mille	α′	X
2000 bis mille	β′	XX
3000 ter mille	γ′	XXX
4000	δ′	XXXX
5000 quinque mil.	ε′	X
6000	ϛ′	XX
7000	ζ′	XXX
8000	η′	XXXX
9000	θ′	XXXXX
10000 Myrias, decẽ millia.	ι′	M
20000	κ′	MM
30000	λ′	MMM

Digitized by Google

Hebræorum.	*Latinorum.*
א	I
אא	II
ב	IX
אב	IXI
ג	IXX
אג	IXXI
ד	IXXX
אד	IXXXI
ה	XC
אה	XCI
ו	C
ז	CC
ח	CCC
ט	CCCC *vel* CV
י	CCCCC *vel* IↃ
יא	CCCCCC
יב	CCCCCCC
יג	
יד	
טו	
טז	ↀ *vel* CIↃ *vel* M
יז	
יח	
יט	
כ	
כא	ↀM *vel* IↃↃ
כב	
כג	
כד	ↀM *vel* CCIↃↃ
כה	
כו	
כז	
כח	

Index

Iudæorum,	*Græcorum.*
10000	μ, $\overline{\text{M}}\overline{\text{M}}\overline{\text{M}}\overline{\text{M}}$
50000 quinquaginta mill.	ν, $\overline{\text{M}}$
60000	ξ, $\overline{\text{M}}\overline{\text{M}}$
70000	ο, $\overline{\text{M}}$MM
80000	π, $\overline{\text{M}}$MMM
90000	ϟ, $\overline{\text{M}}$MMMM
100000 centum millia	ϱ,
200000 ducenta millia.	σ,
300000	τ,
400000	υ,
500000 quingenta millia.	φ,
600000	χ,
700000	ψ,
800000	ω,
900000 noningenta mill.	ϡ,
1000000 decies centena millia.	

De diuisione Numerorum. CAP. III.

NVmerus omnis, aut monadicus simplex, quem vocant digitum: aut ex monadibus compositus, vocant articulum, vel ex vtroque compositus. Monadicus, non egreditur denarium. Sic *1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.* & *0.* zero. Decadici hi, *10. 20* 30. 40. 50. &c. addito semper, *0.* micron, monadicis, Compositi vel mixti, vt *12. 13 14 15.* 16. &c. *120. 131. 142.* &c. Monadicus, denarium non excedit, etiam apud exteras nationes, adfert rationes Aristot. problem. sectio. 15. q: 3. Quomodo autem per digitos & articulos, antiqui numerarent, docet Beda, lib. 1. de natura rerum, cap. 3. Numerus rursum omnis, vel secundùm Theoriam, vel secundum Praxim consideratur: & in Theoria, vel secundum se, ad figuras geometricas non applicatus: vt si dicimus duo simpliciter; vel ad aliquid, relatione facta ad aliud, vt si consideremus 4. relatione ad *2.* aut ratione figuræ. Secundùm se rursum, vt si sit par aut

Digitized by Google

Hebræorum.	*Latinorum.*
Multiplicant deinceps suas notas.	١٠٠٠
	٨٠٠١٠٠٠
	١٠٠٠
	٨٠٠٠١٠٠٠٠

impar: sunt enim illa duo elementa numeri, secundum Arist. 1. Metaphys. cap. 5. vnde mixtio eius qui pariter par & pariter impar. Par, in æquales diuiditur numeros: impar in inæquales, pariter par is, cuius partes in pares diuiduntur, pariter impar, contra: hinc & impariter par,

Numerus par, 2. 8. 16. 128.

Impar, 3. 5. 7. 9. 11. 13. 15. 17. 19. 21.

Pariter par, vt 8. 32. 128.

Pariter impar, vt 6. 10. 14. 22.

Impariter par, qui semper non diuiditur in pares, 12. 20. 28. 40.

Diuidunt & iterũ numeros in perfectum diminutũ, abundantẽ, cum alio æqualem vel inæqualẽ, maiorem, minorẽ, duplum, triplum, &c. Item abundantem, in superparticularẽ, sesquialterum, sesquiquartum, superpatiẽtem. Cùm autem transfertur numerorum cõsideratio ad figuras geometricas, numeri alio modo quã notis arithmeticis exprimuntur, nempe punctis seu calculis, vel virgulis, quibus superficies suorum corporum demonstrant geometræ ex Pythago-

ræorum

norum dogmate, & tunc alio etiam modo intelliguntur. Horum autem numerorum quidam lineares dicuntur, qui habent longitudinem, cùm vnitates in vnam partem extenduntur vt. ... Alij plani, quibus figuratur superficies, vt ::: & trigonus, tetragonus, pentagonus, exagonus, heptagonus, & sic de reliquis figuris, quas punctis construunt. Alij solidi, quando per numeros ponuut longitudinē, latitudinē, & profunditatem, vt in figuris, quas dicunt pyramides, & cubos. Porrò numerus cubicus, sit ex bino ductu cuiuslibet numeri in se, & in sui productum: vt fit 8. à 2. & 27. à 3. de quibus omnibus videndus Boët in Arithmet. Piellus, Iodoc. Clithoueus, Faber Stapul. Orontij, Buteonis, Forcatuli, & aliorum arithmeticæ: Euclid. 7. 8. 9. geometriæ.

De praxi Arithmetices, & notarum vel calculi ordinatione. CAP. IV.

ILlud, post notarum & figurarum cognitionem, obseruādum in dispositione & ordine illarum, minorem semper esse numerum qui ad dextram est, eo qui ad sinistram: dehinc, primum in dextra gradiendo versus sinistram significare monadem secundum decadem, tertium centenariu, quartum millenarium, quintum decimum millenariū, sextū centenarium millenarij, septimum myriadem accipe typum.

sinistra,	2	5	6	7	2	3	5	*dextra.*
	myrias.	centena millen.	decima millen.	millenarij.	centenarij.	decades.	monades.	

Sic autem summa exprimitur huius numeri, duæ myriades, quingenta sexaginta septem millia, ducenta triginta quinq;. Dehinc obseruandum, zero, vel omicron. o. vbicunque addatur, decem addere, per se autem nihil valere vel ponere, sed aliarum notarum valorem denario augere, vt 1. cum o. valet decem, sic, 10. & cum 2. valet sic 20 viginti. sic de 3. 4. 5. &c. dicendum. Quod si duo oo vel tres ooo. addantur monadibus, primum dextrum addit decem, secundum versus sinistram docet notam valere centum, & tertium valere mille, si 4. decem millia, & sic consequenter vsque ad myriadem,

vt 10. valet decem; vt 100. centum: 200. ducenta: 1000. mille, 2000. duo millia, &c. In calculis, disposito quæ fit à dextra in sinistram in Ziphris, sis in lineam sursum. vt inferiores minoris, superiores maioris numeri sunt.

Quod si ad latus aliquis calculus adijcitur parti sinistræ, hic mediam partem eius numeri, cui adijcitur, valet.

o myriades
o centenarij millenarij
o decenarij millenarij
o millenarij
o centenarij
quingenta o o decades
quinque decades o o monades.
o

quinque medium decadis.

De Regulis communibus: Primum de Additione. CAP. V.

COmmunia vtriq; modo numerandi sunt, additio, substractio, multiplicatio, partitio: de quibus dantur regulæ & praxes. Additio est duorum vel plurium numerorum, in vnam summam collectio. Regulæ additionis hæ. numeri addendi perpendiculariter secundum propriam naturam subscribendi, monades monadibus, decades decadib. & postea linea claudendi, vt

1532
2342 } numeri addendi
——— } linea
3874 addit: o

Secunda regula, à monadibus à dextra in sinistram addito incipienda, vt in exemplo proposito, 2 & 2. sunt 4. 4. & 3. 7. &c reliqua docent Arithmetices protriti libri.

De Substractione. CAP. VI.

SVbstractio seu subductio est à maiori vel æquali numero subtilis ablatio. id enim quod æquatis duobus numeris supereſt, substractio est: Sunt q; tres numeri, vt in hoc exẽplo,

1572 numerus à quo substrahitur.
1436 numerus qui substrahitur.
——
0136 numerus substractus seu substractio.

Regulæ

Regulæ hæ 1. maiorem numerum superius, minorem inferius describi, ordinatione hac, vt supponãtur monades monadibus, decades decadibus, &c cum linea.

2. Vt si nihil superfit subscribatur o vt in exemplo.

3 Vt si minor sit numerus inferior superiore aliquo in loco, vt in monadib. exempli, semper ex superiori proximo numero, monas vna accipiatur quæ valet 10. vel duæ si tot requirantur posteà diuidantur.

4. Cum ex numero vbi plures o. concurrunt, detrahendus est numerus alius minor, prius o. valet 10. cæteri sequentes 9. vt hoc exemplo. 4000

5. Modus progrediendi, est à monadibus ad sinistram. 142

3458

De Multiplicatione. CAP. VII.

MVltiplicare, est oblatis duobus numeris, alterum toties componere, quot sunt in reliquo vnitates, vt quater tres sunt 12. aut numerum vnum per tot quot habet vnitates, argumentare vel diducere, vt quater quater sunt 16. Pro facilioremultiplicatione, componũt omnes fere arithmetici tabellam: alio tamen modo sic multiplica, X ponendo ad sinistrã multiplicandos numeros, & ad dextram numerum qui deficit illis ad denarium implendum: deinde dextrum in se multiplica, & subscribe, dehinc subtrahe, vt videbis infrà.

multiplicandi numeri. 8 7 5 X 2 3 6

Sic autem operare, ter 2. sunt 6. subscribe 6. posteà, substrahe ab 8. priori 5. vel ab inferiori 7. 2. superunt 5. subscribe itaq; illis 5. & habebis septies octo facere 56.

Disponimus & sic numeros in multiplicatione,

83 numerus multiplicandus per 12.
12 numerus qui multiplicat.
46 progressio prima multipl. per 2. cum 3. &c 2.
83 progressio secunda multipl. per 1. cum 3. &c 2.
436 summa ex multiplicatione.

Regulæ multiplicationis. Prima numerus multiplicandus prior scribendus, posteà is per quem multiplicatur, dehinc linea subijcienda.

Secunda, inciplenda multiplicatio à dextra in sinistram.

Digitized by Google

Tertia, si sint plures numeri multiplicandi, vt 352. per vnum multiplicantem, vt per 3. ordine cum illo multiplicante sunt prosequendi, vt ter duo sunt 6. ter 5. sunt 15. ter 3. 9. sic

352
3

1056

Quarta, si plures sint multiplicantes, vnus post alium, omnes multiplicandos prosequitur numeros subijciendo primam quamque summam multiplicatam, sub multiplicante posteà à dextra in sinistram, vt hoc exemplo docetur.

1525 *numerus multiplicandus.*
63 *multiplicans.*

4575 *prima summa ex multipl. multiplicant. 3.*
7150 *secunda summa ex senario.*

76075 *summa integra.*

diducitur & quodlibet totum seu as in suas partes, pars in partes & minuta: vt as in vncias, vncia in semiuncias seu 2. partes, vel in sextulas, id est 3. partes, &c. vt apud Volusiũ Metian. in li. de distribut. partium, aureus in solidos, solidi in denarios, &c. sic de similib. vsq; ad propè infinitas partes, sicut indicat Horat. in arte poët. dum ait.

Romani pueri, longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere.

Sic signa cœli in gradus, gradus in minuta, minuta in 2. &c.

De Partitione. CAP. VIII.

PArtitio, est numeri in partes aliquas determinatas & certas facta distributio, & fit cùm toties minor numerus diducitur à maiore, quoties fieri potest. In hac, tres numeri considerantur: diuidendus, diuidens, & prouenies. Regula in hoc prima, quod in diuisione, à sinistra in dextèrà fit progressus, à prima diuidendi numeri nota, si diuidens ingredi possit: sin minus, à secunda vel tertia, vt tamen diuidens ad vtrasq; præcedentes referatur.

Secunda, si in diuiso sit aliquid relictum indiuiduum, quod euacuare nõ possit diuidẽs, id debet superscribi diuiso numero subtracto euacuato, & postea relictum in minores partes multiplicandum & partiẽdum rursus per eundem diuidentem.

Tertia,

Digitized by Google

Tertia: antequam ad diuisionem primæ vel secundæ notæ perueniamus, perpendere debemus quoties diuidens numerus ingredi poterit diuidendum, & sic debet fieri primum multiplicatio, deinde subſtractio à diuidendo.

Quarta, numerus prouenies, ad latus aliorum numerorum distinctione lineari poni debet, vt in numero 136. diuidendo per 3. hoc erit exemplum.

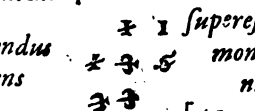

Quinta, si plures sint numeri diuidentes quam monadicus vel digitus vnus vt 25. 34. 252. &c. procedendum per omnes, antequam productus scribatur, multiplicando & subtrahendo, quemadmodum in simplici monade dictum, vt in diuidendo numero 3560. per 125.

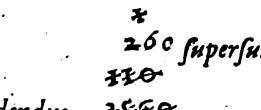

De alijs Regulis. CAP. IX.

EST alia norma numerandi, cum datis tribus numeris, oportet quartum proportionalem inuenire, vocant regulam societatis vel trium rerum, vel quatuor proportionalium: in qua, vt se habet primus numerus ad tertium cognitū, ita se habet secundus ad quartum. vt si primus sit res certa æstimata secundus eius pretium, tertius numerus aliarum rerum pari modo æstimandarum, ex illis consurget quartus, pretium earundem. Cuius regulæ conceptio hunc in modum fit: si 3. libræ plumbi emantur 50 aureis, quot aureis ementur 20. libræ plumbi. Disponitur autem sic. si 3. 50. 20. in quo, ad quartum habēdum, oportet multiplicare postremum numerum dextrum per secundum versus sinistram, & multiplicatio dehinc diuidenda per primum, & consurget quartus hoc modo,

Digitized by Google

multiplico per 20

50

00

100

1000 summa multiplicationis

Diuido summam multiplicatam 1000. per 3. sic.

[333

Et ita 20. lb. plumbi valebunt 333. aureos: sed superest vnitas diuidenda, quam sectionibus minoribus multiplicando, postea ad diuisionem similem reuocabis. Est & alia regula, quæ Algebræ est, quadraturæ numeri & cubi. Quadrate numerum multiplicare, est oblatum quemuis numerum in seipsum ducere, hoc est, præfatum numerum toties in vnum componere, quot in eo sunt vnitates: vtpote, si multiplicauero 4. per se, consurgent 16. qui numerus erit quadratus: & 4. quadrata radix, sicut quadratum magnum in Geometria in quatuor minora quadrata, diuiditur. Cubicus numerus ille est, qui ex gemina alicuius numeri per seipsum multiplicatione, vel ex vnico in sese ductu & semel in productum numerum oritur. Radixque cubica, nihil aliud, quam ipse numerus multiplicatus eundem cubum efficiens numerum. Quemadmodum si multiplicauero 2. hunc in modum bis 2. bis efficiunt 8. vel facilius bis 2. faciunt 4. & bis 4. 8. numerus 8. cubus est: & 2. eiusdē cubi cubica radix. Sed qui plura de radice quadrati & cubi & horum operatione scire desiderabit, consulat Orontium lib. 1. Arith. c. 7, & 8. Buteonem lib. 3. Arith. Algebran. Ioan. Scheubelij: Diophantem Græcum authorem.

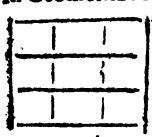

De Vi efficaciaq; numerorum.

CAP. X.

OMnia quæ sunt, inquit Boëtius, numeris constant. Siquidem Deus omnia fecit in numero, pondere & mensura, Sapient. cap. 11. vt non mirum sit, aliquando Pythagoricos dixisse ex numeris omnia facta, vt ait Aristoteles Metaphys. 1. cap. 5. & Macrobius dixit, animam corporibus, certa

nume-

numerorum ratione loquatur, lib. 1. in Som Scip. cap. 13. Verum Proclus in Timæum Platonis, Pythagoricos quatuor numerorum constituisse rationes, tradit, aliam vncalem, vt in Musica & carminibus seu versibus: aliã naturalem, vt in rerum compositione: aliam rationalem: aliam diuinam. Quanta autem vis musicæ, iam diximus: quanta insit versibus & carminum numeris, nemo est qui ignoret ex his, quæ dicemus in poesi. Porro quanta sit in diuinis & naturalibus, collegit Henricus Agrippa lib. 2. de Occul. Philos. c. 3. Semper autem antiqui maiores imparibus numeris, quam paribus vires tribuerunt. Tum etiam sacri interpretes, vt D. Hieronymus, Origenes in 7 Genes. Franc. Georg. Venetus lib. Problematon sacræ Scripturæ, sect 2. qu. 85. tom. 1. Cyprianus, Tertullianus & alij. Sic Plinius lib. 28. cap. 2. & Galenus & Hippocrates in lib. de Dieb. decret. tradunt omnes impares numeros ad omnia vehementiores: quod in febribus ostenditur dierum obseruatione, Obseruant & in pillularum numero exhibendo Medici imparem numerum, vt efficacius agant. Quam tamen sententiam Mattheus de Luthya Medicus, libello seu dialogo de Diebus decretoriis, subuertere nititur, referens vim non ad numerum, sed ad naturæ efficaciam in decretoriis diebus & aliis. quod numerus per se actus non sit, sitq; in mathematica abstractione, & imparitas sit forma accidentalis, non substantialis ex Aristotele Metaphys. 4. comment. 5 quodve quantitas distincta numero, non sit actiua, vt ait Aristoteles in Prædicam. & Metaphys 3. Veruntamen & dixit Virgilius, Deum numero impare gaudere, Ecloga, 8. & in Ciride. Persuasum & Platoni in Timæo, & Macrobio libro 1. in Somnio Scipionis, c 6. & lib. 2. cap. 2. imparem numerum, marem & efficaciorem: parem, fœminam Et Vegetius in Re milit. scribit fossarum castrensium latitudinem, esse imparitati accommodandam. Cabalistæ ex numeris nominum diuinorum mirabiles colligunt virtutes, & ex nomine Dei quadrilitero, 12. & 42. & 72. literarum, vt tradit Rabi Hatzados in Petit. 1. Gale. razeia, id est, releuationis secretorum, & Galatinus libro tertio contra Iudæos, capit. 9. Reuchlinus libro tertio de Arte Caballistica.

Re

De Monade, & alijs quibusdam numeris.

CAP. XI.

MOnas Pſello in Arithmetica, ob id quod diuidi nequeat, pacis, concordiæ, amicitiæ, & pietatis eſt ſymbolum. Et principium cuiuſq; vnum eſt, & circa vnum. Ariſtoteles libro 5. Metaphyſ. cap. 6. multa & lib. 13. Metaphyſ. cap. 8. refert vnum ad Deum. & Dionyſius Areopagita libro de Diuinis nominibus, cap. 4. quia Deus vnus: Deuter. 6 Exodi 20. Matth. 23. Ioan. 8. ad Galatas 3. ad Ephes. 4. 1. Timoth. 2. De hac vnitate plura D. Cyprianus tract. 3. de Simplic. prælat. Monas tamen non eſt numerus, ſed principium numeri. Binarius vtique primus eſt numerus, de quo Macrobius in 1. in Somn. Scip. cap. 6. Lactantius libro de Opificio Dei, cap. 8. & 10. Ternarius numerorum potentiſſimus, trinus Deus in perſonis, & vnus in ſubſtantia: tres in Cœlo, &c. 1. Ioan. cap. 5. Ter orauit Dns Ieſus Chriſtus eundem ſermonem dicens, in horto oliuarum. Ter repetunt incantationes Magi, Virgil. Eglog. 8. *Ibi terna tibi haec.* &c. De ternario numero totum integrum libellum compoſuit Auſonius, quem vocauit Giyphum: ſub ternario omnia cõtineri ſcribit Ariſtoteles 1. de Cœlo, cap. 1. Omitto perſequi reliquos numeros, nam de illis fusè iam tractarunt Mart. Capella lib. 7. Boer. Agrippa lib. 2. de Occul. philoſ. c. 10. Philoſt. de vita Apollonij, li. 3. c. 9. Quare hactenus de numeris dicta ſint.

De Menſuris. CAP. XII.

DE menſuris etiam dicendum eſſe numerus nos admonet, nam in illis numerus obſeruatur. Menſura apud Euclidem, eſt quicquid pondere, capacitate, longitudine, latitudine, altitudine, animoque finitur. Quamobrem ſecundùm Georg. Agricol. li. 1. de Menſuris, menſuræ expenduntur capacitate vaſculi, & eſt menſura liquidorum & aridorum: aut grauitate, id eſt, pondere: aut interuallo, vt apud Geometras. Menſuræ liquidorum vaſculorum ſunt, ratione diuerſarum regionum variæ, & à locis etiam nominatæ, vel ab arte: vt Romanæ, Atticæ, Medicæ, georgicæ, externæ, Perſicæ, Syriæ, Hebraicæ, Aegyptiæ, Arabicæ, Romanæ, vt culeus 20 amphorarum: amphora 8. vrnarum: vrna 4. congiorum: congius 6. ſextariorum: ſextarius 2. heminarum: hemina 2. quartarum: quartarius 2. acetabulorum: acetabulum ſeſqui-

Digitized by Google

ſeſquicyathi: cyathus 4. cochlearum: cochlear vel lingula, drachmarum 3. & ſcrupuli vnius. Aridorum Romanæ menſuræ, modius 2 ſemimodiorum: ſemimodius ſextariorum 8. ſextarius heminarum 2 hemina acetabulorum 4. acetabulũ cyathi vnius & ſeſquicyathi, cyathus lingularum 4.

Atticæ vel medicæ liquidorum, metrites habens choas 12. chus ſextarios 6. ſextarius cotylas 2. cotyle quartarios 2. quartarius oxybapha 2 oxybaphum, ſeſquicyathum, cyathus cõchas 2. aut chemas 3. aut myſtra 4. myſtrum capit chenicem 1. cheme cochlearia 2 cochlearium drachmam 1.

Aridorum Atticæ, medimnus habet chænicas 48. chænix cotylas 3. ſeu ſeſquiſeſtarium: ſextarius cotylas 2. cotyle, oxybapha 4 oxybaphum, ſeſquicyathum: cyathus cochlearia 10. cochlear drachmam.

Georgicæ menſuræ liquidorum, metretes quæ habet amphoras 2. amphora choas 4. chus cotylas 12. cotyle oxybapha 4. oxybaphus ſeſquicyathum 1 cyathus myſtra 4. myſtrum drachmas 4. cum dimidia.

Aridorum, medimnus habet 2. ſemimedimnos: ſemimedimnus lib. 81. tertiarius medimni, lib. 54. ſextarius medimni, li. 27. ſemiſextarius medimni, li. 13. & dimidiam, &c. velut in aridis.

Veterinariorum, cotyle habet oxybapha 2. oxybaphus cyathos 3. cyathus myſtra 2. myſtrum cochlearia 10. cochlearium, drach.

Perſicæ menſuræ, 1. chana, quæ habet medimnos Atticos 45. 2. Attabo quæ capit vnum Atticum medimnum, & 3. chœnicas Atticas: ſed illa etiam eſt alterius menſuræ. Nam ſi minor vel media, habet tantùm vnum medimnũ, ſi eſt Aegyptia & minima, eſt 5. capax, At alia menſura modiorum Capitha, habet 2. chœnicas Atticas.

Menſuræ Aegyptiæ; Artaba, de qua ſupra: Aporrhymæ, 11. ſextariorum, œphin 4. chenicũ. Inium, quæ & ſextarius.

Syriæ, metreta, habet ſextarios 120. collathum ſextarios 25. ſabitha ſextarios 22. chœnix ſextarios 4.

Liquidæ Hebraicæ Bath, habet amphoram Atticam, id eſt, 6 hinas. Hin habet 2 congios: eſt & log. ſextarius.

Aridorum menſuræ Hebraicæ, Corus habet 10. medimnos Atticos in Prophetis dicitur homer: Lethec ſiue lethaca, capit 5. medimnos Atticos: Epha capit medimnum Atticum, ſat 4. congios vel choas: omer capit 7. ſextarios Atticos, & 5. partem. Interpretes 70. reddunt gomer, lo-

Digitized by Google

mer, Ioſephus aſſaronem. Cab capit 4. ſextarios.

Arabum menſuræ liquidorum, Dorach amphora, congios 8. Idhein, id eſt, congius, habet 6. ſextarios, eius media pars Græcis dicitur ἡμίχοα, Arabes dicunt miſſichaus apud Serapionem. Kiſt deprauatum, à ξέστης, Auicennæ acſac & euis, Serapioni aben: Latinis ſextarius, habet heminas 2. Corboni, id eſt, hemina. Rabi Hali dicit mena, Rhaze calicem: Auicennæ eſt media cotyla, quæ quartarios duos capit, cei hati, id eſt, quartarius, acetabula 2. Kaſſuf Auicennæ anecſune, Andreæ Aſpago hacſuneſi, interpreti Serapionis acſaſſe, Latine acetabulum. capit ſeſquicyathum. Cuatum, vel alcuatum Razi à cyatho, interpreti Auicennæ briala, habet cochlearia 4. Falgerin, Serapioni fahaliel & cochlanarium, Latinè cochleare, habet liberam menſuralem: apud Rhaſim interpres vertit rotulum.

De Ponderibus, CAP. XIII.

Pondera Romana.

Libra habet 12. vncias. Nomina, vncia 1. ſextans 2. quadrans 3. triens 4. quincunx 5. ſemis & ſemilibra 6. ſeptunx 7. bes 8. dodrans 9. dextrans 10. deunx 11. as libra. Vncia continet, vel poteſt diuidi in 2. ſemiuncias, in quatuor ſicilicos, vel 7. denarios, aut viginti ſcrupula. Libra continet vncias 12. ſemuncias 24. Duellas 36. ſic liquos 48. ſextulas 72 denarios ſextantes 84. denarios victoriatos, 168. ſcrupula 288.

Pondera Græcorum. Attica, Talentum minus Atticum, quod habet minas 60. mina facit drachmas 100. ſic Talentum habet tantum drachmas 6000. obolos 360000. ſemiobolos 720000. aereola 2160000. Mina habet obolos 600. obolus aereola 6. aereolum haber minuta 7. Talentum maius eſt 8. minarum libr. Roman. 83. & 4. vnciarum. Mina Attica duplex, maior ſeu Solonis, 100. drach. minor ſeu vetus, 65 drachmarum.

Mina medica habet vncias 16. libra vncias 12. vncia drachmas 8. drachma ſcrupula 3. ſcrupulum obolos 2. obolus ſemiobolos 2. ſemiobolus ſiliquam vnam & dimidiam, grana 6. ſiliqua grana 4. Medici libras ſic notant. lb medium S. quam pro quadrante vel quarta: vnciam ʒ. drachi ʒ. ſcrupulum, ℈. granum, gr. vel g. Veterinariorum pondera, Mina habet 5. vncias: libra drachmas 90. vncia drachmas 7. & dimidiam.

midiam: drachma, ſcrupula 5. denarius ſcrupula 4. ſcrupulum obolos 2.

Pondera externa Ægyptia. Talentum librar. 80. mina Alexandrina, vnciarum 20. vel drachmarum 160. Mina Ptolomaica, vnciarum 18. drachmarum 144. Drachma autem obolum pendet.

Pondera Hebraica. Cicar ſanctuarij, vel talentum maius, Ioſepho Cnichares, minarum 100. librarum 250. Cicar congregationis, vel talentum vulgare, vel minus, minarum 50. libr. 150. Schekel ſtater, vel ſiclus drachmarum 4. vulgaris autem ſiclus, teſte Rabi Salomone, duarum drachmarum manus, vnde Græcis mina pendit ſiclos 60. id eſt, libras 2. cum dimidia. Gerah, obolum Atticum pendit: ſicli pars viceſima.

Arabica pondera medica, Manes vel mina Romana, Serapioni & Auicennæ vnciarum 20. mina Alicatica & Baſaria Serapioni, Alanthalita & Ægyptia, Auicennæ, vnciarum 21 Rotulus, id eſt libra, vnciarum 12. Sacros, id eſt, vncia ſextarium, ſemiuncia Serapioni. Aureus, id eſt, denarius ſeptima vnciæ pars. Darchimi & alki Serapioni, eſt drachma. Garme ſcrupulum & Keomet etiam. Onolaſſet eſt obulus. Danich, hoc eſt, lupinus pendit duas oboli tertias partes. Auicennæ grana hordei 8. Kirae ſeu ſiliqua, dimidia lupini pars. Ketuf, id eſt, aereolum pendit grana duo. Granum Arabibus, minima pars ponderis.

Talentum Vitruuio 120. librarum eſt: Heſichio librar. 100. ſi libram pro mina maiore Hebraica accipias: At Hebraicum minus talentum conſtat 125. lib. ſi pro libra Romana accipias.

Vtuntur & noſtri medici manipulo, pugillo, quantum manus prehendere poteſt. Porrò qui hæc omnia latius deſiderauerit videre explicata, conſulat Georgium Agricolam lib. de ponder. & menſur. & eius epitomatorem Philandrum ad finem Vitruuij, Voluſium Metianum, in lib. de diſtributione, vocabulis & notis parium in rebus pecuniariis, ponderibus, & menſuris. De menſuris geometricis non addemus quicquam, cum de illis iam ſatis in Geometria dixerimus.

SYNTA-

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XVI.

In quo agitur de Grammatica.

De Grammatices necessitate.

CAP. I.

GRammatica est bene scribendi & loquendi scientia, sine arte antea. Vt facilè sit conijcere, verum illud esse quod tradit Suet. Tranquillus de illustribus Grammat. olim nec in vsu nec in honore vllo fuisse. Semper enim à rudioribus exorsa est humana inuentio. Vt & natura paulatim perficit à lineamentis ea quæ producit exorsa: & si quod perfectum homo initio accepit, paulatim corrumpi id ipsum permisit, vt & pro inuentorum conseruatione, & inueniendorum ratione, fuerit obseruatione opus & præceptis. Sed eò magis ad obseruationem coacta natura, quò pressit illam necessitas. Et quia in societate ciuili, nulla magis pars necessaria, quàm diligentia in efferendis & insinuandis mentis conceptibus, & informanda voce, quæ sine errore posset candidè voluntatem repræsentare loquentis: idcirco magnum quoddam fuit opus significantibus cancellos præscriberę, & pronuntiatis errorem adimere: efficit autem id grammatica, quæ ab elementis vocis incipiens ad conuenientem dictionum coniunctionem & certam sententiæ significationem, per gradus animum ducit, secundùm propriam cuiusque nationis mentem & vsum & idioma: visitata, vt cognita, facilè eruendando: vel visitata & consuera; in artem reducendo. Neque enim omnino incognita, & quæ à vulgari tunc fuissent aliena, cum leges datæ sunt, oportuit vel potuerunt constitui noua. Quò fit vt pro diuersitate idiomatum, sit & grammaticæ diuersa & dissimilis: non secus ac diuersarum gentium, dissimilis consensus. Penes consensum autem & vsum, vis est & norma loquendi: vt ait Horat. in arte poet. Retinent autem illum qualemcunq; notæ & figuræ literarum, vocem perpetuam & penè immortalem reddentes, vt expressit Luca. his versib.

Phœnices

Digitized by Google

Phœnices primi fama si credimus, ausi
Mensuram rudibus vocem signare figuris

De Nomine, & quid pertractetur in Grammatica. CAP. II.

FVit certe subtile ingenium ei, qui ad leges sermonem reuocauit, quibus veluti frenis, ne in vicinas loquendi formulas euagaretur, compescuit: vt non immerito apud Hebræos fuerit Grammatica dicta, דקדוק dikduk, id est subtile inuentum. Cornel. quoque Nepos, in eo lib. quo distinguit literarum ab erudito, literatos seu grammaticos eos vulgo appellari scribit, qui aliquid diligenter & acute, scienterque possint aut dicere aut scribere, vt refert Sueton. de claris grammat. cap. 4. Porro illa omnia, à literarum cognitione, dum natura illarum perpenditur, procedunt: vnde vt à materia grammatica dicta: Neque enim aliud est γράφω quam scribo, nec scriptura aliunde quam per literas, vt faber lignarius, ærarius, &c à materia quam pertractat, dicitur. Atque ex literis fiunt syllabæ: ex syllabis, dictiones: ex dictionibus, oratio: literas exornat orthographia: syllabas, prosodia: dictiones probat etymologia: orationem syntaxis.

De Literis. CAP. III.

LIterę sunt signa pronunciationis: inde Hebręis Si אותיות otioth signa: alijs literæ, quasi lituræ, vel lectioni iter præbentes. sunt hæ velut elementa ex quibus componitur vox. Sicut canit Lucretius 2. de rer. natura,

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis,
Multa elementa vides, multa communia verbis:
Cum tamen inter se versus, ac verba necesse est
Confiteare alia ex aliis constare elementis.

Elementa quippe sunt, quæ principia aliorum, & in quæ alia corpora diuiduntur, vel potentia vel actu, vt ait Aristot. 3 de cœlo. Et Prisciano, elementa ideo literæ, quod illæ coniunctæ vocem componant, & Tertul. libro 5 contra Marcio. apud Romanos quoque, literas elementa dici tradit. In literis quinque consideramus: figuram, nomen, prolationem, ordinem, cognationem. In figura vario modo differunt. Nam vel differunt inter se, vt a, à v vel à scipsis, vt a paruum, à magno A: Item aliæ figuræ secundum mores nationum diuersæ, vt Gallicæ, Italicæ, Longobardæ seu Insubrum, Hispanicæ, Romanæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Arabicæ, Armeni-

Digitized by Google

cæ, Tzernianæ, Sclauonicæ, Sarracenicę, Samaritanæ, Græcæ, & similes, quarũ characteres Guillel. Postellus lib. de duodecim linguis, expressit. Et Ioan. Baptista Palatin. li. proprio inscripto, *lib. nuouo per imparare da scriuere tutte sorte de lettre.* Sunt & alij characteres à forma vario nomine dicti, vt quadrati, pendentes, dentati, curti, &c. Alij à locis & rebus quæ illis scribuntur, vel olim scriptum est, vt apud typographos Ciceroniani, &c. apud alios cancellarij, mercatorum, bullarum apostolicarum, Trapezitarum, &c. At in omnibus istis differentiæ characterum adhuc constituuntur, vt sunt literæ capitales seu maiores, quæ maximè sunt & quibus inscribunt libros vel titulos. Versales quæ incipiunt clausulas versus, vel caput quoddam faciunt nominis proprij, aut Dei: aliæ minores: aliæ finales, quæ in fine tantum, quemadmodũ typhographia *a & q*: apud Græcos *v* & *ς*: apud Hebræos דהץוס. Fuerunt & signa Ægyptijs, quæ totam sententiam exprimerent, dicta Hieroglyphicæ literæ, seu sanctæ, de quibus Horus Apollo volumen conscripsit: aliæ iugatæ & coniunctæ, vt *sp.* seu duplices, vt duo ff. duo ss. intitulatæ, quia efferunt duas literas, vt ã ẽ, &c. Infractæ, vt ꝑ, ꝓ q; &, &c. & in his rursum, qui incidunt vel fundunt litteras, vel tacographia scribunt, obseruant proportiones in corpore literarũ, & interuallis earum, & in linearum subdistinctione, vt paria æqualia sint dictionis, literæ æquales, linea recta: hastæ illarum corpus non excedant: sint inter duas lineas interualla duo corporis literæ: nec concurrentes hastæ literarum, sese expungant: vt spatium inter dictiones, sit saltem vnius, o. ne confundantur dictiones, Figuræ literarum tot sunt, quot literæ nationum. Sunt & idiomata, quæ exprimunt, Characteribus paucioribus, vel pluribus notis, mentis placita. Itaque Hebræis literæ sunt viginti duæ, latinis totidem, Græcis 24. de alijs non loquar, quia non adsunt præ manibus characteres vel figuræ illarum. Adferam autem Hebræas, dehinc Latinas, postea Græcas: subinde Latinas & Græcas ex latere sinistro Hebraicarum, quæ exprimere videntur illas. Nomina harum sunt appellationes, vt aleph, alpha, beth, bitha, &c. in quibus hoc annotatum velim, nomenclaturam omnem, ab Hebræis & Chaldæis fluxisse, litterarum, vt ex collatione trium inferiorum linguarum liquet: monuit & id Caninius, in sua grammatica Syriaca. Et Plin. li. 7. cap. 56. vbi de inuentione literarum agit literas, inquit, arbitror semper Assyrias fuisse, & alij apud Syros reper-

tas

tas volunt, alij apud Ægyptios. Sic Eupolemus Historicus, lib. de regibus Iudææ, Mosem ait primum fuisse sapientem, & grãmaticam tradidisse primum eam quãlis tunc habebatur. Phœnices vero ab his possediſſe scientiam, vtpote

fere similes.	*nomina.*	*prolatio.*	*Hebraica.*
A Lat. Græc.	*aleph.*	*a e i o u*	א *s.g.q.*
	beth.	*u consonans*	ב *s.d.*
		β b	ב
g in tacogra.	*gimel.*	*g*	ג *r.pe.*
Γ Græc. inuer.	*daleth.*	*dh*	ד *r.li.*
		d	ד
H	*he*	*h*	ה *s.g.q.*
f	*vaſ*	*u*	ו *s.la.q.*
ζ græcum.	*Zain.*	*z*	ז *r.d.*
	cheth.	*ch*	ח *r.g.*
T in tacogra.	*teth.*	*t*	ט *r.li.*

conterminos Iudæis. Meminit & Clemens in lib. Stromaton, & Cyrill. Alexand. libro septimo contra Iulian. apost. Qui voluerit significationẽ appellationis nominum literarum Hebraicarum cognoscere, consulat Euseb. Pamphil. lib. 10. de præpar. Euang. cap 2. At in Græcis examinandis, suadeo, vt caute quis sentiat, ne labatur in hæresim Marci cuiusdam & Colarbasi, qui nouam ex alphabeto Græcorum finxerunt hæresim, de qua Septi. Tertullia lib. de præscript. contra hæret. Prolationem etiam in margine sequentis schematis coniunximus singulis, ordinem pariter,

Latina.	Græca.	pronuntiatio.	nomina.
Aa	Αα	a	alpha.
Bb	Ββϐ	vb	vita.
Cc	Γγϛ	g	gamma.
Dd	Δδ ϡ	d	delta.
Ee	Εε	e	epsilon.
Ff	Ζζ	z	zita.
Gg	Ηη	ie	ita.
Hh	Θθϑ	th	thita.
Ii	Ιι	i	iota.
Kk	Κκ	k	cappa.
Ll	Λλ	l	lambda.
Mm	Μμ	m	mi.
Nn	Νν	n	ni
Oo	Ξξ	cs	xi.
Pp	Οο	o	omicron.
Qq	Ππ	p	pi.
Rr	Ρρ	r	ro.
Sſs	Σσς	ſ	ſigma.
Tt	Ττ	t	tau.
Vvu	Υυ	vy	ypſilon.
Xx	Φφ	ph	phi.
Yy	Χχ	ch	chi.
Zz	Ψψ	pſ	pſi.
	Ωω	o	omega.
Fere ſimiles.	nomina.	prolatio.	Hebraica.
ι	iod.	i	י ſ.p.q.
C caph. inuer.	Caph.	χ ch	כ ך ſ.p.
		k c	כ
L	lamed.	l	ל ſ.li.
M. antiquũ	mem.	m	ם ס ſ.la.
	nun.	n	ז ב ſ.li.
σ græcum inuerſum.	ſamech.	ſ	ס r.d.
	ain.	a e i o u.	y r.g.

Π gra

Π grac. inuer.	pe	φ ph	פ ח r la.
		π p	פ
L	tzade.	tz	צ ץ r. d.
K & Q	kof.	k	ק r. pa.
r inuersum.	resch.	r	ר r. d.
S	schin.	sc	ש s. d.
		s	ש
	Taf.	θ th.	ת s. lin.
		t	ת

Harum alia seruiles, alia radicales, gutturales, labiales, palati, linguæ, quiescẽtes, dentium, prout demonstrant literæ adiecta post characteres Hebraicos s significat seruilem: r, radicalem: g, gutturalem: la, labialem: li, lingua: p, palati: q, quiescent: d, dentium.

De cognatione literarum inter se, CAP. IV.

COgnationem seu affinitatem habent literæ vel ratione figuræ, vel ratione pronuntiationis: quamobrem oportet ne errore confundantur prospicere vel scribenti vel legenti vel loquenti,

In charactere affines: בגדהזטס
בגרתומס
affines pronuntiatione. בגדכפת
t p c d g b
בגדכפת
th ph ch dh gh n
τ π κ ο ι ξ ζ ψ
θ β χ ω η κ σ σ δ π σ
υ δ α

De vitiosa, & emendanda literarum quarundam pronunciatione, CAP. V.

IN pronuntiando, affinitas literarum, multum habet erroris inter bene loquentes, s. altera pro altera vsurpetur, sicuti vulgus nationum quarundam particulare quoddam in hoc habet vitium, vt ex subiecta tabella docetur.

Digitized by Google

Pronunciant vulgo.

Vesphali u pro a

Parisini { s, an, am, ij } pro { r, & contra. en, & contra. em. i, vt tibij pro tibi.

Vascones b pro v conse. & contra.

Germani { t, p, me, ts, tc, t, u, f } pro { sd. b, & contra. m, vt somenum, pro somnum. s. vt isum. pro sum. c. vt faicio pro facio. c. vt pettus pro pectus. u v, vt fulnus. pro vulnus: fates, pro vates.

Vulgus nostrum c pro s, & contra.

Neustrij { ge, n } pro { g. m, vt nostrum, pro nostrum.

Batavi e pro g.

Nannetes Et Bricã. { ll } pro { g vt llaber, pro glaber.

Galli l pro ll

omittunt { g, h } vt { dinus, pro dignus. abeo, pro habeo.

Itali { x, an, u } pro { i. o. u.

Vas

Vocationes omittunt p, vt ipse pro ppse.

Hollandi { z, dz } *pro* { s. z, *vt Medzentium, pro Mezentium, dzeugma pro zeugma.*

Parisini omittit { s, e, i } *vt* { *multe ictu, pro multos ictus.* / *oporte facia pro oportet facias.*

Possem hic dialectos Græcorum subnectere, in quibus & aliæ pro alijs literis vsurpantur, & receditur permaxime ab Attica. Sed quia id vitio illis datum non est, sed dialecto & idiomati, silebo. Qui voluerit tamen varias illas acceptiones obseruare, legat Antesignanum in primam partem Clenardi grammatices.

De diuisione literarum. CAP. VI.

IAm in Hebraico alphabeto, notatum est, literas Hebræorum esse, vel principales seu radicales, vel seruiles, seu adititias: item alias palati, gutturis, dentium, linguæ, labiorū. Dehinc omnes illas fere consonantes, gutturales tamen densius sonare: ex consonantibus, alias esse tenues, quibus inest punctorum quod vocant dages: alias duplices, quibus non est dages, sed simplex est litera seu virgula superiecta notata in istis literis בגדכפת quæ dicitur raphe. Pro vocalibus autem, vtuntur rabini istis אהוי Cæterum literis suppositorum ad faciliorem soni expressionem, puncta, quæ vocant motiones: quas diuidunt in magnas & paruas.

Nomina. Magna	*5. Valor.*
camets	a. *obscurum cum o mixtum*
zere	e. *subtile*
hiric magnum	i. *longum.*
holem	*vel punctum sup. literam* o
schurec	u.
	Minima.
pathah	a *clarum*
segol	æ *crassum*
hatephcamets	o *breue*
hiric paruum	*punctum qualibet litera, i. paruum*
kibuts	*sub litera u paruum*

Digitized by Google

Motionum, aliæ mutabiles vel ob regimen, vel affixum, vel numerum pluralem, vel mutationem generis, & sunt 4.

cametz ˙ *zere* ˙˙ *holem* ˙ *hatephsegol* ˙˙ :

Reliquæ immutabiles sunt, est & compositum *hatephsegol* ˙˙ sub litera, quod, e, valet. Est & sceua hoc modo, :, sub litera e. interdum tamen est motio ministra, quæ quando legatur & de diphthongis, docent omnes grammaticæ Hebræorum Item de officiis literarum & punctorum, potissimum Quinquaborrei grammatica in fine. Latini diuidunt literas in vocales proprias 5. a, e, i, o, u & vnum addita y, & consonantes 16. b, c, d, f, g, l, m, n, p, q, r, s, t, x, z Reijciunt namque h, quod sit tantum aspirationis nota. Harum quasdam seligunt vt minimæ per se vocis, ideo dictæ mutæ: omnes inquam consonantes, exceptis, quas vocant liquidas l, m, n, r, & duplas x, & z. atque ex vocalibus coniunctis colligunt duorum ferme sonorũ literas diphthongos æ, œ, au, eu, ei. Græci fere eodem modo diuidunt literas in vocales & consonantes, sed vocales mutabiles habent, α, ε, ο, & immutabiles in coniugationibus η, ι, υ, ω, Et præpositiuas vt α, ε, η, ο, ω: & subiunctiuas υ, ι. Longas quoque, vt η, ω: breues, vt ε, ο: & ancipites α, ι, υ. Ex quibus omnibus & componunt dipthongos proprias 6. αι, αυ ει, ευ, οι, ου: & improprias 6. ᾳ, ῃ, ηυ, υ, ῳ, ωυ. At consonantes, diuidunt in mutas 9. & 8. semiuocales. Mutæ β. γ, δ. π, κ. τ, φ, χ, θ: quas in tres classes subdiuidũt tenues 3. κ, π, τ: medias 3. β, γ, δ: crassas tres φ, χ, θ: semiuocales 8. sunt, ζ ξ, ψ, λ, μ. ν ρ σ: quarum aliæ duplices 3. ζ, ξ, ψ: reliquæ simplices, ex quibus 4. immutabiles λ, μ, ν. ρ.

De Syllabis. CAP. VII.

COllectio literarum, syllaba est: ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν. considerantur in syllaba cuiuslibet idiomatis, 4 numerus, spiritus, tempus, tonus. Numerus saltem duarum literarum, nam vna litera monogramma, non syllaba est: vnde, aliud est numeros dictionis, aliud verba tenere. Spiritus, est lenior vel durior pronuntiatio syllabæ, ideo asper & lenis. literæ Hebræorum suos spiritus ferunt: lenem habent. א, ה, &c. & grauem vt ה. habent & raphe, scilicet lineam supra literas

teras כגרבפת, quæ reddit aſpirationem, quæve intelligitur, niſi in prædictis literis בגרבפת ſit punctus in gremio, quæ dicunt dages, &c. Latini h. habent aſpirationis ſignum: Græci, notas lenè: grauè habēt quib. ſupra literas ytuntur. habēt & aſpiratas natura literas, vt χ, φ, θ, neque vocalis vel ῥ in principio dictionis eſt apud eos ſine aliquo horum ſpirituū. in medio porro dictionis ſi duo ϱϱ, prius lenem, alterum denſum habet ſpiritum, ſic ῤῥ, in principio ſemper denſum ῥ. Tempora tria, longum, breue, & commune. longum notant hoc ſigno latini - breue ν. Hebræi non egent notis, habent enim ſuas motiones vt dixi, longas & breues. Sed & iſta ſpeculatio eſt poetices artis. Tenor accentus dicitur: acutus ita ſupra dictionem notatus ', grauis eius notæ \, circunflexus ^ Græcis, Latinis \. Apud Hebræos, aliæ notæ, & diſtinctio accentus: conſtituuntque accentum triplicem, grammaticum, rhetoricum, muſicum: grammaticum vocant טעם togam, id eſt, guſtum, quo vox reſonat eminentior per arſim & theſim, rethoricum vocant מתג meteg. retinaculum ſeu frenum, quo ornate dictio pronuntiatur. Muſicum dicunt נגינת neginach, harmoniam. Grammatici nulli ferme inueniuntur in biblijs ſacris, ſed pro illis muſici inſeruiunt, potiſſimum ſi ſupra vel infra dictionem linea eſt, vel alia nota. Ponitur autem Rhetoricus מתג meteg ante accentum grammaticum: per aliam lineam infra literam, ad retinendum lapſum pronuntiationis. Conſulendus de iſtis Sebaſtian. Munſterus in Grammatica poſtrema, in tractatu de accentibus Hebræorum. Commune omnibus linguis ferè, vt acutus in dictione vltima, penultima, & antepen. eſſe poſſit. Grauis tantum vltimam, circumflexus & vltimam & penult. occupet. Raimundus Mithridates Romanus, de Tropis Hebraicis, acutum dicit duo loca habere apud eoſdem: primum ſupra literam dictum kadmæ קדמא cuius ſignum quale eſt graue latinis \. ſecundum ſubtus literam, dictum Merca מירכא, cuius ſignum in modum acuti '. Grauis pariter habet duo loca, ſupra literam in formam acuti, dictus gereſch גרש: & infra literam, in formam grauis, dictum טרחא Tarcha.

Digitized by Google

De dictionibus. CAP. VIII.

CONstructura syllabarum, vel syllaba si aliquid demonstrat, dictio est. quia aliquid dicit, id est, significat menti & auditui, aliquibus nomen. In dictionibus considerabimus, etymologiam, pronuntiationem, syncopem, epenthesin, apocopē, synalephan, et ellipsin, apostrophen, aphæresin, prosthesin, paragogen, hyphen, diæresin, antithesin, metathesin, sistolen, ecthasin. Etymologia, vel dictionem matrem aliis inde natis & formatis demonstrat, vel eam ab alia ostēdit. Reuocant omnia nomina sua Hebræi, ad suas radicales primas dictiones, quæ fere semper tribus literis constant. Composuit in Latinis librum de Etymologia Varro, in Græcis autem fœliciter nuperrime Henrichus Stephanus, Thesaurum veluti per radices linguæ Græcæ exhibuit. Pronunciatio, docet qua parte dictionis vox habeat arsim, id est, longiorem remoram: & qua parte deflectatur, & habeat thesim, docent hæc vulgati lexici Latinogallici Roberti Stephani, & alij nuper excusi, in quibus annotantur dictionibus accentus. in Græcis nominibus & Hebraicis, vtique etiam vbique adiuncti, nisi in commentarijs Rabinorum, quibus nec puncta vocalia adijciuntur.

Syncope, ablatio de medio dictionis, vt audacter, pro audaciter.

Epenthesis, interpositio in dictione, vt induperator pro imperator, aut literæ geminatio.

Apocope, ablatio à fine: familiaris Græcis.

Aphæresis, ademptio primæ syllabæ, vt pone metum pro depone.

Prosthesis contra, adiectio in principio dictionis, vt gnate pro nate.

Paragoge, adiectio in fine dictionis, frequens Græcis.

Apostrophos, auersio qua ostenditur vocalem vel diphthongū decesse in fine signo hoc in spatio posito, vt ἀπ' ἐμοῦ Galli interdum confodiunt apostrophen, in e, hoc modo e vel c.

Synalepha, quando ex duabus vocalibus vel diphthongis, fit coalitio, vt ex, τὸ ὄνομα fit τοὔνομα, ex ὦ ἄνθρωπε ὠνθρωπε, vt sæpe apud Aristotelem & alios.

Ethlipsis, quando finalis syllaba dictionis in m. desinit. idque cum vocali qua incipit sequens dictio, eliditur cum sua vocali, vt in ventur', excidio Libyę, pro venturum excidio Libyæ, &c.

Hyphē

Hyphe, est virgula quæ duas syllabas, siue vnius dictionis, siue duarum coniungere videtur, vt ה־ frequens in sermone Gallico & Hebraico, vt disie, vel sic dis-ie. vocant Hebræi voculam hanc, מקף makef. quam ad latus scribunt, sic, אל־כיוה vt & Niniue, in Niniue, in Niniuem. מן־העיר min ahir, ex ciuitate, &c.

Diæresis est, dum syllaba vna diuiditur, vel vocalis, vt pro inuoluere, inuoluere, aulaï pro aulæ, vt sæpe apud Lucretiũ.

Antithesis, literæ pro litera positio. Metathesis, transpositio literæ.

Sistole, correptio præter naturam syllabæ, vt ectasis extensio, contraria naturæ.

De Dictionum generibus quas partes vocamus orationis.

CAP. IX.

DIctionum genera, ad quę appellationes vel vocis conceptiones referantur, sunt varia secundum varium loquẽdi idioma. Apud Latinos, vt à notioribus incipiam, octo. totidem Græcis: 3. Hebręis tantum. Latinorum, nomen, pronomen, verbum, participium, aduerbium, præpositio, interiectio, coniunctio. Græc. nomen, Pronomen, verbum, participium, aduerbium, præpositio, articulus, coniunctio Hebręo. tantum שם scem, nomen: verbum פעל pagnal. & מלה milah dictio, sub qua complectuntur pronomina, aduerbia, coniunctiones, prępositiones, & interiectiones. Atque etiam si recte perpendamus omnia, neque alias præter tres principales illas partes, inueniemus: reliquæ enim ad eas pertinent: ad nomen, pronomen: ad verbum, aduerbium: & participium ad vtramque. Dehinc & reliquę illis duabus partibus famulantur, vt pro vno accipi mereantur. Neque hic immorabor vt demonstrem, quæ ex istis partibus inflectantur, declinentur vel coniugentur: quę sint nomina adiectiua, substantiua, quę eorum qualitates, species, genera, figuræ, numeri, casus, tempora & modi. Hæc enim facili negotio ex grammaticis cuiusque linguæ quisque haurire potest. Neq; etiã de syntaxi seu ordinatione & cõpositione harum partiũ dicemus. nemo enim est, vt opinor, hãc lecturus,

quã

Digitized by Google

qui hæc fundamenta saltem latina non prius iecerit. Et si desideret in reliquis idiomatibus grammaticam callere, incidet quoque in libros paucis verbis editos de ea, vt à me compendiosius transferri non possint: nec institutum nostrum est, alienis plumis corniculam Horatianam agere. Quæ enim scripsimus, proprio labore, ex varijs corrosa, & ordinata, nostra, post Deum, cui omnia accepta debeo, asserimus.

Quibus in rebus scriptitatum antiquitus.
CAP. X.

ANtequam membranis, hoc est, corio depilato & præparato, quod vocant pergamentum, & papyro ex centonibus lineis, vel bombacinis composita, vt nunc, vterentur, varia fuit materia qua scriptitarunt. Scribebant namque aliquando, in palmarum folijs, deinde in quarundam arborum corticibus seu libris, postea publica monimenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis, aut ceris. Pugillarium namque vsum, ante Troiani belli tempora legimus apud Homerum, vsi & Babylonij, papyri arboris libris: Parthi autem literas vestimentis intexebant, vt narrat Plin. lib. 13. c. 11. & c. 13. chartarum inuentionem & diuersitatem prosequitur. Sibyllã Cumæã folijs scripsisse docet Virg. lib. 3. Aeneid.

Fata canit, foliisq; notas, & nomina mandat.
Quæcunq; in foliis descripsit carmina virgo
Digerit in numerum, atq; antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, nec ab ordine cedunt.

Adrianus imperator, libris linteis, quotidiana sua scribi præceperat, qui erant in bibliotheca Vlpiani Flau. Vopiscus in Aurelian. vita. Senatusconsulta autem, quæ ad principes pertinerent, diu in libris elephantum scribebantur, quos reperit in bibliotheca eiusdem Vlpiani Vopiscus, vt ipse testatur, in vita Taciti Cæsaris. Dictys Cretensis ex Gnoso ciuitate, qui fuit in expeditione contra Ilium, de bello Troiano sex volumina in tilias literis Phœniceis digessit, quæ iam reuersus in Cretam, præcepit moriens vt secum sepelirẽtur: quod factum est in arcula plumbea, in eius tumulo. postea autem anno 13. Imperij Neronis, terræ motu facto sepulchrum apparuit & arcula aperta inuenta à pastoribus, & libri inuenti postea ad Neronem missi, teste Q. Septimio in vita Dictys. Cum secreto scripturus esset Iulius Cæsar, & Hirtius ad Decium. Brutũ ne se M. Antonio dederet, sed opem speraret, in tenuem ex plumbo ductam laminam scribebat verba quæ-

dam,

dam chartæ instar conuolutam, & vrinatori cuidam tradiderunt deferendam ad Decium, qui re cognita sic rescripsit, vt ait Dion Cassius, lib 46. histor Eadem formula plumbeæ laminæ inscriptæ & inclusæ pani, Milesios prodidit Diognetus, vt scribit Parthenius in Eroticis, c. 9. Andriscus, lib. 1. de rebus Naxicis, Theophrastus, lib. II. περὶ τῆς κακοηθείας. Eo forsan pertinent tria genera occulta scribendi, Dermaticum, Hyphasmaticum, & Alleoticum, de quibus in principio polygraphiæ Trithemij, quæ, ne mysteria euulgemus, silemus. Erat & Scytale Laconica, de qua Plutarc. in vita Lysandri. Demaratus de expeditione Xerxis in Græciam, Græcos pugillaribus admonuit, Herodot. in 1. Histieus philosophus à Dario detentus, Aristagoram monuit per seruum, cuius capiti postquam eum totondit impresserat literas, Gellius, lib. 17 c. 9. omitto reliqua, de disco lunæ, de speculi reuerberatione, de tædarum nocte silenti descriptione, & de alijs prosequi.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ

ARTIS MIRABILIS, LIBER XVII.

In quo agitur de Dialectica, seu Logica.

Quid Dialectica, & eius materia, & fine, instrumento, & mediis. CAP. I.

Διαλεκτικὴ seu Dialectica, est ars disserendi, à verbo Διαλέγομαι, ratiocinor, vnde quidam Logicam dicunt. huius materia, quæstio generalis, non autem particularis; finis eius probare & disserere, hoc est, aliquid percurrere disputando. Instrumenta & media eius, definitio, diuisio, argumentatio. Definitio quid sit explicatur diuisio distinguit, nempe genere, differentia, proprio, & accidente. Genus est, quod de multis differentibus specie prædicatur in eo quod quid est, idq; duplex, generalissimum, quod non habet supra se genus, & habet tamen sub se species, & subalternum, quod est species alterius generis, & habet sub se species. Species est quæ subijcitur generi, & habet sub

sub se differentia numero, in eo quod quid est: atque bifariam hæc dicta, specialis & specialissima: specialis vel subalternum genus, ea quæ cum sit species, potest esse & genus: specialissima, quæ tantum habet sub se individua. Propnum proprie est, quod vni & soli speciei & semper conuenit. Accidens, quod adest & abesse potest, sine subiecti corruptione: quodque separabile & inseparabile tamen dicitur. Accidentia nouem sunt, quæ cum substantia præbent dialecticæ & finitioni, decem summa differendi capita. Quæ sunt substantia, quantitas, relatio, actio, passio, vbi, quando, situs, habitus, qualitas, de quibus omnibus sytaxes delimus, lib. 2. artis à cap 7. vsque ad cap. 16 & Deo fauente latius dicturi proprio in eum librum commentario.

De diuisione Dialectices. CAP. II.

Dialectica seu Logica, duplex: Naturalis scilicet, ratiocinatio cuiusque hominis: & artificialis, quæ constat præceptis, ingenio, & longo vsu collectis. Artificialis tres habet partes, quarum prior tractat de terminis incomplexis, altera de complexis, 3. de argumentatione. Termini incomplexi, vel secundæ vel primæ intentionis dicuntur: in primæ intentionis terminis, tractatur de prædicabilibus, de genere, specie, & differentijs. in terminis secundæ intentionis, de prædicamentis decem, substantia, & 9. accidentibus. Porro complexi termini, complectuntur orationem & propositionem, de quibus tractat Aristot. περὶ ἑρμηνείας. Argumentatio autem, quatuor percurrit tractatus & partes: prior tractat de argumentatione syllogistica, absoluta, & & simplici, id est non applicata al cui materiæ: de qua agit Aristot. lib. priorum. Secũda agit de syllogismo demonstratiuo, de quo in libris posteriorum. Tertia de syllogismo topico, id est, probabili, de quo in Topicis. Quarta de syllogismo fallaci vel sophistico, seu deceptione, de qua in lib. Elenchorum.

De Terminis. CAP. III.

TErminus communiter & absolutè sumptus, est pars propinqua constitutiua orationis & propositionis: dicimus partem propinquam, vt excludemus constitutionem syllabarum, ex literis, vtque intelligamus de partibus integralibus nos agere. Terminus triplex est, alius syllogisticus, continens maiorem, minorem, & extremitatem seu conclusionem: alius topicus, qui claudit in se totam rei definitã essen-

Digitized by Google

essentiam, qui & rei definitio dicitur. Alia & species terminorum eorum quæ constituunt propinque orationem, & in quæ oratio resoluitur, constans oratione & propositionibus. Dehinc terminorum alij per se significatiui, cum vltra seipsosal iquid repræsentant, veluti hi homo, animal, lapis. Siquidem homo rationale exprimit animal sensitiuum, & motiuum: lapis durum. & simplex compositum: & sic de similibus. Alij per se nihil significãt, sicuti inarticulatæ voces, sibilus, vt bif baf. & aliæ fere syllabæ dissutæ. Rursum significantium per se, quidam per se significent naturaliter, vt homo, animal: alij ex placito seu consensu loquentium, secundum varia regionum idiomata & morem.

Terminorum significatiuorum species.

CAP. IV.

TErminorum significantium species, vt alius categoreticus, alius syncathegoreum aticus sit ille semper, & seorsum, & cum alijs aliquid indicat, vt homo, lapis, &c. hic autem, per se nihil aliud quam seipsum, at cum alijs significat, veluti cum nomine substantiuo, aut verbo, in quantum determinat nomen aut verbum: cuiusmodi sunt propositiones, aduerbia, coniunctiones, deriuata, cathegoreum aticorum, alij primæ, alij secundæ intentionis. primæ intentionis, qui exprimunt rei essentiam realem, vt homo, loco: secundæ, qui per media, priores referunt, vt genus, species, differentia, singulare. Significationem itaque termini habent, communem, vniuersalem, singularem, ita & communis terminus erit, qui ad plura referri, vel de pluribus dici potest, vt homo, lapis, grãmaticus, & nomen appellatiuum, vniuersalis, qui habet generis nomen, vt animal: vel minus vniuersalis, qui ad indiuidua referri potest singula, vt homo. Singularis qui de vno solo dicitur, & indiuiduũ ostendit, vt Plato. ostendit autem trifariam, vel ex proprio nomine indiuidui adiecto, vt Sempronius studet. vel 2. addito pronomine demonstratiuo nomini communi, vt hic, ille, iste homo vigilat 3. per circumscriptionem rei, vt filius hominis tradetur, id est. Dominus noster Iesus Christus. Rursum termini, significant vel in concreto, vt albus, niger: vel in abstracto, sine subiecto, vt album, nigrum color, sapor, &c. In complexo, vt in dictione, in cõplexo, vt oratione: sine tempore, vt homo,

lapis

lapis: cum tempore, præsenti, præterito, vel futuro, vt homo currit. curret, &c. Est & terminus vniuocus, quod vnice vnũ genus, vel vnam speciem significat vnica definitione: vt homo, animal rationale. Æquiuocus qui sub distinctis rationibus, & absque ordine, & immediate, plures naturas significat, distinctas specie: vt canis, & piscem, & sidus, & quadrupes animal refert. Analogus, qui sub distinctis rationibus, vel sub vna, inæqualiter participata, plures naturas ordine quodam prioris & posterioris significat.

De Propositione. CAP. V.

EX terminis, oratio & propositio componuntur: quare de propositione pauca dicenda. Propositio, est oratio verũ vel falsum indicans: Aristoteles hîc περὶ ἑρμηνείας, in categoricam & hypotheticam diuidit: prior significat vnica oratione & sententia, vt tu curris, ille sedet: altera duas vel plures iungit, vt multi sunt hómines, sed non omnes periti. Categorica rursum, aut vera aut falsa, aut alicuius aut nullius quantitatis: quantitatem autem hic intellige, si sit vel vniuersalis, vel particularis, vel indefinita, vel singularis. Vniuersalis habet terminum communem cum signo vniuersali: vt omnis, nullus homo, &c. Particularis, cuius subiectum est terminus communis, additus signo particulari: vt quidam, aliquis homo, &c. Indefinita, cum terminus communis, sine signo vniuersali est: vt homo est creatus. Singularis est cum termino discreto, vel communi: vt dominus noster Iesus Christus est Deus homo, vel cum pronomine demonstratiuo, vt hic homo bonus est, &c.

Propositionum concurrentium distinctiones & leges CAP. VI.

PROpositiones, vel omnino separatæ, vel pendentes seu colligatæ, vel pugnantes: & quæ pugnare videntur, mutuo collatæ, vel contrariæ, vel subcontrariæ, vel contradictoriæ, vel subalternæ sunt: harum typum sic fingunt, vt in hac pagina apparet.

Omnis

Digitized by Google

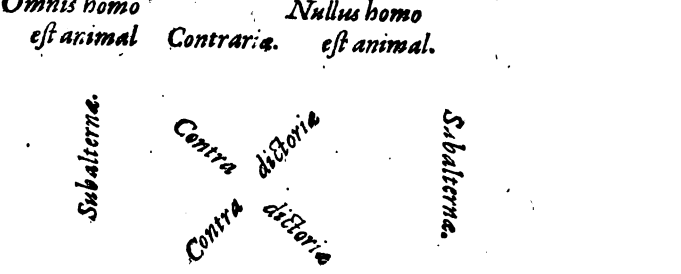

Contradictoria affirmatio, requirit vt sit de eodem, & ad idem, & eodem tempore. Lex contrariarum, vt in nulla materia simul possint esse veræ, falsæ tamen possint esse in materia contingente Lex subcontrariarum, vt in aliqua materia simul non possint esse falsæ: veræ tamen possint esse in materia contingente. Lex contradictoriarum vt in nulla materia possint esse simul veræ & falsæ. Lex subalternarum, vt vera vniuersalis sit, & eius subalterna vera, & non contrà.

De his quæ accidunt propositionibus. CAP. VII.

ACcidunt propositionibus, vt sint vel necessariæ, id est, veræ, quæ negari non possint, vel possibiles, quę possint scilicet esse veræ, vel falsæ, vel contingentes, id est, cùm id effertur, quod natura esse non poterat, sed contigit ita esse: vel impossibiles, quæ referunt, quæ nequé contingere possunt, nec vera sunt. Accedit etiam propositionibus, cõsensus, quãdo consentiunt & concedunt qui disputant, vt ita res habeatur: estq; propositio ea tunc ex suppositio.

De Argumentandi formulis. CAP. VIII.

TErtia dialecticæ pars circa argumenta versatur. Argumentum autem dicitur, id quod rei dubiæ facit fidem. Apud Aristotelem argumentorum quinque species, syllo-

Digitized by Google

gismus, consequentia enthymema, inductio, exemplū Syllogismus porro formalis, de quo libro Priorum demonstrauimus, de quo libro Poster. topicus, de quo in Topic. sophisticus vel captio, de quo in elenchis.

De Syllogismo formali. CAP. IX.

SYllogismus hic constat maiore, minore, & conclusione bona: in maiori & minori medium repetitur, id autem est terminus, qui in maiore facit propositionem primam, in minore secundam. Medium quippe nunquam ponitur in conclusione. Quia medium, id est, per quod conclusio ex alio elicitur. Syllogismus bonus, constare debet figura & modo. Modus est debita ordinatio propositionum, in quantitate & qualitate. Figura, est dispositio partium argumenti & constructio: vel debita ordinatio terminorum in subijciendo & prædicando. Atque hic termini dicuntur, subiectum & prædicatum: & subiectum, vt clare loquamur, est id quod ad aliud reducitur, seu refertur, vel quod alio continetur: prædicatum, quod aliud continet, vel in quo subiectum participat, vt si dico, Petrus bonus est, Petrus erit subiectum, bonus prædicatum. Vel alio modo quod de aliis, quàm de vno dicitur, prædicatum est, cō quo cum dicas subiectum, semper vel speciem dicis, seu ante te dixisse cogitare debes genus, vel aliud quod id quod dicis contineat: vt de filio si loqueris, patrem præsupponis.

De Modis syllogismi. CAP. X.

MOdi breuiter duobus versibus comprehenduntur, in quibus vocales signant affirmationem & negationem in figurarum conceptione.

Asserit a, negat e: sed vniuersaliter ambæ:
Asserit i, negat o: sed particulariter ambæ.

De Figuris. CAP. XI.

QVia terminorum tripliciter variari potest ordinatio, erit & triplex figura syllogismi, quarum vnaquæque habet suos modos. Prima figura, cum medium quod erat subiectum in maiori, est prædicatum in minori: vt omnis homo est animal (ibi homo subiectum, animal prædicatum) at Petrus est homo: ergo Petrus est animal. Estque hæc figura ceteris perfectior. In qua tamen obseruatione dignum, vt nihil sequatur ex ea, si minor sit negatiua: veluti in hoc exemplo, Omnis asinus est animal, At nullus homo est asinus.

Ergo

Ergo nullus homo est animal. Quia tunc concluditur falsum ex præmissis veris. Secundo in hac quoque annota, quod ex maiori existente indefinita, vel particulari, nihil sequitur: veluti si dicas, Quoddam animal est homo. At omnis homo est asinus: Ergo asinus omnis est homo. Secunda figura est, cum medium prædicatur in vtraque propositione præmissarum, scilicet in maiore & minore, & extremitates subijciuntur, veluti, Nullus lapis est animal. At omnis homo animal est: Ergo nullus homo est lapis. Tertia figura, cum medium in vtraque præmissarum subijcitur, & non prædicatur: vt. Quoddam animal non est homo. At quoddam animal est substantia: Ergo quædam substantia non est homo.

De modis figurarum. CAP. XII.

FIguræ modos habent, quos complectuntur quatuor qui sequuntur versus, partim ex lib. Prior. Aristotelis collecti, partim à Theophrasto & Eudemo additi, vt notat Boetius lib. de Syllogismo categorico.

Barbara, celarent darij, ferio, baralipton,
Celantes, dabitis fapesmo frisesomorum,
Cesare camestres, festino, baroco, darapti,
Felapton, disamis, datisi, brocardo, ferison.

Singuli modi continent tres syllabas, quarum prima maiorem, altera minorem, tertia conclusionem indicat: si enim sint aliæ syllabæ dictionibus adiectæ, existima ad rationem metri pertinere. In his versibus primi, dictiones incipiunt à literis B. C. D. F. ex quibus hoc nota, aliorum versuum modos, quorum dictiones ab ijsdem literis incipientes videbis, posse ad illum quatuor formarum modum reduci, cuius literam primam referunt, per quatuor species conuersionis. Ideo in cæteris modis, qui in tribus posterioribus versibus sunt, quive ad quatuor primos modos reduci possunt, adduntur quatuor literæ aliæ, quæ pro significatione propria modos conuersionis signant, qui his carminibus notati sunt,

Simpliciter verti vult. S. P. Vero per accidens.
M vult transponi. C per impossibile duci.

De conuersione quoque propositionum, tradit Aristoteles lib. 1 Resolut prior cap. 2 & 3.

Igitur conuersionum notæ sunt s. p. m. S. significat conuersionem simplicem, quæ fit de subiecto in prædica-

Digitized by Google

tum: & contra de prædicato in subiectum, manente eadem quantitate, vt in modo,

ce *Nullum animal est lapis,*
lan *At omnis homo est animal:*
tes *Ergo nullus homo est lapis.*

Quæ conclusio conuertitur simpliciter, remanente qualitate & quantitate sic,

Ergo nullus lapis est homo.

P, significat quòd ille modus reducitur per conuersionem, per accidens. Conuersio autem per accidens, & transpositio prædicati in subiectum, & subiecti in prædicatum, manente eadem qualitate, sed mutata quantitate, in qua conuertitur affirmatiua vniuersalis in particularem affirmatiuã, & vniuersalis negatiua in negatiuam particularem, vt in

Ba *Omne animal est viuens,*
ra *At omnis homo est animal:*
lip. *Ergo quoddam viuens est homo.*

Conuersio.

Ergo omnis homo est viuens.

M, demonstrat modum illum, cui inscribitur, debere reduci per transpositionem præmissarum propositionum, scilicet vt maior minor fiat, & minor maior, vt in

fra *Omne animal est substantia,*
pes *At nullus lapis est animal:*
mo *Ergo quædam substantia non est lapis.*

Conuersio fit in

fe *Nullum animal est lapis,*
ri *At quædam substantia est animal:*
o *Igitur quædam substantia non est lapis.*

C. significat eum modum cui adijcitur, reduci per impossibile, id autem fit, cùm modus hic in alium traducitur, & fit impossibile, vt in

Ba *Omnis virtus est laudabilis,*
ro *At auaritia non est laudabilis:*
co. *Ergo auaritia non est virtus.*

reductio in

Bar *Omnis virtus est laudabilis,*
ba *At omnis auaritia virtus est:*
ra. *Ergo omnis auaritia laudabilis.*

Ad primam figuram pertinent duo primi versus, barbara, celarent, &c. & celantes, dabitis, &c. Ad secundam pertinent

Digitized by Google

tinent modi, Cesare, camestres, festino, baroco. Ad tertiam reliqui, de quibus exempla prostant apud quosq; dialecticos.

Obseruanda in optimo Syllogismo.

CAP. XIII.

OBserua primò, vt medium non sit equiuocus terminus vel analogus. Secundò, vt neutra præmissarum scilicet maior vel minor sit hypothetica, sed sit vtraque categorica. Tertio, vt maior, minor, & conclusio sint impermixtæ, nec replicentur. Quartò, termini præfati in præmissis, teneantur in conclusione. Quintò, non fiat argumentum ex quatuor terminis, nec expresè, nec implicitè. Sextò, non fiat transitus à suppositione ad suppositionem. Septimò, concludatur ex præmissis, non ab extraneis ab illis. Exigitur octauò etiam in syllogismo bono, vt aliqua præmissarum sit vniuersalis, vel particularis affirmatiua, vel negatiua: dehinc nonò, vt si aliqua præmissarum sit particularis, & non contrà. Decimò, quòd si conclusio sit negatiua, vt aliqua præmissarum sit negatiua. Nam ex puris negatiuis, vel ex puris particularibus nihil sequitur. Medium venari possumus, inueniendo aliquid, in quo quod decreuisti probare, participet.

De Syllogismo ex demonstratione.

CAP. XIV.

SVidas in verbo ἀποδείκται ἀπόδειξιν, seu demonstrationem à definitione differre docet. Nam definitio explicat res, per genus & differentias. Demonstratio autem propria sit ex his, quæ per se & primùm insunt, & quæ ex causis effectus probat, τεκμηριώδης seu absoluta demonstratio dicitur: vt ex illuminatione Lunæ ostendatur eam esse globosam: vt ex igne fumus. At τεκμήριον argumentum, cùm omnino effectum causa sequitur. Et ἄλυτον σημεῖον signũ irrefutabile, proprièq; argumentum: quòd si non omnino quid sequatur, signum quidem dicitur, sed argumentum nõ est. Aristoteles lib. 1. Posteriorum, capite 2. scribit omnem doctrinam & disciplinam fieri ex præexistenti cognitione. Sic mathematicæ disciplinæ natæ ex priori cognitione, nempe ex principijs priùs sensibus cognitis, & natura apparenti-

Digitized by Google

bus, quale punctum est, cuius pars non est vtq. quod totum maior sit tua parte: quod circulus sit figura vna linea contenta. Sic Dialecticus in syllogismo. præmittit propositiones magis notas, ex quibus minus notas colligat. Rhetor exempto noto & enthymemate vtitur: definitionibus Iurisconsulti: suntque horum suppositiones vel affirmatiuæ, vel negatiuæ.

Ex quibus demonstratio colligatur.

CAP. XV.

DEmonstratio omnis, esse debet ex veris propositionibus primis, immediatis, notioribus, & necessarijs, non aliunde. Propositio autem necessaria illa dicitur, quæ ita vera est, vt nunquam falsa esse possit: vt ens, non potest non esse ens. Et in hoc à contingente distinguitur, & à possibili. Porro principij huius demonstrationis, nulla alia est demonstratio, quia illa est ipsum principium: saltem in eo ad quod assumitur, & secundum quid. Et demonstratio est ex his, quæ sunt per se: ideo illa principia sunt Aristoteli 1. de Anima. Proinde idem Aristoteles lib. 1. Resolut. poster. cap. 6. 7. & 8. tradit, Demonstrationem esse non posse ex contingentibus, vel ab illis, quæ se aliter possunt habere, sed ex præmissis necessarijs: neque ex his quæ fiunt per accidens, quia fortuitorum non est scientia, lib. 1. Poster. cap. 23. Neque ab extraneis: nam cum de proprijs quis loquitur, nemo modum alterius scientiæ quærit. Neque ex corruptibilibus, quia præmissio debet esse perpetua & inuariabilis: neque ex principijs communibus: quia alia est interrogatio & demonstratio, ratione diuersorum, vt alia Medici, Geometræ, Iurisconsulti: atque vt ait Aristotel. 1. de Partibus animal, c. 1. Demonstrandi modus necessitatisq; ratio, in naturali scientia diuersa, quam in scientiis speculatiuis. Vtimur tamen interdum generalibus, quæ & vbique pari modo se habere possunt, vt quod quid esse & non esse, possit. Neque tamen omnium potest esse demonstratio. Fieret enim in infinitum processus, vt ait Aristoteles Metaph c. 4. Et vt ea rursum, quæ demonstrari possunt facilè possimus assequi, egemus exercitio, vt in cæteris artibus, sicut docet Galenus lib. 9 de Decret. Hippocratis & Platonis.

De

De Consequentia.

CAP. XVI.

EST syllgismus ex antecedente quoque & consequentia, quando ad positionem antecedentis necessario sequitur consequentia: cuius notæ sunt, Ergo igitur, &c. Optimarum consequentiarum istæ quædam selectæ sunt. Prima, ab inferiori ad superius, cui directo subordinatur, affirmatiue, vt, Homo est animal: Ergo & est corpus: Homo dormit: Ergo animal dormit. Secunda, ab vniuersali affirmatiua & negatiua, ad omnes suas singulares, tam collectiue, quam diuisiue, bona est consequentia. Collectiue, vt omnis homo currit: Ergo & hic currit. Diuisiue Omnis homo currit: Ergo & tu curris. quia homo. Tertia, ab vniuersali negatiua, ad quælibet singularem, semper & vniuersaliter, recepta consequentia: vt Nullus homo est asinus: Ergo nec ille, nec iste. Quarta ex parte indefinitarum particularium & singularium propositionum, sunt receptæ consequentiæ. Itaque à particulari vel indefinita, vel à singulari ad vniuersalem non valet quidem consequentia: vt ex hac propositione, Aliquis homo albus est, consequentia non valet: Ergo omnis homo albus est: at à particulari ad suam indefinitam, & contra, affirmatiue & negatiue in omni materia, tenet consequentia, vt, Aliquis homo currit: Ergo homo currit. & Aliquis homo rationalis: Ergo homo rationalis. Quinta, à particulari & indefinita, ad omnes suas singulares disiunctiue sumptas, bona consequentia: vt, Homo currit: Ergo hic vel ille currit. Distinctiuæ dictiones sunt, vel, aut. Item sexta, à singularium omnium partium, enumeratione, valet consequentia ad vniuersalem, vt is, ille, iste, & Hic albus est: Ergo omnes albi. Septima & d à contrarijs quoque immediate, vnum negando alterum affirmatur vt, Hoc non est rationale: Ergo irrationale. Non est nox: Ergo dies, &c. Quod si contraria mediata sint, non vtique valet, vt si quis dicat, Hic non est niger: Ergo est albus, consequentia non valet, quia alia media sunt, quæ neque nigra, nec alba sunt: sed vel viridia, crocea, &c. Octaua, à cõuertibilibus valet consequentia, seruata quantitate conuertibilium: vt, Petrus est homo: Ergo risibilis, quia non conuertuntur, Non est homo: Ergo nec risibilis. Nona, valet ab vno correlatiuorum ad alterum, vt dicunt, totale: vt, Pater vel mater est: Ergo filius est illis. Item decima, à definitione ad definitum. Vndecima, à descriptio-

Digitized by Google

ne ad descriptum. Duodecima, à toto copulato, ad partem copulati. in eo casu copulationis affirmatiuè, non negatiuè, vt Plato & Aristoteles dicunt: Ergo Aristoteles dicit non autem negatiuè: vt, Plato & Aristoteles loquuntur: Ergo Plato non loquitur. Diximus in eo casu copulationis, valere tantùm consequentiam, quia in alijs extra copulationem, & in quibus non copulantur, non valet: vt Socrates & Plato de aliquo loquuntur, non valet hęc consequentia: Ergo loquuntur de Rege Galliæ. Omitto reliqua.

De Enthymemate. CAP. XVII.

RHetoribus ἐνθύμημα dicitur, sententia grauis & acuta, ex contrarijs rationibus collecta: vt scribit Cicero in Topicis, M. Fab. in 5. Rhod. Agricola de Inuentione, Aristoteles lib. 2. Rhetor. ad Theod. cap. 22. & 23. pro omni quoq; meliori sententia animi capi potest: sed apud Dialecticos vsurpatur pro argumentatione ex verisimilibus, & signis collecta, cùm altera propositionum vel maior, vel minor deest, vt tradit Rodol. Agric. lib. 2. de Inuent. cap. 14. & Aristoteles lib. 2. Resolut. prior. cap. 27. Estque imperfecta argumentatio. Trahitur autem vel à verisimili, vel à signo, vel ab indicio.

De Inductione. CAP. XVIII.

ALia probationis & argumenti species inductio, apud Cic. 2. de Inuent. vbi & 1. de Inuēt. ea dicitur enumeratio, qua pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, vna res reliqua necessariò confirmatur. Alio tamen modo ab Aristotele in 1. Topic. cap. 10. dicitur à singularibus ad vniuersalia accessio: hoc est, per enumerationem particularium, vniuersalis probatio. Fallax autem est & imperfecta, si non omnia enumerentur particularia, vel in genere omnes species non recenseantur, &c.

De Paradigmate, seu exemplo. CAP. XIX.

EXemplum est quædam species comparationis: est enim aliquid maius, vel par, vel minus, quod ad imitandum vel fugiendum sumitur. Rodolph. Agricola libro 2. de Inuentione, capite 25. Estque exemplum quando extremum medio, inesse ostenditur, per id quod est simile tertio, vt notat Aristoteles lib. 2. Priorum, cap. 24. Sunt & exempla secundùm

Digitized by Google

ām communem rationem. & facilius creduntur: interdum præter rationem communem. De primo, vt si diuites dicantur pauperibus iustiores, & exempla adferantur diuitum facilis fides: sin autem iustiores pauperes, adiunctis exemplis: præter rationem communem, fides: Aristoteles Rhet. ad Alexand Porrò exempla exemplis facilè refelluntur, & exempla, vt præter solitum morem, fortuitoq; accidisse respondemus.

De Topicis. CAP. XX.

Hinc seges argumentandi amplissima, ideò breuius loci percurrendi. Loci itaque vel hærent negotio, de quo agitur, vel externi sunt. Inhærent autem vel per se, vel ratione alterius per se, vt ratione totius partis notæ, proprij. Ratione alterius, scilicet vt ratione generis, formæ, similitudinis, differentiæ, contrarietatis, adiuncti, efficientis effectus, comparationis, antecedentium, consequentium, repugnantium. Externi autem sunt sumpti à diuinis oraculis, legibus sacris & humanis, testibus, instrumentis, vsu, sententijs, attributione, authoritate: & à nostris transcendentibus, à bonitate, magnitudine, duratione, &c. à terna triplicitate comparationū, à principio, medio, fine, &c. & ab alijs per ordinem speculi, de quo lib. 2. Synt. artis nostræ, cap. 1.

De Solutione argumentorum. CAP. XXI.

Dissolui possunt omnia argumenta, per generales illas tres triplicitates speculi nostri, classe 2. habita ratione principij, medij, finis, differentiæ, concordantiæ, & contrarij: maioris, minoris, & æqualitatis, inter substantiam & substātiam, substantiam & accidens, & accidens & accidens. Non enim eadem omnium elementa, non principia, non media, non fines, &c. quæ postea miscentur, vt secunda triplicitas cū prima, sic differentia, concordantia, contrariantia principia, media, fines rerum, vel principium cum fine, vel cum medio sic: & miscere poteris tertiam triplicitatem: scilicet, maius, minus, æquale, primis: maiores, minores, æquales conuenientias: media, fines, differentias, &c. videbisq; si te assuescas paululùm in his, magnam vim breui negotio enodandorū argumentorum consecutum. Et si velis vltrà vagari, habe-

Digitized by Google

bis præ manibus primam classem speculi, vt per solutionem quæstionum, compares tibi rationes diuersitatis, vel conuenientiæ, vel æqualitates, vel contrariorum, prout toto libro 2. explicauimus. Subueniet tertia classis eius speculi, vt dixi, transcendētium: posteà quarta ab accidentibus petitis rationibus, & subinde ab alijs sequentibus classibus, vt inuitum te moles probationum & impugnationum obruat. Aristoteles autem atq; alij, solutiones expiscantur ab æquiuoci distinctione, ab oppositis, vel simul, vel post: ab accidente, ab ipso nunc, sensibili, à termino, à genere, à distinctione, à materia, à relatiuis partibus.

Regulæ generales respondendi.
CAP. XXII.

RESponsurus consideret sensum propositionis, vt quid concedendum, quid negandum sit, præuideat.

2. Si contingat illum interrogari ante propositionem argumenti, de sensu suæ positionis impugnandæ, vt pro confesso aliquid ab illo per aduersarium extorqueatur, caueat sententiam proferre: siquidem soluendo poterit liberatione libera aliò sensum detorquere, quàm aduersarius prospexerit, & ita se intellexisse asserere, eludetq; ictus.

3. Quantum assequi poterit, impediat conclusionem: & animaduertat, num falsum quod concludit aduersarius possit docere. Poterit autem quinque modis impediri ne concludatur. Primò, repellendo quod falsum est. Secundò, resistendo ei, qui interrogat: hoc est, vt nihil concedat, vel fateatur, donec audierit conclusionem: vel si reprehēdat, in quod interrogatur. Tertiò, si dixerit vitiosè quæstionem positam. Quartò, si protrahat tempus in solutione, & aliud ex alio ducat inuoluatq́ue, & extra campum & arenam sermonem deriuet. Quintò, si distinguat, vel reijciat maiorem.

De Sophismate & fallacia, & solutione eius.
CAP. XXIII.

FAllax argumentatio, vel σόφισμα, vel in verbis, vel in rebus latet. Vocant & Latini cauillationem, cuius natura est, vt ab euidenter veris, per breuissimas mutationes, disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur, vt ait Vlpianus I.C.l. natura cauillationis. l. 177. de Verborum significatione, libro 50. ff. tit. 16. Deteguntur autem doli verborum, si perpendantur amphibologica, homonyma, adiuncta seu cōposita, distincta, accentus falsus & verus: & orthographia, orationis

rationis forma, & punctuatio. In adiunctis illud fallax argumentum, Num sedens potest ambulare: in distinctis illud, Quinq; sunt duo & tria: Ergo tria sunt quinq;, & duo quinque. Cætera patent. Captio autem ex rebus, contingit septem modis.

1. Ab accidente, si illud pro proprio ponatur: vt, Socrates ambulat. Socrates albus est: Ergo album ambulat.

2. Vt si id quod quodammodo est, omninò asseratur: vt si quod in opinione est pro vero habeatur: vt quod verum non est, opinabile est. ergo est.

3. Ex reprehensionis ignoratione: vt si interroganti, Nũ res eadem dupla & non dupla sit, respondeamus, Non: dicet, Nónne duo vnius sunt dupla: ergo, inquiet, eadem res dupla, & non dupla est: sed definitio dicebat, vnius & eiusdem, reprehensio autem, alterius.

4. A consequentibus, cùm quid dicitur ex alio sequi, & tamen non sequitur: vt, Homo est animal: Ergo animal est homo.

5. Ex repetitione eius quod ab initio dictum est, vt cùm id quod dictum est, multis modis accipi potest: vt si probare volens hominem esse lignum interroget, Num homo lignũ sit. respondebis, Non: posteà Num homo est rideus? respondebis, Vtiq;. At dicet, Homo est lignum ridens, vtrumque enim dictum est: Ergo lignum est homo.

6. Cum id quod non est, & causa pro causa ponitur.

7. Cum multa interrogata pro vno ponuntur.

Tractat & de captiosis interrogationibus Gellius libro 16. Noctium Atticarum, capite 2.

SYNTA-

Digitized by Google

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XVIII.

In quo agitur de arte benè & multum dicendi, seu de Rhetorica.

Quid in hac arte consequamur. CAP. I.

ARs benè & ornatè loquendi est illa, quæ docet præcepta cõcinnæ elocutionis, aptè, ordinatè, & copiosè dicere de vnaquaq; re proposita. hac arte vtitur Rhetor, declamator, & orator: verùm alio & alio modo. Rhetor namq; docendo, declamator fingendo orationum materiam, orator veras causas agendo. Oratori philosophica ferè omnia subiecit L. Crassus. non consentit M. Antonius apud Ciceron. in li. de orat. Alij tantùm organum aliarum scientiarum hanc rati sunt. Mihi autem videtur perfectum non posse dici oratorem, qui ex omni genere scientiarum quandam non hauserit cognitionem Magnus quippe Tyrius sermo. 21. Rhetoricam definit cogitationum animi enunciationem.

De materia & statu causæ & generibus orationum. CAP. II.

QVamobrem materiam generalem ex qua fiat hæc ars, putarem illam encyclopediã, quam nostro speculo artis percurrimus lib. 2. Syntax. ca. 1. singularem autem & propinquam, statum causæ qua de agetur. Porrò status causæ tres habere potest potissimùm fines, demonstrationem, deliberationem seu consultationem, iudicium: vnde conflantur tot genera causarum apud Cicer. 1. ad Heren. & totidem orationum genera. Eritq; oratio aut dehortatiua, aut adhortatiua. vocat suasoriam, dissuasoriam Cicero 1. Rhetor. quæ generis deliberatiui sunt: aut laudatiua vel vituperatiua, quæ generis demonstratiui: aut accusatiua vel defensiua, quæ generis iudicialis.

De

De obseruandis ab eo qui dicturus est.

CAP. III.

DIcturus, antequam dicat, quædam in dicendo seruare debet, vltra ea quæ tradidimus lib. 1 Syntax. c. 3. Inueniat, disponat, pronuntiando conueniente gestu vtatur. Inuentio continet electionem rerum, sententiarum, & verborum. Facilis electio, si antea inter legendum probatos & graues authores, notabiliora selegerit, & in locos communes ordinauerit, si memoriæ tradat fideli speculum nostræ artis. Dispositio inuentorum secundò exigitur, vel scriptura vel mente comprehensa quæ nihil aliud est quàm proportionata & conueniens cuiusq; in suo proprio loco ordinatio, vt ait Speusippus lib. de definition. Platon. Dispositio distinguit & diuidit partes suæ orationis: partes autem vel membra orationis quinque sunt: Exordium, narratio, propositio, deductio, conclusio. Exordij quod Græcis προοίμιον, officium secundùm Ciceron. 1. Rhetor. Quintil in 4 cap. 1. animos auditorum conciliare, attentos reddere, dociles & beneuolos, quæ assequimur si de nouis, difficilibus, vel inusitatis nos dicturos polliceamur, captata aliqua occasione vel à nostra vel alterius persona; à præstantia rei, à diuisione incipientes. Sit exordium breue, à propinquo petitum. Suppeditauit tibi abundè exordiorum segetem 2. pars nostri speculi lib. 2. c. 1. à bonitate, magnitudine, duratione, &c. rei, vel contrarijs vel synonymis eorum. Exordium sequitur narratio, id est rei, vel negotij propositi, seu causæ expositio: hæcq; breuitatem & facilitatem summoperè exigit, vt rei veritatisque naturam & naturalem habeat repræsentationem. Est tamè cautio adhibenda, vt si cum aduersario res nobis sit, ita narratio fiat, ne in suas possit transferri partes: & tunc narrando, in quo cum aduersario conueniamus, in quo dissideamus, dicendum: vt in quo dissidium est teratur tempus probationum artificialium, vel ea reijciamus quæ obijciuntur: vnde orationis tertia pars incipit, propositio scilicet eius quod in controuersiam venit, vel quod est probandum vel refellendum. Et hac in parte locis vtimur & argumentis dialecticorum, cum continua tamen oratione, sine argumentandi formula. Probamus verè vel refellimus, sumptis probationibus, vel ex parte subiecti probationis, vel ex parte prædicati, vel mixtione eorum, vel reuolutione totius nostri speculi: primùm per quæstiones, vt per vtrum, quia est, vel non est: per

quid

quid, finitione & eius partibus, per quotuplex a diuisione: per quæstionem de quo, à materia: & sic de similibus sequentibus omnibus, quæ posteà misceri possunt. Ex his sequitur conclusio cum breui præcedentium connumeratione, seu epilogo.

De vocis compositione in oratore.

CAP. IV.

PHiliscus Rhetor, ad imperatorem quendam illum orare intercipientem, referente Erasmo lib. 8. apophteg. ait, τὸν μὲν ἄνδρα δεικνύειν τῷ κώμῳ, τὸν δὲ ῥήτορα φωνῇ, id est, virum argui per comã, & rhetorem per vocem. vnde vox cum gestu maximè exigitur in oratoris pronũciatione: vox aures, gestus, oculos continet & pascit audientium: & voce homines, vt æra tinnitu probamus. vox ex faucibus, per aeris repercussionem emittitur. vocem fauces tumentes strãgulant: obtusæ, obscurant: rasæ, exasperant: conuulsæ fractis organis similes reddunt. vox quantitatis & qualitatis ratione, distinguitur: Quantitate, vt grandis, exigua. Qualitate, candida, fusca, plena, exilis, læuis, aspera, contracta, fusa, dura, flexibilis, clara, obtusa, acuta, grauis, fluxa. Bona vox oratoris illa quæ dulcis & libera, sine exprobrante & fragoso sono, vitia vocis, exclamare, vt rabulæ faciunt, insurgere, submittere, trancesserе. Vox neruis organorum similis: quò enim remissior, hoc & grauior & planior: quò tensior seu magis intensa, eò tenuior & acutior. vitium in vtraq; ima quippè vim non habet: summa rumpi periclitatur. Omnis vox sit spiritu longiore vel breuiore. Pronuntiatio autem dilucida erit, si tota verba exegerit, cuius vitia partem deuorare, paneſine sono reliquere. Atq; dinumerandæ non sunt literæ sed pronunciandæ sine volubilitate, non suffocatæ, non præter vires laterum & pectoris.

De vocis mutatione in dicendo.

CAP. V.

ORator, vno tenore vocis perpetuò vti non debet vel monotonia. Nam & ridetur citharœdus, chorda qui semper oberrat eadem. Vox mentis interpres est, ideo & vox ci mentis varijs motionibus mutari debet. Itaq; in lætis erit vox simplex, plena, & quodãmodo hilaris: in ira atrox, aspera, densa, cum respiratione crebra: in inuidia, tensior: in certamine, erecta totis viribus. Tunc enim, vt suis neruis intenditur, in

ter. In blandiendo & satisfaciendo & rogando, leuis & submissa: in disputationibus, teres, in motionibus, suasionibus, pollicitationibus grauis: in metu, verecunda, contracta in adhortationibus, fortis: in digressionibus, fusa & securæ libertatis: in expositione & sermonibus familiaribus, recta, inter acutum & grauem sonum media. Attollitur eo. e tatis affectibus descendit compositis.

De notis, quæ indicant vel vocis suspensionem, vel mutationem. CAP. VI.

SEntentiam, quæ in oratione ponitur continua, vna quadã integra conclusione vocis absoluendam & proferendam, periodon vocant, cuius nota, punctum. Sed quia interdum periodi longiores sunt, quàm spiritus proferẽtis, ideo vox ad respirationem suspenditur: at suspensiones maiores & minores sunt antequam ad periodũ perueniamus. maior, κῶλον. Colon est membrum periodi, quod aliqua sententia cõstat, verbo finiti modi adiecto, sed quod adhuc ad perfectiorem sensum expectandum moueat periodum. Colon geminato puncto notatur sic: Minor distinctio est comma, id est, incisum, virgula, sic, vel sic ad facilforem lectionem, modico spatio voci interiecto, distinguens partes orationis: quamobrem paulùm suspendenda vox in commate, magis in colo multò magis in periodo, & ibi respirandum si sententia varietur. Græcis hæc eadem, & notæ sunt & eiusdem figuræ, ac apud Latinos similis naturæ. Hebræi alio modo signant, habent quippè loco periodi, accentum, quem vocant soph passuk, id est, finem versus. Cuius figura, est linea directè sub litera vltimæ dictionis descendẽs, & duo puncta ad latus sinistrũ, sic סוף פסוק soph pasuk. Pro colo habent hoc signum ׃, sub litera: vocant autem אתנחתא, Athnata: pro commate habent duo puncta supra scripta literæ, vocãt זקף zakeph. Mutationem vocis significant etiam aliquæ notæ, vt si admirationem velimus pronunciare, adijcimus lineam rectam puncto directam sic, ! Si interrogationem faciendam, semicirculos puncto superponimus, ? Græci semicirculum pũcto subijciunt, sic, ; Si submissius quid pronunciandum, duobus semicirculis includitur, sic ( ) parenthesim vocant.

De no-

De moderatione vocis per singulas partes orationis.

CAP. VII.

PRonunciatio procemij sit lenis: Narrationis, vocis aptioris, manu magis vltra subsellia prolata: in probatione, agitatior, acrior & instantior, cum gestu orationi consentiente. Egressiones sint magis remissæ & lenes. In epilogo, vox ad concitandos iudices vel auditores, producenda: ad placãdos, inclinanda cum lenitate: ad commouendos ad misericordiam, fluxu vocis & flebili modo vtendum. Ex fine namque, vt ex postremis impressionibus magis commouentur audientes.

De gestu totius corporis. CAP. VIII.

IVsus dicere, non statim incipiat vel erumpat, vt sit ex mora aliquantula spatium cogirandi, & quia interim dicturi cura, auditurũ delectat, & iudex vel alius qui iussit, seipsum interim componit. In hac tamen cunctatione, ne moræ sint indecentes, dicturus potest caput mulcere, manum intueri, infringere articulos, simulare comatum, suspiratione solitudinem flere, aut aliud agere: quod quemq; magis decet, idq; diutius si iudex non intendit animum vel auditores, incipiat dehinc. Vultus ex affectibus mutatur, hisque oculi, palpebræ, genæ, supercilia obtemperant. Superciliorum duo vitia, immobilitas & mobilitas nimia, optima inter illa mediocritas: contracta, tristitiam significant: diducta, hilaritatẽ: remissa pudorem. Nares & labra, non torquenda, non mungenda, non mordenda. Sit ceruix recta, collum non tendatur, quia leuigatur vox: si affigatur mentum pectori, minus clara fit: nam redditur crassior presso gutture. Humeri non eleuentur vel deprimantur, quia gestus ille seruilis est. Brachiorum sit moderata proiectio, explicantibus scite in proferenda manu digiti.

De gestu conueniente manuum & digitorum.

CAP. IX.

OMnes ferè gestus præcipui oratoris, ex manu pendent. Digitorum communis gestus, hic est. Medius digitus in pollicem contractus explicitis tribus principijs aptus est, cum leni ex vtraque parte motu modico, prolatus cum capite, hu-

Digitized by Google

humeris sensim ad id quò manus feratur, obseruantibus in narrando, exertus, sed tum paulò productior. In argumentando & exprobrando, acer & instans: atque in his partibus longius & liberius exeritur. Cauendum tamen, ne in sinistrum latus tendat, néve transuerso brachio proferatur. Duo medij digiti sub pollice habent gestum intentiorem, narrationi non accommodum. Tres contracti pollice presso, indice explicato, in exprobrando & iudicando accommodi. Index spectante humerum manu, paulùm inclinatus, affirmat: versus in terram vt pronus, vrget. Verecundiæ aptissimus gestus, quo primis leniter in summum coeuntibus digitis, non procul ab ore & pectore, fertur ad nos manus deinde prona, aut paululum prolata, laxatur. Motus totius manus, à sinistra incipiat. Deinde deorsum, posteà sursum proijciatur, veluti in latus dextrum, & in dextra finiat. Manus cum sensu & incipiat periodum & desinat.

Vitia gestus manuum, & aliarum partium corporis. CAP. X.

VItia manus sunt tollere eam supra oculos, demittere eandem infra pectus, percurrere ea intra humerum sinistrum. Sinistra manus, nunquam sola gestū facit recte; dextræ se accommodat frequenter, siue in digitos argumenta digerimus, siue auersis in sinistram palmis abominamur, vel reijcimus aduersa: siue ad latus vtrunq; discedimus satisfaciendo vel supplicando. Ambabus diuersos perficimus gestus. attollimus quippe adorantes, supplicātes submittimus, medij demonstramus, inuocatione protendimus. Manus complodere, & pectus ferire, fœmininum est: pectus iactare, stultum. Cum nosmetipsos tamen alloquimur, adhortamur, miserantes, obiurgantes, vel de nobis loquimur, caua manu, & summis digitis pectus appetere, optimum gestum addit. Pes sinister non dexter debet produci ab oratore, corpore tamen recto: attamen tortuosè non est insistendum. Inclinari autem si doceas vel obscurè loquaris, versus iudicem paululùm licet. Cùm ad argumenta perueneris & locos, vestem fluentem reijcere potes, deijcere etiam si hæreat, & frontem siccare.

Digitized by Google

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ ARTIS MIRABILIS, LIBER XIX.

In quo agitur de poetica.

De poëtica arte, quatenus in republica admittenda. CAP. I.

METra, inquit Aristot. in Poet. partes esse numeri satis apparet: & sicuti numerus & harmonia natura insita nobis sunt, videtur & poesis naturalis, quæ posteà arte iuuatur. Constat autem, poesim esse artem, quia suis præceptis perficitur, quanquam non ita verum omnia quæ poetæ canunt, arte cani: nam miranda canunt, sed non credenda. Et Plato in Ione, Omnes, inquit. carminum poetæ insignes, non arte sed diuino afflatu mente capti, ista præclara poemata canunt: vt Corybantes, non sana mente canunt. additque, res leuis, volatilis atque sacra, poeta nec canere prius potest, quàm Deo plenus & extra se positus, & à mente alienatus sit. Nam quandiu mente quis valet, neque fingere carmina, neque dare oracula quisquam potest, hæc ibi Plato. Cic. 2. de Oratore, Bonus poeta nemo sine inflammatione animorum existere potest, & sine afflatu quasi furoris. Aristot. quoque in poet. viri versatilis ingenij, vel furore perciti esse poeticam tantum, dicit. Etenim poetarum aliqui, ab ipsa natura ad poeticam bene firmati sunt, aliqui autem à mente abstrahuntur. Subindicat & Cebes apud Plat. in Phædro, vel de anima, poetarum animos magis ad fabulas, quàm ad verum sermonem animum intendere. Quod & omnes fatentur: verum aliqui, ad mysteria contorquent, alij ad partem poeseos delectantem. At semper nihilominus verum remanet vetus illud prouerbium, poetas multa mentiri, vt ait Aristot. 1. Metaphys. cap. 2. Senec. libro 1. de beneficijs, sic explicat: Quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia est, & cuicunq; non potest nomen reddere, imponit aliud locò nominis proprij: ita poetæ non putãt ad rem pertinere verum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quemque vocari iubent, quod bellè facit ad versum, exprimis

exprimit in arte Horat.

——pictoribus atq; poetis,
Quidlibet audendi semper fuit aqua potestas.

Plato, lib. 10. de Republ. partem Poeseos reijcit, & à ciuitate tanquam ei noxiam explodit eam, quæ imitatrix est, id est, quæ repræsentat mores aliquorum, quales sunt Tragœdiæ & Comœdiæ: alias tamen partes admittit, ob quas poetæ vtiles putantur à Plutarc. proprio lib. de audien. poemat. Refert Maximus tamen Tyrius serm. 16. Hesiodi carmina, & aliorum quæ rapiunt animos, perinde ac tibiarum & florida harmonia, vt argumenta merarum fabularum plebiscito explodi: cui tamen ille non subscribit, ratus philosophandi semina inde peruenisse ad ipsum quoque Platonem, & alios; & in Homeri & Hesiodi carminibus, fabulæ speciem poeticen quidem spectare, at latere in his ad virtutis amorem stimulum: & serm. 21 poeticen dicit, optimam nimirum adolescentis animi nutricem, & alumnam: & serm. 29. quid est aliud poetica, quàm philosophia tempore vetusta, consonantia metrica, argumenta fabulosa? hæcq; posteà docet conuertibilia, esse philosophum, & esse poetam. Cicer. in eius laudibus multus pro Archia poeta. Cui adstipulatur Strab. lib. 1. Geograph. Antiqui, inquit, poeticam primam quandam philosophiam perhibent, quæ ab ineunte nos ætate ad viuendi rationes adducit, quæ mores, quæ affectiones doceat, quæ res gerendas cum iucunditate præcipiat, &c. Extant & Heraclidis Pontici ἀλληγορίαι σοφώταται, καὶ εἰδικόταται, εἰς τὰ τοῦ ὁμήρου περὶ θεῶν εἰρημένα, καὶ ἀντιῤῥήσεις τῶν κατ' αὐτοῦ βλασφημησάντων. In quibus totam poesim philosophia naturali plenam, docet & Dion. Chrisos. oratione Græca de Homer. Platonem ab eo quoque suæ philosophiæ partem maximam hausisse docet, Aristot. & Zeno & alij. Quamobem Græcorum ciuitates ab ipso primordio, liberos in poetica educarunt, non vtique nudæ voluptatis, sed castæ moderationis gratia. Extollit & poetices ibi partem, quæ verbis ad imitandā viuēdi rationem incitaret. Quid autem ego possim in horum authorū concursu adferre, num probem, improbémve poeticam explicabo. Probo quidem artem omnino, vtpotè quæ in electione verborum & sententiarum, ingenia acuat & exerceat, & quæ ad optima etiam possit esse celebranda instrumentum: neque enim fuit vsquam Dei cultus, sine aliqua metrica decantatione: non apud barbaros, non apud Iudæos,

non Christianos. Sunt & carmina quædam, quæ mereantur perpetuò in ore esse, vt Phocylidis, Tyrtei, Theognidis, Hesiodi opera & dies, & similia, vt iudicium est Isocratis ad Nicoclem. Verum cum Platone & alijs probè sentientibus, Christianis potissimum, abominor poetas antiquos & tecẽtes, qui nobis tragicè vel comicè, vel spectra & chimeras proponunt, aut vitiorum lernam, ex quibus etsi erudiatur lingua & sermo, inficitur certè anima, vt eo modo impios & turpes mores iuuenes combibisse appareat postea cum succo eloquentiæ, vixque à faciendis quæ legerint, se temperare possint: & si tenera ætas dum addiscit, non sentiat quantum virus hauriat, simile illis qui oblitis melle cantharis, improuidè venena deuorant. Concinna certè multa Martialis habet, sed quàm turpia aliunde propinet, quis non videt? Familiariter loquitur Terentius & Plautus, at quantum noceat pueris didicisse modum scortandi, quò ibi nihil frequentius quis nescit? Omitto reliqua, quæ colloquijs pessimis corrumpunt iuuenum mores, prospicient & dabunt operam si sapiunt, & ludimagistri & magistratus, ne his in posterum imbuatur & instituatur Iuuentus. Sic enim opinor, D. August. 1. confess. vinum erroris dixit poesim, & Democritus insaniam. Et, vt est apud Horat. in arte,

Dum semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Certè & æquè pueris ac omnibus Christianis, illud impium toties louem, Apollinem, Bacchum, & alia idola gentium, pro Deo resonare, deos dicere, deos inuocare, & reliquas fabulas commemorare, quas & plerunq; pueri veras credunt, & sæpe cum hoc veneno inter Christianos semipagani moriuntur. D. Paulus hos notat expressè. 1. ad Timoth. cap. 4 ineptas & inanes fabulas deuita. Et rursum 2. ad Timoth. erit tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, à veritate quidẽ auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. D. Hieron. in Psal. 104. ad verba illa, & dedit terra eorum ranas in penetralibus regnum ipsorum, ait in ranis poetarum carmina designari, qui à catholica regula discrepantes, regnum terrenorum corda deceptionum fabulis replent. Eadem repetit super Psalm. 77. ad verba, & ranam & disperdidit eos. Et idem D. Hieron. Damasc absit, vt de ore Christiano sonet, Iupiter omnipotens, & mehercule, me castor, & cætera magis

portenta

portenta quàm numina, &c. Quod si apud Aristot. lib 7. Politic. cap. 17. legimus, pœnam statutam his qui publicam statuam, oculis proposuissent multitudinis, per quam libido excitaretur. quanto magis istis pœna imponenda, qui iuuentutis mentem tabulis istis spurcissimis & impijs poetarum imbuunt & suggerunt. Hoc non patitur Iuuenal. etsi poeta, dum ait, Satyra 14.

Nil dictu sædum visuq; hæc limina tangat,
Intra quæ puer est: procul hinc procul ite puellæ,
Lenonum & cantus pernoctantis parasitæ:
Maxima debetur puero reuerentia, si quid
Turpe paras. Nec tu pueri contempseris annos,
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.

Extat vetus prouerbium, quæ factu turpia sunt, eadem & dictu. Sicque præcipit Isocrates oratione 1. πρὸς δημόνικον. ἁ ποιεῖν αἰσχρὸν, ταῦτα νόμιζε μηδὲ λέγειν εἶναι καλόν. Atque barbari Persæ, quæcunque non est fas apud illos facere, eadem nec dicere, vt ait Herodot in 1. Imò obscæni poetæ & lasciui, sunt peiores perniciosissimis lenonibus: lenones enim perpetuò non audent comparare, pudicitiam apertè non impugnant: at isti continua lectione liberè expugnant vel corrumpunt. Cecinit vel inuitus Ouid illud.

Eloquar inuitus, teneros ne tange poetas,
Summoneo dotes impius ipse meas.
Callimachum fugito, non est inimicus amori,
Et cum Callimacho, tu quoq; Coe noces,
Ne certè Sappho meliorem fecit amica.
Nec rigidos mores musa Thalea dedit.
Carmina quis potuit tutò legisse Tibulli?
Vel tua, cuius opus Cynthia sola fuit?
Quis potuit lecto durus discedere Gallo?
Et mea nescio quid carmina tale sonant.

Sed hæc hactenus de poetarum censura, de qua non loquemur, sed de arte poetica, qua quis & ad bona, non secus ac gladio vti potest.

Quibus constent poemata, & de rhythmo.

CAP. II.

OMNE poema, ex syllabarum ratione & ordine, & tempore constat. Syllabarum diuisio, in primas, medias, & finales: quæ inter primam & finalem dictionis

syllabam sunt, mediæ dicuntur. Et cum suis numeris quodammodo cursu continuato currere videtur metrica oratio, ideo syllabarum connexione, pedes fieri dicuntur, vt ex pedibus versus seu carmen. Quamobrem in poetica arte & metrica tria considera, syllabarum tempora, seu quantitatem, nã breuis, longa aut anceps. Secundò, pedum diuersas structuras. Tertiò, pedum commixtiones, vnde diuersitas carminũ nascitur. Obseruandum tamen non fuisse adhibitam rationem quantitatis in poetica apud omnes nationes. sicuti nec perpetuò apud Hebræos, in Gallicis & Italicis metris & Germanicis in quibus pro arte, est certus numerus syllabarum & rhythmus. Rhythmus, est conuenientia syllabarum in fine duorum versuum, quos miscent pro arbitrio præscripto. Scio tamen quosdam voluisse Gallicum idioma, legibus syllabarum latinarum constringere, verum nulla inest versibus in hoc idiomate gratia, & oporteret orthographiam Gallicam, quę varia est, prius certis & cõuenientibus legibus coercere, quàm ad temporum & quantitatis obseruationem reuocare. Rhythmum Hebræi doctiores trium literarum posteriorum versuum duorum, vel plurium faciunt vocantque illud carmen שיר משובח scir messuba, id est, carmen excellens. Indoctiores, non semper easdem tres in rhythmo ponunt literas, sed aliquando quæ prolatione affinitatem habent. Quãdo autem rhythmus vna litera consonat, dicunt, שור עובר scir gober, id est, carmen transiens seu vulgare. Si in duabus שור ראוי scir raui, id est, carmen elegans. Sed & isti habent in rhythmis duas sedes, in medio versus, & in fine. Primam partem versus, dicunt דלת daleth ostium: secundam סגור segor, id est, clausuram, diuisiones eorum, psetzim, id est, distinctiones, pausas vocant. versum autem includentem vtrãque partem, vocant בות bait domum. Cæterum non semper bait seu versus habet rhythmũ in medio vel in pesetz, quãuis diuisionem habeat sicuti in versib. Gallicis & Italicis & Germanicis, alexandrini & heroici dicti, & decanici, habent quidem pesec, sed non rhythmum nisi in fine. Habent quoq; Hebræi formam aliam versus componendi, per quantitatem syllabarum, vt videbimus proximo

capite.

De Syllabarum quantitate. CAP. III.

SYllabarum aliæ longæ, aliæ breues, aliæ ancipites seu cõmunes, quæ & breues & longæ esse possunt. Græcis & Latinis longæ & breues syllabæ, cognoscuntur octo modis a paucis distinctis.

1 Positione, cum duæ consonantes literæ, vel muta cum liquida, vel duplex consonans sequuntur vocalem: quæ autem sint mutæ liquidæ & duplices, diximus in grammatica.

2. Cognoscuntur diphthongo, omnis diphthongus lõga est, apud omnes, nisi sequatur vocalis apud Latinos, apud Græcos variat.

3 Præpositione: nam præpositiones, de, pro, à, è, ex, de, di, dis, & pro, nisi, paucis exceptis, quas notant omnes prosodiæ, longæ sunt, nisi sequatur vocalis.

4. Derivatione: derivata primitivis consentiunt, paucis exceptis in Epographia Franc. Quintiani Stoæ, c. 11. 13. 14. & apud alios.

5 Compositione, vt composita, normam simplicium obseruent.

6 Cùm vocalis ante vocalem, quia corripitur prima, paucis exceptis.

7 Regulis 7 quæ dantur de dissyllabis, præteritis longis, exceptis scidi, fidi, tuli, steti, dedi: de prima corripienda geminati præteriti: de prima producenda supini dissyllabi: de crementis verborum & inflexionum nominum, de quibus late Despaut. Pantaleon, & alij.

8 Exemplo; quia ita vsi antiqui sint, & dicũt aliquas natura longas vel breues syllabas, potissimum Græci & Hebræi. Græci quippe habent, vt diximus; natura longas, η, & ω, breues ε, & ο. Ancipites, α, ι, υ. Et Hebræi habent septem motiones seu vocales longas, nempe quinq; motiones magnas, & patheh, & segol de quibus in grammatica egimus, Traduntur autem regulæ particulares de primis, medijs, & finalibus ab omnibus prosodicis, apud Latinos à Fran. Quintiano, Despaut. Pantaleone, & alijs quorum capita collegit versibus Glareanus libello de syllabarum ratione, vt vocales longæ sint ante literas, quæ in his versibus ponuntur; ante alias breues,

De primis. *Manſa, deleſtone flmſdinerim, bodogoſque, cadranſgumſi.*

Digitized by Google

De medijs. *Gau, bedec, elmetu qui, nost, dugrumnaticus adde.*

De vltimis. *A, n i, n, r, as, es, os, finales dant tibi longas.*

De quantitate syllab. apud Græcos, tractat Franc. Vergara lib. 4. Grammat. & Rhenatus Guillonius in Gnomone & alij.

De Pedum diuersa nomenclatura.

CAP. IV.

EX syllabarum quantitate diuersa, pedes diuersi componuntur. Simplices alij, alij ex illis compositi. Simplices, dissyllabi 4. trissyllabi 8. dissyllabi. pyrrichius duabus breuib. ⏑⏑. Spondeus, duabus longis – – Iambus, breui prima & longa sic ⏑ –. Trochæus contrà, – ⏑; Trissyllabi, dactylus prima longa, & seq breui – ⏑⏑. Anapæstus, ⏑⏑ –. Tribrachys ⏑⏑⏑. Molossus – – –. Amphybrachys ⏑ – ⏑. Amphymacrus, – ⏑ –. Bacchius ⏑ – – Antibrachus – – ⏑. Compositi, proceleusmaticus ⏑⏑⏑⏑ ex duob. pyrrich. dispondeus – – – –, 2. spond. dijambus ⏑ – ⏑ – 2. iābus ditrochæus – ⏑ – ⏑, 2 troch. Antispastus ⏑ – – ⏑ Iambo & troch. Choriambus – ⏑⏑ – troch. & Iambo Ionicus à minore ⏑⏑ – – pyrr. & spond. Ionicus à maiore – – ⏑⏑ spond. & pyrr. Pean 1. – ⏑⏑⏑ Troc. & Pyrr. Pean 2. ⏑ – ⏑⏑ iambo & pyrr. Pean 3. ⏑⏑ – ⏑ pyrrich. & troch. pean 4 ⏑⏑⏑ – pyrr. & iamb. hi pedes Latinis & Græcis communes; at Hebræi iambum habent dictum. יתד Iated, clauum, sitque iated ex sceua mobili, seu hateph segol, & vna syllaba Cum autem aliam addunt syllabam, quam vocant תגטעה tennach, id est modum, vocant מורבבת murchebet, id est, compositum, Latinis potest dici Bacchius, posteà namq; per syllabas computant versus.

De distinctione & nomine carminum.

CAP. V.

CArmina nominantur variè, vel à prædominanti pede, vel a numero eorundem, vel ab inuentore, ab eo quod canitur, & instrumento cum quo canitur. A prædominanti pede, vt carmen iambicum, trochaicum, dactylicum, anapæsticum, choriambicum. A numero pedum, monometrum scilicet 2 pedum, dimetrum. 4. trimetrum. 6. tetrametrum 8. quadra-

quadratum catalecticum, & acatalecticum: quæ intelligenda de iambicis, trochaicis & anapæſticis, in quibus duo pedes pro vno numerantur, non autem in hexametro & pentametro carmine. Pentametrum quod habet 5. pedes vel 4. & duas cæſuras: hexametrum quod habet 6. pedes. Ab inuentoribus, Pyndaricum, glyconicum, ſapphicum, ſeu pentametrum & hendecaſyllabum, aſclepiadeum, archilochium, &c. A materia decantata heroicum, eroticum, georgicum, olympicum, nemæum, pythium iſthmium, adonicũ, elegi, næniæ, eclogæ, epinicia, &c. Iullius pollux in 1. præamb. propriè, dixit eſſe verſus de Apolline: hymnum Dianæ: vtriuſque proſodiam Bacchi, dythyrambum: Cæteris, Iulum: Linon & Litierſem foſſorum & ruſticorum. & lib. 3 cap. 3. hymen vel hymenæus, cantus nuptialis, aliaque addit, lib 4. cap 7. Ab inſtrumento, vt lyricum. A numero verſuum, vt diſticha. Apud Gallos: *dizains, ballades, ſonnetz chantz Royaux*, & alia genera, quæ numeratos habeat verſus, & apud Italos. De generibus pedum & metrorum, ferè omnes ſupra citati authores agunt, tum in Hellinica, tum in Latina lingua. At Hebræi decem & octo genera metrorum alia habent, de quibus, Gaſpar Hauonius, ſacræ Theologiæ Profeſſor primus ſcripſit Latinè, & poſt eum Munſterus, in fine vtriuſq; ſuæ grammatices Hebrææ. Primum eſt רעה paſcur, id eſt, carmen ſimplex, vbi nullum ſcheua: ſecundum compoſitum, ex iathed & quatuor ſyllabis: tertium compoſitum ex iathea & 4. ſyllabis, & olio iathed & 2 ſyllabis: 4. compoſitum ex iathed. & 2. ſyllab. Reliqua poſtea compoſita variè ex iathed & ſyllaba, vel ſyllabis antecedentibus vel ſequentibus ac apud Latinos, & Græcos ex ſpondeis, & iambis, & trochæis fiunt verſus varij.

De Syſtemate vario carminum.

CAP. VI.

SYſtemata & complexiones carminum apud Latinos & Græcos ad tria genera reducuntur. Nam vel ſunt dramatica, vel exegematica, vel mixta. δραματικὰ ποιήματα dicuntur, ab imitatione eorum quæ repræſentantur: cuius præcipuæ ſpecies, Tragœdia & Comœdia. De Tragœdia & vnde dicta, numà præmio hirci vel aliunde tracta-

Digitized by Google

Anton. Macinell. in Horat. lib. 2. Carm ode 1. & Acron & Aſcenſius in eius artem, & Cornutus in his quæ in prologo Terentij Afri afferuntur. Tragœdiæ partes apud Ariſtot. 4. Prologus vſque ad ingreſſum chori, ab hiſtrionibus agitur chorus: ἔπεισόδιον, exodu. Chori officium: ſupplere quicquid extra argumenta, adijcitur apud Horat. in arte, atque ita agit partes authoris, defendit officium virile, bonis fauet, regit iratos, laudat laudanda, contraria vituperat. Sunt & alia chori officia, de quibus & plura de ſtrophe, antiſtrophe, & epodo, conſule Iacobum Mycillum in fine annotationum in Euripidem, commentarium in Pindarum. Chorus tragicus differebat à comico, quòd eſſet 15. perſonarum, comicus 24. Differuntque in choris & multis alijs Comœdia & Tragœdia: quia illa de rebus popularibus: hæc de heroicis agit: illa. lætos habeat exitus, Tragœdia triſtes: illa verbis communibus. hæc ſublimibus vtatur. Exegematica poemata, illa quæ ex contextu authoris nulla perſonarum interpoſitione conſtit. Mixta autem quæ cum illo cõtextu, interdum perſonas loquentes inducunt, vt Homerus, & Virgil. in Aeneide.

De tributis Carminibus. CAP. VII.

TRibuuntur carminibus, ſcanſio, cæſura, figura, permixtio. Scandere, eſt diſtinguere & percurrere per pedes carmina. Cæſura, eſt ſectio pedis, vel poſt duos pedes ſyllaba relinquendo, vt pentemimeris, vel heptemimeris, vel trochaica. De figuris tractant grammatici aliundè. At mixtio carminum habet propria nomina, vt ſi conſtat duobus generibus hexametro, & pentametro dicitur dicolon diſtrophon carmen, dicolon tetraſtrophon, cùm poſt tres eiuſdem generis verſus, quartum alterius modi ſequitur, & ad primum fit reuerſio, vt in Sapphico cum Adonico. Tricolon tetraſtrophon, quando poſt trium generum quaternos verſus, ad primum reuerſio fit, vt in 1. lib. Oda. Horat.

Dianam tenera dicite virgines, &c.

Concinniores dicuntur verſus. in quibus adiectiuum ſubſtantiuum antecedit, & interea quædam intermiſcentur, vt

Bella per Hæmatios plus quam ciuilia campos.

Item ſi heroicum ſeu hexametrum diuidatur, vel diſſyllaba dictione, vel triſſyllaba, & ſi fieri poſſit pentametrum ſola diſſyllaba.

Digitized by Google

De quibusdam effectibus Carminum.

CAP. VIII.

QVia poetæ furore aguntur & spiritu quodam concitato, & carmina alios concitare dubium non est, vt ait Aristot. in poetica: unde vates idolorum, non prius reddebant versibus oracula, nec Sibylla nisi furore agerentur, vt constat ex Callimacho in hymno Apollinis & alijs. Quamobrem incantationes & veneficia olim, persuasum est fieri carminibus, & verbis cantione conceptis. Sic scribit Virgil. 8. eclog.

Carmine vel cœlo possunt deducere Lunam.
Carminibus Circes socios mutauit Vlyssis. Et,
Frigidus in campis cantando rumpitur anguis.

Atque Horat. 2. epist.

Carmine dij superi placantur, carmine manes.

Et Ouid, in opusculis.

Carmine læsa Ceres, sterilem vanescit in herbam,
Deficiunt læsi, carmine fontis aquæ.
Illyribus glandes, cantataq; vitibus vua
Decidit & nullo poma manente fluent, &c.

Non tamen hæc omnibus carminibus vis inest, & nisi illi quæ ex impressione altissima mentis, per vocem exprimũtur. Sicuti nec omnia dicta vel audita, audientes mouent, sed quæ ex intentione animi proferuntur, & à concitato, irato, trepido, amante, &c. meritò enim, vt ait Dionys. Halicar. in prin. omnes putant orationem suam cuiusque animi esse imaginem, & habent carmina & scripta, suum quodammodo genium & vim eductam ab authore, qua viuant & operentur, vnde dicebat Psalm. 57. de incantatore, quod sapienter incantent, ibi, tanquam aspidis surdæ, quæ non exaudit vocem venefici incantantis sapienter. Itaque eruditè dum excantationes adfert Medeæ, Ouid. Metamorph. 7. illam concitatam, minacem commotam fingit, vt Apollon. Rhodius, lib. 4. Argonaut. Talem & Canidiam Horat. lib. Epod. ode 5, ibi,

Quid vt nouerca me intueris, aut vti
Petita ferro bellua, &c.

Et vt ait idem Horat. in arte.

Non satis est pulchra esse poemata, dulcia sunto.
Et quocunq; volent animum auditoris agunto,
Vt videntibus arrident, ita flentibus adsunt

Humani vultum si vis me flere, dolendum est,
Primum ipsi tibi tunc tua me infortunia laedent
Telephi vel Pelei: male si mandata loqueris,
Aut dormitabo aut rid. bo: tristia mœstum
Vultum verba decent: iratum plena minarum:
Ludentem lasciva: severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum, iuuat, aut impellit ad iram
Aut ad humanum mœrore gravi deducit, & angit:
Post effert animi motus interprete lingua.

Narrat Suidas, Tyrtæum Archimbrot filium, poetam & tibicinem, carminibus suis Lacedæmonis cum aduersus Messenios bellum gererent authorem victoriæ fuisse, eò quòd animos eorum, carminibus ad bellum incenderit, laudando eos qui in bellicis excelluerunt, vt tradit Plato 2. de legibus, & Horat. in arte.

Tyrtæus mares animos, in Martia bella
Versibus exacuit.

Narrant, & Archilochum, ea vi & ira in Lycambem scripsisse, vt ipse impotens ferre contumeliam, laqueo se suspenderit. Sic in eadem arte meminit Horatius,

Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Et Ouid. in Ibin,

Post modo si pergas in te mihi liber iambos
Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.

Ideo idem Horat. lib. 1. epist. epist. 20. ad Mœcenatem age. ria verba Archilochi dixit, hoc est ad agendum impellenda,

Parios ego primus iambos,
Ostendi Latio, numeros, animosq; secutus
Archilochi, non res, & agentia verba Lycambem.

SYNTA-

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XX.

In quo agitur de Historia.

De Historia, & quod ea vera narratio sit. CAP. I.

CIcero libro 1. ad Herennium: Historia, inquit, est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota: in quo differt à fabularum & argumentorum fictione. Repetit eadem lib. 1. de Inuentione, dum de narratione agit, & negotiorum expositione, cuius partem historiâ quoque ponit. Et rursum lib. 2. de Oratore, Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis. Pausanias quoq; lib. 1. in Atticis, priscarum rerum memoriam, veram ex literarum istis monumentis, non ex choris vel Tragœdijs accipiendam dixit. Apud Græcos ἱστορία cognoscendi studium, lustratio locorũ: & apud Dio. scoridem in Præfatione ἐξ ἱστορίας, ex percunctatione audita dicuntur. Vnde Verrius Flaccus de significatione, historiam esse narrationem rerum gestarũ, quibus interfuerit is qui narrat, apud Gellium li. 5. c. 18. Accedit Lucianus libro de scribenda Historia inscripto: sic enim & accipitur apud Aristotelem lib. 2. de Animalibus, τὸ ὅτι τῶν ἱστορίων καὶ αἰσθήσεων. Eo modo historia plantarum apud Theophrastũ, de observatis per ipsum in plantis, & apud Plinium Historia naturalis, vel si quæ scribuntur author non viderit, vera saltẽ referre proprium erit historiæ, vt ait Strabo lib. 11. Geograph. dum de Amazonibus agit Atq; in primo, tradit finem eius, dispositionis loci rei prout est, expressionem esse. Facit Polybius libro 12. Quemadmodum corpora animalium, inquit, si ossa sint exempta, totum redditur inutile: ita historia, si veritatẽ ademeris ei, quod reliquum est, inanis redditur narratio. Vera itaque historiæ indicium, rem eodem modo à pluribus scriptam, vt ait Iosephus libro primo contra Apionem. veritatis namq; amica simplicitas, vt ait Pindarus & alij.

De Hi-

De Historiæ speciebus, CAP. II.

AVlus Gellius libro 5. c. 18. historiæ constituit. differentias, annales, ephemerides. Annales sunt, cùm res gestæ plurium annorum, obseruato cuiusq; anni ordine, deinceps componuntur, Cùm verò non per annos, sed per dies singulos res gestæ scribuntur, ea historia, ἐφημερὶς Græcis est, nobis diarium, Cicero 2. de Orat. Erat, inquit, historia scilicet Romanis, nihil aliud nisi annalium confectio: cuius rei memoriæq; retinendæ causa, ab initio rerum Romanarū, vsque ad Publ. Mutium Pontificem Maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, vt esset potestas populo cognoscendi, ij qui etiam nunc annales maximi nominantur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine vllis ornamentis monumenta temporum, hominum, locorum, gestarumq; rerum reliquerunt. Accedit Cornelius Tacitus libro 4. dum de annalibus agit Romanorum: Ingentia inquit, illi annales bella, expugnationes vrbium, fusos captosq; Reges, aut si quando ad interna peruerterent, discordias Consulum aduersus Tribunos, agrarias frumentarias q; leges, plebis & optimatum certamina, libero egressu memorabant, facit Liuius libro 6. decade 1. Cæterùm serius, nec perpetuò apud Pontifices illa potestas scribendæ Historiæ fuit, vt scribit Fl. Vopiscus in Tacito.

Historiæ vtilitates. CAP. III.

HIstoriæ vtilitates plures sunt. Plutarchus de Curiositate, vnam tradit ad faciendos malis quæ in his adscrūtur curiosos, ne noua amoliantur pertentare. Liuius in Procemio Historiæ, Hoc illud est præcipuum in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumēto intueri, vnde tibi tuæq; Reipublicæ quod immittere capias: vnde fœdum incæptu, fœdum exitu quid vites. Polybius Megalopolitanus in 1. illam tradit quoq; vtilitatem, quòd aliorum periculis qui legunt, cautiores reddātur, & certè,

Fabula quem faciunt aliena pericula cautum.

melius est enim videre experta, quàm experiri mala. Et idcircò historia à Diodoro Siculo libro 1. dicitur continere doctrinam omnium periculorum expertem, ex cognitione aliarum calamitatum, vel fœlicium successuum. Sūntq;, vt ait Plutarchus, historia bellaria, quòd in heroum illustriumque virorum

vtorum conuiuijs, nihil secundas mensas exhilaret magis, quàm veterum exemplorum recitatio. Dionys. Alexand. Halicarnassæus in historijs, inquit, Veritatem ac prudentiæ sapientiæq; principia recondita omnes credimus. Herodotus in initio se eo animo ad historiam scribendam transtulisse dicit, ne præclarè gesta, iniuria temporum obliterentur: ne summa & admiratione digna facinora, in obscuro sine gloria delitescant.

De Arte scribendæ historiæ, seu de præceptis quibusdam. CAP. IV.

LEges tres potissimùm obseruare oportet volenti historiam verè contexere.

1. Vt narratio fiat prout res gesta fuit, vel est.

2. Vt chorographiam loci vbi gesta est, vel vbi est, dicat verè.

3. Vt tempus circumscribat proprium.

In veritate narranda non oportet scriptorem mouere affectus legentibus, nec orationes ad id aptas perquirere, non calamitates mortalium insectari, quod Tragœdiarum scriptores faciunt: sed dicta factaq; hominum verè referre, etiam si mediocria fuerint: vt ait Polybius libro 2. Histor. Nihil falsi subtexendum, nihil fugiendum, nihil veri tacendum, sit liber ab omni perturbatione & affectu in alteramuis partè, author: nihil amore vel odio ductus scribat, laudet laudanda, contraria vituperet, idq; breuiter. Immorari namque in his non Historiographi, sed Declamatoris partes sunt. Quamobrem Pausanias 1. lib. in Attic. improbat Hieronymum Cardianum Historiographum, vt familiarem nimiù, ei de quo scripserat: quia, inquit, qui cum viro Principe familiariter viuit, necesse habet ad fauorem eius omnia scripta accommodare. Chorographia, seu descriptio loci multum conducit ad lucem gestorum, vt in victoria consequenda, & aciebus instructis loci opportunitas, mores q; regionis: addunt quædam aliter incredibilia. Tempus quoq; adiectum certum, singula distinguit, & ad memoriam, & ad cognitionem certiorem pertinet, & rerum peristases insignes. Sed & exigitur historias scribenti, vel referenti, nomina propria seu hominis, seu loci, seu temporis tenere, & adijcere.

SYNTA-

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XXI.

In quo agitur de Politica.

Tractationis ratio. CAP. I.

POstulabit ordo à nobis præstitutus, vt de iuris speciebus loqueremur post historiæ & aliarum speculatiuarum artium explicationem: cæterùm quia in nostra iuris epitome, de illis proprio loco agitur, in illis non immorabimur, ne cogamur legum & capitum citationes & authoritates hîc inculcare, à quibus, quoad potuimus, semper abstinuimus Ideò illa tractatione prætermissa ad practicas artes conuertitur calamus, quas in actiuas & factitias diuidimus. Actiuas in politicam, ethicam & œconomicam: factitias in mechanicas. De politica itaq; suo occurrente ordine agatur.

Quid Politia. CAP. II.

POlitia apud Aristotel 3. Polit. cap. 4. est legitima ordinatio ciuitatis, vel regni, secundùm quam alij præsunt, alij parent. Isocrates autem Orat 10. quæ Areopagiticus dicitur, est anima ciuitatis inquit, nihil aliud quàm politia, tantam vim ac potestatem habens, quantam in corpore quidem prudentia vel mens: ea enim est, quæ de omnibus consultat, bona conseruans, noxia declinans. Et quanquam à ciuitate tantum hæc scientia Ciuilis dicatur, tamen & Reip. administrandæ cuiusuis ratio, ad hanc appellationem pertinet, & ad regni quoq; regimen. Sicque etiam Socrates apud Xenoph. lib 4 Comment de dictis eius, dixit πολιτείαν esse ἐπιστήμην βασιλικὴν. ἐ βασιλέων politiam, scientiam esse regiam & regum. Nec mihi alio modo regni & ciuitatis administratio differre videntur, quàm quod in eo plures, in hac pauciores sint: vtriusq; quippe finis commune bonũ, & in vtraque administratione, leges condere & exequi: vtq; ciuitas ciuium vnitas: sic regnum regnicolarum, & ciuitatũ unitas. imò & ipse vniuersus mundus ciuitas vna, nosque omnes

magis cuiuscunq; nationis cõcives. Et Athenienses ab initio regnũ, in administrãda ciuitate vsurparũt, vt ait Heraclides in principio li. Polit Romulus à ciuitatis quoq; suę administratione, regnũ exorsus apud Halicarn. Liuiũ & Plutar. Deioces ab oppidorum optima administratione, ad Medorum imperium euectus, & dignus regno habitus, apud Herodotum in 1. omitto reliquos.

De speciebus rerum publicarum.

CAP. III.

ADministrationis rerum publicarum tres sunt præcipuę species, nempe vnius, paucorum & multorum, vt tradit Plato lib. de Regno, & dialog. de Repub. & Aristoteles 3. Polit. cap. 5 Isocr. orat. 3. ad Nicocl. Aeschines contra Timarch. & Diog. Laertius in Platone lib. 3. Platonem tradit politiam in species quinque distinxisse, vberius explicans tres prædictas; aliam popularem ponens, aliam quam optimates exerceant, tertiam quæ diffundatur in paucos, regiam quartam, quintam tyrãnicam. Inter quas tamen optimatum & paucorum vnam speciem facere possunt. Tyrannica autem improba est, cum vi impulsi & adacti ciues ab aliquo reguntur: potest & ad vnius administrationem referri. Polyb. autem lib. 6. Epit. sex politiarum genera ab vna monarchia vt præcipua administratione, per gradus minoris perfectionis, declinare sic ostendit: sex politiarum inquit genera: Monarchia quæ natura constat. Neq; tamen quælibet monarchia regnum dici debet, sed ea duntaxat, quæ voluntario subditorum consensu conceditur, & magis pro animi sententia regitur ac gubernatur, quam timore & violentia. Ex monarchia regnum nascitur: vbi verò regnum in malum connatum, scilicet in tyrannidem mutatur, rursum ex horum destructione Aristocratia, id est, optimatum gubernatio, prouenit, quæ tamen natura quadam in olicharchiam, hoc est, paucorum administrationem transmutatur. Cum verò multitudo iniustitiam eorum, qui præsunt, ira perita vlciscitur, nascitur Democratia, id est, populi administratio. Rursum cogente plebis contumelia & iniquitate, temporis successu, ochlocratia, id est, plebis audacia & imperium exurgit.

Quæ species administrationis melior.

CAP. IV.

DE hac quæstione variæ proditæ sunt sententiæ, & sanior pars vnius administrationem magis probat, quam

plurium vel pauciorum vel populi. Et populi quidem sed democratiæ principatus, in repub. speciosum nomen habet, videturque ex legum æqualitate non plus vni, quam alteri tribuere: verum re ipsa comprobatur, nihil ei cum sua appellatione commune esse. At contra monarchiæ nomen auditu difficile, penes vnum tamen summam esse reipub. conducibile omnium maximè est: & facilius vnus quispiam vir bonus reperitur, & si illum inuentu difficilem quis putet, necesse est fateatur, & plures inueniri, esse difficilius, vt scribit Dion. Cassius lib. 44. historiæ. Non possumus conniuere bene cessisse aliquando democratiam vt apud Athenienses, Romanos, & alios: interdum & Aristocratiam, vt & ex his mixtam, videmus integram conseruari Venetorum Rempubl. Quamobrem, vt quod sentio, dicam, per se vnius imperium boni viri & principis, fœlicius esse puto, at tale perpetuo non posse consistere: sicuti & in corpore humano, optimum cum ratione istam membrorum & passionum rempubl. temperari: verum id non possumus semper assequi, vt videantur omnes rerum publicarum constitutiones morti semper fuisse obnoxias, secundum Xenophon. lib. 2. rerum Græcar. vnde Flaui. Vopisc. in Caio Cæsare, fato rempubl. reg dicere ausus est, eamque nunc ad summum euehi, nunc ad minima retrahi, quod docet exemplis mutationis Reipubl. Romanæ. Hoc pluribus se confirmasse existimauit Peucerus lib. de diuination. generibus, tribuens vitæ tantum imperiis quingentos annos, ad summum septingentos, ad quos tamen dimidiatos vix pleraque peruenerunt. Quod tamen ego fato non tribuo, sed mutationi rerum, & dispari administrationi, vel tyrannidi. Et fateor quidem regna & imperia, suas ætates habere, & vitam, sed ex causis pluribus quam fatalibus, vel diuidi, vel langueſcere, vel transferri, vel extingui. Ferè autem res omnis per quascunque causas nascitur, per easdem contrarias, vel dissutas dissoluitur. Atque si agamus de regno vi occupato, id vi retineri debet: at quia nullum violentum perpetuum, nec illud quoque durare potest, cum non sint solida fundamenta, vt docet Demosth. 2. olinthia. Res postquam ad summum peruenerunt gradum, cum res in eodem statu non permaneat sub hac cœli magna & continua rotatione, in deterius descendat oportet. Sic præstantissimis imperatoribus, veluti ad culmen & fastigium virtutis & perfectionis humanæ conscensis, filij nati reperiuntque semper fuere impij, & omnino dissimiles. Talis

lis Heli. 1. reg. cap. 2. & Samueli 1. reg. cap. 8. Salomoni cui contingit Roboam 3. reg. ca. 12. &c. Marco Antonino Philosopho Cæsari, Xiphilinus in Commodo & in M. Antonino. Herodianus. Scipioni Africano, Q. Fabio Maximo, & alijs. Valer. Max. lib 3. cap. 5. Sol, vbi supra hemisphærium ad meridionale punctum peruenit, necesse est decidat in occidentem. & homo à virili ætate in senectutem, vires remittit. Diuiduntur imperia mortuo patre per filios, & virtus minor diuisa & robur, quam quando vnita. non pares artes filijs in retinendo, non par reuerentia subditorum in successores, ac priores, maior tributorum efflagitatio in successoribus, quam in præmortuis, viuendi mores alij vtrisque, hinc rebelliones, tumultus, bella, principum aliorum petita à rebellibus auxilia. Hinc vsurpationes, incursiones, populationes, & translationes imperiorum & regnorum. Tarquinium Superbum pepulit regno violata Lucretiæ pudicitia. Liuius in 1 & 2. Dion. Halic lib. 4. Sustulit eadem ratio & Romæ decemuiros. Liuius. Dion. Halic lib. 11. Hildericus Meronei filius Galliæ rex pulsus ob libidinem: Annonius, Reuchlinus in breuiario histor. Franc. Paul. Aemil. in 1. Greg Turon lib. 2. histor. c. 12. postea tamen regno restitutus. Sciunt omnes quare Pipinus regno successit, ex Reuchlino in d. Breuiario hist. Franc P. Aemil. Childer 3. Gaguino. Annonio. Et ex Iustino in 1. quare Arbactus imperium Assyriorum in Medos transtulerit. Nec omittam transferri reges & regna sæpe à Deo, ob iniustitias, ob vitia populi, ob duras eius & principum ceruices. Eccles. c. 10. Daniel. 2. Aggæi 2. succidit vel abstulit regna ab ijsdem quos elegerat, vel à successoribus eorum propter scelera eorundem. Vt 1. Reg c. 15. 28. & 2. Reg. 3. & 3 Reg. c. 11. 14. 1. Paral. c. 10. &c. Sic Deus suscitauit contra populum Gaditanum Ruben & Manasses, qui eum reliquerant & idolis seruiebat, spiritum Phulis regis Assyriorum & Theglath Phalnasaris, regis Assur, qui eos à proprijs in suam transtulerunt ditionem 1. Paralip. cap. 5. Ezechiæ eadam de causa Dei permissu, regnum ademptum per Nabuchodonosorem. 4. Reg. 24. & 25. Ad hæc obseruaui Deum optimum maximum & omnipotentem, dum eo mala excreuerant vt regulos quoque occuparent & subditos, aliquem semper Tyrannum barbarum suscitasse, qui excurreret imperia & regna, eaq; subiugaret & affligeret. Omittam, quæ de Cyro ipse Deus loquitur Isaiæ 25, proponam tantum Alexandri Magni & Romanorũ excursiones vulgatissimas,

Digitized by Google

Scytharum, Gottorum, Hunnorum, Vandalorum excursiones, quo tempore abundabat iniquitas, vt Carocus rex Vandalorum, anno Domini 410. secundum Tritem. in breuiario histor. Franc. ab insulis Scanzianis seu Gotthicis egressus, per Germaniam & Saxoniæ fines, Rheno transmisso, Moguntiam, Vormaciam, Spiram subuertit, & Cimocelanam, Treuirorum Metensem. Dum Alaricus Vngothorum rex, aliunde Italiam subuertebat, Gallis populatis in Hispaniam transgressus: atque dum ab istis se putarent impetrasse regionum incolæ pacem, statim Attila rex Hunnorum, & Valmirus rex Ostrogothorum, Ardaricus rex Gepidorum, & aliæ gentes Aquilonares in vnum conspirantes, à Pannoniæ finibus egressi, anno 453. cum infinita multitudine Gallias, & Imperium Romanum aggressi sunt. Nec est quod de Turcis aliud subijciam exemplum, qui cum Christiani impie & turpiter in Oriente viuerent, & mutuis dissidijs excandescerent, imperium Dei iudicio, multis annis orientale flagellarunt, tandemque subegerunt & fidem Christianam sustuleruat. Dignetur autem Deus gentis illius iugum excutere: sin minus, finibus quos habent continere: verendum enim est, ne nos pariter, qui non meliores, sed deteriores sumus patribus nostris, nisi Deus misereatur, ob blasphemias & nostra scelera, carnificis illius flagella experiamur. Delicta quippe potissimum, contemptus religionis, prouocant iram Dei, & bella inuehunt, sic enim & cecinit Horat. lib. 3. car ode 6.

Quæ in optima administratione requirantur. CAP. V.

NEmo ambigit Rempub. omnem, vnum quoddam corpus conficere, & in eo principem caput esse magistratus, membra præcipua populum & plebem, subditos, imperata ab illis accipere. Atque sicuti nec in corpore membra omnia habent similem functionem, similiter nec in Repub. vel ciuitate, qui ibi degunt, vt dicebat Agrippa Menenius Lanatus apud Dion. Halicar lib 6. Quamobrem sicut in corpore humano optima crasis & temperamentum & membri cuiusque conseruata functio indicat sanum illud esse: & contra si aliquod membrum, potissimum principalium, morbidum sit, vel munus suum non exequatur, prædicit corpus illud, vel corruptum vel proxime interiturum, eoque celerius, quo magis à proprio temperamento discedit.

Digitized by Google

ſic in corpore Reipub. vt ſi princeps, qui caput eſt, ægrotet aliquo inſigni vitio, vita principis aliorum cenſura erit, eaque perpetua: adhanc enim dirigimur, ad hanc conuertimur. Nec tam imperio (vt ait Plin. Iunior in Panegyr.) Traiani, nobis opus eſt, quam exemplo, & Claudia.

——— Componitur orbis
Regis ad exemplum: nec ſic inſtituere ſenſus
Primanes, dicta valent, quam vita regentis.
Mobile mouetur ſemper cum principe vulgus.

De magiſtratibus, qui pro mente & conſilio, & mediis ad regendum ſunt, eadem dicere par eſt. Vt itaque ſalus populi contineatur, quæ ſuprema lex vel finis adminiſtrationis politicæ eſt, neceſſarium eſt proſpicere ne reſpubl. in proxima ſibi & affinia vitia, incidat. Quemadmodum enim, vt ſcribit Polib. in 6. ferro rubigo, ligno vermiculi ac teredones adnaſcentes perniciem adferunt, & quanquam externa cuncta nocumenta effugiant, ab iſtis tamen quæ adnata ſunt, abſumuntur: hoc pacto & reipub. cuilibet pro natura ipſius, quædam adnaſcitur & adhæret peculiaris malitia: vtpote regno, Tyrannis: Ariſtocratiæ, oligarchia: Democratiæ, beſtialis ochlocratia, id eſt, plebis ſeditio.

De officio Principis. CAP. VI.

SIt pius, Deum colat: cor enim regis in manu Dei, & reges in ipſos imperium eſt Iouis ſeu Dei, vt ait Horat. ode 4. lib. 3.

Dis te minorem quod geris imperas:
Hinc omnem omnem hinc principium refer.

Hoc præceptum Iſocratis orat. de regno Agapeti ad Iuſtinia. Nec dignus regis nomine videtur, qui ſecundum mandata Dei ſe & ſibi ſubditos contemnit regere, vt ait Angelgonus in l. 4. reg. c. 14. reges bene agant, nam vt ait Horatius in Epiſt. Et pueri ludentes rex eris aiunt, ſi recte facies. Male imperando inquit P. Mimertus ſummum imperium amittitur. Rex ſapiens populi ſtabilimentum ſapi. 6. & rex inſipiens, perdet populũ, Eccl. c. 10. Multiplex & multiformis debet eſſe princeps, alius in bello, alius in pace, alius erga hoſtes, alius erga ſubditos, vt ſcribit Philo Iudęus li. de Ioſeph. Addit Plutarc. formula optimi adminiſtratoris in politi. Mores vulgi benigne tractet, nec repente eos mutet: abſtineat à comeſſationibus & compotationibus, ſit tardo greſſu, oratione lęui, vultu conſtanti: vna via forum & curiam adeat, vt ſolo-

Digitized by Google

bat Pericles, caueat à leuioribus etiam vitijs, quia in eum omnium intenti oculi: vnde minima principis vitia animaduertuntur & reprehenduntur, vt Cymoai vinum exprobrarunt Athenienses: Scipioni somnolentiam Romani, & Pompeio mollitiem, quod vnico digito se scalperet. non oportet omnem noctem dormire reipub. consulentem. Recordetur rex & princeps omnis, duorum: primò, oportere aliquando eum reddere rationem populi sibi commissi coram Deo. Secùndo eum moriturum ac subditos. Hodie rex est, & cras morietur, Eccl. cap. 10. vnus est interitus regum & subditorum & vna natiuitas, Sap 7 Vtatur princeps optimis consultoribus, colligat omnium sententias, mente euoluat, quid satius videatur, ponderet consilia, quæ conceperit non detegat, nisi cum oportet, & quibus oportet: vt Tiberius apud Dion. Cass lib. 57. Histor. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est. Tob. cap. 12. Ne patiatur vulgus esse iniurium, sterneret enim viam ad rebellionem. Leges bonas & sine dubio proponat, quæstum & negotiationes iniustas exterminet: sic enim & apud exteras nationes, commeantibus apud se negotiatoribus, nomen suum honorabile & amicum reddet. Cautè agat & præmeditate, nec multum, nec omnibus, nec semper loquatur. Hæc enim ad consilium & maiestatem, pertinent: omnes tamen audiat æquo animo: sic subditorum animos consiliabit, qui contemni interdum ægrè ferentes, contra principem praua moliuntur sæpe, etsi viles sint personæ, antequam detegantur & puniantur. Estque conseruandi imperij facilis modus, amari à subditis: hocque ipsum securitatem citra custodiam parit: fideles existimet, non qui eum laudent, sed qui errantem honeste admonēt & corrigunt. Iratus nihil statuat: ira impedit animum ne verum cernat. Quantum fieri poterit, minus à subditis extorqueat: & recordetur pōpulum suum pecus esse, quod quando libuerit, poterit tondere, nec ita oporteat deglubere, vt dicebat Tiberius Cæsar apud Dion. Cass. lib. 57. histor. quod boni pastoris id non est: pastor autem sit populorum, vt vocat regem Agamemnonem Homer Iliad. 19. Malos principes faciunt, nimia licentia vsurpata, rerum copia, amici improbi, satellites detestandi, eunuchi auariſſimi, aulici vel stulti vel detestabiles, & quod negari non potest rerum publicarum gerendarum ignorantia, vt ait Flau. Vopisc. in Aureliano. D. August. lib 5. de ciuitate, cap. 24. fœlices reges fore ait, si iuste imperent, si honoribus & obsequijs

non

Digitized by Google

non extollantur, si se esse homines meminerint: sed ad Dei maiestatem & laudem agant, si eum colant, si tardius vindicant facile ignoscant, scilicet non ad odium, nec ad impunitatem iniquitatis, sed spe correctionis, si sint luxuria castigatiores, quanto possunt esse liberiores, si imperent suis cupiditatibus. Tradidimus alia & nos de institutione principis lib. 2. præludio opt. Iurisc. cap. 4.

De Magistratibus. CAP. VII.

MAgistratus, eligantur viri sapientes, timentes Deum qui oderint auaritiam, Exod cap 18. Sint vitæ incontaminatæ, quales se esse profitebantur candidis vestibus, qui magistratus petebant, authore Liuio lib. 4. deca. 2. Et qui habeant, non tantum manus sed etiam oculos continentes, vt Sophocles monuit Periclem apud Ciceron. 1. de offic. Non promoueantur cum negotiatione pecuniæ. Nam, sicuti Alexander Seuer. dicebat apud Aelium Lamprid. in eius vita, Necesse est, vt qui honorem iuris & gladij emit, vendat: & ego non patiar inquit, mercatores potestatum, quos si patiar, damnare non possum. Erubesco enim punire hominem qui emit & vendit. Accidet & inde aliud damnum reip. vt qui rerum experientia valent, quiue probi, sed pauperes sint, cum nec pecunias habeant ad mercandum magistratum, vel si habeant nolint laborem, quem tamen obedire deberent coacti, mercari, non sint in gubernaculis reipub. Non enim qui pondus administrationis reipub. norunt, solicitudinem ambiunt magistratus, si probi sunt pauperes: multò minùs si probi & diuites sua sorte extra aleam tantæ curæ, contenti. Quo fit vt hodie vix reperiantur, qui serio multum in legibus pertractandis & perdiscendis inuigilent, pauperes quidem inquam, quod sibi ad gradus dignitatum aditum præclusum videant: diuites autem quod certo sciãt, cum duabus legibus aut quatuor & aliquo capitulo iuris pontificij, ad psitaci morem pronunciatis vt dicunt pro forma, id est, pro sucolaruæ togatæ, ductu & auspicio cæci Plutonis, in Orchestram senatuum & iuridicum se conscensuros, nullo discrimine qualitatis, vel num senes sint, vel iuuenes, quales vt plerumque nunc, qui aura salutationum non iustitiæ impelluntur: num probi vel impij, vel moriones, vel saltatores: de his enim inquisitio summaria ad nutum conscij expiatur, num equites, vel plebeij: sed sola numi probatione facta in pondere, numero, vel mensura, & materia & forma? vt non mirum sit, si in tot fluctus & vorticçs inciderit respublica. Quis enim mirabitur, si nauis

Digitized by Google

ab imperitis nauarchis ducta, in scopulos & pericula incidat? Quod miror vnum tantum, est, cur ex quo cœpit eo modo gubernari, non funditus fuerit subuersa: Dei hoc vnicum opus est, qui semen adhuc antiquum in curijs reliquerat viuum, quod coercuit lapsus. Sed viderint ipsi nomothetæ. Prospiciant quoque magistratus circa duo illa fundamenta reipub. circa pœnam & præmium, quibus continetur, vt ait Solon apud Cicero. lib. epist. ad Brutum 15. epist. Vlpian. lib. 1 de iustit. & iur. Sunt & alia præcepta de magistratuū disciplina antiquorum, de quibus latè tractauimus in præludijs opt. iurisp. & magistratus lib. 2. cap. 5. 6. 7 &.

De subditorum officio. CAP. VIII.

QVi priuati sunt à reipub. administratione, non ditiores, sed celebriores discedunt. Non assistant nec patrocinentur malis: Regem honorent, magistratibus obsequantur, & alia obseruent quæ tradit Isocrat. 3. orat. ad Nicoclem. Sunt celeberrima verba Tragœdiæ quæ Rhesus apud Euripid. πείθϑ βασιλεῖ, parendum regi: iubet & id D. Paul. ad Titum, cap. 3. D. Petrus 1. cap. 2. Cedendum est iræ regis, violenta quippe res est ira regum, cui si incommode resistas, graviores excitat tumultus. Equi feroces quemadmodum & tonitrua, non vi sed popysmate reguntur: & naturæ non pugnant aduersus tempestatem, sed vel quiete vel obliquis curribus vtentes, expectant cœlum commodius: multis modis medetur tempus his quæ nulla vi possis emendare. Res humanæ semper quidem fluctuant: sed quoties incidit insignis vel fatalium rerum mutatio, multi periclitantur qui non cedunt turbini. Oportet hic imitari morem siciliæ Africæ potissimum in Anaria insula, quam incolæ Isclam vocant, seruatum, vbi insulani regem quamuis hostem transeuntem, applausu, tubis, tibijs & simili gratulatione venerantur, vt ait Anton Panormita. lib. 2. de dict. & fact. Alphon. cap. 6. Referam sententiam præclarissimam Iulij Cæsaris; is enim ad milites tumultuantes, orationem habens, ait apud Dion. Cass. lib 41. histor. Rom. Ego sane neque alias rectum esse arbitror, vt qui magistratum gerit, subditis sit inferior: neq; salutare quicquam agi posse censeo, vbi ij quibus iniunctum est vt dicto sint audientes, imperare ipsi velint: intelligitis enim quam probe sit futura ornata illa domus, in qua natu minoribus, ætate grandiores despectui sunt: aut ludus literarius, vbi discipuli magistros contemnant. Quæ spes sanitatis æ-

Digitized by Google

tis ægrotis, si non per omnia medicis obtemperant? quam tuta nauigatio, si nautæ gubernatoris iussu non pareant? Ita natura duas res easq; necessarias comparauit, in humano genere, vt alij cum imperio essent, alij subijcerentur. Nihilq; est quod absque his esset, ne minimo quidem spatio perdurare possent. Et hæc eadem explicat Lucan. 5. Pharsal. Et Dion. Halicar. lib. 1. histor. sempiterna lege naturæ tradit esse receptum, inferiores parere præstantioribus, nec molestè ideo homines ferre debere, quod sciant se subditos. Vocat autem scriptura sacra rebelles, filios Belial, excutientes iugum, sine iugo, Deuter. 13. Iudic. 19. & alibi. Neque si rex impius est, ad populum pertinet eius castigatio: siquidem vt plerumq; causa cur boni principes & boni administratores reip. tollantur & substrahantur & dentur mali, peccata populi sunt. Sic enim Deus prouocatus malis, dixit, dabo vobis regem in furore meo. Oseæ cap. 13.

De politicis magistratibus. CAP. IX.

MAgistratus omnes quidem ciuitati in qua sunt, prospicere decet, & ideo omnes ea ratione politici dici possent: verum, cura ciuitatis speciali quadam solicitudine, semper ad proprium aliquem magistratum vel plures, prout ciuitas maior minorve fuit. Sic fuerunt Romæ & alibi præfecti vrbi, tribuni plebis, ædiles, agoranomi, astynomi, magistratus municipales, duumuiri, præfecti vigilum, nocturni magistratus, & similes id genus, de quibus in iuris epitome Deo fauente. Illis, finis propositus, conseruare ciuitatem, ciues, splendorem ædificiorum, venalibus pretium statuere legitimum, monopolia prohibere, punire delicta, incendia præcauere, & curare, blasphemias in Deum & crimina, & mores ciuium corruptos emendare, fraudes negotiatorum inhibere: annonæ prouidere, sanitati prospicere, & ideo cloacas immundas, sterquilinia, porcos, aliaque insalubria in vrbe non pati: & reliqua id genus agere, quæ hodie in Gallia pro modulo iurisdictionis, à rege vel consuetudine concessa, explicant consules, scabini, iurati, capitolini, & alij municipales magistratus, & decuriones. In summa ad ciuiles mores informandos, ea considerent quæ tradit Plautus in persa.

Perfidia & peculatum ex vrbe, & auaritiã seruemus,
Quarta inuidia, quinta ambitio, sexta obtrectatio.

Digitized by Google

Septimum periurium, octauum indulgentia,
Nona, iniuria, decimum quod pessimum aggressu, scelus.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XXII.

In quo agitur de Ethica.

De nomine Ethicæ, & morum bonorum fine.
CAP. I.

QVod Græci vocant ἔθος vel ἦθος, vix Latinè reddi potest, vt notauit Quintil. lib. 6. c. 3. ἦθος, inquit, cuius nomine, vt ego quidem sentio, caret sermo Romanus, mores appellantur, atque inde ea pars philosophiæ quæ moralis est dicta: sed ipsam rei naturam spectanti mihi, non tam mores significari videntur, quam morum quædam proprietas: nam ipsi quidem omnes habitus mentis continentur. Et postea mites & compositos, ἤθη vocatos voluisse antiquos, vt concitatos πάθη. Hinc Ethica disciplina seu moralis nihil aliud præstare id autem eximiũ est, quam morum compositionem potest; hincq; bene agere discimus, & vitam viro dignam vnde & virtutes morales, atque olim fœlicitas hominis in bene agendo constituta, vt scribit Aristot. lib. 7. polit. c. 3. Quod tamen, nos qui Christiani sumus, non fatemur. Siquidem concedimus & dicimus virtutes ad fœlicitatem esse iter certissimum, quibus bene agere docemur, verum non ibi fœlicitatem, nec in nostris puris actionibus, vel meritis: sed per eas virtutes & bona opera, si sequamur mandata Dei, fœlicitatem à Deo ipso solo speramus. Et virtutes Dei arbitramur exercitus, quibus duce Deo, quis vitia prosequitur, vt ait Philo Iudæus lib. de agricultura. Ita singulæ virtutes tantum velut viæ ad vitam æternam, non autem illæ vita æterna & fœlicitas, vt ait Greg. Nazianz. lib de pauper amand.

De

De differentia generali virtutis moralis & intellectualis.

CAP. II.

CÆterum hic animaduertendum est, animi duas esse potissimum partes, vt scribit Franc. Philelphus lib. 7. Epist. Marco filio: altera est nobis cum Deo communis, qua raciocinamur & intelligimus: altera communis est nobis cum pecudibus, qua appetimus & afficimur. Tradit & Arist. lib. 1. Ethic. c 13. & 2. Ethic. ad Nicomac c. 1. Inde virtutum duæ species, intellectualium seu rationalium, & moralium. Per intellectualem seu rationalem, ratione inquirimus quid nos aut sequi aut fugere oporteat, estq; hæc virtus in consultando posita. Cicer. 4. Academic. quæst. & breuissime, hęc virtus recta ratio dici potest, cui contrarium vitium, &, vt ipse Cicero ait, vitiositas. Et quia viri efficatia in illa parte rationis viris viget, virtus quoque à viro dicta non immerito videtur eidem Cicero. lib. 2. quæstion. Tuscul. & apud Platon. dial. 4. de iusto, robur animæ, contrarium morbum turpitudinem & imbecillitatem. Moralis autem virtus, circa qualitates est animæ appetitiuæ: in ea enim mores sunt. Mores siquidem secundum Plutarch. lib. de virtute morum, sunt qualitates animi ratione vacantis: virtus tamē moribus mixta non est, sed mores regit, & frenum illis imponit, ab omni materia semota. Intellectuales virtutes, sapientia, scientia, prudentia, & quæ ad illas referuntur. Morales, liberalitas, temperantia, iustitia, fortitudo, & quæ etiam ad illas referuntur. De quibus suo loco dum de virtutibus, Deo iuuante, & vitijs seorsum agemus, & alio loco in virtutem, cum commentaria Deo fauente in Transcendentia nostra parata, publicauerimus.

Vnde virtutes morales comparentur.

CAP. III.

INtellectualis virtus, ex doctrina: moralis ex vsu oritur, nulla autem natura nobis inest, aliter, æque boni essent, cum nihil contra naturam fieri nasciq; possit, ipsa natura. Arist 2. Ethic. c. Quocirca, si quis à teneris annis assuescat bene agere, magnum habet in virtute momentum: & contra in malum consuetudo, vitiorum fit maximè sectatrix: & ita chorus in Iphigenia in Aulide, Actu. 2 apud Euripidē exprimit.

τροφαὶ

τροφαὶ θ' αἱ παιδευόμεναι
μέγα φέρουσ' εἰς ἀρετάν, id est.

Casta verò & recta educatio magnum habet momentum ad virtutem. & Plato dialogo 4. de repub. educatio inquit eruditioque bona seruata, ingenia quoque bona efficit, & dialogo 1. de legib. caput disciplinæ, rectam educationem dicimus. Sic. Ouid. 3 de arte,

Sed nimius labor est, sapienter iactibus vti:
Maius opus mores composuisse suos.

Et Plautus in Trinummo,

Mores mali, quasi herba irrigua succreuerunt vberrime.

Docuit exemplo Lycurgus, quod refert Plutarch. lib. de liber. educ. Is enim, dum Lacedemonas, ad parandam virtutem ingens momentum consuetudinem docere vellet, atq; disciplinam, doctrinam, & vitæ institutionem, duos catulos produxit in medium, ijsdem ortos parentibus, quos diuerso modo nutrierat, & leporem & ollam eis apposuit; quorum alter in leporem, alter in ollam erupit impetu, docens consuetudine alterum gulosum, alterum venatorem euasisse. Idcirco summopere curandum est cum quibus cõsuescamus, vt tales sint, quales nos esse velimus. Nam hæc consuetudo, siue in malum siue in bonum, transfundit mores, & transit in alteram naturam, vt tradit idem Plutarch. lib. de tuenda bona valetud. monet & sacer Ecclesiastes cap. 37. cum viro sancto assiduus esto. Et Dauid Psalm. 17. Cum sancto sanctus eris: cum peruerso, peruerteris; Et Paul. 1. Corinth. c 15. corrumpunt bonos mores colloquia praua. Idem docet Euripides in Andromache. Cic. 1. de legibus. Sunt & versus notissimi, citati ab Aristot. Plutarch. & Xenophonte in dictis Socratis, à quibus rogatus Socrates, quid deceret olere senes respondit probitatem; deinde interrogatus vbi hoc vnguentum venderetur, versus hos protulit Theognidis.

ἐσθλῶν μὲν ἀπ' ἐσθλὰ μαθήσεαι, ἤν δὲ κακοῖσι
συμμιγής, ἀπολεῖς καὶ τὸ ἐόντα νοόν,
id est.

A bonis quidem bona disces: sin autem malis
Immiscueris, te perdes & quam habes mentem.

Charondas etiam Thurijs lege præscripsit vt ciues sui à malorum familiaritate & consuetudine prohiberentur: actionemq; prauæ consuetudinis inuenit, & grauis eius delicti reis imposita multa, licentiam coercuit, vt author Diod.

Sicu-

Siculus.lib.12. biblior. Prima itaque lex post Dei opem imploratam, ea in bonis obtinendis moribus, vitiosos vitare, cum bonis congredi. Altera studia quæ bonos reddunt, sequi. Tertia, turpia factu, dictu quoque arbitrari. 4. honestatem præferre vtilitati. 5. bona à Deo largita in vsus, non abusus conuertere. 6. Alteri non facere, quod nolimus nobis fieri. 7. ne quid nimis, aliasq; virtutes morales sequi, vitia fugere.

SYNTAXEΩN

ARTIS MIRABILIS, LIBER XXIII.

In quo agitur de œconomia.

Quid Oeconomia.

CAP. I.

QVi domi suæ bene præsunt, primum nacti sunt gradum, & præludium ad ciuilem & politicam administrationem: vt contra, indignus ille qui suę domui nescit præesse 1. ad Tim. 3 Istæ enim administrationes tantum multitudine dissimiles: in reliquis fere pares visæ Socrati apud Xenophon. lib. 3. de dict. & fact. Socrat. & Plat. lib. ciuili. Dicitur hæc priuata administratio familiæ, œconomia, ita descripta: Oeconomia, est disciplina, ad gubernationem probam rei familiaris & domesticæ pertinens apud Aristot. & Xenophon. in œconomicis: & Platonem, in œconom. vel de Philosoph. οἶκος. Græcis, non tantum pro ædificio & domo, sed & pro substantia, id est, οὐσία, & pro familia accipitur: inde οἰκόνομος, qui rem familiarem dispensat, pater familias: & οἰκονομία familiaris rei cura & administratio proprie, quamuis aliquando ad rerum publ. & regnorum administrationem transferatur appellatio: vt apud Aristot. 3. politic. c. 11 ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ, scilicet ἐπιστήμη: βασιλεία τῆς οἰκίας ἐστιν, οὕτως ἡ βασιλεία,

σιλείας τῆς οἰκίας ἐστιν, ὅτως ἡ βασιλείας, πόλεως, ἢ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλείονων οἰκονομία. Sic οἰκονομία τοῦ θεοῦ dispensatio seu prouidentia Dei est. Et apud Architectos οἰκονομία, distributio partium, vt ait Vitruuius, lib 1. c. 2. & apud alios, pro dispositione aliorum legitima, metaphoricè tamen vt apud Cicer. 1. de orat. ad Attic. lib. 6. epist. Lapud Quintil. lib. 3. c. 3. & lib. 1. c. 8. Sed nos de propria agemus appellatione prætermittentes alias, quas ponit Aristot. princ. œconom. vt alterius tractationis, nempe satrapicam, Regiam, perfectoriam & ciuilem.

De partitione œconomiæ priuatæ.

CAP. II.

ARistot. 3. policic οἰκονομία, inquit ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς τοῦ μὲν γὰρ, κτᾶσθαι; τῆς δ' φυλάττεσθαι ἔργον ἐστί. œconomia, inquit, altera viri, altera mulieris: viri quidem est acquirere, mulieris autem conseruare opus. sed latius domesticæ disciplinæ partes sunt quatuor, prior circa coniugem, 2. paterna, 3 domestica, 4. acquisitiua. De singulis pauca.

De vxoria œconomia.

CAP. III.

PRior cura & disciplina domestica, circa coniugem est: quia ea socia, diuinæ & humanæ domus, vt tradunt Iurisconsulti, adiutorium homini simile, Genesis 1. Alterum corpus & idem. Cui adhærere etiam relicto patre, iussum, Genes. 1. & 3. Esdr. 4. Matt. 19. ad Ephes. 5. Est animal certè valdè imperfectum mulier, vt exacta disciplina egeat, si nolit molestijs infinitis inuolui: si enim percutis, subsultat: si stringis, vt anguis manu elabitur: si premis, pungit. si indulgeas, superbe imperat & contemnit. Mulieres vt ait Terent. in Hecy. sunt fermè vt pueri, leui, sentientium & rursum:

Censeon' te posse vllam reperire mulierem, quæ careat culpa?

Et Plautus in Pœnulo,

Negotium magis in muliere quantum vna est: si vero duæ.

Sat. scio, maximo cui populo quod libet plus satis dare potes, &c.

Digitized by Google

Et iterum:

Negotij sibi qui velet parare, nauem & mulierem has duo sibi

Comparato, nam nulla magis res duo negotij habent.

Operari virorum & opes congerere, absumi autem plerunque sumptibus mulierum scribit Xenophon in œconom. ea, inquit, debet rei familiaris curam suscipere, quam si probe gesserit, omnia fortunata sin autem male, infœlicia. Et prouerb. cap. 14. Sapiens mulier ædificat domum suam: insipiens etiam extructam manibus suis destruet. Quærenda igitur primum proba vxor nubere volentibus: dehinc, illa regenda. Plat. 3. de legibus, virum 35 annorum esse desiderat, mulierem adultam: vt prolem robustam comparent, secundum Xenophon. lib. de repub. Lacedem. Probam duci si inueniatur oportet, rara certe auis in terris. mulierē enim forte quis inueniet? &c Prouerb 31. sin minus, eam quæ minus cæteris erit imprudens: atque ea qualiscunque, à Domino expectanda & quodcunque os tibi contigerit, illud rodendum, vt est in Prouerb. Hebræorum in sententijs ben syræ, sententia 3. cuius verba hęc, גרמא דפנגול בהולקך גרדוק garma denaphil behalek ad gardeih, id est os quod tibi forte vel in partē contigit, rodito. quæ verba explicat ibi מורוש piruse, seu expositio, non debet quis curare, si non duxerit vxorem nobili genere: quia ita sibi desuper cōcessum est: nec ideo repudiare etiam si peior esset vxore Achab Iezabelt, vel vxore Korak, quia propter eam non reus sit iudicio. Quatuor quippe, inquit sunt hominum genera, quæ nō veniunt in iudicium. Nempe qui extrema laborant paupertate, qui patiuntur colicam passionem, & cui est mala vxor, nec repudiat eam. Hæc ibi commentarius Hebræus. Diuitiæ & domus à parentibus, vxor autem à domino, Prouerb. 19. In nobis autem situm, oculis néve digitis eligamus, quæ reprobat Plutar. lib. de liber. educ. in forma per oculos deceptio; digitis, dos perstringit mentem: vtroque autem modo quis libertatem à se abdicat. Viri leges in gubernatione mulieris sunt. Prima meminerit, vxorem suam sibi sociam à Deo datam, vt non vilius vt ancillam habeat, non magnificentius vt dominam: siquidem ex latere non capite facta. Secunda, seruet vterque tori fidem. Tertia sit vxori & liberis bene viuendi exemplum. Quarta, nunquam metum incutiat vxori, sine verecundia & aliqua reuerentia, peccata modica ignoscendo: nam pati sine verecundia,

ad

ad meretrices pertinet: & metus cum odio, Tyrannum potius in domo, quã maritum facit. Quinta, ea præsens virfaciat & dicat, quæ eodem absente vxorem moneant, multo sibi commodiorem virum præsentem absente. Sexta, tria semper abscondat ab vxore maritus, Thesaurum vel eius finem: veneris postremæ impotentiam: consilia rerum non domesticarum: causæ in promptu cuilibet sunt. Alias leges quoque his verbis addit Cato de re Rustica, cap. 43. Vxorte metuat facito ne sit nimium luxuriosa, vicinis atque mulieribus quam minimum vtatur, neve adeas domum abeat, neve recipiat. Ad cœnam ne quo eat, ne ambulatrix fiet: rem diuinam ne faciat, neve mandet qui pro ea faciat iniussu domini, &c. Plutarchus quoque in præceptis connubialibus, iubet ne vxor sit dissimilis religionis cum marito, neve peregrina sacra recipiat faciatque.

De legibus vxoris erga domesticos.

CAP. IV.

PRobæ matrisfamiliâs leges ab Aristot. quædam adferuntur, in 1. œconom. cap. 4. & 2. œconom. c. 1, 2. & 3.

1. Mulier omnibus quæ intus sunt, dominetur: excepto scilicet marito.

2. Nullum permittat domum ingredi sine præcepto viri.

3. Non pandat secreta domus.

4. Sumptu, vestitu, & apparatu muneri conueniente vtatur.

5. Filios, filiasq; potissimum, instituat, nec vagari permittat, longiusve à latere suo discedere: verba omnia impudica & cantiones illis prohibeat, nec præcinat.

6. Reipublicæ negotijs ne se immisceat.

7. Nunquam sit otiosa ab opere, nec digiti à colo, aut penso telaue sint: neve otiosam patiatur ancillarum filiarumque cohortem: id enim ad augendam rem familiarem pertinet, & animum ab adulterijs, & venereis retrahit, quæ sese otiosis insinuant facile.

8. Non sit litigiosa cum domesticis, vel vicinis, non curiosa, non maledica, non peruicax marito, non vino, gulæ, dedita, non sordida: non nimium compta: pulchrum enim tunc cæteris spectaculum, miserum marito est.

9. Mulier suum arbitrium omnino exuere debet, vt marito

Digitized by Google

nio obtemperet: sitq; maritus pro corde, oculis, & lingua: rideat ridenti: & compatiatur tristi: non adulatoris modo vt camelæontis, sed vt socia & dimidiatum corpus eius, & cum eo vnius spiritus.

De dominica œconomia.

CAP. V.

DOminica pars œconomiæ, domino & seruo constat. Serui sunt vel natura, vel lege: natura, qui vili animo vitiorum mancipia & cupiditatum, & qui seruili sunt ingenio, cuiusmodi homines liberi mercede seruientes: ita & domini natura, qui præstant animo. Lege serui, qui vel captiuitate vel venundatione, propria voluntate consentiente, facti tales sunt, vel quia ex seruis nati sunt: Domini quoque lege, qui eos emerunt, & patrem matremve eorum iure possident, vel qui imperant, vt ait Aristot. 1. polit. cap. 5. qui ratione familiæ & imperium esse, ratione subditorum aliorum gubernationem tradit. Leges dominicas quasdam in seruos, tradit Aristot. 1. œconom. cap. 5. ne superbos vel abiectos esse finat opificibus cibum abunde, paululum autem vini tribuat. Tria quæ debet præstet, cibum, opus, castigationem: panis & disciplina, & opus seruo. Eccles. c. 33. castigatio temperata sit, verbo & facto. Caueat, ne plures sint præter necessitatem eiusdem officij: se enim mutuo perpediunt, & segnius operantur, dum alter alteri fidit: & si neuter fecerit opus, alter reijcit in alterum culpam. Sic qui vnum famulum habet, integrum habet: qui duos dimidiatum: qui tres, nullum. Conuenit quoque domino & bono patrifamilias, sibi subditos benenolos habere, bonos præmijs continere, malos pœna bonos reddere: sic vtroſque auxiliares & custodes rerum suarum reddet. Nunquam patiatur esse otiosos, ornet satis eleganter pro modo officij: caueant ab insolentia, contemnetur enim ab stultitia: euitet tamen crudelitatem, quæ tyrannicæ potestatis est signum. In oneribus imponendis & iniuriando, recordetur seruum quoque vel famulum, esse hominem, & Christianum animam ornatum, & rationis capacem, seruum sensatum diligendum, Eccles. c. 7. docet & Senec. lib. 2. quemadmodum dandum sit beneficium: Nutriat & curet ægrotos, pariter ac sanos: nam alioquin famulitio indigni sunt: sicut & olim domini seruos ægrotos domo extrudentes ex lege Claudiani, sanati liberi erant, vt ait Dion. Cass.

Digitized by Google

lib. 60. hist. Rom. Leges autem seruorum & famulorum hæc sunt: subditi sint dominis & obedientes, ad Coloss. 3. ad Ephes. 4. sine illis rostrum fastidiosi palati, sed quouis cibo contenti. Habeant aures asininas, id est, patulas non ægrè ferentes iras domini, si quid loquatur forte durius. sit dextra explanata, id est, non furentur, sintque fideles: habeant pedes cerninos, id est, celeriter exequantur mandata, & ad obediendum adsint, nec semper expectent dominii manum.

De paterna in liberos œconomia.

CAP. VI.

PAterna œconomia, constat ex patre & filijs. Pater filios exemplo & opere, & aliorum disciplina, si ipse incapax sit, vel non potuerit satisfacere, instituat Plut. de lib. educan. Castiget errata nec connniveat: qui enim parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit. Prouerb 13. eurſum Eccles. 30. Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella, &c. Alia etiam lex literis aureis scribenda, quia veritissima & quotidiano euentu approbata. Eccles. c. 33. Filio, mulieri, fratri, & amico, ne des potestatem super te in vita tua: & ne dederis alij possessionem tuam, ne forte pœniteat te, ne forte deprecaris loco quo ipsi te deprecari deberent. Melius est enim vt filij tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum. Filiæ tibi sunt, custodi corpus illarum, & ne ostendas hilarem faciem tuam illis nec filijs. Trade in matrimonium filiam tuam & grande opus feceris, homini sensato da illam. Eccles. cap. 7. Sunt & aliæ leges circa filiam Eccles. c. 26. Alia lex D. Paul. ad Ephes. 6 ad Col. 3. Patres, nolite prouocare ad iracundiam filios vestros, ne illi fiant pusillanimes. In summa patris in filios regium debet esse imperium, non tyrannicum, quale erat inter Persas, qui filijs vt serus vtebantur, vt ait Aristoteles 8. Ethic. cap. 8. Potissima eruditionis filiorum pars & fundamentum, vt patres dent operam filios probe institui, puro & sine hæresi in religione catholica, & in cultu & timore Dei, vt Tobias exemplo est. Tunc enim iuueni timenti Deum, omnia ex voto succedet, & patri, qui vicarius Dei est, qui pater omnium est: tunc tales in senecta patres experientur in senecta quales sibi antea formauerint. Filiorum autem leges erga parentes, vt omnino obediant, nō succenseant, sed iras & maledicta, vt pro eorum

emen-

Digitized by Google

mendatione prolata, & bono animo ferant, vt dicebat Socrates apud Xenophontem lib 2. de dict. & fact. Socratis. Senectutem & canitiem patris suspiciant, honeste, patienter reuereantur, & obseruent, rependentes quoad poterunt, beneficia suscepta Non enim patres cum filij paruuli essent & infantes irascebantur, dum desipiebant iuueniliter & stolide loquebantur, vel agebant, vt repuerascentibus quoque patribus ipsi filij restituere non grauentur, & ἀντιπελαργεῖν, seuerum & male moratum patrem venerentur & obseruēt. Non enim Deus & natura bonos vel malos coniunxit, sed patres fecit. Sed de his hactenus, & breuiter dicta sufficient: etenim in Iurisprudentiæ epitome late pertractamus quæ ad leges vxorias, dominicas, & parentum, & liberorum pertinent; dum post nuptias de horum agimus potestate.

De œconomia acquisititia.

CAP. VII.

IN omnibus non progredi, regredi est: quamobrem cito in paupertatem, vel insignem diminutionem labuntur patrimonia, vbi acquirendi nullus est modus. Modi porrò sunt plures per diuersas scientias & artes mechanicas oblati, quamobrem & illa pars reijcitur tractanda in sequentem librum, vbi de artibus factitijs & mechanicis agitur: iam enim de artibus alijs liberalibus & mathematicis dictum, ex quibus qui viuendi & acquirendi rationem instituere sibi potest. Plato in Sophista, vel de ente, acquisitionis duas dicit esse species: vnam inter volentes, quę est commutatio, dono, emptione, mercede. Alteram mancipatione, vel opere, vel sermone facta. Mancipatio duplex, alia quæ aperte capit: alia quæ venando secundum diuersitatem animalium, quadrupedum, reptilium, aquatilium, volatilium. De lucris iurisconsultorum & Medicorum dicitur.

Dat Galenus opes & sanctio Iustiniana,
Ex aliis paleas, ex istis collige grana.

Sunt cognita stipendia, quam maximè fuerint viris literatis indulta, tum docentibus, tum Magistratibus, tum Professoribus; & bene de Republ. meritis, vt non opus sit me in illis immorari; quantum rei familiari commodi ex probis studijs accedere possit. Nec enim magnū est, vt qui spiritualia semināt & colunt, tēporalia metāt. Prodigus sapiēs nullū gratis erudiuit, sed habebat semper in ore Epicharmi illud;

Manus manum lauat: dans aliquid, aliquid accipe, vt ait Menocrates lib. de Morte.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XXIV.

In quo agitur de Factiuis artibus & Mechanicis.

Quare Artes factiuæ.

CAP. I.

ABominandæ necessitatis, amarissimæ leges, & truculentissima impetia, gẽtes nõ intellectu tantũ, sed etiam auditu grauia pati coëgerunt, vt ait Val. Max. lib. 7 cap. 6. hinc commerciorum in longinquas regiones per tot pericula peregrinatio, per tot maris & orbis discrimina: cui accessit habendi libido, à necessario victu, facto in auaritiam gradu. vnde numi & cibi extorquendi causa tot artes, & tam variæ factiuæ, vt ait Persius in princ. *Quis.*

Picasq; docuit nostra verba conari?
Magister artis ingeniiq; largitor.
Venter negatas artifex sequi voces.
Quòd si dolosi spes refulserit nummi,
Cornos Poetas, & Poetridas picas,
Cantare credas pegasæum melos.

Sine arte vix quis viuere saltem honeste vel ali non potest. Vnde Thespienses, quib. turpe erat artẽ discere, vel agriculturæ operam dare, pauperes erant, vt plurimum, Thebanis multa debebant, vt tradit Heraclides in Politijs & eorum Republ. Ars vna omnibus communis apud aliquas nationes, agricultura apud Vtuopienses insulanos, extra quam adhuc vnusquisque propriam eligit, prout est habilis, vt tradit Th. Morus lib. 2. Vtuop. apud Phœnices Tyrius multitudo commorabatur artificum omnium, vt ait Diod. Sicul. li. 17. Biblith. in anno 4 Alex. Iuuat artes & auget hominis industria, quæ nunquam quiescit, quin quicquam vel pulchri, vel quod

quod ex vsu sit, non excogitet, quin inuentis non addat, multaque perficiat: nulla quippe est disciplina vel ars, quæ singulari fuerit simul consummata ingenio, vt ait Columella lib. 1. cap. 5. de Re rustica, fueruntque artium principia exigua, teste Aristotele lib. 1. Elench. Nec statim ad consummationem producta. At earum inuentio ex seminibus hominibus inditis, & eductæ artes paulatim in actum vel disquisitione, vel fortuitò, prout necessitas, vel vtilitas, vel voluptas sese obtulit & suasit.

De Mechanicis. CAP. II.

MHχανὴν Græci machinationem, excogitationem solertem dixerunt: illud autem idem est quod multum pertingere & ascendere, compositum ex μηκοῦς, id est, longe & multum, & ἀνεῖν, id est, ascendere, pertingere, & penetrare secundum Platonem in Cratylo. μηχανικὸς, mechanicus, est opifex eorum, quæ simul in genio & manu perficiuntur: vnde non quælibet artificia protrita & vulgaria, mechanica dicta sunt propriè, sed ea tantum, quæ ingenio succurrunt difficultatibus contingentibus præter naturam, & subueniant vtilitati, vt ait Aristotel. in princ. quæst. mechan. vnde Hieronymus & Papus numerant inter mechanicas manganariam, per quam pondera immania minima vi tolluntur in altum: Item mechanopœiticen, per quam facile aqua anthlijs extrahitur, & quæ instrumenta bellis accommoda facit, veluti arietes, testudines, turres ambulatorias, helepoles, sambucas, exostras, tellenones, & similia: quæve hydraulica per se resonantia facit ventorum flatu organa, pilæ sponte saltantes, lucernas mirabiles, & similia neruis, funibus, æquilibris, & reliqua pneumatica, adhibita ratione numerorum, naturæ, syderum & aliorum: verum mechanicæ arti multũ prosunt artes aliæ, vt æraria, ædificatoria, materiaria, pictoria, &c.

De Lanificio. CAP. III.

LAnificij nomine continetur omne studium & opus, quod circa lanam vel ex lana fit: parum autem interesse arbitror scire quis hanc artẽ inuexerit, num vt Ouidius 1. de Arte, Pallas, ibi, *Quid facit Aeacide, &c.* Tribuendane Atheniensibus, vt Iustinus in 2. & alij alijs. De his enim & de lanarum differentijs, & inuentione fulloniæ artis & cõtextus,

Digitized by Google

Plinius tradit lib. 8. cap. 48. & lib. 7. cap. 56. Polyd. Vergilius libro 3. cap. 6. vide & Lilium Gregorium syntagm. 11. de Historia Deor. Magna vtilitas opificij huius, & negotiationis splendidum lucrum: quamobrem & olim maxima fuit controuersia inter Brugenses & Franconates de lanificio faciundo, anno Domini 1407. de qua videndus Meyerus lib. 15. Histor. Flandricæ.

De Diuisione lanificij. CAP. IV.

PLato libro ciuili in duas partes lanificij diuidit artē, in discretoriā & cōcretoriā. Discretoria est carminatio: carminatiō in longū latumq; protractio, seu diductio: inde tamen penso fuso retorto, vel vt nunc, rota. Concretoria, texturæ opus habet, implicatione staminis & subtegminis. Textrina ars, quę subtegmen & stamen implicat, dicunt Galli stamen, *l'ordissement*: fila autem subtegminis licia dicuntur, inde pluribus licijs texta lana, & diuersis polymita dicta, & prætexta, si nobilis sit: fusa autem ignobilis, prætexta linea. Gallis *drogues*, apud nos *tarretaine*, Hebræis prohibita, Exodi ca. 22. Alexandriæ dicit inuentum pluribus texere licijs. Plin. lib. 8. cap. 48. At instrumentum quo stamen & subtegmen iunguntur, apud nostros Tholosates dicitur *la pigne*, Latinis radius, græcis κτενὶς πλωτὸν: addetur trama qua fila transferuntur, & spata, ad condensandam texturam, antiqui quoque duos lapides stamina dependentes habebant, dictos Agnythen & Lean, apud Iul. Polluc. lib. 7. cap. 10. vbi & de antio, id regula textorum, & viuerra meminit.

De prisca Ouium solicitudine ob lanam, & de aliis. CAP. V.

QVæstum hunc, vellera ouium præbere nemo est qui ambigat, vt non immerito dicere possimus, hunc prouentum fabulosum illud fuisse vellus aureum Colchicum: multi namque hoc vellere pascuntur, & repente fere ditantur: neque vbi lanificium exercetur, vix conspicies ociosum, vel mendicantem validum, ni insigniter improbus & deses sit: tantam enim exigit curam & tam variam, vt nullus cuiuscunque ætatis vel sexus, vir aut mulier sit, qui non possit operam suam ei præstare: vt desinam mirari, cur antiquis patrimonium omne à pecudibus, peculium & pecuniam dixerint, vt ait Plinius libro 33. capite 3. & libro 18. capite 3. Iunisconi-

Digitized by Google

iurisconsult. ll. 5. 88. 97. 178. 222. de verborum signific. lib. 50. ff. erat enim in pecudibus potissimum patrimonium, tanquam in rebus naturæ humanæ omni ex parte necessariis. Nam carne & lacte illi pascebantur, & lana vel pellibus illi vestiebantur Et Deus ipse primis parentibus fecit vestes pelliceas, Genesis 3. neque vllum aliud fuit animal, cuius similitudine se magis voluerit Deus Dominus noster Iesus Christus hominibus rudibus declarare, quam arietis & ouis: legimus enim de eo, tanquam ouis ad occisionem ductus, non aperiens os suum, nec coram tondente, nec coram lanione: & Agnus Dei qui tollit peccata mundi, D. Ioannes cap. 3. Agnus occisus ob origine mundi, Apocal. cap. 13. Cuius mysterium in illis primis tunicis pelliceis, quibus induit priores parentes erat. nam in Genesi mundi, capite 3. sic scribitur, ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם, sic lege, vaiagnas iehoua, elohim leadam vleitho contenot gnor, vaialbicem, id est, & fecit Dominus Deus Adamo, & vxori eius, vestes corij, vel cutis, id est pelliceas, & si alij legant honoris, וילבשם & induit eos: quæ literæ, si inuertantur, faciunt וישן לבם isu libam. i. Iesus in corde eorū, vt annotauit etiã Fr. Venetus, li. 1. probl. sect. 1. prob. 59 Quare & forsan sancti Patres, ob mysterium & vtilitatem se Pastores ouium dicebant, & erant Genes. 4 & 46. 29. 30. Exod. 3. Pastores & Reges alij fuêre, qui vel armentis patrimonium auxerunt, vt Mesa Rex Moab, 3. 4. Reg. 3. vel ipsimet nutriebant Sic referunt Apollinem nutrisse pecora & pastorem, vt Phornutus ait libro περὶ τῶν θεῶν φύσεως, Ouid. Metam. 2. Horat. lib. 1. car. ode 10. Erat pastor Alexander Priami Regis filius, vt scribit Homerus & Lucianus in dialog. Helenæ, & reliqui Poetę similis argumenti belli Troiani Quamobrem & Philo Iud. lib. 1. de Vita Mosis, tradit pastoralem artem esse præludium ad regnum, id est, ad gubernationem hominum, ad regimen gregis mansuetissimi. Quemadmodum bellicosa ingenia præexercent se in venationibus. Plato quoque in libro Ciuili, olim quoque dæmones seu foelices animas fuisse pastores animalium: & sunt, inquit, hodie, quorum natura diuinior est, pastores brutorum.

Digitized by Google

De Lana, seu vellere ouium.

CAP. VI.

VEllus ouium, multitudo pilorum est, quia oues meatus habent tenuiores, & ideo pili eorum quoque tenuiores, vt ait Aristoteles libro 5. de generatione animalium, capite 3. Quibus expilatis, mollior pilus subnascitur, suntque duriores quo prolixiores pili, vt idem author ait, Problem. sect. 10. quæst. 24. & 25. Sic quadrupedum villi lanæ quæ prolixius adueniente senectute augentur, verùm rarescunt, fiuntque pauciores, eodem authore, libro 4. de Historia animalium, capite 11. molle vellus erat in agro Mutinensi. Strabo in 5. Hirtum in Liguria & Mediolano, mediocre Patauium. Lana, est vel succida, vel elota: succida, plura habet salutis remedia, apud Plinium libro 29. capite 2. Elota, quæ à fœcibus & pinguedine lauatur. Hispania habet & Pollentia oues, præcipuè nigri velleris: fuluas Tarentum lanas: albas Apulia.

De progressu lanificij vsque ad pannum.

CAP. VII.

PRimum detonsa lana succida, lauatur, debinc siccatur, carminatur: debinc tingitur, seu coloribus inficitur, vel helxine, apud Plinium libr. 22. cap. 17. vel enchusa. Plin. lib. 10. cap. 20. & alijs. Tincta, iterum lauatur & siccatur, & carminatur ruditer, postea suauiori pectine, addito oleo: debinc penso admota trahitur, tenditur, netur, vel deducitur vel colo & fuso, vel rota fit filum, vel stamen, politum, tenue, planum. Texitur, pannusque fit ex tramę iniectione, perductione, & traductione: dum texitur, feritur, premitur, & condensatur subtegmen, spathæ ictibus, interim pendentibus ad latus lapidibus inter texendum pannum, concluduntur per ora fimbriæ, ex quadam fili crassioris lanæ specie, quem vocant Madric Vascones. Pannus dehinc vt corpulentior euadat, apud Lutetianos defertur, vt olim in alijs nationibus, ad fullones, qui pedibus conculcant, & terunt, & reuoluunt: apud nos autem & reliquos Tectosages, & Aquitanos fere malleis in molendinis fullonum more tunditur. Additur tunc sapo Lutetiæ, apud alios butyrum: vel pinguedo, vt apud Lemouices, dum pannos vulgares faciunt. A fullone & malleis dehinc exsiccatus pannus, ad concinnatorem (quem vocant Apparatorem) defertur, qui ei à pertica pendenti pilum extrahit & explicat carduo, crebris pectina-

Digitized by Google

dinationibus leuiter polliendo, pro carduo quoque, sed rudiori opificio. in istis concitationibus pilorum vtuntur pectine carminatoria. Ex officina concinnatoris postmodum ad tonsorem transfertur, qui æquat & deprimit pilum panni, ideò dicunt eum *baissare* nostri, quòd æquando lanuginem eam deprimat. Ab hoc iterum ad appatatorem redit, qui volsella (vocant *pincettes*) palearum festucas in hærentes detrahit punctim. Postmodum ad baiulos, seu præfectos operi lanificij defertur, qui si pannũ probè nouerint consummatum, sigillo ciuitatis vbi pannus fuit factus, consignant.

Ex pannorum pertractione quot species hominum viuant.

CAP. VIII.

VIuunt & splendidè vltra opifices pannorum, ex pannorum quæstu mercatores, dehinc sartores, sarcinatrices, calligarum opifices: qui cum solis forficibus, acu & filo ingenio vestimenta corpori præparant: quemadmodum & qui lectorum hodie ornamenta consuunt, quibus subministrat acicularis, qui sutoribus vt pellionibus & pingentibus acu operam cum aliquo viuendi ingenio, labore proprio subseruit, & opem fert. viuunt quoque ex lanificio hoc pilearij, qui pilea, galeros, petasos, infulas, tiaras, diademata, & similia contexunt, vel lana indurata formant. Item tapetiarij, qui tapetibus ex varijs coloribus effigies texendo, vel acu pingendo, varias imponunt eis formas, quiq; lodices & puluinaria, & similia exornant. In summa, opifices multi viuunt ex hoc, vtilitas ex ea maxima, maximus lanæ vsus humano generi, vt vtrumque probatur & constat ex togis, tunicis, palliolis, stragulis, amphirapis, sagis, chlamydibus, prætextis, stolis, capitijs, zonis, mitris, plagulis, penulis, tegumentis, tapetibus, & alijs, quæ insterni vel injici solent, & in coactis vestimentis, quæ hodie *feultre* vocamus.

Multæ fraudes in pannis committuntur à mercatoribus: nam interdum trochlea extenduntur, vt plurium sint vlnarum, & premuntur, vt appareant melioris lanæ, alij alios pro alijs veneunt, colore fictitio aspergunt. Sunt & mangones vestium detritarum, & veterum, qui illas interpolant, fucant, desquammant, & ij quæstum, sed improbè ex lana & pannis adaugent.

Digitized by Google

De Telæ opificio. CAP. IX.

EX lino & canabe herbis, maximum quoque capitur lucrum & vtilitas, vnde casses, retia, funes, tela: ex telis, vela & vestes parantur, vt latè docet Plin. per singula libro 19. in princ. & cap. 1. & 9. necessitatis vestitus inuentum voluit Vitruuius lib. 10. cap. 1. Fiunt & cerulicalia, culcitræ, quarum gloriam maiorem tribuit in dicto cap. 1. Plin. Cadurcis, vnde & Caduraci culcitræ dictæ, & in Cadurcis lanificinas artes vigere quoque dixit Strabo lib. 4. Geogr. Labor in linificio ingens certè antequam tela facta sit; siquidem herba euulsa à semine purgatur, in aquam mergitur pondere aliquo, & maceratur: ab aliis sub dio exponitur: & dum membrana laxior sufficientis maceronis indicium, inuertitur postea siccatur, arida saxo & instrumento proprio tunditur, nempe stupario malleo. Cortici proximum, stupa est: hæc pectitur à lino hamis ferreis, ex quibus cortices decidunt & stupa: colo & fuso trahitur: à fuso in cruciatum baculum ducitur, posteà in rhombum seu girgillum, vnde glomus dicitur, hinc ad textorem defertur, qui post stamina & subtamina texit. Eadem in canabe cogitâ obseruanda.

De opificio, ex aliarum plantarum pilis, & de velleris animalium aliorum, vel opera.

CAP. X.

EAdem quæ dicta sunt de lino, & de byssо dicta puta: byssum enim lini speciem apud Indos & Ægyptios tradit Iul. Pollux lib. 7. cap. 17. sola densitate excepta. Eadem & de bombycis textura, quæ à bombycibus vermiculis ducitur veluti ab araneis, apud Seretes & alios, vt ait eodem loco Pollux, quorum telas redordiri, rursusque texere, docuit in Coo mulier Pamphila Latoi filia: quomodo autem texantur, parentur, carminentur horum lanificia, quæ vocantur Gallis *soyes*, docet Plinius libro 11. cap. 22. & 23. Aristoteles libro 5. de Histor. animal. cap. 19. Tamen obseruandum, vermiculos, qui tale operantur, pensum inter se differre: nam apud Seretes sit, vel bombyx, vt putant, sericum, quod nobis *soye* producunt: ad bombyces alij in Cô insula, videntur speciem telæ proferre, quæ ita lucida est, vt vestitus ea potius nudus videatur. Vocamus hanc *du cresse*, ni fallor. Sed de istis abundè Baysius de re vestiaria, vbi & de holoserica contextura,

& de

& de subtegmine tantùm serico, deq; auro textili attalico, & similibus, ad quem te remitto. Fiunt & ex pilis caprarum texturæ: sic enim canit lib. 3 Georg. Virgil.

Nec minus interea barbas incanaq; menta
Cynaphij ingudent hirci, fetaq; comantes
Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.

Meminit & M. Terentius Varro, lib. 2. de Re rustic. cap. 11. ex villis hircorum & caprarū fieri cilicia, quæ hodie Gallicè nomen retinent *celice*, ad vsum nauticum & vestitum, ad bellica tormenta, sicut & Vegetius tradit, & ad fabrilia vasa, fiuntq; & his nunc secernicula. Dicta autem contendit Varro cilicia, à Cilicia Phrygiæ, vbi primum inuentum prodijt.

Refert Strabo lib. 15. Geographiæ, in India lanigerarum arborum florem nucleum habere, quo detracto reliquum vt lana carminetur.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS.

LIBER XXV.

Vbi agitur de Militia.

De nomine Militis. CAP. I.

NON satis constat vnde hoc nomen militis declinauit: alij namque à duritia, alij à multitudine, alij à malo, alij per contrarium à mollitie, alij à mille trahunt. Quamobrem in eo perserutando non immorabimur, nùmve à militia miles, an potius à milite militia: constat enim id de quo agitur.

De Diuisione militiæ. CAP. II.

MILITIA alia inermis, alia armata est: inermis dicitur palatina, aduocatorum, apparitorum, literaria, ecclesiastica, seu coelestis armata, quæ armis vtitur. De armata hic tantùm agitur.

De Militiæ arte. CAP. III.

INter acquisititias artes, militia erat hac namq; & Romani & aliæ nationes, regna sibi oppida, ciuitates & prouincias compa-

compararunt, diuitias & gloriam. Hanc necessariam ciuitati Aristot. ratus est, 4. Polit. cap. 4. vanum namque, imò noxium & molestum serere & arare, si sata non defendantur, vt ait Xenoph. in Oecon. Tradit & Plutarchus in vita Galbæ, Iphycratem Athenienſem dixiſſe, ſtipendiarium militem cupidum esse debere voluptatum & diuitiarum, vt dum cupit hæc acquirere, vehementius & ardentius periculi ſe obiiciat. Sine arte olim militiam fuiſſe ait Ariſtot. lib. 4. Polit. cap. 13. neque armis ab initio, ſed fuſtibus, fundis, & pugnis, vnde pugna, decertatum, ſicq; Herodotus in 4. & Lucretius,

Arma antiqua manus, ungues, dentesq; fuerunt.

Tradunt autem armaſſe ſe primùm Martem, & Vulcanū arma fabricaſſe, Diod. Sicul. in 6. Virgil. in princ. Æneid. & alij mythologi: verùm & hæc parui momenti eſt noſſe. Succeſſit tandem ars, & electio militis atque diſciplina Romana miles hoc ordine tantùm fieri cœpit, vt euocaretur, deligeretur, additus diceretur, deſcriberetur, adhortatione ducis quid faciendum ei eſſet, moneretur, ſacramento adigeretur, & Principi tandem recenſeretur. Cæterùm vt aliquantum ſibi curioſi ſatisfaciant, legant Polydorum Vergil. lib. 2. de Inuent. rer. cap. 11. & 12.

De Diuiſione militiæ armatæ, & partibus eius.

CAP. IV.

MIlitia, alia terreſtris, alia naualis: alia in terra, hæc in fluminibus, vel mari geritur: vtraque conſtat viris, armis, diſciplina. Viri aut duces, aut milites, & alij imperant, alij obediunt, alij horum cauſa ſunt. Principales perſonæ in militia Magiſter equitum olim poſt Dictatorem maior Romæ in bello ſub Regibus dictus Tribunus celerum: tempore Imperatorum, primùm idem quod Præfectus prætorio: dehinc creſcente Imperio, in prouinciales Prætores diuiſum officium. Sunt itaque maiores Præfecti Prætorio, Proconſules, Prætores, Conſulares, Legati, Correctores, Duces, Tribuni, Senatores, Procuratores, Quæſtores, Præfecti frumenti & annonæ. Milites, vel equites, vel pedites, vel alis adminiſtri: equites in multiplici differentia: legitimi quinquaginta haberent in cenſu, ducenarij, celites antiquorū triariſuli, legionarij, alares prætoriani, Auguſtales, centuriati, turmati, auxiliares, ſupernumerarij, promoti, tertiati, ſine frenis, cum frenis: cataphractarij, cibanarij, ſeu ſcuticarij, nunc baliſtarij, iaculatores, hippotoxotæ, velites, curſatores, diſcurſatores

ates, pabulatores, essedarij, vastai, extraordinarij, gyneciarij, migeri. De quibus omnibus Vuol. Laz. lib. 6. Com. Reip. ap. 4. horum, leuis armaturæ velites expediti sine ocreis, inelorica, clypeo graui cum sagittis, lapidibus, hastis, iaculis: alij contrà. Pedites quoque erant leuis armaturæ: ferentarij, sagittarij, fundatores ante exercitum hostes prouocantes. Administri horum, medici, chirurgi, mercatores, caupones, lixæ, calones, speculatores, itinerũ ductores, famuli agitones, meretrices vt plurimum: & vxores Germanis & Persis, tubicines, lituicines & præcones, quorum munus & silentium in certaminibus pronuntiare, & sacrificijs, fœdera nuncuare, inducias indicere, certatores designare, vt ait Iul. Pollux lib. 4. cap. 12. Nomina porrò generalia militaris exercitus erunt, vt milites in metatione dicantur castrorum, tesserarij, alij angariati, parangariati, qui vigilias, stationes, gestationes, in vsum belli obibant, alij commentarienses, centuriati siue phrygiones, & polymitarij bini in qualibet centuria, beneficiarij, ordinarij, extraordinarij, voluntarij, consistoriani, cornicines, tibicines, classici, buccinatores, æneatores. In militia legionarii, vexillarii, classiarii, subsidiarij, præsidiarij, scholares. Horum gradus, antesignani, postsignani, lorarii, triarii, inter ordinarios seu ordinatos. Polybius in 6. ait Romanos ex conuocatis omnibus in vnum milibus, delegere in pilanos minimos ætate, & tenuis formæ: adultiores, inhastatos: ætate & robore valentes, in principes: natu maximos, in triarios. Minimorum arma, gladius, pilum, parma rotunda, tripedalis hastati, ferre armaturam debebant: armaturam autem primum clypeus, ensis anceps, mucro, veruta, cassis ænea, crurũ tegmen ocrea. Legiones ex istis omnibus perficiebantur, quę aut ordinariæ, aut extraordinariæ erant: ordinariæ perfectè directæ expeditæ, & quadratæ, constantes 6000. peditibus, & 730. equitibus: extraordinariæ seu imperfectæ, 5000. peditum & 400. equitum erant, vnde duæ gemellæ processerunt, altera 4000. pedit. & 3000. equitum, altera 4000. pedit. & 200. equi Legiones, distinctæ apud Romanos, vel à nominibus prouinciarum, ad quas mittebantur, vt Macedoniæ, Ponticæ, Galliæ, &c vel à tempore, antiquitate scilicet, vt veteranæ: vel à loco, vt prætorianæ: vel à personis, quibus conflabantur, vt libertinæ, seruorum, vernaculæ, domesticæ, gentiles, coloniæ, agrestes, vrbanæ, palatinæ, comitatenses: vel ab insignibus illarum, & ab imaginibus suorum vexillorum, vt alaudæ, mi-

dæ, mineruiæ, martiæ, Iouiæ, Herculeæ solenses, cornutæ, laureatæ, siue prætexatæ, & augustæ: vel à ducibus illarum, vt Tyberiana Traiana, Flauia, Constantiaca, &c. & si vnius nominis plures essent, addito numero dicebantur prima, secunda, tertia, quarta, &c. In legione peditæ sunt in cohortes distributi, equites in turmas: cohors certa quędam militum distinctio. Inter cohortes præstantissimæ habitæ, prætoriæ, vrbanæ, millenariæ, veteranæ, illis ipsis copiæ seu multitudines militum latius patent, nam illæ sunt quidē legionariæ, sed vltra & auxiliares & voluntariæ, centenariæ: & inclinante imperio cohortes tyronum libertinorum tumultuariæ, euocatæ, repentinæ, auxiliares, stipendiariæ, ex prouincijs dictæ: vt Germanorum, Timbrorum, Sicambrorum, &c. vel à munere illis iniuncto, vt stationariæ, speculatoriæ protectorum, stipatorum. Turma ex triginta duobus equitibus constabat, quasi terdena dicta: interdum maior, ex 300. ea quæ singulis cohortibus adijciebatur, & dicebatur legionaria: At à forma, si in ouis formam, oualis & ab alijs formis, vt & homoeostomus siue laterculum. Tertiaca, quæ accedebat post acies lassas, eas redintegrans. Ex ijs decuriati equites, si decem globus equitum, in excursionibus: cumulus equitum si in formam pyramidis. Turmis præfecti erant, dicti capitularij eingebant cohortes, equites ex aliqua parte vexilli, alæ modo, vnde ea turma ala dicta, Macedonibus agema, vel dextra vel sinistra vel trecenaria subsidiaria, reducta, quadrata, amphistomus, rhombus, & Macedonib. sacra: Equitum hodie alij, alterius nominis sunt societatis cuiusdam particularis, quales equites torquati S. Michaelis, ex societate regia Galliæ, alij velleris aurei à Philippo Burgundione duce introducti 10. Ianuar. 1429. vt latè tractat Meierus lib. 16. annal. Fland. alij Rhodienses, Theutonici, Templariorum, &c.

De armis militaribus.

CAP. V.

ARma ab armis, id est humeris, ex quibus pendent, à Festo dicuntur, à Varrone ab arcendo hoste, quod magis placet: arcemus autem inuadendo, & propellendo. Armatura Romanæ Reipubl. varia est, alia ad protegendum corpus, alia ad feriendum vel defendendum: Ad tegumentum pertinent corporis, Thorax, coriaceus, bubulus, scammatus ferro, à Cilicibus cilicius dictus: pectorale vocant plastra, sub-

Subarmale, lorica, cassis, capitis tegumentum silus apud Valturin. lib. 1. cap 3. habens nasum seu rostrum summum sursum Galea cristata iuxta conum: Buccula hodiè, *la bauiere de la salade*. Et ad tegendum vtrinq; omne corpus, clypeus, parma, pelta, scutum lunarum, clypeocentrus in libro vtriusq; imperij, in rebus bellicis: vmbones, scutum cætra, paruus clypeus Hispanicus, ancile forsan rondelle, sarissa æneæ tegumentum hominum ad obsidionem euntium ciuitatis, testudines, cochleæ, currus recti, turres ligneæ, loricæ. Ad pugnam pertinent, quibus pungitur, feritur, iacitur, hastæ, gladij, iacula. Hastilia diuersi sunt generis, quædam iaciuntur, quædam perpetuo tenentur & feriunt, quædam iaciuntur & retrahuntur. Iaciuntur veruta, plumbatæ, tribolatæ, plumbatæ mamillatæ, equestre pilũ, pedestrève, spicula phalarica, hasta breuis, qua ignis ligatur, & ea iactata machinis subijcitur, cuius generis breuiores tamẽ iacula sunt, malleoli concaui. Quæ tenentur nec iaciuntur, hasta gallica, velitaris λογχὴ, lancea vel gesa, sudes nostris: Romphæa, quæ Thraica hasta, nostris pigne: furcæ, framea hasta, vel gladius longus rotundus, interdum in hostes proiectus, graues hastæ conti, perches longues sans fer: hami crocz possunt & annumerari clauæ, olim frequentis vsus, masses d'armes: fustes nunc paulx, baculi: hastæ iactiles, quarum quæ retrahi possunt, dicuntur tragulæ, hastilia Hispanorum: est & Catheia apud Valturinum lib. 10 cap. 4. eius generis. Equorũ tegumenta, ephippia chalybea vel ferrea, & phaleræ quas vocant Bardes, capitalia quæ vocant caparassons. Gladius à clade Plinio mutata g in c. litera. Gladiorum variæ formę & nomina machæra Græcis, sica Latinis à secando, Gallis coutelas, & secespita etiam ensis alius, harpe, falcatus & incuruus gladius quod erat vtrinque armatus cutrodrepanus, vt patet ex figura eius in imperio vtriusq; orbis. & apud Vegetium, Parazonium, gladius qui pendet zona vt à clauibus clunadium, quia ibi pendet lingula, gladius venatorius pertusane: pugio, vn poignard, à pungendo. Dolones sunt flagella, intra quorum virgas gladij, à dolo ita dicti: dolones quoq; dici possunt enses longi & rotundi, nunc dicti Stocs, vt innuit Valturin lib. 10. c. 4 gopides, cultri recurui. Sunt & dolabræ, secures, acinacis, Persicus gladius, Curtio in 6. de gest. Alex. Cæterum ensis, mucro, spatha, pro eodem: etsi mucro alias sit summitas. Bipennis, vtrinq; scindens: vtebantur quoque scalpris, ad occidendos Elephantes, ictibus inter collum & capud

caput adactis; erant & Daniceæ, coignees longues, acutæ & scindentes: item & falces. Sunt & cuspides pieux Gallis. Arma quæ percutiunt eminus & iacuntur sunt, cesti: funda rum lapides, aclides, claui genus, apud Virgil. 7. Æneid. Cestrophendo, sagitta missilis spicula, sagittæ maiores cum ferro triangulari: sparus, telum recuruum minimum, rusticorum. Rumex simile iaculum proximo, sed quod capitatū, quodq; Gallis massue: erat & soliferreum omnino ferreum: arcus balistæ, scorpiones, nunc arbalestes, quibus & tela, sagittas spiculatas & alias, & lapides mirtimus fundæ, quibus proiiciebant lapides & glandes, id est, plombees. Substernebantur & itineribus ad prohibendum equitatum vel transitum vadi fluminis, taleæ, hamis ferreis transfixæ, stipites teretes, præacuti & præusti, lilia dicta murices, seu calcatrapes & similia. In murorum porrò expugnatione, instrumentis aliis fortioribus & armis visi catapultis, balistis, trifacibus, vestibus, tollonibus, scalis, sambucis, pontibus, bombardis, cuniculis, arietibus, scorpionibus: addit Vuespergensis abbas in chronico, in secunda Mediolanensiū obsidione, mangos & cattos: adde & musculos ad deiiciendos & suffodiendos muros. At defendunt vineæ, valli, plutei, loricæ ex cratibus, fossæ, stipites ex truncis arborum, storiæ nunc, gabions, cerui, pinnæ, aggeres, furcæ ferreę ad deiiciendos muris conscendentes hostes. In portis cataractæ, portes coolices, treilliſſees, herses, pontes pensiles, iique varij, & tractiles. Contra impetum bombardarum & machinarum ignearum in muris, vel ponè muros, aggeres obiiciuntur terræ, fimi, maximè culcitrarum lanæ: & deiectis muris, sariſſarij, grauisq; armaturæ milites, sclopetarii dolia terra impleta, succedunt.

De signis militaribus. CAP. VI.

SIgna in exercitu triplicia, vocalia, semiuocalia, muta. Vocalia sunt, verba vel nomina, quibus vtuntur qui circuunt excubias nocte, vt internoscantur, vel in prælio milites, dicimus, mot du guet. Semiuocalia sunt classicum, receptus. Muta sunt, vexilla: veluti dracones, aquillæ flammulæ, manipuli, &c. Item tesseræ atque in distantibus locis, ignis accensus & lucernæ. Nam belli præsertim tempore, qui oceanum accolunt, in vicinis tumulis lucernas pilis affixas locant, ac vbi ex hostis aduentu maior illustriorq; res accidit, subitò lucernas accendunt, clamoreque per agros & regiones significant; hinc alii deinceps excipiunt, proximisque eodem modo

Digitized by Google

modo signum edunt, atque sic celeriter ad omnes vicos & vrbes fama perfertur, & agrestes, ciuesque aduersus hostem se armant. Polydor. Virg. lib. 25. histor. Anglic. Scribit Liuius in 1. cum filius Tarquinius mandasset Romæ patri quid de Gabiis facturus esset, respondisse patrem non voce, sed signo: paterq; imq; nuncio, quia dubiæ fidei videbatur, nihil voce respondit, sed veluti deliberabundus in hortum ędium transit sequente nuncio, ibiq; inambulans, summa papauerũ capita bacolo decussit & interrogando expectandoq; nuncium defessum, redusse, & quæ vidisset narrasse: non latuisse autem filium consilium datum de præcipuis Gabinorũ detruncandis. Signa muta militantia, pro nutu insignia habebant sculpta vel picta, qualia animalia, imagines, circuli. Congregationis autem signa, literaria: cohortium, aquilæ equitum, dracones. Apud signa erat azylum sacrum: ibi depositio fiebat partis dimidiæ rerum à militibus comparatarum, quæ omnib. debebatur, vt alacres velut pro rebus suis, saltem signa tuarentur: ibi quoque decem folles vel marsupia, in quæ conferebuebat tota legio, sepulturæ causa.

Vestimenta quædam castrensia.

CAP. VII.

PAludamentum, chlamis, sagum, maerochæra, paragauda, campestre, lacerna, penula, ocreæ, perones, cingulum, baltheus.

De castrorum dispositione.

CAP. VIII.

IN castris, vallum, lorica duplex: in interiori erant castrorum munitiones, fossa, vestibulum, portæ, vna prætoria, versus castra hostilia, vbi prætorii: quæstoria alia à dextris, exercitui hostili opposita: quintiana alia & decumana. In castris tabernacula & tentoria distincta, sed ducum erant insigniora, vel tapetibus, vel sculpturis, picturis, tensionibus, pellibus, &c. In medio seu vmbilico, signorum receptaculũ, vbi tentoria erant ducum. Erat in castris prætorium, vbi præcipuus militiæ degebat. Quæstorium vbi quæstoris tabernaculum, & pecunia rationalis: ibi & subadiuuæ, actuarii, chartularii, exceptores. Erat & forum venale in medio castrorum, sine tentoriis. Erat & templum castrorum, de quo & Herodian. in 5. meminit: semper enim omnes nationes, aliquod numen in bellorum discriminibus adorarunt, & cultum aliquem reliquis religionis obseruarunt.

Digitized by Google

Munera quæ erant in castris.

CAP. IX.

PRæfectus castrorum, Quæstor castrorum, metatores, metatici, episcopi, stratores, magistrani, armaturarum præfecti, tribuni, rectores, magister & præfectus vehiculorum, præfectus sarcinalium iumentorum, præpositi bastagiarum, officinatores, fabricenses armorum, lignatores, pabulatores, frumentatores, aquatores: machinarij machinarũ, scil. obsidionaliũ, scorpionum, onagrorũ, arietũ, helepoleos. Erant vigiles & custodes prætorij, quæstorij, valli, portarum. Tribuni militaris officium, sacramento militari suas cohortes adigere, illis iura reddere, exercere tyrones suos, suam cohortem in aciem educere, & statuere certo loco, vigilias & stationes curare, missionem suis dare, & sacramento soluere: carcerum custodiam habere, mitti à principibus cum suis ad aliquos capiendos, exequi alias à principe impositas legationes, destinatos morti à principe occidere, dare symbolum vel tesseram militarem militibus suis, legatos extraneos in castra venientes ad principem deducere, in exequijs, & funere principis & imperatoris cineres ad tumulum deferre, vigilias circuire.

De instructa acie. CAP. X.

EX militibus equites maximè vsui sunt in planis, & vndoquaque patentibus locis: pedites, in præruptis, montanis, & syluestribus, & custodia ciuitatum, oppidorum, & castellorum. Conueniunt autem interdum cùm prælium conserendum est, & instruendæ acies, quarum ordines varij sunt & nomina, & formæ ex regionum varia obseruatione, & pro locorum in quibus pugnandũ est commoditate vel incommoditate. Habet vt plerunq; exercitus tunc, ordines, principia, & globos militares, acies duas antesignanorum & postsignanorum: ibi semper duces primi meliores: qui secundi, vltimi & postites: illi vt probè ducant, isti à tergo vt contineant milites in ordine. Constitutio totius multitudinis, phalanx, dicitur vel acies, cuius in serie instructio, longitudo est. Prima pars vocatur facies, frons, os, iugum, posterior, latitudo: duarum partium quæ in fronte aciei, altera dicitur dextrum, altera sinistrum cornu, inter has & cauda. Ibi post milites grauis armaturæ, pedites, statim velites ordinantur: post velites equites grauis armaturæ: variantur tamen inter-

interdum, si necessitas exigat Fortissimus omnium, cit in dextro cornu: illi virtute secundus, in sinistro: tertius in medio aciei, si per cornua acies ita distinguatur. Siquidem alio modo cornu disponitur; ideo, aliud cornu dicitur extremũ, abruptum, circundans, & acies alterius formæ esse potest, scilicet formæ cunei, forficis, rostri equini, serræ, testitudinis: vel acies quadrata, orbiculata directa, excæta, explicata, extensa, extenuata, obuersa, uersa, stataria, detracta loco, curuata, duplicata, attenuata, densata, constipata, oblonga, triangularis, linearis, comprehensa, arrecta, deducta, duplicis frontis, duplaris, antistomos, peristomos, inflexa, implexa, incurua: & ita iuga & series variant eius. Turbanturque hæ formæ quoque inter præliandum, pro occasione instantis vel fugientis, vel decedentis hostis, non secus ac in duello: quamobrem fiunt in ea declinationes, mutationes ordinum grauis armaturæ & velitum & equitum, prout hosti obsistendum sit oportet duces sæpe iubere declinare milites, vel hastam versus, id est, ad dexteram, vel in clypeum, id est, læuam. Et mutatur sæpe frons in tergum, & contra: Quod si condensata sit acies, & viritim fieri mutatio non possit, fit conuersio, & tota acies simul se vertit, vt in naui fit: fiunt & ita variæ euolutiones, vt Laconica, Macedonica, Chorica, vel Persica. Interdum enim mutant locum: interdum tantum versa facie in tergum, tenent eundem locum: & interdũ ordines mutant. Et quemadmodum sunt variæ aciei in istis facies, sic & signorum variæ nomenclaturæ: vt alia prima, secunda, postrema: in exercitu laureata, fixa, non fixa, euulsa, elata, promota, illata, ablata, conuersa, collata, recepta, expedita, turbata, infrequentia.

De acie iter agente. CAP. XI.

AVt exercitus aliò pergit inter inimicos, vel pugnare expectat. In vtroq; primùm Deo litet & sacra peragat, vt ait in Hipparcho Xenoph. Si iter agat, deligat itinera suis copiis apriora, optimos & fidos & peritos itinerum duces, semper ante præmittat, antesignanos, expeditos exploratores, qui præuideant num insidiæ lateant. Dux, non omnibus, quando, quò, & quà profecturus sit, explicet: sed insinuet secretò vel per se vel per præconẽ, centurionibus & decurionibus: recordetur in syluis & præruptis, pedites, equites superare posse: in planitie, pedites ab equitib. superari. Si vicinus hostes, poterit vti stratagemate, vel eos allicere, si cautè

Digitized by Google

ita ambulet, vt pauciores sui videantur quàm sint, quod fiet si constipati incedant; si ex equitibus pauci hastas tollant. Videbuntur autem plures esse, si vt palantes eant, si se diffundant, si hastas tollant omnes: & noctu plures videbuntur sclopetarij, si restes in pergulas incensas ordine inserant, & ita vnus quilibet instar multorum.

De exercitu pugnaturo. CAP. XII.

VBicunque exercitus sit, summopere vigiliæ & exploratores requiruntur, ne improuidè ab hostibus circumueniatur. Ordinaturus aciem, vt monet Veget. lib. 3. cap. 14. obseruat Solem, puluerem, ventum: Sol ante eripit visum, puluis oculos implet, ventus contrarius tua inflectit & deprimit tela, hostium adiuuat: nocet etiã pulueri pyrio ventus, & pluuia. Antequam in hostes milites dux educat, orationem ad illos habeat, de morte contemnenda, de proximio & honore victoriæ, de officio in rempubl. de principis bonitate, de iusta caula belli, de hostium iniuria, imbecillitate, timore, diuitiis conquirendis. Non prius pugnent milites, quàm signum à duce acceperint. Signum hoc vel vocale, vel semiuocale, vel mutum vt diximus. Mutum fuit in pugna Macedonum & Achæorum; Illyriis certaminis inchoandi, cum primùm ex locis quæ circa olympum montem erant, ostensum linteum prospicerent. Megapolitanis quoq; atque equitibus signum ineundi prælij erat, cum primum à rege purpuream vestem erectam conspexissent, Polyb. 2. histor.

De exercitu classico & armamentis eius. CAP. XIII.

CLassis nautica vel in mari vel fluminibus ad tuendos limites, vel ad expugnandos hostes: vel in statione, vel hyematione. In classe nauali, viri necessarij, Præfectus seu Prætor, Trierarchi, Centuriones, Classiarii, Limenophylaces, dicetarci, id est, solo victu contenti, naues custodientes, vrinatores, scrutatores, vtrarij, ductores triremium, remiges, socii nauales, decuriones remigum, vectores, detorsores, & qui erant in collegio fabrorum, dendrophori, centonarii, dolabrarii, scalarii. Instrumenta & armamenta nauium, anchoræ, antemnæ, vela, remulcus, hasta hamata ad trahendas naues, harpagones, scalæ, manicæ ferreæ, trullæ ferreæ, pontes subliciæ, cataractæ, lupus naualis, falx naualis, tellanæ, bipennis naualis, securis ad rumpendos rudentes & funes secreto

ueo nauium hostilium, sartagines, quibus ignis continebatur, alueoli, & rutra: quibus & alia arma addi possunt terrestrium militum, cùm ad manus venitur, vel iaculis pugnatur. Vtuntur autem potissimum nauàles concertationes ignium artificialium ope & dolis, oleo incendiario, stupa, sulphure, bitumine, ardentibus sagittis seu ignitis additis, resina, pice, cera, pinguedine, nitro, camphora, & aliis ignis fomentis. Naues autem nauali bello deseruientes, prætoriæ vbi princeps: rostratæ, tectæ & non tectæ: longæ cum suis discriminibus, scilicet biremes, triremes, quadriremes, &c. Liburnæ, celoces, actuariæ, cursoriæ, speculatoriæ, tabellariæ, onerariæ, frumentariæ, piscatoriæ, synedriæ, schediæ, sublicæ, epibates, myoparones. In pugnà nauali instructa, rostratæ fortiores que naues opponuntur, aduersarius cingitur, ventus obseruatur ne contrarius: pellitur hostis alto mari ad litus, ne motus sit celeritas: vtuntur assere vice arietis, trabe scilicet vtrinque ferrata ad similitudinem antemnæ pendentis in malo nauis: vtuntur & falcibus longissimis contis præfixis, quibus aduersariorum nauium funes colatorios, & suspensoria antemnarum perfringunt: Bipennibus quoque, quibus dum immodico ardore pugnatur, interim nautæ, tacitè aduersariorum nauium gubernacula scindunt, & inutiles naues reddunt, sicut & dolosè interim vrinatores sub aquis perforant easdem.

De cura & disciplina militari.

CAP. XIV.

QVatuor exercitui maximè necessaria, commeatus, bona valetudo, scientia rei militaris, obedientia. Xenoph. lib. 1. Cyripæd. Commeatus respicit curam alimentorum, vt eorum gratia sint armenta, greges boum, arietum, panis, & similia, & in tuto impedimenta & sarcinæ sint militares. Sanitas optimis medicis, & chirurgis conseruatur & habetur, & ex electione salubrium locorum in castris metandis. Scientia, exercitio & disciplina comparatur; obedientia legibus retinetur.

De ducis optimi disciplina.

CAP. XV.

DVx bonus, debet potissimum esse optimus miles, peritus in omnibus, potissimum in mathematicis disciplinis, saltem arithmetices; vt acies disponere possit, vt ait Plat.

Digitized by Google

lib. 7. de republ. sine ordine & disciplina quoq; inutilis peditatus apud Aristot. 4. polit. cap. 13. maximè ad regionum interstitia. Requiritur & in eo geometria, cosmographia, astrologia, ad magnitudinem dierum & noctium solstitiaq; internoscenda, & eclipses quæ aliquando inscios exercitus perdiderunt & terruerunt, vtq; possit temporum qualitates, pluuias, serenitatem, lunæ splendorem vel silentium eligere, quantum appareat eius lux, scire. Polyb. in epit. lib. 9. in duce seu imperatore primum requirit, vt silentium seruet eorum quæ facturus est, consultet cum quibus oportet. 2. teneat diurna & nocturna itinera terrestria & marina. 3. opportunitatem temporis ex circunstantijs cognoscat. 4. modos exequendi faciliores non contemnat; adde vt noscat hostis ingenium, arma, indolem, modum pugnandi eius. Dehinc nihil in bello contemnendum, non fidendum vnquam: Diffidentia vrbes conseruat, confidentia perdidit. Fortunæ quoque plurimum tribuerunt in bellis antiqui ethnici, vt Æmilius Probus in Trasybulo, Cæsar lib 3. de bello Gallico. Isocrates in Archidamo, Æschines oratio, περὶ παραπρεσβ. Nos Deo, & diligentiæ, & prudentiæ. Prætor militaris operam non luder, sed ei erit maximo commodo, si iubeat turbarum similes per omnes turmas esse voces, si ictus quoque tympanorũ pares inter pedites, ne confusio oriatur: si enim omnes in acie æquè ordinè & discrimen vocum intelligant, consensu vnà pugnabunt, vna mouebuntur & desistent, vt in remigando remiges obseruant, voces gubernatoris.

De disciplina & exercitijs militaribus.

CAP. XVI.

Militem ità censet educandum Plat. 2. & 3. de republ. vt canem, qui sit erga domesticos mitis, in extraneos ferox & atrox, illi gymnastica & musica arte vtendum, vt musica efferatos animos temperet: gymnastica exercitatione corroboret corpus: cursui exerceatur, vt in saliendo alacrior, & in alijs agilis: vt robur sibi acciat, consuescat vibrationi manuali lapidum, iaculorum, ferri, luctæ. Sic armorum pondera facilius feret, & acrius feriet: assuescat feredis dorso maximis ponderibus, vt discat dum opus erit longius iter protrahere, commeatum secum deferre, natare quoque discat. Hoc enim illi maximè ex vsu erit: discat arma quibus vtatur pertractare, palæstramque & gladiatoriam & hastariam artem: commodum quoq; exercitium, assuescere ferre arma

quibus

quibus vti debet, scopetarij, baliſtarij, & funditores, diſcant ad vocem ducis vel manipularij, omnes ſe in proprios ordines digerere, diſcant ſcopum ſecurè pertingere, diſcant & voces tubarum & tympani ictus, & ſeruare ordines. Polyænus, lib. 3 ſtratage, ait quòd Iphicrates ſuos milites exercebat, falſa conſilia excogitans, falſas inſidias, falſas proditiones, falſa ad hoſtes transfugia, falſas hoſtium irruptiones, falſos terrores panicos: vt ſemper aliquando ſi quid tale accideret, parati eſſent, nec vllo pacto permouerentur. Nunquam ſinebat eos otiari aut ceſſare: ſed etiam ſi bellum non eſſet, inbebat eos aliquid fodere, aut foſſas ducere, aut arbores cædere, aut caſtra mouere, aut vaſa colligere & transferre, tanquam in otio homines ſtudere rebus nouis ferè velint. Diſciplina & leges militares præcipuæ ſunt, quæ ad tria capita iuris referuntur, honeſtè viuere, alterum non lædere ſine iuſſu ducis præcipui, ius ſuum cuique conſeruare, & potiſſimum regi cui fidem ſuam obſtringunt & ducibus ab eo propoſitis, quibus omnino obedire debet. Siquidem præcipuam partem militiæ in obediendo Plato ponebat, vt ait Plutarch. in vita Galbæ: alioquin nocerent ſibiipſis milites, diuerſitate conſiliorum, vt ſcribit Lactant. de falſa relig. cap. 5. atque hoc nominatim de obediendo, ſacramento annexũ militari, tradit Polyb. lib. 6. hiſtor. ſicut & alia quoque inſabant ſacramento militari milites, quæ latius explicantur in ſacramenti formula, quam exigebat à ſuis militibus Carolus V. Imperat. Maximil. in eius politia apud Iuſtin. Goblerium Guarinum, in cap. 5. & 6. politiæ, quæ ibi videto, de quibus etiam forſan, ſi Deus voluerit, in Epitome noſtra iuris, dum agemus de re militari explicabimus, ne ſyntaxes vltra quàm par ſit, in commentaria conuertamus. Atque interim de legibus militaribus quibuſdam, legendus Guill. Bellaius eques torquatus, lib. 3. *des inſtructions de la guerre, cap. 3.* De quibuſdam aliis Aureliani imperatoris, apud Flauium Vopiſcũ in eius vita. Sunt & aliæ latius apud Iuſtinian. in libello de legibus militaribus Græcè ſcripto.

De muneribus militum ſtrenuorum.

CAP. XVII.

FVerunt militibus datæ coronæ caſtrenſes, ciuicæ, murales, obſidionales, ouales, nauales, aureæ, de quibus videndus Plin. lib. 2. c. 3. & lib. 16. c. 4. Aulus Gell. lib. 5. c. 5. Flauius Blondus de Roma triumph. lib. 6. Volaterr. lib. 26. philolor.

Digitized by Google

Polyd. Vergil. lib. 2. de inuent. cap. 17. Volphangus Lazius, lib. 9. commentariorum Reipubl. Roman. ca. 19. Claudian. in panegyr. Olibrij. Domosth. passim contra Ctesiphontem & de corona. donabantur coronibus argenteis, vnde coronicularij dicti: torque, vnde torquati: rude seu baculo, vnde rudarij: baltheo, monozonij dicti: immunitate, veterani.

De Triumphis. CAP. XVIII.

TRiumphasse primùm traditur Dionysius, Liber pater dictus, Diodor. li 3. & 6. Plin. lib. 7. cap. 56. Triumphus duplex olim, magnus, & ouatio: magnus fiebat ingrediente ciuitatem victore, hostibus profligatis vi & manu, perlatis nominibus & simulachris vrbium & castellorum subactorum, concomitante præda & captiuis, designante senatu, cum magno sacrificio. Ouationis autem cum tantùm lætitia publica excipiebatur qui vicerat hostes, sine sanguine. De vtroque Plutarch. latè in vita Marcell. videndus & Plinius, lib 5. cap. 5. Liuius, lib. 1. decad. 4. Magnus quoque & posteà decretus victoribus sine sanguine, à senatu P. Cornelio, & M. Bebio. coss. Liuius, lib. 10 decad. 4. Lata dehinc & lex triumphalis, vt non triumpharet nisi qui quinq; millia hostium vna acie cecidisset: huic accessit firma alia lex, M. Catonis, & Læl. Marij, de quibus Valer. Max lib. 2. cap. 3. de prima quoque Paul. Orosius, lib. 5. cap 2. Triumphatũ & posteà ob ciues seruatos, coronaque triumphalis primum laurea, dehinc aurea illis data, vnde aurũ coronarium. Gell. lib. 5. cap. 6. Dionys. Halycarn. in 3. Porrò ordinem & modum triumphantium describit Alex. ab Alex. lib. 6. genial. dierum, cap. 6. Cæsaris triumphum, vnde alios colligere licet, depingit Dion. Cassius, lib. 43. & 37. Alia plura Polyd. Vergil. lib. 3. de inuentor. rer. cap. 16.

De pœnis militaribus. CAP. XIX.

POenæ militares, maiores & minores erant: maiores, vt decumatio, vicesimatio militum. Cùm plures enim deliquissent, propriam pœnam militarem esse, per subsortitionẽ in paucas animaduertere, tradit Cic. pro Aul. Cluent. & non porrigendum ad vrbicas castigationes docet. Erat & fecuris percussio, surreptio ad crucẽ & ad palum, hodie inter hastas transitio, scopetatio, expositio delinquentis pro scopo militũ ictibus, manuũ & olim abscissio, fustigatio vsq; ad interitũ, & rupibus præcipitatio, membrorum in partes distractio, vt in Metio

in Metio Suffetio, capitis detruncatio, & similes pro modo delictorum pœnæ. Minores & his leniores, exauthoratio, cinguli ademptio, admonitio per singulares, mutatio ordinis aut tentorij, ab hybernis exclusio, cibum stando capere, hastæ, equi, tunicæ ademptio, distinctio, seu exauthoratio, stando ante prætorium, cespitem ferre.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS, LIBER XXVI.

In quo agitur de Nauigatione.

De Nauigandi inuentione. CAP. I.

NAuigare nihil aliud est, quam nauem agere, id est, arte nauem regere, inter aquarum fluctus. Materia circa quam versatur ars, est aqua & nauis: forma aut modus nauigandi, præcepta continet bene ducendi & conseruandi naues, scilicet bene & sine periculo nauigandi. Non enim à nauigio nauta & gubernator dicitur, sed ab ipsa arte gubernandi, vt ait Plat. 1. de republ. Quæ quidem ex obseruatione & complurium iactura & damno, tandem à rudibus initijs, ad artem peruenit. Nam vt ait Max. Tyrius serm. 40. nauticæ artis inuentio hunc progressum habuit & initium. Homines qui nunquam viderant nauem, externa commercia adamãtes, vtilitatis, interdum necessitatis stimulis acti, cum circumscriptos se crederent à mari, hanc viderunt nauem ex aere delapsam: viderunt præterea ponderosum aliquod corpus leniter superaquas deferri, aut arborem quam flumius traxisset. Forte etiam aut aliquis, vt fert casus, cum mergeretur inuitus, ac cogeretur membra iactare, eorum artificio enatauit, aut etiam libens ludensq; nationem ipsam tentauit: hos singulos casus peritis colligens, atque horum collectione qui nauigationem meditatus, primum ineptum aliquod atque informe vehiculum construxit, è materia leui, vt est ratium forma, ex colligatis

Digitized by Google

permultis ligais rudibus compactum. Paulo post sensus adaucta ratiocinatione procedens ac sapientior effectus, vehiculū cauū inuenit, quod impelleretur à remis, velis q; suspensum ferretur à ventis, temone ad rectitudinem cursus regeretur. atque huic vitam & salutem suam commisit gubernatoris scientiæ duntaxat confisus. Impulit animum ad nauigandum & nauigationem instituendam viuendi & habendi libido, ad cautionem autem, periculorum quotidiana exempla. Prior causa curiositatis plena est, altera potuit & necessitatis & vtilitatis & commerciorum occasio, vt quibus egeremus cum ijs quibus abundamus permutatio fieret. Sine commercijs enim, vix potest esse vel subsistere ciuitas, vel respublica, vt ait Plat. lib. 2. de repub. Albert lib. 5. de re ædificat. c. 12. Sic vt ait Horat. 1. epist epist. 1.

Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Et ita inter spem lucri & metū periculi, nauis agitur. Quod exprimit idem Horat lib. 1. carm. od. 1.

Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura sui, mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.

Quamobrem qui nauigant, vt dicebat Bias, nec inter viuos, nec inter mortuos annumerandi sunt, tanquam dubiæ vitæ, vt refert Xenocrates Platon lib. de morte. Nam spes quidem, viuendi quandam vmbram conseruat, & metus proximior morti est vita ipsa: quanta enim est, vt dicebat Anacharsis, spissitudo tabularum nauis, tantum distat solummodo à morte, qui ibi est, nempe quatuor digitorum gradu. Et Horat. rursum, ode 3. lib. 1. videtur hos, vt desperatæ salutis, notare, dum ait:

Illi robur & as triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem,
Primus nec timuit præcipitem Africum,
Decertantem Aquilonibus:
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti,
Quos tollere seu ponere vult freta:
Quem mortis timuit gradum, &c.

Plin. quoque, lib. 19. in proœmio summam dixit audaciam nauigationem, & iniuriam humanæ naturæ, quo peruenire nulla execratio sufficiat contra inuentorem, cui non fecerit

ri satis hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. Nauium sic primarius vsus est, vt te tuaque transuehant. Proximus vt bello subministrent opem: tertius vt voluptatis illecebras communicent, quartus citius mori possis, vel de vitæ salutæ desperare lubentius.

De Aqua nauigabili. CAP. II.

NOn omnes aquæ nauigijs idoneæ sunt, aliæ propterea quod nimium rapido impetu ferantur, quo naues in scopulos inuitæ ferrentur: aliæ, quæ vorticibus plenæ, turbine deglutiunt nauigio, in abyssum quandam omnia conuoluentes & deturbantes: aliæ quia palustres sunt, vsque adeo, vt herbis implexis & arenulis, limosis q; aggeribus, & palis & tumulis, retia transeuntibus nauib. obijciant: innabiles item illæ quę non nisi solius hominis pondus nauigio ferant, vt in Æthiopia circa capita Nili fluminis contingere tradit Senec. 6. natur, quæstio. Nec fluminum limpidorum vndæ, tum quia tenues, tum etiam quia non profundos habeant alueos, patiuntur onerari sese ponderibus magnarum nauium, quemadmodū marinæ quæ crassæ & densæ, onera maiora perferunt. Neq; etiam aquæ quæ per se sunt nauigabiles, omni tempore tutam præbent nauigationem. Nam quædam flumina quidam sinus & tractus, certis quibusdam proprijs tempestatibus infestantur & statis temporibus sæuiunt, vt tunc naues sine ingenti periculo non admittant. Sic Veget. lib. 4. de re milit. cap. 39. Ex die, inquit, tertio iduum Nouembris, vsque ad diem sextum iduum Martij, maria clauduntur. Nam lux minima, noxq; prolixa, nubium densitas, aëris obscuritas, ventorum, imbrium, vel niuium geminata sæuitia, non solum classes à pelago, sed etiam cometantes à terrestri itinere deturbant, &c. Refert Damianus Goëes, eques Lusitanus, lib. de moribus, fide & religione Æthiopum, portum esse quem dicunt Aquicum, sub dictione precioſi Iohannis, quem dicunt presbyterum Iohannem, qui agitetur cum plaga illa tota, ventorum valde graui tempestate per sex menses ex vno Cœli climate, illis ipsis per alios sex menses ex aduerso spirantibus, miro naturæ arcano. Gelantur & flumina, quo tempore non patet in illa aditus nauibus, quinimo si deleganie glacie intercipiantur, arietantibus frustris vi ponderis impacti naues quatiuntur, soluunturque & alliduntur.

Est

Est & mare cõcretum aliquãdo, vt ea parte qua nauigatur, à Nerigo in Thulem insulam. Plin. lib. 4 cap. 16.

De periculis nauigationum.

CAP. III.

QVi nauigant mare enarrant eius pericula. Eccles. cap. 4. Et qui descendunt mare in nauibus, & faciunt operationes aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia quæ facit in profundo, &c. Psal. 106. Contingunt autem pericula vel voluntate diuina, vel ratione loci, vel repentina causa vel vi cœli, vel imperitia naucleri. Voluntate Dei, veluti vt constans est opinio, si cum impijs nauigatio sit. Videtur enim mare, quod quotidie quisquilias & sordes à se ad litus pellit, quodammodo & impiorum impatiens, vomitionibus illis mouere impietatem hominum nauigantium, vt temerariam, displicere Deo. Ideo & Lucret lib. 2. de rer. natur. naufragia iactari in litus credit, quod nulla sit cõciliatio homini cum tam terribili motu, atque vt videantur & indicium mortalibus edant insidi maris insidias, virtesque, dolumque, vt vitare velint: nec vllo tempore credant, subdola cum ridet pallidi pellatia ponti. Deus quoque maris potestati dominatur, & motus eius mitigat, ponit & tollit pro nutu, & conturbat, & feruere facit fundum eius, velut ollam. Iob. 41. Psal. 64. & 88. Isaiæ 51. Ierem. 31. Aggæi 2. Matth. 4. Lucæ. 8. Legimus celebre exemplum Ionæ c. 2. Ion. dum ob eius contumaciam & fugam, cum relicta iniuncta Ninivitarum prædicatione, nauigaret in Tharsim, periclitatam totam nauim sublatis in cœlum vndis, & commotis vndequoque procellis, quæ non quieuerunt, donec peccatore detecto, is à naui tanquam malum, proiectus in mare fuit. Innuit & Xenophon, lib. 8. Cyripæ. non esse nauigandum cum impijs: dum ait, At Cyrus suorum pietatem sibi conducere arbitrabatur: quippe qui putaret, quemadmodum qui nauigationem eligunt, cum piis potius eligere solent, quam cum his hominibus qui impie viderentur perpetrasse. Sic barbari Melitenses, postquam ad eos naufragus D. Paulus appulit, vt viderunt viperam pendentem de manu eius, ad inuicem dicebant, vtique homicida est homo, quem hic cum euaserit de mari, vltio non sinit viuere. Et ille quidem excutiens bestiam in ignem nihil mali passus est, Actuum Apostol. c. 28. Quod certe obseruandum esset, si electio nauigan-

Digitized by Google

gantium bonorum & malorum offerretur: at cum rara sit auis nauta bonus, nisi quando instat tempestas, si quidē, vt Plato in Phædro, in nauibus educati illiberales & mali: si necessitas impellat, non valde timenda in vrgentibus malorum societas si boni simus, vt enim mali iram Dei concitāt, sic & vnus bonus potest esse pluribus causa salutis, iram Dei placando. Ratione autem loci offeruntur plura pericula, quæ peritus gubernātor satagit deuitare, vt cautes, silices, montes, arenæ, scyllæ, charybdes, sunt vertigines quæ repanda trahunt & absorbent mari quieto nauigia subito, cuius rei videbis rationem apud Aristot. problem sect. 23. quæst. 5. Alia pericula pleraque numerat Pollux lib. 1. c. 9. quædam Rauisius Textor in officina t. de periculis marinis. Repentina pericula, prester, ecnephias, typhon seu turbo, venti repentini & validi, Plin. lib. c. 8. Item quando echeneis piscis ius nauem remoratur, dictus ideò remora: reddit enim immobilem, vt allidi possit fluctibus: de cuius pisciculi vi Plin. libr. 9. c. 25. & libr. 32. c. 1. Arist. libr. 2 de histor. animal. c. 14. Cardan. lib 7 de rer. variet. c 37. Belonus de piscibus. Occurrunt & interdum subuertunt nauigia balenæ, & in glaciali mari circa Islandiam insulam, animalia ex Physatorum genere aquas fistula quasi tuba supra se eiaculantia, nisi terreantur bombardis & tubis, vel illis illudatur doliis vacuis in mare missis. Vi cœli ventorum impetus emergunt, tempestates, maris sæuitia, si in scopulos feratur nauis. Ex imperitia, si ignoret nauta locorum itinera, pericula marium, naturam, æstus, & alia quæ artis sunt. Si nimium onerat nauem quæ ideo submergatur, si oneretur nec velis sustineatur nauis Ex segnitia, si rima, obducta casu vel tempestate, admittens aquam, cito non occurrant nautæ stupa, xylo, seu cotto, aliisque tomentis. Nauis vetusta dignoscitur fœtore, pice, ignisque cariosis, si aquæ non exhauriantur immissæ. In summa pericula sunt aut ipsa ex naui, aut extrinsecus importabuntur. Extrinseca sunt, vndarum vis, ventorum mores, scopuli, syrtisque incursus. Quæ omnia rerum maritimarum & locorum, ventorumque cognitione & peritia satis maturè vitabuntur. Innata vitia facient, aut lineamentum, aut materia, quibus & prouidendum est. Leo Baptista Albertus lib. 5.

cap. 12.

De

De Nauibus. CAP. IV.

NAuigatur ratibus & nauibus. In initio tantum ratibus, id est connexis trabibus, vt dixi iam ex Maximo Tyrio, & docet Plin. lib. 7. c. 56. vbi de inuentione longæ nauis, biremis, triremis, quadriremis, quinqueremis & sexordinum, & decem, & duodecim, quindecim, triginta, quinquaginta. De oneraria, cymba, celoci, cercure. Et de inuentione velorum, mali, antemnæ, de tectis longis, de rostratis, anchora, bidente, harpagone, manu & alijs admiraculis. Nauium materia ligna vt plerumque sed deformationis alterius quam ratibus conueniat. Fuerunt & olim naues ex corio constructæ & ex ligno, vt Plin. refert lib. 4. cap. 16. Britannos vitilibus nauigijs corio circunsutis, nauigare ad insulam Mictim, sed dierum nauigatione distantem, in qua candidum plumbum prouenit. Repetit lib. 7. cap. 56. vbi addit & in Nilo fieri ex papyro scilicet arbore, scirpo, & arundine. Herodotus quoque in 1. tradit nauigia eorum qui per flumen commeant Babylonem, esse orbiculata & coriacea, quæ pecuarij Armenij, qui supra Assyrios incolunt, ex cæsis salicibus faciunt, instruuntque pellibus, nudo illarum extrinsecus posito in modum soli: neque puppe discreta, neque prora acuminata, sed in speciem clypei magis orbiculata. Materia expetita nauigijs diuersa, sed maximè abies: quare & illa velùti maria fugiens videtur, montes altos incolere, vt ait Plinius lib. 16. cap 10. in Ægypto & Syria Reges abietis inopia, cedro feruntur vsi. Plinius lib. 16. cap. 40. verum circa Nilum, spino arbore ad naues vsos, docet Herodotus lib. 2. vbi de more & arte nauigandi eorum. In Tylo insula comites Alexandri Magni prodiderunt arbores esse, ex quibus naues fierent, quæ ducentis annis, etsi mergerentur, durant & incorruptæ. Plinius lib. 17. cap. 41. At si credamus Plinio libro 9. capite 10 in insulis circa mare rubrum in India nauigatur cymbis, ex singulis testudinum superficiebus. Asseres lignei, clauis compinguntur, pice, resina, & cera, ne commissuræ admittant aquam. Cæterum nauis aliquando vnius arboris corpore constat excauato, vt in Germania, prædones singulis arboribus cauatis nauigant. Plinius libro 16 capite 40. sico Baptista Albertus libro 5. de Re ædific. capite 12. nauium fabricandarum rationem & lineamenta à piscibus, architectos antiquos sumsisse tradit, vt quod in pisce dorsum sit, in naui sit carina: quod illi caput, huic prora

Digitized by Google

natum & pro cauda temon : & pro remis braucæ & alicu-læ. Refert & Plinius libro 9. capite 29. inter præcipua miracula esse, quod piscis qui vocatur Nautilos, ab aliis Pompilos, supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facilè nauiget, postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura cæteris subremigans brachijs, media cauda vt gubernaculo, se regit : ita vadit alto liburnicarum ludens imagine: & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

De Nauium distinctionibus. CAP. V.

IVlius Pollux lib. 1. Onomastici, cap. 9. varias adfert nauium species & nomina. Marcellus l. C. lib. 49. ff. tit. de captiuis, & de postliminio, & de reuersis ab hostibus, l. 2. naues diuidit in longas & onerarias, propter belli vsum paratas, piscatorias, actuarias. Leo Baptista libro 5. de Re ædific. cap. 12. in duo diuidit genera in onerarias, & fugaces : & ibi de ratione componendarum nauium longarum & onerariarū, & in libro proprio eiusdem, qui Nauis inscribitur. Phocenses primi longis nauibus vsi feruntur apud Herodotum in 1. verum ad Iasonem refert Philostephanus apud Plin. in 7. Diod. Sicul in 5. Sed & alij inuentores aliarum feruntur, quod non magni interest præscire. Longæ naues egent remis, vel pluribus, vel paucioribus: horum diuersi ordines, inde biremes, liburnicæ erant, triremes, quinqueremes, &c. Inter maxima nauigia Ptolomæi Philadelphi, Athenæus lib. 5. cap. 5. memorat & triginti remes, & cap 6. meminit de quadraginta remi naue Philopatris, longitudinis 280. cubitorum, altitudinis 40. cum 4. gubernaculis, triginta cubitorum cū duabus prioris, & duabus puppibus, &c. Meminit & de thalamago fluuiali nauigio, cuius longitudo dimidij stadij, latitudo triginta cubitis amplior, altitudo fere 50. cubitorum. & cap 7. describit nauem Hieronis. Istæque erant tectæ, vel constratę, & militares rostratæ turritæ, &c. Onerarias naues Polybio in 1. Φορτηγοί. Appianus 5. de Bellis ciuilibus, vocat ὁλκάδας & σκαφόρους, item γαυλούς. Iulius Cæsar graues, nempe quod oneribus ferendis idoneæ sint, sine remis tot nominibus ferè distinctæ quot sunt earum diuersa onera : ita quæ frumenta gerunt, frumentaria, σιτηγοί: nauis vini, vinaria : Venetijs aquaria.

Sunt

Sunt itaque lignariæ, arenariæ, literariæ, farinariæ, carbonariæ, fenariæ, aliæque id genus ab eo dictæ, quod ferunt. Piscatoriæ naues erunt, quæ capiendorum piscium causa parātur, tales nauicellæ, cymba, lenunculi piscatorij. Marcellino libro 14. & 16. Cæsari Comment. libro 2. vbi & pro scaphis nauium. Actuariæ ideo dictæ, quod remis agerentur: nō tamen ideo inter longas numerantur. Erant & vectoriæ, grauiaque nauigia, exercitoria ad onera inhabilia, fluminibus traijciendis conuenientia, non mari idonea, vt longæ naues. Erant hæ ἐπίβαδες erant acatia, leuia nauigia, quæ vix viginti quinque recipiant vectores. Inter fluuiales naues, lembus qui non plus, quam sexdecim remis agitur. Erant & maiores lembi ad vsum belli non inutiles. Huius generis quoque exploratoriæ naues, catacospia celetes, vel celoces naues vno remige motæ. Referimus huc ναλιάδα, nauiculam paruam, talis enim est ἀλιάς. Fluuiales quoque erant monoxylæ, seu vnius ligni excauati, lintres, scapha, seu nunc batelet, bac. rates, schedia. Sunt nauiū & genera dicta κοντωτὰ, quod contis propellerentur, Diodoro Siculo libro 17. Nauigiolum duorum scalmorum: Veneti gondulam dicunt. Alia nauium nomina, quæ ad superiores pertinent species, refert Gellius lib. 10 cap. 25. præter ea quæ retulimus, coruitas, caudicas, hippagines, cercuros, oxias, remunculos, prosumias, vel geseretas, oriales, cattas, pontones, micturias, medias, phaselos, parones, myoparones, capulica, mare placidas, cidara, ratarias, alia quoque nauigiorum genera explicat Ioan. Rauisius Textor in Offic. cap. de Nauig. diuers. generibus.

Nauium partes. CAP. VI.

SCalmus, circa quem alligantur remi. hyposcalmos scalmi basis, litera seu pleuræ nauis, dextrum sinistrumque nauis. Iulius Pollux. Carina seu πρόπις, fundamentum & nauis alueus δρύοχος, Venetis *el colomba*. Carina quo latior erit, eo ponderum erit tolerantior. Carina extenuata & reducta, velocior. Sed nisi indideris plurimum saburræ vacillabit: ampla aptior vadosis: gracilis, alto mari securior. Costa nauis, dicitur nobis *les courbes*. Sentina, vbi congregantur aquæ Fori, seu ἐδώλια, tabulata, quibus circa nauem feruntur nautæ. Puppis pars posterior nauis, quam Græci dicunt πρύμναν,

πρύμναν, vbi sedet qui clauum tenet, qui regit & inhibet remiges: in ea parte ponebant λαμῆρα, lumina, vocant nunc, phanon. Qui huic parti imperabat, Iulio Polluci gubernator. Prora opposita puppi, anterior nauis pars: prora & latera celsa, aduersus impetentes fluctus peruicacia: sed ventis validioribus peruincuntur. Qui ibi imperabat προράτης Iulio Polluci & Xenophonti προρεὺς, & qui socijs naualibus imperat κελεύσις: qui lateri, τοίκαρκος, qui foro ἐσχαρεὺς, Crostolia, extremæ nauis partes: quæ facilè euellebantur, dum collibitum esset. Antennæ, κεραία, antennarum extremæ partes cornua, quibus vela suspensa. Malus Græcis ἱστὸς, cuius partes ex Macrobio in 5. Saturnal. Is inferiorem eius mali partem, pternam dicit, mediam τράχηλον, summam verò charchesium, inde malit vtrumque latus cornua. Est & in malo corbis. Sunt aliquibus nauibus & duo & tres mali, vel autem magnitudine malis respondent. Artemon velum malis maius, vulgò quoque artimon. Minus velum, dolo, Græcis δόλων. Velum à tergo existens, quod ἐπίδρομος: pars vili quæ pendens in naues alligatur, & relaxatur quando oportet, dicitur pes, Græcis ποὺς. Transtra in naui sedilia, vbi sedebant remiges ἐπωτὶς, pars proræ, quæ vtrinque stat ad latus rostri. Erat & in liburnica θράνος, vnde θρανῖται. ζυγὸς vnde ζυγῖται remiges: Talamus in altera parte nauis. Pertinent ad naues deinceps calos, rudentes, seu funes, quibus vela suspenduntur ora, prymnensia, parasemon, signum vel insignia alicuius Dei, vel turres, rostrum, simplex vel tridens in prora: clauus, gubernacula, anchoræ.

De Instrumentis nauticis. CAP. VII.

INstrumenta nautica enumerat Iulius Pollux. lib. 10. cap. 30. & sunt veluti remi, conti, remiges, anchora, vrinatores, rudentes rostra, pali, tonsillæ, turres, pontes, aliaque armamenta.

De Præceptis optimè nauigandi generaliter. CAP. VIII.

PRimum, nauclerus cognoscat marium locorumque, quę nauigare decreuit, diuersitatem, eorumque itinera; &

Digitized by Google

situs ex quadrato nautico. Secundo, nouerit tempestatum præcognitionem. Tertiò, ventorum discrimina. Quarto, nouerit Solis & Lunæ varios cursus, & aspectus, & quarundam stellarum ortus & occasus.

De marium natura & itineribus.
CAP. IX.

DE marium distinctione, & reciprocatione & æstu diximus in libro de Element. cap. 38. Quamobrem nec plura addam, præterquam consulendum esse nautis libellum Petri Graciæ Ferrandi, qui composuit librum vulgari sermone Gallico impressum Pictauij per Ioannem Marnefolim, *le grand routier pilotage & anthrage de mer*. In quo itinera, interstitia, portus, pericula, cautes, arenas, æstus & recessus separatim tractat maris, fluminum, portuum, Alemaniæ, Galliæ, Britanniæ, Angliæ, Hispaniæ, & à quibus quisque nauclerus cauere debeat, & vbi diligentius sibi prospiciendum sit. Opem ferent, in alijs cognitio geographiæ, ex tabulis Ptolomæi, ex libris Dionysij de situ orbis, Strabonis, Pomponij Melæ, Pij pontif. Max. Solini, & aliorum. iuuabit & potissimum globus Orontij Finei, Petierij, & charta dicta nautica, itinerarium Antonini. Videndus & Pet. de Medino lib. 3. de arte nauigandi, vbi & ventos explicat chartæ marinæ, vsumque eius, modum eligendi & annotandi loca à quibus subducenda nauis nauclero, & in quæ ire decreuit, itineris intercapedinem, & alia necessaria.

De pyxide nautica seu versoria.
CAP. X.

PRæcipuum quod obseruant nautæ, versoria est, ad quam nauigationem instituūt, ac longa maris spatia, locorumque situm ac distantiam dimetiuntur, quantumq; viæ peractum, quantumve peragendum, vt explicat Leuinus Lemnius lib. 3. de occul. rer. mirac. cap. 4. huius versoriæ, hæc sit descriptio primum est pixidula bene æquata, & excauata. Subest huic pyxidulæ, rotula quædam versatilis papyracea, plana circinnatæ rotunditatis, tenui ac bipartito ferramento suffulta, in cuius centro seu medio, turricula ænea acuminata (nam ferrum rei effectum eo loco impediret) affixa est, quæ stilo aut cuspidi acutissimæ insidet, eoque hinc inde in æquilibrio volutur. atque vbi conquieuerit pars ea quæ lilij imagine inscripta est, & in qua ferramentum magnete con-

Digitized by Google

confricatum desinit, stabiliter Septentrioni obuoluitur, polumq; arcticum spectat, quocunque etiam contorto clauo nauis impellitur. producuntur autem in huius rotulæ circulo à centro ad circumferentiam æquali distantia duæ ac triginta lineæ, quæ & ventos & cœli cardines designant, terræque ac maris spatia portubus distincta commonstrant, si ad gradus ad quos terminant recurras, prout in figura quadrati nautici cap. 25. libri nostri de elementis videbis: atque numeraris reuolutisque clepsydris, aut vt nunc vsus est defluente arena, clepsammis quantum itineris emensum est, & quid emetiendum, quantoque interuallo à loco quo properant absint, exactissimè dinumerant ac metiuntur. Quòd regit, in hoc vtilissimo instrumento quadratóve nautico, acus est seu lingula tacta à magnete, qui eam dirigit ad polũ arcticum, tantæ subtilitatis & industriæ, vt summa cura sit ibi adhibenda, ne fallamur ob errorem eius. Error autem circa versoriam sex modis accidere potest, & totidem emendari potest. Docet Petrus de Medino in 6. lib. art. nauigatoriæ c. 1. In summa prospiciendum vt index cynosuræ, vel lingula, sit satis affricata magneti, ne virtus difflata sit, cui vitio lapidis magnetis admotio remedium adfert, idcoque magnetem nauita deferre secum debet optimum. Secundò cauendũ ne mucro vel hastula linguli deferens tortuosa sit, aciésve obtusa, sed recta & optimè quadrato consentiens. Item ne pyxis admittat aerem; rimísve scateat, ne exhaletur vis magnetis, addendum ne allio cæpísve proximetur, hæc enim magnetis vim cohibent, vt ait Ptolom. libr. 1. operis quadripartiti, cap. 4.

De nauium gubernaculo.

CAP. XI.

GVbernaculum paruum, in extremo nauis seu in puppi, tantas habet vires, vt ab exiguo temone tanta nauigij agatur moles: cuius rationem adfert Aristoteles, in quæstio. mechani. quæst. 5. atque quæst. 6. & de remorum vi, & cur palmulæ remotam nauem ita impellunt, & cur remiges qui in medio sunt, eam mouent maximè.

Digitized by Google

De tempestatum præcognitione & sedatione.

CAP. XII.

LAudat Typhin percelebrem Argo nauis nauclerum Apollonius Rhodius lib. 1. Argonautic. quod prænosceret tempestates maris & itinera, hoc modo:

Τῆφυς δ' Ἀγνιάδης, Σιφάεα κάλλιπε δῆμον
Θευπιέων, ἐσθλὸς μὲν ὀιομένοιον ἀοσσαλιῶσι
Κυμοτάλὸς δ' ἀρείης ἐσθλὸς δ' αἰθρηγενέτησι
Καὶ πλόον ἠελίῳ τε καὶ ἀστέρι πειρήσεσθαι.

Id est, Tiphys autem Agniades, Siphæum reliquit populum Thespiensium, egregius quidem turbatum prouidere fluctum maris lati, adeoque venti procellas simul nauigationem à Sole & astris coniectare. Pluuiarum quædam præsagia, & tempestatum, ex nubibus, dum ageremus de aere in lib. de elementis tradidimus: item & terræ motus Aratum in Phænomenis, Virgilium in Georgicis, & Plinium. Præsagiunt item maris sæuitiam, echini. Plinius lib. 9. c. 30. pluuias tempestates aere sereno stellæ scintillantes, & si illarum lumen subito obnubiletur, & arcus duplices cœli potissimum à meridie apparentes: nam si ab occidente, præsagiunt tonitrua cum leui pluuia: si ab oriente, serenum tempus. Luna recta quarto die magnam tempestatem indicat mari: si coronam circa se habeat, serenitatem: in plenilunio puta, serenum: rutila, ventos: nigra, imbres: in quinta luna, cornua obtusa pluuiam: erecta, ventos. Septentrionale cornu acuminatum, ex ea parte ventum præsagiunt, &c. vt apud Plin. lib. 18. cap. 35. Mare turbatum tranquillari putant oleo. Plin. li. 2. cap. 103. Narrat idem lib. 37. cap. 10. Chelonitidem gemmam, quæ sit aureis guttis, cum scarabeo deiectam in aquâ feruentem, tempestates auertere, & alia quæ glossopetra dicitur. ventos comprimi. Item tempestates abigi, muliere vel menstruosa, vel sine menstruis connudata, Plin. lib. 28. cap. 7. Si quando tempestas existit, imperiti nauigationum iubent ad terram cursum dirigere: at gubernator quàm longissimè in altum refugit. Nam in alto nauem perijsse cognitu rarissimum est. verum iuxta littora quæ sub promontorijs sunt naufragia cernuntur. Dion Prusæus Sophista libr. περὶ ἀπιστίας.

Digitized by Google

De ventorum obſeruatione.

CAP. XIII.

DE ventorum diuerſitate & naturis, diximus etiam lib. de elementis à capite 24. vſque ad cap. 32. Contra ventorum impetum, vela deprimuntur: quia quanto antemna ſublimior fuerit ab hypomochlio qui ſedes mali eſt, celerius feruntur nauigia, ſecundum Ariſt. in quæſtion. mechanic. q. 6. vt periculum immineat concitatis ventis, ne præceps feratur nauis in ſcopulos, vel ſubuertatur à ventis: aliter enim ars nautæ nihil contra hanc vim cœleſtem, vt explicat Plutarch. de tranquill. anim.

De obſeruandis in Sole, Luna, ſtellis, & Cœlo.

CAP. XIV.

HÆc nauta ſcire quoque, ſi peritus in arte eſſe velit nauigatoria, vbi ſit linea æquinoctialis, Solis declinationes ab æquinoctiali, meridiani altitudines & gradus, circulum zodiaci, horizontem, tropicos cancri & capricorni, polum arcticum ſeu ſeptentrionalem, polum antarcticum ſeu meridionalem, longitudinem & latitudinem cœli & terræ, parallelos, hemiſphærium, zenith, centrum, quæ omnia explicata inuenies in lib. noſtro de cœlo & mundo, vt de Lunæ coniunctione cum Sole, oppoſitione, quadratis, triangulis, & de cœlo, & aureo numero. Debet etiam præcipuè Septentriones vrſæ, id eſt, ſtellas ſeptem quæ in polo arctico, cognoſcere. Circa enim polum antarcticum, illæ intra 24. horas mouentur, inter has illa quæ proximior polo eſt, ex qua cum alijs duabus quæ in capite vrſæ ſunt, colligunt nautæ & poli & horizontis altitudinem, & horam noctis: prout praxis perpulchra eius eſt apud Petrum Garciam in lib. qui, *le pilotage*, dicitur, & apud Petr. de Medino lib. 5. de arte nauigat. c. 4. 5. 6. debet cognoſcere & alias ſtellas quæ pluuias ſuo ortu, & fæuitiam hyemis indicant, hyadas & arcturum, & ſimiles apud Aratum in Phænomenis.

De legibus nauticis.

CAP. XV.

DE illis non addam cum in iuris tractatione late de illis dicturi, ſi Deus voluerit, ſumus.

Digitized by Google

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XXVII.

In quo agitur de agricultura.

De agriculturæ origine & honore.

CAP. I.

PRimum opus, cui homo addictus fuit post peccatum, terræ cultura fuit. Genes. 3. vt qui noluisset cœlo potiri, terram in pœnam tribulos, & spinas producentem, excoleret, vt vesceretur pane suo in sudore vultus sui. vnde agricola semper vt sibi consulat, in suis laborat: aliena non appetit, lucrum magis quam honores sequitur, teste Aristot. 7. Polit. c. 4. Isq; tradit lib. 1. Polit. c. 5. hanc speciem acquisitionis videri à natura datam, nos à Deo impositam diximus & creatam, Eccles. c. 7. Sic Plato in epinomide hanc in œconomia retinet, laudatque maximè Xenophon in Oeconom. Cicero quoque 1. Offic. atque in Cato. nihil vberius homineque libero dignius, agricultura dixit, iustissima acquisitio Arist. 2. œcono. cap. 1. Vtà matre omnium magna & volente petitis alimentis & quæsitis, non ab inuitis vt per bellum: nec à nolente, vt per cauponariam & mercatoriam. Neque enim alia intentio agricolæ videtur quàm alimentorum quæ satis sint à terra accipiendi, vt notat Plato in Eutyphrone & Eutydemo. vt non mirum, si plures præstantirum ad agriculturam, veluti ad portum tranquillitatis, semotum ab omni ambitione & cupiditate, se receperint, vt Genes. 4. Esau. Genes. 25. Adam, Zacharias, & alij, Zachar. cap. 13. Plinius lib 18. cap. 3. vbertatis priscæ causam reddens ait, tunc manibus ipsorum imperatorum colebantur agri, vt fas est credere, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella: eademque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætius proueniunt, quoniam & curiosius fiunt. Sic 1. Regum lib. cap. 11. Saul rex sequebatur boues veniens de agro. Dixit agricolam Deum patrem Deus filius, Ioan. cap. 15. Erat & Ozias rex victoriis

cele

celeberrimus, agriculturæ deditus, 2. Paralip cap. 26. Antiquis in summa, agrum male colere, censorium probrum erat: atque, vt refert Cato, quem virum, bonum colonum dixissent, amplissimè eum laudasse existimabant: hinc & locupletes decebant, loci, hoc est, agri plenos, teste Plinio in prædicto lib. 18 cap. 3.

Quod agricultura sit ars, quid & eius principia. CAP. II.

PLato in Epinomide, artem non putat humanam agriculturam, sed eam sine arte, ab initio beneficio Dei fuisse aggressos homines: Xenophon autem in Oeconomic. artem artium vocat, omniumq; nutricem. Dixit & artem Philo quoque Iudæus lib. quod deterius potio insidie. & M. Varro lib. 1. de re rustic. cap. 3. Non modo, inquit, agricultura est ars, sed etiam necessaria ac magna: eaque est scientia, quæ docet quę sint in quoquo agro serenda, facienda, quæque terra perpetuo maximos reddat fructus. Eius principia sunt eadem quæ mundi, secundum Ennium, aqua, terra, aer, Sol, vt idem Varro lib 1. cap. 4.

Præcepta istius artis. CAP. III.

PRæcepta agriculturæ hæc erunt: bene colere, agri, aeris, aquæ, terræ, & industriæ habere rationem. Pallad. 1. de re rust. adiungat prudentiam rei facultatem impendendi, voluntatem agendi. Columella 1. de re rust. cap. 1. vt cognoscat agri vel loci qualitatem, quò idonea illi committat, ne impensam & operam aliter ludet: num ad villam, stabula, sationem, vineas idoneus: num calidus, frigidus, tepidus. Segetes meliores campestres vineæ collinæ, syluæ montanæ. Quædam pinguem glebam, quædam macram, quædam vliginosam, alia alterius generis solum desiderant. Modus in ædificando, ne fundus villam quærat, neque villa fundum. Plin. lib. 18. cap. 6. non est vertendum, sed arandum: vnumquodque opus rusticum suo tempore faciendum, singula suo tempore præparentur, serantur, colligantur. huicq; parti maximo erit iuuamento Palladij opus, quo distinguuntur, quę singulis mensibus facienda sunt, item Vergilij Georgic. lib. 1. vbi,

Quid faciat latas segetes, quæ sydera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris,
Semina quo iacienda modo, cultusq; locorum
Edocuit.

Digitized by Google

Et in 2. de vitibus, & olcis, & alijs arboribus. in 3. de animalibus rei rusticæ idoneis. & in 4 de apibus. De pecuaria etiam relatè Varro, lib. 2. de re rustica.

De agri cognitione. CAP. IV.

TErra agri, in triplici differentia: macra, pinguis, communis, Varro 1. cap. 9. apud Pallad. lib. 1. cap. 5. fœcunda vel infœcunda. Fœcundæ notæ, gleba putris, ferè nigra, rara, glutinosa; infœcundæ signa, alba, nuda, gleba: macer, sabulosa, sine admixtione terreni, creta sola, arenæ scalentes, ieiuna glarea aurosi pulueris, macies lapidosa, gustu salsa & amara, vliginosa, tophus arenosus, vallis nimium opaca & solida. Frumentosæ terræ notæ, quando nascitur ibi ebulum, pruanus syluestris, rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus syluestris pyrus, malusque Plin. lib. 18. c. 6.

De tribus generibus instrumentorum agriculturæ necessariis. CAP. V.

INstrumenta rei rusticæ, vocalia, semiuocalia, muta: vocalia, operarij, qui laborem ferre possint: Semiuocalia boues aratorij, non trimis minores viribus magnis: latæ frontis, amplis cornibus, & si fieri possit nigris, naribus simis, lato pectore, latis coxendicibus: sunt & asini & equi ad arandum, vbi leuior terra, vel ad fumum & onus gerendum: oues stercorandi causa. Canes noctu vigiles, die clausi & dormire assueti. Muta instrumenta, corbulæ, corbes, dolia, falcinæ, tribula: funes, tegetes: aratrum, quod constat stiua, ligno in qua concauitas ansa ἀλύκη cui stiua infigitur, furca cui iugum aptatur, vomere, id est, ferro quod scindit terram, cuius summitas nymphe: furca, incurua pars, cui subtenditur dauis & dentale, histoboo, id est, ligno quod ad boues peruenit, cuius apex circa iugum κορώνη, lorolato iugum continente, quo vtuntur cum in iugi foramen palum aut paxillum immittunt. Dehinc, sunt crates stercorariæ, clitellæ, sarcula, bidens, tridens, fecuris, palæ, rastrum, rastella, bipalia, pastina, ligones, falces, torcular, culei, ventilabrum seu vannum, occa, malleus, mortarium, pistillum, storea, cophiniq; corbes, & similia quæ villicum oportet habere certo suo loco quæque ruri disposita. Sunt & plaustra, constantia axibus, rostis, scalis, quibus tabulata, dehinc vtrinq; prominentibus alis, siue palis fixis.

SYN-

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XXVIII.

In quo agitur de Medicina.

Medicina quid, & morbus. CAP. I.

MEDICINA à medio dicta est: medium autem est, inter excessum & defectum. vnde apud Hippocratem dicitur deficientis adiectio, & ablatio superantis. atque in summa ea est; ad temperamentum deducens extrema excedentia, vel medium illud conseruans. Sic duo scopi medicinæ, curare & sanitatē tueri Galeno de sectis, & Aristot. lib. de iuuentu. & senectut. nec opus valentibus medico, Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5. hoc dum agit, ad morbū respicit, vel vt illum iugulet & arceat omnino, vel vt leniat aut iter ei intercipiat. Morbus, est contra propriam cuiusque naturam medij & temperamenti salubris, accidens, quod functionem naturalem prohibet. Ferè morbus à morte, quòd is sit monitor futuræ aliquando mortis & interitus, cùm videmus corpus hoc obnoxium tot corruptionibus & alterationibus. Max. Tyrio etiam, sermo. 23. Morbus nihil aliud est, quàm dissolutio quædam ac perturbatio fœderis, existens in corpore: ficut & sanitas est consentientis bene corporis consummatio quædam.

De distinctione Medicinæ, & Medicorum.
CAP. II.

QVia medicatio & hominum & animalium est aliorum, sic in medicina & medici distinguuntur, vt aliqui propriè ratione nobilioris subiecti medici dicantur, nempe qui subiectum habent hominem: alij autem qui curant animalia alia, veterinarij, & veterinaria medicina, quæ propriè de iumentis & mulis & alijs maioribus animalibus ad vehenda onera idoneis: quam & ad pecora extendit Colum. lib. 7. cap. 3. & nos etiam ad alia animantia, vt ad canes, aues, &c. Cæterum in corpore humano, cùm anima insit, morbi seu vitia in anima sicut in corpore, esse dicuntur, interdum in sola anima, interdum in corpore solo, interdum in vtroq;

Digitized by Google

ex compassione. Proinde medici quidam animæ, quidam corporis, quidam vtriusque partis erant: diuersiq; istis modi curandi, sicut obiectum diuersum. Spiritales spiritualibus pharmacis, vt plerunque & verbis, medentur animæ vitijs & passionibus: corporum medici, corporalibus: vtriusque partis vtrisque.

De medicina purè spirituali, & eius speciebus.

CAP. III.

MEdicina spiritualis, est quæ animi morbos emendat, cùm illa obsessa vitijs, non potest fungi naturali sua proprietate, nempè rationali, vel est quæ conseruat animam ne vitijs aut delictis, quæ morbi sunt, inficiatur. Huius medici sunt plures: in primis Deus optimus maximus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Diuinam medicinam exhibuit Deus dominus noster IESVS CHRISTVS. Sunt & legislatores seu nomothetæ: atque præceptores seu philosophi, & admonitores, & consolatores medici. De medico illo summo, non est quod multis agam: nam nomen ipsum, IESVS, nihil aliud est, quàm salus: quia ipse saluum fecit populum suum à peccatis, Matth. 1. Esai. 12. 17. 43. 62. Daniel. 6. Mich. cap. 7. Zachar. 9. Luc. 2. Ioan. 3. 1. Timot. 4. & 1. Ioan. 4. &c. Et Domini est salus Psal. 3. Esai. 49. Hier. 3. Atque finis fidei nostræ, hæc salus animarum nostrarum. 1. Petri 1. virtus nobis salutis, egressa ab illo torrente Dei, & ab aquis sacramentalib. & arboris fructu, qui in salutem omnium nationum, per agnum & Dominum crucifixum omnibus datus est, iuxta prophetiam Ezech. cap. 47. explicatam, cap. 22. Apocal. vnde D. August. contra 5. hæreses. Fusus est sanguis medici, & factus est medicamentum frenetici. Sic Clemens Alexand. lib. 1. pædagogiæ, cap. 2. Est pædagogus, inquit, noster verbum, scilicet filius Dei, qui præter naturales animæ affectiones, curat per admonitiones. Morborum enim corporis auxilium propriè vocatur medicina: quæ docetur, humana sapientia: verbum autem paternum, solus est humanarum ægritudinum, Pæonius medicus, & sanctus ægrotæ animæ incantator. Omitto referre reliqua quibus à sanctis patribus Deus dominus noster Iesus Christus, medicus dicitur. Satis enim constat, ipsum languores nostros tulisse, Esaiæ 53. & peccata multorum, Esai. cap. 53. Sicut per vnius hominis primi peccatum, mors, & morbi, & vt ait Horat. 1. car. od. 3.

Post

Post ignem aetherea domo
Subductum, macies, & nouae febrium
Turris incubuit cohors:
Semotique prius tarda necessitas,
Lethi, corripuit gradum.

Ita per vnum hominem & verum Deum, vita, & à morbis animæ & corporis curatio & salus, vt docet D. Paulus ad Rom. 5. & 8. Et virtus peccati, gratia Dei, 2. Colos. 15. Atque per eius meritum, per sacrosancta mysteria & sacramenta, veluti per medicinas, morbi ex peccatis contracti, ipsa scilicet peccata, remittuntur nobis reuelatis peccatorum vlceribus, & confessis, Matth. 3. & 26 Lucæ 7. & 24. Ioan. 1 ad Hebr. 1. & 10. Iacob. 5. & 1. Ioan. epistol. 2. Apocal. 1. &c. Huius sacrosanctæ medicinæ mysteria dispensant presbyteri & aliæ ecclesiasticæ personæ, prout cuique ordini tributum est: qui vt periti medici, pro modo vulneris, morbi & peccati detecti medicinam applicant. Itaque aliquando vt in corporali medicina mordicat & incidit remedium, timore & contritione aliquando resoluit, per lacrymas & admissi pœnitentiam: interdum macerat, ieiunijs, vigilijs, & similibus: aliquando iubet euomere & vacuare per confessionem, restitutionem, satisfactionem, &c. aliquando impinguat, clementia, dulcedine, benignitate, consolatione: aliquando abstergit & corrodit, correctione, & afflictione. Atque quod valdè timendum est, aliquando inefficax est & impotens medicina, non ratione suiipsius, siquidem meritum passionis Christi per se efficax est, non ad redemptionem quidem tantum istius mundi vniuersi, sed & ad aliorum infinitorum salutem, si plures essent: verum inefficacia ex parte ægroti & peccantis est. Cuiusmodi morbi sunt, animæ desperatio, præsumptio, obstinatio, & similia, vt rectè de his Hieremias dixerit. cap. 46. Frustà multiplicabis medicamina, sanitas non erit tibi. Et D. Ioan. 1. epist. cap. 5. est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Verum vt ait Ouid 1. Metamorph. Tunc

Cuncta prius tentanda, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Quamobrem & incorrigibiles excõmunicationis postremo mucrone feriuntur, ne alios inficiant tabe. Neque tamen quia omnes ægri non conualescunt, idcirco nulla medicina est, Cic. 2. de natur. Deo.

De

De Medicis aliis pathematum & morum.

CAP. IV.

OMnes perturbationes animi graues sunt, concitatæ eum, dimouentesque ab ingenio sanitatemque pristinam, vt ait Philo Iudæus, lib. de Decalog. Et Phallaris graniſſimas ægritudines animi dixit, vt non nisi morte curari possent. Sic enim scribit Archiboo epist. 1. σώματος μὲν ἀῤῥωστίας θεραπεύει τέχνη, ψυχῆς δὲ νόσον ἰατρὸς ἰάτρευ θάνατος, id est, corporis ægritudinem curat ars: aut animæ morbum, medicum mors curat. Cæterum non omnes eadem senserunt, sed mederi morbis animæ philosophia probarunt. Atque ideo medicinæ soror dicitur philosophia à Q. Sept. Tertull. lib. de anima, in princ. à præceptoribus itaque & ipsa philosophia, animi puerorũ & hominum curantur à vitijs, quæ impediunt rationis & veri hominis functiones, velut, vt Horatianis versibus loquar, lib. 1. Epistol.

Feruet auaritia, miserâq; cupidine pectus.
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter purò lecta poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator:
Nemo adeo ferus est, vt non mitescere possit,
Si modò cultura patientem præbeat aurem.

Plato in Phædro medendi artis atque dicendi, eandem ferè esse rationem tradit, & animæ per rationes, legitimasq; institutiones, persuasionem affatim virtutemque adhiberi. Cic. 3. Tusculan. Philosophiæ remedium aduersus vitia, medicinæ facit simile, dicitq; vitia ægritudinem. Sic Philip. 2. vt quidam, inquit, morbo aliquo & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, fascinorosi, auari, veræ laudis gustum non sentiunt. Max. Tyrius sermo. 12. epulas dixit sermonum saniorum, earumque salubritatem, à quibus Socrates, Plato, Xenophon, Æschines sanitatem acceperunt: timere animum hominis, inuidere, dolere, & aliis multis affectionibus vrgeri, vt necesse sit recurrere ad animi medicum quem Deum præcipuum ponit. & serm. 28. in hac vita, animum multis morbis ex ingurgitatione terrenorum affici docet. Et Æschylus in Promet. vincto scribit, quod λόγοι dicuntur ἰατροὶ ὀργῆς νοσούσης, Morbi iracundiæ,

Digitized by Google

diæ, sermones medici. Menander quoque λυπῆς ἰατρὸς ἐστιν ἀνθρώπῳ λόγος, id est, ægræ medela mentis, est oratio. Et Clem. Alex. lib. 1. Pædag cap. 2. Medicina, vt ait Democritus, medetur morbis corporis: sapientia autem liberat animam à perturbationibus.

De legislatoribus. CAP. V.

CIc. Philip. 8. & in Vatinium, à medicina arguit ad administrationem Reip. vt sicut illa membra putrida alijs nocentia tollit, ne alijs nocent sanis: sic & mali tollendi sint, si rempub. saluam esse velimus. Et respub. certè omnis, & ciuitas, instar corporis humani est, sicut docuit populum Agrippa Menenius apud Dionys. Halicar. lib. 6. Magnus quoque Tyrius, sermone philosophico 37. docet animi morbos difficulter à lege sanari, quòd per eos ad legis contemptum perueniatur: quamobrem legib. Deum suppetias ferre, & ideò illum animum, odiosè repellere.

De medicina corporis humani, num ars: & de tribus gradibus eius, & medicorum. CAP. VI.

MEdicina cuiuscunque ordinis sit, siue præseruatrix, siue conseruatrix, siue restauratrix sanitatis, duplici modo inuenta experientia & ratione. Galen. in 1. aphoris. Experientia tamen præcipuum principium, vt idem ait in introductorio cap. 2. additæ sunt postea propositiones ex philosophia, & aliud ex alio ratiocinatione erutum, factaq; ars præceptis ex obseruationibus compositis, cum legitima rationis inquisitione. Sicq; ars dicta ab Hippocrate, in prin. dier. decreto de natura homin. & alibi à Galen. lib. de arte medici. ab Auerroe in 1. eius lib. contento. & lib. 1. collectan. & 2. collect. cap. 3. Disputat & Cardan. lib. 1. contradict. 5. medicor. tract. 5. contradict. 5. & Aurel. Cornel. Celsus in prologo medicinæ. Et quia non statim, ars cuiuscunque generis sit, perfecta fuit, neque omnes quamuis eiusdem artis, perfectè eadem tenent: idcirco & artificij eiusdem contingit semper diuersos esse gradus artificum, & inter illos quandā esse differentiam. Quamobrem & in medicina tres gradus constituemus cognitionis: in primo & inferiore ponemus scilicet quos vocant empeiricos, qui ab experientia ad similia curanda ducuntur, citra morbi & causæ eius notitiam,

nec

Digitized by Google

nec medicaminis quod iuuat ratiocinationem habentes, similibus similia conferentes, ex particularibus experimentis, regulam constituunt curationis generalem. Meminit de his Celsus in prologo. Galen. lib. 7. & 13. meden. Ex quibus nati videntur dogmatici seu methodici dicti, quos in secundo gradu ponimus, ex effectibus regulas constituentes generales, non ab experimentis singularibus, vt empeirici, sed ex communi indicatione principij. In tertio gradu autem ponimus perfectos medicos, nempe rationales seu logicos, qui quidem nec experimenta, nec methodum contemnunt, imò valdè amplectuntur, sed ea ad rationem & causas vnde procedant tradunt: & ex causis & ratiocinatione & experientia aliorum, ad aliorum morborum cognitionem & curam perueniunt: Et de illis pauca dicamus.

Quæ debeat præscire optimus medicus.

CAP. VII.

QVia vbi desinit physica, ibi medicus incipit: coniunctio physices & medicinæ erit necessaria. Proinde medicus antequam ad subiectam sibi materiam, corpus & temperamentum scilicet hominis, veniat, cogitur præscire cum physico elementa esse quatuor, ex quibus omnia perfecta corpora, quale hominis, componuntur: ignem calidum & siccum, aerem humidum & calidum, duo leuia: aquam humidam & frigidam, terram frigidam & siccam, alia duo grauia. Dehinc ex illis fieri quatuor qualitates tangibiles, calidum quod eiusdem naturæ congregat, & diuersæ segregat: frigidum, quod dissimilia congregat: humidum & siccum. Tertiò, hinc progreditur ad mixtionem eorum: vnde temperamentum qualitatum fit in aliqua specie, vel in toto eius corpore, vel in aliqua parte, & hinc facilè ad temperatū descendet si compositio lædatur, si soluatur, si corpus vel pars vel membrū calidius, siccius, humidius, frigidius solito, vel præter naturam compositi: tunc enim quandā in elementis cognoscit seditionem: quæ si non componatur aut refrenetur, conijcit adfore corporis detrimentū, vel magnum, vel minus, prout à pace & concordia & ab imposita temperati lege recesserint, & ex prædominanti & dissidente qualitate, iam præuidet vtcunque causam dissidij. adijcit posteà considerationem quatuor humorum, qui in corpore humano sunt, quique nisi ex prædictorum elementorum qualitatibus dignosci possent: nam bilis flaua, igni, calida & humida, sanguis

Digitized by Google

sanguis aeri respondet: pituita aquæ: atra bilis terræ. Quos postea considerat vt naturales & non naturales, per se & per accidens, & alios similes excrementorum loco foras extra corpus mittendos: quales pituita narium, aquosa, mucosa, vitrea, gypsea, vrinam, sudores, deiectiones, excrementa cutis. Deinceps considerat per partes corpus, & per membra facultates, actiones, spiritus. Atque ita suo subiecto corporis cognito, transfert cogitationem ad ea quæ hoc corpus conseruare sanum, quæve lædere possunt extrinsecus, & aliundè, quàm ex harmonia & dissidentia intrinseca: considerat itaq; aerem ambientem cibum, potum, quietem, somnum, vigiliam, repletionem, inanitionem, animi affectus: quæ nos in quinque contraximus morborum causas: nam eadem considerantur & pro sanitate confirmanda, & pro morborum causis dignoscendis. Quartò postquam hæc nouit generaliter, peruenit ad rem propius, nempe ad indiuiduum cõsiderandum, in quo obseruat morbum cuiusmodi sit, causas & symptomata. Et ita 5. ratiocinatur apud se, ex præteritorum cognitione, præsentium inspectione, futurorumq; præsagio quid sibi de hoc morbo vel corpore præsenti conseruando, videatur: hic crises, & dies decretorios obseruat, si curabilem ægritudinem videat: postremo loco, à ratiocinatione ad factum venit & incipit opem adferre: vel ex victus præscriptione seu dieta, vel pharmacis, vel manu ipsa: in dieta, habet ministros coquos: in pharmacis, seplasiarios, herbarios, pharmacopolas: in manu, chirurgos: si mortem inferat, vespillones. Mallem ego expertis credere, quàm bene ratiocinantib. Neque satis laudare possum institutum Babyloniorum, qui nullos habebant professione medicos, sed suos ægrotos in forum efferebant, vt viri qui eos adirent consilium darent, hortarenturque ad ea, quæ ipsi faciendo effugissent similem morbum, aut alium nouissent effugisse: nec fas erat, quenquam ægrotum silentio prætcrire: vt ait Herod in 3. Strab. in 16. Atq; eundem morem seruatum in Hispania apud Basteianos, & apud Ægyptios, idem Strab. tradit, lib. 3. quamuis postea Ægyptijs singulorum morborum facti fuerint singuli medici, teste Herod. in 2. Refert autem Suidas, dum de Ezechia agit, olim fuisse in vestibulo templi Salomonis librum remediorum cuiusuis morbi, incisum, quem renulsit Ezechias rex Hierosolymorum, quòd populus neglecto Deo, nec inuocato, sanationem malorum inde peteret.

Partes

Partes corporis humani, & morbi earum, & primùm de capite.

CAP. VIII.

PRima & nobilior pars corporis humani caput est: ineo exteriores & interiores partes: exteriores,

Frons quæ sola hominis est, vt facies, de quibus Arist. 1. de histor. animal. capp. 8. 9. 10. 11.

Cranium cutis, cuius morbi furfures fissuræ acrocores. De capite luxato Celsus, lib. 8. cap 12. Sunt & morbi in capite, turbercula, ganglia, melicerides, atheromata, steatoma, de quorum cura Celsus, lib. 7. ca. 6. & de caluariæ & maxillarum curatione, lib. 8 cap. 4. & 7 porrigo seu squamulæ capitis, de quibus Celsus, lib. 6. cap. 2.

Synciput,

Tempora,

Vertex,

Occiput,

Ceruix & eius tendones, collum enim & ceruicem, capitis partes dicit Aristot. 4. de partib. animal. cap. 10.

Pili, quorum morbi alopecia, ex vitio cutis, casus capillorum, caluicium, de quorum cura Celsus, lib. 6. c. 2. 3. 4.

Interiores capitis partes,

Cerebrum, habens & nates, vermem, infundibulum. Sine vena & sanguine, frigidum & humidum. Aristot. de historia animal. cap. 16. & Galen. lib. 8. de vsu part. cap. 10. & 11. & sequ.

Meninx pia mater χοροειδὴς, velum vniuersi cerebri.

Meninx crassa, velans piam,

Pericranion, membrana caluariam contegens.

Rete mirabile.

Morbi ex cerebro, soda, frigida & calida, dolor capitis, vsq; ad tempora, vide Galen. 3. de locis affect. cap. 9. & lib. 2. de compositione pharm. secundum locos, vocatque cephalalgiam & cephaleam: accidit & hemicrania, scotomia, seu vertigo, vigilia nimia, quæ tendit ad phrenesim: phrenesis, quæ mentis læsio, vide Galen. 5. interiorum cap. 4. lethargia, epilepsia, apoplexia, paralysis, spasmus: stupor, de quibus Galen. 5. de accidentib. cap. 2. & de tortura Auicen. 3. par. tertij cap. de tortura. *Melancholia* sanguinea. *Mania*, diminutio memoriæ, in qua pulchræ sunt quæstiones, num cerebrum

cerebrum apostema recipiat, apud Rasim. 1. commentat. apud Serapionem in Breuiario ca. 1 Conciliatorē differeat. si. Galen. in Therapeutica cap. de apostemate capitis, de phlegmone & herisipela. Sunt & capitis defluxiones, catarrhus, vnde decidente in stomachum fluxione, nausea, tussis: in pulmonem, raucedo cum tussi; si in guttur coriza: si in olatorium, brancus, de quibus Auicen. in 5. parte tertij, in rincipio cap de catarrho. De morbis his & cura Galen. oprijs lib Hippocrat lib. de passionib. interioribus, Iason Pratensis, Zurzeus medicus, volumine proprio de cerebri morbis, Anton. Guaynerius Papiensis in sua practica, Mesue partit 1 sectione primæ, de cura morbor. Valescus de Tharanta, lib. 1. pract. medicinæ, quæ Philonium dicitur, Almansor in nono. & commentarij eiusdem Marci Gattinariæ, Ioannis Matthæi de Gradibus, Ioan. Arculani. Qui & de sequentibus morbis, ne reperere citationes oporteat, tractant. de quibusdam & Celsus lib. 3. cap. penult. & fin. & de tribus insaniæ generibus, lib. 3. cap. 18.

De Oculo. CAP. IX.

IN facie, oculus: in oculo, albugo, iris: intra pupilla palpebris tegitur: palpebræ iuxta frontem habent supercilia. Fimbriant palpebras tharsi, hos cilia. Iuxta nasum, anguli duo oculorum, hirci, & alij iuxta tempora: sunt oculis tunicæ anteriores, coniunctiua, cornea, vuea, aranea, posteriores, sclirotica, secundina, retina, humores inter has tunicas, vitreus, crystallinus, albugineus. De quibus tunicis & humoribus, latè Matthæus de Gradibus, in nonum Almansoris, cap. 15. Hippocr. lib. de locis in homine ponit tunicas tres: Galenus in medico 4. Sed in 10. de vsu partium, septem & enumerat. cap 2. in loide. Oculorum morbi, ophthalmia, lippitudo, dolores, vulnera, vlcera, scabies, vngula, lacrymæ, apostema fistulosum in angulo oculi, pupillæ dilatio, noctis noctilopa, cùm post solis occasum non vident: debilitas visus, casus palpebrarum, hordeolum seu chrithe: in pupillis palpebrarum, pediculi: chalasia, enchantis, tuberculum, ancyloblepharos, ægylopa, fistula, pili irritantes oculum, logophthalmos, ectropion, staphyloma, claui oculorum: suffusio, paralysis, caligatio, pustulæ, carbunculi, scabrities. De morbis oculorum & medicamine vltra prædictos authores crassicos, in Rasim ad Almansorem, Celsus lib 6. cap. 6. & sequent. Galen. toto lib. 4. de composit. medic. secun-

Digitized by Google

dum locos. Celsus lib. 6. cap. 7. & seq. Quintus Serenus in medicina. Extat & liber eximius Galeni, de oculis, tom. 6. vbi & de artificio eorum, morbis, & cura.

De Auribus, & earum morbis & cura. CAP. X.

AVres à temporibus, habent extra alas, est post xyster, & miciculus, conchula, cauum auris: foramen auditorii, in medio conchulæ: morbi harum, dolor, bother, apostema, sonitus, tinnitus, tonitru, debilitas auditus, vlcera, vermes, ingressio alicuius in aurem, parotides. De aurium & narium morbis Galen. libro 3. de compos. secundum locos. Celsus lib. 8. cap. 6. & lib. 6. cap. 7. & 16. Qu. Serenus.

De Naso, & morbis eius. CAP. XI.

NAsus habet nares, pinnulas seu alas, interseptum quod eas discriminat. Morbi, fætor narium, fluxus sanguinis, debilitas vel permutatio odoratus, apostemata, vulnera, polypus, sternutamentum, de quibus proximè citati authores. Et Celsus lib. 6. cap. 8.

De Ore. CAP. XII.

OS habet labia extra: intra, linguam, palatum, gingiuas, dentes. Morbi, distorsio, scissura labiorum, dolor, agitatio, tremor, commotio, corrosio, congelatio, perforatio, vermes, coloris corruptio, generatio dentium, apostemata, vulnera, & vlcera gingiuarũ, tonsillæ, inflammationes, aphthæ, parodontides, tubercula, apostemata & vlcera linguæ, mollificatio, spasmus eiusdem, alcola, vel prauæ pustulæ oris, fætor, dolor eiusdem, cancer, vua. De dentium morbis Galen. lib. 8. de compos. secund. locos. Celsus lib. 6. cap. 9. 10. 11. 12. 13. De morbis oris Galen. lib. 6. de compos. medic. secundum locos.

De Gutture & collo. CAP. XIII.

EOrum partes sunt, tonsillæ circa radices linguæ: epiglottis qua tegitur aspera & reseratur arteria: vua seu gurgulio: columella in extremitate palati super fauces pendens: hyoides os, forma Λ. ex radice linguæ fauces, seu φάρυγξ, seu fistula spiritualis, & arteria postrema. Trachea arteria seu canna pulmonis, cuius caput λάρυγξ διὰ φαγὸν, meatus quo cibus in stomachum descendit. Aphris meri, iugulum.

Ægritu-

Digitized by Google

Ægritudines horum, strangulatio, apostema: vuæ ægritudines, apostema duarum amygdalarum, schinatia gutturis, raucedo vocis. De quibus Auicen. 9 parte tertij Galen. 4. Interio. cap. 3. de iuguli curatione, Celsus lib. 8. c. 8. de vua, lib. 7. cap. 14 de ceruicis & faucium morbis, lib. 4. c. 3. & 4.

De Facie. CAP. XIV.

FAcies, superiores partes frontis, nasi, oris, maxillarum, aurium, menti complectitur. Morbi illius varij. tumores in cute, & fiscosi, & in mento vua, impetigo, furunculi, quæ & in alijs corporis in cute partib. oriri possunt. De his Galen. lib. 5. de compos. secundum locos.

De Cutis morbis. CAP. XV.

CArbunculus, carcinoma thereoma, sacer ignis, chironeum vlcus, scruma, furunculus phyma, phygethlon, fistulæ, melicera, verrucæ, acrocordones, clauus, thymia, mirmecia, genera pustularum, vt exanthemata, liuida, pallida, nigra, phlyctæna, epinctides, scabiei species, serpens, cum sanie, cum pruritu, scabies agria: quatuor species impetiginis, scabiosa, bullulata, reuiuiscens, squammulata, nigra, item papulæ: vitiliginis quoque species, alphos seu alba, mela seu vmbrosa, & leuca albida. De quorum cura Celsus, lib. 5. cap. fin. dehinc vari, lenticulæ, ephelides, de quorum cura Celsus, lib. 6. cap. 5.

Thoracis partes externæ. CAP. XVI.

PArtes externæ thoracis sunt humeri, clauiculæ, iuguli, costæ, latus, pectus, dimidium eius pectoris, os sterno: subtus, abdomen, hypochondria, seu subcartilagia illa: sub lateribus inania vmbilicus, sumen, pubes. Intra thoracem, mediastinum, membrana pectus discriminans, regio costarum, latera, pulmo, seu ventilabrum, tracheæ arteriæ coniuncta particula: cor seu καρδία in medio pectore: capsula cordis, seu περικάρδιον: septum transuersum, diaphragma seu membrana dura, spiritualia membra à nutritiuis diuidens. Pulmonis morbi, asthma, tussis, sicca & humida: fluxus sanguinis, pleiresis, ex phlegmate putrefacto contra extremitates costarum terminatarum in pectore: phthisis. Cordis morbi debilitas, pulsus, tremor, syncopis, de quibus Francisc. Pedemontius in primum Mesuæ.

De Ventre. CAP. XVII.

PArtes eius, ventriculus, vbi continentur & concoquuntur cibi, siue stomachus: hostiolum eius ad intestina, *piloron*: hepar, in dextro latere: fel, sacculus bilis concauo hepatis annexus: splen, à sinistris ventriculo adhærens, sanguinis sentina: omentum, seu epiploon, & Aphris zirbus, pingue inuoluens intestina & ventriculum: mesenterion, glandulosa caro, intestina vinciens & dorso connectens. Intestina sub ventriculo seu stomacho, hoc ordine sunt, primùm à ventriculo emphysis, 2. ieiunium, 3. tenue, 4. cæcum, 5. colon, 6. rectum ad anum descendens vnico contextu, sequitur peritonæum, pellicula ventrem vniuersum inuoluens, Arabibus sipahch: dehinc renes in vtroque latere lumbis adhærentes: vesica sacculus vrinam excernens, per medium ureticarum venarum à renibus in vesicam permeantium. P. Aponus commentator Mesuæ, membrorum nutritionis morbos ait, dolorem, stomachi indigestionem, quæ est mater communis omnium ægritudinum, vomitum exuberantia in quantitate vel qualitate cibi: singultum, vel ab stomacho ex nimio flegmate, vel ab hepate, ex morbo vesicæ & renum: sitim, appetitus deiectionem, appetitum caninum, seu insatiabilem, opilationem hepatis, opilationem splenis: hydropisim, seu aquam intercutem ex indigestione sanguinis ab hepate: dolorem ventris. De quibus morbis & de cura eorum, videndus Pedemontanus in Mesuen 3. part. sect. 1. Rasis lib. 9. & eius commentarij. Celsus de stomachi affect. Galenus lib. 8. de composit. medic. secund. loc. & de splene lib. 9. & ibi de colicis, iliacis, dysentericis, lientericis, &c. Intestinorũ morbi, iliaca, colica, vermes, ascarides, lumbrici, de quibus Hieron. Gabuncinus lib de lumbricis aluum occupantib. & Arist. de Vermib. his lib. 5. de Nat. animal. c. 9.

De Pudendis. CAP. XVIII.

COles, eius partes, glans, præputium, futura, taurus, testes, & quod eos continet scrotum: sinus in mulierum pudendis, pilosa pars: vulua, alæ quæ sinum ambiunt, colliculum, seu *νυμφὴ* caruncula inter alas, anus, annulus seu fibula, qua fæces ejiciuntur. Morbi pudendorum mulierum exitus matricis, fluxus & retentio menstruorum, regadia seu scissura matricis: apostemata, cancri, præfocatio matricis, mola. Exterius, herniarum species rupturæ inguinorum, ramo-

Digitized by Google

ramex, priapismus, glandulæ, de quibus Celsus lib. 7. & 6. in fine. De morbis pudendorum, vrinæ, sedis, natium, Galen. lib. 10. de Composit. secund loc.

Dorsi partes. CAP. XIX.

SCapulæ, spina, lumbi, extat liber Galeni, & de rerum dignotione & medicatione tomo 6. operum.

Manuum partes. CAP. XX.

BRachium, cubitus, brachiale, metacarpum, summa manus, vola, hypothenar, pecten, palma: digiti, pollex, index, medius, medicus, minimus. Suot his chiragræ, articulares morbi, inflationes, tubera, & similia cuti accidentia.

Partes coxarum, crurum & pedum. CAP. XXI.

COxis, vtraque sacri ossis parte ischios, coxarū compago σφαιρώματα, ossium coxarum conuexitates, nates carnosæ in coxis: posteà femora, à coxis: crura à coxis, ad extremas partes genua, vbi femora committuntur cruribus, poplites genibus opponuntur. Tibia, in anteriori parte crea, in posteriori sura: talus, postrema tibiæ pars: pes sub talo, cuius partes, calx, tarsos, pedion, seu planities, concauū subplanitiæ: planta qua solum contingimus, pecten post concauum assurgens iuxta digitos: digiti, in manibus chiragre, in coxis ischiades: in pedibus, potissimùm in calcaneo & planta pedis, podagra: in articulis arthetica, serpigo & reliqui morbi, de quibus Vitalis de Furno lib. de Diuers. remed. cap 138. & 137. & alibi. Potest & in his, sicut in alijs partibus ossis, luxatio esse & fractio, de quibus Celsus lib. 8. Galen. in Chirurgicis.

De alijs partibus. CAP. XXII.

OMitto hic recensere alias quodammodo partes, neruos, musculos, venas, arterias, spiritus, quæ omnia Medico cognita esse debent: de quibus alibi dum de animalibus.

De Morborum causis. CAP. XXIII.

PRobus Medicus, qui ex arte curat, maximum fecerit, & possit consequi morborum causas & origines, vt eò restituat naturam, quam læsam videt, vnde necessit, & remedia conuenientia adferat. Itaque mihi videntur quinque causæ morborū in summa esse: 1. Dei voluntas: 2. animus. 3. ac

Digitized by Google

4. alimenta. 5. motus. Nec sum ignarus alio modo Medicos tradere sex causas alterare corpus nostrum extrinsecus, apud Galen. in Isagog. & lib. de Salubribus, & comment. 2. in Hippocr. de Humana natura: eas tamen & ad has contrari, & alias addidi. Diuinitus & supernaturali causa, ob peccata & scelera hominum à Deo in vindictam immittuntur morbi quorum ignorantur à Medicis sæpius cura & causa medica. Qui delinquit in conspectu eius qui fecit eum, incidet in manus Medici. Eccles. capite 38 Et Dominus noster Iesus Christus in Euangelio D. Ioan. cap. 5. Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne peius tibi contingat. Misit Dominus vlcera & vesicas turgentes in Ægyptios contumaces, Exod. capite 9. & 1. Reg 5. percussit Dominus Philisthæos detinentes arcam fœderis, in secretiore parte natum & Herodem phtiriasi, cum non daret gloriam Deo, Act. 12 Immisit Deus pestem ob peccatum Dauid, quod numerasset populum, 2. Reg. 24. Sic dextra Hieroboam subito exaruit, quod Dei Propheram iussisset apprehendi, 3. Reg. 13. Lepra Naami adhæsit Giezi, ob eius peccatum & posteris eius, 4. Reg 5. Oziæ Regi statim orta lepra in fronte, quod sibi vsurpasset officium Sacerdotis in adolendo incenso, 2. Paralip. cap. 26, & Maria soror Mosis apparuit è vestigio leprosa, ob murmurationem in Mosen, Num. 12. vnde factus mutus & paralyticus Heliodorus expolians Templum sanctum, 2. Machab. cap. 3, quàm à Deo ab eodē & squamæ oculis D. Pauli, Act cap. 9. & cœcitas Elimæ magi, Act. 13. hinc mutus Zacharias, cap. 1. Lucæ. Mittuntur & ægritudines in probationem piorum ad exemplum aliorum: sicuti percussus Iob plaga magna, vt testa raderet saniem, Iob capite 2. Tobias cœcus factus, capite 2. Tob. Datus stimulus carnis D. Paulo qui illum colaphizaret, 2. Corinth. cap. 12. Sed hoc confessi sunt principes medicinæ à Deo (vocabant ipsi deos) immitti morbos, nec ab alijs quam ab ijsdem petenda auxilia, vt Hippocr. lib. de Insomn. lib. de Probitate honestate que, Celsus in prologo suæ medicinæ, & Homerus de Peste in 1. Iliad. Quamobrem & medicinam à Deo pendere & salutis potestatem, vt quando illi libuerit, possit cōferre, nemo ambiget. Sicut ex prædictis sacris exemplis, Maria soror Mosis, Hieroboam, Heliodorus, Paulus, Zacharias conuersi ad Dominum, sanati sunt, & Tobias, & Iob, & Ezechias, 4. Reg. 20. cap & Esaiæ 38 D. Iacobus hunc modum medicinæ orationem ad Deum dicit, vt oratio fidei sanet infirmum, Epist. c. 5.

Exhi-

Digitized by Google

Exhibuique sufficiens Deus Dominus documentum, cum nobiscum conuersatus, tot ægros sanauit, mortuos suscitauit, & incurabiles morbos verbo solo curauit, vt passim in libris Euangelij legitur? sicut & dedit potestatem curandi omnes infirmitates Apostolis, fidelibusq; Christianis in nomine suo, Matth. 10. Marc. 3. & 16. Act. 5. & 28. Lucæ. 10.

Immitti morbos permissiuè à Deo per Angelos malos, & de cura eorum, & cautione Christiana, & incantationibus.

CAP. XXIV.

MOrbos quoq; immitti posse à dæmonibus, nemo ambigit ex Dei permissione, vel iussu: sunt enim satellites & carnifices vindictæ iustæ Dei, vt Psal. 77. Misit Deus, inquit, in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per angelos malos: & angeli mali Iob affligebant, colaphizabant D. Paulum, diucxabant lunaticos, & furiosum, quos curauit Deus, Matth. 4. & 8. Luc. 4. & 11. Refert & D. Luc. cap. 13. liberatam ab infirmitatis spiritu per Deum, quam Satanas retinuisset ligatam illa infirmitate 18. annos. Omitto quomodo turbare possit spiritus nequam crasim corporis, suggerere imaginationi tristitiam, vel passiones, ex quibus corpus immutatur: omitto excantationes, veneficia, maleficia, de quibus in magia, & similia exploratum enim puto nisi Deo quis se commiserit, semper insidias quemlibet dæmonum experiri, vtpotè hostium humanæ naturæ. Non tamen ad eorundem dæmonum opem recurrendum, nec maleficijs maleficia soluenda: siquidem hoc esset maiorem potestatem dæmonibus in se tribuere, & viam ad maiora audeanda illis sternere: sed succidenda causa morbi, nempe peccatum, & recurrendum ad Deum optimum maximum, vt reconciliati illius misericordiæ ipse potestatem, quam Sathana dedit, reuocet, & eum longiùs religet: non secus ac Asmodæum, quem post fusam, & exanditam orationem Saræ vxoris Tobiæ iunioris, religauit in deserto per Angelum Raphaelem, Tobiæ cap. 3. & 8. Sicut & legionem dæmonum à dæmonico expulsam, in porcos relegauit, Matth. 8. Marci 5. Lucæ 8. prohibet Deus huiusmodi magorum superstitiones, characteres, & consultationes diuinorum, Leuitici capite 18. & 19. & 20. & Deuteron. capite 18. grauiterque iratus refertur apud

Digitized by Google

Ochoſiam, quòd miſiſſet conſultum Beelzebub idolum Accaron, num de infirmitate ſua conualeſcere poſſet, & ideo mortuum. Sunt remedia eccleſiaſtica, quæ aduerſus dæmonum impoſturas, Dei auxilio pollent, & dæmones fugant, multaque magis eorum opera diſſoluunt: Sunt exorciſtæ, de quibus in perſonis eccleſiaſticis Deo fauente in compendio iuris dicemus: prodeſt ſola inuocatio nominis IESV CHRISTI, quam dæmones, vt victoris recordationem timent, teſte Iuſtino, in 1. Triphon. & Apoll. 1. Orig. 1. contra Celſ. Tertull. in apolog. cap. 37. lib. de anima. lib. de ſpecta. lib. de idolo. vanit. & alibi, Lactant. lib. 2. cap. 6. lib. 4. cap. 27. & alibi. Athanaſ. lib. de incarnat. verb. & alibi. Eſt & ſignum crucis impoſitum amuletum contra dæmones, vt ait Cyprian. lib de paſſio. Dom. D. Martial. epiſt. ad Bunlig. cap. 8. D. Athan. lib. de diuerſ. quæſtion. q. 15. & 26. vbi ratio, & alia apud D. Auguſt. in ſermo. 1. in vigil. pentecoſt. Extat integra homilia D. Chryſ. in 1. tomo. De vi ſigni crucis in exercitu & malorum, & morborum, Origen. lib. 6. in epiſt. ad Roman. Et rurſum Origen. lib. 3. in Iob ſcribit primam eccleſiam aduerſam venena, feras, beſtias, monſtra, & cætera pericula hac crucis armatura vſos, expreſsè D. Athanaſius lib de humanitate verbi cap. 5. & contra magica & dæmones, & morbos ſigni crucis impreſſionem mirificam vim habere, tradit: ita illo vſus Gregorius Neocæſarienſis, vt ſcriptum in eius vita: ita D. Antonius, teſte Athanaſio: Hilario teſte Hieron. Ioſephus confeſſor, teſte Epiphanio lib. 1. tom. 2. hæreſ. 30. Marcellus Appamienſis, teſte Theodori. lib. 5. cap. 2. vterque Macharius teſte Palladio. Omitto Donatum in Epiro epiſcopum, qui draconem ingentem, ſigno crucis ei oppoſito in aere, occidit, vt narrat Nicephor. lib. 12. capite 45. Sozomenes lib. 9. capite 46. Matet quoque Macrinæ ſororis Baſilij, tumores pectoris in ea, hoc ſigno diſpulit: vt teſtis Gregorius Niſſenus, in vita Macrinæ. Prætereo reliqua ſingularia exempla, ſedeo ad conſenſum omnium piorum patrum, fugare crucis ſignum dæmones, & morbos, & actiones illorum & venetficia: teſtisque erit D. Cyrillus Hieroſolim. archiepiſcopus catech. 4. & 13. & 15. atque D. Ambroſ. ſermo 55 tomo 3. Crucem ſimilem dixit malo nauis, cui ſe alligari iuſſit Vlyſſes, ne ſyrenes in illum aliquid molirentur. quæ illiciebant nautas cum magno vitæ periculo ad ſe declinare. Crucis quoque myſterium, expreſſum in ſerpente Moſaico, æneo

meo & in eius ligno, in quem aspicientes, curabantur à morbis & ictibus venenatis. Num. 21. & Ioan. cap. 3. Quamobrem Tertullianus grauissimus author, libro de Coron. milit. iisdem verbis sic ait, Ad omnem progressum ex consuetudine Ecclesiæ atque promotum ad omnem aditum, exitum, vestitum, & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad limina, ad cubilia, ad sedilia, quæcunq; nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Sunt alia cum istis remedia Christiana, vt aqua lustralis, de cuius in dæmones vi, Epiphanius Hæres. 30. tom. 2. libro secundo. Nicephor. Calist. lib. 12. cap. 27, & lib 9. Tripart. histor. cap. 34. Sanctissima Eucharistia cum digna præparatione recepta, quæ authorem totius salutis exhibet. Tunc enim cum fortior armatus spolia cepit hostis, & ligauit inimicum, in pace sunt omnia, Matt. cap. 12. Mar. 3. Obijciebant & morbis exorcistæ, verba quædam sacra, vt symbolum fidei & similia, quę superstitione postea & obseruationibus cœlestibus, & characteristicis, & inuocationibus inanibus polluta sunt, & ita damnata, exceptis quæ sancta retinet ecclesiastica disciplina: referunque huiusmodi quasdam adiurationes serio, Nicolaus Myrepsius Alexand. Medicus, vt in sectione de antidotis, antidot. 405. & alibi. Ammianus quoque Marcell. lib. 16. Historiæ Romanæ tradit, Medicinæ authoritatem permittere anilia incantamenta: & Pindarus in Pythijs, ode 3. strophe 3. inter tres species medicinæ & curæ adhibitæ per Chironem morbis, incantationem annumerat, dum ait

τὰς μὲν μαλακαῖς
ἀοιδαῖς ἐμφέπων,
τὰς δ' ὠρσοῦσε πενίας,
ἢ γύῤῥις περιάπλων πάντοθεν
φάρμακα, τὰς δ' τομαῖς ἔστασεν ὀρθούς,

id est,

quosdam mollibus incantationibus tractans, quosdam verò linia bibentes, aut membris circumponens vndiq; pharmaca, quosdam autem sectionibus stare fecit rectos.

De Morbis à causa animi, & adhuc de excantatione. CAP. XXV.

EXtat inter Galeni libros, etsi illius non sit, de incantatione & alius proprius, an anima sequat temper. corpor.

Digitized by Google

vbi asseritur corporis complexionem, animi sequi virtutem, quę si fuerit temperata & corporis fore perfectam: & ideo et animi intentione, intentiones quoque iuuare: quia id sperat animus qualiscunque sit excantatio. Prostant quotidiana exempla. ex timore, tristitia, lætitia, stupore mentis, corporis colorem immutari, Galenus & immurari humores corporis tradit in lib. Hippocratis de Humoribus, Pleriq; præ gaudio mortui sunt, vt Sophocles & Dionysius Tyran. Siculus. Plinius lib. 7. cap. 37. Diagoras Rhodius, Cic. 1. Tuscul Gel. libro 3. Marcus Iuuenalis Thalna Consul, Valer. lib. 9. cap. 12. tit. de Morte non vulg. & alij. In lętitia quippe fit motus, non quidem validus in corpore, nec feruidus, resoluitur tamen spiritu, & dissipatur animalis facultatis robur. In mœrore autem spiritus coarctantur: vt in iracundia, sese foras impellunt, incendunt, & consumunt. Mœrore quoque laborantes sine colore, vt qui amant, refrigerentur, & rigore concutiuntur. Iracundia febrem generat, & spiritus intenduntur, qui totum corpus inflammant: spiritus tristis exsiccat ossa. Prouerb. cap. 17. Inuidi timent & tabescunt. Sed nec in his immorabor: sunt enim in ea re conuenientes Medici, inter causas alterantes corpus, esse affectus animi, Galenus in Isagog. in lib. de Saluber. lib. 5. de Decret. Hippocr. & Plat. Hippocrates libro de Insomnijs. Reddit rationem Galenus 1. de tuen. sanit. ὑγείαν, inquit, seu sanitas, non solius corporis, sed uentis est, vnde & animum respicit, & mali mores illam offendunt: atque ideo is edidit librum de Animi peccatorum notitia, & medela. Hinc quibusdam persuasum est, verba posse lenire effectus animi, & incantionibus morbos posse sopiri & corporis. quod animus mutatur & impressiane Sic tradit Strabo lib. 15. Geograph. referri in India incantatores qui medicari crederentur, & solam eam apud illos esse medicinam. Dixit Homerus, profluuium sanguinis vulnerato femore, Vlyssem inhibuisse carmine. Theophrastus ischiadicos sanari: Cato prodidit, luxatis membris carmen auxiliari: M. Varro podagris: Plinius lib. 28. cap. 2. vbi disputat, an sit in medendo verbis aliqua vis: Serenus Hemitritæi.

De Aere, tertia causa morborum.

CAP. XXVI.

AEr ambiens, si vel impurus sit, vel temperamento nostro aduersarius, morbos generat. Hic namq; omnes quę

qualitates recipit, & mixtiones delatas retinet, demum vel ambitu suo partes corporis immutat, vel in nostra euētatione interiorum, seu respiratione interiores partes suis qualitatibus participes facit. Sic cum calidus nimium, soluit, laxat, dissoluitq; spiritus. Quamobrē stomachi vim depopulatur, attrahens calorem similem: hincque sequitur virtutis dejectio, & concoctionis impedimentum, à centro ad circumferentiam vi pertracta, quod docent sudores, & vrinę minutio: hinc tot morbi. Sed & calor naturalis, cum præter naturam ignescit & ascenditur in corpore, generat febres, vel simplices, vel compositas. Siquidem cum accenditur in spiritibus, fit simplex ephemeris, id est, vnius diei vel plurium, quæ febres habent inducias, & intermittuntur, quia extra venas humor consistit, atque à corde est remotior: si in vasis, synochus, vel non putrida, vel putrida inflammato sanguine, quia ad hepar peruenit, si in partibus solidis peruenit. Hectica vel marasmus, ex quibus interdum composita peior, vt continua cum continuis, intermittens cum continua, tertiana cum tertiana, tertiana cum quotidiana, &c. Hinc anticipantes febres accessionem cum humor augetur, retardantes cū minuitur: instabiles, errabundæ, cum ex vna specie in alteram transeunt: intermittentes, &c. vt apud Galenum de different. febr. lib. 2. cap. 2. & de Crisib 2. cap. 7. Quod si frigidior aer mortificat imbecilla corpora, fluxiones excitat, & neruos lædit, & tracheiam arteriam. Si humidior, corpus humectat, cutem lenit, ad putria sternit. Siccior denigrat, exsiccat, & incinerat Quod si impurus, infecto corde gignit morbos pestilētes, vomitus prouocat, iuncturas laxat, spiritus dejicit, vt notat Paulus Ægineta libro 1. capite 49. Auicenna libro 11. Galenus 1. de Tuend. bon. valetud. Hinc tempora anni, quia diuersa sunt, & aer diuersas capit impressiones qualitatum, proprios morbos habent, vt tradit Galenus & Hippocrates in Aphorismo 3. Auicenna in 11 Hæc eadem ad aeris commotiones, ad ventos scilicet, transferre facile est, qui ex Auicenna primo, Fen. prima, prout regionis vnde siant imitantur naturam, & morbos gignunt, vt septentrionales frigidi & sicci, neruorum dolores, horripilationes, plenritim, peripneumoniam, &c. Meridionales calidi & humidi, somnum, febres putridas, &c. Sic de orientalibus calidis & siccis: occidentalibus frigidis & humidis conijce, & de locis eatundem regionum. At quæ sint ea, quæ hæc recipiunt, & vnde morbi subrepant, Hippocrates lib.

de Pas

de Passionibus, siue de Morbis quæ extra, (quem Galenus Polubio adscribit) dixit esse bilem, & pituitam, quæ corpori morbos præbent: cum nimis in corpore siccescunt, humescunt, calescunt, frigescuntque: quod his aduenit, cibo, potu, labore, vulnere, odore, dictu, visu, calore, frigore, venere.

De Causis ab alimentis. CAP. XXVII.

ALimenta non omnia omnibus temperamentis conuenientia sunt, propter diuersos corporis humores vel abundantes, vel deficientes. Impura corpora quanto magis nutrias, tanto magis lædes: putrescit enim alimentum, ac corrumpitur, vitiosis humoribus admixtum, vt ait Hippocrates lib. 2. aphoris. 10. Item vel propter quantitatem, vel qualitatem ciborum, nimiam repletionem, vel defectum, seu exinanitionem. De potu eadem dicenda. Nec perpetuo facultates animalis corporis respondent, nec patiuntur semper ciborum confectionem, vel in sanguificationem, & nutricationem peruenire interdum rationali nimium cogitationibus intenta, vt in studiosis accidit, quæ deuorat omnes spiritus: non vitalis animosa semper in corde disposita, nec cõueniens calor, nõ naturalis nutritia idonea in suis partib. & functionibus, nempe in attractrice, alteratrice, retentrice, expultrice. Huc pertinent libri de Alimen. facul. Gal. & 5 de Tuend. san. & de Simplic. medic. facult. ad has causas referri possunt alimentorum lædentes excrementorum retentiones, vel quantitate, vel qualitate, vt scribit Galen. libr. 1. de Opt. nostri corp. constit.

De causa morborum à motu, & quiete, & somno, & vigilia, & continui solutione. CAP. XXVIII.

VT motus temperati & conuenientes, vnde exercitatio, sanitatem tuentur, secundum Galen. 2. de Sanit. tuend. de Renũ medic. & 3, & 2 Aphoris. siue à nobis ipsis, siue ab alijs, siue à medicamentis, siue ex passionibus animæ, siue ex extrinsecis fiant. Sic illi qui excedunt, nocent pro diuersitate excessus: vt ira, perturbatio, pudor: intra & extra, exercitatio acuta attenuat: lenta, crassum reddit: multa, siccat: mediocritas, obesum præstat corpus, Galen. 2. & 5. de Sanit. tuend. Item cedens facit biliosum, febres, phrenesim, eritipelas, &c.

Seb-

Digitized by Google

subsistens intra modum, pituitosum, iecinoris, viscerum obstructiones, epilepsiam, apoplexiam, fluxiones. Neque omnibus eadem conueniens exercitatio, sed alia pueros, alia iuuenes, alia senes, alia rusticos, alia literatos, alia athletas decet. Exercitationis quies videtur aduersa, quæ desides pituitososque facit, si vmia, sed & species quietis, somnus, motus, vigilia. In somno quiescunt animales actiones. At vt ex somno opportuno plura ad sanitatem conueniunt, sic ex importuno, plures morborum species, vt pituita, corporis infrigidatio, caloris innati extinctio, memoriæ destructio, nausea, malus corporis habitus. Paul. Ægin. lib. 1. Auicen. 3 1. Galen. de Vict. rat. in morb. acut. probatur nocturnus, non à cibo reprobatur, inanitis, repletis, post exercitationem, vacuationem, balneum, à cibo, meridianus inquietus: vt vigilia, quæ intentio animæ mota in omnes corporis partes, si temperata, bona est, excedens, morbos gignit acutos, delirium, maciem, adurit humores, cerebri temperaturam corrumpit, & concoctricem vim reddit imbecillem. Spiritus resoluit, caput vaporibus replet, bilem & febrem accendit ex perpetuo motu, &c. Galen lib. Medic. finit. & lib. 12. Meth. meden. libr. 1 de Sanit. tuen. libr. 2. & 3. Aphoris. Auicen. 3. 1. & Galen. lib. 2. de Differ. febr. Ad motum referre possum extrinsece vnitatis solutionem, vulnus, vlcera, fracturas, luxationes, confusiones, rupturas, & id genus similia.

De Symptomatibus. CAP. XXIX.

SYmptoma est affectus proprius, sequens morbum proprium, non aliter quam vmbra corpus: illud autem, secundum Gal. de Sympt. differ. cap. 2. 3. & 5. quando apparet læsi functiones sensibiles, aliquo ex quinque sensibus, vt visu, auditu, &c. debilitato, aut deprauato, aut abolito, aut dolente: sic de motu corporis abolito in parte, vel resolutione neruorum vel musculorum, vel debilitato, stupore: vel deprauato, conuulsione, id est, retractione musculorum, tremore, horrore, rigore, sternutatione, tussi, pandiculatione, oscitatione, &c. vel debilitatis, abolitis, deprauatis cogitatione, imaginatione, memoria, pulsu, attractione, retentione, alteratione, expulsione, excrementis, sudore, vomitu, vrina, stercore, mensibus, goorrhœa, quorum causas inquirit & rationes optimus Medicus, vt eis subuenire possit.

De

De Signis triplicibus, & signis temperamenti & morbi.

CAP. XXX.

HAbebit curam signorum temperamenti corporis, morbi & sanitatis, vel maioris morbi Medicus: vt ait Gal. lib. de Arte med. c. 1. & in c. 10. 11. & sequentibus, docet signa temperamenti capitis, cerebri, oculorum, & aliarum partiū principaliū, vocatq; signa salubria. At signa insalubria, scilicet morborum, docet Galenus lib. 1. de Loc. affect. cap. 6. & considerat num pars afficiatur ex affectu proprio, vel per contensum: & c. 1. & 5. lib. 1 de Loc affect dat signa ægrotantium internarum partium ab actionibus læsis, animalibus sensibilibus, motorijs, à principibus, à vitalibus, ab excremētis, & in his cōtentis: ab accidentibus cuiq; parti affectæ propijs. Eadē Hippoc. Aphorif. 2. li. 1. Aphorif. Signa autem cuiuscunq; ægritudinis propria collegit diligentissimè & ordinatè Ioan. Iac. Vuetzer, Syntaxeōn medices parte 4. quæ σημειωτικὴ dicitur: quamobrem & tam bene ab illo concinnata non retractabo. Adsunt & libri Hippocratis, Prorhet. & in eos commentaria Galeni doctissima, & vberrima, de Signis salubribus & malis ægritudinum. Deteguntur & morbi, vt plerunque, per pulsus, vrinæ inspectionem, in pulsu obseruant naturalem cordis, inquam, arteriarumq; motum, natiui caloris moderatorem, ex diastole & systole constantem, qui motibus contrarijs, refert cordis & arteriarum, & corporis dispositionem, in quo & obseruant habitum corporis, ætatem, animi affectus, somnium, vigilias, anni tempora, sexum, exercitium, otium: quantitatem, num longus, latus, altus, humilis, magnus, paruus, mediocris; frequens, rarus: qualitatem, num celer, tardus, mediocris, validus, imbecillis, mollis, durus: ordinem, num æqualis in vno pulsu, vel pluribus pulsationibus, num inæqualis in vno pulsu, scilicet an in vna arteria diuersus initio, medio, fine: an intercidens, recurrens, seu bis feriens: num serratus vibrans, conuulsiuus, vndosus, vermiculans, formicans, de quibus Galen. lib. de Differ. puls. & alij. In vrina autem, seu excremento secundæ concoctionis, totam vrinam excretam semel inspiciunt, frigidam in vitio sine colore, habita ratione temperaturæ, ætatis, sexus, affectionum, passionum, exercitij, temporis, somni, vigiliarum, regionis, temporis, anni;

& in

& in ea considerant, substantiam crassam, tenuem, turbidam, quantitatem, paucam, multam: qualitatem, coloris, odoris & contenta in extima superficie, num spuma, pinguedo, circulus: quæ in media, quæ in infima sunt, & in sedimento, de quibus & iudiciis vrinarum extant libri accurati in fasciculo medicinæ P. de Montagna: sed longe vberior de vrinis apud Galenum, tomo quarto. Adijciam tamen signa morborum vniuersalium: in morbo, principium, augmentum, statum & declinationē considerari principij signū, cruditatē esse: augmenti, anticipationē accessionis, longiorē accessionē. symptomata vehemētiora, intermissionis & declinationis tēpus breuius. Porro status morbi quæritur vel præsentis vel futuri tēporis: status præsentis signa, accessio non anticipans nec retardans, sed æqualis: accessio neq; longior neq; brevior, sed æqualis: morbus & symptomata neq; vehemētiora, neq; mitiora: intermissionis ac declinationis tempus æquale: Signa futuri status sumuntur, ab accidentibus extrinsecis & intrinsecis: ab intrinsecis vel à morbi natura, vt sit tertiana vel erysipelas, quæ citius ad statum perueniunt: si quotidiana vel œdema, &c. quæ tardius, vel ab incrementis circuituum: quæ si magna manifestum est morbi augmentum, si parua, longius distare morbi statum: vel à temperatura ægrotantis, si frigidior, siccior, calidior, humidior: vel à mox apparentibus, siue ab vrinis siue sputis, siue excrementis alui coctis vel crudis. Ab extrinsecis futuris status quoque colligitur ab ætate, anni tempore, regione, constitutione aeris, victus ratione. Porrò declinationis morbi signa, accessio tardior, longitudo accessionis breuior, morbus & symptomata mitiora & simpliciora, intermissionis ac declinationis tempus longius.

De signis prognosticis in mutatione morbi, vitæ & mortis, seu de crisibus.

CAP. XXXI.

CRisis Latinis iudicium, dicitur subita ac repentina, potissimum in morbis acutis mutatio, qua infirmus vel ad mortem deducitur. Galen. aphoris. 2. com. 13. vel vt ait Hippocrat. 1 epidim. fit inclinatio ad melius vel peius. Dico potissimum in morbis acutis: quia in chronicis seu diuturnis morbis, crisis raro reperta est, sed paulatim fit resolutio: in acutis verò semper. vnde dicemus cuiuslibet morbi interitum esse vel resolutiuum, vel critico motu acuti, à sanguine fere, & flam-

Digitized by Google

flauabili, longi à pituita & atra bile: acuti, phrenitis, febris ardens seu causos synanche, pleuritis, peripneumonia, cardiacus, regius morbus, cholera, voluulus, cholicus dolor, apoplexia, tetanus, epistothotonus, emprosthotonus, Galen. in introduct. seu medico. Verum acutorum, quidam simpliciter acuri, qui in 14. diebus iudicantur, alij acuti cum decidentia, qui in 40. diebus, Hippocrat. lib. 2. aphoris. aphoris. 23. & ibi Galen. & Hippoc. in prognostic. vbi violentia morbi maior, ibi necesse est vel cito prosterni vires corporis & mori, vel excitatos malos humores propelli & vinci morbum, & ita citas fieri, & à centro trahi malis ad circumferentias excretiones & iudicia vel crises breuioris temporis. In temporibus, si principium morbus præterierit, aliaq; tempora vsque ad declinationem vel vehementia fuerint, acutus erit morbus: contra vero chronicus. Crisim excretiones quædam, subsequuntur, vt sudores, fluxio sanguinis à naribus vel ab alijs partibus, alui, & vrinarum profluuia, vomitiones, cum quibus & malum propellitur & corporis exitura. Sed & ante hæc & præcedere solent indicia mala, vt dum æger difficulter trahit spiritum delirat, caliginem vel splendorem sibi ante oculos versari putat, vel lacrymatur, vel rubent oculi, aut tempora aut totum caput, aut ceruix dolore afficiuntur, aut rigor adest, aut dolet stomachus, inferiusq; labrum tremit; vt scribit Blasius Hollerius lib. 2. Theoricæ medic. c. 1. sed latius Galen. 2. de crisibus 2. aphoris. cap. 32. & 3. de morbis vulgaribus, vbi illa signa ad malum tendere tradit: ad bonum autem, mente constare, facilem habere anhelitum, facile tolerare morbum; pulsuum bonitatem, decubitum decentem, faciem sanis similimam, corporis totius æqualitatem, & similia quæ tradit quoque Hippocrat. in prognosticis. Duplex crisis in medicina, perfecta & imperfecta: siue crisis expulsionis & permutationis. in diebus quietis & temporis, hora crisis perfecta nunquam, sed in exacerbationum diebus, fortiorumq; paroxysmorum, semper conditiones bonæ crisis, hic: Prima vt sit completa. 2. certa. 3 illua. 4. manifesta. 5. iudicata. 6. ad benignum mutata. Crisis melior nocturna quam diurna: quia virtus nocte vnita & in quiete, quæ die fuerat disgregata, & mouet humores fortius Luna nocte. Critici dies sumunt principium à primo die notabilis lesionis, vel ab ægritudinis puncto, à quo 24. horæ faciunt vnum diem. At de numero dierum diffident aliquantulum medici: quę in diebus paribus iudicantur, sunt discre-

ta apta

Digitized by Google

rapta conuersioni: quæ vero imparibus contra. Initium morbi est insultus primus, huic cognitioni obseruatio horarum diei, & naturæ humorum, opem fert perpulchram. Pituita ab hora noctis tertia, hoc est, à nona post meridiem, vsque ad tertiam post mediam noctem, viget: & phlegma stomacho innatat, somnumq; conciliat: à tertia autem hora noctis, vsq; ad nonam antemeridianam, concoquitur sanguis, atq; ab hepate elaboratur: vnde mens exorto Sole alacrior, sam & ægri erectiores, ob suauem efflúxum, gratumq; sanguinis habitum. Deinde ab hora 9. antemeridiana, vsque ad horam tertiam pomeridianam bilis flaua suas vices obit, quo tempore naturæ vis secernit à sanguine choleram, eamque ad fellis folliculum dirigit: vnde tunc temporis facilis ad choleram & iram homo: at ab hora tertia, vsque ad nonam ante medium noctis bilis atra seu succus melancholicus, clauum in corpore regit: quo temporis curriculo, vt ait Soranus, hepar defæcatur, eluiturq; à sordido excremento, idq; natura splenidestinat: vnde tunc mens hominis obnubilatur, & ex atra densaque fuligine, animus mœrore contrahitur. Quibus notatis, obserua quatuor quadrates fieri 24. horarum diei, & singulis humoribus distribui sex horas, in quibus singulis senarijs nota principium incipiens, medium pro robore, & finem pro declinatione, cognosces insultus primos morbi, adnotatis naturis morborum, atque videbis plerunque morbos ex humoribus, si illi nuper mixti sint, incipere, & incrementum habere & intermitti cum tempore sui humoris: sic febres continentes & quę ex sanguine ortum habent, manè hora tertia ingruunt: tertianæ, sub meridiem hora 12: quartanæ, hora tertia pomeridiana: quotidianæ ex phlegmate, circa primas noctis excubias. Quod si humores redundent, aut inter se connexi, implicatiq; sint, vt fieri solet, non seruant legitimum suum tempus, sed sunt insultus acriores & productiores & diuturniores. In criticis itaque diebus à principio morbi augmentum est dies tertius siquidem expleto duarum & septuaginta horarum curriculo, id est, tertio die, humores sisti contigit, mouerique desinunt: quod Luna eo temporis spatio, vnum zodiaci signum peregerit, cuius vi humorum decursus in corporibus perficitur. Quamobrem quarta dies erit critica, indicatiua septimi: quamuis aliquando, sed raro, ipsa sit critica, vt apud Auicen. Synochus dicitur quarto die terminatus, vnde critica sed raro. Crisis 7. dei fortior erit crisi diei 14. vt autem intelli-

Digitized by Google

gantur dierum & temporum morbi indices & decretorij datur hæc tabella.

Dies

Indices	decretorij,	indices	decretorij,	indices	decretorij.
4	7	11	14	17	20
24	27	31	34	37	40
24	27	31	34	37	40
44	47	51	54	57	60
64	67	71	74	77	80
84	87	91	94	97	100

Hebdomadæ tres diebus 20. constitutæ

Indices 1. decret. indices 2. decret. indices 3. decret.

4. 5. 4. 3. 3. 5.

Qui plura desiderauerit consulat Galeni libros, de diebus decretorijs, & de crisibus, & prognostica Hippocrat.

De Practica medices & dieta.

CAP. XXXII.

SVperioribus præcognitis, medicus ad curationem venit & auxilia, quibus vel conseruet, vel restituat sanitatem, & morbum expugnet. itaque consugit, vel ad victus rationem, vel ad pharmaca, vel ad opem manuum chirurgi. In victu ciborum considerat qualitatem, vel aduersariam morbo, vel conuenientem sanitati: item quantitatem, pro modo virium robustarum & imbecillium, & morbi, & temporum, principij, augmenti, status: & declinationis eiusdem, ætatis, & anni partium: interdum tollit, dum oportet morborum naturam concoquere, vt ait Auicen. in 4. primi. Interdum minuit quantitatem, qualitatem vel vtramque: interdum æquat, augget. Succum & naturam considerat cibi & potus, ex quibus animalibus, plantis, & alijs generibus escarum.

De medicamentis. CAP. XXXIII.

PHarmaca & medicamenta medicus adhibet, simplicia, composita, quæ naturam alterare ac mutare possint, quia frigida, humida, calida, sicca in 1. 2, 3. vel 4. gradu, vel ex illis composita: & horum quædam durant, quædam emolliunt, quæ relaxant, quæ rarefaciunt, obturant, condensant, aperiunt, claudunt, adurunt, repellunt, attrahunt, purgant vel mediate, vel immediate, per se, per accidens, à tota substantia: ex qualitate, vel plura vel correcta, & emen-

& emendata per alia. In promptu sunt libri de simplic. medicament. facultatibus, nempe Galeni, Dioscoridis, Æginetę. Mesues, & aliorum, qui de plantis, & aliorum simplicium medicamentorum & compositorum loquuntur facultatibus. Habent autem medicamentorum propinationes suam methodum, dosim & cautiones: doses, per grana, scrupulos, drachmas, uncias, libras, pugillos, manipulos, cochlearia & alia pondera & mensuras, de quibus Galen lib. de method. meden. & de ponderibus. Obseruant, per quas vias immittantur in corpus, nũ per palatũ, uterũ, anũ, nates, oculos, &c. Ante pharmaci exhibitionẽ, nauseã prohibent aceto rosaceo, aqua rosacea: apio, coroneo, menta, myrto, pyrethro, manso, vt stupeat os: poculi illitione dulci, &c. vomitum arcent, extremis partibus corporis fibulis alligatis, astringentia dantes, post potum medicinæ, vt mala, mespila, sorbas, &c. & post pharmacum pulticulam hordei dant, inhibent cibum statim, nidorem & odorem medicinæ hordeacea aqua pota submouent: dolorem ex ea, aqua calida pota, leuant: inhibent somnum, nisi fluxum sistere velint.

De Chirurgia. CAP. XXXIV.

MEdicos Homerus in Iliad. 1. appellat Machaonem & Podalyrium, qui potius erant chirurgi: nam & illi propriis manibus sanabant. Hippocrat. in officinam medici, medicamentorum nullam fecit mentionem, dum institueret eum qui manu medetur: vnde prorsus medicinæ pars hæc ab alia separata. Versatur autem in diuisione & in compositione, continui, in superflui sublatione, in vulnerum, & vlcerũ curatione. Diuisiones continui, simplex incisio, præcisio, hypospachismus, quando incisio fit nouacula tribus lineis, vt in fronte cum oculi fluunt, periscytismus, cum per trãsuersales lineas fit sectio, vt in syncipite & collis particula nigricante, quæ præputiũ dicitur: angeologia vasis latentibus à tempore ad tempus in profundum diuisis: excisio, adustio, limatio, sectio per serram. Compositio diuisi, infractorum ossium coniunctione, ligatura, luxatorum repositione, intestinorum procidentium collocatione, vuluæ quoque & intestini in abdomine, incisis auribus, labijs, naribus applicandis & suendis. Sunt & alia quæ ad chirurgum & manus medelam pertinent, enumerata in introductorio Galeni seu medico, cum de chirurgia agit. At ad chirurgiam

Digitized by Google

requirit lib. de officina medi. Hippocrat. vt sit ægrotans, agens, ministri, machinamenta, lumen, vbi, quomodo, quando, corpus, instrumenta, tempus, modus, locus. Instrumenta chirurgorum plura sunt, vt spathomela, scapellõ, specillulum, forfex, rasorium, cuedium, acus, mele, & alia quę apud Pollucem, lib. 4. Onomast. c. 25. fistula, cathetera, cauteria. Marianus Sanctibarolitanus, lib de lapide renum & lib. de lapide in vesica, ad morbum illum necessaria depingit instrumenta, rostrum, acuatum vel terlynum, syringam, tentatiuam, itinerarium, nouaculam, exploratorium, ductores duos, aperiens, forcipem, duos lateres, verriculum seu buccinem, abstergens, cochlear, exiguo & fascias. Fasciæ autẽ quæ distant inter se, materia, habitu, longitudine, structura parari debent, lenes, tenues, molles, mundæ, latæ, sine futuris, sine eminentijs, valentes ne rumpantur: nec minima artis pars, probe ligare facias: variæ enim sunt pro diuersitate membrorum formæ ligandi, vt laquei varij quib. vtuntur, epangylotus, auriculæ, chiastus, strangularis hyperbatus. Sunt & alia vincula per funes, lora, &c. Organa: & sunt aut machinamenta, tractoria, erecta, constantia, vasi, cruribus transuersarijs, tubitis, axibus, regulis, testudinibus, opicibus, cuneis, lunatis lignis, o: biculis, trochleis, fofissis, operculis, vertebris, fibulis, radicibus, vncis, catenis, forficibus, sedilibus, priapiscis, cochlea, cuneolis, chimiscis columbarijs, ergata. Galẽ de machinamentis in reponendis articulis, scamnum Hippocratis dicit sufficere: meminit de polyspasto machinamento, orbiculis multis constante, & de Fabri & Andreæ organo, est & glossocomon, ad crus comminutum restituendum, & Milei plinthium. Scripsit Hippocr. libros de vlceribus, de fistulis, de vulneribus capitis, quos commentarijs illustrauit Vidus Vidius Florentinus. Scripsit & de fracturis, de articulis & de officina medici, in quos lib. amplissima edidit Galenus commentaria. Scripsit & Galenus de fascijs, quibus alligant chirurgi. Et Oribasius de laqueis & machinamentis, quibus in suos ægrotos commodè vti debent chirurgi. Extant de re chirurgica, protriti in tonstrinis Alanfrancius, & alij, vt non opus sit in his me operam ludere.

De Pharmacopolis & sepłasiarijs. CAP. XXXV.

PHarmacopolę seu apothecarij, & qui plantas colligunt & pharmaca seruant & vendunt, administri sunt medicorum quoque. Hi medicamenta colligunt, reseruant, prępa-

rant,

runt, cortigunt, terunt, infundunt, miscent: hi colligunt medicamenta, ex lapidibus, mineralibus, ex plantis, radicibus, ex mucillaginibus, corticibus, seminibus, medullis, ex animalibus cuiuscunq; generis, suis temporibus: seruant autem in apothecis, cõuenientibus vasis & cellulis, & pixidibus debito loco. Itaq; præparant, aduſtione, & ablutione, combuſtione, putrefactione, collatione, diſtillatione, ſucci expreſſione, decoctione, mixtione aliorũ, torrefactione, aſſatione, deſiccatione, dealbatione, liquefactione, deſpumatione. Præparationem & correctionem medicamentorum docet Meſue. Debet autem valdè peritus in ſimplicium medicamentorum cognitione eſſe pharmacopola, & cuius ſint gustus & ſaporis, num amara, dulcia, acetoſa, pontica, inſipida, ſaporis alicuius: ſi in vitib. dignoſcendis polleat optimum: cui opem ferent Galen. lib. de ſimpl. medicam. facult. de ſimplicib. Auicenna, Serapio, Bulcaſij ſeruitor, de hiſtoria plantarum libri Dioſcoridis, Amati Luſitani, Ruellij, Matheoli, Fuchſij, Leoniceni, & aliorum ſimilium. ſic non incidet in errores quos dicunt, vt quid pro quo, hoc eſt, vt ſpeciem alienam pro alia ſubijciat: in miſcendo, debet ponderum præſcripta & ſimplicium adiectiones obſeruare, & in ea miſcendi arte præſciat, quod electuarium ſit electum ex variis: opiatæ ab opio, condita præparata: lohoc, ſyrupus inſpiſſatus ad modum electuarij: confectio, quæ lambendo deglutiẽda: julep, clarificata potio: ſyrupus, liquor potabilis ex ſuccis vel ſeminibus vel herbis cum melle & ſaccaro, &c. qui coctus dicitur dum inter digitos viſcoſus, vel ſi coaguletur ſuper marmore: vt ſapa vinum eſt coctum ad ſpiſſitudinem ex muſto: rob, ſuccus inſpiſſatus ad modum mellis: trochiſcus, aggregatio ſpecierum in modum rotulæ cum aliquo liquore: pilula à rotunditate in modum pilæ. Emplaſtrum reſpectu vnguenti dura confectio, ſine oleis: vnguentum, mollis confectio cum oleo vel adipe & cera & aliis: vnctio, omnibus liquidior, cum oleis ſine cera vel cum ea modica: cataplaſma ex ſucco & herbis ſolum: ſpithema, de ſuccis vnctio ſolum: ſaccellus, vel ſaculus, cum in ſacco medicina ponitur: fumigatio vel ſuffitus, fumo recepto. De quorum ómnium commixtione & operatione, tractat Meſue in 2. parte, & ſequentibus, Nicolaus, & Platearius & Ioannes de S. Amando, in antidotarijs, liber ſeruitoris: extat & liber apothecis protritum, diſpenſatium dictum, quem Ioannes du Boys pharma-

Digitized by Google

capola Parisiensis, nuperrimè scholijs illustrauit, libro inscripto In methodū miscendorum. Ad mediastinos hos medicos, referendos Iatraleiptas, id est, reunctores, qui unctionibus utuntur, unde professio Iatraleiptica, à Prodico inuenta, apud Plin. lib. 29. cap. 1.

De Coquo. CAP. XXXVI.

REmedia vera morborum pauperrimus quisque cœnat: nam si ex horto petatur aut herba aut frutex quæratur, nulla artium vilior fiet medicina: & naturæ placuit vulgo esse remedia parata quæ parata facilia, & sine impendio, ex quibus viuimus: malitia autem hominum simplicium compositiones & externorum medicamentorum inuentiones inuenit, vt ait Plin. lib. 24. cap. 1. sicuti & voluptatis ministros coquos, quos tamen aliquantum necessarios ducunt & medici. Nam sicut pædotriba est gymnastæ minister, ita & medici coquus, vt ait Galen. de sanit. tuend. Et Athenæus lib. 7. gymnosophi. cap. 14. bonus coquus, inquit, bonus debet esse medicus, vt noscat ciborū vires: geometra quoque, vt disponat bene suis partibus cœnam: & plura de coquis, lib. 9. cap 5. & 8. Platina lib. 1. de honesta disciplina exigit coquum longa arte & experientia doctum, patientem laboris, sine squalore & spurcitia, qui noscat carnium, piscium, olerumq; vim & naturam: vt quid assum, frictum, elixúmve fieri debeat: gustu valeat, ne salita nimis vel fatua apponat: ne sit gulosus, edax, pe domini cibos intercipiat: ad domini palatum respiciat. nam, vt ait Martialis, lib. 14 epigram. 220.

Non satis est ars sola coqui, seruire palato:
Namque coquum domini debet habere gulam.

Et certe sanis & valentibus, sicuti nec de mendico cura est, neque illi condimentis & apparatu vel delectu ciborum egent: meliusq; vt sit illis optimum condimentum & pro coquo fames & labor, & necessitas: sic ægris & male se habentibus, & medicus & ciborum distinctio exigitur: alijs enim fricta, alijs assa, alijs elixa nocent, alijs salita, alijs pisces, alijs alij cibi vel prosunt vel officiunt. Sic de male coctis, de crudis, de oleribus dicendum. & quosdam nausea vexat, quosdam cruditas stomachi; quosdam orexis, quosdam deiectio appetitus, quibus omnibus instar medici coquus erit. Is enim sua opera consulet accendendo, inflammando, purgando, scindendo, lixando, frigendo, assando, abstergendo, torren-

Digitized by Google

terendo, macerando, distillando, cribrando, pinsendo, condiendo, saliendo, & alio modo aromatibus temperando, olla, patina, cultro, veru, toryna, cochleari, lebete, clibano, fornace, & similibus instrumentis, de quibus apud Iulium Pollucem, lib. 6 Onomast. cap. 11. potissimum si norit ab idibus Februarij vsq; ad 8. idus Maij, quo tempore sanguis augetur, bonis & temperatis cibis vtendum, addendum potioni, diminuendum cibum, vtendum carne & oleribus, paulatim ad assa ab elixis transeundum: dehinc ab 8. iduum Maij vsque ad 8 id. Augusti, quo tempore cholera viget, vtendum frigidis & humidis, carne assa, potione dilutissima: & ab 8. id. Aug. vsq; ad 8. id. Nouembris, quo tēpore dominatur melancholia, vtendum acidis, acribus: deinceps ab 8. id. Nouemb. vsq; ad 8. Febr. quo tēpore pituita dominatur, vtendū abundantiori cibo, carnibus elixis, olerib. modicè. Prodest & coquum qui disponit epulas, nosse quæ duræ, quæ facilioris concoctionis, quæ boni malive succi, qui fructus horarij, qui potius in mensa præponendi cibi, qui in finem & pro bellarijs reseruandi: & sic maximam opem sanitati adferet: alioquin autem, si tantum ad voluptatem & proritandam gastrimarchiam & edacitatem, vel ad fastum, vt solet, coquus adhibeatur, velut instrumentum decoctionis patrimonij, administrum veneris, inuerecundiæ, & perniciem corporis cum ferculorum varietate & condimentis, vt portas inferni abominor, cœnasque eorum & dominos dignos cruce opinor, vt prodigos & decoctores iudico, & pauperum fures, qui vna cœna tot epulas perdant, quæ fame pereuntes possent abunde reficere, & pecunias ad euchenda gulæ proximamenta perdant, quæ aliter pluribus sufficerent: quare hic leges censorias reuiuiscere exoptem, vt M. Scauri consulatu latam, quæ glires cœnis & conchylia & ex alio orbe conuectas aues ademit: vt ait Plin. lib. 8. cap. 56. & lib. 36. cap. 1. Et eam per quam erat & in antiquis cœnarum interdictis à C. Fannio consule statutum ne quid volucrum poneretur præter vnam Gallinam, quæ non esset altilis, teste Plin. lib. 10. cap. 50. & eas quibus cœnis interdicta abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, syncipita verrina, quæ ganeæ in quinquaginta fere sapores, vt suum carnes conuertebant, vt ait Plin. lib. 8. cap. 51. Vellem & legem obseruari Romuli, ne propter pretij summam magnam, quis maiores sed minores emeret pisces, quā idem Plin. refert. lib. 32. c. 2. vt ait Adrianus Cæsar diligentia iudicum, sumptus conuiuij constituit, vt ait Spar-

tianus in eius vita. Sed de coquo hactenus. De arte coquina etia scripsit Platina, lib. de honesta volupt.

De veterinaria medicina. CAP. XXXVII.

SVb hac comprehendimus, vt monui, non tantum ea quæ pertinent ad curanda animalia quæ vehendis rebus inseruiunt, veluti ad iumenta, equos, mulos pertinentia, sed & per similitudinem remediorum & morborum, ea quæ armentalia sunt, & pecoris, & canū, & auium, & aliorum animalium: hæc enim omnia in vsum hominum quoque à Deo concessa sunt, & idcirco cura indigent & solicitudine. Extant τῶν ἱππιατρικῶν, id est, de equorum morbis, Græci libri duo, vbi veterinaria absoluta de morbis & eorum cura agitur quippe ibi, in primo de febre equi, de malide, de peste, de pulmone, & de corrupto, & eius morbis, de hordeatione, de sanguinis missione, de oculorum morbis, de admissura & perferendo ventre, de parotidibus, vlceribus, tonsillis, angina, strumis, de cruricis morbis, maxillarum, cardiaco, de nephritide, cum equus posteriore parte tractim progreditur, & vacillans interincedendum parietes ambit: de dolore ventris, iocinoris vrinæ, de eius suppressione, stillicidio: opisthotono, rigore neruorum, intestinis, aqua intercute, sanguinis profusionibus, obstructionibus, tormitibus, inflammatione iliorum, genuum defluxionibus, fusarginosis, tuberculis vngularum, podagra, pilorum marcore, de liquido stercore laborantibus, serpentibus, vlcerib rigore pilorum. Et in 2. tractatur de vicerato ore, de fatigatis, dissetis, spiritu & agitatione vexatis, de æstuatione a via, de rupta arteria, de combustis à calce, de fame cruciatis, de strigioribus & extenuatis, de scabie, de vulneribus cauum locorum, de deuolutis in foueas, de cohibendis calcitratibus, de fractis, de cholera humida & sicca, de carcinomate, abscessu furunculis, marisca, fico, verucis pedum, nernorum vulneribus, de ictis à serpentibus & scorpionibus & alijs venenatis, de hirudinibus, de prouenientibus ex gallina veniente ad præsepia, brasica cum freno depasta, seu aconito, cituta vel crucis. De pediculosis animalibus, de cruditate, opplerione, castratione, fractione, furore, de fluxionibus à capite, pedum mollitie, sideratione, læsis strigili, de topacis, callis, de proterentibus cornua ambulando: tractatur etiam de æmetitijs pecoribus, quomodo alui directionem moliri oporteat, & de inedia laborantibus, de exercitijs equorum, domitu-

Digitized by Google

domitura, cornus incremento, de rimis seu ragadibus, de glacie ambustis, de fistulis, & diuersis malagmatum speciebus. De equorum morbis, & Virgil lib. 3. Georg. ibi.

Lætitiæ tuſſisq; ſimiorum ætq; immemor herbæ, &c.

Non omiserunt rusticæ rei authores curam aliorum animalium tradere. De ouium cura, Columella lib. 8. cap. 2. 3. 4. 5. & 7. Et Virgil. lib. 3. Georg. De caprarum cura, Varro de re Rustica lib. 2. cap. 2. & de alijs animalib. rusticis, sequentibus. De cura apum & morbis, Virgil. 4. Georg. & alij rei rusticæ authores. Prodita remedia de auibus potissimùm de his, quibus ad venationem vtimur, contra pennas vel ruptas vel dissipatas, contra earum sitim, cruditates, & alias ægritudines, & de canum morbis & remedijs. Estque liber editus ab authore, qui vulgari Gallica lingua scripsit, Gulielmo Tardif, *de Part de Faul. annerie & deffault de la Chaſſe*, & à Iacobo Phouilloux, lib. *de la Venerie*.

Quare animalibus medicina conueniat.

CAP. XXXVIII.

NEc mirum videatur, si & animalibus medicinæ attribuantur, cum ferè pars maior medicinæ & remediorũ; ab eorum cura ortum habuerit, vt docuit Plin. lib. 8. cap. 27. Monstrauit Ibis Ægyptia auis vomendi modum. Cerui dictamnum pro extrahendis sagittis, docuit & per cancrorum pastum contra morsus venenatos auxilium, vt & apri ijsdem contra ederam esam vtuntur: chelidoniam visui salubrem, hirundines, testudo cunilæ contra serpentis vsum rutam, ciconia origani vim, anguis fœniculũ exuuias relinquens, & marathrum contra defectum visus: draco contra vernã nauseam, Siluestrem lactucam: panthera contra venenũ aconitum, pardalianchem: elephas, chameleonte deuorato, olcastrum: vrsi contra mandragoras deuoratas, formicas: palumbes, graculi, merulæ, perdices, contra annuũ fastidium, lauri folium: contra eundem, columbæ, turtures, gallinacei, elxinem: anates, anseres, & aliæ aquaticæ sideritem: grues iuncum palustrem: corui contra virus chameleontis, laurum. Refert quoque Basilius Magnus homil. 9. exameron, vrsam sauciam vulneribus, verbasco sibi mederi: testitudinem contra venenum viperæ morsus, origano pasto: vulpes laricis lacrima vulnera sibi medicari: anguem fœniculo lippitudinem tollere.

Digitized by Google

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS.

LIBER XXIX.

In quo agitur de Venatione.

De utilitate & causis Venationis.

CAP. I.

SVNT plura adiaphora, quib. quis vti vel abuti potest, quorum ex numero maximè videtur esse venatio: ea quippe si licitè exerceatur, venatio ars, officiū vel officiū est & exercitiū vtile & honestū: si illicitè, summæ leuitatis & maleficij erit. Iulius Pollux Commodo imperatori scribens lib. 5. Onomast. in principio, vt studiosus sit venationis admonet, quòd hoc studium sit heroicum, conferens ad corporis animiq; bonā constitutionē sicq; militaris audaciæ specimen: quæ exercitatione efficiat robustū, celerem, laboriosum, idcirco valdè celebre apud Persas, vt scribit Xenoph. lib. 1. Cyripæd. & Athenæ. lib. 4. dipnosoph cap. 20. vtuntur, inquit, apud Homerum venationibus iuuenes, ad bellica pericula deuitanda, & omnibus indagationibus, quibus robustiores sanioresque efficiantur. Manet namque, vt ait Horat. ode lib. 1. carm. sub Ioue frigido venator, teneræ coniugis immemor, &c. Præludium ad militiam dicit quoque Philo Iudæus venationem lib. de vita Mosis. multa de iisdem & Xenophon lib. de venatione. Cicer. pariter illud exercitium lib 2. de natura Deorum, putat ad similitudinem disciplinæ militaris pertinere: verùm rem propius attigit, & dum ad victum facere subiecit. Iam verò, inquit, immanes feras & belluas nanciscimur venando, vt & vescamur his, & vt exerceamur in venando ad similitudinem disciplinæ bellicæ, & vtamur domitis & condocefactis, vt elephantis, multaque ex eorum corporibus remedia morbis & vulneribus eligamus, &c. Arbitror autem ego primam causam venationis ferarum fuisse, vt ab earum iniurijs se expedirent homines: deinde victum: neque enim animalibus ab initio seculi victitatum fuit, vt plures fereque omnes probant, sed glandibus & terræ frugibus tantùm: quin & erant domestica

Digitized by Google

stica semper animalia, armentalia, & pecora, quibus sine venatione vti potuissent, si voluissent in cibum homines, vt ait Geneſis cap. 4. Postmodum opinor illud quod primum necessitate fiebat, transijsse in voluptatem, gula ad electionem ciborum proritante, vel animo in sæuitiam ab humanitate degenerante, vt à ferarum morte quotidiana, in homines quoque sæuire ausi fuerint postmodum: non secus ac initium bellorum Romani in vrbe faciebant à gladiatorum crudelissimis spectaculis, vt ait Iulianus Capitolinus. Sic Nembroth ille primus, vt fertur à Iosepho & alijs, tyrannus, robustus erat venator, Geneſis 10. multas enim nouerit insidiarum oportet species venator, qui feras persequitur, quibus animus semel imbutus, vix ab insidijs proximorum se potest temperare, vt non immeritò fuerit rusticis, regijs constitutionibus Gallicis venationis vsus interdictus, qui denceps nequirent ob syluestrem naturam à consuetudine venandi feras continere, quin ad venationem hominum & latrocinia transirent, vel saltem cultum agrorum relinquerent, & persequendo lepusculo, tempus culturæ destinatum contererent. Refert & Gaguinus lib 10. in Ludouico 11. Ludouicum 11. initio regni omnem propè venationis consuetudinem prohibuisse, ita vt esset piaculum aues aut canes alere, cassibus vti, insidiari feris animalibus, nisi quoad ipse permitteret. Inhibuerunt & sacri canones venationem clericis & antistitibus. Non conijciam hunc in locum, tam multuosum & inquietam venatorum vitam, iniurias quas irrogant agrorum & syluarum dominis, vinearum fructibus, satis & nouellis plantis, non temporis iacturam, qua nulla maior: non hominum, canum & auium aucupantium & venantium expensas, quæ sæpe dominos deuorant, vt Actæon ita præda suis canibus dicatur fuisse, hoc est omnem illius substantiam illis fuisse consumptam. Omittam & abusum perquam maximum, vt mulieres etiã nunc in venationem pergant: velit Deus ne illa ars illis velamentum sit turpitudinis & prostratæ castitatis, vt fuit Didoni & Æneæ, teste Virgil lib. 4. Æneid.

Venatum Æneas vnâq; miserrima Dido
In nemus ire parant, &c.

Et Daphnæ, & Leucippo apud Parthenium in Eroti. cap. 15. Diodorũ Elaëtem in elegijs, & Philarch. lib. 15. Agathoni & Rheso apud eundem Parthe. Eroti. cap. 36. Transeo pericula mortis quibus se obijciunt, vel quæ inquirunt venatores

Digitized by Google

latores pertinaces, vt venandi studio vsq; ad insaniam Adrianum detineri & ad vitæ periculum vsque, vt ait Dion in Adrian. quare Boristhenem equo quo vtebatur vtplurimùm mortuo, sepulchrum fecisse & columnam & epigramma, meminit Ælius Spartian. Possem hic plurimos recensere mortuos vel acriter vulneratos à feris, vel excussos equis, vel occursionibus arborum, vel fame, vel temporum tempestatibus enecatos, quos claßici describunt authores, & Ioan. Salesberiensis in Polycratico lib. 1. cap. 4. Nolim tamen quis mihi succenseat, velut prohibenti omnino venationem: nō enim prohibendam censeo temperatam & necessariam: nam & aliquando M. Antoninus Philosophus imperator, etsi studiosus, à grauioribus Reipub. curis animum remittens in venationem pergebat, vt scribit Iulius Capitolinus in eius vita, interdum piscando se oblectabat. Venabatur & piscabatur nonnunquam Alexan. Seuerus, alioquin Reipubl. intentus, teste Lampidio in eius vita. valdeque necessarij sunt qui animalia fera, nocentia capiant & exterminent. Sic enim Orion ob prædam magnam captam ferarum, Heliceen insulam securam reddidit, antea incultam, vt author Parthenius in Eroticis. Sic cantic. 2. cap vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, &c. Sic de apris, ceruis, leonibus, & similibus dicendum, quos expedit à satis & frugibus abigi & capi: minus quoque reijcio venationem ferarum & animalium, quæ victui necessaria vel conducentia sunt, cùm Deus animalia omnia in victum homini concesserit, Genes. 9. Probo etiā valdè eam otiosis, ne nihil agentes malè agere discant, Dummodò sine iniuria & damno alterius fiat, & leges seruentur. Plat. lib. 7. de Legib. dum præscribit, venatorem nocturnū, retibus & canibus suis fidentem, nemo vspiam sinat venari. Auceps per incultos agros montesque vagari permittatur. A cultis locis, sacrisque incultis, à quocunque pellatur. Piscator nec in porrubus, nec sactis fluuijs, paludibus, stagnisq; venetur: in alijs liceat, dummodo succorum non vtatur permixtione.

Quid, & quotuplex venatio.

CAP. II.

VEnationem Varro, in 4. de lingua Latina ab aduentu vel euentu dici ait, quòd non certa præda est: multi quippe venantur, sed non omnes prædam consequi euenit. Græci à feris ipsis venationem dicunt θήρευσιν vel θηρεύειν.

Digitized by Google

γραν, vt venatio sit ferarum vel animalium indagatio vel persequutio. Plato in sophista capturam, venationem esse animalium dixit, ego quoque venationem dici capturam fateor: at non perpetuo in venatione esse capturam. Quamobrem cùm genera diuersa sint animalium, saltem tria quorum cibo vtimur, nempe quadrupedia, alia volatilia, alia natantia vel aquatica: adeo tot species venationis constituemus nempe venationem, aucupium, & piscationem: non enim loquemur de venatione cicadarum, quae puerorum, de qua Theocritus sic ait: ἐν τῷ πρώτῳ, αὐτὰρ ὁ τὰν ἀνθρεικίνοις κἀλαὸς ἐν πλοκάμοις ἀκρίδα θήρα χρύσῳ ἐφαμίσσων, id est, sed ille, scilicet puer, ex culmis pulchram cicadis capiendis decipulam intricò concinnans, &c. neque etiam loquemur de specie venatoria quam Plato in Sophista, & 7. de legib. dixit animalium manufactorum scilicet, & omittimus praedatoriam hominum, & tyrannidem, dum homines in seruitutem rediguntur, captiuitatem militarem: priuatam persuasionem amatorum venationem: captiones hominum per gratiam, per voluptatis illecebras, adulationem: pyratica, latrocinia & alia quae venationes hominum dicit, quae certè vsurpatae sunt inescationes, vt verbo Terentiano vtar, dum aut abi nescis inescare homines. Omittemus etiã venationẽ illam ferarum, quae à damnatis in ludum venatorium, intra cancellos & continentes parietes fiebat, & ad quam rei tantùm criminũ damnabantur: vt ait Vlpian. in l. aut damnum l 8. de pœn. lib. 48 ff. tit. 19. In omni autem venatione, consideramus in summa, animalia ipsa, loca vbi capienda, personas quae venantur, & instrumenta, vt media ad capturam.

De Venatione animalium quadrupedum.

CAP. III.

IN hac ferae maiores & minores sunt distinguendae: maiores trimali cerui, apri, leones, pardi, lynces, panthérae, vrsi minores, vulpes, taxi, cuniculi, lepores: in his omnibus, personae quae venatur officium est, vt ait Plato in Lache, explorando disquirere, sagaciter insequi, neq; ignauè desistere. &, vt ait Iulius Pollux lib. 5. cap. 1. vestigia animalium, siue signa terrae impressa, considerare, recta, directa, confusa, abscondita, velocia, acuta: per syluas, saltus, lucos, montes, antra, dumeta, lustra, paludes, inculta, campestria, agros & sata, cubilia, &c. quae persequitur per capita quae sequuntur. De vestigiis

stigijs etiam & quod hyeme multum lepores protedant, parum æstate, tractat etiam Xenophon de venation. Venator quoque optimus ferarum, annos conijcit ex vestigio & excrementis: in ceruis, ex attritu contra arbores facto: ex voce. Capiuntur animalia magna, tendiculis, laqueis validis, machinis, fossis leui calamo, copertis, seu foueis, canibus validis, quibus milas vel collare acuminatum pro armatura imponitur, lora & fasciæ: cassibus, retibus, iaculis, venabulis, lanceis, hastis dentalibus, & leones aconito veneno. Venantur Indi simias, calceis, speculis & vnctionibus: nam illæ imitari cupientes, venantium factum, qui se speculo apparantur, vngentes oculos melle, & calceos inducentes: illæ calceis, laqueo, vel vnguentis irretiuntur, vt ait Diodor. Sicul. lib. 17. Biblioth. in anno 9 Alexand eadem imitatione capiuntur ottides, vt scribit Athenæus lib. 9. cap. 14. in canibus, in robore, in odoratu, in leuitate est electio facienda pro ferarum diuersitate & modo venandi. Dum vestigijs inhærendum, maximè odoratu valere debent, quo aliquando destituuntur: si enim gelu sit, torpent naribus canes, nisi dies & Sol resoluat. Deletque vestigia leporum ros multus, australis imber: retinet septentrionalis: in pleniluno vestigia incertissima, quòd Luna extenuet halitum. Perturbantur etiam vestigia, si vulpes anteà pertransierit, florum quoque odores in vere ante flores certa æstate, exilia, quia terra feruens abolet quicquid est halitus, cuius rei rationem tradit Theophrastus lib. 6. de causis plantar. cap. 29. vnde vera venatio leporis à medio Septembri vsque ad medium Aprilem. Ex agris subduci debent in lepores canes cursores, indagatores secus lenem venti auram: nam si ventus acer & validus, dissipatur odoratus, quod & in venatione cothurnicum & perdicum seruatur. Omitto reliqua, quæ latius quis videre poterit apud citatos authores, & apud Iacobum Phouilloux qui ex illis nuperrimè Gallicè edidit librum de Venatione.

De Aucupio. CAP. IV.

AVcupium, dicitur auium venatio, vel per aues aliorum animalium, vt leporum. Capiuntur aues retibus, reticulis, tendiculis, laqueis, plagis vt ait Aristophan. in auibus, decipulis, pergulis, vilco, & bubone, volatu auium prædatoriarum, canibus, iaculis, & quolibet telo inescatione, cantu fistulæ, vt in musicæ effectibus diximus. Prædatoriarum vel rapacium auium plures sunt species, quarū tibi nomina Gallica

Digitized by Google

Gallica ex Bellonelibro 2. de Auibus. capite 14. & sequentibus recenſebo, à quo vel melius à Plinio & Ariſtotele libris de Hiſtoria animalium naturas hauries: Oſſifragus, *Vautour*: Gyapetus, *un Buſard*: Burco ſeu triorchis, *le Sacret*: Æſalo, *Lanier*: Circus, *le Fau-perdrieux*: Stellaris, *l'Autours*: Accipiter palumbarius, *le Faucon*: Pernes Subuteo, *le Hobreau*: Percus aut Spiza, *l'Eſperuier*: Phrinolochos, *le Goiran*: Leues, *l'Eſmerillon*: Chalcis, *Bondree*. Sunt & aliæ, quarum inſigne, roſtrum incuruum eſt.

De Piſcatione. CAP. V.

QVando animantia aquatilia venamur, piſcari dicimus: eam Plato in Sophiſta, vel de ente, in duo membra diducit: aut enim retinaculis, inquit, aut percutiendo piſcamur: retinacula, retia, naſſa, laquei, verriculum, & noctu ad lumen, & interdiu. Ad percuſſionem pertinere putat hamos, quibus ore capiuntur piſces, trahente virga & calamo ſubſidente ſubere. Nero piſcatus eſt rete auratо, purpura, coccoque funibus nexis, vt ait Suetonius in Nerone, capite 30. Anguillæ turbata priùs aqua, à piſcatoribus capiuntur: quia illæ puriſſima aqua delectantur, nam turbida ſuffocantur: habent enim branchias tenues, quæ facilè turbida aqua obturantur, ideò aqua turbata ex fundo emerguntur, vt ait Athenæus libro 7. cap. 17. Manu cancri ex foueis educuntur, & lumine & concuſſione aquæ. in modum tonitrui, ſub cuius tempus ab abditis cuniculis exeunt Forſan hæc venatio inutilis erit Pythagoreis, qui nunquam piſces guſtabant, cùm alia animalia mediocriter attingerent. vt ait Athenæus libro 7. cap. 25. Item in Syria, olim in ciuitate Aſcalone: vbi adorabant idolum quoddam ſuæ deæ Derceteæ ſemipiſcis, & piſces pro dijs habebant, vt ait Diodorus Siculus libro 3. cap. 16 hanc vocat Gatidem, & erroris adfert cauſam Athenæus lib. 8. cap. 6. Atque etiam Ægyptijs Sacerdotibus nefas olim de piſcibus guſtare, vt ait Herodotus lib. 2. Sed non particularibus, vel regionibus, ſed vtilitati omnium publicæ hæc ſcripta ſint.

SYNTA-

Digitized by Google

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS,

LIBER XXX.

Vbi agitur de Artibus fabrilibus.

De Fabrilium artium genere.

CAP. I.

FABRILIS artis species variæ sunt, cùm hoc nomen sit generale ad omnes qui operantur in materia aliqua dura, seu lapidea, lignaria, ferraria, aurea, argentea, & ad similes pertineat. à quibus fabri cum additione materiæ, in qua operantur, dicuntur.

De Architectura. CAP. II.

QVi ædificant domos, & faciunt statuas Fabri dicuntur à Vitruuio lib 2 de Arch t. cap. 1. Atque inter fabrilia in artem transit præstantem secundum Vitruuium in 1. cap. 1. Architectura ars, inquam, bene ædificandi: sub cuius vexillo symbolum dant fabri lignarij, petrarij, fabricatores & cementarij, & opificij designatores, ædium compositores cum symmetria & proportione. Vitruuius lib. 3. Nam hanc artem ratiocinatione & fabrica constare voluit. Et Leo Baptista in Procem. de Re ædific. fabricam vsus manus exequitur, ratiocinatio demonstrat proportiones, & qui cognoscit materiam qua vtitur, architectus quodammodo est, vt ait Aristot. 2. Physic. cap. 2. Et cuius præscripto faber ædificat, architectus & minister quoque. Aristot. 1. Magn. moral. cap. fin. differre tamen possunt, quod architectus intelligit quæ facit: faber tamen solus non intelligit semper quæ agit, 1. Metaph. cap. 1. Ita Plato intelligendus est dum in lib. Ciuili, vel de regno ait, architectum nullum minuum ministeriorum, sed vtentibus præsidere, id est, vt architectura sit magis speculationis, quam ministerij. Sic in Clitiphone Plato, ab architectura, inquit, duo fiunt: ædificium videlicet, & architectura: illud quidem opus, hæc autem doctrina. Constat autem ea, vt idem ait cap. 3. lib. 1. ædificatione gnomonica, obseruatione, & machinatione. Ædificatio

catio duplex publici & priuati operis. Publici operis est vel causa defensionis, vel causa religionis, vel causa opportunitatis. Defensio habet muros, turres, propugnacula, aggeres, portas & alia, de quibus Alb. Duret. lib. edidit, & Vitru. in 1. Religionis ædificationes, ædes sacræ, templa, &c. de quibus ædificandis Vitru. lib. 3. & Baptista lib. 6. & 7. & Sebast. Serlio lib. 5. de Architect. Oportunitatis sunt, vt portus, fora, porticus, balnea, theatra, inambulationes, & similia, in quibus & habetur ratio firmitatis, vt ad solidum vsq; quod vocant, basume, fiat fundamentorum depressio & materiæ sine auaritia bonæ electio. Item vtilitatis, simul ventorum, regionum, & Solis: sed & ex vsu locorum, & venustate depromitur consideratio, quæ Vitruuius lib. 6. 7. & 8. absoluit. Et hæc quoque in priuatis considerandæ ædificandis: nam & domus quælibet ex Philosophorum sententia, minima est ciuitas: ibi atrium, xystus, cœnaculum, porticus & huiusmodi in apta regione situque, habita ratione firmitatis, vtilitatis, honestatis, dignitatis, amœnitatis, temporis hyberni & æstiui, ædificabuntur. Necessitas primùm videatur ad quem vsum ædificatur: deinde sequatur commoditas: postea si possit voluptas. Ibi fenestræ, scalæ, spatia, putei, cloacæ, prætornia, focigula, &c. probè disponantur.

De partibus architecturæ. CAP. III.

IN summa, architecturæ partes sex erunt: ordinatio, dispositio, eurythmia, symmetria, decor, distributio. Ordinatio, est summaria comprehensio eorum quæ facienda sunt dispositio, apta faciendorum in partes distinctio, idea operis & figuratio: quæ triplex, ichnographia, leuis scilicet in solo operis effiguratio: vocant, *le plan*, Galli: orthographia, erecta frontis operisque imago, adumbrata maioribus partibus, *modelle imparfaitte* Gallis: Scænographia, omnium laterum & partium, in figura constructio, est quod dicunt, *modelle esleué*, interdum lignea, interdum pictura adumbrata. Eurythmia est, operis venusta species. Symmetria, partium inter se conuenientia, & proportio conueniens. Decor, operis emendatus aspectus. Distributio, est copiarum locique commoda dispensatio, habita ratione facultatum ædificantis, materiæ, quæ inueniri potest, rei ædificandæ: aliter enim vrbana, aliter rustica ædificantur: aliter diuitum, aliter pauperum ædes: aliter parietes firmiores qui duas vel plures contignationes ferre debent, quàm qui vnam: illi enim

Digitized by Google

vel diplinthij, id est, duorum laterum, vel triplinthij esse debent: istos sesquipedales esse sufficit: aliter æduficatur paries reticulatus, aliter imbricatus, aliter testaceus, aliter craticius, aliter formaceus, aliter clatricius. aliter isodomus, & pseudisodomus, &c. de quibus Vitru. lib. 2. Archat. cap. 8. & ibi Philander, Plinius lib. 36. cap. 22. & lib. 35. cap. 14.

De Gnomonices parte. CAP. IV.

GNomonicæ architecturæ pars versatur in geometriæ principijs, & mensuris, quibus architectus arcas possit complecti mente, & metiri per lineas, & figuras quadratas, trigonas, & similes, de quibus in Geometria dictum est. Tractat & de rationibus umbrarum per stilum horologiorum: & idcircò annexam habet Astrologiæ ea in parte cognitionem, de qua iam proprio libro diximus. Explicat autem hanc gnomonicæ partem Vitruuius lib. 9. Archit.

De Machinatione. CAP. V.

DE machinatione quædam etiam tractauimus initio mechanicarum: hic tamen machinatio ad fabrilem ferè linguariam operam pertinet, vel ad aliam potiùs quàm cæmentariam, quam explicat Vitruuius lib. 10. in qua agitur de arrectariorum vel transuersariorum dispositione, dactratione, reticulatione, de quib. & Vitru. lib. 7. cap. 3. in fin. & lib. 2. cap. 8. in fin. Machina porrò est continens ex materia coniunctio, maximas ad onerũ motus habens vires. Machinatio autem quæ arte mouetur circulorum rotundationibus, triplex genus scansorium, pneumaticon seu spirituale, cum spiritus expressionibus impulsus, & plagæ voces q; organicè exprimuntur: tractorium cùm onera machinis trahuntur, aut in altum ducuntur. Inter machinationes quotidianas numerantur rotæ, folles fabrorum, rhedæ, cisia, torni, succulæ, prælavectes. Tractoriæ machinationes ædificationis templorũ constant tribus tignis, trochlea. orbiculis duobus, axibus, succulis, forficibus: accedunt machina, trispastos, coloscotera, artemon, tolloues. Inter machinas ad hauriendam aquam, tympanum, folles, cochlea, ctesibica, hydraulica q; alia organa. Sunt & aliæ figendis palis vel sublicijs proiis vel directis, & lapidibus accommodæ fistucæ maiores & minores. Sunt & ad molendum rotæ & tympana. Ad præsidia, scorpiones, catapultæ, balistæ. Ad expugnationem continen-

Digitized by Google

tinendam machinæ, aries, turres ambulatoriæ, testudines arietariæ, epibathra, seu ascendens machina, contus demolitor, vel grus, sambucha, exostrũ, criodoce, vel arietaria trabs, testudines, oryges ad fodiendum idoneæ, capreoli, plutei, pinnæ, & ex illis contabulata, aliaque id genus, de quibus in re militari iam dictum.

De Fabris ministris Architecti.

CAP. VI.

MInistri architecti & commentarij, sunt & qui ex lapicidinis exerunt lapides, marmora, quiq; scindunt & poliunt, & columnis, figuris, imaginibus distinguunt, pauimentis, ædificijs, tectis inserunt, ad libellam normam & perpendiculum: & qui pinsant, fingunt, formant & decoquunt lateres, ex terra, affines figulis, qui ex terra quoque vasa ad rotam componunt & fingunt. Adsunt eisdem architectis fabri lignarij, qui trabes ruderant, poliunt, dolant, disponunt, & contabulant: scalas componunt, vel recti itineris, vel cochlides. Fenestras, ianuas, cancellos, asseres, reticulatas vel spicatas colligationes, vt terra commixta fœno repleantur, parant. Subseruiunt etiam fabri ferrarij, qui clauos, virgas ferreas, pessulos, clathra, vectes, serras, claues suggerunt, cancellos, aliaq; instrumenta contribuunt fabris alijs, vt malleos pinalleolósve, dolabras, secures, scalpra, trullas, rutabula ferrea, serras, cultros, ascias, forcipes, terebras, terebella. & similia. Et quia ornantur ædes simulachris & imaginibus, statuis diuersarum materiarum, diuersorumque fabrorum, de pictura, de statuaria arte & plastica & alijs agendum erit, & de imaginum opificibus.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS,

LIBER XXXI.

In quo agitur de pictura.

De Picturæ exercitio. CAP. I.

AD venustatem operum & ædificiorum pertinent, sicut tectoria opera & incrustationes, inductiones, vel calcis & arenæ, vel gypsi, vel marmoris, ita & picturæ, de quibus Vitruuius lib. 7. Erunt q

Digitized by Google

picturæ interdū megalographiæ & magnarum impensarū, aliquando rhyparographiæ vilium. Cæterū picturæ ars non tantùm ad fabros vel architectos & sedentarios opifices pertinet, sed & ad voluptatem animi, & virorum præstantiorum quorundā, aliquando laudabile exercitium: vt Fabio nobilissimo homini datum est laudi, quòd pingeret, vt ait Cic. 5. Tusculan. Et Adrianus genere Apher Imper. pinxit venustissimè, atque etiam effigies è cera & creta formauit, vt ait Dion in Adriano. M. quoque Antoninus philosophus dictus Aurelius, operam pingendo sub magistro Diogeneto dedit, teste Iulio Capit. in eius vita.

Quid pictura, & quibus vtatur.

CAP. II.

PIctura secundùm eundem Vitruu. lib. 1. cap. 5. fit imago eius quod est, seu potest esse, vt hominis, nauis, &c. certis corporum finibus figurata similitudine. Explicat Horat. initio epist. ad Pisones, seu de Arte poet. ibi, *pictoribus atque poetis, Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas, &c.* Plato in Phædro, picturæ opera tanquam viuentia extant: si quid verò rogaueris, verecundè admodum silent. Pictura vtitur optica ratiocinatione, manu, & coloribus: in optica considerat, quomodo quæ longius distant, minora videntur, & quæ supra caput picti, quæ infra minora: incurua, quæ supra distantia eleuata, quæ infra oculum & quadrata quomodo visum decipiant: considerat vmbras, lucem, radios, vt diximus in optica: à Geometria habet regulam, circinum, lineas, & id genus, & proportiones: vt in pingendis quibusque symmetriam conseruet, veluti in homine, quantū os à naso, oculus ab oculo, & reliqua membra inter se differre & conuenire debeant. Scripsit de proportionibus hominum, & de illa symmetria corporis humani, proprium volumen Albert. Durerus pictor Germanus insignis, Vitru. lib. 3. cap. 1. Pompon. Gauricus lib. de sculptura. Dimensiones autem in reliquis animalibus sex constituunt, quibus suapte natura distingui possunt: summum, infimum, antè, ponè, dextrum, sinistrum, infima & suprema pars. Idemque & locum habet in stirpibus, vt tradit Arist. lib. de com. anim. gressu.

De

De progressu picturæ. CAP. III.

ARistot. lib. 2. de genera. animal. cap. 3. de generatione loquens, naturæ opificia cum pictura confert: omnia delineamentis, inquit, primum describuntur, deinde colores recipiunt, & mollitiem, & duritiem, quasi pictoris officio fungatur natura cùm condit & creat. Pictor enim vbi primum lineas descripserit animantium, mox vario illinit colore ac perficit. hæc Aristot. Pictoris itaque est, leui linearum ductione, primum opus conficere, sed antea adhuc graphydis conceptione quasdam rudiores ducit notas, antequam ad lineamenta veniat, vel animo lineas ducendo conceptas, sequitur: atque Plin. lib. 35. cap. 3. tradit, picturam primum inuentam, hominis vmbra circumducta: deinde vmbram fuisse coloribus inductam, & postmodum linearem sine coloribus. Accedit his ars, cùm solidam picturam videri volunt, circa prominentias in tabula: vmbris enim & lineis, & comminutis angulis, eas monstrare laborant: vmbris quomodo fiat, docet Plin. lib. 36. cap. 11. Omnes inquit, qui volunt eminentias videri candicantia faciunt, coloremque condiunt nigro. Magna prorsus ars in æquo extantia ostendere, & in confracto solida omnia. Meminit & Plato lib. 10. de Rep. Sunt de vmbris nonnulla scripta à Leone Baptista, lib. de pictura. Sunt & catagrapha, quæ inuenta ferunrur à Cimone Cleonæo, id est, obliquæ imagines, & variæ formationes vultus, respicientiũ, suspicientiúmve & despicientium. Accedunt distinctiones membrorum, articulorum, venarum prolationes, in veste iugæ, & sinus, & in hominis & animalium corporibus, potissimum in cute, situs, rugæ, cauitates, magnitudines, liturae, formæ, & alia innumera minuta, quæ artificem commendant, addita successu temporis & incremento artis, vt mobilior sit, & longè lateque differat tunc hæc opera ab inuentione prima eorum, qui monochromata pinxissent. nam nunc pictores vt splendidiora & illustriora reddant opera, addunt ideò propinquo vmbrosa quædam & obscura, vt scribit quoque Plutarch. de discrimine adulatoris & amici. Atque cæruleum mare, flumina pallida, lacum candidum, non ineptè pingunt, vt tradit Aristot. problem. sectio 23. q. 6.

Digitized by Google

De diuisione picturæ. CAP. IV.

PIctura vsuntur hodie empeirici, irregulari formula, oculo, & pro nutu, sine regula & circino, quò fit propè infinitos errores in illorum proportionibus irrumpere. Sunt tamen in ea hæresi, vt illis vtendum non sit, quod potius ex ignorantia, quàm ab arte persuasum est, vt si quid in pictura valeant, potius ex imitatione & longo vsu quàm ab arte nouerint. At qui picturæ præstantia, non lucro delectantur sordido, circini & regulæ vtuntur legibus, quibus symmetria seruanda æquatur, quamque seruare expedit, vt olim postquàm inuenta sint à Parrhasio Ephesio teste Plin. lib. 35. ca. 10. Alia autem quæ encaustica dicitur: notat quoque Plinius lib. 25. cap. 11. encausto, pingendi olim duo fuisse genera, cera, & in ebore cestro, id est, viriculo: tertiumque accessisse resolutis igni ceris penicillo vtendi: ideo inter instrumenta pictoris Martia. Iurisconf. lib. 33. ff. tit. 7. de fundo instructo lib. 17. pictoris instrumento &c. annumerat ceras, colores, penicillos, cauteria, conchas.

De quibusdam præceptis pingendi alijs. CAP. V.

QVi fingunt, eçlant, aut pingunt, debent primùm mente formam rei cuius similitudinem referre volunt, concipere, & sibi primum typum effingere: inde delineare subtilius. Secundò qui voluerit quæ longius videntur describere, commodè id fecerit, vel per feneſtram domus, vel per aliud instrumentum quod feneſtræ apertionis habeat similitudinem, in qua certas habebit dimensiones notatas, & certam oculi notam, ad quam à delineatione ad aspectum reuolutus, semper æquali intuitu redeat, ne declinet pictura à primo obtutu. Idipsum fieri potest obiecto speculo, ad cuius inspectionem repræsentata commodius pinguntur, obseruatis, vt dixi, notis altitudinis, & notis cancellorum speculi, vt feneſtrarum: imò poterit ad speculum suam quoque imaginem in tabula pingere, vel penicillo, vel stilo, ceu cestro. sicut fecit Lala Cyzicena authore Plinio lib. 35. cap. 11. Tertiò in flexuris & obliquationibus, seu retractionibus membrorum, leges Dureri lib. 4 de symmetria partium seruanda: primum vt sciamus flexum dici sex modis: nempe curuatum, versum, implexum, directum, contortum, dimotum. Secundò memores flecti corpora, per spinam dorsi, & à cervice vsque ad coxam intrà & extrà: digitos, per articulos:

Digitized by Google

articulos: brachium, iunctura, manus quoque & cubitos: directio extenuat, & graciliora membra reddit, contorsio inspissat. Quartò qui faciem totam pingit, vel cælat, vel obliquam & flexam, partium inuicem ex vtroque nasi latere repræsentare cogitur proportionem, pro modo flexionis & gestus faciei, quod in dimidia tam laboriosum non est. Quintò, vt solida referas, obserua quatuor. Primò formam rei ex radijs oculorum sumptam. Secundò, vmbram eius ex radijs lucis qua verberatur. Tertiò colorem qui alius non debet esse, quàm eius corporis, quando est sub ea luce & situ collocatum. Alius enim eiusdem rei videtur color sub Sole, quam sub linea: alius natantis, sub aqua, alia alterius loci: aer comminus spectatus, nullũ nobis certum ostendit colorem: eminus, vbi densior, cæruleus videtur: si in aquam densetur aer, eminus candidissimus. Quartò situm congruũ tabellæ aduerte depictæ, ad depicti rationem, cuius vertex in directo tuorum oculorum sit ponendus. In coloribus locandis cauendum, ne candido multum in picturis vtaris. Est enim velut illarum venenum, nam splendore suo alijs adimit venustatem, grauitatem, vmbras veras. Est obseruanda prima, secunda, tertia lux, & lumen rerum. Poterit & pictor ad speculum opus conferre & probare: detegit enim errata facilè. Vernice poterit lucem picturis & coloribus præbere, qui fit puluisculo gummi iuniperi, & aloe, cum oleo nucum iuglandium, aut lini.

Alia precepta pingendi ratione diuersa materia. CAP. VI.

PInguntur muri, chartæ, tabulæ, lintea. In omnibus illud obseruandum, vt superficies cui pictura plana inducenda est, sit optimè à rimis & commissuris liberata: idcirco oblinunt parietes, primò gypso, vel argilla cum penecillatione rudiori calcis & glutinis. Tabulas autem colorum fragmentis: lintea vel cum creta alba, vel glutino, vel diluta farina. Charta autem si papyracea, qua solent pictores, qui ad viuum exprimunt vultum imagines prototypum delineare, vel graphidem exprimere, primum perfricatur creta à pastillis leuiter trita mormore: in membranis non ea obseruatio, quia naturæ politæ sunt. Pingitur autem coloribus corporatis, vt diximus, & dilutis, dilutis vtimur ad modum scripturæ, vel cum penna aut penicillo. Corporati autẽ colores vel miscentur glutini in parietib. depingendis.

Digitized by Google

& linteis & tabulatis quoque, sed pictura ea ditior & præstantior est, cuius colores oleo imbuuntur vel gummi, postquam marmore valdè triti & colliſi sunt, vt vix tactum effugiant. Componuntur & ex coloribus vel simplicibus vel mixtis, veluti ſtyli, cetacei longiuſculi, quib. pictores ichnographias vultuum pennæ modo in papyro deſcribunt prius, vt dixi, charta creta alba illita, & leniter cum xylo ſeu goſſippio confricata. Deſcribunt quoque maiores lineas, lapide nigro fabrili, vel creta rubea, interdum & plumbo, quorum maculas, plombi inquam, panis mica fricatas, aliorū autem xylo demunt, poſtquā lineamenta iuſta, inducta alijs coloribus ſunt. Condenſant autē & cylindruli formula, rotant ſtylos illos colorū, pictores, alij glutine piſcium, alij cum gummi Arabico: alij cū lacte ficus arboris: alij, & illi vt arbitror, dulcius cum ſero lactis: cum hoc enim molliores ſunt ſtyli quos vocant coroyons: alij enim duriores & qui chartā incidant. At obſeruandum in iſtis ſtylis miſceri colores, & ita hos referre colores ex ceruſa vel creta cum alijs mixta, & in omnib. anteq̄ cogantur & rotentur in modū pennę vel ſtyli, optimè colores conteri & miſceri ſupra marmoreū lapidem.

De coloribus. CAP. VII.

MEmorant præſtantes pictores ex ſolis quatuor coloribus diuina ſua opera perfeciſſe, albis, melino, ſilaceis ſeu ianthino, Attico: ex rubris, ſinopide pontica: ex nigris, atramento. Cæterum colorum, alij natiui ſunt ſeu minerales, vt loquuntur pictores: alij ex alijs rebus tractationibus aut mixtionibus, ſeu temperamentis compoſiti, Vitruuius lib. 7. cap. 7. de mineralibus. Plin. lib. 35 cap. 6. Dioſcorid. lib. 5. adijciam hic verba Græca, Latina, & Gallica.

Natiui colores, ſinopis, vel rubrica, ſinopis, Græcis μίλτος, iocineris colore, inde *couleur de ſynople.* De hac Plin. lib 35. cap. 6. Dioſc. lib. 5. c. 61. Strabo lib. 12. ὤχρα Græcis, Latinis & Gallis, terra rubea eſt, quā pictores & tarcinatores vtuntur pro ſignandis pannorū inciſionibus, inquit Amatus in Dioſc. lib. 5. enarrat. 98. vbi tamen falſus eſt in colore Nam illius proprius natiuus color, luteus eſt, dilutus aureus. *Sanc*, Gallis: ſed cum vritur fit rubra, reſuncta autē aceto, purpurea, fitq̄ue rubrica fabrilis ex ochra, non ochra ex rubrica Theophraſto lib. de lapid. Et Dioſcor. lib. 5. cap. 62 Cùm autem luteo ochræ colore ſileni eſſe arbitrantur, vt plurimum alij ad purpureum colorem referunt, quod explicat

Digitized by Google

explicat Philand. in Vitruu. cap 7. lib. 7. & diuersas species enumerat Plin. lib. 35. c. fin. Creta viridis, Venetis terra viridis. Melinum seu Melia, colores lutei oui, Latinis giluus, de quo Plin lib. 35. cap 6. & 7. & Theophrast. Gellius lib. 13. cap. fin. Auripigmentum, ἀρσενικὸν Græcis, orpin, Gallis de quo Plin. lib 33. cap 4. Dioſc. in 5. cap. 71. aurei coloris eſt, & eſt coctum arſenicum. Eſt arſenicum chryſtallinum foſſile diſtum realgar. Eſt & ſandaracha Græcorum, arſenicum rubeum, dictum Gallis *maſſicot*, & *arſenic rouge*. Hiſpanicè *fezes de oro*, Germanis *rauſchgeel*. Minium vocaſſe Græcos μίλτον, tradit Plin. lib. 33. cap. 7. minium officinarum, eſſe Galeni & Dioſc. ſandicem ait Philand. in lib. 9. Vitru. c. 3. Sandix ceruſſa vſta eſt, Gallicæ nomen retinet *du mini*. Cinnabrium, eſt & foſſile & artificiale, Gallis *vermillon*, *cinabre*: & Hiſpan. & Italic. *minio*. Aliud cinabrium Latinè cinnabaris, officinis, ſanguis draconis, *ſang de dragon*: qui rubei, ſed non vt prius cinnabrium, intenſi coloris, Germanicè *bluſarb*. De iſtis cinnaberis ſpeciebus tractat Amatus in 5. Dioſc. enarrat. 69. Sunt etiam diuerſæ ſpecies cretæ, nigra, alba, candicans, crocea, &c.

De aliis coloribus non mineralibus, ſimplicibus & compoſitis.

CAP. VIII.

LAccam habent pictores vinaceam & rubicundiorem, aliqui concauium dixerunt ſed falſo, vt docet Amatus Luſitan. lib. 1. in Dioſc. enarrat. 23. vbi duplicem laccam demonſtrat: vnam quæ eſt formicarum alatarum ſtercus, velut cera ſanagago eſt apum, ab Indorum regno Penu delata. Alteram laccam artificialem dicit, quæ ex fæce braſilij virſinij dicti, & cocco reſultat, quo pictores pro conficiendo colore rubro obſcuro, maximè vtuntur. Firmat Conſtantinus in additionibus ad Amatum in Dioſc. comment. lib. 5. enarrat. 51. in fine. Ceruſſa, Græcis ψιμμίθιον, Hiſpan. *alualyalde*, Italic. *biacca*, Gallicè *ceruſe*, Germanicè *bleyweiß*. Eſt alibi coloris, quæ vbique paratur ex lamina plumbea, & aceto, de cuius opificio, Plin. lib. 34. c. fin. Vitruu. 7. 12. Dioſc. lib 5 cap. 53. Color viridis æris, Latine æruca. Dioſc. ἰὸν, Plinio ærugo, Gallis *verdet*, parandi modum ex laminis æreis cum vinaceis, docet Plin. lib. 24. c. 11. Vitru lib. 7. c. 12. Carda. 5. de ſub-

Digitized by Google

tilit. Atramentum pictorium & tectorum seu librarium, *de moer*, tripliciter fit apud Vitru. lib. 7. cap. 10. Plin. lib. 35. cap. 6. Dioſc lib. 5. c. fin. fit primum ex fuligine exuſtionis reſinæ & picis Intrá officinas quæ excipiunt, adulteratur fornacium & balneorum fuligine, adhibito glutine. dicunt & fieri ex vini optimi fæce exſiccata, & excocta, fit & ex carbonibus ſarmentorum, & ſchidijs tedarum piſtorum. Fit etiam ex collectione fumi per operculum olei nucum, poſtea fuligini addita aqua glutinata. Deinde & alius color atrior, ſi comburas in olla oſſa ſeu nucleos perſicorum, aut cortices iuglandium, & carbones teras marmore cum aqua glutinata aut ſi glaſtum ſeu *ſtreee*, aqua eadem diſſoluas. Glaſtum herbam, poſtquam trita, ſiccata, & in pulueren redacta eſt, vocant *ſtreee*, Iſatidis ſuccus dicitur, & Indicus lapis quem diſſoluunt vrina lanarum potiſſimum infectores. Amatus in li. 5. Dioſcor. enarrat. 67. & in lib. 2. enarrat. 182. & ibi Conſtant. in additionibus. Lazuli lapis Græcis κυανὸς λίθος, vel azulum noſtris *azur* Cyanei cærulei vel cœleſtis coloris eſt, cuius olim tria fuiſſe genera ſcribit Plin. lib. 33. c. fin. & Theophil. lib de lapid. Ægyptium meliorem, Scythicum: Cyprium acceſſerunt poſtea puteolanum & Hiſpanienſe. Et factitij etiam nunc multæ ſunt ſpecies. Fit & viridis color ex lazulo alurgus, *ureed' azur*, quod & adiecta vrina fiet citius dicto. Oſtrum dicitur, *pourpre*, eſtque purpurarum ſeu conchyliorum vel muricum cruor. de quatuor differentijs eius, pro regionis varietate, Vitru. lib. 7. cap. 13. Plin. lib. 9. cap. 36. & 38. & lib. 21. c. 8. Iul. Pollux. lib. 4. cap. 1. Eo cruore trito in mortario, pictores inficiunt cretam argentariam, quæ nitorem argenteum reddit, vt ait Plin. lib. 35. cap. 6. & cap. 17. & lib. 17. cap. 8. inficiuntur & lanæ. Coccinum eſt, quod noſtri, ſcarlatam vocant, Itali granum & chermeſinum, vt notat Hermo. Barba. cap. de ſaxifrag. & coco baphica. Eſt autem κόκκος βαφικὴ granum infectorium, herba Gallicè, *graine, vermillon, ou eſcharlatte*, Hiſpan & Italic *grana de tingere*. Arabicè *charmen & chermes*, de qua Plin. lib. 9 cap. 41. & lib. 22. cap. 2. Dioſcor. lib. 4. cap. 48. Coccineas tamen eſſe arbores in nouo orbe Hiſpaniola, & apud Cannibales autropophagos, quas Hiſpani dicunt Braſilium, Itali verzinum. Dixit P. Martyr. lib. 4 & lib. 9. decad. 1. & lib. 10. decad. 3. de rebus Oceani: & orbe nouo. Rubia tinctorũ, dicitur Græcis ἐρυθρόδανον, Gallicè *garance*, de qua Plin. lib. 19. c. 4. & lib. 24. c. 19.

Dioſcor.

Dioscor lib.3 c.90.ex radice autem color colligitur.qui cum creta eretria, vel setinusia, id est, candida mixtus in corpore excipitur, vt cæteri liquidi colores. Brasilij lignum rasum & decoctum, colorem rubeum, quam rosetam dicunt constituit. Si lacti fuliginem camini misceas, fit rubeus color. Quo tenuius teres marmore minium, eo plus habebis: aurantij malilorem, dicunt, *orangeat*. Inter colores qui obscurant luteum, est fuligo, vnde color *de tané*: si ocræ iunxeris, erit obscurior, *tané obscur*, Cæruleus quem dicimus, *couleur perse*, cum glasto seu *floree*, & creta alba, vel calce viua mixtis, & simul tritis marmore, redditur: postea si penicillo vti velis, misce vt in cæteris vel gluten, vel gummi, vel oleum. Si velis colorem carnis imitari, vocamus *incarnat*, tere laccam rotundam marmore, & misce cretam albam vel cerusam [illegible] modulo repræsentandi coloris, vel loco laccæ, adde rosetam. Reddes colorem splendidum, si laccam aut sanguinem draconis prius madefacias aqua vitæ, seu *ardente*, postea teras & misceas cum cerussa. Roseta fit, si sumas cretæ albę diu & bene tritæ, libras duas, vnam autem brasilij, & quadrantem aluminis, ita vt prius bulliant simul alumen & brasilium cum lixiuio, donec alumen fundatur, postea autem addatur creta, & inde siccari permittes. Fit ex fructu nigro ligustri, baccæ effigie, nato ex ceruina spina (secundum Amatum Lusitanum in Dioscorid enarrat.109.quam existimat Thamni speciem Ruellius lib.1. de stirpibus capitulo 124.) perfectissimus viridis color, vocant Galli neprum & burgam spinam, Itali melam vel ceruinam, Hispani aluarem. vocant etiam hunc colorem librarij seu bibliopolæ *vert de vescie*, quia sic eum temperant vt grana seu prædictum fructum capiant, & relinquant in vase per septem, aut octo dies, cui aquam aluminatam inijciunt, sex libris granorum addentes vnam aluminis, & excoquunt bullitione ad consummationem ferè mediæ partis aquæ, hancq; postea infrigidatam capiunt & colant, vel exprimunt linteo, & intra vesicam porci postea condunt, & exponunt Soli vel fumo siccandam.

Colorum quorundam affinitas.

CAP. IX.

ALbus color, niueus vt niuis recentis, candidus vt calcis recentis, vbi splendor, lacteus sine splendore, aqueus albus valde dilutus, vt & seri: cæruleus candido dilutus, vt aeris color vocamus *pers*, argentinus, plumbeus à similitudine

tudine plumbi, albo nigricante cum splendore. Iuuidus illi similis, sed cum splendet: cinereus, vt cinetis est: & nigricans albus nobis *clair brun*, fit iniecta ceruſa nigro. Viridis, varius, primum vt in pratis antequam floreant: smaragdinus, vt gemmis eius nominis: color viridis ad ſatietatem ex chryſocolla vel ærugine: praſinus, porri ſolijs ſimilis, non ita tenſus: citreus, qualis in cortice mali medici, ex viridi & paleari mixtus. Varius & rubeus primũ vt ſanguis, purpureus clarior rubeo. Flammeus, ſplendidior purpureo, vt flamma, ferrugineus, ferro ſimilis ærugineꝫ contrahenti. Roſeus albus cum rubore mixtus, nos *incarnat*. Puniceus roſeo pallidior vinoſus accinis, vuæ ſimilis, glaucus, præter virorem flauum quoque continet. Luteus, *iaune*, vt luteus qui viuacior, croceus: ſplendidior, & rubicundior, aureus, ab auro ſplendens: paleariꝰ aureus, non ſplendens, vt tritici palea: flauus qualis prameturis ariſtis: æneus, *vert*, vnde ænobarbi *barbes rouſſes* fuluus, coloris caſtaneæ vel leonis, ſed caſtaneus obſcurior fuluo, balius ſcilicet color quem badium dicunt, *bay*: Gallicè, ruſticis apud nos *fauue*. ſapadix Græcis idem quod rutilus cum luteo, *rougiſſant*: qui autem aureus pallet vt aurum, antequam colorem excoquat, giluus dicitur, inde Gallis *gris*, quaſi chryſeus. Niger, luridus vt in ſerpentis dorſo, pullus obſcurior ferrugineo cum aliquo rubore: Plautus vocat morulum, nos more *obſcur*. prannius niger eſt, ſed ſplendidus: rauus, niger, cum fuluo colore: vt rapa lupa. niger cum candore, fuſcus eſt, vocamus *brun*, qualis color Maurorum. ſunt alij colores ab animalium colore nominati, pantherinus, camelinus, pardalis, &c.

De ſociandorum colorum arte, quam vocant adumbrationem.

CAP. X.

REgula generalis eſt, ſplendidos colores ſplendidis eſſe ſociandos, id eſt, adumbrandos: obſcuris autem & obſcuros, adumbratio, itaque azuri, ſic aqua cæruli Flandriæ, id eſt, *de pers de Flandres*. Adumbratio cinabrij, ſeu *vermillon*, eſt ex acca trochiſcata vel rotunda, aut aqua braſilli cocti ſine alumine cum aqua glutinata. Adumbratio auri pigmenti, ſeu *orpin*, eſt varium colorem inducere. dicunt *couleur changeante*: quod fit aut cum cinnabari, aut roſeta, aut lapide lazuli ſeu *azur*, aut vt plerunque cum fuligine camini, vocant *ſuye*. Ad ceruſſæ adumbrationem quilibet alius color com-

Digitized by Google

commodus, excepto auripigmẽto, quod eam reddit atram. Adumbratio sandarachæ Græcorum, seu nobis *massicot*, fit cum fuligine in aqua glutinata dissoluta. Adumbratio rosetæ, est aqua bresilij: eminentias autem recipit, vocant *roleumment*, cum sandaracha Græcorum seu *missicot*, aut auripigmento, quæ reddat colorem variantem seu incertum. Obscurum autem adumbratur cum fructu cruine spinæ, seu, vt diximus, *vert de vessie*, aut fuligine. Adumbratio coloris carnis, vocant *incarnat* est cerussa mixta cum modico cinnabari, & duplici eius partis crette seu ochre luteę. *d'ocre iaune* adumbratur ochra cum fuligine trita & dissoluta aqua.

De coloribus dilutis adscribendum.

CAP. XI.

VT pares colorem roseum, Rec. viridis succi solani seu solatri hortensis, vocant Galli, *morelle*, aceti gummati parum, coque & tere & scribe. idem præstat succus granorum burgæ spinæ, seu negrapum cum alumine. Color smaragdi pulcherrimus, recipe viride æris parum lythargyrij incorpora cum vrina pueri, scribe. Cinnabaris adscribendum, accipe cinnabarim tere supra marmor cum aqua, sicca, & postea cum volueris operari, dissolue cum albumine oui, quod fuerit multa agitatione liquidum, vel addito ficus lacte: citius enim dissoluitur, & gummi instar est, & vtere. Viridis color sic fit: accipe viride ęris, tere optimè, postea infundatur in optimum acetum, vbi resideat per duos aut tres dies, acetum postea inde extrahe, & illud super aliud viride æris bene vt supra tritum infunde, inibi per alios duos dies moras trahat, deinde extrahe liquidum relicta fæce viridis æris, & in ampullam repone, & inijce modicum croci, & vtere. Auro & argento scribere vt possis, accipe bracteas auri vel argenti, tere supra marmor cum sale, postea pone in aqua lucida & nitida in vase vel cratere vitreo, postquam sal fusum erit & aurum subsidebit fundo, cape & dissolue cum aqua gummata, scribe: moneo tamen literam subnigram futuram, verum siccatam, si dente canis aut apri poliatur, pulchram fore. Atramentum promptuarium, sic conficitur: cape gallarum optimarum, solidarum scilicet & crisparum vncias 3. tere, infundantur in libram & semissem aquæ pluuiæ, in vase vitreo madescant simul per 2. dies: inde addantur chalcanti bene splendentis, & tenuissimè puluerisati vncias

duas

duæ,& misceantur ligno ficus: relinquantur in Sole duobus aliis diebus, adde deinceps lachrymæ arabicæ in puluerem redactæ, & corticorum malorum punicorum in frusta singulorum vnciam vnam: post vnum demum diem coquantur, ita tamen vt leuiter tantum ferueant igne lento, colo & in vase plumbeo aut vitreo recondito. In atramento fluxio ex aqua est, corpulentia à lachryma, nigredo à chalcantho, quam iuuat galla, splendor à cortice vel ab alumine.

De baphicis infectoribus pannorum.

CAP. XII.

De baphis plura habeo dicere, sed quia tinctoriæ vbique obuiam sunt & patēt, omittam, dum monuero eos dilutis coloribus vti maximè calce, alumine, bresilio, rubia, gallis, chalcantho, vrina, aceto, lixiuio, temperatis: eadem de coriarijs, qui coria & pelles tingunt, cogita: permulta floribus, corticibus, lignis, inficiuntur. multa quoque terra, spuma, atramento, animalium sanie, vino, fumo, lixiuio, mari etiam vt sulua, luto ipso, herbaceo & calloso, nucum in glandium cortice, cum rhu, erythro gal, dicto sumach, officinis, calycibus grandium apud Italos.

De imbuenda cera coloribus, ad subtilia opera quædam peragenda.

CAP. XIII.

Solent qui fingunt miras imagines, & eas phialis vel ampullis anguſti orificij immittunt & implantant cum forcipulis vel alijs instrumentis, calente vase & solo intra ad recipiendas imagunculas idoneo. cera operari quam vocant, vulgo gommisse. Quam ita temperare par est, vt colorem habeat & ductilis reddatur, non friabilis. Quamobrem ductilem faciunt, & dulcem, vt dicunt, addendo & miscendo paululum terebinthinæ abietis. Colorant autem additis coloribus: vt si velis albam ceram, cum ceruſia trita marmore addito paululum terebinthinæ misceto, si luteam, albam vel nouam ceram capiunt & miscent probè, cum bene trito in marmore auripigmento, addita quoque terebinthina. Si viridem, misce ceram albam cum viridi æris, trito, & terebint. Si coloris aurei (vocant orangeat) misce cum minio (vocant mini) trito & terebint. Si nigram, misce eandem cum cinna-

Digitized by Google

cinabri trito & terebint. si incarnatam vt dicunt, misce cum lacca rotunda & cerussa tritis cum terebint. Sic de similibus coloribus, quos tritos miscebis cum cera alba & terebinthina.

De sculptoribus seu anaglyptis & cælatoribus.

CAP. XIV.

PIcturæ partem sine coloribus, exercent anaglyptæ & cælatores, & prius lineamentis in buxo vel ære, vel alia materia ductis, illa graphio vel stylo vel viriculo, vel celte exarantin buxo potissimum & alia materia lignea & vnionum seu lapidum: at in alia materia ærea, vel ferrea, prius vernice illinunt laminas liquida & tenaci, vel ex cera noua cum cerussa & mastice temperata, vel alio modo, cum pice & oleis, cui postmodum graphio vel stylo imprimunt figuras, quas aqua forti replent & excauant, aut sine virnice viriculo vtũtur. Inter sculpturam & cælaturam, hoc interest quod cælare est, cauam facere imaginem, vt in sigillis, ex quorum impressione postea surgit prominens imago at sculpere, est statuas imitari, & prominentes imagines reddere. Anaglyptica hæc opera, dicuntur, *anaglyphes de relief.*

De Statuariis. CAP. XV.

STatuæ, cum ex præscriptis iam symmetria & præceptis alijs constet, non habent propriam considerationem, sed pro modo materiæ ex quibus fient, distinguentur, vt sequitur.

De Plastica. CAP. XVI.

PLastices est, ex terra, ex argilacea terra fingere similitudines, vel ex gypso, cera, sulphure, vel simili materia. Praxiteles plastice dicebat matrẽ sculpturæ, cælaturæ q̃s. De hac Plinius libro 35. c. 12. Pictura solis coloribus constat, attamen alia quam plastices ars illa efficit, vmbrarum demonstrans effectum, vt ait Philostrat. lib. 1. de Iconibus. Plastes faciunt interdum statuas solidas, interdum concauas. Ars certe perpulchra, in formandis imaginibus per fusionem metallorum, vel aliorum liquidorum, quæ postea indurantur. Fiunt autem pro minoribus, arculæ quædam & cancelli, quibus pulueres tenuissimi vel smiridis, tripolis, pumicis, lapillorum, antiquorum laterum, sepiæ testium, hirci combu-

combustis ossibus, ferri rubigine, cineris sarmentorum, cineris lixiuij domestici, arenæ ex cerniculo post triturам elaboratam extractæ subijcientur. Postea typus imitandus seu proplastice, vocant Galli, *Le moule*, includitur & premitur: subinde eo extracto, infunditur per notatos canales vel spiramenta in vacuum illud typi concluſi, materia quæ referat prototypi imaginem. Interdum cera, maiorum imagines formatur typus, poste vngitur pinguedine, & illinitur terra argillacea, vel glutine vel papyro trita, vel gypso, vel alijs rebus similibus quæ indurescunt, quibus inſiccatis igni exponitur typus, ita inuolutus, & cera ab igne per spiramenta euacuatur. & per eadem postea intra typi vacuum materia infunditur, quæ ceræ & eius typi formam refert, excisa incrustatione. Et de hac arte perpulchre docet Pyrotechnia Vanochij Biringueci Senenſ. li. 8. apud quem reliqua si te hæc delectant, videbis. Tractat etiam de typis formandis bombardarum, & campanarum, de fundendisque metalli illis idoneis, & de formatione earum, libro 6. & 7. quæ hic non repeto.

De Aurificibus & arte eorum.

CAP. XVII.

OMissis fabris illis, qui in mineris glebas metallicas inquirunt, purgant, & excoquant, qui miscent æs, qui chalybem perficiunt, de quibus Vanochius in 1. ad alia progredior. Ex 9. itaque lib Vanochij, cap. 4. vbi ars aurificum tractatur, circa auri & argenti opera formanda, in artificibus exigitur, vt nouerint aurum & argentum distinguere, probare, cælare, & sculpere, fundere, formare, concoquere, ductile reddere, ferruminare, tingere, encaustum ponere, seu *esmailler*. Probatur argentum & aurum lapide lydio, igne, cineratione, fusione, &c. Fusio in vasculo fit, quod crucibulum vocant, quia profundius quàm latius in fornaculo ope follium: funditur autem citius aurum & argentum, si superponatur vitrum tritum, vel cera, vel sal halcali, aut quatuor frustula sublimati triti addito vehementi igne. Formant per proiectionem fusionis in puluere, de quibus in plastice dictum, postea malleolo accudunt, vel viriculo prosequuntur, & poliunt & distinguunt. Quod si aurum crudum sit, & friabile, ductile redduntper cinericium, id est, *par la Coupelle, ou Cendree*, vel fundendo cum sale citri, aut tartaro, aut vitro trito, aut halkali: ferruminatio, siue *soulure*, dulcior debet

Digitized by Google

bet recompaginanda esse auri & argenti optimi: ferruginatio facilè fit, per viride æris & chrysocolla quæ artificibus Gallis borrax, Hispanis & Arabibus attincar. Alia difficilior est quæ componitur æquali pondere argenti boni & æris, & quarta parte cupri contriti, cũ paululo chrysocollæ. Tingitur aurum pallidum, vel colorem accipit, si vngatur dissolutione viridi æris, salis ammoniaci facta cum vrina aut aceto; postea enim supra prunas ignis positum splendet, & in vrinam immersum fricatur vt color inspiciatur. Argentum, aurum inauratum, etsi velis aurum, item lauatur cum aqua bulliente cum sulphure trito vel tingitur aurum, fumo cornuum arietis, vel aqua decoctionis eorundem. Encaustum siue *esmail*, imponitur facilè spatella. Encausta autem diuersorum colorum facta parantur, quæ dum imponuntur auro vel argento, oportet prius quæ non vis encausto inurere, xysto desiccare. Quod si velis inaurare, & argenti colorem inducere, non aureis & argenteis, duplex via: altera, accipe bracteas vel folia auri vel argenti, inunge argento viuo, postea operi impone, & igni obijce, euanescit mercurius, & hæret bractea rei. Altera, cape aurum purum cum mercurio, & extende cum virgula cupri supra opus: tunc ignis resoluet in fumum mercurium: & si aurum sit, pingitur vrina: si argentum impositum æri aut cupro, proijcitur in oleum.

De Fabris monetariis. CAP. XVIII.

QVi huic opificio monetæ vacant, primum aurum vel argentum vel aliam materiam quam vocant, caratti *ligni remedo*, ad eam mixtionem reducant quam princeps statuit fundant, dehinc in virgas extendant per tabulata ferrea prius inuncta cum stercore bouino dissoluto cum forti lixiuio pannorum lineorum, sapone communi, seuo antiquo, aut pinguedine dilatent, inde scindant in quadratulas partes iuxta pondus aut paulo amplius excudendæ monetæ. Recoquant in patinis, dent percussoribus: adsint custodes, qui pondus iustum exigant, rotundẽt, colorent, inalbent tartare, sale, alumine.

De Fabris æris, & æris cypiri, vel cupri. CAP. XIX.

AEris fabri, & imagines & vasa quoq; conficiunt & reflant: sed labore maximo qui ex ære Cyprio quia eius

Ee

æris Cyprij materia, ægrè ductilis, & tamen malleationibus crebris extendi debeat, intus & extra. Durius tractatur aut quod vocant latonem, tornationibus tamen politur. Iuuantur horum fusiones, si dum fundi desideras, adijcias vel stannum, vel arcinicum vel sublimatum, aut alia vnctuosa, vt oleum commune, aut pinguedinem. Ferruminatio æris Cyprij, est compositæ argento impuro, siue *argento hæc*, cupri vsto, mixta chrysocolla seu boracc. Sæpe etiam est lanno & plumbo, cum pice Græca mixtis. Inducunt autem vasa Cypria intra pellicula stannea, ne cuprum prauum odorem cõtentis & decoctis suggerat, cum eadē ferruminatione, ebullita prius cum aceto & parum salis, & quarta parte plumbi, & aliquantulum pulueris picis Græcæ. Ferruminatio æris, vel latoni fit duabus vncijs stanni puri, & vna plumbi simul fusis & mixtis. Si velis æs ferruminare, prius scalpe vel lima frica locum ferruminandum: calefac latonem loco, ei postea injice pulueream thuris & resinæ, postea ferro candido ex prædicta ferruminatione impone, & consolidabitur: ne autem ferruminatio aliud quam ferruminandum locum occupet, vicina inunge aqua, in qua creta sit dissoluta & ferruminatio ibi nulla inhærebit.

De Fabris ferrariis. CAP. XX.

MOlliunt ferrarij artifices ignibus ferrum, & malleorum ictibus incude extendunt, crebrisque immersionibus obdurant. Cum chalibe iungunt, bullitionibus: inde instrumenta & vtilia & nocentia parant, ruderant, perficiũt, & poliunt. Colores aut ferro dant, album seu argenteum luteum, seu aureum lazuli, quem vocant violaceum, *violet*, & cineritium. Vtuntur ad id sapone, vngue bouis, vitro trito, sale communi dissolutis aceto: dum ferrum candens est restinguunt, splendorem ei addunt per decoctionem vel extinctionem factam in aqua composita ex viridi æris, tartaro & sale communi, & vino albo, cuius decoctione bene politum antea ferrum, ad cypri æris redigunt similitudinem. Quod & si aureum velint, inungunt mercurio, in quo dissoluitur aurum, postea igne mercurium fugere cogunt. Emolliunt ferrum vnguibus equorum, item si bulliat cum corticibus ouj aut pulueris calcis viuæ, & mollius adhuc fiet, si vnctum cum oleo amygdalarum amararum inioluant cera immixtâ cum assa fœtida, & deinde superimponant inuolucrum ex terra argillacea composita cum vitro trito, & feruo-

ri ignis

ignis committant, in fornace, per integram noctem, & donec que ignis eius extinguatur. Durant cum extinctione succo raphani: addit Orontius in propositione 11. de speculo vstorio, succo raphani lumbricos terræ, expressis succis ostea per pannum, in quos extinctum sæpe chalybem, & errum & lapides scindere vt plumbum, ait. Sculpunt autem aqua forti, ex sale ammoniaco, sublimato mercurio, viridi æris, & pauculo gallæ nucis, cum aceto composita, qua ixtura impletur locus stylo exaratus post erasam vernicē, dixi. Fit vernix. qua illinitur ferrum ab aliquibus pice, olio lini, thuris modico, concoctis & inspissatis. Fiunt ex chalybe specula, diuersæ sectionis & parabolæ, quæ postea ponunt.

De aliis fabris metallariis & lignariis.

CAP. XXI.

SVnt ex metallis innumeri ferè alij artifices, stanni, plumbi, & auri & argenti, & ligni. aliqui enim inde vasa, alij organa componunt, alij tornant, alij bracteas ex stanno tenuant, & penicillo colore aureo inducunt, vel argenteo, vel etiam vitrum in speculum obscurant bracteolis impositis, vel stibio & stanno confuso & limato conflant: alij fila ex auro & ære trahunt, vnde chordæ instrumentorum fiunt: alij filum auro inuestiunt, quod postea intexitur: alij mercurio, à rebus inauratis aurum extorquent & ebibunt, quem amen deinde mercurium in coriacea crumena quod acceerat, cuomere cogunt, & igne exsufflant. atque tantum vasit habendi vel viuendi cupido, vt nihil intentatum requerit, ex quo victum vel quæstum comparari posse arbiaretur.

De Fabris vel opificibus vitri.

CAP. XXII.

VItri inuentio & opificum apud Plinium est lib. 36. cap. 29. apud Cardanum lib. 5. de subtilit. in fin. & lib. 10. de erum varietate, cap. 52. apud Vannoccium lib. 2. pyrotechniæ, ap. 14. Amatum in 4. Dioscorid. 54. enarrat. Et quomodo x vitro adulterentur gemmæ, & ex crystallo, tractat Ioan. laptista à Porta lib. 4. magiæ natur. cap. 16. & 17. Alijque dures ex vitro prodierunt artifices, vt qui specula apparant,

qui specilla summo vsui & vtilitati visus poliunt, qui vstor specula tornant, qui cathenulas & anulos ex vitreis virgul torquent. Quibus accedunt ij, qui crystallum fundunt, eximia opera in vsum, & voluptatem hominum communicant.

SYNTAXEΩ

ARTIS MIRABILIS, LIBER XXXII.

In quo agitur de Anima rationali.

De Distinctione animæ.

CAP. I.

OMne animal ab anima dictum videtur, vt animatum: dixerunt & in plantis animam vegetabilem & sicuti triplicem vitam constituunt, plantæ animalium, & hominis, ita & tot distinctiones animæ verum plantæ improprie anima dicitur, minus proprie de brutis: proprie autem anima est rationalis. Sicut & animal proprie homo, præcedens omnia animalia animæ immortalitate, & corporis præstantia, vt ait Galen. lib. 17. de Vsu part. cap. 2. intelligentia, scientia, ratione & animo à cæteris distinctum, vt notat Galen. Orat. ad art. & in Finit. medi. vt notat docte Bessario lib. 2 in Calumniat. Plat. cap. 7. hocque modo absolute animas dixit immortales Plato in Timæo, eas scilicet quæ hominum sunt. Stoici quoque animam plantæ naturam dixerunt, hominis, immortalem: animalium autem, aëre & alimento egentem, vt scribit Galen. lib. 1. de Morb. vulgar.

Quid anima brutorum. CAP. II.

ANima dicitur in brutis, id quod animat corpus ad viuendum, sentiendum, vel viuificandum, vt ait D. August. de Eccles. dogm. cap. 2. Ioan. Damasc. lib de Decret. & placit. & primis institut. sic anima pro vita, vt Genes. 1. Producat terra omnem animam viuentem, &c. Exodi 4. Mortui sunt qui quærebant animam Mosis: & Matt. cap. 2. Quid autem

sit brutorum anima, docet Simplicius in Procœmio in libros Aristotelis, esse facultatem illorum & formam. Verùm de dixisse non satisfacit ijs, qui res intelligere satagunt. Circa finitio Aristot. adhuc dissidij maioris causa fuit, am dixit hanc animam esse ἐντελέχειαν, corporis physici ganici habentis vitam, potentiam, 2. de Anima, cap. 1. Entechiæ illi motio, perfectio formæ animalis: atque vt pulla & visus oculus est, sic anima & corpus in animante, sed abernat anima, obedit corpus. Longa autem de hac τελεχείᾳ controuersia inter Plutarchum, Ciceronem, adæum, Lud. Viuem, quã agitat Melanchthon 1. de Anima, & Themistius in 3. Physic. Aristot. nos interim ἐντελέχειαν continuam agitationem explicamus, quam ex voluate & verbo Dei indita credimus: dixit enim, Et facta sunt, mandauit verbis conceptis vt fierent bruta in animam vientem & mouentem, & ita facta sunt, Genes. cap. 1. Forsan non longe aberrauit à vero Aristoteles, dum ait hanc animã esse substantiam corporis animalis, lib. 2. de Gener. anim. ap. 4. Rursum substantiam & formam animam, & actum corporis viuentis, ratione eius corpus est, lib. 2. de Anima, apit. atque ita animal sua natura indita, viuit & mouetur substantia, vt alimenta leuia secundum Aristotelem b. 8. Phys. & 4. de Cœlo, sursum mouentur, & grauia deorm, idq; à principio intrinseco, & propria forma. Neque nea sententia alia dari potest huius ratio, quam voluntatis legis præscriptæ Dei, quæ ordinem rebus & naturis contituit, vt ait etiam Philo Iud. lib. de Mundi opific. Galen, tem ratus est, animam (vt opinãtur animalem) esse vel temperamentum actiuarum qualitatum, aut quod ex ipso temperamento permutatur, lib. 3. de Loc. affect. cap. 6. Quæ tamen finitio potius ad plantarum vitam, quàm animalium pertinere videtur. Nam de ijs, quæ sanguine constant, lib. 2. de Sympt. caus. non ausus est animam finire, sed dixit eam ti, veluti instrumentis, calore & sanguine, vel in his esse: quod neque verum perpetuo, vt in insectis, quæ sanguine arent, & tamen viuunt: nisi quid dicamus in istis loco sanguinis. Sic verum erit quoque, sanguinem esse vehiculam animæ, & animam esse in sanguine, vt dicitur Leuit. 17. sed anguis tamen anima nõ est, & corrupto sanguine corrumpitur quidem corpus animale, vt ait Aristoteles lib. 3. de Mot. anim. cap. 19. Sed non animal ideo minus anim

qualitatis quædam aliæ ex sanguine sint, ex calore qui à corde ortum trahit, vt ait Galenus lib. 1. de Temperam. hinc quę sanguine multo abundant bene calido, viuaciora sunt & iucundiora cæteris animalibus, vt ait Plinius lib. 11. c 38. Nam animositas à calore, vt metus à refrigeratione sanguinis, vt ait Aristoteles lib. Problem. sect. 10. quæst 59. At non hoc sanguine, sed vi animati. Nam quandiu corpus animatum sanguis animatur, & feruet, & qui plus viui sanguinis habet plus viuere dicuntur Aristoteli libro 3. de Historia animalium, c. 19. & de Generatione animalium, c. 10. Verum si refrigeratur nimium, etsi sanguis adsit, tamen non vita adest animalis: exemplo morientium, qui quia calore destituuntur, isque per meatus & oculos exit, oculos sursum attollunt qua parte exit calor: cum autem per somnum calor interse colligit deorsum, & deorsum oculos conuertunt, vt idem Aristoteles ait Problem. sect. 32. quæst. 1. quin & ad vitam animalem retinendam vltra sanguinem & calorem est respiratio necessaria & inspiratio, quæ innatum calorem conseruant, vt ait Galenus libro de Caus. respirat. & Aristot. lib. de respirat. Exemplo autem est, quod animalia morientia exspirant, nec amplius respirent. Quamobrem etsi sanguis dicatur materia corporum animalium, vt ait Aristoteles lib. 3. de Generatione animalium, & alibi sæpe, tamen nec sanguinem, neque quippiam aliud nobis cognitum constare ex anima, sed certam mortalem ex tota substantia animali compositionem & naturam à Dei lege constitutam.

Quid Anima rationalis. CAP. III.

DIuus Augustinus libro de Spiritu & anima, c 8. Anima, inquit, est substantia rationalis, intellectualis à Deo facta, spiritalis non ex Dei natura, sed potius creatura, ex nihilo facta, in bonum malumque conuertibilis. Et aliam finitionem adfert libro de Cognitione veræ vitæ, c 5. refert & libro de Spiritu & anima c. 6. finitionem Philosophorum, qui animam dixerunt omnium rerum similitudinem. Anima itaque est ille homo interior: hæc cum viuificat corpus, anima est, cum vult, animus: dum recolit, memoria: dum iudicat, ratio: dum spirat & contemplatur, spiritus: dum sentit, sensus: vnde & sententia nomen accepit. D. Augustinus libro de Spiritu & anima, c. 54. Tertullianus quoque libro de Anima, probat mentem seu animum, quem Græci vocant νοῦν, idem esse cum anima, & νοῦν esse suggestum animæ insitum.

Digitized by Google

sum, natiuum & proprium, quo agit, sapit ex semetipsa, & se communicat in semetipsa, &c. Max. Tyrius Serm. 1. animam duobus instrumentis vti ad intelligendum, mente & sensu. Gregorius Nicenus in disputatione de anima & resurrectione, cum sorore Macrina: Anima, inquit, est essentia facta, essentia per se viuens, intellectualis, corporeis sensum instrumentis viuendi, atque ea quæ cadunt sub sensus percipiendi, facultatem ac vim per sese suggerens ac immittens, quandiu earum rerum natura capax esse videatur.

Quid Spiritalis anima. CAP. IV.

ANima rationalis nec corpus est, nec ex corporibus constat, sed est spiritus & incorporalis. Sic Eusebius lib. 6. de Præpar. euang. c. 5. incorporalem esse animam docet pluribus Claud. Mamertus lib. 1. de Stat. animæ. c. 4. Plotinus lib. 7. Ennead. 4. c. 2. & 6. D. August. lib. 1. de Origine animæ, ad Hieronymum, c. 3. Quamobrem falsa, & à Christiana sententia aliena assertio Philosophorum, quorum alij ex igne factam dicunt, vt Hipparchus & Heraclitus, vt & Phornutus libro περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, in loue. Alij ex aqua, vt Hippō & Tales, Aristoteles 1. de Anima, c. 2. alij ex sanguine, vt Empedocles & Critias: alij ex quinta essentia, vt Critolaus & Peripatetici: alij spiritum scilicet ventum, vt Stoici. Plotinus lib. 7. Ennead. 4. c. 4. alij ex atomis, vt Epicurus & Lucretius: alij crasim & temperaturam cuiuscunque animalis, vt quidam Medici: alij aërem: alij excellentius quid, vt Timæus apud Platonem in Timæo. Pythagoras & Xenocrates, numerum seipsum mouentem. Clearchus harmoniam quatuor elementorum; Anaximenes, Anaximander, & Archelaus, aërium quid: alij alia quædam, vt tradit Theodoretus lib. 5. cont. infidel. Aristoteles 1. de Anima c. 2. Cicero 4. Academ. quæst. Greg. Nicenus lib. 2. de Philos. de Anima, c. 1. Videtur quoque erasse in hoc Tertullianus libro de Animæ quia nulla materia corporali vel mixtione constant animæ, sed in sua propria substatia spiritali creatæ, quanquam comparatione simplicitatis spiritualis Dei, omnia composita & materiata videantur, vt diximus in Angelis & materia.

A solo Deo animam creatam cum corpore. CAP. V.

ANima non nascitur, sed fit, vt ait Tertullianus libro de Testim. anim. sibi contrarius postea. Plato innatam &

Digitized by Google

infectam animam esse voluit: nos autem innatam & factam docemus ex initij constitutione, quod ex Dei flatu facta sit. Tertullianus libro de Anima, vbi de eius substantia agit. Virum facta est à solo Deo, & ex nihilo. D. Augustinus epist. de Origine animæ ad Hieronymum. D. Thomas 2. aduers. gent. cap. 88. Leo I. epist. 71. vel 91. in tom. 2. Concil. Irenæus 2. contra hæreticos, cap. 63. & 65. Greg. Nazianzenus in Apologet. Lactantius lib. de Opificio Dei, cap 19. non tamen substantia Dei. Non enim sunt conuulsiones Dei, vel eius particulæ animæ, vt putat Plato in Timæo, Macrobius libro 1 in Somnio Scipionis, cap. 22. Arianus Stoicus, & Mercurius Trismegistus. Et ita decretum in Concilio Braccarensi I. cap. 6. Epiphanius lib. 1. contra hæreses, cap. 2. lib. 2. cap. 27 probat. & D. Chrysostomus homil. 13. in Genes. vt contra hæreticos diuersum sentientes docet Irenæus libro 1. aduersus hæres. cap. 24. Concilium Braccar. I. cap. 5. Leo I. epist. 91. cap. 5. Quamobrem alienum à veritate, ab angelis fuisse animas factas, sicuti falsò putabant Luciferiani. Augustinus lib. de Hæresib. 81. sicut & Auicenna ex igne, aëre & angelis, vt à causis efficientibus authore Philastro, quem Seleucus & Hermias hæretici sequuti, D. Augustinus de Hæresibus ad quod vult Deum hær. 50. falsum quoque à propagatione parentum animam traduci per generationem, vt quidam tradunt, sicuti in ea sententia palpat & nutat Aristoteles lib. 2. de Generat. animal. cap. 1. Galenus, Tertullianus de Anima, quem refellit Augustinus lib. de Hæres. ad quod vult Deum, hæres. 86. cuius erroris & Apollinaris Alexandr. vt refert Gregorius Nissenus libro 2. de Anima, cap. 6. & in Hist. tripart. lib 5. cap. 44. D. Hieronymus tomo 7. in cap. 12. Ecclesiast. Porrò animæ separatim creatæ à Deo num ab initio mundi, vel ab æterno simul, vt quidam omnes falsò creatas putant, & alibi custoditas, donec immittantur in corpora, vt putarunt Plato in Epinomide, & lib. 10. de Legib. Macrobius, teste Cælio Rhodigino lib. 10 cap. 16. Et Origenes, contra quem disputat D. Thomas lib. 2. contra Gentiles, c. 83. & 84. D Chrysostomus tract. in 2. c. Genes. D. Augustinus de Eccl. dogmat. c 14. Non enim anima creata ante corpus, sed simul à Deo creatur. & corpori infunditur, vt ait Leo I. epistola 71. & 91. tom 2. Concil. Greg Nazianzenus Orat. 30. Greg. Nissenus lib. de Creat. homil. cap. 29 Vt faceſſat longe falsa opinio illorum, qui rati in corpora missas animas pro earū castigatione: inde animam dicentes ψυχὴν frigidā, vt corpori

com

Digitized by Google

consortio frigescentem, & corpus δέμας quasi vinculum, & σῶμα quasi σῆμα, sepulcrum animæ, apud Platonem in Cratylo. Quæ sententia & fuit Origenis, vt ait Epiphanius epist. missa ad Ioan. Hierosol. & Theophilus Alexandr. lib. 1. Oper. pasch. in volumine Antidot hæres. D. August. lib. 10. de Ciuit. Dei, cap. 23. & de Origine animæ lib. 1. cap. 19. D. Hieronymus epist. ad Pammachium, tom. 2. & epist. Marcellino Anapsychiæ: & tom. 9. in cap. 1 ad Ephesios. Refert Nicephorus lib. 27. Histor. cap. 27. & 28. hanc hæresim Origenis damnatam synodo 5. Constantinopoli, tempore Iustiniani. Hinc & tollitur error Pythagoræorum, qui metemphychosim posuerunt, & animas ex corporibus in alia corpora transmigrantes, non tantùm hominum, sed & brutorum, de qua meminit Max. Tyrius serm. 28. Diog. Laert. in Pythag. lib. 8. Ouid lib. 15. Metam. ibi:

Morte carent animæ, semperq; priore relicta
Sede, nouis domibus viuunt habitantq; recepta.

Quam sententiam irridet meritò Lucian. in Gallo. Hunc porrò errorem sentit Iamblichus, ab Ægyptijs in Græcos & Pythagoram manasse. Idipsum etiam Herodotus, atq; euolutionem quandam annorum Plato, circa hanc peregrinationem animarum ad expiationem scelerum adiungit. Homerus tamen contrà, non reuerti animam semel separatam voluit, Iliad. 9. dum ait:

αὐ δρὸς δ' ψυχὴ πάλιν ἐλθεῖν οὔτε λῃστὴ,
οὔθ' ἑλετὴ, ἐπεὶ ἄρκεν ἀμείψεται ἕρκος ὀδούτων.

id est,

Anima autem hominis rursum trahi nequit, neque est prædabilis,
Neque trahibilis, postquam pertransierit septa dentium.

Atque plures sententias de origine animæ refert D. Augustinus epist. 157. Eugubinus lib. 9. de Perenni philosoph.

De Animarum nobilitate. CAP. VI.

MAgna animarum dignitas, quæ ab ortu hominis cuiuslibet, habet suum angelum custodem, Matt. 18. angeli illorum, &c. vnde mira creationis humanæ exprimitur solennitas Genes. 1. ibi, Faciamus hominem &c. Et insufflauit, &c. Nec tamen ignorandum, pulchritudinem eius deturpatam per peccatum prioris hominis Adami, vnde &

Digitized by Google

corpora noſtra laboribus addicta ſunt, & anima morti, quæ eſt priuatio cœleſtis gloriæ: Geneſ. cap. 3. quod ex parte intellectum ab Ethnicis, præbuit anſam errandi, vt dum Carneas, Auxitus, & Pythagoras dixerunt, hanc corpori vitæque noſtræ animas fuiſſe caſtigationis gratia alligatas, vt ait Athenæ. lib. 4, dipnoſoph. cap. 18. & Cicer. 1. Tuſculan. hoc etiam ſenſiſſe videtur Plinius 10. cap. 63. dum ait, homini tantum primi coitus eſſe pœnitentiam, augurium, ſcilicet vitæ à pœnitenda origine: ideo forſan & Cic. in ſomnio Scip. diuerſorium animæ corpus dixit, & hoſpitium, non habitaculum, & ibi latè Macrob. lib. in ſom. Scip. cap. 7. ex Plotini & Plat. ſententia. Quamobrem & poſt lapſum illum primi parentis, anima omniſcia quæ impoſuerat antea omnibus rebus conuenientia nomina, tenebris ignorantiæ repleta eſt: verum reſtituta eſt ſuo candori gratia Dei, & redempta à ſeruitute cui erat addicta per Domini noſtri Ieſu Chriſti pretioſiſſimum proprium ſanguinē, non corruptibilibus, vel auro, quia de immortali anima redimenda agebatur, & ob quam pretium eximium ſoluendū erat, quod in aere & bonis humanæ purè naturæ non erat, nec creaturæ cuiuſuis, & niſi in ſolius Dei poteſtate: quò factum, vt expedierit vnum verum hominem mori pro toto populo, qui tamen etiam verus Deus eſſet, ſed immortalis & impaſſibilis in quantum Deus, qualis fuit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui nobis, ſi velimus, dedit poteſtatem filios Dei fieri, Ioan. 1. per eius ſanctiſſimæ & efficaciſſimæ ſolutionis & redemptionis applicationem, per baptiſmum, & alia ſacramenta. In parte intelligentiæ animæ, ſunt notitiæ animales, actiones, habitus. Naturales notitiæ quæ de natura ſunt, vt phyſica, & quæ ex natura concingunt, mathematicæ. Actionum intellectus gradus plures, vt ſimplicium agnitio, connectio, diuiſio, iudicium, ratiocinatio, conſenſus: habitus eſt promptitudo quædam accommoda, qua eæ actiones intellectus diſcernuntur & perſpiciantur.

Animam vnam cuiq; & propriam.

CAP. VII.

ANima rationalis & intellectualis, vnum non eſt omnibus numero, nec communis, nec vna omnibus hominibus: ſed cuilibet homini in indiuiduo propria eſt, & ſingularis: quum tamen aliqui contrarium auſi fuerint affirmare, ſed falsò. Aduerſus quos Albert. Mag. diſputat lib. de vnita-

Digitized by Google

vnita intell. & D. Thomas lib. 2. contra gentes cap. 73 Neque etiam plures animas, sed vnam tantùm quilibet habet, vt docet D. Augustinus lib. de eccles. dogmat. cap. 15. D. Anselmus. 2. de fide, cap. 13. in 8. synodo generali, actio. 10. c. 11. Vnde lapsi qui asserunt triplicem in homine animam, vegetatiuam, sensitiuam, rationalem, quemadmodum Manichæi, quibus obsistit D. Augustinus lib. 10 super Genes ad lit. ca 14. In quo & Didymus, Scotus, Paulus Venetus & alij errarunt, ignorantes vel obliti, animam rationalem has omnes facultates corpori distribuere. Ipsa enim secundum se & suam substantiam, corporis forma informans materiam: quæ sententia est concilij Viennensis, ex quo desumpta clem. 1. de summa trinit. in clemen. & concil. Lateran. 10. session. 8. quamuis Plato reclamet, dum tantum vult animam assistere materiæ, vt nautam naui, & Philopon. lib. 2. de anima cap 1. & Gregor. Nicæus 2. de anima cap. 2. post cuius tamen seculum, contrarium decretum est.

De sede animæ in corpore. CAP. VIII.

MIhi breuiter probatur, animam totam esse in toto corpore, & totam in qualibet eius parte, vt ait D. Augustinus lib. de cognit. veræ vitæ cap. 33. verùm alicubi maiores effectus exhibere & actiones, vel ob voluntatem, quæ eò robur mittit, vt ob instrumenta accommoda actioni. Philo Iudæus lib. allegoriar. legis, rationalem facultatem eius seu partem, vt ipse loquitur, ponit in capite, irascibilem in corde, concupiscibilem in inguinibus. Christiani principatum animæ ponunt in corde, vnde bonæ & malæ cognitiones: Heraclitus, in extrinseca agitatione: Moschion, per totum corpus: Plato in capite: Xenocrates in vertice: Hippocrates in cerebro: sicut & Aben Ezras in comment. ad. 2. cap. Genes. Herophilus circa cerebri fundamentum: Strato & Erasistratus, in membranulis: Strato physicus, in superciliorum meditulio: Epicuri & Ægyptij, in tota loricæ pectoris: item Orpheus & Empedocles, Tertull. lib. de anima.

De statu animæ post mortem. CAP. IX.

ANima rationalis non corrumpitur corrupto corpore, anima animalium aliorum contrà, D. Augustinus de ecclesia. dogmat. cap. 16, 17. & 18. quamobrem cùm immortalis sit extra corpus & sine corpore mortali, proprijs suis vtitur functionibus, sicuti & in corpore quiescentibus organis

eius

Digitized by Google

eius, ipsa eadem intelligit: vt ait Mohammius lib. de anima cap. 18. vnde & Aristot. fassus est, propriam quandam esse intelligentiæ & rationi naturam, quæ non sit immixta corpori alicui lib. 3. de anima cap. 4. & Senec. lib. 7. epist. cap. 58. animam hominis sine corporis instrumentis, optimè vires suas exercere docet. Visi sunt homines oculis insipientium mori, ipsi sunt in pace, Sap. 3. Ibunt boni in vitam æternam, mali in ignem æternum, Matth. 25. Ioan. 5. Arabum vt & Sadducæorum contraria erat tamen, sed falsa opinio apud Matth. 22. Marci 12. Lucæ 20. Actor. 23. & 24. Hic locus postulat, vt de immortalitate diceretur animæ, verum quia tres verè diligentes habemus ea de re libros paratos ad manum, ad illos remittam lectores, si Deus eos voluerit prodire in lucem: in quorum primo probamus immortalitatem ab omnium authorum & nationum consensu, vltra sacras literas: in secundo per rationes idipsum confirmamus: in tertio argumenta quæcunque inuenta fuerunt in eam immortalitatem, refellimus. Porrò de statu harum post mortem, Proclus in commentario in Alcibiadem primum Platonis, sicut in cœlo omnes bonæ sunt animæ, ita & in tartaro omnes esse improbas, tradit. Reprehendit autem D. Augustin. lib. de hæres. ad quod vult Deum, hæres. 86. Tertullianum, quod dixerit animas hominum pessimas in dæmones verti: quæ etiam fuit sententia Hesiodi in operibus.

Sexus nullus animæ. CAP. X.

ANimarum per sexum nulla distinctio: quia spiritus, nec angeli hoc modo distinguntur, Matth. 19. membra enim corporis hoc discrimen faciunt. Cyrillus Hierosolym. catech. 2. Illuminat. D. August. lib. 1. de orig. anim. cap. 18. Ideò contrarium ratus Apelles hæreticus, persuasus à sua Philomela errauit, quem reijcit Tertull. lib. de anima.

De loco animæ post mortem, sententia gentilium. CAP. XI.

PLato, & alij antiquorum, animarum philosophorum & bonorum solutarū à corpore locum dixerunt esse aerem. Stoici sub Lunam: improborum autem ad inferos reijciunt. Cicer. in som. Scip. & ibi Macrob. Tertull. tamen in lib. de anima, sequestrari apud inferos animas ait, vsque in diem domini, aliaque ridicula inibi refert. Hesiod. in 1. op. & dierum.

Digitized by Google

tum, animos hominum post mortem aliquorum, euasisse in deos tutelares, alios in tartara missos, alios in aera. Et Diog. Laer. lib. 8. in Pythagor. totum aera plenum animis vult, vide Lactant. lib. 2. cap. 15. Cœl. Rhodig. lib. 1 cap. 23. & 24. & seq. Homer. in Odissea 10. in prin. tradit, Mercurium stridentes animas procorũ Penelopes deduxisse apud Oceani fluxus, & albam petram, apud Solis ianuas in herbosum pratum vbi habitabant animæ, simulacra laborantium. Apud inferos bonarũ & malarum animarum locum. Sibylla duplicis viæ esse tradit lib. 6. Æneid. apud Virgil.

Hic locus est, inquit, *partes vbi se via findit in ambas,*
Dextera quæ Ditis magni sub mœnia tendit.
Hæc iter Elysium nobis: at læua, malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Et paulò post describit tartari & malorum carceres, pœnas Phlegethonteas, turrim æneam, Erebi amnes, & Rhadamanthi durissima regna: qui

Castigat auditq́; dolos subigitq́; fateri
Quæ quis apud superos (scilicet in vita) *furto latatus inani,*
Distulit in seram commissa piacula mortem.

Eadem rectè describit Lucian. dialogo de luctu, latius Plutarch. orat. Ad Apollonium. Atq; quomodo bonorum animæ, locis amœnis, malorum pœnis detineantur, post vitam hanc, Plato 10. de rep. & in Gorgia Theodoret. lib. 10. contra in fid Xenocr. Plato lib. de morte. Aristoph. in Nebulis, dum de descensu ad inferos Eurip agit. Mercur. Trimest. in Asclepio. mortuorum animas ait rapi à dæmone, & examinari: si malæ reperiantur & maculatæ, desuper ad ima deturbari & tradi procellis turbinibusq́; aeris, ignis, & aquæ sæpe discordantibus, vt inter cœlum & terram mundanis fluctibus, in diuersa semper sempiternis pœnis agitatæ rapiantur: vt in hoc obsit animæ æternitas, quod sit immortali sententia æternoque supplicio subiugata. Existimarunt, inquit Macrob. Satur. 1. cap. 10. antiqui animas à Ioue dari, & eidem reddi. Meminit Saxo Grammat. in suæ Daniæ præfatione, & Olaus Gottus, in partium septentr. descriptione, & P. Appian. in abaco orbis, in regno Noruegiæ in Islandiæ insula, montem Hecla esse, cuius flamma nec stupam lucernarum adurit neque aqua extinguitur: inde lapides maiore quam machinarum bellicarum impetu, proijci, & inibi hiatum maximum terræ, cuius fundum nec lynceus oculus

posset

posset assequi: ibi mortuorum simulachra videri dicentium se ad montem Hecla pergere: ibi miserum & in glacie maris eiulatum exaudiri, vt non immeritò vulgus videatur ibi inferorũ descensum esse, opinari. Et Caspar Peucerus in comment. de diuinat. gener. dum agit de magia, tradit hanc opinionem vulgi, ex antiqua obseruatione natam, cum prælia committuntur alibi, in quacunq; orbis parte, aut cædes fiunt cruentæ, ibi commoueantur horrendi circumquaq; tumultus, clamores excitantur & eiulatus. Homerus profundiorem locum inferis ipsis sub terra, pro claustris animarum posuit: inferos, locum sese purgantium animarum, inferiorem autem earum, de quarum salute desperatũ est, ponens, dum ita 8. Iliad. vers. 13. inducit Iouem minantem flagra cuique ex deiculis, si opem ferrent Troianis, & dicentem se plagis vnumquenque eorum affecturum.

ἦμιν ἐλῶν, ῥίψω ἐς τάρταρον ὑκερόεντα,
τήλε μάλ', ἦχι βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βάραθρον:
ἔνθα σιδήρεαι τε πύλαι καὶ χάλκεος οὐδός,
ὅσσον ἔνερθ' αἰδεω, ὅσσον ὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης. id est,

Aut ipsum rapiens, proijciam in tartarum obscurum
Procul valdè, vbi profundissimũ sub terra aũ barathrum:
Vbi ferreæ porta & æreum pauimentum,
Tantum sub inferno quantum cælum est à terra.

Sed & catholicis theologis ex sacrosancta fide sunt, quam repetere oporteat.

De tribus locis quibus detinentur animæ ex veritate Christiana, primumq; de paradiso.

CAP. XII.

D. August. in enchiridio ad Laurentium cap. 109. tempus quod inter hominis mortem & vltimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut vnaquæque digna est vel requie, vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne dum viueret. D. Hieronym. tomo 2. epistol. contra Vigilantium, meminit locorum quibus detineri possunt animæ, sinus Abrahæ, loci refrigerij, sub ter aram Dei, vt virgines cum Deo, & sequantur agnum quocunque ierit, Apocal 14. in orbeque toto possunt esse, non inclusæ, sicut & dæmones vbique vagantur. Paradisus est voce sua locus voluptatis, hortus varijs consitus & cultus, quam tamen dictionem Græcam non esse, sed barbaram dixit

dixit Iulius Pollux libro 9 Onomast. cap. οἶδε παράδεισοι inquit, βαρβαρικὸν εἶναι δοκοῦν τοὔνομα. verum hoc nomine & in hac significatione vtuntur Xenophon in Oeconomicis, Plutarch. in Sympos. 4. & in Artoxerxe: pro vinarijs amœnibus feris conclusis accipi Græcis, docet Gellius lib. 2. cap. 19. hinc amœnus ille locus versus Orientem, in quem translatus fuit à Deo homo creatus, hortus voluptatis dictus fuit, seu paradisus, à quo ob peccatum rursus extrusus est, nec patuit regressus, Cherubino cum flammeo gladio constituto in otio ianitore vigilantissimo, Genes. 1. hunc adhuc quidam in terra esse autumant, alij diluuij aquis deletum, alij aliter sentiunt, quorum sententias proprio libro Augusti. Eugubin. colligit de paradiso, ad quem te remitto. verum futurum speramus meliorem illo paradiso terrestri, scilicet æternam beatitudinem, quæ habet vltimum & supremum fœlicitatis gradum in visione & contemplatione Dei, ideò vocatur paradisus, & regnum cœlorum regnum patris Dei: ibi beatis præparata meliora, quæ oculus nunquam vidit, quæ auris non audiuit, quæ in cor hominis non ascenderunt 1. Corinth. 2. quæ autem sit illa gloria & in quibus consistat, explicat latè liber finalis retributionis, in postrema parte. Non autem hic decipiatur Christianus, Agarenorum seu Turcarum paradiso, cuius voluptatem Mahomet corruptibilem & animalem constituit, in opiparis & lautis cibis, in ambrosia & nectare, fictitijs ethnicorum, in concubitu impudico & oblectatione pretiosarum mulierum & similibus, quæ fæcem istius seculi retinent, non veram & insatiabilem & continuatam voluptatem, quam consequemur, si Deus dignetur nos illius beatitudinis participes facere: ibi enim in se solo, Deus, qui voluptas diuina, & animi & corporis perpetua est fœlicitas, notam certam constituit indubitabilem voluptatum, cum seculi voluptates imperfectas cognoscamus, quòd in illis satietas sit & posteà fastidium: vnde & ridicula sententia eorum, qui χιλιασταί dicti sunt, qui post resurrectionem mortuorum per mille annos Christi regnum in hac terrena habitatione producendum dixerint, non satis mysteria sacra scrutati, vt tradit Nicephor, Cal. lib. 3. histor. Eccles. 20. Eusebius Pamphil. lib. 2. histor. cap. 22. D. Hieron. in cap. 36. Ezechielis: quamuis aliqui insignes viri hanc fuerint sequuti sententiã, vt Tertull. lib. 3. aduersus Marcionem, Lactant. Victorinus.

Seuerus

Seuerus, ex Græcis Irenæus, Apollinarius, Papias Hieropolitanus D. Ioa. apostoli auditor. Impium & Cherinti dogma, ex quo prodijt error Mahometicus: quo putabat regnum Christi terrenum futurum, vt ait Nicephor. Callisth lib. 6. cap. 22. cùm tamen ipse dixerit, regnum meum non est ex hoc mundo.

De Inferno. CAP. XIII.

INfernum dicimus scelerum carcerem perpetuum, inferiorem locum, sicuti & Tertullian. lib. de anima, vbi de receptu agit sic scribit. Plato inferos velut gremium terræ describit in Phædro, quo omnes labes immundialium sordium confluendo, & ibidem desidendo, exhalent, & quasi cœno immunditiarum suarum crassiorem haustum & priuatum illic aerem stipent nobis inferi: non nuda cauossitas, nec subdiualis aliqua mundi sentina creduntur, sed infossa terræ & in alto vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas, &c. Cruciatum ignis æternum ibi paratum esse malis, docent scripturæ: primùm quidem dæmonibus, & postea illis qui eis adhærent, Matthæi 15. & 25. vbi & fletus & stridor dentium Matth. 18. Ex quo accidit, cruciatu ignis pœna grauior & gehennæ, gloriæ æternæ amissio, vt ait D. Chrysost. homil. 24. in Matthæum in libro עדובין erubinae ossim passim, dixit Rabi Iehossua, esse septem nomina gehennæ inferni in sacra pagina, quæ pœnas exprimunt. שאול scol, infernus, psalm. 15. ibi quia non relinques, &c. אבדין abadon, perditio, Psalm. 88. בור שחת bor scacha, puteus seu lacus corruptionis, Psalm. 56. בור שאון bor sceon, puteus tumultus vel mugitus, Psal. 40. vbi & טיט היון tit haiauen, lutum fæcis. צל מות zel mauet, vmbra mortis, Psalm. 106. ארץ תחתית erez techtit. terra concussionis dicitur & gehenna, tartarus, orcus, auernus, ade. De meditatione pœnarum inferni vide Maphæum Vegium libro 7. de persueran. cap. 2. Esaias inter pœnas eius, ponit vermem semper rodentem, ignem inextinguibilem cap. 66. & cap. 14. tineam, putredinem, & vermes, & cap. 32. ignem deuorantem. Sunt & querelæ, & luctus, pœnæ damnatorum, Sapient. 5. ibi, dicent intra se pœnitentiam agentes, &c. Et Lucæ 23. Apocal 6. Reliquas pœnas corporales & spirituales inferni nō referam, cùm eas latè persequatur P. Regiualdeti, in opere inscripto Speculum finalis retributionis.

Digitized by Google

De Purgatorio. CAP. XIV.

PVrgari & alio seculo credidisse Ethnicos animas docuimus ex gentilium libris, potissimùm ex Virgil. in 6. & Plutarch. de sera num vind. Platone in 10. de repub. Cicer. in som. Scipio. supra cap. 9. Et quidem sunt animæ, quæ dum ex hoc corpore discedunt, non planè satisfecerunt suo officio, quas, nec misericordiæ Dei sine pœna aliqua & castigatione admittere inter sacra consortia placet, nec tamen justitia æternum damnare non vult: idcirco locum quendam illis assignari par est, causa sordium eluendarum in merito Christi: illum autem dicimus esse vbicunq; Deo placuerit præfigere pœnarū luitionem: ideò pro huiusmodi oratur & salute earum non autem pro fœlicibus: qui quod desiderent amplius non habent, nisi vt corpore resurrecto plenè gaudeant: nec pro æternum damnatis, quippè in inferno nulla est redemptio. Itaq; maledicti in ignem æternum iubetur eant, ad differentiam temporalis ignis & expiatiui, Matth. 25 Sic 1. Cor. 4 saluus quis dicitur, quasi per ignem, & Iob cap 14. quis mihi hoc tribuat vt in inferno protegas me, & constituas mihi tempus in quo recorderis mei? Ea sunt peccata, quæ nec in hoc nec in aliò remittuntur seculo, Matth. 12. proinde quædam esse demonstrantur quæ in alio remitti possunt, vt etiã apud D. Matthæum cap 15. non exibit è carcere donec nouissimum quadrantem exsoluerit: & in primitiua ecclesia baptizabantur pro mortuis baptismo pœnitentiæ vt prodessent mortuis, D. Paul. 1. Cor. 15. Ea ratione orandum esse pro mortuis, sanctè statuit Ecclesia catholica iuxta Machabæorum de resurrect. spe sententiam, 2. Machab. cap. 12. Sic statuit D. Dionys. Areopag. de eccles. hierar. Tertullian. de coron. milit. Hieronym. in Ieremiam cap. 17. D. August. de verb. apostol. ca. 33. & lib. confessio. cap. fin De cura pro mortuis haben. cap. 4. in enchirid. cap. 1. & 4. & c. 110. lib. 3. in Genes. c. 20. & 16. sermo de verbis apostol. & tract. 94. in Ioan. D. Ambros. ad Faustinum, & orat. pro fratre suo, & lib. de excessu frat. & 2. orat. funebri Theodosij. Cyprian. epistol. 6. Ioan. Damascen. sermone de oratione pro mortuis, D. Athanasius lib. quæst. diuersarum quæst. 30. explicans illud 1. Cor 3 5. cap. cuius opus exustũ fuerit, &c. de igne purgatorij loquitur, saluus fiet, inquit, per ignem, hoc est, saluus & integer manebit in igne, nec videbit mortem, sed opus eius solummodo comburetur & con-

fundetur, ipse in æternum permanebit pœnas luens, nec vnquam tamen penitus interibit. Latè Eusebius lib. 12. præparat. Euang. cap. 5. Albinus Caroli Magni præceptor in Psal. 2. septem pœnitentialium, verba, inquit, domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me: per iram æternam impiorũ pœnam significant: per furorem ignem purgatorium. Repetit & in Psalmum 3. septem pœnitent. Tertullian. quoque lib. de trinitate. Locus est, inquit, quo piorum animæ impiorumque ducuntur, futuri iudicij præiudicia sentientes, &c Omittit reliqua, cùm Iohan. Eckius librum integrum ediderit, de purgatorio optimo ordine dispositum, & aduersarijs & hostibus fidei, satisfaciens. Docebant & Ethnici, qui immortalitatem animæ credebant, mortuos non tantùm amandos, sed etiam iuuandos, vt ait Plutarch. orat. consolat. ad Apollonium: hincq; tot sacrificia & litationes, inferiæ manibus, de quibus Deo fauente in primo libro de immortalitate animæ.

De Limbo. CAP. XV.

LImbus est extremũ cuiusq; rei: vade limbus, locus quidam animarum dicitur. Nam dicunt sancti patres, inter paradisum & infernorum locum, quendam locum fuisse vicinum inferno, sed sine pœna, vbi patres ante aduentũ Christi erant custoditi, expectantes aduentum Domini nostri Iesu Christi, & redemptionem dixit sinum Abrahæ Deus Luc. 16. Ad illum locum, referuntur illa Psal. 23. attollite portas principes vestras, &c. & Psal. 106. contriuit portas ferreas, & vectes ferreos confregit, &c. & Psalm. 39. expectans expectaui Dominum, & eduxit me de lacu miseriæ & de luto fæcis, &c. Et Zachar. cap. 9. tu quoq; in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, &c. Plura ad hanc sententiam abundè colligit Finus Hadrianus lib. 7. flagelli Iudæor. cap. 3. Hunc limbum, locum esse quo detineantur animæ parvulorum descendentiũ sine baptismo, rati sunt ferè omnes theologi, paucis exceptis, qui eas æternis supplicijs adiudicant, cùm tamen in hoc limbo nullæ pœnæ aliæ præter priuationem visionis Dei. Hanc quæstionem autem disputat eruditè Catharinus Politus, lib. de statu futuro pueror. Et quamuis durius loquatur de hoc D. August. lib. de fide ad Petrum, tamen scribens ad Renatam, mediũm illis pueris locum assignauit inter gehennam & regnum cœlorum: Et ad Iulia, vitam eorum mediam dixit, & lib. 3. de liber. arbi. cap. 3.

De Anastasi & coniunctione animarum cum suis corporibus. CAP. XVI.

MAgnum & admirabile hominum piorum solamen, resurrectio & retributio mercedis beatitudinis, post hanc miseram vitæ decertationem. Nam vt ait D. Paulus 1. ad Corinth. cap. 15. si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Siquidem reliqui qui futuram vitam non sperant & qui cum Epicuro dicunt, Edamus & bibamus, post mortem nulla voluptas, fœliciores essent, concupitis potiri, vt animalia, illecebris carnis saturati: cùm Christiani & qui resurrectionem sperant, corpus illud, purum immaculatumque quoad fieri potest, ab illis spurcitijs & à peccatis conseruent, emundentque inquinatum, vt fiftant illud iudicio vltimo, & conuitijs illis orbis generalibus, in quibus quilibet prout gessit in corpore, seu bonum seu malum, recipit, vt scribitur 2. Corint. 4. Reseruant in id tempus viri qui Dei iussis obtemperant, retributionem mercedis, sicut & Tobias senior docuit, cùm proximi & cognati eum irriderent; exprobrantes cæcitatem: Vbi est spes tua pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Tobias vero increpat eos dicens, Nolite ita loqui, quoniam filij sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his qui nunquam fidem mutant ab eo Tob. 2. laborant pij in hac velut ephemeride vita, in laboribus, fudoribus multis, angustiati, afflicti, &c. vt æternam vitam beatorum consequantur. habent animæ suæ curam, nó pro hac exigenda vita solùm, in qua peregrinamur à Domino, sed vt in patria loco fœlici & æterno recipiantur à Deo, hæc que vita potior vniuersi orbis lucro. Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patitur? aut quam commutationem dabit homo pro anima sua? Matthæi 16. Marci 8. Mallem ego certè computescere in stercore & iucunditate porcina, & cum peccatoribus maioribus (sum etenim & talis) dies in bonis ducere & lætari, frenumque laxare cupiditatibus, quàm vel studere vel laboribus inseruire, si me non recrearet spes & fides istis exercitijs Deo placere, & mandata eius quatenus illius misericordia indulget, seruare, retributionem non qualem merear æternam (peccator enim sum vt cæteri, nihilque præter pœnas & flagella meritus,) sed qualem promisit illis qui ei deseruiunt qua possunt pietate & ob-

sequio, & qui ad illam pia mente conuertuntur. Conuenit itaque Dei iustitiæ pios ad recipiendam promissam mercedem, cum corpore, cum quo benè operati sunt, & quod Deo in cultum exhibuerunt, resurgere: malos quoque, ad recipiendas pœnas in corpore & anima, in quibus impia gerunt, minimè vel non sufficienter in hoc seculo punit. Sic enim nos monet sententia parabolæ diuitis, qui vestibat delicatissimè & quotidie epulabatur splendidè, & Lazari, qui in hoc seculo cum variis conflictabatur vlceribus & paupertate: Fili, inquit Abraham ad diuitem, Lucæ 16. recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. Docet & Iob cap. 21. vt difficile non sit inde colligere resurrectionem, esse corporis proprij & animæ iteratâ coniunctionem: nam iudicio illud expedit adesse corpus, quo vt instrumento, in bonum vel malum vsa est anima: aliter aliud pro alio plecteretur, vel remuneraretur: proinde neque sola anima resurget, neque solum corpus sine anima: siquidem non illa solum, nec illud solùm, sed homo peccauit vel benè operatus est, qui anima & corpore constat: neque propriè anima sola resurgere à morte corruptionis substantiæ dici potest: quia anima immortalis substantia est, & ita non moritur: vt ita improba & hæretica remaneat Marcionis sententia, qua animas tantum resurrecturas, non corpora dicebat: quam improbat Epiphanius tomo 3. lib. 1. contra hæres. 42. tandiu autem resurrectio suspensa vniuersalis, quandiu omnes prædestinati crediturí ad salutem compleantur, vt ait D. Ambros. super cap 3. epist. prioris ad Timoth. tomo 4. Neque quicquam mors est hæc, quàm dormitio: vnde resurrectio, est suscitatio, mortuosque obdormisse, occurrit tibi passim in sacra pagina 2. Reg. 7. 3. Reg. 2. & 11. & 14. Daniel. 12. 1. Corinth. 12. & alibi. Nec est quòd valde inhæream probationibus ad docendam resurrectionem corporum, cùm nec, vt opinor, Sadducæi hodie sint, qui eam negabant. Sicuti & Simoniani, vt ait August. lib. de hæres. ad Quod vult Deum. hæres. 1. vt & Saturninus & Basilides, & Valentinus, teste Tertullian. de præscript. aduers. hæres. eiusdem carnis resurrectionem negarunt. Vel si sint aut illis similes, legent comprobantem eandem Cyrillum Hierosol. Catech. 4. illuminatorum & 14. & 18. Theophilum Theolog. lib. 1. contra Autolicum calumniatorem religion. Christian. Athenagoram Athenienſem, lib. περὶ τῆς ἀναστάσεως

Digitized by Google

ἀναστασις τῶν νεκρῶν, D. Ambros tomo 3. orat de resurrect. Tertul. lib. de resurrect. carnis : & concilium apostolicum apud D. Clementem lib. constitut. apostol. cap. 8. Epiphan. contra hæres. lib. 2. tomo 2. hæres. 9. Irenæum lib. 2. contra hæres cap. 52. Arnobium lib. 8. contra gent. Legent & summa capita sacræ paginæ, quibus apertissimè docetur, primum quomodo mortui quidam suscitati reuixerunt, Matth. 11: Filius Sunamitidis suscitatus ab Elisæo 4. Reg. 4. filia viduæ ab Helia. 3. Reg. 17. mortuus suscitatus proiectus in sepulturam Elisæi 4. Reg. 13. Suscitauit Dominus noster IESVS CHRISTVS Lazarum Ioan. 11. & filium viduæ & alios Lucæ 6. Matth. 9. D. Paul Euthycum, Actuum 20. & sic de alijs pluribus, vt D. Petrus Tabitham, Actuum 9. &c. Secundo sunt textus expressi & prophetiæ eandem resurrectionem tradentes, Ezech. cap. 37 hæc dicit dominus ossibus aridis, Ecce ego induco in vos spiritum vitæ, & dabo in vos, &c. Isaiæ c. 26. viuent mortui tui, &c. Daniel. cap. 12. Ibi multi de his qui dormierunt in puluere terræ euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper, &c. Iob quoq; cap 14. & cap. 19. omitto reliqua. Quia & hanc ex professo quoque D. Paulus tractat. 1. Cor. 15. Et veniet hora, inquit Dominus Iesus, & nunc est, in qua qui in monumentis sunt audient vocem filij Dei, &c. Ioan. 5. Facit Apocal. ca. 20. in fine. Suggerunt & eandem quotidianæ rerum resurrectiones, & reparationes, quæ quia hominum gratia sunt, & multo magis hominem resurrecturum insinuant: nec ferè aliquod genus rerum est, quod non exhibeat huius argumentum. Occidit Sol singulis diebus, & dies posteà reuiuiscit: nox & imago mortis est, quæ postea illustratur. Luna menstruis incrementis restituitur splendori, quem amittit. Arbores & plantæ, brumali tempore, vt ficus & emortuæ comas remittunt, posteà verno reuiuiscunt, & folia recipiunt & cutè & medullas pariunt. Inter secta muscæ suffocatæ aqua sæpe post resurgunt. Serpentum quædam genera, vt Cyril. Hierosol. ait cathec. 18. hyeme immobilia sunt, vere autem surgunt. Orus Apollo in hieroglyphicis, ex phœnice mortuo viuum restitui docet apud Ægypt. Semen seminarum putrescit & interit, & nisi mortuum fuerit, non potest reuiuiscere, Ioan 12. Semina ex plantis surgunt, & rursum in plantas seminata resurgunt. Ex puluere quoque terræ semen primum hominum Genes 1. & in puluerem reuertuntur Iob 10. vt non mirũ sit, si ex puluere ijdem resurgant.

sequio, & qui ad illum pia mente conuertuntur. Conuenit itaque Dei iustitiæ pios ad recipiendam promissam mercedem, cum corpore, cum quo benè operati sunt, & quod Deo in cultum exhibuerunt, resurgere: malos quoque, ad recipiendas pœnas in corpore & anima, in quibus impia egerunt, minimè vel non sufficienter in hoc seculo punitos. Sic enim nos monet sententia parabolæ diuitis, qui viuebat delicatissimè & quotidie epulabatur splendidè, & Lazari, qui in hoc seculo cum variis conflictabatur vlceribus & paupertate: Fili, inquit Abraham ad diuitem, Lucæ 16. recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. Docet & Iob cap. 21. vt difficile non sit inde colligere resurrectionem, esse corporis proprij & animæ iteratā coniunctionem: nam iudicio illud expedit adesse corpus, quo vt instrumento, in bonum vel malum vsa est anima: aliter aliud pro alio plecteretur, vel remuneraretur: proinde neque sola anima resurget, neque solum corpus sine anima: siquidem non illa solum, nec illud solùm, sed homo peccauit vel benè operatus est, qui anima & corpore constat: neque propria anima sola resurgere à morte corruptionis substantiæ dici potest: quia anima immortalis substantia est, & ita non moritur: vt ita improba & hæretica remanoat Marcionis sententia, qua animas tantum resurrecturas, non corpora dicebat: quam improbat Epiphanius tomo 3. lib. 1. contra hæres. hæres. 42. tandiu autem resurrectio suspensa vniuersalis, quandiu omnes prædestinati crediturī ad salutem compleantur, vt ait D. Ambros. super cap 3. epist. prioris ad Timoth. tomo 4. Neque quicquam mors est hæc, quàm dormitio: vnde resurrectio, est suscitatio, mortuosque obdormisse, occurrit tibi passim in sacra pagina 2. Reg. 7. 3. Reg. 8. & 11. & 14. Daniel. 12. 1. Corinth. 12. & alibi. Nec est quòd valde inhæream probationibus ad docendam resurrectionem corporum, cùm nec, vt opinor, Sadducæi hodie sint, qui eam negabant. Sicuti & Simoniani, vt ait August. lib. de hæres. ad Quod vult Deum. hæres. 1. vt & Saturninus & Basilides, & Valentinus, teste Tertullian. de præscript. aduers. hæres eiusdem carnis resurrectionem negarunt. Vel si sint aut illis similes, legent comprobantem eandem Cyrillum Hierosol. Catech. 4. illuminatorum & 14. & 18. Theophilum Theolog. lib. 1. contra Autolicum calumniatorem religion. Christian. Athenagoram Atheniensem, lib. περὶ τῆς ἀναστάσεως

ἀναστασιν τῶν νεκρῶν, D. Ambros. tomo 3. orat. de resurrect. Tertul. lib. de resurrect. carnis : & concilium apostolicum apud D. Clementem lib. constitut. apostol. cap. 8. Epiphan. contra hæres. lib. 2. tomo 1. hæres. 9. Irenæum lib. 2. contra hæres. cap. 52. Arnobium lib. 8. contra gent. Legent & summa capita sacræ paginæ, quibus apertissimè docetur, primum quomodo mortui quidam suscitati reuixerunt, Matth. 11. Filius Sunamitidis suscitatus ab Elisæo 4. Reg. 4. filia viduæ ab Helia. 3. Reg. 17. mortuus suscitatus projectus in sepulturam Elisæi 4. Reg. 13. Suscitauit Dominus noster IESVS CHRISTVS Lazarum Ioan. 11. & filium viduæ & alios Lucæ 6. Matth. 9. D. Paul Euthycum, Actuum 20. & sic de alijs pluribus, vt D. Petrus Tabitham, Actuum 9. &c. Secundo sunt textus expressi & prophetiæ eandem resurrectionem tradentes, Ezech. cap. 37 hæc dicit dominus ossibus aridis, Ecce ego induco in vos spiritum vitæ, & dabo in vos, &c. Isaiæ c. 26. viuent mortui tui, &c. Daniel. cap. 12. Ibi multi de his qui dormierunt in puluere terræ euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper, &c. Iob quoq; cap 14. & cap. 17. omitto reliqua. Quia & hanc ex professo quoque D. Paulus tractat. 1. Cor. 15. Et veniet hora, inquit Dominus Iesus, & nunc est, in qua qui in monumentis sunt audient vocem filij Dei, &c. Ioan. 5. Facit Apocal. ca. 20. in fine. Suggerunt & eandem quotidianæ rerum resurrectiones, & reparationes, quæ quia hominum gratia sunt, & multo magis hominem resurrecturum insinuant: nec ferè aliquod genus rerum est, quod non exhibeat huius argumentum. Occidit Sol singulis diebus, & dies posteà reuiuiscit: nox & imago mortis est, quæ postea illustratur. Luna menstruis incremẽtis restituitur splendori, quem amittit. Arbores & plantæ, brumali tempore, vt siccæ & emortuæ comas remittunt, posteà verno reuiuiscunt, & folia recipiunt & cutè & medullas pariunt. Inter secta musca suffocatæ aqua sæpe post resurgunt. Serpentum quædam genera, vt Cyril. Hierosol. ait cathec. 18. hyeme immobilia sunt, vere autem surgunt. Orus Apollo in hieroglyphicis, ex phœnice mortuo viuum restitui docet apud Ægypt. Semen seminarum putrescit & interit, & nisi mortuum fuerit, non potest reuiuiscere, Ioan 12. Semina ex plantis surgunt, & rursum in plantas seminata resurgunt. Ex puluere quoque terræ semen primum hominum Genes 1. & in puluerem reuertuntur Iob 10. vt non mirũ sit, si ex puluere ijdem resurgant.

Et sicut per vnum hominem mors, nonne per Iesum Christum, qui redemit & saluum fecit quod perierat, vita & resurrectio? Ideò sicuti in Adamo omnes mortui, quia ipse mortuus: ita & in Christo resurrectio mortuorum, quia & ipse propria virtute reuixit, & in ipso omnes viuificabimur. Si Christus enim resurrexit, & nos quoque: nam si non resurrexisset, vana esset fides nostra, vt ait D. Paulus, 1 Cor. 15. Sed & fœlicior anastasis satione: nam seminatur corpus in corruptione, resurget in incorruptione, in plenitudinem ætatis 30. ann. vt ait Magist. senten. lib 2. distin. 30. litera o Erecti, non rotunda figura vel orbiculari, sicuti putabat Origenes, cuius sententia condemnata in synodo 5 Constantinop. vt ait Niceph. Callist. lib. 17. cap. 18. Imò secundùm Tertull. lib de resurrect carnis, homines perfectis membris resurgent, non cæci, non claudi, neque manco vel vitiato corpore. Sed & Ethnici quidam prudentiores crediderunt reuicturos homines iuxta magorum sententiam immortales & futuros, vt scribit Theopom. lib. 8. Philippic. & Ludemius Rhodius, vt Diogenes ait Laert. in princ. lib. 1. de vita Philosoph. Arnob. lib. 2. contra gentes, pro parte resurrectionem credidisse Platonem in Politico tradit: item & Pythagoram per suam metempsychosim, idem lib. 8. aduers. gent. Aperte autem de vltimo iudicio faciendo per Deum, & de resurrectione Sibylla loquitur, lib. 2. oracul. Sibyll. incipitq; ibi.

αὐτὸς ὁ πανδοκεύτωρ θνητῶν ὁ δικαιοκρίτης ἔσται, &c.

Credidit resurrectionem Seneca lib. 5. epist 56. Et Democritus, quem ideo, sed impiè, irridet atheos Plin. lib. 7. cap. 55. Is enim Plin. & immortalitatem animæ negauit lib. 2. cap. 7. & Deum in dict. cap. 55. Eandem quoque adstruit Plato in Ero reuiuiscente, in 11. de repub. Nonne & Plutarc. de sera num. vind. in Soleo, nonne & reliqui in alterna vita Pollucis & Castoris, in tot etiam animabus, quas dicunt reuixisse & tractas & liberatas ab inferis? Sic Philostrat. lib 4. narrat Apollonium Tyaneum filiam suscitasse mortuam, sicuti & alias Herculem. Sed & Mahumetistæ fatentur in Alcorano, azoara 29. & 56.

De vltimo & magno Dei iudicio animarum & corporum. CAP. XVII.

AVdient igitur mortui, qui in monumentis sunt, vocem filij Dei: tunc procedent qui bona fecerunt in resurrectionem

gionem vitæ, qui verò mala, in resurrectionem iudicij, id est, ad condemnationem pœnæ æternæ Ioſ. 5. Matth 25. Marc. 13. Secundùm opera cuiuſque iudicium, vt docet quoq; Cyrillus Hieroſol. Cateche. illuminat. Sic Baſil. Magn. in Pſal. 48. in die iudicij, inquit, vltimi nemo alius accuſator ſiſtetur, quàm propria facta, qua geſta ſunt forma & circumſtantia, fornicatio, furtum, luxuria, &c. Hocque cap. 14. Apocalyp. probatur & Daniel 7. Hic dies, domini dicitur, quia iudicabit omnis generis homines, ad conterendos peccatores, dies crudelis, indignationis, furoris, terribilis, Iſaiæ 13. Sophon. 1. Quando autem venturus ſit, nemo ſcit, quia repentè veniet, ſicut fur nocte. Signa tamen relicta ſunt quæ præcedent in ſtellis, in Cœlo, in mari, in preſſura gentium, in prodigijs Antichriſti, &c. Matth. 24. 2. Theſſal. 2. Malach. 4. Apocal. 11. Et Deus noſter manifeſtè veniet, & non ſilebit: ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in conſpectu ejus tempeſtas valida: aduocabit terram deſurſum, & terram diſcernere populum ſuum, Pſalm. 49. & de ſeparatione bonorum & malorum, Matth. 25. Congregandos autem vniuerſos ad id generale iudicium, dixit Ioel, cap. 3. in valle Ioſaphat. Atque de iudicio animarum vniuerſali, Plato videtur aliquã ſenſiſſe, dum ait in Phædone, omnes animas hinc migrantes, à dæmonibus curam illarũ ſubeuntibus, in locum quendam duci vbi oporteat omnes vna collectos iudicari: ac deinceps ad inferos proficiſci, ijſdem ducibus quibus mandatum eſt. vt hinc decedentes ad illa loca traducant. Explicat latius Sibylla lib. 1. oracul. his verſibus:

——πλήσατε γαῖαν ἅπασαν.
αὐξόμενοι, πλυθηνόμενοι, τὸ πάροιθε γένεσθε
ἀλλήλοις, γλαῦξ γλαυκῶν, ἄγχελυς εἰς κέλσιν ἧξε
πᾶν γένος ἀνθρώπων, ἐπεὶ κέλσις ἔσται ἅπασιν,
ὡς ἔφατ' ἀμβροσίῃ φωνῇ, id eſt,

Implete terram (ſcilicet qui cum Noacho eſtis egreſſi arcam) omnem, augeamini, impleamini iuſta ſtatuentes inuicem generationibus generationum, donec in iudicium veniat omne genus hominum. poſtquam iudicium erit omnibus, vt locutus eſt, ſcilicet Deus, diuina voce. Et lib. oracul. εἰς κέλσιν ἧξε. κρίσιν ἄφθιτον ἠδ' ἀνάστασιν νίων ἀνδρῶν. id eſt, In iudicium veniet Deus iudicaturus vitam piorum & impiorum hominum. ſed & reliqua omitto, iacioque hic anchoram, ne ſi vlterius ferar nauis, incidam in vaſtum

pelagus, quod sulcatur quotidie à peritissimis ecclesiasticis viris, quibus prouincia hæc singulis annis tractationis adnentus vtriusque domini, exequenda est: quibus etiam hæc & cætera omnia, quæ iam dicta sunt, suntq; dicenda ad fidei dogma pertinentia, corrigenda, si opus sit, subijcio: vtpote qui decreuerim omnino sanæ & catholicæ religioni per omnia & in omnibus adstipulari.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XXXIII.

In quo agitur de animalibus seu de vita sensuali.

Quid Animal. CAP. I.

POSTQVAM loquuti sumus de anima rationali, intellectuali, & immortali, & quia ad inferiores descendimus iam gradus animæ, scilicet animæ mortalis, quæ animalium est, inseparabilis à vita eorum, de animalibus & corporibus animatis ordine tractandum est: neq; repetemus tamen, quæ in superiore libro dicta sunt de eis. Omne itaq; animale corpus, habet triã essentiam: vitam plantæ, qua crescit & vegetatur: & animalẽ vitam, qua mouetur. Sic Aristot. 1. de plantis monet virtutes omnes quæ in plantis sunt, in animalib. reperiri & multas insuper alias, quæ tamen in plantis non reperiuntur: quia opus animalis nobilius, distinctumque à plantis, quòd sensibus ornetur, non autẽ plantæ: vt idem author tradit lib. de iuuentute & senectute: indeque dixit animalia animam habere sensualem, lib. 2 de generat. animal. cap. 3. Proinde animal est, quod constat anima sensuali & corpore, lib. 1. de part. animal. cap. 1. & 2 de generat. animal. cap. 4. Macrobius in somnium Scipionis cap. 11. in idemq; recipit, quod Galen. lib. an animal sit id quod in vtero est, dixit, animam esse substantiam animæ participem, sensitiuam, quodq; genere de omnibus, quæ sub ipso sunt simpliciter dicitur, & lib. 2. de mor. muscul assumptione sensus & motus voluntarij, animal à non animali differre: eadẽ lib. 2. de method. medic.

De

De Animalium diuisione.
CAP. II.

ARistoteles lib. 1. de histor. animal. cap. 1. & Galen. lib. 17. de vsu part. cap. 2. distinguunt animalia per mores, per ritas, per actiones Quę obseruauit Plin in libris 8. 9. 10 11 Et Ælian in lib. 7. de animalibus. Et Plutarch. libro an bruta ratione vtantur. Nos autem diuidemus animalia in gradientia, repentia, & volantia. Gradientiũ alia sunt bipeda, alia quadrupeda. alia multipeda. Bipeda, vt homo: & hic prętantissimũ omnium animaliũ, & vere solum dictũ, ob perfectã formam, animal, vt ait Galen. de vsu part. cap. 2. Pronaque cum spectent animantia cætera terram, Os homini sublime dedit, scilicet Deus, cœlumq; videre Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus, Ouid. 1. Metamorph. eadem Cic. 1. de leg. & rursum 1. de Nat. deorum. Vincit forma hominis omnium animantium figuras. Et iterum, de vniuersitate dixit, vnum animal inter omnia spectabile, atque prætat cæteris ratione & sermone, Cic. 1. de legibus Aristot. de part. anim. 5. cap. 7. Tradit & Plin. Solum animalium bipedum hominem, gignere animal, lib. 10. cap. 63 Rursumq; idem Plin. lib. 15. c. 26. ventri hominis nata esse omnia ait. Cic. quoque 2. de Nat. deorum. Terra, inquit, animaliũ causa gignit, animantes autem hominum, equum vehendi causa, bouem arandi, canes custodiendi & venandi: homo autem mundum contemplandi & aliorum hominum causa vt 1. & 2. Offic. ait. Quadrupedia equus, bos, & similia. Multipeda, vt insecta, quæ carent sanguine, vt musca, aranei, &c. hæc enim insecta, quia carent sanguine, multum frigida sunt: ideo tardiora & egentia pluribus pedibus, vt ait Aristot. 4. de part. animal. c. 6. Sicuti & ea quæ propter sui corporis longitudinem frigent, vt iulis vermibus accidit, qui plures pedes habent, nempe quadraginta quatuor, habent & cancri, & erucæ, & alia plures. Sed non omnia animalia tot habent numero, nisi quæ sunt eiusdem speciei. Notabile autem hoc in omnibus gressilibus, pares à Deo datos singulis pedes, nunquam impares: cum enim ob necessitatem subiectionis corporis, dati fuerint pedes animalibus, & non possit animal prosilire, nisi aliqua sui corporis parte consistat, totidem mouetur, quot quiescit, & contra: vt in bipedibus, vnus pes mouetur, alius quiescit: in quadrupedibus, duo, &c. Aristot. lib. problem. sect. 10. q. 28. & 32. repentia animalia sunt, quæ corporis con-

Digitized by Google

tractione, & extensione incurvantur & mouentur anterius: horum quædam se ore trahunt, vt vermes quædam costarum vi, vt serpentia, quædam pedibus reptant, vt lacertæ. Sub appellatione reptilium, possunt quoq; contineri pisces, qui contractione quadam corporis vi pinnularum & caudę, natant & reptant. Sic Genes. 1. producant aquæ reptile, habens vitam. Hæc tamen animalia, facilioris intellectus causa, natantia dixit Aristot. lib. 3. de part. animal. c. 1. Volantia animalia sunt, quæ alas habent: eas autem vel pennatas, vt aues, vel sine pennis, vt vespertiliones, muscæ, & id genus similia: volant pennis aut cute, quæ habent sanguinem: membranis vero siccis, quæ sanguine carent, vt insecta. At habentium alas, quædam plures habent quàm duas, sicut ephemerum animal, quod vno tantum die viuit, quatuor alas habet, & totidē pedes, & volucre & animal quadrupes, Aristot. 1. de histor. animal. c. 5. plures quàm duæ etiam papilionibus & apibus, Plin. lib. 11. c. 28. & locustis. Verum rursum volantium, alia cum pedibus, vt aues, muscæ, &c. alia sine pedibus, vt angues circa Æthiopiam, teste Aristot. lib. 1. de histor. animal c. 5. Cardanus etiam lib. 10. de subtil. scribit, in Indico mari nuperrimè detecto & sulcato in Hispaniola, inueniri pisces volantes & alatos, alas habentes circa branchas æquè ac pisces longas, quæ quandiu hument, piscem sustinent: dū siccantur, decidunt. Meminit etiā Plin. de auib. apodib. li. 10. c. 39. quæ alio nomine dicuntur Cypseles, quæ toto mari cernuntur, quibus quies nulla nisi in nido, sed aut pendent, aut iacent, nunquam autem ambulant. Cardan. idem lib. de subtilit. quandam speciem auis quam vocant manucodiatamin in solo aere dicit habitare.

Animalium alia minus generales distinctiones.

CAP. III.

ALijs etiam modis animalia distinguuntur: vt quædam exanguia, quædam sanguinem habentia: alia perfecta, alia imperfecta & annulata, quæ insecta dicuntur, quorum corpora incisuris præcinguntur, aut parte tantum prona aut supina, quæ omnia potissimum sanguine carent. Aristot. lib. de respirat. de insectis tractat tantum Aristot. lib. 4. de histor. animal. cap. 7. & 4. de part. animal. cap. 6. & Plin. lib. 11. Insectis porrò nihil ferè, exceptis admodum paucis, intus inest, præter rectum intestinum ab ore ad exitum protē-

sum,

sum, in aliquibus vero plicatum. Aristot d.c.7.lib 4 hist or animal Plin.lib 11.cap.4.Insecta,apes,fuci,crabrones,vespæ, bombyx,qui primum eruca, deinde bombylius, ex quo nec ydalius, & deinde in mensibus sex,bombyx, ex quo sericum, vt Plin. notat lib.11 cap.22. Aristot.5.de natur animal. cap.19.insecta & coa. aranei, scorpiones,stelliones, cicadæ, scarabæi.locustæ, formicæ,hirudines,tineæ,culices,cantharides, pyrausta, &c. Possunt quoque animalium differentiæ connotari ex partibus, mollitie, cartilagine, pede: sicut in piscibus obseruat Plin.lib 11.cap.37.Item quod alia fera,alia domestica,alia media inter placida feraque, alia quæ imperata faciunt discuntque vt carduelis, psitacus,coruus, pica, vituli marini,elephantes,leones:& alia quæ nihil discant, vt mures & hirundines:alia astura, vt cancri, Plin.lib.9 cap.32. Pinna.pinnophilax,torpedo.rana piscaria,rhombus,pastinaca,scolopendra,vulpes marina,Plin.lib.9. cap.41. & 42 draco,Plin.lib.8.cap.12.Delphinus lib.8. cap.25. hiæna crocura, manticora,fibri,Plin. lib 8. cap.30. & alia similia. Alia stolidissima,vt struthiocamelus, Plin.lib. 10.c.1. vt & stultissima animalium lanata,Plin lib.8.c 49.&c.

De Animalium ortu & origine.

CAP. IV.

ANimalia, vel ex creatione, vel generatione animali seu seminali, vel ex corruptione, vel vnius speciei in aliam transmutatione fiunt. Creatio animalia perfecta edidit per verbum Dei, & fuerunt prima animalia sine semine, & primæ plantæ ita per Deum factæ:alioquin in infinitum originem generantium oporteret exquirere. Genes. 1. Macrob. lib. vlt. Saturn. cap. fin. Iustinus Martyr. in euersione falsi dogm. Aristot Fuit autem lex creationi seu productioni primæ dicta, vt haberent semen in semetipsis omnia: itaque Theophrastus lib. 1. de caus. plantar.cap.1. tradit, quædam ex semine, quædam sponte: & animalia quædam ex coitu venereo, & ex terra posse procreari: sicut etiam Diodor.Sicul.lib.1.Biblioth.cap.1.Addit Theophrast.3.de causis, cap. 27 quod natura vbique animal gignit, modo calor cum humiditate, ratione aliqua coeat. Et iterum libro 4. de caus. plant.cap.3 in animalibus vis generandi exoleſcit, enimuero in his generandi principium est, quod tanquam quis semen dixerit. Aristot.quoq; lib.Problem. sectio.10.quæst.64. quæ-

quædam sponte naturæ, quædam ex coitu tantum prouenire: ait rursum 3 de generat. animal. cap. 11. generantur, inquit, in terra humoreq; animalia & plantæ: quoniam humor in terra, spiritus in humore, calor animalis in vniuerso inest: ita vt quodammodo plena sint animæ omnia. Sic humoribus concalescentibus fit veluti bulla spumosa & generatur anima. Rursum 5 de histor. animal c 1. commune inter animalia & stirpes esse dixit, quod alia semine, alia sponte naturæ oriantur: & quæ sponte, vel ex humo, vel stirpe putrescente nasci.

De Animalibus quæ ex semine nascuntur.

CAP. V.

ANimalia quæ ex semine nascuntur, vel sunt ex viuiparis, vel ex ouis, vel ex vermibus, vt notat Claud. Ælian. lib. 2. histor animal. cap. 52. Viuos fœtus animalia pariunt, homo, & ea quæ pilis integuntur: & ex marinis, delphinos: verum viuiparorum alia perfecta, alia imperfecta animalia parjunt. Solipedes & bisulcæ animantes perfectum, multifidæ complures, imperfectum: quia solipedes & bisulcæ singulos pariunt, ideo catulos pariunt, vt vulpes, vrsa, leæna: & aliæ nonnullæ & omnes ferè cæcos, sola autem inter multiparas, sus parit perfectos, vt ait Aristot. 4. de generat. animal. cap. 6. Alia porro animalia oua gignunt, ex quibus mox edunt animalia, vt aues, serpentes (excepta vipera) lacertæ, testudines, pisces, qui imperfecta tamen educunt oua. At exanguia & infecta vermiculum pariunt, vt notat Aristot lib. 2. de generat. animal cap. 1.

De Animalibus ex corruptione vel putrefactione editis.

CAP. VI.

QVia omnia putrefactioni obnoxia sunt, & corruptio vnius est generationis alterius principium: idcirco nihil ferè in rerum natura sub hoc sublunari habitaculo, quod aliquod animal ex putrefactione sui non edat. Ex putrefactione itaque & limo, ex stirpibus, animalibus, viuis & mortuis nascuntur.

De

De natis ex putrefactione limi, & terræ & imbrium, & ariditate.

CAP. VII.

EX limo & materia putrescente, ferè generari videntur, purpuræ buccinæ, & omne genus animalium testaceorum: materia autem illa ex illis decidit verno tempore quæ vocatur fanago quia exuuiæ illæ, in modum fauiapum est, teste Aristot. 5. de histor. animal. cap. 15. Refert Plin lib. 9. cap 51. ranas semestris vita resolui in limum, nullo cernente: Et rursum, vernis aquis renasci. Et Ælian. 2 de animal. cap. 56. tradit, in Thebaide mures & ranas semiperfectas nasci, & paulatim perfici: quod & firmat Orus Apollo in literis hieroglyphicis, & Diodor. in 1. c. 1. Nascitur & mugilus ex limo: apua quoque spuma maris incalescente cum admistus est imber, Aristot. lib. 6. de histor. animal. cap 15. Murices purpuræ salinario lentore. Generantur ex imbre & terra in ligno arido, cossi, tabani, & id genus: & ex calescente humore, culices Adde ex Plin. lib. 17. cap. 41. teredines terrestres, tinea, thripas, cerastem, qui cum tantum corroserit, vt circumagat se alium generat. In vestibus tinea, alia in humido in cauernis volucria. Plin. lib. 11. cap. 33. puluis in lanis & veste tineas generat, quæ & in chartis cum natura arescit. nascitur & in ligno candidum animal dictum accarus, item, & xylophteros: nascitur & in ceris, Aristot. 5. de histor. animal. cap. 32. Generantur in niue vermiculi in medio rutuli, hirti cum pilis grandiores, torpescentesque, Plin. lib. 11. cap. 24. Bombyces in Co insula nascuntur terra halitu animante florem decussum imbribus, terebinthi, fraxini & quercus, Plin. lib. 11. c. 23. Pulices, minima quadam putredine gignuntur, sedemque sui ortus obtinent sordes aridas, Aristot. 5. de histor. animal. c. 31. ex pilis equinis vermes, ex pilis mulieris serpetes. Muscilliones vino, vermes cœno, vere pectines, limaces, hirudines enascuntur, eodemq; tempore euanescunt.

De Animalibus quæ innascuntur stirpibus & plantis.

CAP. VIII.

NVlla ferè planta est, quæ non aliquod animal ex se gignat: gignunt & potissimum semina, ob alimenti copiam

Digitized by Google

lique intemperiem, cum plus minusque alimenti præbetur, aut immodice siccum, humidúmve est, vel etiam cum non tempestiue humescit. Sic vermes cicerij, pisoq; ceruleæ innascuntur, & erucæ, cum ciceribus non resiccatis, interim dies feruidi accesserunt. Quippe, vbique natura animal gignit, modo calor cum humiditate ratione aliqua coeat: humiditas seu materia, subiacet calori ad excoctionem conficiendam. Sic flatibus austrinis, stirpes putrescunt & in radicibus generant vermes. Theophrast. de caus. plant. 3. c. 27. vermiculantur quoque ex siti arbores. In vitibus vermes ipes nominati, in austro potissimum generantur: carpæ in oleis: populatq; ingentem farris aceruum Gurgulio, tritico & hordeo infestissimum animal, Virgil. 1. Georg. & Theophrast. de caus plant. 4. c. 16 ex pinu & pinea nascuntur pyriocampæ, erucæ virulentissimæ. Fabæ generant vermiculum mindain dictum. Sic aliæ plantæ & fruges, suos hostes ex se natos gerunt, animalia, quę tamen anonyma cum sint, vermiū appellatione cōtinentur, vel muscarum vt illę nigrę, quæ ex absynthio nascuntur, dum semen mittit. Immunes tamen ab hac peste Hieron. Cardan. lib. 7. de rer. variet. c. 28. existimat, bugloſſum seu borraginem, & saluiam, & alias bene natas plantas.

De Animalibus, ex aliorum animalium viuorum corruptione natis.

CAP. IX.

ANimalibus viuentibus insunt animalia ex putrefactione nata, extra in cute, & intra corpus. Ex humore qui per summa corporis animalium existit, nascuntur cimices: item pediculi, humidis & corruptis vaporibus intercutantes resudantibus generantur, & ideo color illorum imitatur colorem humoris, quo generantur: qui ex sanguineo, rubei: qui ex phlegmatico molles, albi: ex cholerico, veloces, acuti, longi, citrini: ex melancholico, cinerei, subnigri, macilenti, tardi: & si multitudo adsit pediculorum, signum generalis corruptionis, vt morpheæ, lepræ, &c. Istq; inde morbus, qui phthiriasis Græcis, pediculatis, quo interisse ferunt Acastum Peliæ filium, Alcmeonem, Pherecydem, Calisthenem, Olynthum, Mutium iurisconsultum, Syllam dictatorem apud Plutarc. in vita Syllæ, Democritum teste Reuchlino 1. de verb. mirifi. Herodem regem, Actium 11. Theodoricum Vual-

Digitized by Google

Vualdalorum regem, post susceptā hæresim Arrianorum, & alios plures. Atque omnia ferè animantia, pediculis sui generis infestantur: potissimum aues, phasiani, & reliquæ omnes, quib. penna caule constat: itē animalia, quib. pili, dempto asino, qui & à pediculo & à ricino exemptus est. Canes autē ricino agitantur, quorū curā docet Varro 2. de re Rustic. cap. 9. Boues & ricinum & pediculum habent: oues & capræ, redinos, pediculis autem vacant. Canibus proprius ricinus in auribus, cynoraista dictus. Sunt & piscibus, veluti tunnis sub pinna, asilus oritur. Aristot. 5. de histor. animal. c. 21. Plin. lib. 11. c. 33. & 34. alia apud Bonifacium Simonetam Cornu abbatem lib. 4. epist. 8. vide. Intra corpus, animalia nascuntur, vt in intestinis vermes, dicti Græcis Elmynthes, id est, teretes lumbrici: sunt etiam tineæ, lati vermes. Plin quoque ponit lumbricos ventris, lib. 26. cap. 8. & lib. 28. cap. 14. Sunt & ascarides vermes qui recto adhærent intestino, & qui ima sede procreantur hæmorrhoides De lumbricorum differentia videndus Aristot. libr. 5. de histor. animal. c. 19. Hippocr. 3. aphorism. aphoris. 26. Celsus lib. 4. c. 17. Auicen. 16. parte 3. tract. 5. c. 2 & c. 26. Paul. Æginet. lib. 4. c. 57. & 58. Ætius lib 9. c. 40. Hier. Gabucinus Fauensis lib de Lumbric. aluum occupant Galen. in Medico. Refert Leuinus Lemnius lib. 2. de Occul. rer. nat. mir. c. 40. obseruatum fuisse sua memoria, dissecto alicuius mulieris corpore, bestiolas quasdam non absimiles muribus, soricibusq; exemptas, quas natura ex sordido aliquo excremento, quo alimenta erant imbuta, produxisse videtur: atque posse generari in stomacho bestiolas, si excrementa, vel oua, vel seminale recrementum rubetarum & bufonum edantur, vt sit aliquoties non repurgatis ab iis sordibus oleribus, vel dum à veneficis propinantur impijssimis.

De Animalibus quæ ex aliis animalibus mortuis nascuntur, vel generantur.

CAP. X.

GEnerantur ex mortuis animalibus alia, veluti ex iuuenci corpore exanimato, apes, vt describit modum Virgil. lib. 4. Georg. incipiens ibi,

Tū vitulus, bima curuans, iam cornua fronte, Quæritis, &c.

Constantinus quoque lib 15. de Agricult. c. 2. Plin. lib. 11. c. 20. Ex ventre bubulo & equinis carnibus, nascuntur vespę & cra-

crabrones: ex asininis scarabei & locustæ: ex anatis elixatura sub dio expositæ bufones. Lancinius lib. 1. Collect. Chymic. c 9 & Plutarc. in vita Cleomedis, tradunt, inquit, ex bobus apes, ex equis fucos, ex asinis crabrones, generari: ita & humana corpora, præsertim medullas humoremq; ex eis profluentē serpentes producere, quod & firmat Plin. lib. 10. c. 66. Meminit & Aristoteles lib. 5. de Histor. anim. cap. 20. vespas, quas dicunt ichneumones, araneos, quos dicunt phalangia, occidere, atque eos in aliquod foramen ponere, ibiq; illis incubare, & sic vespas alias producere.

De Animalibus quæ transmutantur in aliam speciem. CAP. XI.

ANimalia etiam permutant speciem, & ita nasci & generari noua, videntur. Sic vermiculus limacis, detractus à cortice expirat, & transit in erucam immobilem, quam vocat Aristoteles χρυσαλλιν. Theod. Gaza vertit aureliam. Quidam ex ea aliquid pennarum oriri aiunt. caprificus primum suis pomis generat vermiculos, qui rupta cute postea generant culices ficarios. Plinius lib. 11. c 22. Aristoteles 5. de Hist. anim. c. 19. Gātharides ex vermiculis ficuū, pyri, peuces, cynacanthæ & rosæ. Plinius li. 11 c. 35. Ex phalangijs aranei, bruci, locustæ, cicadæ: papiliones ex erucis, eruce ex virentibus folijs. Scarabæi rauri, gignuntur ex vermibus, qui in tigris aridis nascuntur: Ex erucis pilosis sed paruis nicendulæ, quæ deinde fiunt pennigera animalia, cirri. Scarabęi, virides, dicti gale ruchæ, fiunt ex vermibus fimo bouis vel equi generatis: muscæ ex vermiculis, de quibus & alijs, Aristot. lib. 5. histor. animal. c. 19.

Nullum esse locum qui non habeat aliquod animal. CAP. XII.

VIx aliquis in orbe locus reperitur, qui non habeat animal, neque elementum, in quo quoque non sint. Sub terra viuunt talpæ, vermes, serpentes, & alia quædam: & intra saxa serpentes conclusi inueniuntur: & pisces viui in Paphlagonia, vt scribit Plin. lib. 9. cap. 7 & c. 57. Aristot. 1. de histor. animal. c 1. Alia in terra animalia quadrupedia, bipedia, & homines, &c. de quibus Plinius lib 8. alia partim in terra, partim subtus terram degētia: vt quæ foueas habent, serpen-

tes,

res, vulpes, vrsi, cuniculi, &c Alia in igne, vt in fornacibus calcis in Cypro, teste Aristot. 5 de histor. animal. c 19. illud quod pyrigonon dicitur: quod in igne generetur, apud Ælianum lib 2. de animal. c 2. & Plinium lib 8. c 36. Alia in aqua, vt pisces: de quibus Rondeletius, Bellonus, Oppianus, Paulus Iouius, & alij libros integros composuerunt, & Plin. lib. 9. quædam etiam amphibia, quæ partim in aqua, partim in terra viuunt, vt lutra, castorium, de quo Galenus lib. 11. simplic. medicam. Dioscorid. lib. 2. c. 16 Aristot. lib. 8. de histor. animal c. 4 Plin. lib. 8. c. 30. connumerare illis licet vitulum marinum, satyrium, & satyrionem. alia volantia in aere, quia vt potissimum in eo viuunt. De quibus Plinius lib. 11 & Bellonius libros de auibus edidit, & alia inuisibilia in aere animalia defendit Philo Iudæus libro de somn. Tradit & Diodor. Sicul. lib. 4. c. 4. in ea Libya quæ circa Syrtes est, quieto à ventis tempore quandoque in aere diuersorum animantium formas apparere, quarum quædam quiescunt, quædam mouentur: aliquando fugiunt, aliquando insequuntur, cuius rei physici rationem dicunt aeris tranquillitatem, in qua simulachra retinentur animalium nullo vel debili spirante aere: vt in nubibus æstiuo tempore, aliquando diuersas animantium species licet videre, formam illis aere, quem leues & tenues auræ quandoque mouent, præbente: at dicunt illas quę p. ulum moto aere in terram impulsæ, formam tamē quam sumpserint, cadere, eique, in quem forte inciderint, hærere.

De animalibus quibusdam partim plantis.

CAP. XIII.

REfert Surius lib. Commentar. in orbe gestarum suo tempore non longe à Tartaris Cazanensibus, in quadam insula, à grauissimis viris narrari, semen quoddam inueniri, non absimile melonum semini, paulo tamen maius & rotundius, ex quo in terram condito, quiddam agno similimum enascatur quinque palmorum altitudine, habens caput, aures, oculos, cæteraq; omnia in formam agni recentur editi, pilum etiam subtilissimum, quo permulti illis in locis ad capitum tegmina vtuntur: carnem tamen nullam, sed sanguinem habere, at carnis loco materiam carni caseorum similem: vngulas non carneas, sed pilis vestitas in cornu similitudinem: radicem huius esse in vmbilico, tandiuque viuere, quandiu illi herbæ vicinæ sunt ad pastum.

Digitized by Google

Interζωόφυτα quoque, id est, quæ plantæ & animalia sunt, quæ immobilia terræ affixa vt plantæ sunt, at sensum vt animalia habēt, est spongia, quæ ad saxa, quib. hæret, contrahitur & dilatatur. Sunt huiusmodi spinnæ & vrticæ marinæ, sentientes tamen, vt plantæ in mari affixæ, & testis quasi ligneis circumdatæ, vt scribit Nemesius lib. de Natura hominis. c. 1.

De Corpore animalium, & eius diuisione. CAP. XIV.

CORporis nomen trifariam accipitur: interdum non solum animatum, sed & inanimatum, idq; generaliter complectitur omne quod tribus constat dimensionibus, latitudine, longitudine, & profunditate: & tunc in prædicamento est quantitatis. Secundo, corpus in prædicamento substantiæ, pro eo quod materia & aliqua forma constat sumitur: & ita corpus animale potest vsurpari pro corpore cuiusque animalis separati ab anima, veluti pro eo, quod sua materia & forma speciali constat: videlicet vt asini, equi, & similium. Tertio volunt accipi corpus pro parte vna compositi, cui accedit forma integralis & generica: & sic corpus est materia animæ sensualis, materia disposita organicis suis instrumentis. Quamobrem ex his constat, corpus esse aut organicum, aut non organicum: organicum est, quod habet diuersa instrumenta & varias partes ad varia explicanda opera rei conuenientia: & ad eum modum, omnia omnium animātium sunt organica corpora, vt notat Galen. lib. 17. de Vsu part. corp. hum. cap. 2. Quid autem sit non organicum corpus, contraria significatione licet explicare, quod caret partibus & instrumentis ad diuersas operationes, quale lapidis, terræ, metalli, & similium corpus.

De partibus corporis animalis similaribus & dissimilaribus. CAP. XV.

IN vniuersum corpus animale diuiditur in partes similares, vel dissimilares, vt ait Aristot. 1. de Hist. anim. cap. 1. Galen. lib. 2. de Hippo. & Plat. decret. Similares partes sunt, quæ iterum in sibi similes partes diuidi possunt, vt caro diuisa, diuidi dicitur in carnes, seu carneas partes: item similares, quas habent alias partes in corpore eiusdem substantiæ sibi similes. Cuiusmodi sunt nerui ex triplici coniugatione,

sine

siue ex cerebro, dorsiq; medulla ortum ducant, dicti voluntarij, vel alterius generis sint, item musculi, tendones, ligamentales ex musculis ducentes originem, vt ait Galen. prine. de Ossibus, cutis quæ nervis & arterijs referta est, apud Gal. lib. an sanguis in arter. cont. & lib. 3. de Alimen. cap. 4. item cartilago, quæ quamuis in multis dissideat ab ossium natura, tamen in multis conuenit, prout docet Aristot. lib. 3. de Histor. anim. cap. 8. Sunt quoque eius generis venæ & arteriæ, quarum illæ deferunt sanguinem, istæ spiritum nutritū animalem, & calorem naturalem, vt tradit Galen. lib. 1. de Vsu part. cap. 16. & breuiter etiam similares partes caro, os, pili, ligamen. sanguis, spiritus, tunicæ, adeps, medulla, partes ὁμοιομερῆ Galeno dictæ: quæ quidem non eodem modo, nec forsan omnes omnibus animalibus adsunt, excepto homine, qui animal perfectum, alia autem imperfecta ab eo. De quibus omnibus partibus Galen. lib. 3. de Differ. morb. lib. de inæquali temperie, cap. 2. Auicenna 1. part. 1. doctr. 4. Dissimiles res partes vel instrumentarię sunt, quæ ex simplicibus similaribúsve constant, quæ si secantur, in dissimiles sibi non similes diuiduntur partes: nam facies eadem in facies non diuiditur: nec manus vna in manus alias. Dicuntur quoque hæ partes compositæ, secundæ, dissimilares, diuersi generis: cuiusmodi sunt, caput, oculi, aures, manus, &c. potissimum cor, iecur, cerebrum, pulmo, Gal. lib. 3. de Placit. Hippocr. & Plat.

De Carne animalium, & illi adiacentibus.

CAP. XVI.

CAro omnibus sanguineis, inter cutem & ossa, cum animal extenuatur & gracilescit, aboletur & in venas fibrasq; transit: vertitur autem in pinguedinem, quoties pabuli copia suppetit, Aristoteles lib. 3. de Histor. animal. cap. 18. & lib. 4. cap. 4. ostrea & conchas & crustrata, intus habere carnem dixit, exceptis echinis, quibus nullam esse dicit carnem: partim autem carne constare purpuras, buxinas, cochleas terrestres limaces & cocalia & reliqua turbinata. Caro hominum omnium mollissima, ideo valet maximè omnium animalium sensu tactus. Aristoteles libr. 2. de part. animal. cap. 16. Caro à sanguine alitur, vt quidam contendunt, argumẽto quòd ea ista sanguinem mittat. Carnis vna species est quidem, sed secundum sanguinis mixtionem & exsiccationem diuersas figuras accipit, ac fibras contrahit. Atque natura ex seminis syncerissima parte, carnem sanguineam

Digitized by Google

corporum conficit, alias in excrementa, ossa, nerues, pilos, vngues, vngulas, & reliqua id genus conijcit. Aristot. lib. 2. de Gener. animal. c. 4. vbi tractat de generatione omnium partium animalium. De carnis, sanguinis, ossium, membranæ, cartilaginis, temperamentis, Aristoteles 2. de Part. animal. c. 1. & 3. Galen. lib. 3. de Partib. art. medic. cap. 3. Cardanus lib. 1. Contradic. medic. tract. 6. contradict. 5. Tunicis his adduntur sanguineorum vasorum, venarum & arteriarum exanguis & frigidæ naturæ habentes fibras & membranas.

De Ossibus quædam. CAP. XVII.

OSsium distinctiones in principio libri Galeni de Ossibus: horum alia caua, medulosa: alia nequaquam, sed solida. Componuntur ossa naturaliter in corpore animali, vel per articulum, aut coniunguntur, per symphisim. Articulus dicitur extremum, quod immittitur in alteram partem ossis. Articulatio diuersa, nam vel diarthrosis, dearticulatio scilicet ossium, quorum motio euidens: vel synathrosis coarticulatio, quæ obscurum habet motum. Diathroseos triplex species rursum, enarthrosis, cum os quod excipit caua est admodum, & quod ingreditur longum: arthrodia, cum cauum leuiter & in superficie capitulum depressum habet: gynglynos, cum ossa sese inuicem mutuo ingressu iungunt. Os cauum, quod recipit aliud, dicitur acetabulum, quod ingreditur, cotyle & vertebra. Synarthroseos quoque triplex species, sutura, gomphosis, harmonia. Sutura, coniunctio ossium in modum suturæ, id est in modum denticulatæ ferræ. Gomphosis, cum ad instar claui, os ossi adiungitur, vt dentium more. Harmonia, est ossium structura per lineam simplicem, vt est in maxillis, & nonnullis capitis ossibus. Symphysis porro, est cum ossa sibi inuicem adnascuntur, vel aliorum interuentu, vel mediante cartilagine, & hæc dicta synchondrosis: vel neruis, quæ dicta syneurosis, vel carne, & dicta syssarcosis. Gal. lib. in procem. de ossibus. In capite hominis, ossium partes septem, vna syncipitis, duæ verticis, duę temporum, vna occipitis, vna palati, futurarum quinque de quibus Gal. lib. 8. & 9. & 11. de vsu part. In auditus organo, duo ossicula Vesalio lib. 1. cap. 8. Sunt in auribus alia lapidosa, mamillare. & iugale: in naribus cartilago, os, sutura: at maxilla inferior vno tantum osse, constat homini. Vesalius lib. 1. cap. 10. Dentes 32. octo anteriores incisorij, quatuor caninj,

Digitized by Google

mul, viginti molares. Thoracis ossa anterius, clauiculæ, claues, iugula, os pectoris, sternon, Vesal. lib. 1. cap. 19. Posteriorisautem partis ossa, colli 7. spina dorsi 24. vertebris seu spondilijs constat. in spina hac colli prior est pars: pro secunda, metaphrenum, habens vertebras 12. postrema renum & lumborum, ὀφυς, quæ pars habet quinque vertebras. Sunt costæ in quolibet latere 12. Græcis πλευραι, variè dispositæ: sunt enim nothæ quinque, quæ non attingunt pectus vtrinsque, Vesal. lib. 1. cap. 9 Sunt & scapulæ ossa, cervicis, acetabulum. os sacrum ex tribus ossibus in fine spinæ: postea coccygis, os caudæ quod tribus constituitur ossibus, vel vt Vesal. lib. 1. c. 18. 5. quodque ferunt prominere Anglia quibusdam. In brachio, os humeri seu adiutorium, cubitus, radius: in manu rasceta, seu carpos constat 7. ossibus: post brachiale seu palma ex 4. & dactyli seu digiti, constantes ossiculis & internodijs. In cruribus, ossa anchæ 2. superiores partes ilia. pectinis ossa, cum acetabulo, ossis femorum: femur, os coxæ, rotula seu patella: tibia, canna maior: sura os minus quod genu non tangit, vt aliud malleoli: in pede talus, os nauiculare, calcis vnum: rasceta pedis seu tarsos, habens 4. ossa planta ex ossibus 5. Digiti 5. cum internodijs. Os nullum in corde hominis, raro in animalibus, tamen in aliquibus, vt in corde bubuli aliquando, vt ait Arist. lib. 5. de generat. animal. c 8. in corde equi Plinius lib. 11. cap. 37. & in corde corui. In ventre autem nulli Aristot. lib. 3. de histor. anim. cap. 7. Plura de ossibus apud Hippocratem, libro de locis in homine, & de ossium natura, & Galen. de ossibus, Aristot. lib. 3. de histor. animal. c 7. Et hæc de ossibus dicta sint præcipui animalis, nempe hominis: parum enim de alijs curandum, ne tempus in solo sterili conteramus. Tamen si quis anatomen voluerit ossium auium videre, consulat Bellonum, qui eam explicat lib. 1. de nat. anium c 12. vbi eam depingit & confert cum ossibus humani corporis, notatque differentias.

De Neruis pauca. CAP. XVIII.

NErui in corpore animali, motus sentiendique instrumenta sunt, à cerebro & spinali medulla, vt dicimus, orta. Et Gal. lib. 7. decret. Hippoc. & Plato tradit, & Cic. 2. de nat. Deor. Sic rupti vulnere nerui, Deficiunt, motumque negant vires q; volanti, Ouid. 12. Metamorph. Et Galen. lib. 8. methodi medendi c. 10 anima ratiocinatrix, inquit, in cere-

Digitized by Google

bro domicilium habet, ex voluntarijs actionibus vna cum sensibus præsidet: vtitur & hac particulis quibusdam seu canalibus, nempe ipsis neruis: sensum motumq; per hos in totum animal transmittens. & lib. de neruor. dissect. on. circa finem, tradit esse vnum neruum qui carotidibus adhæret arterijs, qui si laqueo intercipiatur, statim mutum animal reddat. Porro nerui in triplici differentia sunt: qui enim oriuntur ex cerebro & dorsi medulla, voluntarij dicuntur, qui ex musculis, tendones, qui ex ossibus, ligamenta. Galen. in prolog. libro de ossibus, in fin tio. med. Hippocr. libro de locis in hom. ait corpus totum neruorum plenum esse in homine, excepto vultu & capite, vbi nulli, sed tantum fibræ neruis similes, aitq; neruos siccos & cauos ossibus cohærentes, maioremq; partem ab illis pasci, & aliquatenus à carne. placuit tamen Aristoteli lib. 3. histor. animal. c. 5 neruorum originem in corde esse, & c. 4 docet fibras inter nervos & venas, habere naturam quandam. Medici ponunt coniugationes neruorum à cerebro descendentium septem, de quibus Galen. lib. 7. 8. 9. 16. de vsurpat. & lib. de neruor dissect. Vesal. lib. 2. anatomes. c. 4. 6 7. 8. 9. Ex vertebris ceruicis, prosiliunt alia septem paria. De quibus Vesal. lib. 4. ca. 13. A vertebris lumborum paria quinque, Vesal. lib. 4. c. 15. Brachium, cubitum, radium, extremam manum & digitos mouent nerui sex, de quibus Vesal. lib. 4. c. 14. In femur, tibiam, pedem, & eius digitos quatuor nerui excurrunt, de quibus Vesal. lib. 4. c. 17. Sex paria à sacro osse exiliunt hominis in femur, clunes, abdomen, musculos, anum, vterum, & vesicam, ceruicem, pedem, dorsum, &c. de quibus Vesal lib. 4. c. 16. vbi addit ex coccyge hominis nullum neruum oriri, & tamen in canibus & simijs caudatis, ex huiusmodi osse, numerosa neruorum paria prosiliunt. Replentur nerui à frigidis & glutinosis humoribus, ex quibus etiam nutriuntur, vnde conuulsionem patiuntur: item & ex siccitate, vnde malum pene insanabile, vt ait Galen. lib. 2. in aphorif. 26. Hippoc. Offenditur & neruosa substantia nimio vino, & coitu, crapula, desidia. Galen. in lib. 6. aphorif. Hippoc. c. 28. nimia euacuatione, idem lib. 5. aphor. aphorif. 70. frigore durantur, vt pene conuulsi Galen. in 6. aphor. aphor. 54. Nocet valde abscissio, quia neruus abscissus non coalescit, Galen. in lib 7. aphorif. Hipp aphor. 28. Ex neruis ad arterias & venas, noxij humores ducuntur, & econtra, Galen. in lib. 6. Hippoc. aphor. aphor. 26. Partes neruosæ communicant cum hepate, ideo si patiantur, singul-

tus

[illegible] sequitur, Galenus in libro 5. aphoris. Hippoc. aphor. 58.

De venis quadam, & de arteriis.

CAP. XII.

SAnguinis riui, quibus irrigatur corpus, venis continentur, sicut arteriæ sunt spiritus semitæ. Plin. lib. 11. c. 37. in venis plus sanguinis, minus spiritus. Gell. lib. 18. cap. 19. venæ explorantur: ratione sanguinis mittendi: at arteriæ motu & pulsu suo habitum & modum febrium demonstrant. Non enim pulsat vena, sed arteria quæ ei adiacet vel subiacet, nisi in dorso, in quo magna arteria, quæ tracheia dicta est, posita est supra venam: quanquam pro arteria vsurpetur nomen, & venæ, vt apud Celsum lib. 2. cap. 6 & apud Ouid. lib. 10. Metamorph. Saliunt tentatæ pollice venæ. Galen. in finitio. medic. Vena, inquit, est vas sanguinis, & sanguini contemperati spiritus natiui, neruosa, humida, & calida, sensum obtinens. Arteria vas sanguinis, paucioris puriorisque & contemperati sanguini spiritus genuini copiosioris ac tenuioris, magis sentiens, quam vena, pulsandi motu prædita. Hæc spiritum vitalem suppeditat, excipit & purum aerem dum contrahitur; dum attollitur, fumosa excernit ac fuliginosa, & cor ac naturæ calorem refrigerat. Quare autem non habent pulsum venæ, scribit Galen. lib. 6. de placit. Hippoc. & Platonis, quia originem non habent à corde, vt arteria, sed à iecinore. Vasa omnia pulsantia, dicuntur arteriæ li. 7. de anatom. administ. Galeno. Notandum autem vnamquamque arteriam, esse venæ conuenientem, quam quodammodo ex sua spiritus attractione refrigerat, vt ait Arist. lib. de spirit. Nam osculo quodam sibi inuicem communicant, vt ait Galen. libro de vsu pulsuum: arteriæ porrò circumiacentem aerem per poros trahunt: eoque corrupto inficiunt etiam sanguinem vicinum, & morbos generant, Galen. libro 1. de different. feb. cap. 2. Vna tantum vena quæ caua dicitur & magna, ex gibbo iecoris exorta. Inde in vtramque animalis partem tam superiorem quam inferiorem recta protenditur: latissima tamen ea est pars, quæ infra iecur: minus lata quæ per venas superius spargitur ac cordi applicatur: inde & aliæ venulæ, vt riuuli à fonte progrediuntur. Galen. libr. 6. de placit. Hippoc. & Plato. & commentar. 2 in Hippocrat. de human. natur. de venis & arteriis, Hippocrat. de ossium natura & libello de corde, & de locis in homine, Aristot. lib. 3. de histor. animal. c. 3. & 4. Vena porta habent vnam aliam breuem, cuius tres capillaturæ

ad ἐκφυσιν, ad pancreonem, & pylorum pergunt. Sunt & ex illa aliæ sex insignioris amplitudinis, variæ, apud Galenū de vena. dissect & 4 de vsu part. cap. 13. & lib 6. de anato. administr. de vena caua descendente, in iecinoris gibbo exorta, & de aliis quæ ex illa deriuantur, Galen. lib. de vena dissec. c. 8. Vessalius lib. 3. cap. 9. de Vena caua ascendente, ex connexo hepatis orta, & de riuulis ab illa ortis, idem Galen. eod. lib. c. 2, 3, 4, 5, 6, 7. Vessal. lib. 3. cap. 7. & 8. Et idem de venis calvariam ingredientibus lib. 3. cap. 14. De arterijs quæ oriuntur in sinistro cordis ventriculo, & vitalem spiritum toti corpori subministrant, Galen. lib. de dissect. arter. cap. 9. & de vsu part. lib. 6. & 16. Vessalius lib. 3. cap. 12. & 13. de Diuersitate sanguinis animaliū, Plin. lib. 11. cap. 38 & 39. Extat & libellus nuperrimè editus per Martinum Rullandum de phlebotomia, morbisque per eam curandis, vbi & de venis, & de sanguinis missione per seriem literarum agitur. Extat & de pulsibus ex arterijs dignoscendis, singulare opus inscriptum Sphigmica ars, editum à Iosepho Struthio. Ex vena & arteria, duo etiam vasa composita inueniuntur: prius quod vena arterialis dicitur, eò quòd illud vas arteriali non venali sit corpore conflatum, & sanguinem vt vena deferat, & hæc vena est ex elatiori sede dextri cordis ventriculi, in pulmones numerosissima ramorum serie digesta, sanguinemque in eo cordis ventriculo elaboratum, pulmonibus subministrat. Alterum dicitur, arteria venalis, eò quòd aerem veluti spiritum ex pulmonibus in sinistrum cordis ventriculum deferat, & tamen non arteriali, sed venali corpore vas conflatum, vt docet Vesal. lib. 3. c. 15.

De spiritibus. CAP. XX.

EX sanguinis parte tenuissima, subtilis aerea & tenuissima & dilucida substātia oritur, quæ spiritus dicitur: duplex secundum Galenum de placit. Hipp. & Plato. & lib. 12. de method. meden. & de facultatibus nostrum corpus dispensantibus, nempe animalis & vitalis. Secundum Arabes, triplex: addunt enim illis naturalem. Naturalis, fit in hepate ex puriore sanguine, cui nullus humorum commiscetur, qui ab hepate per venas non pulsantes in totum mittitur corpus: hic perficit virtutem naturalē & formationes. Vitalis, in corde generatur, ex inspiratione & sanguinis vapore, hinc per arterias ad omnia corporis membra mittitur, vitalē cōfortās, & custodiēs virtutē. Animalis porrò spiritus in ventriculis cerebri

cerebri gignitur, & per neruos ad omne corpus mittitur, præbens mouendi sentiendiq; facultatem. Generatur autem ex vitali, qui dum per arterias sursum eleuatus est in cerebro, intra reticularem plexum, veluti per cornutę cuiusdam valde implexæ labyrinthum, perfectius concoquitur & elaboratur, & clarus in illa inuolutione efficitur, deinde ex reticulari plexu surgens, primũ ad duos priores cerebri ventriculos, ac demùm ad vltimum in puppi existentem, defertur.

De Facultatibus animalium. CAP. XXI.

AFfines spiritibus sunt facultates quas dicunt animales triplices, animalem, vitalem, naturalem. Animalis in homine gubernatiua rationalisq; dicitur, habens in cerebro domicilium, & imaginatiua memoratiua quoque. in alijs simpliciter animalis, quæ sensum & motum quoque per canales neruorum, in corpus vniuersum distribuit. Vitalis, in animalibus ex corde fontem insiti caloris naturalis, in arterias distribuit. Naturalis, nutricationi destinata virtus, plantis & animalibus communis, perficit suum munus quatuor gradibus: primò attrahit alimentum, & potentia hæc ideò dicitur attractrix: posteà attractrix attractum alterat, id est, alterum facit, vt succum eius reddat similem parti quam nutrire instituit Quod vt faciat, ope aliarum duarum vtitur potentiarum, scilicet retentricis, & expultricis: retinendo concoquit, & ibi secernit quod suo operi est inutile, illudque foras expellit, vijs à natura constitutis, per vesicam, vrinam, per intestina, fæces, & sic similia per alia organa.

De Musculis. CAP. XXII.

MVsculus, est neruosum corpus, cui permixta etiam caro, ad partium corporis motum procreatum. Distinguitur autem à pinguedine, quæ est affusio alimenti, circa membranas maximè concrescens, & sensu carens, vt dicitur in finitio. medic. in Isagog. Galeni. Musculi constant, fibris neruorum, vt moueantur, suntque venis & arterijs, quibus conspergantur, illis ad alimentu distributionem, his ad natiui caloris custodiam. Plures autem sunt musculi qui diuisi & inuoluti singuli tenui tunicula, quæ eos secernit ad inuicem: & vnicuique musculorum ita inuolutorum tres partes, origo, medium, exitus. Origo seu caput, neruosum est, medium,

carne, neruis, & arterijs extuberat: extremum in tendonem, confusis neruorum & vinculorum fibris, desinit. Musculorum actio est tensio, contractio, extensio, laxatio. quod explicat Galen. 1. de mo. muscul. De numero musculorum diffident medici, sicut de ossium numero. Frontis vnum, palpebrarum superiorum duo, oculorum septem, narium proprij duo, labiorum 4. maxillarum ad claudendum duo, & ad aperiendum duo, ad molendum duo. De quibus Vesalius lib. 2. Galen. 9. 10. 11. de vsu part. Musculi linguæ euidentes 9. Vesal. lib. 2. cap. 10. Musculi hyoidis ossis proprij 8. non proprij 4. laryngis, & alij linguæ: de quibus Gal lib. 7. & 13. de vsu part. Vesal. lib. 2. c. 17. Laryngis musculi 20. quorum 12 proprij, alij communes. Galen. lib. 7. de vsu part. cap. 11. & 12. Vesal. lib. 2. c. 11. & 21. Scapularum 7. de quibus Galen. lib. 13. de vsu part. cap. fin. Vesal lib. 2. cap. 10. Musculi brachium mouentes vndecim, de quibus Galen. lib. 13. cap. fin. Vesal. lib. 2 cap. 13. Vlnæ interiores 7. exteriores 9. extremæ manus 7. præter paruos qui intra ossa metacarpij, parte subiacent, de quibus lib. 1. de anato. administr. & 1. & 2. de vsu part. Gal. Musculi thoracis complures, de quibus Vesal. lib 2. cap. 35. Dorsales 15. de quibus Vesal. lib. 2. cap. 38. Epigastri recti duo, transuersi duo, obliqui 4. Gal. 5. de vsu part. cap. 14. & 15. Vesal. 2. cap. 13. & 31. Musculi sedis 3. Galen lib 5. de vsu part. cap. 14. Vesal. 2 cap. 51. vesicæ vnus. Galenus libro quinto de vsu partium, cap. 16. Vesal. 2. cap. 50. testium bini singulis, Vesal. lib. 2. cap. 32. Pudendi musculi 4. Galen. lib. 5. de vsu part. cap. 3. Musculi ischij seu coxendicis 5 maiores, & totidem minores illi oppositi, de quibus Galen. lib. 15. de vsu part. cap fin. femoris 10. Galen. lib. 2. de vsu part. cap. 16. Tibiæ 9. Vesal. lib. 2. cap. 59. Pedis & digitorum 22. Vesalius lib. 2. de cap. 60.

Generaliter indicantur authores, qui de partibus corporis animalium tractant.

CAP. XXIII.

DE omnibus partibus hominis tractat Hippocrates lib. de ossium natura, Galenus lib. 9. de decret. Hippocrat. & Plato. & de ossibus ad tyrones; item de dissectione venarum, & lib. 9. de anatomicis administr. & lib. 17. de vsu part. corp. hum. & lib. 9. de anatom. administrat. in Isagog in introductorio seu medico, & de finitionibus medic. in anatomia parua, de anatom. oculorum, de compagine membrorum

Vesal

Vesal lib. de anatom. Plato in Timæo, Alanfrancus chirurgicus 1 tractat. chirurg. 1 doctrina Theophilus Protospatharius lib. 5. de corporis humani fabrica, Aur. Cornel. Celsus lib. 4. medicin. cap. 1. & lib 8. cap. 1. de diuersitate animalium per singula membra, Plin. lib. 11. ca. 37. latius Aristot. lib. 2. 3. 4. de partib. anim. Communes omnibus ferè generibus animalium partes, gula, venter, intestinum: at sanguinea quasdam partes interiores & exteriores habent, quas non habent exanguia, quæ nec habent viscera, vt ait Aristot. lib. 4. de histor. anim. cap. 3.

De Capite. CAP. XXIV.

ALiquas nobiliores animalis partes leuiter attingemus, reliquas, ad indicatos authores reijcientes. De capite itaque delibabimus pauca. pars hæc sacra in homine est nobilissima, ideoque sternutanti assurgimus, & adoramus eam partem, vt notat Aristot. Problem. sect. 33. quæst. 9. Plin. illud innuisse videtur, dum ait cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tyberium Cæsarem tristissimum vt constat hominum, in vehiculo exegisse tradunt, & aliqui nomine quoque consalutare religiosum putant. Caput, secundum post cor generatur, sed vltimum perficitur, ob maximè humidum cerebrum, Aristot. 2. de generat. c. 4. Et quia oppositum est cordi calido, oportuit illud esse humidissimum, idcirco omnibus animalibus quibus cor est, caput sit, necessarium fuit, Aristot. 4. de part. animal. cap. 10. Attamen asserunt quidam deesse animalibus quibusdã caput, sicut Plin. lib. 5. cap. 8. in India meminit Blemyis capita abesse, oculis pectori affixis. Ostrearum generi nulla capita, nec spongijs, nec alijs ferè, quibus ex sensib. solus tactus est. Tradit quoq; Plin. lib. 11. cap. 37. quibusdam animalibus indiscretũ caput, vt cancris, Plin. lib. 11. c. 37. Arist. 4. de histor. animal ca. 3. & 4. de part. animal. c. 10. Ob cerebrũ humidum, ponderosum est caput: quò fit vt pueri propter cerebri magnitudinẽ non portent caput, nec erigant collum, donec calore cordis mediantibus arterijs à suo pondere alleuietur, vt tradit Aristot. 2. gener. animal. cap. 4. Substantia cerebri subtilis ingeniosum habet: crassi, tardum: formarum facilis susceptio, memorem: calida, mobile: frigida, stabilem: humidior, stultum. Caput autem valde rotundũ notat mobilem, acuminatum & pinnaeatum inuerecundũ: parum, insensatum: optimæ formæ, prope rotundum, sed cuius anterior pars latior, poste-

posteriore modum mallei, &c. optimum, vt apud physiognomos tractatur.

De Pilis & quæ horum loco animalibus sint. CAP. XXV.

QVia cerebrum omnium partium humidissimum, idcirco citius & magis in capite generantur capilli, vt ait Aristot. 3. de histor. animal. cap. 1. & 2 de part. animal ca. 14. Porrò pili nascuntur ex quadam materia fuliginosa, terrea, sicca; Galen. 2. de temperam. humore tamen cutis, quæ inquam cutis, nihil aliud est, quam resiccatio carnis, pascuntur. Huiusmodi humor copiosus à cerebro transmittitur per commissuras; qui si multus & pinguis sit, pilos nutrit & protendit: sin siccus, crispat, Aristot. 5. de generat. animal. cap. 3. & sic de similibus, de quibus Galen. in arte medica, cap. 13. 14. 15. 16. Pili nascuntur hominibus parte ea qua cutis pellisve superior rarissima est, quemadmodū in barba, in mento, in pectine nascuntur puberibus, cùm pellicula superior rarefit, & satis habeat humoris ad pilum nutriendum, vt ait Hippocr. de pueri natura. Cur autem nec fœminis nec spadonibus nascantur, & quibus ex causis defluant, & nutrientur & canescant videndus Aristot. 3. de histor. animal. cap. 10. Galen. 2. de temperam. & in medico. Quæ loco pilorum sint in animalibus, & de pilis Aristot. 5. de generat. animal. cap. 3. Nam animalium quædam habent cutem sine pilo vel lana, vt vermes terrestres: quædam corium cum pilo, vt equus, quædam lanam, vt oues: quædam lanam cum pilo, vt asinus: quædam habent pilum & capillum, vt homo: quædam setas & pilum, vt porcus: quædam spinas, vt ericius & porcus spinosus: quædam pennas, vt aues: quædam squamas, vt pisces: quædam pellem, vt anguillæ.

De Ore. CAP. XXVI.

SIcut omnia quæ viuunt egent alimento, sic & instrumento quo illud attrahant: illud autem os, quod est omnibus animalibus commune, loco cuius radices plantis: verùm illud variè distinguitur, specie, proportione, situ, excessu, vt notat Aristot. lib. 1. de histor. animal. cap. 2. & plura lib. 2. ca. 2. & seq. Quædam habent os rostratum, vt aues: alię fissum, vt canes, pisces: quædam cum promuscide, vt elephas, pulex. Aues, nec labia nec dentes habent paucis exceptis, nec nares, nec aures, nec cilia, quamuis pro illis quædam habeant, & odorentur, & audiant, vt notat idem Aristot. 2. de histor. animal.

animal. cap. 12. in ore continentur dentes : concameratio superior dicta palatum, in cuius extrema parte adhæret gurgulio seu vna. de dentium differentijs & ordinibus Aristot. 3. de part. anim. cap. 1. Galen. lib 11. de vsu part. cap. 8.

De Lingua. CAP. XXVII.

IN ore quæque lingua, caro quædam spongiæ instar & mollis : vnde fit vt ebrij lingua cùm plus haurit humoris, expeditè loqui nequeat, Aristot. problem sectio. 3. quæst. 30. hæc lingua, cùm super pulmonem sit posita, & diuersitatem humorum ob naturam spongiosam concipiat, febrium diuersitatem indicat, vt idem tradit Aristot. problem. sectio. 34. quæst. 4. atque linguæ euadunt concolores humoribus vt tradit in Hippocr. librum de morb. vulgaribus Gal. comment. 5. Signa porrò morborum ex inspectione linguæ, tradit Hippocr. lib. de prænotionibus : & lib. 6. epidemio. & in princ. de dieb. decreto. & 7. lib. aphoris. idcirco lingua viridis, bilioſos, nigra melancholicos indicat, lingua humida ventriculũ vel cerebrum quod in ventriculũ distillat Gal in lib. aphoris. 6. in aphoris. 32. Tradit Gal. in definitio. medicis, & in medico, linguam esse venosam, subpinguem, carnosam, saporum gustatricem, adiutricem in deglutiendo alimento. Duo in ea neruorum genera alios illi molles gustandi sensum præbentes alios duros, ex quibus motus arbitrarius. Et quòd illa moueat sapores, docet Arist. 4 de part. anima. cap. 8 Plut. de placit. philoso. cap. 18. Radici linguæ adhæret Epiglottis. lingula, quæ arteriam cùm deglutimus claudit, ne quid in eam firmi & solidi incidat, & eius rei quoque gratia, creatæ ad radicem linguæ quatuor tonsillæ. Lingua aliquibus animalibus bifida, vt serpentibus & lacertis, secundùm Aristot. 2. de part. animal. cap. fin. & 8. de histor. animal. cap. 17. Imperfecta piscibus, & incerta & ossea, Aristot. lib. 4. de partibus animal. cap. 8.

De Collo. CAP. XXVIII.

CAput iungitur humeris, collo : per hunc procedit fistula, quæ à faucibus vsq; ad pulmonem protenditur, quæ dicitur τραχεῖα ἀρτηρία arteria, & βρόγχος : caput huius arteriæ λάρυγξ, id est guttur tribus cartilaginibus constans. Collum secundum Aristot. lib. 4. de part. anima. cap. 10. factũ est, vt gulam & arteriam protegat. Collum secundùm cru-

Digitized by Google

rum longitudinem animus est longum, vt possint alimenta decerpere. Aristot. 4. de part. animal. cap. 12. Collum animalium, vertebris constat & flexibile est, excepto leone & lupo, quibus osse perpetuo riget. Arist. 4. de part. anim. cap. 10. Guttur spiritus trahendi causa datum est, proinde animalia quæ non habent manifestam respirationem, vel vt alij dicunt, quæ non egent respiratione, vt pisces, carent collo & gutture, & consequenter pulmone. De quibus Aristot. lib. 3. de part. animal. cap. 3. Gal. lib. 8. de vsu partium, in prin.

De Thorace & eius partibus.

CAP. XXIX.

SVperiores partes thoracis, furculæ, iugula, clauiculæ, de quibus & sequentibus, Galen. 8. de anatom. administrat. Inferiores septum transuersum, diaphragma, quod est cartilagineum, vt ait Plato in Timæo. Costæ 24. retrò animalibus omnibus costatis vtrinq; 12. septem superiores longiores ad partem anteriorem tendentes, ad partem quæ illas excipit, nempe pectus: harum sexdecim propriè costæ, aliæ nothæ, Galen. lib. 8. de anatom. administr. Aristot. de histor. animal. 1. cap. 13. Costæ serpentibus singulis tricenæ, Arist. 8. de histor. animal. cap. fin. Plin. lib. 11. cap. 37. Mammæ vtrinque, in media ferè thoracis regione, apex illarum papilla. At de mammis, pectore, thorace animalium, & differentijs eorum, Aristot. 4. de part. animal. cap. 10. Galen. lib. 6. de vsu partium, cap. 1. & seq. & lib. 3. cap. 6. Plin. lib. 11. cap. 39. 40. & 41. Dorsum pone thoracem est, & spinam habens 24. vertebris in tres partes diuisas: nam in collo 7. in dorso 12. in lumbis 5. post thoracem etiam scapulæ, quæ in acetabulo, collo iunguntur, vnde humeri promine: de quibus Galen. lib. 13. de vsu part. ossa humerorum scapulæ dicuntur, quibus annexa dependent brachia & manus, Arist. 3. de histor. anim. cap. 7. Quod à summo humero ducitur, brachium dicitur in osse adiutorij, at crures anteriores animalibus quadrupedibus, sequitur cubitus, membrum inter superiora & carpum.

De Manu. CAP. XXX.

MAnus propriæ homini, quę ei sunt vice pedum anteriorum, vt ait Aristot. 4. de part. animal. cap. 10. vbi & de digitis. Has imitari videntur animalia ea, quæ quinque digitos habent, vt simiæ, mures. De manus & digitorum anato-

me

ne, & partibus Galen. 1. & 2. lib. de vſu part. corp. human. in Isagog. in medico, & lib. 2. de motu muſcul. manus, carpo iungitur brachio, ſequitur vola pars interior manus cauæ, poſteà digiti: ſuperior pollex, duabus iuncturis conſtans vt fortior: poſt hunc, index, poſteà medius ſeu infamis, poſt eum medicus ſeu anularis, poſtremus minimus ſeu auricularis. Spacium inter pollicem & indicem, thenar: oppoſitum illi ſub imo digito hypothenar: monticulus digiti ſthetos, ſuprema digitorum pars acinus. Articuli inferiores digitorum procondyli: medij condyli: ſuperiores, metacondyli.

De penetralibus thoracis, corde, iecinore, veſica fellis, & felle. CAP. XXXI.

EST intra thoracem, membrana coſtas cingens: ex hac duæ oriuntur dictæ interſepientes, intercipientes ſcilicet vtrinque medium thoracem: & eſt pericardion, quod velut vagina cor operit. Cor in medio thoracis duas auriculas habens, mediam & ſiniſtram: ad dextrum & laeuum tranſmittitur ſanguis per duo vaſa: dextrum, ex iecinore ſanguinem defert, & per cauam venam vtrinque ſanguinem diſtribuit, & per venam arteriоſam in pulmonem. In ſiniſtro cordis ventriculo arteria venoſa ex pulmone aerem cordi defert, de quibus omnibus docte Plato in Timæo. Cor & iecur omnibus animalibus ferè adijciuntur vt neceſſaria: alterum propter caloris originem, alterum cibi coquendi gratia, Ariſtot. 3. de part. animal. cap. 12. Cor in medio thoracis eſt, ſed in ſiniſtram tendere videtur, quod inde recipiat ſpirituum receptaculum, vt tradit Galen. lib. 7. de anatom. adminiſtrat. Cor tanquam initium & fundamentum vitæ & radix Galen. 5. de interio. cap. 1. Auicenna 4. part. 2. doctr. 5. & 2. parte tertij cap. 1. de anatome cordis, & de viribus cordis cap. 1. Plin. lib. 11. c. 37. vbi tradit cor primum viuere, vltimũ mori, palpitare ac moueri ac alterum animal e & apud Ægyptios obſeruatum, quibus mos eſt cadauera aſſeruare medicata, augeri per ſingulos annos in homine cor, ad binas drachmas ponderis, ad quinquageſimum annum accedere: ab eo poſteà detrahi tantundem, & ideò non viuere hominem vltra centeſimũ annum, defectu cordis: hæc Plinius, vbi alia plura de corde ſubiungit præclara. Cor carne dura conſtat, villis & arterijs, cum duobus ventriculis manifeſtis, & vno medio, non manifeſto. Siniſter habet armarium & capſam ſpiritus, in dextro reſidet ſanguis. Huic

Digitized by Google

tria illi attribuuntur, palpitatio, pulsus, respiratio, Aristot. 4. de respirat. Sed hæc hactenus de corde. Reliqua videnda apud Galen. lib. de forma fœtus. Hippocr. lib. de corde legitur, est membrum generans sanguinem, vt ait Auicen. 14. parte tertij cap. 1. Caro rubea, id est, sanguis congelatus in calore remissiore. Iecur, vt diximus, est venarum principium, in dextra hypochondriorum parte, habet 5. fibras, venam maiorem cauam 5 canali exiguo, in pendulam sibi vesicam bilem deriuat, quæ dicitur kystis fellis, vesica fellis, de qua Galen. in 4. & 5. de vsu part. Ita iecori fel adiunctum, veluti quoddam excrementum, & alui intestinorumque sedimentum ferunt autem quosdam homines felle carere, delphinum & vitulum marinum, damam, equum, asinum, ceruum, parrim etiam mures, & camelos & alia animalia, Aristot. de part. animal. cap. 2. de iecinore plura & felle Galen. lib. 4. de vsu part. cap. 12. Plin. lib. 11. cap. 37. & 38.

De Pulmone, vmbilico, abdomine, peritonæo, omento, intestinis, vrinarijs vasis, &c.

CAP. XXXII.

PVlmo quatuor fibris, quæ Græcis dicuntur λόβοι, circundatur, duabus in dexteram, duabus in sinistram tendentibus, & vna ex his veluti sobole quinta, in dextra thoracis parte exigua: inanis hic totus & sanguine plenus, à quo ad cor patent meatus perpetui, vt ait Aristot. 1. de part. animal. cap. 17. Galen. autem vocat spiritus humani promptuarium, lib. 6. de vsu part. cap. 2. Nam respectu cordis, pulmo est vt follis concauus spongiosus, cor refrigerans per inspirationem & respirationem aeris, vt ait Aristot. lib. de diuturnit. & breuit. vitæ, & lib. de spirat. In continuo itaque motu, in attrahendo & emittendo spirationem, cordis versatur flabellum, vt ait Vitalis de Furno lib. de diuers. medicin. aduersus diuersos morbos, cap. 258. Addit autem Galen. quintum globum pulmoni, lib. 6. de vsu part. cap. 3. Quæ sanguine carent, vel satis suo natiuo spiritu, vel extrinsecus refrigerantur, pulmone carent: vt pisces, qui tamen pulmonis loco habent branchas, excepta balena & delphino, quæ respirant, cùm omnia quæ respirant, habeant pulmonem. Aristot. 4. de part. animal. cap 7. Plinius lib. 9. cap. 7. & lib. 11. cap. 3. Et quæ sine pulmone sunt, voce carent, Galen lib. 2. de vsu part. c. 2. & 3. Vmbilicus in ventre, quasi fœtus radix; nam inde in vtero matris, homo quandiu

ibi

ibi est. haurit alimentum. Aristot. 2. de generat. animal. c. 4. trahitque inde spiritum, Hippocrat. lib. de puer. natur. In ventre abdomen, in aliquibus animalibus delitescit & crescit, Aristot. de part. animal. 4. cap. 12. huius musculi octo, post abdomen peritonęum, membrana pertenuis seu siphac. Deinde omentum, barbaris zirbus, rete. Postea intestina sex, tria crassa, tria tenuia. De quibus Galen. in medic. & 4. de vsu part. & alibi Vnum tamen esse continuatum in ventre scias intestinũ ab stomacho vel ventriculo, vsq; in anum seu secessum peruenies: verùm illud ipsum æqualis non est laritudinis, quamobrem ob sex latitudinis differentias per suas implicationes, intestinum in sex nomina distinguitur: qua parte enim ventriculo annectitur, & ibi concocta recipit, duodenum dicitur à duodecim digitorum longitudine, cuius orificium veluti infundibulum terminatur & nectitur stomacho, ideo dicitur pylorum seu ianitor: post hoc duodenum: succedit aliud dictum ieiunum, eò quòd in eo non retinetur materia, & ferè apparet vacuum perpetuò: succedit tertium, tenue dictum, longum, inuolutum multis circulis, accedit monoculum seu cæcum, colon, ilion: rectum postremum, qui porrigitur vsque ad podicem: sic per intestina ordine fit excrementi concoctio quædam, & deinceps transmissio & excretio: quibusdam animalibus, rectum sibi æquale, quo egerunt per aluum excrementum. Quibusdam autem parte ea qua iungitur ventri, laxius est, qua desinit arctius: vnde fit, vt quæ eiusmodi habent. vehementi nixu egerant excrementa. vt canes, Aristot. lib. 3. de part. animal. cap 14. Neq; viscera omnibus animalibus similia, vt idem Arist. eod. lib. 3. docet, cap. 12. & lib. 4. cap. 1. Sunt & animalibus vrinarij meatus, qui à renibus vrinam à sanguine secretam deferunt; vesica tamen carent, quæ non habent pulmones, & quę parum viuunt, vt insecta, pisces, squamata, aut corticata, excepta testitudine, Aristot. 3. de part. animal cap. 8. Plin. lib. 11. c. 37. item aues, quia superfluitas humidi transit in vngues, pennas & squamas. Vrinaria fistula, penis pars, glans, cuticula, cuius præputium est cuticula, item mulieribus vulua. Desuper sunt ibi iuxta vasa seminaria testes, scrotum, mamillares processus, cornua semicirculi, in mulieribus & hymen seu nympha. aut septum virginale, &c. Extat Galeni liber de vuluæ sectione, loquitur & de superioribus & Aristot. 1. de histor. animal. cap. 13. & 14. Galen. lib. 14. de vsu part. in prin. & lib. 15. cap. 4. & de vulua-

rum diuersitate in animalibus videndus Aristot. lib. 1. de generat. animal. cap. 7. & 8. Plin. lib. 11. cap. 37. De pedibus ac cruribus Aristot. 1. de histor. animal. cap. 15.

De Sensu & diuisione eius. CAP. XXXIII.

EX compositione animata prodeunt duæ facultates vitales, sensus & motus: sensus duplex, exterior & interior. Exterior est potentia recepticia specierum obiectarum sine materia, id est, spiritaliter & in intentione: vt visus est receptio formarum spiritualiter, Aristot. lib. 2. de animal. cap. 12. veluti, inquit, cum cera sigilli impressionē recipit eandem, quam habet sigillum, nec tamen eadem est cum sigillo. Sensus, inquit Damascen. 2. de orthod. fid. cap. 18. est vis animæ, materialium rerum apprehensiua, id est, cognoscitiua. Et secundum Galen. in finitio. medic. sensus est affectus animæ per corpus, nuncius rei quæ mouere idonea est, hinc sensoria & sensibilia. Refert eadem Plutar. lib. 4. de placit. philosoph. cap. 8. Sensus exteriores 5. visus, auditus, gustus, odoratus, tactus, Galen. in finitio. medic. & Damascen. vbi sup. Gell. lib. 7. cap. 6. Totidem sensoria, oculus, auris, lingua, nares, corpus totum: quæ vt organa sunt & recipiunt sensibile, quibus corruptis corrumpitur sensus, qui his adhæret. Sensoria omnia, duplicem & geminam habent sedem, eò quòd geminæ hominis partes, dextræ & sinistræ, & animalium quoque. Habeat & geminos neruos, excepto tactu, qui diffusus est per totum corpus, vt ait Aristot. 2. de part. animal. cap 10. & alij proximè citati auctores. Galen. lib. 16. de vsu part. cap. 3. visus instrumentum lucidum est: aëreum auditus: vaporosum olfactus: gustatus humidum: terreum tactus. Sensus interiores quatuor sunt, sensus communis, phantasia, cogitatio, memoria, de quibus omnibus ordine dicendum.

De Visu. CAP. XXXIV.

VIsus instrumentum lucidum est oculus, qui organum visus cum neruis opticis à cerebro pendentibus & ad oculos productis: sic à cerebri humore secreta pars purissima, ad oculos peruenit: & sensorium frigidum & humidum, vt cerebrum est. Aristot 2. de generat. cap. 9. & 5. de generat. animal. cap. 1. visum aquæ tribuendum censet, sicutque visus, cùm humido caret, Hippocr. de victus rat. & Galen.

Digitized by Google

Galen. crystallinum in oculo humorem causam potissimam visus dicit lib. de instrum. odora. Plato in Alcibiad. 1. oculi virtutem tradit, in visu & acie pupillæ, in qua quis seipsum inspicit non secus ac in ipso speculo in Timæo autem, plura de præstantia & fabrica oculorum, & quòd sint radiorum igneorum cœlestium participes. Ferunt oculos posteriores perfici, ante cæteras partes emori, quòd inde ad cerebrum mouendi videndique principium resiliat ac retrahatur. Dexter sinistro obtusior: hos læsum caput, & visum afficit ut ex ebrijs, deliris & febricitantibus, constat. Sanguineis fortis visus: bilioſis acutus: spiritus habentibus crassos incertus: at humidus & modicus, nec propinqua, nec remotiora videre potest. spiritus tenuis, exilis, tenebrosus, qualis seniculis exhaustis, ac morbo extenuatis, debilem visum facit, aut prope nullum: dissipatur namque, vnde conspicillis aggregatio radiorum medetur: officiunt visui, si pupillam à sua sede dimoueri contingat, si dilatari, contrahi, contorqueri, imminui, vulnerari, contundi, inflammari: deficit visus, & caligant oculi, humorum defectu, ariditate, spiritus visorij inedia, mœrore animi, fletu, lassitudine, senio, immodico concubitu, intempestiua lucubratione, allio, cæpe, porris. Iuuant & restituunt & instaurant vina dulcia, vuæ passæ, amygdalæ dulces, pistacea, castaneæ tostæ, elixæ, rapæ, passerculi, miliariæ, frigili, fœniculi semen, folia, & radix, euphragia, euphorbium, stœchas, interdum chelidonia, & ruta, viridia fouent aspectu. De visu alia quoque plura diximus in optica, quæ consultò omittimus.

De quibusdam visus effectibus.

CAP. XXXV.

NVlla ex parte maiora animi indicia animalium, potissimum hominis, quàm ex oculis, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ: hinc contuitus multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, submissi, blandi, & in summa, profectò in oculis animus inhabitat, horum osculamur animum ipsum videmus attingere. Plin. lib. 11. cap. 37. Mulieres mensium tempore, cucumeres, peponesq; tactu visuq; inficiunt, vt siccentur: eboris & speculi nitor, ex visu illarum maculas contrahit: sanguis enim illis ebullit melancholicus, vnde vapores orti sursum elati, per oculos prolabuntur, & adstantibus venenum expirant, nocentque: sic anus quæ putridos habent

ſpiritus, intuitu tenera corpora & faſcinant, vt Virgilius:

Neſcio quis teneros oculos mihi faſcinat agnos.

Qui amant, & crebro viſu rei amatæ, virus ebibunt, & venenum mutui amoris transfundunt, & hauriunt, concurrente intenſa imaginatione. Sic Eutelida, in aquæ reflexionibus, & Nereus ex forma propria, ſe faſcinarunt ſui ipſius amore iuxtà fontem Nili qui Nigris dicitur. Ferunt ferarum quæ appellatur Catoblepas, modicâ alioquin, cæteris membris inertem, necare eos qui oculos eius viderint; eademque Baſiliſci ſerpentis eſt vis, Plin. lib. 8. cap. 21. Lippitudinis etiam contagio ſerpit, & videndo accedit. Sic Ouid.

Quum ſpectant oculi læſos, lædumtur & ipſi,
Multaque corporibus tranſitiua nocent.

Et iuuenal. Satyr. 2.

Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris
Vnum ſcabie cadit, & porrigine ſuda:
Vna grauis coniecta lues dominum ducit ab vno.

Referunt lupos viſos, & oris halitu virulento in oculos tranſpirato, raucedinem inducere. In ſumma,

Segnem irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

De Auditu. CAP. XXXVI.

SEcundus ſenſus, auditus eſt, qui percipit ſonum auribus, per ſpiritum infuſum, Galen. in finitio. medic. Et auditus, inquit Plato in Minoe eſt, qui per aures ſonos declarat. Organum, aures, foris patulæ, intus flexuoſæ & tortuoſæ, vt per amphractus huiuſmodi, paulatim ſonos recipiat, ne magnitudo ſoni ſenſum lædat. Meatus aurium aeri patentes ex corde, rendunt & deſinunt in venulas cerebro adiunctas, ſecundum Ariſtot. lib. 3. de generat. animal. cap. Damaſcen. lib. 2. orthodox. fid. cap. 18. atque Galen. lib. 11. de vſu part. cap. 12. docetque à probatione animalium, qui aures attrigunt cùm melius ſonum deſiderant concipere, & meatus ita dirigunt. Plura idem Galenus lib. 8. de Vſu part. vbi & oppoſitum foramini eſſe os petroſum tradit, & amphractus conſtitutos, ne aer directè receptus, refrigeret cerebrum, neve inde ſurditas accedat. Et rurſum in oſſe petroſo eſſe meatum auditus docet, libro de Oſſibus ad Tyron cap. 1. cuius meatus via ſi obturetur, fit ſurditas: potiſſimùm ſi ſubeat materia biliosa. Hippocr. 4. Aphoriſ. aphor. 26. & ibi Galenus: exemplo poteſt inſeruire etiam, quod

Digitized by Google

aeris

aeris ingreſſione, & inflatione venarum, reſtringatur auditus, & hebeſcat oſcitatione. Dum enim oſcitamus, audiendi facultas tollitur: ſpiritus enim, vt in eos, ita in aures irrumpens, membranam expellit ac prohibet, quominus ſonus ingrediatur Ariſtoteles lib. Problem. ſect. 32. quæſt. 13. Sic melius audimus, cùm ſpiritum retinemus. Quia per reſpirationem, & cùm reddimus ſpiritum, ſanguis aſcendit, & obſtruit meatus: cùm retinemus, attrahimus & externus aer recipitur: idem Ariſtoteles Problem. ſect. 11. quæſt. 41. Item quòd reſpiratio nonnihil mouet ſtrepitus, eadem ſect quæſt. 48. proinde melius & audimus noctu quàm interdiu, quia noctu omnia ferè ſileant: vel, vt ait Anaxagoras, quòd aer interdiu ſtridet à Sole concalefactus, vt ſcribit Ariſtoteles eadem ſect quæſt. 33. Medium auditus, aqua in piſcibus: aer in alijs. Galenus libro 7. de Decret. Hippocr. & Plat. Empedocles auditū fieri alliſu ſpirituum in clauiculatam aurium partē introrſus annexam, quam tintinabuli vicem præbere dixit. Alcmeon ait nos audire inani inteſtinaq; aurium parte, & hoc eſſe quod ſpiritu irrumpente perſonet: omnia namque vacua ſonitum edere ſolere. Alij alia ſentiunt, apud Plutarch. lib. 4. de Placit. philoſoph. cap. 16. Galenus autem aures & ſonum recipere & edere aliquem, dixit libro 11. de Vſu partium, cap. 12. quod certè quis facilè probabit, ſi manus volam, vel aliud cauum auribus admoueat. Zeno audire nos ait, cùm id, qui inter loquentem & audientem eſt aer, verberatur orbiculariter, deinde agitatus auribus influit. Diogenes Laertius in Zenone, lib. 8. Sic & Plato in Timæo. Omnino igitur, inquit, vocem ponamus pulſationem quandam ab aere, per aures cerebrumque & ſanguinem, vſque ad animam penetrantem: natam quoque ex ea motionem incipientem à capite, & in ſedem iecoris deſinentem, auditum vocemus. Notio verò prouenit velox, acuta: tarda autem, grauis. Et hæc hactenus de auditu & ſono: plura enim alia in Muſica diximus.

De Olfactu. CAP. XXXVII.

OLfactus, eſt alius ſenſus: ſcilicet potentia, qua anima ſentit odores. Ariſtoteles naturam odoris calorem quendam eſſe voluit: & odorarum omne calidum, ſect. 18. quæſt. 4. Et lib. de Senſu & ſenſibili, humidam ſiccitatem, quò fit vt in aere & in aqua ſit, quia & calor ſurſum fertur, vt idem ſcribit Problem. ſect. 13. q. 3. Quamobrem, inquit, rec

malè olidæ dum calent, grauius olent: quia natura odoris, vapor quidam & delatio est, quæ duo calore consistunt. In Isagog. Galeni in Finit. medic. Absoluitur spiritu in naribus contento vliginoso, & magis halituoso, per quem olfactilium fiunt apprehensiones. Et Hippocrates libro de Carnibus, Cerebrum, inquit, cùm sit humidum, odorandi facultatem tribuit: odorem enim rerum siccarum, spiritu & aere per gurgulionem, qui & ipse siccus est, ad sese trahit, & ad cauas narium partes aduocat, quem nulla caro, nullum os impedit, sed quædam cartilago tenera, & spongiosa percutitur. Obiectum igitur odoratus, odor, medium aer: piscibus, aqua, cùm apertione meatuum, vt explicat Themistius lib. 2. de Anima, Aristoteles 2 de Anima, cap. 9. & ibi Simplicius odoratum aerem esse dixit. Et Galenus 7. de Placit. Hippocr. & Plat. Plinius libro 9. cap 7. vbi & de odoratu piscium. Odores autem totidem esse quot sapores, eadem ex causa contendit Aristoteles libro de Sensu & sensibili, acres, suaues, austeros, acerbos, pingues, putridosque ex proportione amari respondere: non tamen in eodem vnquam sunt odor & sapor: quin & diuerso modo feriunt sensus, vt ait Plinius lib. 15. cap. 27. sed tamen nomina odorum à similitudine saporum sumuntur: ita acutus qui citò mouet, grauis qui tardiùs & facilè satiat efficitq; fastidium, contrà acutus est & odor aromaticus salsus, amarus, acetosus, vnctuosus, stipticus, pinguis, dulcis siue suauis, fœtidus, & ita differunt. Odores, inquit Plato in Timæo, madefactione, putredine, liquefactione, vel euaporatione quorundam gignuntur: cùm enim aqua in aerem, vel in aquam aer transit, in medio eorum odores fiunt, omnisq; odor aut fumus est, aut caligo. Sed horum id quod mutatur ex aere in aquã caligo, quod verò ex aqua in aerem, fumus: huic accedit, vt aquæ odores tenuiores sint, aeris crassiores. Fiunt autem suaueolentia odorque gratus secundùm Damascen. lib. 2. Orthod. fid. cap. 18. cùm humida quæ in corporibus fiunt exactè concoquuntur, vt medio modo, media fiat dispositio: at cùm secundùm partem, & non secundùm totum concoquuntur & digeruntur, grauis odor adnascitur. Notabile autem id est, tria elementa pura per se sine odore esse: aquam, aerem, ignem, teste Plinio libro 15. capite 27. impressiones autem odorum suscipere. Organum olfactus est cerebro adiunctum proximè, supra nasum in iunctura frontis & nasi, vbi sunt duæ carunculæ canæ & porosæ ex substantia cerebri

ortæ,

arteæ, quæ hauriunt odores, cosque transmittunt ad anteriores cerebri ventriculos, Ioan. Mohemus de Anima, cap. 8. Aristoteles Probl. sect. 15. quæst. 5. & de Sepsu & sensibili, Gal. lib. 8. de Vsu part. corp. hum. cap. 6. Alcmæon quoque principatum odoratus tribuit cerebro, Plutar. lib. 4. de Placit. Philosoph. cap. 17. veruntamen illud non est vnica causa, vt Gal. 1. de Sympt caus. Melanchthon de Anima. Odoratus animum etiam in rostro est, Arist. 2 de Hist. anim. cap. 12. obturatis itaque meatibus narium, necesse est sensum olfactus euanescere, Galen. lib 6. de Decret. Hippocr. & Plat. Odoriferis propriè homo oblectatur, si credamus Aristoteli lib. de Sensu & sensibili. Ideò Cic. 2. de Nat. deor. colligit omnia odorifera, hominum causa creata: siue quòd in eis solis magis delectetur: habet tamē homo hebetiorem odoratum animalibus, quæ naturaliter odorantur, quia habet cerebrum magis frigidum, in quo odores dissipantur, Arist. 2. de Anima, cap. 9. Canes valdè odoratu valent: item equi, qui ad vestigia luporum terrentur, eaque præsentiunt. Cæterùm de odoribus plantisve odoratis, Plinius toto libro 12. de Vnguentis, libro 1. 3. cap. 1. & 2. de instrumento quoque odoratus, Galenus proprium librum edidit.

De Gustu. CAP. XXXVIII.

GVstus, est sensus, qui in lingua vel palato percipit sapores, Aristoteles libro 3. Ethic. cap. 10. Nam eius rei gratia, datam esse homini linguam dixit lib. 3. de Anima, cap. fin. & idem libro de Memoria, tradit nullū esse animal, quod gustus sensu aut tactus careat, cùm tamen alio aliqua careant: refert & Gellius libro 7. cap. 6. Organum eius, est pellicula sublingua, sub carne porosa, seu spongiosa, quæ est in linguæ superficie, eademque pellicula & in palato subtensa est, orta à neruis per palatum demissis, ad linguæ radices, quæ & gustum & tactum linguæ suppeditat, & posteà sensum principi cerebro denunciat, vt ait D. Damascenus lib. 2 de Orthod. fid. c. 18. Alcmæon etiā humore & tepore & mollitie linguæ internosci sapores ait. Diogenes propter fungositatem, vt loqui ita liceat & mollitiem linguæ, & commissas ei parti venas, Plutarchus libro 4 de Placit Philos. cap. 18 Sic Plato in Timæo, tenduntur, inquit, à lingua venæ ad cordis sedem, saporis nuntiæ, in quas si qua ita inciderint, vt humidam carnis mollitiem penetrent, sapores generant, &c. Sensorium etiam gustus in corde esse, dixit ab-

solutè Aristoteles libro de Sensu & sensibili. At Galen. lib. de Instrumento odorat. & venas in linguam & palatum defluere illius rei gratia, ait, meminitque de pellicula; sicut & in 4. de Loc. affectis, cap. 2 obiectum gustus, sapor, qualitas in succo, in quo humiditas vincit siccitatem terrestrem, calore vtraque digerente. Sic Graeci chymum, gustum & saporem, & succum dixerunt, Aristoteles 2. de Anima, cap. 10. sic in Finitionib. medic Isag. Galeni dicitur, gustum in spiritu humidiore linguae esse.

De Tactu. CAP. XXXIX.

SEquitur recto ordine tactus gustum, quia & ille tactus quodammodo est, Aristot. 2. part. animal. cap. 17. lib. de Sensu & sensilibus, & 2. de Anima, capite 10. & neruos gustus, gustandi & sentiendi vim habere dixit Galenus libro 4. de Loc. affect. cap. 2. Neque fieri posse, vt sine tactu sit animal, demonstrat Aristotel. lib. 3. de Anima, cap. 3. & libro de Somno & vigilia, omnia animalia gustu & tactu praedita esse ait, nisi quae inchoata tantùm & imperfecta sunt. Tactu namque fiunt omnes in animali ferè voluptates & venerea. Ea ratione Philoxenus Ericius postulabat collum sibi longius, quàm gruis fieri, nempe quòd tactu illo interno delectabatur gulae, Aristoteles 3. Ethic. cap. 10. communiùs itaq; hic alijs animalibus, quibus alij sensus etiã desint, vt ostreis, terrestribus vermibus, Gellius lib. 19. noct. Attic. cap. 2. Plinius lib. 10 ca. 71. Porrò tactus, est potentia percipiendi potentias tactiles, ideò Aristoteles dicit tactum, id quod potentia tale est, & quod patitur: nam in tactu passio quaedam est, 2. de Anima, capite 11. vbi & obiectum tactus dicuntur qualitates primae, frigidum, humidum, calidum, & siccum: item secundae, asperum, leue, lubricum, molle, durum, glabrum, graue, lene, densum, rarum. Galenus quoque vocat istas qualitates tangibiles libro 1. de Natur. facult. cap. 6. & seorsum de omnibus lib. 3. de Vsu pulsuum. Organum tactus pellicula neruosa, intexta, & dispersa, sicut rete quoddam sub extrema cute per totum corpus, ex cerebro tanquam à radice orta, Galen. lib. de Instrum. odor. Aristoteles autem in corde organũ ponit, vnde & neruos deriuare opinatur. Medium tactus, caro vel cutis quaedam, quae tamen sensorium existimatur ab Alex. Aphrodisaeo in Aristotelem, quem Themistius lib. 2. de Anima, cap. 39. & 40. reprehendit, atq; non carnem, sed vim quandam interiorem, sentiendi facultatem dicit:

Digitized by Google

dicit: verumtamen nos, cum carne tactum sentire Aristotelem adduximus, lib. 1. de Historia animal. cap. 4. vbi tactum in parte similari corporis consistere, vt in carne, ait. Item de Partib. animal. 2. c. 1. Et quia pellicula neruea non spargitur per ossa, pilos, vngues, cornua, & similia, ideo ibi, nec tactus sensus. At de tangibili, datur regula à Lucretio,

Tangere vel tangi, nisi corpus nulla potest res.

Adstipulatur Aristoteles 1. de Gener. & interit. c. 6. atque sedem tactu, corpulenta dicit, 2. de Partib. animal. cap. 8. & 2. de Generat animal. cap. 4. corpus esse vel corporis animalium.

De his quæ communia sunt sensibus exterioribus. CAP. XI.

COmmunia sensibus exterioribus plura sunt, vel omnibus, vel quibusdam: vt primum origo, vt ea ex cerebro omnibus ducatur, ex quo sensoria, quę referūt ad cerebrum sensum, Galenus 1. de Sympt. causis, cap. 8. Sensus inquit Cic. 2. de Nat. deor interpretes ac nuntij rerum, in capite tanquam in arce, mirifice ad vsus necessarios & facti & collati sunt. Et 1. de Legibus, tanquam satellites & nuncios facit. A nonnullis tamen sensus ad cerebrum, ab alijs ad cōr referuntur, vt ab Arist. li. de Iuuent. & senect. & Gal. lib. 1. de Nat. facult. c. 37. rursum Aristot. lib. de Sensu & vigilia, refert initiū sensus & motus ad cor, vnde & spiritꝰ in animatis sanguineis, vt in exanguibus in eo quod eis loco cordis est: sensoria autē ad cerebrum, vt etiam late docet libro 2. de Partib. anim. cap. 10. vbi neque exanguibus adstruit esse sensoria distributa, sed per totum corpus, vel per aliquam partem diffusa, eadem lib. de Sensu & sensibus. Et quamuis cerebrum sensu careat, tamen sensus gubernat, eoq; laborante laborant, vt Macrobius docet libro 7. Saturn. cap. 7. Communia tactus & visus sunt, secundum Damascenum in 2. de Orthod. fid. capite 18. asperum, leue, siccum, humidum, sursum, deorsum, locus & magnitudo: item aliqui numeri, vt duo & tria, sed magis visus, quàm tactus. Commune item omnium, sine materia res sensibiles percipere: dende sensibile quodque à suo obiecto pati, item exuperantias sensibilium omnibus sensibus officere, Aristoteles 2. de Anima, c. 12. commune etiam in homine, vt omnis sensus à mente oriatur, tanquam à fonte, Cicero 4. Academ.

Digitized by Google

De Sensibus interioribus. CAP. XLI.

SEnsus interiores quidam duos, vt Plato in Timæo, tantum constituunt: sensum scilicet communem, seu phantasiam, & memoriam: item & Aristoteles 2. de Anima. At subtilius philosophati constituunt quoque æstimatiuam: nos autem acutius rem considerantes, sensum communem, phantasiam, æstimationem, cogitationem, rationem, intellectum, memoriam, distinximus libro 1. Syntaxeos, & explicauimus libro Commentariorum in Prolegomena Syntax. cap. 15. ideo nec hic plura adijciemus. Sensus communis is est, qui exteriorum imagines comprehendit præsentes & absentes, & dijudicat obiecta, distinguit sensuum differentias, organum eius anterior pars cerebri, quæ plus habet humiditatis, vt facilius possit species concipere, quemadmodum scribit Auicenna libro 6. Natur. capite de Sensibus interioribus. Melanchthon libro de Anima, sensum communem interiorem, dixit potentiam organicam, intra cranium, ad cognitionem & dijudicationem exteriorum determinatam. Foxius libro 5. de Naturali philosophia, vim dixit, quæ sensus connectit exteriores. Idem Plato in Theæteto, & Galenus 7. de Placit. Hippocr. & Plat. sed de sensibus hactenus, nunc de motu animali.

De Motu, qui est ex facultatibus animalis, & de motu intrinseco. CAP. XLII.

ALia facultatis animalis pars in motu cōsistit, qua per se & cū appetitu agūtur & agitātur animalia. Motus autē dicitur, actus ipsius mobilis, ratione cuius mobile est, Aristoteles 8. Phytic. capite 1. huius species sunt progrediendi vis ab vno in alium locum, totiusq; corporis mouendi, & facultas vocis edendæ, & respirandi. Nemesius libro de Natura hominis, capite 16. Quibus verbis apparet, mouendi duplicem esse vim externam & internam: externa motus est in loco: interna, in spiritu & pulsu. Hæc potentia animalis duplex est rursum, quæ paret rationi, & quæ non parere nata est. Rationi paret, ira & cupiditas: instrumentum cupiditatis, iecur: iræ, cor. Dicuntur autem rationi obedire, quia ita natæ sunt, vt obediant, & ad eius nutum moueantur. Rationis expers pars, in qua nutriendi, procreandi, & pulsuum vis inest: quorum duo prima naturalia, hoc vitale est. Motus

Digitized by Google

intrinsecus animalis & appetitus dicitur: quia mouet sentiu an mal. Hic secundum Aristotelem 1 Magn. moral. cap. 19. triplex in homine: primus sensitiuus, qui in irascibilem & concupiscibilem subdiuiditur: ita duo appetitus fiunt. In concupiscibili, secundum beatum Thomam 1. secundæ part. quæst. 23. artic. 4. sunt sex species, nempe amor, odium, desiderium, fuga non desiderati, delectatio, tristitia. Est autem persecutio & fuga in appetitu, idem quod affirmatio & negatio in mente, Aristoteles 6 Ethicorum, c. 2. At in irascibili quinque sunt alia, spes, desperatio, timor, audacia, ira. Tertius appetitus intellectualis dictus, est voluntas non affixa alicui organo corporeo: hicque appetitus proprius cum ratione homini, alij cum belluis communes, Aristoteles 1. Magn. moral. c. 18. Multa de appetitu & voluntate in Transcendentibus nostris diximus, libro 4. Syntax. capite 6. & latius in Commentarijs in illa dicemus, Deo fauente: itaque breuiter admonebo intelligentiam esse partem virtutis in homine, per quam ea perspicit quæ sunt, vt ait Cicero 2. de Iuuent. hæc diuinum quoddam est & immune à passione, vt ait Aristoteles 1. de Anima capite 4. & Metaphys. libro 12. capite 9. & Cicero de Vniuersit. proprium hominis intelligere dixit, nempe actu vel potentia: hæcque præstat cæteris animalibus, Cicero 2. de Finibus, Galen. Orat. ad artes, hæc regit etiam reliquas actiones, vel regere debet cum ratione.

De Motu extrinseco. CAP. XLIII.

MOtiua potestas extrinseca duplex est in animali. Prima, dilatatiua & constrictiua, communis animalibus imperfectis, vt ostreis & conchylijs, quæ licet non moueantur, nec discedant, à loco tamen aliquando se dilatant, vt capiant cibum conuenientem, maioremque locum occupant, dum se constringunt minorem. Alia facultas motiua in perfectis animalibus, vt dum se progrediendo mouent, nando, volando, reptando, ambulando: quæ tamen aliter in homine, aliter in bruto. Organi loco isti facultati adsunt musculi, secundum Medicos, secundum Aristotelem iuncturæ & nerui à corde & cerebro expansi, & dispersi per singula corporis membra per artus & articulos cohærentes, deriuati quoque per articulos eorum membrorum. At intrinsecus, spiritus vitalis neruos impellit, isti autem mouent musculos & chordas: chordæ trahunt membra. Spiritus vitalis est corporeus fumus valde subtilis, ab humore & vapore sub-

subtili ex corde ortus. Musculus, vt diximus, caro composita & mixta neruo, chorda & carne pura. Chordæ nerui duriores, quasi ossei à collo ad calcaneum vsque per membra mobilia extensa. Nerui duplices, sensitiui qui à parte anteriori cerebri, motiui qui à posteriori oriuntur. Pulsus quoque motus quidam animalis peculiaris: & vt vehemente calore in humidum agente, necesse est partes, quæ in flatum resoluuntur, ob versationem bullas excitare: ita pulsum quoque fieri in animali corpore, par est. Aristot. lib de Spiritu. De his latè Galenus lib. de Vsu pulsuum, & de pulsibus.

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XXXIV.

In quo agitur de Plantis, seu vita vegetatiua.

De Vita plantæ.

CAP. I.

POstquam Deus rerum omnium creator & opifex iussit palantem aquam per omnes mundi regiones in vnum locũ secedere, & apparuit terra arida, iussit quoq; terrę, ne esset sterilis, producere herbã virẽtem, lignum pomiferum, & faciens fructũ, & plantas quę haberẽt semẽ in semetipsis, quod & factum est, vt in Geneſi mundi, cap. 1. hinc prima stirpium, quam ignorasse Aristotelem Iustinus Martyr in euersione falsorum dogmatum eius, demonstrat. In stirpibus itaque viuendi & producendi datus est gradus, vltra enim essentiam & compositionem habent quod viuant sua vita vegetabili, animali tamen & rationali inferiore: nec tamen potuerunt viuere, prius quam essent, vnde participant cum elementis silentibus. in essentia: sed & præterea in vi vegetabili adeptæ sunt tres facultates, alendi, crescendi, & simile procreandi: vis alendi, ostendit incrementum & decrementum corporum, quæ idcirco egent alimẽto, vt

Digitized by Google

to, vt ait Aristotcles 3. de Anima, capite 12. Continetur autem & in eo facultas attrahendi, retinendi, consequendi, & superfluum reijciendi, vt ait Galen. 2. de Sympt. caus. Plato in Timæo, dixit plantas esse quasi animal quoddam aliud. Idem Anaxagoras & Empedocles, & qui eas sentire, moueri, & dolere, & voluptate affici dixerunt, imo & mentem eis & cognitionem tribuerunt, quod merito expugnat & refellit Aristoteles libro 1. de Plantis. Nam etsi stirpes viuant, tamen eas animas esse vel sentire negat. Neque etiam Plato, qui similes animalibus dixit, vnquam animalia, sed inanimatas dixit, vt defendit Galen. tomo 1. in fragmento de Substantia naturalium facultatum. Et Theophrastus lib. 1. de Historia plantarum, cap. 1. quanquam in plerisque similes animalibus dicat plantas, aperte nihilominus profitetur, mores & actiones, quales animalium generi, minimè sortiri. Similia autem inter hæc notat Galenus lib. 6. de Placit. Hippoc. & Plat. & lib. de Fœt. format. & libro de semine. Atque ad similitudinem sexus animalium, & aliquæ plantæ sunt, quibus distinctio fit maris & fœminæ: non quod sexum habeant, sed quia quædam habent folia asperiora, alia minora, strictiora: quod maioris virtutis & prius pullulet mas, quam fœmina, &c. vt ait Aristot. circa fin. 2. lib. de Plant. alioquin enim plantæ vtriusque sexus in sese potentiam habent, vt ait idem Aristoteles lib. 3. de Gener. animal. cap. 11.

De distinctione generali stirpium.

CAP. II.

STirpium vel plantarum generalis diuisio, in arbores frutices, herbas. Arbor, est planta ramosa, surculosa, cum caudice simplici, quæ altius è terra surgit, quales pyrus, cerasus, vitis, &c. Frutex est planta ramosa assurgens caudice multiplici à radice, quales arundo, hedera, &c. Herba, est planta, quæ foliata, sine caudice quidem, sed cum caule crescit, semen caule ferens, aut surculis, vt plantago, vrtica, &c. His annumerare possumus olus, quod tamen est herba esui quotidiano hominum subseruiens. Et hanc distinctionem probat Theophrastus lib. 1. de Histor. plant. cap 5. vbi addit aliam speciem, scilicet suffruticem, quæ est id quod ab radice, caudice multiplici, ramosum q; se attollit, vt rubus, paliurus. Probat quoque Ruellius lib. 1. de Nat. stirp. cap. 1. Sebast. Foxius lib 4. de Plat. & Arist. consensu, cap. 1. At Amatus Lusitanus

Brauus in primum Dioscoridis librum. in principio latius, demonstrationis facilioris gratia diuidit stirpes in arbores, frutices, herbas, spinas, virgulta, quorum aliqua explicauimus: spinas quisq; nouit, virgulta autem sunt, quę virga tantum sursum tendunt, nec frondent caudice.

Necessaria generationi & conseruationi plantarum. CAP. III.

INitium quoddam alimenti plantarum, terra est Aristoteli 1. de Plantis: ideoque plantarum mater. Initium & naturale aliud generationis Sol, velut pater, quod & scripsit Anaxagoras ad Lechinium, atque propriè plantæ terræ incolæ, quibus affixæ sunt, Aristoteles 4. de Gener. animal. c. 11. Cæterum ad plantam educandam, quatuor concurrunt: semen determinatum, locus conueniens, aqua moderata, aer consimilis, 1. de Plant. Aristot. semen est generationis plantarum omnium principium, secundum Theophr. 1. de Caus. plant. cap. 1. Aristot. probl. sect. 20. quæst. 11. Mar. Varro. lib. 1. de Re rustic. cap. 40. Macrobium lib. 7. Saturn. cap. final. Si quid autem sine semine oriatur, vt ea quæ sponte prouenunt, id fit aut alimenti profluuio, aut putredine, aut potius immutatione quadam naturali: cum omnia natura creata sint, quæ haberent semen in semetipsis ad conseruationem speciei, Genesis 1. Theophrastus quoque accedit in proximo citato cap. 1. lib. 2. de Caus. plant. & cap. 8. lapsi & in istis plures, qui quia non cognouerunt vbi semen planta conseruaret, & in qua parte vel quomodo spargeretur, dixerunt sine semine plantas quasdam sponte nasci: habent namque plantæ quædam semen, non planè conspectum, veluti aliæ lanuginem, aliæ florem, vt thymus: aliæ colligunt scutulatum semen, aliæ rotundum, aliæ lingulis vt glastum, aliæ inter folia, vt laurus Alexandrina, aliæ in vmbellis, aliæ in capitibus, aliæ in folliculo, vt in raphano, sinapi, rapo, &c. aliæque aliis modis proferunt, prout explicat Ruellius 1. de natura stirpium, cap. 11. vbi tamen aliquas enumerat, quæ semen non habere creduntur, vt dictamnum, phyllitim, onosma, filicem vtramque, adianthum, splenium, hemionitim. Explicat hoc egregiè D. Basilius libro Hexameron, homil. 5. Cur, inquit, omnia quæ nascuntur ex terra, semen efficere scriptura dicit? vbi non arundinem, non gramen, non mentham, non nasturcium, non crocum, non denique alia complura

Digitized by Google

plura genera plantarum, semen efficere constet? Ad quæ dicemus, complura nascentium è terra vim seminum in ipsa propagine & radicibus obtinere: quemadmodum arundo, post annuum incrementum ex radicibus, quandam appendicem elicit, seminis rationem ad ortum futurum obtinentem: item & innumera alia faciunt, quæ per imum vagantia, in ipsis radicibus suam subolem habent. quare verissimum esse, singulis stirpibus aut semen inesse, aut quandam vim propagandi, perinde ac semen. Atq; id est, quod in Genesi mundi dicitur, cap. 1. iuxtà genus suum semen habere virentem. Neque quia semina nobis non apparent: ideo plantæ sine semine dicendæ sunt: quædam enim semina sunt nobis obscura, cætera agricolarum industria obseruata, vt ait Varro libro 1 de Re rustica, c. 40. & plantarum sponte nascētium. Theophr. lib 3. histor. plant cap 2 reddere rationem videtur, vt non sponte veniant, sed delatis seminibus, aut à vento, aut ab aquarum inundationibus: sæpe etiam aues, animaliaque alia, quæ illis vescuntur, alibi transferunt, & nondum excocto vtero, è ventriculo egerunt, indeque plantæ similes nascuntur, quæ ignorantibus causam, sponte natæ videntur. Forsan & natura ad eum modum materiam excoquit & disponit, vt ad generationem seminalem accedat, & paria educat, eis quæ semine fiunt. Sic Anaxagoras inscius causæ arborum sponte nascentium, rarum est aerem semina omnium habere, quibus vna cum aqua delatis, omnia gigni assueuerit.

De alia propagatione plantarum, quam ex semine.

CAP. IV.

NOn inficias eo tamen, alijs quoque modis, quam ex semine, plantas enasci, veluti ex auulsione & transplantatione, vel ex surculo, vt tradit Ruellius lib. 1 de Nat. stirp. cap. 13. item propagatione, vt in vineis triplici modo: vel cum palmes sulco committitur, vel cum substernitur, & sub terram in plures palos deducitur, vel cum scinditur, & alibi transplantatur: vt notat Columella lib. de Arbor. cap. 7. Nascuntur ex insitione. Insitionis autem quinq; sunt genera: vnum sub cortice, quod videlicet resecta inter librum & materiem arbore, recipit semina: alterum in trunco, quod resecta & fissa arbore recipit insertos surculos, quæ duo genera verni sunt temporis. Tertium fit emplastro, quod ipsas

gemmas

gemmas cum exiguo cortice, in partem sui delibratam recipit, quod est æstatis. De quibus Colum. lib de arboribus c. 36. & lib. 5. de re rust. c 10. & de re rustic. 5. cap. 10. & Cato lib. de re rust cap. 41 & Adam Leonicenus lib. de arboribus & de insitio. vitis. Theophr. 1. de caus. plan. c. 6. Quartum genus insitionis, Gallica terebra vsque ad medullam in arbore perforata, & plaga interius inclinata & mundata omni scobe, vitem vel ramum succidum seu humidū immittendo, duabus gemmis exterius relictis & musco seu argilla, diligenter loco operto. Quintum genus Palladij est, ramo salicis brachij magnitudine perforato, & planta persici omnibus ramis spoliata, immissa, & salicis ramo infosso. De insitionibus plura Ruell. 1. de natur. stirp. cap. 19. Constant. Cæsar, lib. 10. de agricult. cap. 75. & 76. 77. & lib. 4. cap. 12. Pallad lib. de insitionibus. Transplantatione porrò fœlicius, vt plurimum proueniunt plantæ, dum in solum illis commodum & proprium, traducuntur: adiuuat enim eas loci conuenientia, vt per totum librum de arboribus, per singulas, docet Colum. Quædam enim colles, aliæ iuga montium, aliæ syluas amant, aliæ culta, aliæ calida, aliæ frigida, quo fit vt transplatatæ, si nanciscantur locum improprium, alterentur vel pereant: si proprium, lætiores sint, vt docet Theophrast lib. 3. de histor. plant. cap. 1. 3. 4. 5. & seq. & de caus. plant. lib. 1. cap. 6. & 7. & libro 4. cap. 14. Constant. libro 2. de agricult. cap 10. & 11.

De part. bus plantarum.

CAP. V.

PLantarum partium, aliæ principales seu primariæ, aliæ secundariæ, aliæ nouissimæ: primariæ, radix, caudex, caulis, rami, surculi, folia, fructus. Secundariæ, cortex, lignum, matrix seu medulla Nouissimæ. humor, liquor, lacryma, Aristot. 1. de plant. Theophr 1. de hist. plant. c. 2. 3. 4. Radix media est inter plantam & alimentum, & vitæ causa, quæ nascitur ex semine, vt plerunque. Hac hauriunt alimentum à terra, estq; arboribus, quod est os in animalibus, teste Aristot. 4. de part. animal. cap 10. & de iuuentute Galen. lib 2. de alimento. facultat. ex sententia Mnesitæi, à medulla veluti per siphonem, quem diabetrem vocant mechanici, trahitur succus & in omnes partes transmittitur, postquam ibi veluti in vtero, facta fuerit humorum decoctio: remittitur inde in folia & fructus, quo etiam deficiente humore decidunt, partes

Digitized by Google

partes que senescunt. Radice idcirco læsa vel affecta, tota arbor afficitur. Quippe quod ibi tota arboris substantia, quam caudex vt œconomus dispensat, ad quam & hyeme, dum calor naturalis frigora metuit, velut ad matrem confugit. Radix autem suscipit & conseruat, sub terram defossa, tunc calida nempe per antiperistasim, & intra viscera concluſum à frigore calorem retinet, vt vere ineunte, rursum omnibus partibus remittit. Radix, ab humore terræ actione cœlestis caloris, generatur: quæ si longa & recta figura acuta, significat in illa esse materiam aquosam, aeream, subtilem, calorem fortem. Radix autem dura & sicca, ostendit materiam crassam & terrestrem, humore vi caloris fortius coagulato. Si rotundæ figuræ denotat materiam mediocrem, fortem calorem, æqualiter ex omni parte trahentem. At quæ est hinc inde diffusa, demonstrat materiam viscosam, cum calore debili. Porrò arbor quæ magnas habet & magis in longum propagatas radices, diuturnior est; quæ parum radicat contra: quæ & in foliorum diuersitate obseruant aliqui. Caudex est truncus arboris, in alijs caulis & hasta, id quod supra terram effertur. Rami, à caudice & caule fissi multipliciter spargunt, veluti brachia. Verum hic reminiſci oportet, quaslibet plantas, nõ omnes has habere partes simul, neq; radicẽ, neq; caudicẽ, neq; germen, neque folium, neq; fructum: sic à fungis & tuberibus, hæc omnia abesse videntur, quæ tamen inter plantas annumerantur à Theophrast. lib. de hist. planta. cap. 2. Aristot. 1. de plantis, Dioscor. lib. 4 c. 83. & lib. 6. c. 23. De fungis & Galen. lib. 2. de facult. aliment. c. 69. & lib. de attenuante victu, c. 9. & Dioscor. lib. 2 c. 175. Tubera radices rotundas, sine foliis & sine caule dixit.

Arborum partes fere omnes.
CAP. VI.

RVellius lib. 1. de natur. stirp. c. 2. partium arboris nomina sic explicat.

1. Thyrsi, rami sunt in virgulæ modum erecti.

2. Stolones, virgæ iuxta radices, cum alimentum nimiũ redundans reflectitur in crure radicibus vicino.

3. Surculus, qui ex ramis simplex aut individuus nascitur.

4. Neruus, continuum, non fissile.

5. Cortex, pars extima ad tegendum, vade tunica, cuius interior pars liber.

Digitized by Google

6. Venæ neruo similes, sed maiores.

7. Caro vtrinque omnibus dimensionibus diuidi potest vt terra: subest cortici.

8. Medulla, cor, matrix, pro eodem, quod carne & humore constat.

9. Proximus succis adeps, qui ob colorem vocatur Albarnum: pars inquam ligni facilè putrescens, & teredinibus obnoxia.

10. Folia, ex humore & carne.

11. Pediculus vel petiolus, id quo fructus vel folium pendet.

12. Fructus, id quod carne & semine compactum est.

13. Ex flore grauidatio, & fructus, flos Aristoteli 2. de plantis ex subtili materia tantum fit, cum digestio incipit quamobrem fructum in plantis præcedit. humor ascendes, & alteratus in folia transit: fructus autem fiunt ex humorum coagulatione & concoctione à Sole: ideo si nimium attrahatur humoris, nec secunda à prima matricis fieri digestio possit, tardatur maturatio: & ex copiosi humoris appositione, præcedunt folia fructus. Accedere & arboribus possunt, quæ proximè herbis tribuuntur.

Herbarum partes. CAP. VII.

1. 14. Coma, cum folliatum est cacumen.

2. 15. Caput si magnum cacumen sit, vt capitatæ aliorum radices: hinc q; herbarum multa fastigia, radices bulborum, nuclei spicæ.

3. 16. Alæ, caui inter caules & ramulos amphractus.

4. 17. Sinus, angulus, in quo coierunt amphractus.

5. 18. Geniculæ, cum in nodos & articulos intumescunt, alio modo oculi.

6. 19. Latera, cum ex lateribus, herbæ producunt caules.

7. 20. Capillamenta, oblongæ partes: quæ si crispentur, cirri.

8. 21. Fibræ, extremitates.

9. 22. Vertebræ, cum nodi pixidis in modum coeunt.

10. 23. Cacumen, vertex fastigium, cyma, id quod maximo interuallo distat à radice. Summa etiam ficus, crades. Summa oleæ, thali.

11. 24. Crus quod proximum sit pedi.

12. 25. Flos, habet calycem, id est, folliculum, ex quo flos erumpit.

Digitized by Google

13. 26. Quæ in medio florum erumpunt sunt stamina, apices.

14. 27. Flos lanosus ex seminibus defluens pappus, qualis in carduis, senecione, soncho.

15. 28. In flore rosarum iuxta folia, dicuntur vngues.

16. 29. Quæ subtus rosas sunt spinæ, spicula: vt in castaneis echinus.

Frumentorum partes.

CAP. VIII.

CVlmus seu calamus, pes spicæ.

2. Spica, ab spe fructus: quæ non habet aristam, dicta spica mutila.

3. Gramen, quod intus solidum est.

4. Gluma, folliculus grani à glubendo.

5. Arista, id quod ex gluma eminet, aliter in hordeo propriè.

6. Vagina, vbi sublatet herba, seges cum in articulum exierit.

7. Frit, summum cacumen spicæ.

8. Vrnum, quod in vltima parte, ad fundũ stramenti est.

9. Stramentum, pars quæ terræ hæret.

10. Palea, quod excusso frumento relinquitur, quasi palam posita.

11. Acus, purgamentum frumenti, de his & Varro lib. 1. de re rust. c. 48.

Vitis partes. CAP. IX.

VItis, ab inuitando ad vina: aliter parilena, à pariendo. Varro 1. de re rust. c. 31.

2. Sarmenta, prælongæ virgulæ.

3. Palmites, quasi in modum digitorum palmæ missi.

4. Pampini, ramusculorum comæ.

5. Flagellum, tenuior vltima vitis pars.

6. Focaneus, palmes qui nascitur inter duo brachia, gallicè, *drageon*.

7. Duramenta viticulæ, gal. *roseruet*, Pallad. in Februar. tit. 12. plura apud Plin. lib. 17. c. 21.

8 Capreolus, colliculus intortus est, & cincinnus.

9. Gemma, à qua oriens vua se ostendit.

10. Malleolus, palmes nouellus, innatus prioris anni flagello.

Digitized by Google

11. Suffraginem vocant propaginem.
12. Vua ex acinis compacta est.
13. Scopus, ramosus id vnde pendent acini.
14. Acini constant folliculo vinaceis mixto.
15. Folliculum, patet.
16. Vinaci. grana acinorum: inter acinos numera[illegible] grana vuæ, & hederæ qui & corymbi, sambuci, mali [illegible] ebuli.

Aliæ partes stirpibus communes.
CAP. X.

MVcro, acumen in quod pars aliqua desinit, vt [illegible] rum & spinarum extrema.

2. Turbo, rotatio in modum pyri, vel pyramidis.
3. Puluinus, quod inter sulcos parum eminet.
4. Tori, prominentes partium calli, in pulpa[illegible] dum collecti, inde torosæ radices.
5. Striæ, partes vt femora prominentes.
6. Crenæ, incisuræ in extremis oris, qualis est cre[illegible] gitta quæ neruo arcus imponitur.
7. Laciniæ, partes extremæ, decoris causa incisæ, qu[illegible] flexuræ in folijs.

De Vegetatione. CAP. XI.

ARbores vel plantæ, aut sursum aut deorsum, aut [illegible] ter crescunt. Earum quæ sursum crescunt, cur [illegible] dat illis causa est natura propria, quæ in meditulio [illegible] apparat calorem, & componit aerem, qui itet [illegible] ipsius. Earum autem quæ deorsum crescunt, meat[illegible] tur, cum enim digesta materia fuerit, inspissatur [illegible] quæ, in qua plantæ medulla est, indeq; subtile [illegible] cedit, & humor conuertitur ad partes quæ deor[illegible] At plantæ quæ media inter has est humor, attenuat[illegible] temperiei natura digestioni vicina est, & ideo sur[illegible] orsum materia dirigitur, vt ait Aristot. 5. de plant[illegible] omnia à quatuor elementorum varia accidunt qu[illegible] perie. Nam, vt ait Claudius Mamer. lib. 1. de stat an[illegible] aspice in hanc arboris vitam, omnium elementorum [illegible] na conuenisse. Sigillatim est illi terra in crassitudine, [illegible] in humore, aer in progressione, ignis in germine: [illegible] ita transacto scilicet frigore brumali, per conuersionem [illegible] li recursu siderum, calor superueniens, aerem sibi & loco [illegible]

natura proximum, prius afficit, qui quoniam tanto gradu ignis cedit, quanto ipse aquis eminet, per radices arborum vel quodpiam germinum, de terræ intimis aquas attrahit, ò quòd ignis elementum omnia naturaliter rapiens, tepefactum aerem ad se cogit, perque arboris medullam, sicut ille haurit aerem, sic aer aquam, sic aqua terram: sicut & nos, per fistulas aquas haurimus. Theophrast. alimentum præstare plantis dixit aerem, 3. de caus. plant. cap. 18 & ita aeris mutationem, multum afficere plantas, lib. 2. de histor. plant. cap 3. & de caus. plant. lib. 2. cap. 4. & 9. Sunt enim & compositæ ex quatuor elementorum qualitatibus, vt ait Galen. lib. 1 commentar. in Hippocr. lib. de humana natur. idcirco & illis sustinentur & alterantur, & contrarijs intereunt. Verum aliquæ magis in vna potius quam altera elementali qualitate præualent. Quamobrem secundum propriam naturam, semina quæque cum in terram mittuntur, trahunt quod ipsis naturali propinquitate magis coniunctum est, vt ait Hippocr. lib. de humana natura.

De Coloribus stirpium. CAP. XII.

ARistot. 2. de plant. notat omnibus plantis communem esse viriditatem: & quemadmodum albedo est intus illis communis, sic foris viriditas. Et Cicer. de senect. terra semen tepefactum complexu suo diffundit, & elicit ex eo herbescentem viriditatem. Viriditas quippe fit, ex humoris breui digestione calore facta, & idcirco eodem Aristot. tradit, tãdiu ibi viriditatem durare illam, quandiu humor inibi est, qui de genere terræ est, eoque sublato nigrescere: vt apparet inquit, in corticibus quæ humore sublato denigrantur. Inter plantas perpetuo virentes, annumerant rabies, pinastrum, picea agrestis, buxus, taxus, tere binthus, iuniperus, acrifolium, laurus, super, portulaca, & alię apud Theophrast. libro 3. de histor. plant. cap. 4. Rationem porrò viridis coloris, adfert Bartol. Anglicus libro 19. de coloribus. Color viridis, inquit, generatur actione calidi, in materia mediocri vergente ad dominium seu excessum humidi. Et viriditas secundum Auicen. est signum crudi humoris & indigesti. Adueniente itaque vere tepido, prouocatur humor ad exteriora: hyeme repercutitur: æstate autem ideo pallent remanente sicco & terreno, quod cum fit frigore, glaucum redditur, quia medium est inter nigrum & viride mixtione terrena. Quamobrem nunquam flores virides sunt, propter

subtilitatem materiæ, in qua si prædominantes fuerint partes aqueæ cum igneis, erit color glaucus, vel pallidus, vel citrinus, pro diuersitate mixtionis: si vero præualeant partes igneæ cum aereis, erit color roseus: sin autem aqueæ cum terrestribus, erit color viridaceus. Quod si æquè præualere possent partes igneæ cum terrestribus, & posset color etiam fieri viridis vel niger: sed quia talem commixtionem, subtilitas & rarefactio materiæ florum non recipit, nec flores etiam fiunt virides.

De cognitione temperamenti & qualitatum stirpium. CAP. XIII.

DIgnotio qualitatum & naturę plantarum, valde est medicis commendata, & omnibus qui victu conueniente vti desiderant: nos in summa de illa quędam perstringemus. Cognoscitur itaque gradus & complexio stirpium, vel per primas qualitates, vt per frigiditatem, caliditatem, humiditatem, siccitatem: vel per secundas, veluti per sensus, per tactum, & saporem, addere possumus odorem & colorem, quanquam istis duobus postremis medici fidem non adhibeant.

De primarum qualitatum notione. CAP. XIV.

MEdici in censendis qualitatibus primis plantarum, nempe frigido, humido, calido, sicco, quattor gradus constituunt: primum, secundum, tertium, quartum. Primus, in quo calor, humor, frigiditas, siccitas, vix sensu percipi possunt: Secundus, in quo istæ qualitates fortius percipiuntur: Tertius, in quo manifestius & efficacius: Quartus, in quo misabilem illæ vim exerunt. Ex illis ordinibus annotabis à medicis res dici siccas, frigidas, vel humidas, vel calidas in 1. 2. 3. 4. gradu, vel in 1. frigidas, in 2. calidas, &c. commiscendo hos gradus: sic pro modo apparentiæ commixtionum qualitatum, & tales res frigidæ, humidæ, siccæ, calidæ dicuntur, non vt apud Philosophos, sed ratione effectus, vt air Galen. lib. 3. de simplic. aliment. facult. Caliditatis existentis in re, signa & complexiones docent, calefactio, subtiliatio, rarefactio, maturatio, digestio, apertio viarum corporis, & similia. Et si superfluat caliditas in 3. gradu, mordicatio, desiccatio, & similia. Si in vltimo gradu, adest acuitas, inflamma-

tio

tio, attractio, superflua consumptio, & opera rubrificationis (parcant Ciceroniani) & cauterizationis. Frigidæ complexionis effectus indiciaque, infrigidatio, infpissatio, indigestio, compactio, & similia: quod si superfluat, coarctio, & opilatio: si vltrimetur, congelatio, & mortificatio. Humiditatis signa, humectatio, lubrificatio, lentificatio: conglutinatio: si superfluat, opilatio, ventositas: si vltrimetur, nausea, & similia. Siccam naturam, vt medicinæ, hæc sequuntur: deficcatio, arefactio, attenuatio, & similia propter consumptionem humidi.

De dignotione qualitatum per tactum.

CAP. XV.

MOlle, rei obedientiam significat, quod facile corrigitur, passibile, alterabile. Durum contra, de quibus Galen. libro 5. simplic. medic. cap. 4. & 5. Asperum siccius: leue, humidius.

De dignotione earundem per gustum seu sapores. CAP. XVI.

SApores præcipui, 8. acutus seu acris, amarus, salsus, vnctuosus, dulcis, stypticus seu austerus, insipidus, acetosus. Sapores indagantur, vel ad mistionem determinandam, vel vt ex illis cognoscamus temperamentum rerum, seu in alimenta, seu ad medicamenta, quæ Mesue partim considerat & tractat in canonibus medicinæ, absolutè Galen. libro de simplic. medic. facultat. potissimum libro 4. à cap. 28. vsque in finem, & 5. c. 25. & commentat. 1. in lib. Hippocr. de humana nat. Auerroes de cognit. medicam. per sapores, Ioan. filius Serapio 2. serm. lib. 1. Hippocr. lib. de prisca medic. circa finem Aristot. lib. 2. de anima cap. 1. Theophr. lib. 6. de caus. plant. c. 4. Plato in Timæo, Barthol. Anglicus toto 19. lib. At de singulis pauca.

Acris sapor, habet igneum quiddam calidissimum, ideo attrahit à linginquo, agit vehementer & cito, aperit, crustam efficit, calefacit, discutit, diuidit, extenuat, excoriat, fractu liberat, incidit, mordet, resoluit, perrumpit, perpurgat, separat, sitim excitat, vrit, vlcerat. Vt igneæ essentiæ & siccæ & tenuis, scammonium, euphorbium, mezereon: minoris autem acrimoniæ, ob humidum & aqueum, allium, cæpa, porrum, &c.

Digitized by Google

Amarus, habet terreſtre, ſubtile & calidum, ideo abſtergit, agit, attrahit, aperit orificia venarum, calefacit, ſed non vehementer conſumit, conturbat, extenuat, excitat ſitim & hæmorrhagiam, fluere facit ſanguinem, liquat, mordet, incidit, nullum animal nutrit ſolus, tergit, tenuat. Generatur amarum aut ex vſtione partium terreſtrium ſubtilium; cum res dulces fiunt amaræ, vt mel cum antiquum eſt, vtq; fructus dulces fiunt poſtea amari, vt iam amygdala fit raucida: aut generatur ex forti congelatione, quæ fit à frigido. Sicut oppium amarum valde & frigidum, & fructus antequam matureſcant.

Salſus ſapor, habet terreſtre, calidum non igneum, quod eadē præſtat, quod amarum, ſed imbecillius: ideoq; abſtergit, aperit, exaſperat, conturbat, conſtringit, contrahit, condiendo ſeruat, expurgat, rādendo liquat, mordicat, mundificat, pungit inteſtina ad expulſionem, ſiccat, ſitim mouet, tergit, tenuat, ad vomitum impellit, ſubuertit ventriculum. Salſum generatur, quando cum rei amaræ ſiccæ, permiſcetur aquoſum, ſicut quando calx aut cinis quæ amara ſunt ſapore, permiſcentur aqua. Nam amaritudo minor per eam euadit, & remittitur acre, & aduſtio, & ſalſum generatur: ſicut contingit aquæ maris, in qua magis abundant partes terreſtres aduſtæ. Vnctuoſus ſeu oleaginoſus, vel pinguis ſapor, habet aqueum & aereum, quare agit tarde & imbecilliter. Acris, amari & ſalſi actionem reprimit, humectat, laxat, lenit, lubricat, mollit, nauſeam mouet, oppilat, ventoſitates generat.

Dulcis ſapor, habet calidum ſed nondum vrens, temperatum humido, & ſiccō: ideo coquit, flatus generat, laxat, lauat, lenit, obſtruit hepar & lienem: quia cito ab his rapitur, Galen. libr. 15. method. Hippocr. 3. de morb. acut. de vino dulci ratefacit quoque: ſalſi, acris, amari, acetoſi actionem reprimit,

Stipticus ſeu auſterus, habet terreſtre congelatum, craſſum, & frigidum: ideo adſtringit, coadunat, contrahit, conſtringit, cogit ſpiritus, humores & partes: conſolidat, denſat, incraſſat, inſpiſſat, retrigerat, repellit, ſiccat reprimitque omnes ſuperiores ſapores. Inſipidus habet abſque inſigni qualitate frigidum & aqueum, procedit que ex imperfecta decoctione: ideo cogit, contrahit, congelat, conſtringit, calorem extinguit, denſat, flatus generat, extinguit, lubrificat, inſpiſſat,

Digitized by Google

spissat, obstupefacit, obstruit, oppilat, sed hæc omnia debiliter & tardè.

Acetosus seu acidus sapor, habet frigidum tenuium partium, substantiæ aquosæ indigestæ: ideò mordicat propter substantiæ frigiditatem, abstergit, aperit, attenuat, exasperat, acre obtundit, densat, diuidit, dulci & insipido vim addit, extinguit calorem, farctu liberat, incidit, perpurgat, refrigerat, repercutit: verùm differt acetosus ab acido, quia acidus sapor, frigidus & humidus, qualis in agresta & acetosa herba est. At acetosus, qui est in aceto, habet præter aqueam substantiam, etiam igneam ob putredinem, teste Galen. lib. 4. de facultat. simplic. medicam. cap. 2. & 6.

Cæterum si quis desideret plantas & fructus sigillatim distinctas cognoscere per gradus, frigidi, humidi, calidi, sicci, consulat eos qui herbarum & plantarum contexunt historiam, sed breuius inueniet apud Leonard. Fuchsium lib. 1. de composit. simplic. medicam. cap. 5. Ioan. de Rupescissa lib. 1. quintæ essentiæ. Raymundum Lullium lib. de secret. natur. vel de quintâ essentia.

De quibusdam quæ plantis accidunt.

CAP. XVII.

ACcidit & plantis senectus & interitus, & morbi ex nimio humore vel resiccatione eius, & nimia infrigidatione intrinsecus & extrinsecus aduenientè. Si à trunco, à radicibus, & à terræ alimento separatur, arescit, Aristot. 2. de plant. Citò senescunt, quæ non agunt profundas radices: quæque citò proueniunt, vt ficus, persica, & huiusmodi. Inter morbos stirpium, scabies, radicatio, syderatio, vermiculatio, ærugo, & alia, de quibus Theophr. lib. 5. de caus. plant. cap. 9. & 10. Plin. lib. 17. cap. 24. 26. & 28. Degenerant quoque interdum, dum à propria virtute deficiunt, vt non sufficiant ad propriam speciem producendam. & proindè ad alterius affinis plantæ generationem, ne otiosa natura sit descendunt: vel si superabundet vis, in aliud quoque transeunt. sic quercus ab imo excisa, degenerat in genistam, vel aliam querci speciem quam vocant tremulam. Vetustate degenerat raphanum in brassicam, & brassica in rapam, vt notat M. Varro lib. 1. de re Rustic. cap. 40. Frumentum si in loco humido & frigido seratur, transit tertio anno in siliginem: Galamentum in mentham: Triticum in hordeum: lolium in triticum: quorum rationem adfert Theophr. libr

4. de cauſ. plant. cap. 6. Et in ſumma inopia alimenti in ſu
feriores ſpecies maiores tranſeunt. abundantia contra, in ſu
periores, ſit q; immutatio plerunq; ex putrefactione ſemini
vel herbæ, vel reſolutione ſecundum plus & minus. Dixi
mus etiam ex plantis quædam tranſire in animalia, cùm d
animalibus tractauimus, cap. 8. ideò non repetemus, ſi
manum huic libro imponemus poſtremam, ſi monuerim
plantarum latiorem & particularem hiſtoriam, naturam, ſ
tum, & vim, poni & tractari ex profeſſo à Dioſcor libris, u
primis à Theoph. de cauſ. & hiſtor. plantar. per Matheol
Fuchſium, Amatum Luſitanum, Adamum Leonice. Ioan
Belonum, Ioan Monhemum pro ijs lib. de plant. Galen. lib
2. de alim. facult. Plin. lib. 12. vſque ad 18.

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS.
LIBER XXXV.

In quo agitur de elementari Cœli parte.

Quid elementum, & de materia & ordine elementorum. CAP. I.

CVm dictum ſit de ſuperioribus partibus Cœli &
orbis, nunc de elementari agemus parte. Et quid
Hebræorum rabini, vt author rabi Abben Tibbo
in phyſica Hebræa, cap. 7. rati ſunt, omnia elemen
torum vnam & eandem fuiſſe materiam, quę ſortita ſit qu
tuor formas, quarum vnaquæque, ab ea quę ſibi eſt proxim
differt. Galen. 1. de Element. vocat qualitates elementar
Porrò elementum, id dicitur, in quod cætera corpora di
duntur, ſecundum Ariſtot. lib. 3. de Cœlo, cap. 3. Et Gal
lib. 1. de Element. & 8. de decret. Plato vocat minimam p
tem rei quæ conſtituitur, id eſt, indiuiſibilem: idem Arif
Metaph. & Auicen. Atque elementum primum in com
ſitione & vltimum in reſolutione corporum eſt, ſecund
Hippocr. lib. de Natura hum. ſubſcribunt alij, quíve dic
elementum quaſi alimentum, quòd cuncta alat & gig
vel à dictione Græca ὕλη hyle, quę materia rerum eſt, ex
aliq

aliquid fit, vnde declinatum videtur elementum. Prima pars materiæ huius elementaris, vicinior & succedens regioni lunæ vel ætheri, quia ei ea iungitur, ignis est apud Aristot. lib. 1. Meteor. cap. 3. Non quidem re vera aut actu vrens ignis, sed calidissima & siccissima pars aeris, vtpotè suprema & vicinior corporibus cœlestibus, quorum motu perpetuo & velocissimo, calor concitatur: motus namq; calorem gignit & auget, vt ex corporum exercitijs & agitatione per se, & demonstratione constat, dum celeriter mouentur, docetque Aristot. problem. sect. 5. quæst. 34. vbi tamen & nimia agitatione, sed alia ratione quàm motus, vires deijci ait. Et motu molarum, citò, si desit quod teratur in molendinis, excitatur ignis, vtque ait Ouid. 1. Metamorph.

—— Cum balearica plumbum
Funda iacit, volat, ac mox incandescit eundo,
Et quos non habuit sub nubibus inuenit ignes.

Eius ignis qualitates, propriè dicuntur calor & siccitas, quæ formam propriam comitantur. Secunda pars priorem consequens, aliam formam adepta est, & per eam elementū aeris factum participans, & coniuncta priori, calore: & quia inferior, quiáve & elongatur à motu sphærarum, recipit humidum quoque: & est aer calidus & humidus, veluti spiritus hominis: vnde ab ἄω spiro, quidam declinant, vel quòd ibi venti agitentur, vocatur & aliquando cœlum hic aer, à verbo χοιλὸν cauum. Habet aer tres regiones, supremam, mediam, infimam terræ vicinam, vt ait Senec. lib. 2. natur. quæst. Rabbi Abben Tibbon in Physica Hebræa, cap. 7. & alij. Suprema calida censetur & rara ob motuum vicinitatem, qui vnà rapiunt mouentq; eundem aerem. Media frigere & horrere omnium testimonio comprobatur, quia priuatur reflexione radiorum Solis, qui à terra vbi maximè refracti geminantur & resiliunt. Infima, ob illam solarium radiorum refractionem, nunc calet, nunc friget, nunc tepet, variosque primarum qualitatum gradus excipit, pro diuersis anni & cœli constitutionibus, & solarium radiorum proiectionibus. Mizal. lib. 1. cometogr. cap. 2. & 13. Tertia pars elementaris materiæ, formam aqueam sortita est, ex qua ortum elementum aqua, quam geminæ comitantur qualitates, frigus & humor: huius sedes supra superficiem terræ & infrà. Quarta pars, centrum omnium, formā terrenam nacta est, quamobrem factum elementum terra: cuius qualitates

frigus

frigus & ſiccitas. Hæc & plura Baſil. lib. hexam. homil. 4. Terram valde frigidam & per conſequens ſiccam non valde difficile conijcere, quod à motu ſphærarum longius abſit, ipſaque quieſcat immobilis. Qui de qualitatibus elementorum voluerit latius ſpeculari, conſulat Ariſt. lib. 2. de generat. & corrupt. cap. 3. & 2. de part. animal. cap. 1. Hippocr. lib. de Natura hum. Macrob. 7. Saturn. cap. 5. Galen. lib. 1. & 2. de element. Hæc elementa Græcis στοιχεῖα dicta ſunt ratione ſuppoſitionis & ordinis. Ab Hebræis autem אַרְבַּע יְסוֹדוֹת arbag ieſudoth, id eſt, quatuor fundamenta, vt notat Rabbi Tibbon in lib. tonah. achen, cap. 7.

De numero Elementorum. CAP. II.

QVatuor tantùm ſunt elementa, nec plura nec pauciora, vt communis omnium fuit ſententia, nempe hæc, ignis, aer, aqua, terra. Ariſtot. lib. 2. de part. animal. cap. 1. & 4. de Cœlo, cap. 3. Vbi id probat rationibus, & 2. de generat. & corrupt. cap. 1. 3. 4. Ibique notat hæc quæ videntur hujus nominis, non eſſe elementa pura, ſed elementata. Tot poſuit Philo Iudæus lib. qui rerum diuinar. hæres, & alibi. Et Plutarch. lib. 1. de placitis Philoſoph. cap. 3. Plin. lib. 4. cap. 5. Cic. 1. Tuſculan. Plura elementa poſuit Anaxagoras vt oſſis oſſeum: carnis, carneum: &c. quæ reijcit Ariſtot. 3. de Cœlo, cap. 3. Atq; Lucretius lib. 1. de rerum natur. hanc homoiomeriam, ſex rationibus improbat. Et Manes hæreticus quinq; comminiſcitur, ventum, lucem, aquam, ignem, materiam. Improbat autem Epiphanius lib. 2. contra hæreſ. tomo 2. hæreſ. 66. Tria tantùm elementa poſuerunt Druſianus & Maſſaria, atque Hieronymus Cardanus lib. 5. de ſubtilit. cap. 2. & 10. de rerum variet. cap. 49. ex numero quaterno ignem expungentes, eo quòd, inquit, ignis ſit inuiſibilis caliditas, ſubſtantiæ ſumma cõſumptrix, vt in ligno & ferro apparere ait. Secundò, quòd ignis nihil generet. Tertiò quòd quantò altius in aerem extollimur, tantò frigidior inueniatur. Quæ certè leuiores ſunt & magis ſteriles igne rationes: nam ſi ideo quòd non videatur ignis elementum, nec eius regio ſit, nulla prorſus eſſe differemus alia elementa, nam ea quæ videntur elementa non ſunt, ſed elementata. Neque quòd non remaneat in ferro ignis, & ita ſit accidens non eſt concludendum. Nam & ex aqua pellitur & frigidum, & ex aere aliquo humidum, non ideò tamen

men minus vtrunq; habet substantiam. Falsumq; est, ignē nō generare: & quia consumit interdū, ideo non esse aptum generationi. Si quidem in primis nec alia elementa simplicia, per se seorsum & separata, per se quicquam generant, nisi cum alijs, quibus bene temperatis substantiam expleat, vt ait Aristot. lib. de spirit. Si autem excesserint etiam consumitur compositum, vt non mirum, si ignis cum prædominatur, grassetur in corpora; nam & idem in alijs obseruari potest, animo enim humore vel frigiditate, corpora quoque dissoluuntur, & putrescunt recedente ignis calore naturali: & aqua quis præfocatur, & terra sepultus moritur, & aere infecto tollitur: verùm non id ex natura elementi, sed ex excessu elementari vel alteratione. Neque omnino ignis sterilis etiam hic elementatus, nam in Cypro insula, in fornacibus æratijs nascuntur & viuunt bestiolæ quædam, sicut in nitue aliæ, quarum illæ frigore, istæ calore intereunt, teste Aristot. lib. 5. histor. animal. cap. 19. Meminit de Pyrigono alio animali ex igne procreato Ælian. lib. 2. de natur. animal. cap. 2. Quod autem Cardanus ad frigiditatem prouocet aeris, dum ait eum frigidiorem si altius quis conscendat, id nihil concludit, si animaduertamus aeris tres regiones esse, & diuersarum qualitatum, vt iam annotauimus. Sed & ita esse debere naturæ concatenatio admonet: si quidem oportuit post impetum illum sphærarum, quod sequebatur concauum lunæ particeps esse calidi, ne sistatim frigidum sequeretur, omnino contraria qualitas solueret vinculum rerum: sicuti postea descendendo à luna ad ima, symbolizant sibi mutuò elementa & vinciuntur: ignis & aer, in calido aet & aqua, in humido; aqua & terra, in frigido; sicuti ignis cum superiore motu, in sicco. Et sunt illa, velut media, quibus transitus fit superiorum in inferiora, & inferiorum in superiora ascensus: fit & contrariarū qualitatum colligatio, sine qua corruptio secundum Aristot. 4. de generat. animal. cap. fin. ignis extinctus in aerem resoluitur, aer in aquam, aqua dum residet in terram; neque aliud dari potest mutationis gradus, vt non plura vel pauciora, quàm quatuor elementa constitui debeant. Et vt me ab onere aliorum eximam semel, dico cum Chrysost. Iauello tractat. 1. in 2. de generat. elementum Physicum duo requirere, vt sit corpus simplex non resolubile in alia priora: secundo, quòd sit corpus ex quo alia componantur.

De Elementorum fortiori natura veluti sexu. CAP. III.

AEgyptij vnumquodque quatuor elementorum, in duo diuidunt, in marem scilicet & fœminam. Aerem marem iudicant, ea parte qua ventus est: fœminam, qua nebulosus & iners. Aquam virilem mare vocant: muliebrem omnem aliam: ignem masculum qua parte ardet, flammas fœminam qua lucet, & est innoxius tactu: terram duriorem saxa, cautesque, marem: tractabilem autem fœminam, Seneca lib. 3. nat. quæst. Cicero rursum, ex quatuor elementis duo habere mouendi vim, & efficiendi; scilicet aerem & ignem tradit: reliqua, excipiendi & quasi patiendi, aquam nempe & terram & quintum corpus ex quo essent astra: & ita esse necessarium fuisse videtur, ad compositionem & mixtionem corporum.

De Igne & calore naturali. CAP. IV.

IGnis, calor magnus est cum siccitate iunctus: principium rerum, secundum Hippasium Metapontinum, & Heraclitum Ephesium, Arist. 1. Metaphys. cap. 3. In combinatione qualitatum ignis, præcipua illi calor, minus præcipua siccitas. Caliditatis duæ virtutes, vna calefacit, altera, qua ea quæ sunt eiusdem naturæ congregat, & quæ diuersæ naturæ diiungat. Sic diuerso modo calor colliquat æs & aurum, emollit ceram, siccat lutum, nempe pro diuersitate naturæ rerum seu materiæ, Aristot. 2. de part. animal. cap. 2. Commune tamen calori cum frigore indurare, sed modo diuerso: calor enim indurat, calorem existentem per se euaporans: frigus autem per accidens, vnà enim cum calore frigus abstrahitur, neque vllus humor sine calore est: qua ob rem calor maior minorem absumit per symbolum. At cum calidum frigori exponitur, tunc frigus repercutit & reprimit & obsidet calorem, & exeundi viam intercipit: sicuti in aqua calida apparet, quæ citius in Sole, quàm in vmbra infrigidatur, vt ait Aristot. problem. sect. 24. quæst. 13. Sic subterranea, scrobes, putei, hyeme quàm æstate magis tepent, propter antiperistasim frigidi. itaque frigus, non modò indurat, sed densat quoque, cùm tamen calor laxet & rariora facit. Hinc natu grandioribus animalibus, duriores & pili & pennæ, & squamæ redduntur; cutes namq; duriores & crassiores euadunt senescente ætate: deficcatur enim, atque ipsa senectus

tus vt nomen indicat, terrena est, quoniam sine calore est, & cum calore humor defluit, Arist. lib. 5. de generat. anim. cap. 3. Et caloris innati substantia humida est, Galen. in 1. Aphoris. Hippoc. Aphoris. 14. & comment. 2. in lib. Hippo. de hum. nat. senectusque humore deleto inducitur: humor quippe nutrit calorem natiuum, non tamē quilibet humor, sed lenis & copiosus: veluti lucerna extinguitur, deficiente oleo, quo lumen fouetur, Aristot problem. sect. 3. quæst. 5. Vtitur & eadem lucernæ similitudine Gal. lib. 1. in Aphoris. Hipp. Aphor. 13. & 14. & lib. Aphor. 7. Aphor. 7. Calor itaq; & in animalibus causa esse videtur vitæ: etenim per illum concoquitur cibus, & proinde quæ cibo sunt inutilia, habent plus excrementi, Aristot. 3. de part. anim. cap. 9. & 4. cap 9. Cic. etiam lib. 2. de nat. Deor. calore viuere cuncta ait, quo refrigerato & extingui corpus. Ita ignem habere vim vitalem in omni re quæ viuit, & generationis esse principium tradit Galen. Vocant quoque Hippocrat. & Galen. calorem illum naturalem, naturā nostram aphoris. 5 aphoris 2. & lib. 4 aphoris. 57. & lib. 1 aphoris. 15. Ex hoc calore, causa cur animalia mouere se possint, sicut & tremor ex frigiditate quæ corpora debilia reddit. Aristot. probl. sect. 3. cap. 25. & lib. de spiritu. Posuit autē in nobis & animalibus hunc calorem in sanguine Gal. lib. 2 aphoris. aphoris. 5. & aphoris. 6. aphor. 12. procedentem tamen ex corde, vt idem ait lib. de vsu pulsu. quia inde vitæ initium, vel in excordibus, ex eo quod pro corde est. Quare quemadmodum ignis visibilis extinguitur multis modis, sic & in corpore nostro ignis vel calor, marcore senectutis, vel defectu pabuli, vel alia illata vi extinguitur, vt & contraria qualitate, infrigidatione cordis, extraneo calore nimio cum naturali mixto, vt in ebrijs accidit, qui nimia vini caliditate imbuti deficiunt, teste Aristot. problem. sect. 3. quæst 3.

Quod ignis in omni mixtione corporali sit.

CAP. V.

GAspar Contarenus lib 3. de Element. docet commixtionem corporum fieri ex virtute caloris. Sic D. Dionys. Areopag. lib. de Cœlesti hierar. c. 15. ignem sensibilē tradit esse in omnib & per omnia clarè venire & remoueri omnibus, simul lucidum & simul quasi occultum, &c. Vnde à prosterioribus eius inquit, & Theosophi cœlestes essentias igne conformant, signi ficantes deiforme illatum, vt Ezech.

cap.

cap. 1. & 10. Deus præcedebat populum suum in columna ignis, Exod. cap 13. Et species gloriæ eius quasi ignis, Exod. 24. numer. 9. Dictus & Deus ignis consumens, Deuter. 4. Hebr. cap. 13. oculi eius tanquam flamma ignis, Apocal. 1. Et se Deus lucem mundi dicit & Solem iustitiæ Christus Deus noster. Et Spiritus sanctus per dispertitas linguas, quasi ignis, descendit in discipulos Domini, Actor. 2. vnde & ipse iussit seruari ignem perpetuum, in tabernaculo suo Leuit. 6. Quod imitari voluerunt ethnici in Vestarum societate. Docuit enim Tythea vxor Noachi puellas sempiternũ sacrum ignem inextinctum seruare, si credamus Beroso lib. 3. quem morem sequuti Romani qui per virgines, ignem perpetuum conseruabant vt tradit Quid. lib. 6. Fastor. Persæ quoque, Ægyptij, Delphique, vt ex Diodor. Procop. lib. 2. belli Persici & alijs authorib. apparet, de quibus Lilius Gregor. Giraldus de Dijs gentium, syntag 4 neque ignem in cœlo esse, quispiam negarit, si credat ignem de cœlo descendisse. 3. Reg. 18. & 4. Reg. 1. Et Plinius lib. 2. à sidere cœlesti ignis expuitur, inquit, Fit tribus modis ignis, motu, propagatione, coitione. Motu sphærarum & corporum cœlestium, & attritione lapidum, ex quibus calor exiens siccus, aerem obuiũ accendit, & in scintillas reducit: item fricatione. Propagatione, dum fomenta igni adduntur, & dum lumen alij humido accensibili, communicatur. Coitione, sicuti dum in speculis concauis, solaribus vnitis & concurrentibus radijs, excipitur, vnde & in cœlo esse ignẽ constat: item & ex calore Solis, & eius splendore. Est intra saxa quoque: nam & excutitur à ferro ictu chalybis. Est in terra, quia ex ea effossa fumat: in aquis, quia & fontes & puteos calefacit: in maris profundo, quia excitat tempestates: in animalibus, vt docuimus: in aere, quem semper feruere videmus. Et apparent plerunque fatui, vt vocant, ignes, circa patibula, cæmiteria, coquinas, ædes sacras, alia vliginosa & viscida loca, in quibus fæculentus, putris, igneus, crassus, & oleaginosus multus transpirare consueuit halitus vt Misal. lib. 1. Cometogr. cap. 3. Innuit & Manilius in Astro.

Nunquam fatilibus euacuauit ignibus aer.

Et Phurnutus in lib. de Theoria, περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, dixit ignem extinctum transisse in aerem à principio, & à mundi constitutione, vt aer deficiens transit in aquam: & rursum, omnia conflagratura, vt ad principium vnde orta sunt, redeant. Quod & docet Macrob. lib. 2. in Som. Scip.

cap.

cap. 10. Sic etiam mundum conflagraturum nos Christiani existimamus, ad delendas maculas conceptas ex vitijs & maledictionibus hominum, & ob alias causas, quas Theologi tractant, de hoc & Iesaiæ cap. 66. Ioel cap. 2. Amos cap. 7. Abac. 2. 2. Pet. c. 3. & Iudæ ca. 1. Cyrill. Hierosol. catech. 15. illuminat. Seneca Nat. quæst. Sibylla in Oraculis, Lactantius. Et Machomistæ etiam, credunt post vltimâ resurrectionem omnia igne probanda, & pios & malos: verùm malos perpetuo igni cruciandos tradendos: erpiendos autem pios, in Alcorano azoara 29. sicut & pij credunt impios igne aterno cruciandos, Matth. 3. 13. 18 25. Luc. 3 1. Cor. 13.

De Distinctione ignium, de flamma, carbone, & cineribus. CAP. IV.

ANnotandum tamen est ignem alium esse vrentem, feruorē nempe & caloris excessum vt loquar cum Aristotele 1. Meteor cuius calor non est is, qui continetur in animalibus, neque enim inde originem ducit, vt ait idem 2. de Partibus animal Nam ille ignis nullum animal generat. Alius ignis, naturalis, viuificus, in concauo Lunæ contentus, secundùm Hieronymum Montuum Medicum, lib. 1. de Medica theoresi, cap. 5. Sic ignis calor innatus, & extraneus. Ab extranea seu aliena, non ab insita caliditate res putrefit, innata caliditas concoquit, aliena corrumpit: in putrefactione autem tria concurrunt potissimùm. Primùm, vt quod putrescit sit calidum & humidum Secundum, quòd prohibeatur illius transpiratio, in immobili situ: siquidem motus naturalis impedit corruptionem. Tertium, quòd id quod ambit, sit calidum & humidum. Vt hinc fit humorum conculcatio, hinc febres sanguine putrescente, Galen lib. 2. Artis curatiuæ, capite 4. & 5 de Differ. febr. cap. 9 & lib. de Æquali intemp. cap. 7 De putrefactione quoque Aristot. lib. 4. Meteor. cap. 1. & 2. Regio elementi ignis, in duas diuiditur partes, quarum superior calore & siccitate inferiorem superat. Ignis ardens, tripliciter distinguitur, in luce, flamma, & carbonibus. In luce est veluti in sua sphæra & regione: at in flamma, est ignea materia in substantia aerea accensa: substantia enim ea, quia vicina est igni, facilè accenditur & nihil quæ aliud est flamma, quàm aer accensus, & vt ait Aristoteles, spiritus ipsi feruo, lib. 1. Meteor. cap. 4. & lib. 2. cap. 2. Sic Galenus 4. Simplic. medic. Aer accensus, inquit, fit flamma: terra accensa pruna seu carbo, idem lib. 1. de Simpl.

Digitized by Google

medic. facult. cap 16. & 24. valdè autem actiuus in carbonibus ignis, vt in parte terrestri, vt eodem Galenus & Plato in Timæo. Ex hoc igne fumus & cinis oriuntur. Fumus est vapor ex partibus humidioribus & subtilioribus materiæ vt caloris resolutis. Aristoteles libro 2. Meteor cap. 9. & de Partibus animal 2. c. 2. vocat fumum exhalationem, & subiectum ignis, vt carbonem. Differt tamen fumus à vapore quia vapor est genus, & potest esse sine igne vrente: fumus autem ab igne tantùm, vt notat Aristoteles Probl. sect. 12. quæst. 10. At terrestris materiæ igne resolutæ, cinis est à cadendo dictus vt ait Isidorus, partiu tenuium, remanentibus in ijs fomitibus quibusdam igneis in partibus terreis, vt scribit Galen. lib. 4. de Simpl. medic. facult. cap. 3. & libro 8. vbi & notat cineres tephran dici, eamque partem igneam amitti, maceratis in aqua cineribus, & solam terram remanere, varios fortioresque cineres, secundùm materiæ ex qua fiunt, diuersitatem & qualitatem: nam quæ adustæ sunt naturæ, per se aliquid habent caliditatis, vt calx, & sedimenta animalium, Aristoteles 2. de Partib. animal. cap. 2. Cinis quoque omnis habet semper aliquid sicci, & ideò tantam aquæ copiam in se recipit, quanta ipse est. Tunc enim partes igneæ, quæ insunt, recedunt, & condensantur in terram. Aristot. Probl. sect. 25. quæst. 8.

De Gradibus caloris ignis. CAP. VII.

SEmper ignis calidus est, verum alius alio calidior inuenitur: proinde Chymici & qui distillationibus dant operam, gradatione ignem subijciunt & distinguunt, vt notat Philipp. Vlstadius lib. de Secret. nat. cap. 1. Primus gradus tepidus, qualis aquæ tepidæ, in quam immissum membrum lædi non possit: ignis balnei mariæ, tepiditas: vnde barbare à mari dictum balneum maris vocant. Secundus, calidus est, ita tamen, vt sufferri possit ab aliquo membro citra læsionem: vocant ignem cinerum. Tertius, calidus, quo membrum immissum lædi possit, proximum ebullitioni: vocant ignem ardentem, ignem arenæ. Quartus, vehementem habet calorem, qui loco arenæ habet scobem ferri. Augeri etiam quinque modis calorem ignis notat Hieron. Card. lib. 2. de Subtil. primùm naturâ. 2. materia, vt in ferro ardentior, quam stipulis. 3. motu, vt in fulmine. 4. magnitudine, vel duratione temporis, respirationis impedimento, sic exiguo foco ollula valdè concoquit, apparet & in præfurnijs vi-

trea-

trariorum & fornacibus vt dicunt, reuerberationis. 3. cum cogitur ignis, vt ex carbonarijs & calcis fornacibus constat. Fiunt & inescationes, & fomenta ignium, quæ & citiùs ignem concipiunt, & robustius ignem impellunt: vt ex pulucre pyrio apparet. quo moles magnæ globorum, impetu & vi maxima à machinis bellicis impelluntur: qui fit commixtis tribus partibus salisatri, duobus salignei carbonis, tribus sulphuris, pro magnis machinis: at pro paruis, vt colubris, vel arcubusijs, vel sclopetis: salisatri sunt partes decem, carbonis autem arboris nucis auellanæ, seu iuglandis sine nodis, vel salicis & sulphuris, pars vna singulorum, quæ benè malleis ligneis pistillis tunduntur, cum leui madefactione fontanæ aquæ, ne ignem concipiant fundendo, perpurgato priùs sale nitro à terrestribus partibus, quod dicunt affinatione barbare, & deinde in grana multione rotundata & siccata. Sunt & alia ignium artificia & compositiones, quibus militaris vtebatur olim ars: de quibus videndus Vegetius & Vanoc Birung. lib. vlt. Pyrotechniæ, Anc. à Porta lib. 4. Magiæ naturalis, cap. 70.

De Aere & eius affectibus ergà viuentia, & alteratione. CAP. VIII.

POst ignem aer, cuius vna regio illi proxima ab eo ignis afficitur, vltima autem à frigidis elementis, cum quibus commercium habet, vt an Caspar Contarenus 2. de Element. Aer, secundùm Galen. lib. 4. de Simpl. medic. facult. cap. 2. solus tenuiorum est facultatum, crassiorum terra, mediocrium aqua: ideò aer humidior, mollior & fluxior aqua, Aristoteles Problem. sect. 22. quæst. 10. & tale quoq; oportebat esse elementum, quod nos vndequaque circundat, cùm propter respirationem, quam trahimus, edendo & bibendo, & alia agendo perpetuò, vt notat Nemesius 1. cap. de Nat. hom. Tum etiam vt ille permutaretur in nubem, rorem, pluuiam, niuem, & alia necessaria vtilitati humanæ, vt ait Cicero 2. de Nat. deor. Lædit & idcircò nos aer facile, alteratus extrinsecus, & iuuat nos refrigerando, vel accendendo, Galen. 1. de Sanit. tuend. attractus enim infectus, in viscera commeans, ea inficit, iuuat purus, defæcatus, incorruptus: putrescit autem maximè iuxta paluss. iam sicca, non in quantum elementum est, sed ratione vaporum putrium, sursum eleuatorum: cum locis frigidis, frigidus: cum calidis, calidus, Aristoteles Problem. sect. 14. cap. 7. & 9. Extans

& de hac tractatione commentaria Galeni in 1. lib. Hipp
Epidem. & lib. 6. Meth. item lib. 3. Aphorif. Hippo.
10. & præd. 1. item Hippocr. lib. de Aere & Aqua, &
Humana natura. Alteratur quoque aeris nobis vicis
Solis & Lunæ motu, Ariftotel. 4. de Gener. ani
Sic hyemæ frigidus, æftate calidus, alio tempore
temperatus. Idemque colligere licet ex aliarum
ortu & occafu potiffimùm erroneum: item ratio
eorum, vt in orientali plaga, calidus & ficcus: in
frigidus & humidus: in meridionali, calidus &
feptentrionali frigidus & ficcus: in cacuminibus
frigidus: in vallibus, calidus vel humidus, ibiq;
Boreas namque alta quatit: in cadaueroſis &
falubris & fœtidus.

Quomodo exploranda ſalubritas, & qu aeris. CAP. IX.

SAlubritatem aeris explorabant antiqui ex in
iecinorum animalium, quæ eo loco habitarent,
ſent, Vitru. lib. 1. de Archit. cap. 4. Palladius lib.
Re ruſt. conſiderat ex bono colore habitantium, ſi
ma ſyncritas, ſi inoffenſum lumen oculorum,
ditus, fauces commeatum liquidæ vocis exercent.
autem lib. 2. de Rerum varietate, cap. 8. ſic iubet
Spongiam bene ſiccam ac mundam ſub dio per
reno cœlo ponito, manè ſi ſiccam inueneris,
midam, nimboſus: ſi molliter vdam humidus.
Item ſi panem recentem expoſueris eodem mod
corrupto aere ſitum contrahit: à ſicco ſiccefſit:
ja ſuo ſtatu manet. Varro libro 1. de Re ruſtica,
briorem partem ſeptentrionalem aeris indicat.

Num Aere ſolo quid viuere poſſit. CAP. X.

DVm diximus eligendum purum aerem, &
& inſpiratione illum nos ducere, non idcò
opinetur aerem eſſe nobis alimentum, ſed ad ſalu
ducere, cor & cerebrum eò refoueri, & ſine eo vita
Neque enim ex aere ſolo alimentum nutritioni
dum animali accidit: nec ex vento, vel ex aqua, qu
poteſt, vt ait Ariſtoteles Probl. ſect. 1. quæſt. 19. Vi
rimenta contra hanc ſententiæ refragari, & autoritat
rum

rundam virorum: veluti Theophrasti libro de Cauſ plant. cap. 8. Aer, inquit, alere poſſe putatur. Olympiodorus quoque narrat Ariſtotelis hiſtoriam, qui dicebat ſe vidiſſe hominem, qui ſolo aere nutriebatur & Sole: vt ſcribit Marſil. Ficinus arg. in Phæd. Plat. Refert & Plin. lib. 8. Nat. hiſt. c. 33. chameleontem ſolum animalium, nec potu nec cibo ali, nec alio quàm aeris alimento: quod tamen non ſcribit Ariſtot. lib. 2. de Hiſt. anim. cap. 11. vnde ad verbum Plinius totum caput tranſtulit. Ferunt cicadas rore tantùm veſci, qui aeris concreti ſpecies eſt; ſic enim Theocritus εἰδυλίῳ 3.

μὴ πεῶνας σιλίζετω ὥσπερ ἐπ' ἠέρι.

Nunquid hæc rore victitat, ſicut cicada. Et Virg. 3. Eclog.

Dumq; thymo paſcentur apes dum rore cicadæ.

Meminit & Plinius libro 11. capite 26. dum ait ſine ore illas viuere, pro quo habeant aculeatum linguis ſimile, in pectore, quo rorem lambunt, de cætero in ventrem nihil eſt, excitataeque cùm ſubuolant, humorem reddunt, quod ſolum argumentum eſt eaſdem rore ali. Teſtatur edito proprio eius rei libellulo Gerardus Bucolidianus Phyſicus Cæſareus teſtis oculatus, ſe obſeruaſſe puellam ſub commiſſa ſibi cuſtodia, quæ ſine cibo & potu vitam tranſegerit, prope Spiram ciuitatem imperialem, in villa dicta Roed, anno Domini 1539. nomine Margaretam, patre Seifrid Vveis natam, & matre Barbara nominata. Eamque à feſto D. Michaelis ventris dolore correptam anno præcedto 1530. vſque ad annum 1540. nihil cibi ſumpſiſſe, poſtea nec per tres annos cibo, potu, excrementisve vſam. Narrat Vrſpergenſis Abbas in chronico, tempore Lotharij V. Imperatoris, in territorio Tullenſi, iuxta villam Conuernacum puellam duodenam poſt aſſumptam ſacram communionem die paſchatis, vſq; in tertium annum ſine cibo & potu ieiunaſſe, nempe ab anno 822. vſque ad annum 825. circa initium Nouembris, quo cœpit more aliarum manducare. Idem Romæ contigiſſe, & ſe vidiſſe in presbytero quodam Gallo, qui Iacobus dicebatur, aſſerit Poggius Florentin. tempore Eugenij papæ. In quibus omnibus vix eſt, vt non perſuaderi videatur nobis, aerem ad nutricationē conferre. Nec eſt Chriſtianorum quiſquam, qui ignoret populum Hebraicū quadraginta annis manna victitaſſe in deſerto ea de cœlo deſcendente, & roris inſtar incaleſcente ſole euaneſcente, Exod. 16. Sed & 40. diebus & totidem noctibus ieiunauit Moſes,

quandiu in monte cum Deo fuit, Exod 24 & 34. Deuter. 9. & 10. Helias in fortitudine cibi, ambulauit & ieiunauit 40. diebus & tot noctibus 3 Reg. 19. Totidem & ieiunauit Dominus noster IESVS CHRISTVS Matth. 4. Marci 1. Cæterum hæc exempla mihi persuadere non possum, vt id ex alimento aeris solius qui inspiratione ducitur, processerit: nam aliæ sunt quædam causæ, quæ suadeant hominem sine alimento aliquo extrinsecus immisso, nutriri posse per ali quod tempus, vel diuinæ vel naturales: Diuinæ, sicuti dum Moyses cum Deo esset qui vera vita est, & cum in fortitudine cibi prius præbiti per angelum ambulauit Helias, & cùm dominus noster ieiunauit, & cùm Manna nutriti sunt filij Israel. Deus enim qui legem dedit & vim nutriendi rebus quæ nos nutriunt, & alijs quæ non nutriunt eadem potestate concedere eandem vim potest. & qui potest creaturam à putrefactione integram præseruare, potest & partem illam necessariam alendi succidere vt tunc non necessitam: sicuti & post resurrectionem, postquam corpus hoc mortale induerit immortalitatem, ea quæ ad reparationem mortalium & decedentium corporum pertinent non erunt necessaria, non esca ista corruptibilis, non vestitus, non nuptiæ, Matth. cap. 19. Non esurient neq; sitient amplius, Isaiæ 49. Ierem. 31. Apocal. 7. Ioan. 6 alia ibi esca diuinitatis, admiratio & gloria, & vitæ lignum, Apocal. 2. & de qua loquitur cap. 22. Lucæ: nec ex solo pane viuit homo, sed de omni verbo quod procedit ab ore Dei, Deuteron. 6. Et alia ratione naturali, fieri posset vt sine cibo quis vel vno, vel tribus vel viginti annis, viuat: si quis ita clausos habeat poros cutis, vt fere nihil per illos resoluatur, calorque sit modicus comparatione facta ad membra modica & densata, ita quòd ibi non resoluit: sit tamen ille idem sufficiens & fortis circa nervos & venas ad generationem spirituum, per quos fiat vita: humores quoque sint ita dispositi in vijs & instrumentis quòd illum non suffocent vel extinguant: & sic de alijs concurrentib. & requisitis ad vitæ continuationem. Nam calor cordis paulatim attrahit quantum satis est ad vitam. Sicut apparet in animalibus quæ hyeme latent sine cibo & dormiunt in cauernis. Adesse & intus possunt copiosi humores proportionati, calor autem paucus, viæ itineris strictæ. Nec plus mirandum, quod homo diu possit ieiunare, quàm quod oporteat toties in die manducare. Consuetudo enim manducandi & egerendi, & naturam quodammodo com-

ponit.

Digitized by Google

ponit, & vias & intestina dilatat, & capaciora & fameliça fa-
ciat vt magis inania. Adstipulatur & Claudius Cælestinus
bello de mirabil. mundi cap. 4. Sic quædam animalia &
scarabæi, tantum quarto die bibunt. Et homini non vtique
ante septimum lethalis inedia. Durasse & vltra vndecimum
heroasque certum est, inquit Plin. lib. 11. cap. 54. Refert & Xi-
philinus ex Dione in Seuero, cibum parare Britannos ad
famem, cuius si cœperint quanta est vnius fabæ magnitudo,
minimè aut esurire aut sitire solent. Cuius cibi ope, aliqui
hypocritæ, sub specie sanctitatis, olim populis imposuerunt,
sicuti narrat Iouia Pontan. lib. 2. de serm. cap. 16. & Anton.
Panorm. lib. 2. de gestis & dict. Alphon. c. 9. fuisse tempore
Alphonsi regis quendam Antoninum Picentem, ordinis ere-
mitarum, nobilitatum quòd per quadraginta dies & noctes
ieiunare ferebatur: qui Italiam, Siciliam, & Hispanias com-
pleuerat nomine sanctitatis & abstinentiæ, pluribus in locis
à custodibus cella inclusus & obseruatus si ederet vel bibe-
ret, vt angelos ipsos visitare opinarentur: verùm interius
illi fuisse candelas crassiores fistolatas, & in fistulis cannarum
inclusam tacitè farinam, infartam contritis Phasianorum ac
caponum carnibus, saccharo & aromatibus conditis, gesta-
tas, & cingulum fistulatum plenum nectare, quod Hippo-
craticum vocant, quibus epulis clanculum vescebatur: eum-
que tandem digna morte extinctum hæreticum, & maledi-
cum in Deum & virginem Mariam, vermiculis absumptum.
Æneas Sylui. lib. 2. in commentar. Antonini Panorm. cap.
9. addit aliud exemplum quod accidit similis impostu-
sub Nicolao V. summo Pontific. Romæ. vbi eius author di-
citur captus, virgis cæsus, & in exilium actus. Et ibidem,
Iacob. Spiegellius, alicuius etiam mulieris similis impostu-
vindictam narrat sui temporis, apud Augustam claram
Alemaniæ ciuitatem. Neque credere oportet chamæleon-
tem vel cicadas aere & rore tantum pasci seu viuere: nam
aerem quidem trahunt, sed aer non est fomentum vitæ, nec
ros. Sed dicas cum Aristot. lib. 4. de part. animal. cap. 5,
Quod calidū est, cibum & desiderat & concoquit citò: Con-
trà quod frigidum est, cibo carere facilè patitur, sed maximè
omnium cicadarum genus ieiunum: satis enim est his ali-
mento, humor qui in corpore est. Sicut animalibus Pontis,
quæ non diutius, quàm diem vnum viuere possunt,
nempe quod tandiu humore quod secū attulerunt ex ortu
& nutritore interius pascantur. Quod de chamæleonte

referre possumus, vt tandiu viuat, quandiu interior quædam substantia, modicè dispensata, supereſt ad vitam fouendam. Sicut & arbores quasdam excisas videmus adhuc germinare extra terram, & hominum cadauera & pilos & vngues extendere, quia adhuc illius materiæ, & humor in corpore remanet, & percurrit, & homo ieiunus manet, quandiu intra corpus habet quod dispensetur per naturā membris, ne deficiant. Sed & Plin. lib. 11. cap. 26. in principio tradit, chamæleones rore viuere, non autem solo aere, sic scribens: chamæleonum Stelliones quodammodo naturā habent, rore tantum viuentes, prætereaq; araneis similis cicadis vita. Habet autem ros quippiam crassioris substantiæ, quàm aer, vt pote aqueum & terrei alimentum, quibus vt cibo & potu substantia similis ali possit, vt ex manna Arabum constat. Sic non mirum valde quod refert Plin. 7. cap. 2 de Astomorum gente, cui nullus cibus, nullúsve potus: sed tantum radicum florumq; varijs odoribus & halitu viuit & syluestrium malorum. Refert idem Strabo lib. 15. additque etiam, viuere odore, seu nidore carnium assarum.

De materia generaliter exhalationum, in quibus impressiones in aeris regionibus seu partibus generantur. CAP. XI.

DVæ sunt species halituum, qui vi solis sursum in aere eleuantur ex terra, vt ait Aristot. vel quisquis alius sit, qui edidit lib. de mundo. & lib 2. meteor. c. 4. & Plin. lib. 2. c. 42. humida scilicet, & ficca: humida, est ex potentia aquæ, propriè vapor: sicca ex potentia ignis, propriè exhalatio. Viæ namq; atq; meatus in terra sunt, per quos radijs solis intrantibus, si humiditas ibi superfluat, vapores educuntur, si autē siccitas, exhalationes. Humidus halitus, roscidæ spirationis plenus, & ab aqueis corporibus, vi cœli ad mediam vsque regionem aeris & infra exhaustus, stimulante illius natura pedetentim perlatus. Hic vapor halitui animalium, & fumanti substantiæ ex feruenti aqua, similimus. Halitus autem siccus, ater, in fumi corpus è terra conformatus ignis familiare pabulum sustinens, dictus exhalatio vel fumus; Mizaldo, 1. comerogra cap. 3. fit omnis exhalatio per rarefactionem & extenuationem. Et aer quamuis natura sua rarum sit corpus, densatur tamen exhalationibus.

De

De Nube & nebula.

CAP. XII.

EX vapore humido ſurſum eleuato, fiunt nubes, aggregationes ſcilicet vaporum, in medio aeris interſtitio & non in ſuperiore, vt docet Ariſtot. 1. meteor. c. 3. Anaximander ait nubes quidem fieri craſſeſcente quam maxime aere, vel potius eo coacto imbres exprimi: niuem autem cum aqua labendo glaciatur: grandinem cum quid madido ſpiritui obducitur. Metrodorus aquoſo vaporis ſubductu concreſcere nubes: Epicurus ab expirationibus: Plutarch. lib. 3. de plac. philoſ. c. 4. ſed & Plinius lib. 2. c. 42. nubes in ſublime liquore ſcilicet humido gigni, aut ex aere coacto in liquorem. Et eodem lib. c. 23 meminit Poſſidon. tradidiſſe, non minus quadraginta ſtadiorum à terra altitudinem eſſe, in qua nubila ac venti, nubesq; proueniant, inde purum liquidumq; & imperturbatæ lucis aerem. ſtadium porro 25 paſſuum eſt, id eſt, pedum 625. Senec. lib. 1. natur. quæſt. nec aquam inquit, habent nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Ariſtot. tamen lib. 1. meteor. c. 9. ſic ſcribit, aſpiratio ex aquæ mutatione eſt vapor: ex aeris in aquam ſcilicet mutatione, nubes. Auſter ventus nubes colligit, aquilo diſpellit, Ariſtot. probl. ſect. 63. q. 18. Nubes cum egregie denſa eſt, nigra exiſtimatur, quia ad ea quæ viſibilia ſunt, nulla lux ſolis defertur: quod enim ambiens eſt viſibile, quod non videtur reddit obſcurum, vt ait Ariſt. lib. de coloribus, & Plin. lib. 2. c. 61. varietatem colorum figurarumq; in nubibus cerni tradit, prout admixtus ignis ſuperat aut vincitur. Ariſtot. caliginem imbrium ait eſſe excrementum concretionis nebulæ in aquam, qua de cauſa tranquilli cœli dat ſignum magis, quæ aquarum, eoq; etiam magis, quod caligo eſt tanquam nebula ſterilis, 1. Meteor. c. 9 Species quoque nubis nebula: verum diſtinguitur hoc modo apud Ariſtot. lib. de mundo. Nebula vaporoſus quidam halitus eſt, vnde nulla mittatur aqua: quæ inquam nebula, craſſior aere, ſed nube rarior, concreſcit, vel è raritate quæ nubi initium dat, vel è reliqua eius parte, cui aduerſa ſtatuitur ſerenitas, quæ quidem nihil aliud eſt quam aer, nebulæ & nubis expers, Plin. lib. 2. c. 60. nec æſtate nec maximo frigore nebulas exiſtere tradit.

Digitized by Google

Præsagia ex Nubibus & nebulis.

CAP. XIII.

PLin.lib.18.c.35. sic prognostica ex nubibus tradit, nubes cum sereno cœlo feruntur, à quacunque parte id fiet, expectentur venti. si eodem loco globabuntur, appropinquante sole discutientur. Et hoc si ab aquilone fiat, ventos; si ab austro, imbres portendent. Sole occidente, si ex vtraque parte eius cœlum petunt tempestatem significabunt vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente in posterum diem. Si nubes vt velleta lanæ spargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cùm in cacuminibus montium nubes concident, hyemabit: si cacumina pura fient, differenabit. Nube grauida candicante, quod vocant tempestatem albam grando imminebit. Cœlo quamuis sereno, nubecula quamuis parua, ventum procellosum dabit. Nubes nigra cum rubedine viridante, metuenda tempestas signatur, quæ sociabitur multo aeris & procellarum & tonitruorum & fulgurum conflictu: nubes autem dum tonat subalbida, lenitet verenda. Nebulæ è cœlo descendentes, aut cœlo cadentes, aut in vallibus sedentes serenitatem promittunt.

De Pluuia. CAP. XIV.

EX densitate nubis & attractione vaporum, generatur pluuia grando, & nix. Pluuia est aggregatio multorum vaporum, ex frigido & humido: inde guttæ, cum in minutissimas partes humor resoluitur, imberque gignitur ex compressu nubis amplioris. fit autem hac serie: primum vi caloris solis, vapor densus, grauis & crassus eleuatur, vtque ad infimam mediæ regionis, aeris partem frigidam: ibi quia calor eleuans illum reliquit condensatur vapor ob frigiditatem in aquam & in guttas resoluitur: exemplo liquet, si quis animaduertat distillationis artificialis ordinem: in vase namque sursum vel ex olla vapor mittitur, qui collectus operculo vbi adhæret, frigidum sentiens, in aquam guttatim resoluitur. Sicut etiam si quis aduersus speculum vel marmor respiret, vel hyeme obseruat respirationem nostram, inuenta frigiditate aeris in aquam glomerari: vbi autem vapor resoluitur in aquam, necesse est in terram iterum decidere, & reuerti, vt ad proprium centrum & locum, Arist. lib. meteor. 1. c. 9. Et quia vapores impuri eleuantur interdiu & ver-

& ventorum impetu ova, excrementa ranarum, vermium, & pili & alia sursum, vna feruntur, ideo nonnunquam pluuia cernitur rufa, cruenta, cuius causam dicunt terrestre siccum, vapori admixtum, vna eleuatum: interdum & vermes, decidunt & ranæ, & pili & similia, quæ calore & vi aeris ex seminibus in aerem eleuatis, excluduntur & decidunt. Refert Plin. lib. 2. c. 56 aliquando pluisse lacte, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis, quæ tamen ad concoctionem diuersam vel cruditatem vaporis, vnde gignuntur referenda sunt. Liuius lib. 3. decad. 1. scribit P. Volumnio & Seruio Sulpitio cons. inter alia prodigia & carne pluisse, quam in vrbem ingens numerus auium intrà volitando rapuisse fertur & quod intercidit, ita iacuisse, per aliquot dies, vt nihil odor mutaret.

De Rore. CAP. XV.

ARistot. 1. meteor. c. 11. pluuiam & rorem idem esse, sed differre vt maius & minus, ait; quia pluuia ex vapore nimio refrigeratoque conficitur, ros ad paucitatem pertinet. Et c. 10. roris formatio, inquit, fit in cœli temperie & locis elementioribus, cum vapor in aquam cogitur, nec tepor eiusmodi est, vt id quod in sublime elatum est, exsiccet. Et libro de Mundo: Ros est humor è sudo serenoq; cœlo, qui cõcretione sua tenui deferatur. Plin. lib. 18. cap. 29. Neq; in nube, neq; in flatu, cadere rores ait. Et lib 2. c. 60. rores neq; gelu, neq; ardoribus, neq; ventis, nec nisi serena nocte existere.

Pluuiæ futuræ præsagia. CAP. XVI.

VErgiliarum occasus, si nubilus sit, pluuiosam hyemem denuntiat: si serenus contra. Plin. lib. 18. c. 25. Purus oriens atque non feruens, serenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Sic & occidit pridie serenus & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit, &c. quæ iocundissimè prosequitur Plinius lib. 18. c. 35. Sunt & alia quæ Missaldus in ephemeridibus aeris absolutè recenset, quæ non suppilabo.

De Manna. CAP. XVII.

GEnus quoddam roris manna dicitur, à quibusdam mel roris, & mel aereum, hæc dicitur in India nasci & lapidibus atque plantis adhærere, eorumq; naturam imbibere quibus inhæreat. Manna ad similitudinem escæ, quæ Deus

pouit

pauit populum per 40. annos in deserto. dicitur Græcis & Latinis Manna triplex. Primo manna Græcorum, puluerem significat vel micas thuris apud Dioscorid. libro primo capit. 84. apud Galen. 13. methodi medendi, eaque in omnibus adstringentibus medicamentis vtitur Paulus Ætius, & Oribasius, Trallianus, Hippocrates. Secundo, Arabum manna, ros melleus erat condensatus, super arbores, vt dixi, inuentus, qua delicatiorum & ditiorum ventres molliunt, de qua Galen. lib. 3. facul. alimen. lib. 11. c. 12. Mela in indiæ descriptione, Crinitus lib. 25. de honest. disciplc. 7. Tertio, manna illo patrum in deserto datæ ratq; mana quasi semen coriandri, Exod. 16. num. 11. Deuter. 8. Psal. 77. Faciunt Hebræis mannæ nomen sacræ literæ neutri generis, Latini fœminini.

De Niue & pruina. CAP. XVIII.

CVm vapor extollitur in paulò frigidiorem aeris partem quàm ea sit vbi condensatur in pluuiam, dumve vapor ille quoddam magis aereum & pingue continet, induratus in niuem descendit hyeme, non æstate, in qua calet infima regio aeris. Sic accidit, in vallibus interdum pluere, in montibus ningere. Arist. lib. de mundo, Nix, inquit, oritur per niuium coactarum percussum, quæ quidem à mutatione in aquam facta, eliduntur: spumosam albamq; niuis naturam elisus facit: gelatum autem, incluſi humoris qui nondum effluxerit, aut rarueriť, frigus inducit: eadem nix, si vehemens & conferta decidat, niphetos dicitur. Accedit Plin. lib. 17. c. 2. dum ait, vtile esse arboribus frugibusq; niues diutius sedere, quod animam terræ exhalatione euanescentem includant, comprimant retroque agant in vires frugum ac radices: & liquorum sensim præbeant purum præterea, leuissimumque, quando nix cœlestium aquarum anima sit: tellusq; illo humore fermentescit & effœta fiat. Et Arist. meteor. lib. 1. c. 12. Niuem & pruinam idem esse, verum distingui multitudine ait: cum nubes gelascit, nix est: cum vapor, pruina. Pruina namque, vt idem ait eodem lib. c. 10. toties conficitur, quoties vapor ante gelatur, quam denuo in aquam coeat. Et lib. de mundo, pruina ros concretus: & rori pruina ros dimidia parte congelatus. Plin. lib. 2. c. 59 ait, Grandinem conglaciato imbre gigni, & niuem eodem humore mollius coacto, pruinam autem ex rore gelido, per hyemes niues cadere, non grandines.

De

De Grandine. CAP. XIX.

GRandinum ortus vere potissimum & autumno constat, mox temporibus prouentum fructus, rarius hyeme & cum minus frigoris incessit: Aristot. lib. 1. meteor. c. 12. abundè de grandine disputat eam esse gelu, & locis clementioribus gigni, vt in frigidioribus niues, & per antiperistasim congelari cum calore aeris, dum euehitur vapor in altum aerem: non tamen ibi conglaciari, sed cogi in aquam; at decidentes guttas per calidum aeris locum, ita per antiperistasim à circunstante calido aere, congelari & infrigidari subito, non secus ac æstate frigidiores sunt foueæ & specus terræ, & per eandem antiperistasim hyeme calidiores: improbatq; Anaxagoræ sententiam; qui arbitrabatur grandinem condensari, cum frigidum aerem nubes subierit. Seneca quoq; lib. 4. natural. quæst. reiecta sententia Anaxagoræ sequitur Aristot. & grandinem suspensam glaciem dixit non procul à terra: sicut nix in pruina pendens congelatio. & inibi plura de rotundatione grandinis & tempore referri; χαλαζοφύλακας, id est grandinum Inspectores, quosdam olim inepte constitutos, qui obseruarent venientes grandines ex colore nubium vt tunc monitus quilibet pro agro suo agnum sacrificarent pro depellendis illis. Sicut & carminibus credebant auerti posse quæ extarent, teste Plin. lib. 17. c. fin. & lib. 28. c. 2. & lib. 37. c. 9. item connudata muliere menstruata lib. 28. c. 7.

De exhalationibus fumidis seu siccis.

CAP. XX.

EXhalationum siccarum tres species: prima admodum oleaginosa, calida sic satis & sicca, in infima aeris regione tentoria sua figens, quæ latitat per hyemis & autumni finem, postea exeritur, vi ignis & crepitu interdum, & sono per angustos meatus incenditur. Hinc apparent & fiunt imagines, spectra ignea, pro materiæ qualitate & quantitate, modulo, connexione, loco, motu. Ferunt signum serenitatis aereæ futuræ esse, dum consumuntur illis ignibus exhalationes. proinde bono sunt inter tempestates animo nautæ, & proximè sedandas iri augurantur, cum gemelli ignes videntur circa naues saltantes, quos vocant Pollucem & Castorem: non ita tamen sperant, si vnicum tantum ignem cõspiciant

spiciant malo hærentem quem vocant Helenam: nempe quod tunc nota sit non posse celeriter consumi exhalationes illas, quibus tempestatum animetur sæuitia, sed durabiliores futuras. Meminit Plin. de his ignibus lib. 2. c. 37. veruntamen rationem non adfert, qualem iam exhibuimus, sed illam inter abdita & abstrusa naturæ miracula reponit conseruatam. Narrat tamen & ex capitibus militum & lanceis ignes prodiré: se talia in castris vidisse, vt narrat etiam Virgilius ex capite Ascanij ignem emicuisse. Et Dion. Cassius lib. 48. ex capite Saluidieni postea senatoris & consulis flammam cum gregem pasceret vir ignobilis & obscurus. Quæ omnia prodigij instar sunt causam ignorantibus, quę tamen naturalis est: id enim procedit ex continua fumida exhalatione, quæ in castris vel nauibus à militibus & hominibus eleuantur, quæ incenditur impressione facta in aere, vt explicat latius P. Castrabolus in 2. meteoron. & P. de Medimna lib. 2. de arte nauigandi. cap. 8. hinc causa quoque, cur appareant ignes ambulones, quos vocant fatuos, potissimum circa cadauerosa, patibula, cæmiteria, coquinas, ædes sacras, vbi sepulturæ, & alia loca vliginosa ac viscida, in quibus fæculentus, putris, igneus, crassus, & oleagineus transpirat halitus, qui facilè ignescit. Mizaldus lib. 1. cometog c. 4. Apparent autem noctu potissimum, quod exhalatio sit calida & sicca, aer autem sit frigidus & crassus, quæ duo tantisper occurrunt & ventilantur, donec ab agitatione flāma excitetur

De ignibus in aere apparentibus, & de Tonitruo. CAP. XII.

SEcunda species exhalationis, calida & sicca supra aliam est, & ad secundam vsque aeris regionem ascendit, non autem prætergreditur, in qua collectis viribus congeminata agitatione accenditur, & meteoron gignit, quod à recentioribus dicitur subdescendens: deijcitur namque à frigidiore & humidiore aere, & cogitur descendere: hinc creantur vagæ stellæ, stipulæ ardentes, si materia habeat longitudinem & latitudinem: flammæ quoque si maiorem longitudinem habeant quæ despuunt terris scintillas, capras salientes, dracones volantes, circumstantibus duobus nubibus, & cætera id genus, de quibus Aristot. lib. 1. meteor. cap 4. & Basilius Magnus in Psalm. 28. Hinc etiam tonitrua, nempe ex calida & sicca exhalatione, quæ sursum rapitur calore

Digitized by Google

solis vsque ad medium regionem aeris, ibique impingit & incurrit in nubem humidam, vel vna elevata est cum vapore humido vt ait Aristot. 2. meteor. ca. 9. à quo compressa & circundata erumpit tandem: erumpit autem nonnunquam, interea dum accenditur in nube, quod accidit, quando vtraque est rara, nempe nubes, & exhalatio: nonnunquam postquam incensa fuerit, & tunc impellit quidem nubem faciès sonitum, sed extinguitur antequam egressa est: aliquando ante inflammationem erumpit, & fit dum acuta est & penetrat nubem priusquam ita coacta & agitata fuerit à nube vt accendi potuerit, & egressa nubem accenditur, & magnos ventos concitat: interdum ex nube egreditur inflammatus ignis & in aliam nubem aquosam deuectus, ibi extinguitur, & murmur fit, quale si ferrum ignitum in aquam inijcias. Sicque tonitru est ignis extinctio. Plura Aristot. libro 2. meteor. capitulo 9 Plinius autem libro 2 capit. 43 ait, si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi, si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra: his findi nubem, illis perrumpi, & esse tonitrua impactorum ignium plagas, ideoque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu syderum, depressum, qui à terra meauerit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum, dum nixetur edito fragore, cum erumpat, vt in membrana spiritu intenta. Posse & attritu, dum in praeceps feratur, illum quisquis est spiritum accendi. Posse & conflictu nubium elidi, vt duorum lapidum, scintillantibus fulgetris, Aristot lib. de mundo, & Senec. in 2. natural. quæst. Tonitrum dicunt spiritum nubibus incidentem, qui cum per obstantia luctatur, ignem fuga accendit. Idem & Galen lib. 4. commentar lib. Hippocrat. de morb. vulgar. Anaximander à flatu fieri dixit. & ex ruptione crassæ nubis: sonitum ex distractione: confulgentiam propter nigricantiam nubis. Idem Metrodorus. Stoici nubium collisionem tonitru dicunt. Fulgur accessionem ex earum attritu: fulmen vegetiorem effulgentiam, vt turbinem languidorum, Plutarcho teste lib 3. de plac. philos. c 3.

De Fulgure & fulmine. CAP. XXII.

FVlgur ita becillior quidam ignis: nubes enim mediocriter collisæ, fulgurationem faciunt: si maiore impetu, fulmina: Senec. libr. 1. natural. quæstio. Atque lib. 2. tradit, fulgurationem esse fulmen non vsque ad tonitrum perlatum; idipsum

idipsum & sentit Aristot. lib. de mundo. In magno fulmine, generatur lapis ex exhalatione valde terrestri & densa, quæ cũ inuehitur in nubẽ humidã, eiusmodi massam & mixturam facit, non secus quàm cùm farinæ aqua miscetur, q'æ deinde massa postea celeriter decoquitur induraturq́ue in lapidem, vt argilla in laterem de quibus deq; fulmine Encephiæ & Typhone Arist. 3. Meteor. c. 1. & sequent. Pontanus in Meteoris, Seneca in quæstion. natural. Albertus magnus & alij, Plinius lib. 2. c. 49. & 50. Videtur autem potius fulgur, quam audiatur tonitru, quanquam prius fiat tonitrũ quàm fulgur: quia, vt inquit Albert. Magn. in obiectis visus potior auditu: tradit & Plin. lib. 2. c. 54. ictumq́ue & sonitum congruere, ita modulante natura: sed sonitum profecti esse fulminis, non illati: etiamnum spititum ocyorem fulmine, ideo quanti prius omne & afflari, quam percuti: nonquenquam tangi qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Suidas in verbo κεραυνὸς, Fulmen, inquit, est ardor vehemẽs magno impetu cadens in terram, nubibus inter se attritis aut ruptis: vel vortex igniti aeris, violenter delatus. Cæterum fulmen non occidit, sed adurit. At fulmina quædã sunt καταβάλλοντα dicta à descendendo: quædam ψαλλόμενα arẽdtia, quę tactu perdunt: quædã ἀργῆτες candida raptim erumpentia. Fulminum quoque differentias alias tradit Plinius libro 2. cap. 51.

De Præsagiis & effectibus Tonitrui & Fulgurationis.

CAP. XXIII.

TEmpestatum origo, nihil aliud est quàm spirituum apparentia: & præcedens fulgur aut coruscatio, præsentia eorum est, à qua quidem cognosci potest vtrum illæ tempestatescum vel sine periculo transituræ sint. Idq́ue adhũc modum intelligendum, videlicet vt peregrinus aliquis in domum alterius non intrat, nisi loquatur: sic spiritus illi nobis non apparent, nisi prius loquantur, quippe tonitru loquela est eorum, quę mox sequuntur: ideo post vnumquodque fulgetrum nec boni quicquam præsagit, eò quòd celerius transit & fugit: idem & in fulgure. Theophrast. Paracels. lib. de Occulta Philosoph. c. 10. proinde Ceada Meruorum in Britannia seu Anglia Episcopus, cum tonitrua, coruscatio-

Digitized by Google

nes aerem & terram terrerent, ſolicitus erat valde de ira Dei orationibus placanda, teſte Beda in 4. lib. hiſtor. Anglor. c. 1. Qui cum interrogaretur, cur id perſuaſum haberet, reſpondebat, non legiſtis, quia intonuit de cœlo Dominus, & altiſſimus dedit vocem ſuam: miſit ſagittas ſuas & diſſipauit eos: fulgura multiplicauit & conturbauit eos? Pſal. 17. Minatur tunc dominus, ſed pœnitentię tempus dat, cum non percutit. Extendit Moſes virgam in cœlum, & dedit Dominus tonitrua, grandinem ac diſcurrentia fulmina ſuper terra Ægypto, excepto loco Geſſen, vbi erant filij Iſrael: quo impulſus pertinax Pharao confeſſus eſt ſe peccaſſe, dominum iuſtum, ſe autem & populum ſuum impios, Exod. 9. Pſal 104. Explicat autem Dauid Pſal. 77. immiſſiones has procellarū Deum feciſſe per angelos malos, veluti iuſtitiæ ſuæ adminiſtros implacabiles. Nam & ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum faciunt verbum eius Pſal. 148. & Deuteron. c. 32. ſi acuero vt fulgur gladium meum & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem inimicis meis, &c. & Exod. c. 19. lex data eſt in monte, cum tonitruo & fulgure diſcurrente. Et Apocal. c. 4 fulgura procedebant de throno Dei. Sic etiam & pro nutu, fulgura, & procellas, & tonitrua diſſipat, & in pluuiam voluntariam & fertilem conuertit, Pſal. 106. & 134. Ierem. 10. & 51. Ezech. 13. Marc. 4. & Luc. 8. Refert Iulius Capitolinus in Galieno, tonitruum auditum ſub Galieno Cæſare, terra mugiente, non Ioue, id eſt, aere tonante, quo motu multæ fabricæ deuoratæ ſunt cum habitatoribus, multi terrore mortui, quod quidem malum triſtius Aſiæ ciuitatibus fuit. Mota Roma & Libya, & hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, mareq; multas vrbes occupauit. Apud Xenophontem, lib. 4 de dict. Socrat. Socrates inter inuiſibiles Dei miniſtros, connumerat fulmina & ventos, vt non mirum ſit quod Ammian. Marcellin. tradit lib. 17. quod in Thageris Thuſci libris legitur, Veiouis fulmine mox tangēdos adeo hebetari, vt nec tonitruum, nec maiores poſſint audire fragores. Scribit quoque Plin. lib. 2. c. 52. Thuſcorum literis cautum, Deos mittere fulmina, & c. 53. extare annalium memoriam, ſacris & precationibus quibuſdam vel cogi fulmina, vel impetrari: hocq; factitatum à Volſcis, à Numa ſæpius, quodq; imitatum parum rite Tullum Hoſtilium fulmine ictum periſſe, vt ideo coniectare liceat credidiſſe eos à numine, qui placari & precibus poſſet, immitti.

Digitized by Google

De Cometis. CAP. XXIV.

TErtia hálituum fumoſorum ſpecies ſicca exacte eſt, & leuis admodum, nonnihilque oleaginoſa hæc à ſolis & ſtellarum radijs, ſicut longis manibus ac quodam ductorio fune tam celeriter rapitur, ac penetrat aeris frigidam regionē via tritiſſima, donec peruenerit ad ſupremam, vbi facilè incenditur, longè lateq; pro modo, qualitate, & quantitate congeſtorum, micatéque & luceſcit. Nam & flamma Aſtot. lib. 1 Meteor. nihil aliud eſt, quam ſicci ſpiritus ardor: hinc phaſmata & cometæ, chaſmata cœli, fáces, lampádes, trabes, bolides, coronæ, clypei ardentes, diſcurſus ſtellarum, & alia oſtenta cœli, de quibus Plin. lib. 2. c. 26. 27. 28. 29. 34. 35. 36. Vitus Amerbachius cap. 35. in Meteor. Ioüian. Pontan. Mizal 1 cometogra. c. 6 Seneca copioſè lib. 7. Natur. quæſt. Plut lib. 3. de placitis Philoſoph. c. 2. Æqualiter accenſa impreſſio, cometa propriè: ſi extenſa in longum, pogonia. Et quia illa materia cometarum non aſcendit ſponte vel vi propria, ſed attracta ab aliqua ſtella, idcirco neceſſe eſt vt alicui ſtellæ ſubijciatur: proinde & cometæ mutant calorem, earumque ſtellarum à quibus pertrahuntur, ſubeunt, variáq; nomina; prout notat & explicat Ariſtot. lib. 1, Meteor. c. 6. Quamobrem & ſortiuntur quoque vires & prærogatiuas earum ſtellarum, ſub quibus ardent, vt aperit Manil. lib. 1. Aſtronom. Ioüian. Pontan. in Meteoris. Et in ſumma ſignificant æſtus, vredinis, quia multitudo aſpirationem calidarum ſurſum ſeriatim aſcendit: vbi conſumitur aerque repletur humiditas depellitur, fontes exhaurit, terra multis exhalationibus ſurſum miſſis exſurgitur, vnde infœcunda: nec imbribus temperatis irrigua, quare & infœcunda euadit: hinc penuria, peſtis nuntia. morbi acuti venenati. Humores enim cum ſanguine aduruntur ex circumiacente aere tenuiō. qui per venas & poros in corpora labitur, temperaturam exſiccat, bilem incendit, nec eo anno ſolum, ſed & per annum ſequentem, hinc bella quoque, quia bilis incandeſcit, & principum, qui delicatioris temperamenti ſunt interitus, ſi elongetur cometa à Sole 11. ſignis: tunc enim dicunt prænunciari regis cuiuſdam vel magni interitum in regno eo, in cuius cardine affulſerit, Ptolom. aphoriſ. 100. Ludouicus de regiis in aſtrologicis aphoriſ. 137. & 98. Et eo magis ſi moueatur cometa ab vno ſigno in aliud, vel ſi plures appareant eo anno, & eo amplius ſi aliquem regiæ natiuitatis locum

teneant,

Digitized by Google

teneant, vt late de his omnibus Mizal. 2. cometogra. c. 2, 3, 4. In quibus & obseruare vna iubet horam, qua apparere crinita incipit locum, signum, stellam, atque eleuandam cum his cœli constitutionem & domos, &c. quæ pulchra cognitu sunt apud eundem Mizaldum, libr. 2. cap. 7. Mutationes quoque præsagitas Reipub. per cometas notat Plinius libro secundo c. 25. ante dissidium triumuiratus Octauij, M Antonij & Lepidi cometam visum, & crinitam stellam, & faces multas in cœlo, notat Dion. Cassius libr. 45. histor. & Cic. 2. de Natura Deorum. Sibylla quoque lib. 8. oraculorum postquam descripsit futura sub finem seculi mala hominibus præuentura, addit signa illorum, nempe stellas cafuras in mare: & postea,

πολλὰ μὲν ἐξῆς ἄστρα καὶ ἀμήνυτα κομήτην
αὐτόφοτα, καλέουσι τὸν ἀστέρα, πῆμα (alias σῆμα) πόνοιο

πολλὸν ἐφορμήσει πόλεμον, καὶ ἀμείλιχον. id est:

Sydera multa deinceps & radiantem videbunt cometam, quem vocant homines signum laboris, magnique ventura belli, & vastationis, & Lucan in 1.

Ignota obscura viderunt sydera nostri,
Ardentemq; polum flammis, vulgoq; volantes
Obliquas per mane faces, crinemq; timendi
Sydera, & terris mutantem regna cometen.

Extat opusculum in quo digeruntur apparitiones cometarum & effectus post cometographiam Mizaldi, excerptum à Paulo Ebero Kitingensi. Obseruant autem caudam pro indicio regionis, in quam dirigitur, vbi effectus expectetur. Est & inundationis quoque cometes signum, & ingentium pluuiarum: dum halituosus illi multus spiritus diu tractus in cometæ corpus, condensatur in pluuiam, secundum signa cum quibus habet affinitatem, extincto cometa, sed de his hactenus.

De Ventis. CAP. XXV.

QVanquam aer proprio motu moueatur, vt mare ab oriente in occidentalem partem, & reflectatur, vt æstus ipse maris, alioquin enim computresceret: & quamuis nunquam sit sine leui aura, tamen aliunde commoueri validius potest. Itaque cognoscenda alia est species terrestris exhalationis, sicca & calida, non tamen oleaginosa, nec incensis

peruia, vnde fiant venti. Nam ea subtilitate sua, ascendit vsq; ad vltimam nobis proximiorem aeris regionem donec veniat ad mediam, vbi infrigidatur exterius, & densatur & demittitur, ideoq; & flat, vt ait Algazel & Aristot de mundo. & 2. Meteor. c. 4. & fin. Placuit tamen Stoicis teste Cicer. 2 de diuinat. & pro Cluen. & Plutarc. lib. 5 de placitis Philosoph. c. 7. ventos esse anhelitus terræ, qui frigidi sunt, cum fluere cœperint. Aliqui tamen, vt refert Aristot. 1 Meteor. c. 13. putarunt aerem motu percitum ac fluentem, esse ventum: eundemq; concretum & coactum, nubem & aquam haberi, vt eiusdem naturæ participes sint aqua & flatus. Sicq; ipse ventus agitatio aeris & motus: quod etiam sentit D. August. lib. de quantitate animæ. Atque id probant à motu facto per flabellum, quo sentitur ventus, seu flatus verum & aerem quoque ab ijs spirationibus agitari non est dubium, dum trahuntur vel commouentur vi cœlesti. Sicq; Vitruuius libr. 1. c. 6. scribit: Ventus, inquit, est aeris fluens vnda, cum incerta motus redundantia. Nascitur enim cum feruor offendit humorem, & impetus feruoris exprimit vim spiritus flantis. Id autem verum esse ex æolopylis licet perspicere; fiunt enim æolopylæ æreæ, cauæ: hæ habens punctum (seu os) angustissimum, quo aquæ infunduntur, collocanturq; ad ignem, & antequam calescant, non habent vllum spiritum, simul autem ac feruere cœperint, efficiunt ad ignem vehementem flatum. Et in aerem sursum halitus eleuatus frigore repellitur, & sic mutuo concursu in aere fiunt flatus. Porro quantumuis calida sit prima exhalatio, tamen ab ambiente aere qui frigidus est, refrigeratur plus aut minus: plus, quo plus halitus à terra extollitur: minus, si repat, adhibita temporis anni ratione: vt hyeme frigidiores, eo quod talis aer Aristot. problem. sect. 26. quæst. 50. & plura ad hanc rem in sequentibus qq. 51. 52. 53. & alijs. Sunt & planetæ mouentes exhalationes, qui quodammodo illis ventis impartiuntur vim. Sic Iupiter mouet septentrionales flatus: Sol, orientales: Mars, meridionales: Luna, occidentales. Sc de signis referunt, vt Aries, Leo, Sagittarius, quæ orientalia sunt, moueant orientales: Taurus, Virgo, Capricornus meridionalia, meridionales: Gemini, Libra, Aquarius, occidentalia, occidentales: Cancer, Scorpius, & Pisces, septentrionalia, septentrion. Atque & Ptolom. lib. 1. quadripart. oper. c. 4. tradit ventorum, qui res oriri faciunt, planetã, Iouẽ, & ventorũ generatorẽ Mercurius non autem sequimur Lucret. qui 1. de rer. natur. sic scribit

Sunt

Sunt igitur venti nimirum corpora cæca
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila Cœli
Vertunt, ac subito vexantia turbine raptant.

Plin. vtranque priorum sententiam probat, lib. 2. cap. 45. Simili modo, inquit, ventos vel potius flatus posset ex arido, siccoque halitu terræ gigni, non negauerim posse & fieri aquis aera spirantibus, qui neque in nebulam densetur, neq; crassescat in nubes: posse & solis impulsu agi: quoniam ventus non aliter intelligatur, quam fluctus aeris: pluribusque etiam modis. Namque & è fluminibus ac niuibus, & è mari videmus & quidem tranquillo, & alios quos vocant altanos è terra consurgere, qui quidem cum è mari redeunt Tropæi vocantur: si pergunt apogæi: & cap. 41. eiusdem 2. sine fine generant ventos iam quidam etiam specus, qualis in Dalmatia ora, cui loco nomen Senta: in rupe Cyrenaica: & c. 38. aerem, ventorum regnum esse tradit, vsque tamen 40. stadia altitudinis à terra, nam altius conscendere idem scribit c. 2. 3. lib. eiusdem 2. Notat etiam Senec. lib 5. natur. quæst. terrarum & aquarum euaporationes esse causam ventorum.

De Ventorum sectione. CAP. XXVI.

VEntus omnis circulariter & in orbem circum terram vertitur, non autem recta à terra sursum, vel à superiore parte deorsum, vt ait Albert. Magn. lib. vento. c. 12. impellitur autem eam in partem à qua trahitur: vel si retro frigus habeat reluctans & reijciens nunc maiori, nunc minori impetu, pro modulo materiæ, quæ è terra interdum multa, aliquando exigua & diuerso tenore spirat vel calidior est. Interdum tamen concurrentibus ex diuersa & opposita parte ventis, ventus in turbinem agitur, dum in oppositione luctatur, & à fortiore regredi cogitur, quod valde periculosum nautis: circa quoque montes ventus reflectitur, & repercutitur, & dum concurrit cum alio, & maris vndæ vario marte conflictantur, vndæq; concutiuntur, extolluntur, & dum dimittunt sese, naufragium parant. Facilis autem ventorum concursus præuisio, si contra viam venti prope terram flantis viderimus in altiori aere nubes deferri, vel deijci: tunc enim eum qui sursum dominatur, breui cum humiliori in terra concursurum ei, qui imperaturum designatur. Siquidem ex 32. regionibus orbis, possunt concurrere venti: totidem enim ponuntur à nautis, quia in totidem partes orbis terræ diuiditur. Scio tamen Homerum tantum posuisse qua-

tuor, alios octo, alios plures, verum annotatum est ab ijs, quibus maximè vsui sunt, 32. nempe à nautis, quorum adferam typum, quæ pyxidi & chartæ nauigationis inserunt, sumptum ex prima parte Geographiæ P. Appiani, cap. 15. & ex 3. libro artis nauigatoriæ P. de Medimna, capit. 5. Et hæc est figura ventorum eorum, qui hodie certa obseruatione cogniti sunt. Si quis autem antiquorum velit videre ventis diuisiones & sententias, legat Plinium lib. 2. cap. 47. 48 49. Vitruuium lib. 1. Architecturæ, cap. 6. Gellium libro 2. cap 22. Senecam lib. 5. qu. nat. Aristotelem lib. 2. cap. 4. & 6. Vegetium de Re militari 4. cap. 38. Hieron. Cardanum lib. 2. Contradict. medic. tract. 1. contradict. 16. Stophler. de Fabrica Astrol. propos. 10. & de vsu astrolabij, propos. 44. Mizaldi in libro Speculi aeris.

Hic debet inseri Ventorum typus.

Orientalium Ventorum quadam obseruationes. CAP. XXVII.

SVbsolanus siccus, citra æquinoctium autumni flans, & ab ea parte vnde in æquinoctio Sol oritur sine damno, ni solaribus radijs defæcatus. Vulturnus, vt vultur impetu delatus, seu Eurus congerit nubes, & in austrum sæpe conuertitur, principio siccus finiens in humido. Hellespontus, aut cæcias, ad se nubes trahit, humidus: sani omnes, dicuntur calidi & sicci. Veniunt quidem in postremo noctis & principio diei, ab aere qui iam temperatus est propter Solem. At in fine diei & noctis & principio, erunt & humidiores, & crassiores.

Occidentalium obseruationes. CAP. XXVIII.

ZEphirus niues liquefacit circa æquinoctium veris flans, quo tempore redeunt ad nos hirundines: vnde & Fauonius. Lypsi seu Africus, tempestatum author: sed magis Carus seu argestis, qui siccus initio, humidus dum desinit: omnes saniores, dum occidit Sol, ab eius radijs purgati. Frigidi & humidi, verum in fine noctis & principio diei venient ab aere à Sole nondum calefacto, quamobrem & crassiores & spissiores erunt. At in fine diei & principio noctis minus spissi, & crassi minus.

Meri-

Hic typus ventor

Longitudo minor, seu occider

Latitudo maior, vel borealior.

Latitudo minor, vel australior.

Digitized by Google

Meridionalium obseruatio. CAP. XXIX.

AVster, pestilens & impetus validi, vt & reliqui meridionales, eò quòd per mare à meridionali calore transferantur, à quo fugunt transeundo vapores quàm plures: & proinde, vt plerunq; pluuias effundunt vberiores: inde tempestates & procellæ. si diutius perseueret auster: hic robustior oriente & occidente Sole, meridie quietior, saltem in æstate, calidi & humidi omnes, debilitant corpora, opplent cerebrum, visum obtenebrant, mouent longiori tractu humores, catarrhos: humores quippe agitant, & ad exteriora propellunt, subducunt aluum, vel molliunt, deijciunt appetitum, dum poros cutis aperiunt, & naturalem calorem diffiant febres, putridas generant.

Septentrionalium obseruationes. CAP. XXX.

VEnti hi frigidi & sicci, vt plerunq; præmuntij niuium, grandinis, aut gelu. Horum Boreas seu arctos præcipuus, congelat, grandinosus & salubris. Aquilo ningit & Circius. Hi contrahendo autem retinent calorem naturalem in animalibus, augentque superfluorum consumptionem & robur. Boreas noctu ortus, non viuit vltra tertiam diem, noctu debilior, interdiu fortior. si sequitur meridionalem ventum, fit præparatio tempestatibus: si diutius sæuiant septentrionales, venti gignunt tusses, dysurias, tremores, dolores laterum & pectoris, &c. constringunt. Cætera vide apud Plinium lib. 2. cap. 47. In summa, vrinam prouocant, corroborant, indurant, prohibent, poros claudunt, concoctionem augent, ventres stringunt, aerem pestilentem sanant. Et præter hæc ab his sæpius causantur neruorum dolores, horripilationes, tusses, coestarum ægritudines, pleuris, peripneumonia. Quod si præcesserit auster, fient sanguinis profluuia, pectoris ægritudines, tussis, pleuritis, peripneumonia quoque.

Ventis communia. CAP. XXXI.

COmmunes ventis, vt possint generari exhalatione calida, & non solum à terra, sed à fluminibus, mari, niue: fumi namque & inde. Quidam à materia affini pluuiæ, & illi in pluuiam conuertuntur. Orti quidam ex materia illi contraria, vnde aerem serenant. Omnes ferè circa terram non alta regione aeris vagantur. In magno æstu, dissipan-

Sole vapores, nec magno frigore conclusis spirationibus sub terram: vix venti. Exigua pluuia impetum magnum venti consumit: & contra, exiguus ventus magnam pluuiam pellit: contraria namque substantia fiunt, & tunc contrarium incipit dominari: atque aqua lenis obturat canales terræ spirantes, etsi aliquando modica pluuia suggerat terræ ficcæ fumorum ingentem materiam. Ascendente Sole supra horizontem, inflantur magis venti: at oriente, dissipantur radijs: quod si non dissipentur, tunc durabiliores erunt, veluti materia existente contumaciore. Mutantur venti pro diuersitate materiæ succedentis, & ratione originis, venti flantes post quartum diem coniunctionis Lunæ & Solis, solent persecurare per totam lunationem. Consopiuntur venti, vt plerunque, aut media nocte ob frigus eius, aut meridie, quia dissipantur calore. Venti ab ea parte maximè expectandi, qua nubes repelluntur, discussæ adaperuere cœlum. Hæc ferè Plin. lib. 2. c. 47. vbi & illud mirabile addit Omnium, inquit, si libeat obseruare minimos ambitus, redire per easdem vices quadriennio exacto. Eudoxus putat, non ventorum modo, verum & reliquarum tempestatum magna ex parte, & est principium lustri eius semper intercalari anno, canicula ortu.

De repentinis flatibus. CAP. XXXII.

EXhalante terra coorti venti, rursumque deiecti, obducta nubium cute, interdum vagi, ruentes torrentium modo fluunt, tonitrua & fulmina edunt, quod late ficcam ruperint nubem: maiori pondere & incursu procellam gignunt, quæ cenephias Græcis: si sine fulmine, vorticem reddunt, vocantque typhonem, id est, vibratem ecnephias. Quod si simul rupit exarsitque, fulmen est: si latius quà vt ignis, velut flamma dilatetur, prester fit, & caligo nauigantibus belluæ similis nube dira. Et columna, cum spissatur humor, & se sustinet, ac in modum fistulæ aquam trahit, de quibus Plinius libro 2. cap. 48. & 49. Aristoteles libro 3. Meteor. cap. 1.

De Terræmotu. CAP. XXXIII.

TRes de terræ motu sententias, variasque refert Aristoteles 2. Meteor. cap. 7. aliorum & aliæ, quas recensuit Seneca libro 6. Natural quæst. Est & illa aliquorum, sed parum recepta, terram verti circa ignem, de qua Plutarchus libro 3. de Placit.

Digitized by Google

Placit. Philosop. c 15. Et Cleomedes in 1. Circul. inspect. Nos in summa, dicimus terræ motum fieri à ventis, seu vaporibus siccis intra terram inclusis, & calore Solis calefactis atq; impulsis, quibus quatitur & mouetur, dum exitum quærunt. Quod confirmat per decem signa Aristoteles lib. 2. Meteororum, cap 8. accidit autem potius vere & autumno, quã hyeme & æstate, vnde, inquit Plinius lib. 2. cap. 80. Galliæ & Ægyptus minimè quatiuntur, quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis Fiunt & in Solis Lunæque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur, præcipuè cum sequitur imbrem æstus, imbrésve æstum. Et noctu potius quam interdiu, & si interdiu, maximè meridie, quo magis tranquillus aer & Sol intus pellit vapores. Sic ventus in solo vel fundo maris, vel in ipso mari inclusus, mare concutit, & fluctus extollit. Hic motus alius ab illo, quo terræ quædam sunt innatantes aquis, vel insulæ tremunt in ingressu, vel fluctuant, vel remis aut ventis impelluntur: sicut in Gabiensi agro prope Romam, in agro Cecubo & Rheatino in lacu Vadimonis, in Calamina Lydiæ, in Nymphæo, in Tarquiniensi lacu, & alibi, teste Plinio lib. 2. c. 94. & 95. Nam motus terræ succurrit intrinsecus, & mugit, quærens spiraculum, donec sibi illum ruperit, ante sopitis omnibus ventis in interioribus terræ cõtentis, intra venas & cauernas: nec aliud in terra tremor, quã in nube tonitruum, vt ait Plinius lib. 2. cap. 79. & 80. Atque Aristoteles lib. 2 de Plantis, terræ motum in locis arenosis non fieri tradit, eò quòd aer ibi sensum libere egreditur: sed in densis ac duris, qualia sunt aquarum loca & montium, quod aqua sit solida, & lapides quoque: aeris autem calidi natura sit propria, ascendere, cuius partes cum coaluerint, inualuerintque, impellunt locum, vnde mox vapor violenter erumpit Spongiosæ & fungosæ, & specubus intra plenę, & vt sæpe, æstu magno procisse & hiantes terræ, concipientes multum spiritũ & ventum, postea subita pluuia, cooperte & coniunctæ & induratæ spiritu intra recepto agitantur, & proprio quod perpetuo edunt: vt fertur ab Aristotele lib. 2. Meteor cap. 8. accidere in Hellesponto, Achaia, Sicilia, Euboea. Hinc hiatus terræ, prostratio vrbium & oppidorum, depressio & deuoratio montium, sed non vno modo: nam Aristoteles species terræ motuum nominat septem, libro de Mundo: Seneca in 6. Natur. quæst. tres & Plinius lib. 2. c. 82. Primæ speciei sunt terræ motus, dicti ἐπικλίνται, quando terræ concutiuntur mucronatis angulis, Seneca dixit naui-

Digitized by Google

gij more tunc terras natare. Secundæ βράσεως, cum sursum deorsúmve ad rectos angulos terra agitatur, vt feruens aqua, succussionem dixit Seneca. Tertiæ, χασματίας, cum recedit terra per contractionem. Quartæ, ῥήκτεως, quando ruptione contrahitur. Quintæ, ὤσεως, cùm tantùm propellitur terra. Sextæ, παλματίας, cùm repercutitur & propellitur, vibrationem dixit Seneca. Septimæ, μυκηπίας, quando vnà mugitus editur.

Motus terræ futuri prænuntia & effectus.

CAP. XXXIV.

SIgna terræ motus futuri sunt, aut astronomica, aut naturalia, ex astrologia mali aspectus errantium syderum Iouis & Martis, in aliquo signorum terrestrium Tauro, Virgine, Capricorno. Physica autem signa, subito intumescens fluctu, sine flatu, caligo Solis, magnum frigus, tranquillitas aeris, tenuis & in longum porrecta nubes, turbata aqua in puteis & fontibus cum odoris tædio, crepantia ædificia, & eorum quæ penuntur in nauibus crepitus, sedentes aues pauidæ, Plin. lib. 2. cap. 80. Post austros ventos, noxij præcipuè terræ motus, Plin. lib. 2. cap. 47. Seneca lib. 6. Natural. quæst. tradit, post magnos terrarum motus pestilentiam fieri: multa enim mortifera in alto latent: & aer ipse qui vel terrarum culpa & pigritia, & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est, vel corruptus æternorum ignium vitio. Cùm est longo situ emissus, parum habet liquidum, quod macularat polluit, insuetumque ducentibus spiritum adfert noua genera morborum. Et aer corruptus dum expergit, late vitia sua spargit, &c. Nec simplex malum terræ motus est, nec in ipso tantum motu periculum est, sed par aut maius futurorum ostentum: nunquam enim Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium esset, Plinius libro 2. cap. 84. Gellius quoque refert libro 2. Noctium, capite 28. ita motu antiquos terræ motu perculsos, vt ferias eius rei gratia edicto imperarent, sed Dei nomen qui seruari ferias oporteret dicere quieuisse: non enim illis constare poterat, quis esset ille qui ita terras concuteret. Nec physicis rationibus adscribebant, tantam terræ motus vim, interim tamen piaculo erat ferias illas polluisse litationibus destinatas. Semper enim aliquod imminens maximum malum ex terræ motu

Digitized by Google

experti sunt, vtpote Deo aliquid parante in excidium hominum peccatorum, & tamè prænonête. Lætatur enim Deus in operibus suis, qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes & fumigant, Psal. 103. & rursum Psal. 75. Tu terribilis es ô Deus, & quis resistet tibi? extunc ira tua, de cœlo audium fecisti iudicium tuum, terra tremuit & quieuit, cùm exurgeret in iudicium Deus. Vt non mirum sit, si ob scelus Iudæorum, quod postea seuerè vindicatum est, terræ motus magnus factus fuerit, dum Dominus noster IESVS Christus in cruce pro salute humani generis expiraret, anno 18. Tyberij Cæsaris priuigni Augusti Matth. 27. quem terræ motum vniuersalem per orbem fuisse reor, de quo & videtur loquutus Plinius lib. 2. cap 84. his verbis: Maximus terræ memoria mortalium extitit motus, Tyberij Cæsaris principatu, duodecim vrbibus Asiæ vna nocte prostratis. Nicephorus autem adijcit & nominat quatuordecim, lib. 1. de Eccles. historia c. 17. hinc; non omnino alienum erit à vero dicere, aram tunc ab Athenienſibus Deo ignoto dicatam, de qua Actuum 17. Secundum morem Ethnicorum, qui Deum tacebant in ferijs ob terræ motum indictis, vt ex Gellio annotauimus. Fuit & alius magnus sub Theodosio iuniore Cæsare, per totum orbem, qui per sex menses durauit: quo tempore experti sunt Christiani vim diuini numinis in quatiendo & temperando orbe. Siquidem Constantinopoli supplicationibus & letanijs vacatum à populo: accidit autem vt puer in aerem raperetur extra visum, qui ibi audiuit Angelos cantantes, Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis miserere nobis: iterumq; in terram relapsus verborum memor, eadem docuit, à quo & hoc ipsum Proclus Episcopus Constantinopolitanus, intellexit faciendum, quare iniunxit populo cantari, & statim terræ motus conquieuit, & puer eorum verborum ministerium exequutus, vita defunctus est, vt idem Nicephorus Cal. refert lib. 14. Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 46. & lib. 14. cap 51. Scribit quoque & lib. 13. cap. 3. Antiochiæ sub Iustino Cæsare fuisse terræ motum magnum, qui vbique bonam ciuitatis partem diruit. Et post triginta menses alium grauiorem sub Euphemio Episcopo, quo tempore per oraculum diuinum religioso cuidam viro reuelatum fuit, vt nomen Dei præ foribus scriberetur, sic, Christus nobiscum. State. Quo facto, statim terræ motus repulsus est, dictaq; ab eo tempore Antiochia Theopolis, hoc est, Dei ciuitas. Subijciam imperij diuini aliud exemplum,

ex eo-

Digitized by Google

ex eodem Nicephoro lib 17. cap.15. Cum terræ motus alius magnus sub Iustiniano Cæsare esset, quo Berytus, Biblus, Tripolis, & aliæ vrbes cladem ingentem receperunt. Simeones quidam sanctus solitariam vitam agens: vir prægnoscens proximum, in ciuitatem venit, & loro statuas aliquas tetigit, dicens, State vos, breui namque saltare debetis, obseruatumque eas, quas non tetigisset, corruisse terræ motu, alias stetisse.

De aliis impressionibus aeris ad Solem Lunamque relatis, corona, iride, parhelio.

CAP. XXXV.

APparent interdum in aere coronæ, aera, gemini interdum & terni Soles, virgæ: quorum omnium in genere causa esse potest, reflexio radiorum Solis, ac interdum Lunæ, itemq; aliorum syderum insigniorum, ratius tamen: idque ratione caliginosi aeris immixti vapori, vel exhalationi, vnde corpora illa efficiantur, non secus ac specula colorem tantum sideris circa quod sunt referentia. Si dissipentur radii, nec multum densa sit nubes, sed debilis, generatur in ea corona, quæ dicitur halon. Fitque halon seu circulus circa Solem, Lunam, aut aliquam stellam, ex vapore humido nondum conuerso in nubem, sed illuminato per radios alicuius astri, potissimum in autumno & vere, raro aut nunquam in hyeme aut æstate. Et frequentius circa Lunam, & noctu scilicet vespere vt plerumque & sub auroram, quam media nocte, & potius quam circa Solem, & astra alia, quæ dissipant vapores. Generatur & iris in nube aquosa diuersæ rationis, & regione opposita soli vel Lunæ, in quam refranguntur radij eorum, scilicet a Solis & Lunæ, tunc que apparent diuersi coloris, cuius distinctio habetur ex optica. Quanto enim longius procedit radius luminosus, tanto debilior fit, minusque habet luminosæ claritatis, proinde magis ad nigredinem & obscuritatem vergit. Itaque radius primus fortior, punices coloris: debilior factus in viridem vertitur colorem, qui magis tendit in obscuritatem quam puniceus: ac rursum factus debilior, conuertitur in purpureum, qui amplius quam viridis ad obscuritatem accedit. Quod de iride Solis intelligi par est: nam iris Lunæ non est multicolor, sed alba tota, quoniam lumen visum tempore tenebrarum apparet candidum & intensæ albedinis, accedit que frigiditas noctis,

quæ

quæ densat nubem, & debilitas radiorum Lunæ, qui sicuti Solis non penetrant nubem, sed extenduntur in superficiem; apparetq; ideo vt semicirculus lacteus, intermedijs lineis subnigricantibus. vt tradit Albertus Magnus libro 3. tract. 4. cap. 22. Eaq; fit iris dum Luna iuxta plenilunium est, & vocatur iris arcus ille cœlestis in nubibus cœli, fœderis signū, quo viso Deus suæ clementiæ recordari pollicitus. Genes. c. 9. Dicitur & Ihonis arcus, & Thaumantis, id est, admirationis filia: Hesiodo dæmonis, id est, diuinæ intelligentiæ arcus. Quòd nubes sit densa, bene regularis, æqua & vniformis, nec opposita Soli vt est in iride, sed ad latus eius propinqua, quæve proximè verti debeat in pluuiam, Sol aliam figuram sui ibi exprimit per refractionem radiorum, fiuntq; duo, vt videtur, Soles, vel tres, non secus quam repræsentatur figura in speculo, vel ære bene terso & polito, non translucido: dicunturq; istæ figuræ parhelij. Fiunt & virgæ quando nubes oppositæ Soli non æquè densæ sunt vbique, & radij intro feruntur, & ita per perspicuum nubis vt per foramen panni nigri per acrem virgarum more radij illi, quia alij non videntur, extenduntur: item varij coloris conspicui pro modo densitatis nubis, quæ admittit radios, non secus ac radij, qui per vitrum coloratum transeunt, vitri colores referre videntur. Quas omnes impressiones dum accidunt, trahit in portentum ac miraculum Plinius lib. 2. cap. 28. 29 30. 31 32. Naturalibus tamen adscribit rationibus Aristoteles in 3. Meteor. in cap. 2. & 3. de Halone cap. 4. & 5. de Iride in cap. 6. de Virgis & parhelijs, de omnibus tractat & Tutelmanus lib. 6. Rer. natural. cap. 12. & 13. & 14. Chrysost. Iauellus lib. 7. Meteor. Sebast. Foxius, Morzilius. lib. 3. de Natur. philosoph. c. 3. Caspar Contarenus lib. 2. de Elementis, Alb. Magnus lib. 3. tract. 4. cap. 3. 4. & seq. Algazel in sua Physica Latè & doctissimè de Iride Vitellio lib. 10 περὶ ὀπτικῆς, theor. 65. Alexan. Piccolomineus, libr. de Iride, Alexand. Aphrodis. in 3. lib. Meteor. Aristotel. Si halo seu corona condensatur in nigredinem, indicat pluuias futuras: si ex vna parte tantum rumpatur, ventum ex illa. Quod si circulus paulatim in albedinem euanescit, serenitatem. Iris Lunæ significat longam tempestatem, & auram instabilem, quia raro apparet, nisi nam magna materia humoris, qui est ex vento existente inter australem & occidentalem plagam, & cum Luna fuerit valde meridionalis. Iris Solis signat non futurum diluuium: nam nubus rorida, quæ recipit radios solares, non esset

peruia,

petuia, si esset valde humida. Et Genes. cap. 19. Si tempore sereno iris seu arcus Solis appareat, signum mutationis constitutionis aeris in pluuias: at si tempore pluuiæ appareat, serenum pollicetur. Plin. vt monui, lib. 2. cap 30. circulos Solis repentinos inter prodigia annumerat, malorum prænuntia, & pariter Solis multiplicationem. Sicut & Iulius Obsequens lib. de Prodig. quibus quoq; etiam sæpe & fulgura & cometas, & terræ motus annumerat.

De Aqua, & maris salsedinis causa.

CAP. XXXVI.

ARistoteles lib. 4. Physic. cap. 5. scribit aeris materiam aquam esse, aerem formam, & aquam potentia aerem. Aqua frigida & humida dicitur Gal. lib. de Ptisana, tomo 2. proinde refrigerat potio eius, contraria ex diametro igni, vt idem ait lib. 1. de Simpl. med. facult. cap. 15 ita quę aqua constant, magna ex parte frigida sunt, nisi extraneum contineant calorem, veluti lixiuium, lotium, vinum, Aristoteles lib. 4. Meteor. cap. 11. ideoque aquæ meliores & salubriores putantur animalibus, & plantis, quæ frigidiores, vt naturæ suæ cõpotes à Theoph. li. 2. de Caus. plant. c. 83. habet namq; aqua præcipuã qualitatẽ, frigiditatẽ, minus præcipuã humiditatẽ: vt aer, præcipuã humiditatẽ, minus præcipuam caliditatem: & terra præcipuam siccitatem, minus præcipuam frigiditatem: vt ignis præcipue excellit in calore, minus in siccitate. Fuerunt qui rati sunt rerum principium aquam esse, vt Thomistocles, quem refellit Aristot. libr. 4. Metaph. cap. 3. & si principium naturæ sit ex humidis. Quare & pari argumento lapsi illi insulsius, qui animam aquam putarunt, quod semen sit humidum, cum tamen nec semen sit anima, nec illa in eo sit. Aristoteles 1. de Anima, cap. 4. Quidam omnium aquarum elementum mare dicunt, quod Aristoteles aquam dulcem ratus naturâ, lib. 2. de Plantis. Nam quod mare salsum sit, id per accidens est ex radijs & calore Solis. Et salsum quidem est, ex mixtione partis terrestris adustæ, quæ potius aquam inficit, quam cum ea misceri videatur, vt tradit Gaspar Contarenus libro 2. de Element. Ita Plin. libro 2. cap. 103. liquorem aquæ siccari ardore Solis, quem vocari sidus masculinum ait, quamobrem & inferior maris vnda, minus salsa summa, quam Solis ardor exercet assiduè, & consequit, leuissimam partem detrahendo, quod docet Aristoteles

les Probl. sect. 24. q. 3. latè Alb. Magnus lib. 2. Meteor. cap. 15. Hippocr lib. de Capitis vulneribus. Natura etiam aquæ elementaris, insipida omnino est, & terra leuior, aere ponderosior, itaque facilè omnium saporum capax, vt ait Aristoteles de Sensu & sensilibus. Plinius quoque libr. 15. cap. 27. ait nullum in aquis sentiri succum nullúmve saporem, quod si sentiatur, omnino vitium esse. Atque tria præcipuè elementa, ignem, aerem, aquam, per se sine odore, succo & sapore esse. Concipiunt autem aquæ saporem & colorem, dum transeunt per meatus, per quos, vt per canales erumpunt, & præterlabuntur Sic vt notat Palladius de Re rustica in Augusto: Creta tenues, nec optimi saporis aquas, dabit: sabulum, solutus locus, exiles, insuaues, limosas spatio altiore submersas: nigra terra humores, & stillicidia non magna, ex hybernis niuibus. Et idem lib. 1. de Rusti. tract 4. Salubrem locum demonstrat, si non à lacunis, & à paludibus, vel metallis originem sumat, si odoris perspicui; si sapore & odore non vitiata. Si nullus insideat limus, si frigus tepore suo mulceat, & æstatis incendia tepore suo moderetur. Ex istis enim referunt secum vel salubritatem, vel insalubritatem, non ex propria natura. Iuuant & hæc cœli aspectus, in quos declinant nempe, vt teste Constantino Cæsare lib. 2. de Agricult. vt aquæ quæ ad orientem fluant, & quæ ex præruptis vel altis montibus agitatæ decidunt, quæve per arenosa loca præterlabuntur, nitidiores sint, meliores & salubriores. Sunt & alia varia aquarum salubrium argumenta, apud Vitruuium lib. 8. de Architectura, cap. 5. & apud Vitalem Cardinalem libro de Diuersis remedijs ad diuersos morbos, cap. 2. oportet autem maximè loca, per quorum specus & causas pertransit aqua perspicere, ex quibus contrahat noxia vel innoxia, & alias qualitates. Constans enim est opinio apud D. Basilium libro Hexameron, homilia 4. & ex Genesi cap. 1. & Eccles cap 1. ex mari omnia flumina deriuari, & eo recurrere, Explorare etiam docet aquæ salubritatem Arnaldus de Villa noua, in libellulo de Regimine sanitatis castra sequentium, vt panuus lineus mundus demergatur in aquam, & sine expressione aquæ suspendatur siccandus. Nam si siccus & complicatus, maculas referat, proculdubio inuoxicata & pestifera erit aqua: si sine maculis, minimè.

Nunc

Signa quibus dignosci potest, num aqua subsit terræ alicubi.

CAP. XXXVII.

DEteguntur aquæ pluribus modis, quos colligere licet ex Vitruuio lib. 8 Architect. cap. 1. Palladio lib. 9. cap. 8. Plinio lib. 31. cap. 3. Constantino libro 2. de Re rustica cap. 4. & 5. singulari tamen modo explorare quis potest, num latices subsint aquarum, procumbendo in dentes, & in regionem illam terræ aciem oculorum dirigendo, tunc quoque annotando partem qua viderint humores se concrispantes in aera surgere: ibi enim si fodiatur inueniet. In creta tenuis ineſt, sed non alta aquæ copia: in sabulo tenuis: in inferioribus locis inuenta limosa: in terra nigra stillæ & sudores exiles inueniuntur, ex hybernis tempestatibus collectæ, quæ optimi saporis: vt quæ in sabulo, arena, calculo. Secundo, plantæ quædam connatæ subindicant aquam subesse eo loci, vt salix erratica, alnus vitex, arundo, hedera, plantago, iuncus, aliæque herbæ palustres, &c. quæ aquosa amant & palustria loca, quas recenset Ruell. lib. 1. de Nat. stirp. cap. 17. Modus quoque alius aquas indagandi, vt circa occasum solis fodiatur terra, quam explorare desiderat, ibique circiter occasum ponatur scaphiũ inuersum aut plumbeũ aut æreũ, aut peluis intrinsecus inunctus oleo, inuersus, & obruatur fossera. vel frondibus operiatur: si enim postridie in vase infosso stillæ reperiantur, iudicium est subesse aquas: si minus, contra.

De Miraculis aquarum.

CAP. XXXVIII.

VIres & naturam & miracula aquarum, proprium exigerent tractatum, sed quia alij latè hanc pertractarunt segetem, remittam lectorem ad eosdem; nempe ad Plinium lib. 31. c. 1. 2. & 3. & lib 2. c. 106. Vitruuium lib. 8. cap. 1. 2. & 4. Ouidium lib. 15. Metamorph. Senecam lib 3. Naturał. quæst. Iouian. Pontanum lib. Meteor. cap. 34. & seq. Iulium Solinum Polyhistorem cap. 10. & 11. & 32. Leonem Baptistam, Albertum Florentinum lib. 10. de Re ædific. c. 2.

De diffe-

De differentiis aquarum, & marium distinctione & reciprocatione & motu.

CAP. XXXIX.

QValitates variæ aquis tribuuntur, sic calidæ, frigidæ, dulces, acidæ, amaræ, purissimæ, limosæ, viscosæ, vastuosæ, piceæ, salsæ, venenosæ, sulphureæ, aluminosæ, &c. vt apud Leo. Baptistam de re ædificat. lib. 10. cap. 2. Meminit & Strabo lib. 17 geograph. Dehinc ratione situs, aliæ supra firmamentum, aliæ subtus sunt, & in terra & intra terram Quę supra firmamentum seu sidereum cœlum, faciunt crystallinum cœlum Genes. 1. quanquam & quidam falso arbitrentur ibi eas esse aquas quæ ex aere per imbres & pluuias ad nos decidunt. Quod tamen repugnat ei quod scriptum est Psal. 103. Qui extendis cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius, & quod Psal. 148 aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomẽ Domini. Et ita secutus veram hanc sententiam D. Augustinus super Genesim intelligit aquas super firmamentum esse, alias quam quę nubibus continentur, infra firmamentum. Et D. Damascenus lib. 2. orthod. fid. cap. 6. vnde & ab Hebræis cœli dicuntur שמים, quod inibi sint aquæ, supra terram aquæ sunt, flumina & maria. Nam cùm in Genesi mundi, aquæ essent super vniuersam faciem terræ, iussit Deus illas congregari in vnum locum, & mare congregationem vocauit aquarum, Genes. 1. & terram aridam, quæ tamen per riuulos & veluti venas fluminibus & fontibus irrigatur. Dixerunt tamen aliqui, mare esse æternum terræ sudorem, Plinius libro 2. cap. 103. nempe quando ex sole incaluit terra, ideo mare salsum, quia sudor salsus, Aristot. lib. 2. Meteor. c. 1. & seq vbi & disputant quare mare à fluminibus maius non reddatur, & cap. 3. de falsedinis opinionibus. Maris Oceani motus duplex, vnus perpetuus ab oriente in occidentem: quo fit, vt citius naues eo itinere in occidentem perferantur Alter, est æstus quotidianus. Fluit enim & refluit quotidie in aliquib. locis, vt in Belgica, quæ nunc Flandria: in Anglia seu Britannia, & alibi, & septies in die & nocte, in Euboea, teste Plin. lib. 2. c. 100. quod & accidere dicit Aristot. de mundo in Helice & Bura. Mare illud liberum & terram ambiens oceanum dicunt vel à cito & commoto cursu, vel à cianeo colore. Ex hoc profluit ex occasu magnum aliud mediterraneum, vergens in meridiem, deinde septentrionem

Digitized by Google

versus, alueum ducens per medium terræ, quo labitur vsque in Orientem, Asiam, & Europam disterminans, cuique vicina Hispaniæ provincia Narbonensis, indeq; plures sinus seu maiores recessus faciens, alluens etiam Venetos. Atque in hoc mediterraneo quoque, duplices motus: siquidem & æstus concrantur singulis sex horis, sed debilius quàm in Oceano. Est & alius motus eius, quo fertur vel in septentrionem, vel occidentem: quorum motuum duæ causæ apud Albert. Magn. 2. meteorol. tract. 3. ca. 6. æstus inquam, lunæ vis: alterius autem motus, locorum declinitas vel altitudo. Seneca quoque æstum maximum sub ipsius lunæ solisque coitum dixit, subnectit alias plures rationes, cùm astrologicas, tum physicas, & ab experientia Gaspar Contarenus lib. 2. de element. & P. de Medina no ex vsu explicat luculenter lib. 7 artis nauigatoriæ cap. 5. & Plutarch. lib. 2. de plac. philos. cap. 17. Appellatur itaque mare diuersis nominibus, pro diuersitate locorum per quæ perfluit, vt Ægeum, Hellespontum, Abydum, Bosphorum, Caspium, Pyzantium, &c. de quibus consulendus Strabo, Mela, Ptolom. Dionysius de situ orbis, Damascen. lib. 2 Basilius in suo hexamer. Thomas 1. parte quæ 69. Albert. Magn. lib. 2. Meteor. tractat. 3. cap. 2. Intra terram, vt in corpore hominis venæ, sic & aquæ etiam riuuli: nam & ex illa scatent non secus ac per poros infimi fontes, & si eam infoderis velut ad vulnus sanguis & ad mammas lac, aqua concurrit. Atq; Strabo lib. 17. geograph. aquam sphæricam, vt terram, putat, & sub terra occultari, nisi quatenus vtilis hominibus est, & multum aquæ in terram cadere, & vicissim multum terræ in aquam.

De fontium origine, & eruptionibus aquarum ex terra, tribusq; regionibus terræ.

CAP. XL.

QVamuis sint aquæ immixtæ terris, tamen non apud omnes constat omnino, quomodo generentur. atque id circo duæ traduntur ea de re opiniones, quas refert Chrysostomus Iauellus lib. 4. epitomes meteorolog. tract. 4. cap. 1. Arbitratur Aristotel. lib. 1. Meteoron. c. fin. & Iouian. Pontan. in meteor. c. 37. aquas gigni in terræ media regione, ex aere condensato. Ponunt enim in terra tres regiones, primam hanc qua ambulamus, superficiem, & in qua aquæ fluunt: alteram centrum terræ, punctum mundi, circa quam nihil

generatur, quoniam plantarum virtus, & vis solis eo non pertingit: mediam inter has, eam quæ generantur mineralia, vbi sunt plures concauitates, antra & venæ in proportione, sicuti in corpore animali: & cum natura abhorreat vacuum, vt sic Aristot. 4 physic. tradunt huiusmodi caua loca repleri aere ingrediente per meatus & poros occultos, vbi ex frigiditate terræ condensatur & conuertitur in aquam, deinde aliũ aerem subinde ingredi & condensari: veluti in marmore, aer circunfusus, dum frigora sentit paulatim sese cogit, mox defluit humor, ille quidem sicco ducente ex marmore guttas, vt ait Pontanus. Alij ex imbribus decidentibus colligi aquas intra terram, & postea remitti putant, vt Seneca. Nos ex priori & altera causa accidere posse arbitramur: item & ex cuniculis vetustis maris, vnde aquas per vniuersum quoque dispensari orbem putamus per canales subterraneos. Quo fit etiam, vt pro ratione terrarum per quarum verum labuntur, & concipiant diuersos sapores, odores, & qualitates, sintque calidi fontes, ob tractus per sulphurata, alij noxij, ob mineralia transmissa: frigidæ & aliæ aquæ nitium, quæ strumas ideo generant, quod vaporosæ & phlegmaticæ, & in gutture condensantur. Graues aliæ & non liquidæ, quæ ex mixtione vnctuosi & terrestris partis, & impuro componuntur, vt ex bitumine in lacu Asphalto in Palæstina, de quo mira Gal. lib. 4. de facult. simplic. medicam. c. 19. & 1. c. 2. & 3. Brocardus Monachus lib. descriptio. terræ sanctæ, Ioseph. 1. & 9. de antiquit. & 5. de bello Iudai. Amatus lib. 1. in Dioscorid. enarrat. 85.

De alio, quàm ex terra, aquarum ortu, & de distillatione. CAP. XLI.

ORtus aquarũ superiores, naturales sunt: at ars alijs modis ex rebus aquas exprimere nouit, nempe per calorẽ, & distillationem, per humidi superiniectionem, per concoctionem, per expressionem, ex qua oleum propriè & succus. Calore educitur aqua, vel per ignẽ, vel per solem, vel per putredinem. Ignis arte paratur, vel flamma, vel carbonibus incensis, vel scoria læuigata metalli, ferri, æris, vel arena, vel mediantibus aquis feruentibus, vel vapore earum. Solis radijs flores potissimum expositi, tepescunt, humoremque refudant. Distillatio, & humoris tenuioris à succo extractio, vi caloris, hæc fit per humoris ascensum,

vbi vapores sursum elati, in capitello seu operculo vasis distillatorij condensati, in guttas decidunt in marginem eiusdem capitelli, ex qua per tubulum foras mittuntur: hoc ordine vt primum vi caloris humidum tenuetur in vaporem, vapor post modum frigido condensetur, & tandem condensatio in lachrymas fundatur. Putrefactio digestio est & primus gradus caloris apud Philippum Vlstadium, lib. 1. de secret. natur. c. 3, altior in distillatione, cuius vi à re ipsa composita quatuor elementa possunt separari: nam in distillatione, primum lenius, tenuius, & calidius ascendit, nempe ignis. Secundo loco postea aer: tertio aqua: terra autem in fundo vasis distillatorij in fæcibus residet. vt in distillatione decem poteris conijcere. Ascendunt & ex crassis & terrestribus distillatis & ex liquidis, quæ partes alias quam aquosas maxime habeant: alia etiam quæ condensari possint destillata, vt accidit lachrymis, succis, gummis, resinis, melli. In quibus quod est aquosum, primo loco ascendit: quod aereum, secundo: quod igneum, tertio: terræ autem partes fundo subsidet, & si maior sit ignis, aduruntur. Aliter autem in metallicis, nam eę partes in vaporem resolutæ, alembico adhærent, colore in album mutato, vt apparet in argento vivo, arsenico, salinitro, & similibus. Reliqua omittam, quæ quis poterit colligere pertinentia ad distillationes, & sublimationes & expressiones & concoctiones ex thesauro Enonymi, ex Philippo Vlstadio de secret natur. Ioan. de Rupe Scissa in lib. quintæ essent. Gebero Arabe in lib. qui summa perfectionis cap. 1. 4. 39. 41. 50. Hieronym. Cardan. libro 10. de rer. varietate cap. 50. &c.

De Frigido. CAP. XLII.

QVia propriam aquæ qualitatem diximus frigidam, pauca de frigido dicamus. Sciendum itaque, frigidum & calidum, vel esse potentia vel actu tale: item per se, & per accidens. item etiam humidum & siccum. vtque calidum actu dicitur, id quod vritur, veluti carbo ignitus: potentia autem, illud quod inflammari potest. Sic frigidum actu, carbo igne priuatus, frigidus & cinis potentia calidus. Sic gelu humore concreto dicitur siccum actu, & per accidens, cum tamen potentia & per se, sit humidum, idem de omni humore concreto. Contra, terra & cinis & huiusmodi mixta humori, humida actu & per accidens redduntur: quanquam per se & potentia sicca sint. Aristot. lib. 2. de part. animal. c. 1.

& 3. ibi etiam frigus dicitur habere vim cogendi, indurandi, & exsiccandi: cùm enim calor educitur, vna etiam humor euaporatur, Aristot. 5. de generat. animal. cap. 3. Quid autem frigiditas sit, aptius explicat Vitalis de Furno Cardinalis lib. remedior. ad diuer. corpor. morb. c. 195. vt sit qualitas constrictiua, & ingrossatiua: quia dum per actionem frigiditatis, partes vicinis partibus cohærent, magis vniuntur, fortiores q; ad agendum efficiuntur: quia virtus vnita, maior seipsa dispersa. Est autem & frigiditatis, colligere & condensare homogenea, & heterogenea: cum tamen calor colligat tantum homogenea. Frigidi facultates Hippocrat. tradit libr. 6. de morb. vulgar. & in eum Galen. comment. 3. vt frigidum venas frangat, si valde frigidum tussim faciat, vt crystallum & gelu & nix: contorquet, vt phærra, & gongrones, id est, tumores, facit scilicet phærras longos, & gongrones rotundos, estque causa duritiei, de quibus & aliis Galen. de liquidorũ vsu, & in aphor. Hippocrat. Est etiam in hominibus causa appetitus, proinde & frigidioris naturæ homines laborant fame canina. Galen. in 2 libro aphoris. Hippocrat. aphor. 25. causa item sterilitatis, idem in 5. aphoris. Hippoc. aphor. 61. 63.

DE TERRA.

Quod ea sit sicca. CAP. XLIII.

TErra quod teratur quotidie pedibus & cultura, dicta videtur, vt territorium. Frigida & sicca est, Hippocrat. lib. de carnibus, sed præcipuè, sicca. Sic Aristot. lib. 4. Meteorol. cap. 4. Elementorum, inquit, maximè terra dicitur siccitatis esse, aqua humoris, ideo circumscripta corpora genita & corruptibilia, absq; aqua & terra non sunt, nã & terra sine aqua puluis est. Vital. Card. lib. remed. diuers. c. 2. Dicitur & Gen. c. 1. arida. Est & terræ genus, quod præbet carbonũ vicẽ, ardetque; idq; non per se nec alia ratione, quàm quòd bituminosa sit, sicut Zelandiæ, lacus & paludes quas incolæ patria lingua vocant, moer, ex quibus fodiuntur glebæ bituminosæ, quæ accensæ vt naphta ardent. Tales apud Brabantes eruuntur etiam quas vocant Tharf, maritimi autem Darri. Leuinus Lemnius lib. 1. 2. de occult. natur. mirac. c. 17. Ideo Aristot. lib. 2. de generat. & corrupt. c. 2. scribit. squam-

ma cortice penna tegi, esse signa naturæ ficcæ aque terrene & frigida siccióraq; parere ouum sed imperfectum, & crusta duriuscula operum, propter naturam terrenam sui generis.

Terra distinctio. CAP. XLIV.

GAlenus lib. 9. de simplic. medicam. facult. terram dupliciter accipi scribit, primum & communiter, prout ei humectata, quæ iniecta aqua statim soluitur, & sit lutum: alio modo, prout accipitur à Philosophis, pro quarto elemẽto: corpus namque extremè siccum & frigidum philosophi terram nuncupant: & secundum hos nullum corporum compositum terra censetur elementaris: aiunt tamen quædam plurimum habere terræ, veputa adamantem & saxa, & quanto corpore fuerint duriore, tanto magis dicunt terrea, contra quam faciant agricolæ. Quamobrem habita ratione physicorum extra elementarem, terræ tria genera, vnum lapidum, secundum metallorum, tertium terræ quæ colitur. Et in summa, ex rebus quæ crassiora sunt, terrea erunt in animalibus, vt nuclei oliuarũ, acini vuarum, putamina nucum, & similia fructuum: in animalibus, ossa, cornua, dentes: in plantis duriores partes, ut alijs testacea omnia. Veruntamen non omnino hæc terrea sunt, vt ex terra elementari impermixta: nam & mixta concretáve sunt cum calore & humore, participantque ex aerea substantia, secundum plus & minus sed quia terræ portio in illis exuberat, vt ait Galen. 1. de element. Plato in Phædo. neque simplex vel elementaris terra in orbe vniuerso demonstrari posset. Retinet tamen hæc terra quam colimus, per se nomen & qualitatem elementi terræ per se, vt non immerito Hippocrat. libro de humoribus eam ventri comparauerit animalium. Nam vt venter plenus alit & calefacit, cum autem vacuus eã frigefacit: sic terra fimo fœtata, satis caloris subministrat plantis: cum vero sine eo est, illa & frigida & sicca est. Attamen quæ naturæ siccioris sunt, diuturniora & firmiora sunt, quia putredo quædam mors est. Aristot. problem. sect. 14 quæst. 9. Columella libr. 2. de re Rustica cap. 2. diuidit terra solum in campestre, collinum, montanum, campum, non exquisita exigit nec perlibrata planitie, sed exigue prona, collem clementem & molliter assurgentem. à magnitudine autem quis dividere potest in montes, valles, colles, rupes, vertices, iuga, cacumina, fauces, conualles, campos, agros. Deinde in

Digitized by Google

dulia terras, incisas, continuas, insulas, peninsulas, isthmum, chersonesum, &c. item in publicas, priuatas, academiam, prætoriam, &c. in imperia, regna, prouincias, regiones, territoria, vrbes, oppida, villas, arua, pascua, syluas, sata, saltus, virgulta, spineta, &c. diuiditur & per climata, parallelos cœli, zonas, situsque, quæ explicantur à geographis proprijs & petitis libris.

De magnitudine orbis terræ.

CAP. XLV.

TErra vt punctum & centrum totius mundi est, immobile, Aristot. 2. de Cœlo, cap. 14. & in princ. de Mundo. nullius enim fermè magnitudinis est ad orbem vniuersum comparata. Aristot lib. 1. Meteor. cap. fin. quale germen in ouo, punctum in circulo, vt punctum sphærica, quæ latius probata legi possunt apud Ptolom. libr. 1. Mathemat. construct. vsque ad cap. 7. Cleomedem lib. 1. circularis contemplat. Alphagranum lib. de rudimentis astronomicis differentia 4. & 5. Orontium, Ioan, de Sacro Bosco, & alios de sphæra authores, Schonnerum in opusculo geographiæ cap. 1. & 2. Dionysium Alexand. de situ orbis, & ibi Eustachiũ Thessalonicensem. Plin. lib. 2. cap. 66. & 71. Cicer. 1. Tusculan. & 2. de natura Deor. & in Somn. Scipion. & ibi Macrob. Docent autem rotundam argumentis ductis ab ortu & occasu stellarum, ab obseruatione eclipsium & vmbrarum quæ non æquè omnibus contingunt: à nauigantium aspectu, qui in medium eleuati conspiciuntur, & non æquè perferri. Neque à sententia sphæricæ formæ nos remoratur, quod in terra montes quidam sint excelsiores planitie, qui comcam vel præruptam & sinuatam faciem & superficiem terræ suadere videntur: nam inde globo, nullum incrementum, non secus quàm in globo materiali, pilum vel arenearum inuolucrũ, vel arenæ superiacentes impedire non possunt rotunditatem eius, vt docet Theon Alexandr. in scholijs ad lib. Ptolemæi de Mathemat. constructione. Totius terræ ambitum facta ad circulos sphæræ cœlestis 360 graduum est. Cuilibet autem gradui attribuuntur in terra milliaria sexaginta Italica, aut quindecim Alemanica communia, aut duodecim Sueuica. Quamobrem peripheria terræ erit, initio ad 360. gradus calculo,

Milliariorum Italicorum 216000.

Germanorum 5400. Sueuorum 4320.

Diameter autem terræ habebit milliariorum italicorũ 6780. & 8. vndecimas.
Alemanorum 1718. & 2. vndecimas.
Sueuorum 1396. & 6. vndecimas.

Secundum calculum P. Appiani in 1. part. Cosmograp. cap. 13. Plin tamen lib. 2. histor cap. 109. ex sententia antiquorum, & ex epistola Dionysodori nomine, ad superos scripta, qua peruenisse à sepulchro ad infimam terram narrabatur, ex eoq; esse stadiorum 42000. dixit terræ circuitum habita ratione eius diametri, 255000. stadiorum, quæ si per singula 8. stadia resoluãtur in milliaria, reddũt peripheriã 31875. milliaria Italica. Ego tamen hoc fabulam totum arbitror.

De Terræ immobilitate. CAP. XLVI.

Terram immobilem esse, recepta est vt sanior opinio, cœlum autem circum illam moueri. Quanquam fuerint qui in ea fuerunt hæresi, qui eam verti & cœlũ immobile remanere rati fuerunt, vt apud Plutarc. de vtroque lib. 3. de placitis Philosoph. c. 13. Cicero. 4. Academic. quæst. Cleomed. circula, inspectio. Putauit moueri in axibus mundi circa solem Nicetas Syracusius, apud Cic. in 4. Academ. & in Lucullo, sicut apud Plutarc. vbi sup. Philolaus Pythagoreus, Heraclides Ponticus, Ecphantes Pythagoreus. Author eius sententiæ Cleantes Samius, teste Plutarc. lib. de forma quæ visitur in orbe lunæ. Suspicantur huius sententiæ & Platonem in Timæo fuisse. Meminit & Themistius in comment. ad 2. lib. Aristot. de Cœlo. Videndus hac de re Sextus Victorius, lib. 22. variar lection c. 3.

De terra vtilitate. CAP. XLVII.

Terra, veluti quoddam animal perfectum videtur, nam ad similitudinem corporis animati, habet pro ossibus lapides, pro venis & arteriis, cauernas & meatus intra rivulos sanguinis, vinum quod producit, fontes & flumina: pro corde & pulmone, illa nobilissima nutriens metalla aurum & argenti, & alios vniones: extra pro pilis, exerens herbas & plantas: pro excrementis quædam inutilia habens. Terra, propter eximia quæ inde producit Deus, beneficia, cognomentum accepit materiæ venerationis, vt cœlum dictum sedes Dei. Hæc nos nascentes excipit, natos alit, senesque sustinet, nouissimeque complexa gremio, iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè vt mater nos operit, vt ait Plin. lib.

lib. 2. cap. 63. vbi & plures eius laudes congerit, quod mitis, quod medicas herbas ferat, &c. Matrem etiam omnium vocat Cic. pro Aulo Cluent. & ita Orpheo in hymno terræ dicta μεγάλη μήτηρ θεῶν ἠδὲ τῶν θνητῶν ἀνθρώπων: sic alij appellarunt etiam, vt Seruius lib. 10. Aeneid. Varro de ling. Latin. qui & opem ab ope nominat. Lucretius, Pindarus, atque Aristot. 1. de generat. cap. 2 hanc matrem omnium, vt solem, patrem, dicit, veluti Assyriorum & Babyloniorum philosophi, Pythagorici, & Academici dixerunt terræ & cœli esse συγγαμίαν: quod cœlum agat, & terra patiatur. Quod coniugium ligatur & fouetur per solis, & lunę, & stellarum omnium radios, accedente motu, & luminum permixtione: ideo terram quoque mundi aluum nominant Ptolomæus initio quadrip. oper. Mizal. libr. 1 Cometograp. cap. fin. Et Anacharsis Scytha epist vlt. ad Crœsum scribens, ait terram fuisse κλῆμα θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων τὸ πάλαι, possessionem communem dijs & hominibus antiquitus, & Sibylla libr. 3. Sibyllinorum oraculorum: πᾶσι γὰρ ἐγένετο κοινὴν ἐπέλασσε γαῖαν. Id est, omnibus cœlestis communem fabricauit terram.

De aliarum rerum elementis.

CAP. XLVIII.

ET hæc hactenus de elementis mundi, & corporearum rerum & principijs dictum sit: breuiter nunc, vt ars nostra quæ generalis est omnium, habeat & hic argumentandi & ratiocinandi spatiosam & latiorem sedem, repetere memoria oportet, elementa cuiusque rei, principium esse in eo, in quo constituitur primum & rei compositio vel ortus. Et vt verbis Aristot. vtar, Metaphys. lib. 5. cap. 3. elementum dicitur, ex quo componitur primo in existenti indiuisibili specie, in aliam speciem: vt vocis elementa, ex quibus componitur vox, & in quæ vltima diuiditur: illa vero non amplius in alias voces ab ipsa specie diuersas. Sed & si diuidantur, particulæ tamen eiusdem speciei sunt: vt aquæ particula, aqua: sed non syllaba, &c. Sic elementa Grammaticæ, quis literas dixerit: Medicæ, Isagogica prælibata: Geometriæ regulas & præsupposita prima, punctum, lineam, superficiem, circulum, &c. Dialectices & Rhetorices præcepta prima: de quibus singulis, propriis suis locis diximus. Parr modo cle-

menta cupidinis ea, ex quibus nobis generatur & efficitur cupido. & ferè elementa sunt veluti materia ex qua aliquid efficitur, & in quam res facta, resolui potest, & qua sublata res tollitur, vt subductis tecta columnis, quod liquet ex Horat. ode 24. lib. 3. Carminum.

Vel nos in mare proximum
Gemmas & lapides, aurum & inutile,
Summi materiam mali,
Mittamus: scelerum si bene punitas,
Eradenda cupidinis.
Praui sunt elementa: Et tenere nimis
Mentes, asperioribus
Formanda studiis.

Et figurarum, inquit Aristot. libr. 3 Metaphys. c. 3. ea dicimus elementa, quarum demonstrationes, in aliarum, aut plurium, aut omnium demonstrationibus, insunt.

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS.
LIBER XXXVI.

In quo agitur de elementatis, & simpliciter essentiam habentibus.

De mixtione elementorum, & de differentia mixtionis generationis, & alterationis, & aliorum.

CAP. I.

EX quatuor elementorum simplicium mixtione, res omnes corporales componuntur, corpusque accipiunt & essentiam, vt ait Theophr. lib. de caus. plantar. cap. 19. nec tamen dico existentiam, quam Albategnius, de scientia stellarum cap 50. existimat ad solis, lunæ, & stellarum reuolutionem pertinere, vt alterationem, non ad elementa, quæ essendi non existendi causam, dent. In essentia fit materia, ex qua postea tot admirabiles rerum species in orbe perficiuntur, adiectis multiplicibus formis & figuris. Est itaque mixtio naturalis, quædam concretio ex

qua-

quatuor elementorum qualitatibus commode paratis, conflata: siue, vt ait Aristot. miscibilium alteratorum copulatio, teste Sebastiano Foxio lib. 2. de natur philosoph cap. 8. Arist. libr. 1. de generat. cap. fin. vbi differt à generatione mixtio: quia materia cum sua forma non miscetur, vt ignis ardet in ligno, illud consumit & ligno non miscetur, sed ignis generatur, illud autem lignum consumitur. Differt quoque mixtio ab alteratione; quia passio subiecto non miscetur in alteratione, vt albedo corpori figura cereæ, tumor figuræ, disciplina animæ. Simul & ab augmentatione, in qua corrumpi prius oportet cibum, similesque aucto generari. Et vniuersaliter, passiones & habitus rebus misceri impossibile est: nec magna paruis iuxta posita, miscibilia sunt. Nominatim autem illud in mixtione adiectum est, ex qualitatibus elementorum eam fieri, eò quòd elementa non transmutentur vel commisceantur, quia simplicissima, sed contribuunt suas qualitates & facultates, si credamus Galen. lib. 1 de Element. & lib. 7. method. meden. & 1. de temperam. Hippocr. de natura humana, & in fragmento de naturalibus facultatibus, Vitruuio lib. 1. de architect. ca. 4. & si contrariæ hiac in parte & diuersæ sint opiniones. Nam vetustissimi dixerũt, mixtionem fieri alteratione elementorum: Democritus, Anaxagorasque, oppositione: Plato autem, inter se ait elementa esse verribilia, dempta terra teste Plutarch. 1. de placitis Philosoph. cap. 30. Docet autem Aristot. lib. 2 de generat. & corrupt capitulo 7. & 9. modo quo misceantur elementa, scilicet, primo vt opus sit sibi mutuo ea appropinquare, aerem, terram, aquam, ignem, aliter non agere adinuicem. Secundo, quod sint adæquata, non ratione molis, sed virtutis, id est, vt omnino vnum altero potentius non sit, vel omnino nõ dominetur: siquidem potentius quod esset tunc in qualitate, reliqua consumeret, vt multus ignis, aquæ cyathum consumit: plurimum aquæ ignem extinguit & sic de similibus. Idcirco adæquata, & admota inuicem alterantur certo modo, & miscentur, & qualitates actiuæ & passiuæ remittuntur, quibus remissis conflatur mixtum. Neque enim qualitates & corrumpunt inuicem, sed remittuntur. Sic gradus & modi adæquationis & remissionis, constituunt gradus temperaturæ, vel temperamenti corporum, secundum quod plus vel minus, ex quatuor qualitatibus aliqua vel præualet vel remittitur, quarum illa quæ pollet in temperamento quatuor qualitatibus cõpositõ, dat nomen eidem,

Digitized by Google

eidem, vt notat Galen. lib. 2. de Temperam. & Hippocrat. de Natura humana, vt in temperamento melancholici, dominatur siccitas: in choleriço, maior calditas, & sic de similibus. Et generaliter excellunt quadrupedia calore: humiditate, stirpes: frigiditate, pisces: siccitate lapides. Omitto errores recensere philosophorum, qui alia rerum principia quàm quatuor elementorum posuerunt: de quibus iam dictum in lib. de Mundo à nobis: sequor hîc physicos, qui ita nobis per manus ab initio reliquerunt & probarunt. In mixtione autem hac partes ignis, cogere & congregare dicuntur homogenea, seque habet is vt agens & forma, cætera vt materia & patiens: aer postea sui humiditate temperat ignem, interdù imminuit. Nam quorundam generatio, digestio, & concretio fit per modum cuiusdam assationis à calore sicco: interdum per modum elixationis cuiusdam à calore humido: qua ratione etiam ad materiam & formam aer quoque pertinet. Terra & aqua pro materia, nam terra retinet corpora perfecta ne defluant, ac terræ partes mutuò sibi adhærent: nequeunt, minusque forma sine aqua. Quare & aqua ligat terram cum aere. Cùm coagulatione in rebus opus sit semper, siue dura seu mollia corpora sunt: dura dicimus quæ tactui non cedunt, mollia contra. De hac autem coagulatione multa Aristot. lib. 4. Meteor. cap. 5. & seq. scripta reliquit, quæ apud eum legere quilibet poterit: inuenjet quoque temperamentum & commixtionem seu coagulationem elementorum dici naturam apud Hippocrat. lib. 2. aphoris. aphorism. 24. & ibi Galen.

De mixtorum diuisione.
Cap. II.

MIxta aut imperfectè composita sunt, aut perfectè: imperfecta mixta duorum modorum, nempe vel congerie elementorum informi, vt cum duo metalla igne miscentur, & vnum euanescit relicto & communicato in alio suo calore: alio modo, imperfectione meteorica, quæ non ex omnibus elementis, sed ex aliquibus singularibus participat, vt sunt impressiones igneæ, stellæ cadentes, bolides, &c. Aqueæ, vt pluuia, nix, grando, &c. aereæ, venti, terræ motus, &c. De quibus typum habes lib. 1. Syntaxeōn nostrarum capitulo 4. & explicationem libr. de Elementis. Mixta autem perfecta corpora sunt, quæ ex quatuor omnibus elementis, aliqua ex parte constant, vt docet Gaspar Contarenus tertio de ele-

de elementis. Mixtorum horum perfectorum quatuor classes & genera: primum genus, inanimatorum, quales lapides, metalla, & media inter hæc. Secundum, vegetabilium, quales arbores, plantæ. Tertium, sensibilium, qualia animalia. Quartum rationalium, qualis est homo. Primum genus habet essentiam ex commixtione tantum determinatam: secundum habet essentiam & vitam vegetabilem: tertium commixtionis essentiam, & vegetabilem, & vltra vitam sensitiuam: quartum habet esse, viuere, & sentire, & vltra intelligere seu ratiocinari. De his omnibus propriis libris tractauimus, præterquam de primo genere, secundum ordinem naturæ, postremò autem perfectione minori, quod superest explicandum. Et de quo nunc agemus, de lapidibus inquã, & metallis, & ita de rudioribus & minoribus operibus naturæ, quæ esse per commixtionem habent & in quibus prima rudimenta maiorum hærent.

De lapidibus, quomodo & vbi generentur. CAP. III.

LApides habent simplicem essentiam, & sunt ex genere eorum quæ Rabbi Abben Tybbon cap. 1. roachachem, vocat silentia & sine anima. De his Albertus Magn. lib. 1. de rebus metallicis c. 1. Sciendũ inquit, est, lapidis materiã esse, aut speciẽ cuiusdã terræ, aut speciẽ quandã aquæ: vincit enim in lapidib. alterũ horũ elementorum, ꝙ ex eo docetur quod ferè omnium lapidum genus mergatur sub aqua, quæ tamẽ materia terræ abundat, vt ait Aristot. lib. de Cœlo. Si enim in lapidibus dominarentur superiora elementa, supernatarent, vt gelu & glacies. Atque ferè semper lapides fiunt ex terra in aquis, vel defectu humoris. Ita lapidescere terram videmus calore, & frigore quoque, quod nimio gelu absumit humorem & indurat. Aristot problemat. sectione 24. quæst. 11. refert & sectione 23. quæst. 30. discipulos Heracliti dixisse, lapides quoque creari, ex dulci aqua siccata concretaque: item terram, vt lapides. Et quamuis nonnulli lapides ex coactis oriantur humoribus, vt notat Aristot. libr. 4. Meteor. cap. 7. Tamen maior pars eorum terrena est: proinde montes lapidescunt, quod, cùm ab aqua dulci procul absint, & non habeant quod eos à solis ardore continuo tegat: siccat enim Sol dulcis humiditatis partes, remanetque quod de genere terræ est, Aristot. 2. de plant. Inueniuntur nihilominus aliqui eam qui sint & inanes, qui ideo multum concinant acris, &

plus

plus quam terræ, quia cauitas maioris spatij quam corpus terræ: quo fit, vt aquis supernatent, vtpote aere potiore, cuius locus est supra aquam, qui & corpus cui dominatur, facit aquæ innatare, velut aere ad centrum suum & locum properante. Huius generis est pumex, & similes illi lapides apud Aristot. 2. de plant. pumex quippe ex spumę maris densitate cauernosus concretus, vnde & nomen habere videtur, naturamque sortitus est frigidā vt in vas feruens missus, feruorem demoliatur, Isidorus lib. 16. cap. 3. his accedunt quæ refert & Dionys Alexandr. lib. de situ orbis, in angustissimo Bosphori maris, illud admirabile conspici quasdam petras per medios fluctus errare, atque intra se, cum murmure coniungi copulative. Quanquam aliquando & pumex spongiosus, latebrosus, seu fistulosus, etiam euomatur exustus lapis, ex profundissimis cauernis ardentibus, veluti in Aetheas & monte Veseuo, de quo late Galenus lib. 9. de simplic. medicam. facult. Vitruuius lib. 2. capitulo 6 Theophraft. libr. 9. de histor. Plantar, Plinius libro 36 capitulo 21. Quo autem naturæ ordine, in aquis generentur lapides, docet Aristoteles vbi sup. secundo de plantis in aqua maris, & forti vndiarum collisione, fieri primum spumam, quæ mox coagulatur in modum lactis non valde ab vnctuoso dissimilis, qui demum congregant arenæ collisæ, & deficcat maris siccitas cum multa salsedine: partesque arenæ coguntur, & tempore procedente lapides fiunt. Idipsum sentit & Plato in Timæo. Verumtamen obseruandum est, non omnes terras posse in lapides conuerti, veluti arenam solam, quæ vsque adeo arida est, id est, sicca & frigida, vt non possit in lapidem & lutum transire: lapidabiles autem sunt terræ vnctuosæ, tenaces, & glutinosæ, vt argilla & similes. Isidorus libro 16. etymolog. capitulo 1. & 4. Porro lapides qui perspicui non sunt, fiunt ex terra crassiore, quorum substantia ex humido tenaci perfusa. Pellucidi autem ex aqua purissimum consistunt, cui subtilis terrea nec obscura materies permixta est, vt in crystallo. Et quia materia lapidum & lapillorum, interdum inuenitur in aliquibus partibus animalium, & tunc quoque & in illis lapides generantur, vt in piscibus, & quibus est magnum caput, vt in coracino, capirone, vmbrina, perca, rana, sola, bugloſſo, quia habent caput frigidum vtpote magnum, & consequenter coguntur humorem, diuersa tamen ratione quam in alijs animalibus generentur: nam in equis, quadrupedibus, & hominibus ob calorem in re-

sibus generantur. Quamobrem lapilli piscium, omnes candidi, molles, splendidi: aqueum enim omne candidum aeri immixtum candidum reddit ac splendidum nitis in modum, quod tamen non durescit, quia non attenuatur deficiente calore, teste Cardan. libro 9 de rerum variet. cap. 37. In vesica lupi inuentum syriten lapillum tradit Plinius libr. 11. cap. 37. Crescunt etiam & inueniuntur in corde bubulo & cerui no. Congelantur & in lapides quædam, vi salis, & cum calore, & alio modo, vt in mineralibus apparebit, vt in alumine, sale harmoniaco, &c. generatur & in aere lapis, vi ignis, vt diximus in Meteoris. In lithospermo quoque herbo, quam aliqui ægonychon, alij diospyron vocant, lapilli nascuntur in cacuminibus candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritie verò lapidea: & qua parte pediculis adhærent, cauernulas habent, intusque semen, de quo multa Plinius lib. 29. & cap. 11. Et in arboribus, in corpore vel ramis, ante receptos inuentos lapides tradit idem Plinius lib. 16. cap. 19.

Diuisio lapidum. CAP. IV.

LEo Baptista Albertus libro 3. de re ædificatoria, capitulo 4. lapidum inquit, alij rediuiui & fortes, & successi, quales sunt silex, marmora, & eiusmodi, quibus innatum est, vt sint graues & sonori: alij exhausti, leues, surdi, quales sunt tophinei, & fabulosi: Cardanus lib. 7. de subtilitate, lapides in quinque genera diuidit, in gemmas, marmora, coses, silices, saxa. Gemma lapis est nitidus, qui limam non sentit, natura rarus & paruus, Marmor, lapis nitidus sed magnus, limam sentiens: Marmor à verbo forsan μαρμαίρω, futuro μαρμάρω, quod est λάμπω splendeo, vnde & ὄμματα μάρμαρα, oculi splendidi. Silex, lapis qui squammis constat, ex quo ignis excutitur, putatq; Isidorus libro Etymolog. 16 cap. 3. ab ignis excutione ideo dici, ego potius à siliquis seu squammis, quibus ignis occultatur. Cos, est lapis alle qui granulis similibus arenæ compaginatur, cos dicta, ab acuendo, quod ad incidendum acuat ferrum. Cotes tamen quædam, vt acuant, oleo inungi desiderant, quæ reddunt aciem leuem, qualem nouaculæ: aliæ aqua aciem reddunt acerrimam. De cotibus Plinius potissimum libro 36. cap. 22. Ex genere cotium, est lydius lapis, quo probantur metalla, quem inueniri tantum in flumine Tmolo cõtendit

theo-

Theophrastus, & Plinius libr. 35. capit. 8. Referas ad eas quoque lapides granulatos, molles, quibus fiunt frontispicia laris, qui igne excoquuntur & indurescunt amplius. Saxum, dicitur terra omnis valde durata, lapis non lucens: cuius species, saxũ eminens, ideo dictũ scopulus ab speculando: saxum cauatum vel dentatum, rupes, in mari saxa, cautes, eò quòd ab his cauendum sit. Lapidicinæ saxa subministrans quarum aliæ, molles, vt Pallienses, Fidenates, albanæ: varijq; coloris, ex his saxa extracta, in opere ædificatorio facilè tractantur. Aliæ lapidicinę duræ, aliæq; generis alterius, vt apud Vitruuium libr. c. 7. Meminit Iulius Solinus Polyhistor. de specie cautis, qui catochites dicitur, ex Corsica effossus, qui impositas manus detinet, habens aliquid glutino & gummi tenuius.

De Gemmis. CAP. V.

GEmmæ, aut veræ sunt, aut similes veris, aut fictitiæ. Veræ gemmæ sunt, quæ limam non sentiunt, & eximiè nitent, raræque sunt vt diximus, & paruæ, vt adamas candidus. Similes illis, quæ non ita nitidæ, & sentiunt limam, tamen raræ quoque sunt, vt margaritæ, coralli, turchesiæ, carbunculi, chrysolithus, topazius, lapis cyaneus, smaragdus, crystallus, &c. Fictitiæ sunt, quę artificio mentiuntur veras, confictę crystallo, vitro, tartaro, albuminibus ouorum, sale & coloribus, vt ostendit Antonius à Porta libr. 4. Magiæ naturalis, cap. 17. & 18. Veruntamen à factitijs veræ distinguũtur tactu, visu, luna, substantia: tactu seu pondere, si grauiores vitro, & frigidiores. visu, quia splendor verarum, nitidior, constantior, magis oculos implens, nec lumine lucernæ, vt vitrum, hebetatur: lima quia vix vel exiguè ea atteruntur: substantia, quia leuior & viuacior magis. Admittunt tamen veræ aliquando vitia, item illæ quæ similes veris, in colore & corpore. Coloris vitia sunt, fumus, nubecula, vmbra: fumus obscurior, nubecula candidior, vmbra tenuior. Corporis vitia scabrities, capillus, sal, punctum, scobes, plumbago, ferrugo, rubigo, vomica, apud Plin. lib. 37. cap. penult. & fin. quæ explicat Hieron. Cardan. lib. 7. de subtilit. quo libro quoque de singulis gemmis agit, deq; viribus illarum. De quibus etiam tractat Isidorus, lib. 16. etymolog. cap. 4. 6. & 7. Plin. toto 37. Albert. Magn. lib. de virtut. herbarum & lapidum, & 2. de rebus metallicis; Orphæus proprio libro, de lapillis, Leuinus

Lemnius

emnius, lib. 2. de Occultis natur. miracul. cap. 30 Galen. lib. 8. ſimplic. medicam. Dioſcor. lib. 5. Et Franciſcus Ruius doctor medicus, duos libros edidit de gemmis aliquot, præſertim de illis, quarum meminit D. Ioan. in ſua Apocalypſi, & Marbodeus Gallus Cenomanenſis lib. de gemmarum lapidumque formis, naturis, ac viribus, cui acceſſerunt ſcholia erudita Alardi Aenſtelredami, & Pictorij Villingenſis: extat & alius liber de Virtutibus lapidum, per Ioan. de Mandeuille è Latino in Gallicum ſermonem conuerſus, & de lapidum pretioſorum coloribus. Iul. Solinus cap. 36. tradit etiam. Porrò ignorandum non eſt, virtutes gemmarum aliquos dixiſſe pendere ab elementis, vt lapides ipſos, quod ſentiat Alexander Peripateticus. Dicent alij cum Fernelio de Abditis rerum cauſis, à tota ſubſtantia Platonici ab ideis, à quibus pendent: Hermes & Indorum Philoſophi, ab ſtellis & imaginibus cœlorum: Auicenna autem & eius aſſeclæ rati ſunt, in omnibus naturis quædam aliquando ineſſe prodigia ex imaginatione ſuperiorum motorum, ac ſi in iis eſſet imaginatio. At Albertus Magnus reiectis horum ſententijs, procedere ex propria indita natura cuique putat, veluti & ſingulis animalibus & plantis, propria quædam data ſunt, lib. 2. de Reb. metal. tract 1. cap. 1. 2. 3. 4. quod ego probo, exiſtimans Deum ynamquamque creaturam propria aliqua inſigni dote in individuo & in ſpecie inſignaiuiſſe, vt mirabilia ſua, & poteſtatem infinitam incredulis notam faceret.

De Marmore. CAP. VI.

MArmor, vt omnium lapidum magnorum ſolidior, pulchrior, & fortior: ita marmor frigidum maximè & ſolidum: atque olim quoque inter lapidem & marmor poſita differentia, vt apud Homerum ſcribentem, Paridis os fuiſſe ſaxo marmoreo percuſſum, vt meminit Plinius libro 36. capite 6. Marmoris diuerſa nomina, vel à colore, à loco, læuore & pollitie: à colore, vt Ophites, maculoſum inſtar ſerpentis, cuius candidum molle, nigrum, durum: Purpurites, diſtinctum intermedijs punctis purpureis: Bazanites, ferrei coloris: Corallinum in Aſia coralli colore: Topharia, quod eſt cinericij coloris. Eſt & viride Lacedæmonium. A loco, vnde ſumitur, Parium, candidum, à Pario inſula, Sinnenticum, Numidicum, Naxium: Proconneſium celebrat Vitruuius libro 2. cap. 8. A læuore, & munditie, lapis Al-

bastrites, quem Dioscorides dictum fuisse putat Onychem, libro 5. capite 153. ἀλαβαστρίτης, inquit, λίθος ὁ καλούμενος ὄνυξ, &c. Sic ἀλαβάστρος ab α priuatiua particula, & λαμβάνω, vel λαβὴ ansa, quòd careat ansa, vt ob læuorem capi nequeat. De alabastrite quoque Plinius lib. 36. cap. 8. De diuersis generibus marmorum Plinius lib. 36. cap. 7. Isidorus lib. 16. Etymolog. cap. 5. Cardanus lib. 7. de Subtil. Leo Baptista Albertus lib. 6. de Re ædificat. cap. 10. Magis splendent marmora dum poliuntur. Nam & specularia redduntur, cum smirillo potissimùm & tripoleà.

De Magnete. CAP. VII.

INter saxa numeratur Magnes, qui aliter lapis Herculeus & sideritis. Magnes dictus à patria Magnesia, seu Magnete, vnde effoditur: sic enim Lucretius in 6. Magnetis duo sunt genera apud Albertum Magnum libro 2. Metall. tract. 1. c. 6. Alterum, quod ferrum seu chalybem tactum ad Boream dirigit in pixide nautica, vel in horologiis solaribus: aliud quod ad austrum trahit, vterque ferrugineus, vt explicat Claudianus;

—— Lapis est cognomine Magnes,
Decolor, obscurus, vilis. —— Et posteà,
Sed noua si nigri videas miracula saxi.
Tunc super at pulchros cultus, & quicquid Eoïs
Indi littoribus rubra scrutantur in alga.

Meminit Cardanus 7. de Subtil. de gemina specie carnei magnetis, quarum vna carnem trahat, alia quæ intinctam aciem acûs, sine dolore & sanguine cuti innocuam punctionem faciat: Magnæ huius lapidis certè vires, vt quidam arbitrati fuerint vitam inesse, atque summoperè laborarint in reddenda ratione virium eius. Dixerunt & aliqui, rationem esse cur illitum ferrum versus septentrionem trahat, quòd ex parte effossus sit, estque hæc opinio Fracastorij Veronensis libro de Abditis causis: quæ tamen non est satis constans, quia & effoditur alibi, vt in Hispania, & Illua insula, quæ inter Cyrinum seu Corsicam est. vt ait Cardan lib. 7. de Subtil. nihilominus tamen ferrum eo illitum non ad rodinam sed in septentrionis polum dirigitur. Quare alij ad proprietatem referunt occultam, qua & alij valent, ignorata ratione naturali: velut hac vi agaricum pituitam à corpore extrahi, rhabarbarum & scammoneum flauam bilem purgat: epithymum

hymum, fenam, polipodium, humorem melancolicum. Et succinum, gagates, adamas, lapides, festucas, & palcas trahunt, vt scribit Leuinus Lemnius lib. 3. de Occult. natur. miracc. cap. 4. Plato in Ione, diuinæ virtuti mouenti tribuit, Eurip. ait, Diuina vis est, quæ te mouet, sicut in lapide quem magnetem Euripides nominauit. Existimarem ego vtique, hoc quidem accidere quadam propria qualitate & natura, qua ad stellas boreales dirigitur ferrum, vi communicata & participata stellarum polarium: non secus quàm aliqua plantæ affinitate quadam naturæ, sequuntur Solis & Lunæ cursus, & ad illos obuertuntur: sicuti lupinum, perpetuò cum Sole vertitur, & horas ita notat agricolis, etiam nubilo tempore teste Plinio libro 18. cap. 14. & cap. 26. quòdque præstat cichorium & aliæ plantæ. Et æquinoctia dum fiunt, ostendit Cynocephalus, tunc tantùm duodecies interdiu & toties noctu vrinam faciens, vt author Orus Apollo de Liter. Hyerogl. Sunt & aliæ sympathiæ, sicut & antipathiæ cum cœlestibus corporibus, quas videre poteris apud Myzaldum & à de re proprio libro. At si quis plura de magnetis speciebus & natura cognoscere desiderauerit, legat Plinium lib. 37. cap. 16. 26. & lib. 34. cap. 14 & libro 20. cap. 7. Ciceronem de Diuinat. 1. Lucianum libro de Iconibus, Lucretium lib. 6. Alex. Aphrodisæum in Problemat. Nicandrum in Alexipharm. D. Augustinum lib. 21. de Ciuitate Dei, Beroaldum in Annotat. in Galenum, Dioscoridem lib. 5. cap. 168. Orpheum de Gemmis, Theophrastum libro de Lapidibus. Extat & libellus de natura magnetis & eius effectibus, autore Ioan. Taisnerio Hannonio edito, impressus Coloniæ apud Birckmannum. Admittit vires magnes, & ferrum repudiat, alio illitus: restituuntur autem ei vires, si sanguine hirci polluatur, vt ait Ruellius lib. 1. de Nat. stirp. cap. 22. Contrariæ naturæ magnetis est, lapidis Theamidis vis, quæ à se ferrum abigit, lapis in Æthiopia natus, authore Plinio lib. 36. cap. 16. Differt quoque in tantum Adamas cum magnete, vt iuxta positus, non patiatur à magnete ferrum abstrahi, aut si apprehenderit retrahat, propter quandam surdam & obscuram rerum antipathiam, Plin. lib. 37. cap. 4.

Num lapides viuant & crescant.

CAP. VIII.

CArdanus viuere quæ de elementis miscentur existimauit, & ideò lapides quoque, quia illud illis conueniat lib. 7. de Subtilit. Item quod & lapides, morbos, senectutem & mortem patiantur. Nam senio confectus magnes, non trahit ferrum, debilitaturque pondere & squalore, vt animalia: ideoque & crescere lapides excisos, quia viuant. Leo Baptista Albert. lib. 2. de re ædific. c. 9. Quid illud, inquit, q̃ in marmoreis lapidicinis compertũ habent, marmora excrescere? & paulò pòst in Gallia in agro Corneliano, tradit in petrosa torrentis ripa, lapides concipi, & parturiri. At Arist. lib. 1. Magnor. moral. cap. 3. nec viuere, nec ali lapides melius docui. Si enim lapides crescant, illud fit additione nouæ materiæ consimilis: quòd si in lapidicinis renasci quis putet, fallitur: nam non renascuntur abscissi, sed abscissis superioribus terræ induratæ glebis, terra quæ superat, lapidescit & indurat. Sic Leo Baptista lib. 2. de Re ædific. cap. 9. quoque infuit, dum ait, Romæ per hæc tempora inuenta sub tellure fistulosi lapidis Tyburtini minutalia, vnum in solidum lapidem temporis, terræque, vt ita loquar, fomento concreuisse. Decet & apertius lib. 3. cap. 7. dum in lapidibus venas esse tradit, prout materia super infusa est, & incrustationes accesserunt. Et si viui dicantur lapides aliquando, id metaphoricè non verè à vi illorum, vt viuos lapides ex pyritarum genere, qui ignem excutiendum continent, apud Plin. lib. 36. cap. 19. Senescunt autem & vitia concipiunt, sed id accidit extrinseca causa, non autem quòd vita illis deficiat, sed quòd materia illorum vel dissoluatur, vel corrumpatur: sic mors etiam saxis nominibusq; venit, id est, dissolutio compositi, & abolitio. Neq; ad rem pertinet, quod Theophrastus & Mutianus credunt aliquos lapides parere, vt refert Plin. lib. 36. cap. 18. Nam neque id credo, sed arbitror intra illos posse condensari partem lapidis, & sic crescere, & ita intra vnum lapidẽ alium gigni, id est, diuidi, nempe partibus intrà separatis, vt dum semina intrà cortices vel siliquas arescunt, & separantur humore delapso, sed hoc non generatio sed diuisio est. Sic quod posset obijci, quod aliqui lapides sint corrodentes & absumentes corpora, vt refert Plinius lib. 36. cap. 17. non arguit eos viuere, sed vi elementi resoluere.

SYNTA-

Digitized by Google

SYNTAXEΩN ARTIS MIRABILIS, LIBER XXXVII.

In quo agitur de Metallis.

De Metalli nomine. CAP. I.

INTER ea quæ è gremio terræ effodiuntur, sunt metalla, dicta à μεταλλάω, fodio, Hesychio: vel, vt alijs placet, μετὰ τὰ ἄλλα εὑρίσκεσθαι, ab eo quòd vnum iuxta aliud inueniatur, quia genera etiam metallorum, quodammodo mutuo hærent, & proximè inueniuntur, vt scribit Plinius libro 33. cap. 6.

De Generatione metallorum. CAP. II.

DE generatione metallorum diuersæ fuerunt opiniones. Aristoteles namque lib. 3. Meteor. cap. fin. duo exhalationum genera sub terra ponit, similia his ex quibus diximus generari meteora: nempe exhalationem vnam aridam, ex qua lapides generentur, & res duræ. Aliam humectam, ex qua fiant metalla, eaque quæ funduntur. Has autem iungi terræ crassæ & viscosæ, particularis quibusdam, quæ illo humore, seu exhalatione conglutinatæ, induratæq; frigore, vel metalla, vel lapides faciunt, prout maior vel minor fuerit interni humoris copia. Subscribit Theophr. lib. de Lapidib. Peripatetici & Academici omnes, & Ian. Lancinus lib. 1. Chemic. art. cap. 12. Plato quoque in Timæo, ex humore crasso metalla fieri putat, vocatque metalla, aquas fusiles, ex quibus aurum reliquaque metalla generari tradit. Vnde & ratio suggeritur, cur metalla nitida sint: nempe quod ex nitido, puro, ac solido humido, in quo lux colligitur, vt in speculis, vt notat Card. lib. 6. de Subtil. At Chemistæ aliqui, & ferè omnes, aliam tradiderunt metallorũ generationem, dicuntq; materiam propinquam omnium metallorum esse argentum viuum & sulphur: sulphure agente & cogente, & argento viuo patiente. Ita & Auicenna quoque sentit, in Physicis & in Chemia, & in Epistola quam scribit ad Hazon Philosophum: probatur & in libro qui Correctio fatuorum inscribitur, & apud Gebrum, Lulium, Lancinium passim in

Chemicis, Sulphur existimant pinguedinem terræ in minegis eius generatam, per temperatam decoctionem inspissatam, & induratam, argentum viuum. Interdum tamen dicunt, idem esse sulphur & argentum viuum, re & nomine, vt in collectaneis Chemicis aperit Ianus Lancinius cap. 51. lib. 1. Constituunt etiam duas species sulphuris, liquabilis & illiquabilis: & ita metalla liquabilia, liquabilis sulphuris fermentum & speciem habere, vt aurum, argentum, &c. Sin autem sint illiquabilia, vt marchesita, magnesia, antimonium, &c habere sulphur illiquabile, Lancinius libro 1. Collect. cap 12 Quam tamen opinionem Chemicorum reiicit Georg. Agricola libro de re Metallica. & Caspar Contarenus lib. 3. de Natur. Philos. capite 6. Albert. Magnus lib. 3. de Reb. metall. tract. 1. cap. 2. propriam materiam metallorum & liquabilium, constare tradit ex quodam vnctuoso aqueo incorporato, quod vocat liquidum humidum, cuius opinio accedit sententiæ prius relatæ Aristotelis: nam & is lib. 5. metaphys. scribit omnium liquabilium materiam esse aquam, nempe aquam illam vnctuosam intrinsecè, non extrinsecè, talem quæ olei, proinde non cremabilem: ideoque lapis, vt metallum, non liquatur, quia non habet humidum vnctuosum vbiq; protegens, sed aqueū, quod igne diffluat.

Metallorum distinctio. CAP. III.

METallorum quædam sunt naturalia, eaque septem, aurum, argentum, electrum, seu aurichalcum naturale, stannum, plumbum, ferrum. Dicitur & argentum viuum, quod & hydrargyrion & argentum album: quædam artificialia mixta, chalybs, cyprium, æs, aurichalcum fictitium, vt stannum mixtum. Horum puriora, quæ minus habent terrenæ concretionis, vt aurum, argentum: impuriora, plus vt æs, ferrum, &c. Quæ plus terræ habent, difficilius funduntur: quæ minus, facilius: & quò terrea, eò magis rubiginem contrahunt. Humidiora, vt aurum, argentum, plumbum, siccioribus grauiora & maioris ponderis sunt, vt ferro, æra.

De auro & argento. CAP. IV.

AVrum, vt ferunt, generatur ex sulphure subtili & rubeo, & ex viuo argento subtili & albo, sulphuris tamen amplius habet, cum pura concoctione elementorum, vnde nec rubiginem contrahit, defæcata omni ex parte vnctuositate.

ate. Argentum quoque ex vtroque fit, sed habet plus argenti viui, aerei atque humiditatis. De mineris vtriusque latè Vanoccius Biringuccius lib. 1. pyrotechniæ, cap. 1. & 2. Calisthenes existimabat vt chemistæ quoq; vnam formam esse metallorum, nempe aurum, ad quam, cùm decoctio mineralis non posset peruenire generatio fieret aliorum metallorum pro modo virtutis, vel argenti plumbi, stanni, &c. Albert. Magnus lib. 3. de metall. tract. 1. cap. 7. Quamobrem chemici summoperè laborarunt, & adhuc laborant, in obtinenda & comparanda illa vltima perfectione, qua transmutare satagunt alia metalla impura in aurum, cuius rei extant pleraque volumina, nempe testamentum & codicilli Lullij, Ioan. Lancinij Chemica collectanea, praxis Ioan. Anglici diaconi, Ortulani opus, Ioan. Chrysippi de arte metallica, Morieni Romani de transfiguratione metallorum, Thomæ de metallis, Albert. Magn. lib. 2 & 3. de metallis, Augustin. Panthei Veneti liber de arte & transmutatione metallorum; item voarchadumia eiusdem. Extat & Auicennæ de tinctura metallorum, item compendium animæ transmutationis Lullij, item scala philosophorum. Item alius liber opus mulierum: alius ludus puerorum, alius Lullij compendium de tincturis alius tributus Aristoteli de practica lapidis philosophici, alius Hebri vel Gebri, alius Hermetis, alius dictus Correctio fatuorum, alius de lapide philosophico, alius clangor buccinæ, alius sententia semitæ, item Arnaldi de villa noua libri, Rosarius philosophorum, alius lumen nouum, alius epistola super alchemia ad regem Neapolitanum: item alius Roberti Vallensis de antiquitate & veritate artis chemicæ. Qui omnes certè miranda canunt, sed non credenda &c.

In quibus inueniatur aurum & argentum.

CAP. V.

SCrutantur, vt habeant aurum, omnia auari homines, vt non mirum si aurum palleat veluti metu tot hominum, qui ei insidiantur & concludant, persequuntur eum Pindarus ode 1. Olympic. dicentes,

ἄριστον μὲν ὕδωρ; ὁ δὲ
χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ
ἅτε διαπρεπέν-
ει μεγάνορος ἐξοχὰν πλούτου. id est,

Optima quidem est aqua, at
aurum velut ardens ignis noctu,
excellit superbè inter superbas diuitias.

Digni tamen, qui insigniantur ob illum singularem auri amorem vanum, singularibus verbis & titulis, auriti Midæ, quem ferunt ob auri votum & corruptū iudicium, asinina aures nactum esse, vt ait Ouid. lib. 11. Metamorph. cupiditas enim hæc, cum sit vanissima habendi ea quæ per se nihil vitæ proficiunt, nisi commercij cōmutandi causa, non potest esse nō asinina, nempe congerere & asseruare præter modū, quæ tibi nec alicui custodita prosunt, nihilq; turpius quàm imaginariam sibi in futurum fingere necessitatem. Neque non possum præclarum iudicium Athenienſium mirari, qui in Arthmium zelitem, ita sententiā tulerunt, teste Demosthene orat. 3. contra Philippum: Arthmius Pythonactis filius zelites, ignominiosus esto, & hostis populi Athenienſium & sociorum, ipse & genus, quòd aurum è Media in Peloponnesum vexit. Omitto reliqua de abusu auri & pecuniarum, de cæco Plutone, de sacra fame auri, de impijs actibus natis ex illo referre, pertractanda à rhetoribus. Redeo ad rem, perquiri, & inueniri aurum & colligi, ex ramentis fluminum quæ arenas habent quasdam intermixtas aureas, vt in Pado Italiæ, Tago Hiſpaniæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ, Phyſon vocat Moises Geneſi 3. quem dici Gangen testatur Strabo lib. 15. De istis fluminibus hæc refert Plinius lib. 33. cap. 4. In Ozo fluuio Bactrianorum quoque in Paeonia nascitur. Aristot. lib. de mirab. auscult. Secundò aurum effoditur in scrobibus, aut ruina montium. Tertiò, cuniculis actis per profunda montium caua. Quartò, in Indis ferunt apud Scythas à formicis & gryphibus erui, Plinius lib. 33. cap. 4. & lib. 7. cap. 2. Lucian. in Gallo. Dicunt quoque Ophiusam insulam antèa Pelagiam dictitatam, aureo quondam imbri perfusam, teste Ammia. Marcell. lib. 17. Postremo vereor affirmare quod plerique iactitant, quod tamen nunquam consequuti sunt, vt opinor, ex chemica operatione aurum & argentum perfici ex alijs imperfectis metallis, & ad id detorqueri posset, quod Esdræ 4. cap. 2. & citur, paruum pulueremex vnde aurum fit. Et aureum ramum de quo Virgil. in 6. Æneid. & eclog. 6. Hesperidum auri mala, & apud Ouid 10. Metamorph. Hesiod. in Theogon. quas fabulas trahunt Hesichius, & Suidas ad chemiam, vt alij vellus aureum. Inuehitur & argentū in argenti fodinis.

sed

sed & Plinius lib.26.cap.27.tradit,quod ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum,alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit, igne lapides in æs fundi, igneque ferrum gigni.

De Aurichalco. CAP. VI.

AVrichalcum, vel vt alijs placet ὀρείχαλκον, duplicis est speciei:vel naturale, quod in montibus exeritur, vel factitium,quod parte quinta auri constat,alijs electrum:colorem enim eius imitatur,Plinius libro 33. cap.4. vocant Galli latonem.Veruntamen Vannocius lib.1.Pyrotechniæ, cap 8. fossitium & naturale reperiri negat, sed ex ære quod vocamus cuprum,& *aram*,componi,tinctura adiuncta: tingi autem cum lapide calaminari,fusione æris cum eo facta, & vitri puluere iuncto, & percolato ære.Humecta constat natura aurichalcum,sed terrena & impura, tamen maiori calore decocta quàm sit æris.Ideo purius & nitidius ære, & durius propter maiorem decoctionem.

De Ære. CAP. VII.

AEs nobis simpliciter dicitur, *Cuprum*, item æs cyprium, fossile ex fornacibus & minerijs æris oritur, & cadmia, quam dicunt Tuthiam communem, & pompholigem, vnde & ea materia æris esse dicitur, vt & flos æris. De quibus Amatus in Dioscoridis librum quintum enarratione 43. Isidorus Etymolog. lib.16 cap.19.Plin.lib.34.cap.9.& 10.Vannocius lib.1.Pyrotechniæ,cap.3. Æs,vt ait Isidor. rubiginem celerius contrahit nisi vngatur oleo: seruatur autem optimè in pice liquida. Hoc sonorum est,ideo tubis inseruit.

De plumbo, & stanno, cerussa, sandaracha. CAP. VIII.

PLumbi quatuor constituuntur genera, primum album dicitur,quod stannum aliter. Secundum, nigrum plumbum vulgare. Tertium, Bisemutum, medium inter album & vulgare. Quartum genus ex stibio fit quod vulgò antimonium, quod est lapis inuentus in argentifodinis. Plinius lib. 33. cap. 6,multa lib.34. cap.16.17.18.Stannum stridorem quendam retinet. Miscetur & stanno interdum plumbum nigrum ad octauam partem, quod stannum à Mediolano-

ſibus dicitur Peltrum. Plumbum album & nigrum inuenisſe primum Midam dicitur ab Higinio in fabulis cap. 274. Plinius Midacritum vocat lib. 7. cap. 56. vbi & de inuentoribus aliorum metallorum. Plumbum fit ex humore craſſo, impuro, maleq; decocto, ideoque molle, nigrum, graue, & denſum admodum eſt: & in locis frigidis & humidis naſcitur plerumque. De minerijs plumbi & ſtanni, apud Vanoccium lib. 1. Pyrotechniæ cap. 4. & 5. Ex plumbo & aceto, fit ceruſſa, vt ait Galen. lib. 9. de ſimplic medicam. facult. Plin. lib. 34. c. fin Vitruuius lib. 7. c. 12. Hæc aduſta in ſandaracham adulterinam tranſit, quæ & dicitur ſandix Syrium, Aetius lib. 2. Plin lib. 35. c. 6. Amat. Luſitan. in Dioſcor. lib. 5. Enarrat. 63. Meminit Plin. lib. 33. cap. 66. de vena plumbi, quam galenam dici autumat, quæ iuxta argenti venas, reperitur.

De ferro, & chalibe. CAP. IX.

FErrum, metallum leuius ſuperioribus, poroſum, nigri, inæquale, quoniã in eo humor inæqualis eſt, & abundat maior copia ſiccitatis. Accedit huic formæ chalybs, id eſt, ferrum denſius, propter maiorẽ humiditatem, magisq; decoctam, Sebaſtian. Foxius lib. 3. de natur. Philoſoph. cap. 6. de differentijs ferri & illius liquamine & induratione, Plin. lib. 34. c. 14. & 15. De minera ferri, Vanoccius lib. 1. pyrotech. cap. 6. & de arte miſcendi chalybis c. 7. Tradit & Ariſtot. lib. de auſcultat. mirabilibus chalybem etiam ex ſabulo quodam generari.

De argento viuo & chemicis metallorum nomenclaturis. CAP. X.

ARgentum viuum, ſpecies metalli dicitur, ob continuũ ſuum motum & Græcis ὑδράργυρος, aqueũ argentũ: à chemicis dicitur Mercurius: ſicut aurum, Sol: argentũ, Luna plumbum, Saturnus: Iupiter, ſtãnum: cuprum, Venus: Mars, ferrum. Argentum viuum, ex ſubſtantia terrea & aquea indigeſta eſt, multumq; aeris immixtum habet: Quo fit vt mobile ita ſit, & igne in auras euolet, & deſluat in fumum & reſoluatur. De hoc late diſputat Albert. Magn. lib. 4. & 5. tract. 1. c. 1. Plin. lib. 33. c. 6. inuenitur autem argentum viuum naturale & ſoſſitium, & artificiale ſeu factitium, vt monet Amatus Luſitanus in 5. Dioſcorid. enarrat. 70.

SYN-

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XXXVIII.

In quo agitur de participantibus naturam lapidum & metallorum.

De aliis corporibus mixtis simplicibus & sine vita existentibus, vt de vitro, & nitro primum.

CAP. I.

TERTIVM quoddam genus fossilium, inter lapides & metalla compositorum corporeum simplicium, est eorum quæ tantæ non sunt siccitatis aut caloris vt lapidescant omnino, nec tanti humoris, vt formã metalli capere possint: cuius generis sunt vitrum, nitrum, alumen, bitumen, sulphur, sales, & atramenta seu tincturæ chemicorum. Vitrum fit ex arenis, cõchis vel fossilibus, vel ex cineribus nitri vel silicis, Plin. lib. 36. cap. 26. Nitrum vulgo salitor, herba dicta kali, vnde salkali vel halkali, ex qua cineres fiunt. Hancq; herbam Amat. Lusitan. in 3. Dioscor. enarrat. 153. Putat esse vnam speciem anthylis, quam nasci in lacubus maritimis tradit, & in Gallia & Italia dictam salicornium. Et in lib. 4 enarrat. 54. etiam eius speciem quam vocant Tragon, suspicatur, qua vitrum fiat & sapo: eamq; ab Hispanis, vulgo vocari Sodam Batriliam. Est tamen aliud nitrum fossile, Dioscor lib. 5. cap 90. nobis nitrum, salpetræ. Meminit & de aphronitro seu de spuma nitri, Plin. lib. 31. cap. 10. Galen. lib. 9. simplic. medicam. facult.

De Alumine. CAP. II.

ALuminis tres sunt species, scissile, rotundum, liquidum, de quibus Galen. lib. 9. simplic. medicam. Plin lib. 36. cap. 19. Dioscor. lib 5. cap. 123. Amatus, sex adfert species, alumen roche, plumæ, fæcis vini, catini, scaliolæ, zuccharinum, de quibus tractat lib 5. in Dioscorid. enarrat. 83. Paulus Æ-gineta lib. de apparatu medicam. addendus Plinius libr. 35. cap. 16.

De

De Bitumine. CAP. III.

BItumen, est gleba quædam siue terræ, seu maris vel paludis. Melius Iudaicum, giguitur & in Phœnice, Babylone, Zacyntho, Sidone. Liquidum etiam est Ciliciæ, quod adulteratur pice: videndus de his Galenus lib. 4. de facult. simplic. medicam. Paul. Ægin. in appar. medicament. Dioscor. lib. 1. cap. 100. 101. 102. vbi de pissasphalto, naphtha, colamine, bituminibus, & alibi limum, alibi terram esse ait. Bitumen, sulphureum, vt & Plinius lib. 35. cap. 15. vbi de naphtha & alijs & alibi.

De Sulphure. CAP. IV.

SVlphur, essentiæ est tenuis, & temperamenti calidi, vt ait Galenus libr. 9. de facultat. simplic. medicam. Quatuor genera sulphuris ponit Plin. lib. 35. ca. 15. vnum viuum, quod Græcis ἄπυρον: Secundum dictum gleba fullonum, officinis tantum familiare: Tertium egula dictum ad suffiendas hanas pertinens: Quartum ad ellychnia tantum conficienda seu ad sulphurata, videatur Ægyn. et de appar. medicament. Dioscor. lib. 5. cap. 124. Hoc ardent interdum montes, vt Vesuuius, Ætna, Puteolanus, & alij.

De Salibus. CAP. V.

SAlis plura etiam genera, nam alij sunt marini, victui hominum familiares, vt aliqui fontani & fossiles: sunt tamè vt plurimum fossiles, minerales & metallici, vt sal gemmæ, qui est lapis grauis, lucidus, densus: item sal harmoniacus, vt ex Cyrenaica regione, sub arenis latens, sal alcali, de quo supra in vitro: spuma salis seu halinitrum, de quibus videndus Amatus Lusitanus in Dioscor. libro 5. enarrat. 90. 91. Galen. libro 11. simplic. medicam. Dioscor. libro 5. cap. 126. Plin. lib. 35. cap. 7.

De Atramentis. CAP. VI.

DIcuntur atramenta, quædam substantiæ fossiles lapidescentes vtcunque ex terra, & aqua: hæc primùm sunt liquida, postea coagulata. Atramenti quinque genera præcipua, primum album, quod Arabes dicunt kadidis: secundum rubeum, Arabibus asfuric: tertium citrinum quoddam, Arabibus alhosel: quartum aliquod viride, quod Arabibus al-

Digitized by Google

mentum, alijs vitriolum: quintum aliquod fuſcum, habens aliquid liuidi ſeu pallidi aurei. De quibus Albertus Magnus lib. 5. de rebus metall. tract. 1. cap. 2. Rhaſis de atramentis, Ianus Lancinius lib. 5. collectaneor. chemicarum cap. 1.

De tribus ſpiritibus mineralibus, & aliis mediis. CAP. VII.

CHemiſtæ vocant tres ſpiritus, minerales, argentum viuum, ſulphur, & arſenicum? ſunt alia cum ijs media vt mimiſi, chryſocolla vel attincar, aut auripigmentum, ochra, chalchitres, Armenius lapis, Cyaneus ſeu lazuli, & alia, de quibus Dioſcorides in 5. & ſui enarratores Matthiolus, Menardus, Amatus, Fuchſius, Conſtantinus, & alij.

ΣΥΝΤΑΧΕΩΝ
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XXXIX.

In quo agitur de virtutibus.

Quid tractandum ſit in hoc & ſequenti libro, & de affinitate virtutum & vitiorum. CAP. I.

IAm lib. 4. ſyntax. cap. 7. tractauimus ſatis abunde in genere; de virtutibus & diſtinctione vel diuiſione earum: haberéq; caput illud de virtute, in commentarijs noſtris tranſcendentium, dilucidam explicationem. Quædam etiam in ethicis generalia de moribus: de virtute animali, in animalibus, de vegetabili, in plantis: de cœleſti in libris de mundo: & de elementari, dum de meteoris peregerimus: vt nunc tantum ſupereſſe videatur ſingularis quædam explicatio virtutum & vitiorum, claſſis penultimæ ſpeculi artis poſiti lib. 2. ſyntax. cap. 1. Quamobrem hic libellus de virtutibus ſeparatim aget, poſtea autem poſtremo libro vltimam vitiorum & virtutum oppoſitarum explicationem, eo ordine quo ſingula in prædicto ſpeculo fuêre propoſita.

vt ma-

vt memoria tenacior fit, Deo iuuante, absoluemus: virtutibus virtutes proximas, & vitia vitijs connectentes, vitiaque cùm proprijs virtutibus comparabimus, vt elucescant & facilius distinguantur iuxta se contraria posita. Virtutes quippe omnes, quodã iure familiaritatis & sanguinis, sunt sibi hærentes, vt vix, qui vnam habuerit, alias non consequatur, vt notat Cicero 2. offic. & à Tusculanar. & 5. de finibus. Platoque in Protagora, vbi vnam tantum dixit virtutem, iustitiam nempe, cæteras continentem, & Aristoteles & Galenus late libro septimo de decret. Hippocr. Et Plato. vti etiam vitia se mutuò consequuntur, & abyssus abyssum inuocat, & semper in peius vitium ruit. Quare perpulchre Plutarch. libro de different inter odium & inuidiam, scripsit, vitia multitudini hamorum similia esse, quæ si cum pendentibus ex ipsis affectibus, huc atque illuc moueantur, pluribus inter se nodis atque implicationibus connectuntur: ipsa vero, quemadmodum in ægritudinibus accidit, alia ob aliorum dolorum dolorem cruciantur: proinde, vt idem libro de sera numin. vindic vbi vitium vnum, ibi plura. Sunt etiam vitia virtutibus proxima, & quæ sæpe pro virtutibus habentur: vt contra sunt virtutes, quæ proximis sibi vitiis solent valde lædi ob quandam similitudinem. Quo fit, vt vulgus, qui non nouit virtutis & vitij distinctiones, pro animi sui passionibus, vt vitium, virtutem calumnietur. Nam humilem, dicit abiectum: erectum, superbum: valde iustum, irridendum: doctum, inflatum: seuerum, crudelem: indulgentem, facilem: simplicem, brutum & stultum: acrem, callidum: diligentem & pium, superstitiosum: remissum, negligentem: solertem, cupidum: parcum sobriumque, auarum, quietum, ignauum vecordemque: abstemium, morbo aliquo infectum & tenacem: comedentem, edacem: ieiunantem, vanum: liberalem, prodigum, & contra: verecundum, rusticum: in quibus splendor virtutibus adimitur, vt ait Sidonius Apollinaris libro septimo epistolarum, epistola nona. Detrahebant Paulo anachoritæ, inuidi, & Hilarioni, illum solitudinis calumniati, huic obijcientes frequentiam: vt qui semper latuit non fuisse, qui semper visus est, vilis existimetur, teste D. Hieron in vita Hilarion tomo primo oper. Ac Pharisæis, D. Ioannis heremus non placuit, nec ieiunium: nec domini saluatoris, turbæ socijque, & cibi placuere, Matth. capitulo vndecimo, hæc tamen sunt incerta vulgi vestigia, bestiæ multorum capitum, atque iusti ac tenacis pro-

posi

positi vir, odit profanum vulgus, arcet, contemnitque iudicium illius. Cui nunc tamen præcepta virtutum tantum perstringemus, vt si fieri possit, resipiscat & mores corrigat, memores eius quod tradit Ouidius libro primo de remed. amoris.

Et mala sunt vicina bonis, errore sub illo,
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.

Nam quod pertinet ad corruptos mores quibus nunc viuitur, certe dicam quod Hesiodus in Ergis lib. 1.

νῦν δ' ἐγὼ μή τ' αὐτὸς ἐν ἀνθρώποισι δίκαιος
εἶην, μή τ' ἐμὸς υἱός, ἐπὶ κακὸν ἄνδρα δίκαιον
ἔμμεναι, εἰ μείζω γε δίκην ἀδικώτερος ἕξει.

Id est.

Ego porrò nos ipse nunc inter homines iustus
Esse velim, neque meus filius, quando malum est,
Iustum esse, siquidem plus iuris habebit, iniustior.

De Iustitia. CAP. II.

ZEno apud Diogen. Laertium, lib. 7. in Zenone, primas dixit virtutes, iustitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam. Et iustitiam, scientiam eorum quę fugienda eligendáve sunt, quæque sunt media. Hæc Aristot lib. de virtutibus virtus animi, qua tribuitur quod cuiq; par est tribui. Quam finitionem varijs exornat honoris titulis Orphæus in hymnis duobus iustitiæ, & Philo Iudæus libr. 2. de vita Mosis. & libro primo legis allegoriarum & alibi. Cicero 1. officior. nosque late de ea in primo libro præludiorum optimi Iurisconsulti. Et in summa hęc bonos patres familias, homines ciuiles, principatu dignos, vtiles sibi & suis facit: vere regia virtus, sine qua nec vllus bonus, vt dixisse Socratem refert Xenophon libro quarto de dictis & factis eius, hæc leges ferentibus adfuit, proinde qui hanc habet, perinde ac Solon, ac Draco leges feret, vt Gymnosophistæ, sapientes Indorum docuerunt Apollonium Tyaneum, auctore Philostrat. lib. 6. de vita eius capitulo vndecimo. Iustitia murus arduus, quem non obliquis doli vis ingreditur hominum genus, secundum Maxim. Tyrium sermo 2 omnia iustitiæ cedunt publica, & priuata, illa temperantur: ideo in Pythijs à Pindaro ode 8. quies iustitiæ dicitur filia, quæ habet claues consiliorum & bellorum excellentissimas, vrbium conseruatrix: ista sine aduersario, quia iudicis officio fungitur,

vt scil.

vt scribit Philo Iudæus 1. allegoria. Leges & Demosthen. oratio. 1. contra Aristogito. per hanc eius administri magistratus, bonos à malis discernunt, malos que puniunt intrepide. Plato in amatoribus, & 9. de legibus. Hæc itaque speculatrix vitiorum, & castigatrix inuicta, vtpote tribus suffulta comitibus, sanctitate, veritate, & fide, vt ait Aristot. libr. de virtut. Præstat & vel eo maximè cæteris virtutibus, quod aliæ à nobis possessæ, nostræ potissimum consulant vtilitati, illa tamè & nostræ & aliorum omnium, teste Aristotel. lib. 5. ethicor. cap. 1. distribuit enim quæ cuiusque sunt: quod & tradit Isocrates oration. de pace. Addit & commodè Suidas, in verbo ἀρετή, iustitiæ comites, æquabilitatem, & gratiam. hæc in voluntate posita & in re ipsa, constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi Iustinianio, vt explicamus in prælud. Iurisconsc. 1. ita propria, vt voluntatis erit hominis virtus, & si re ipsa, quædam æqualitas aliquæue partes iustitiæ, in animalibus brutis esse videantur, vt cum Delphini inter se partiuntur venationis piscium partes, & maiorem relinquunt ei qui capturæ causa fuit, teste Ælian. libr. 2. de animalibus cap. 8. sicut & quædam refert de Leonis iustitia, idem lib. 5. cap. 39. Quæ tamen & alia similia verè iustitiam non exhibent, cum instinctu naturæ fiant à brutis & sine voluntate, & pleraque in illis inueniantur, quæ à regulis iustitiæ omnino declinent: vt optimè Hesiodus dixerit,

τὸν μὲν ἀνθρώποισιν νόμον διέπαξε κρονίων,
ἰχθύσι μὲν, θ' ἠρσὶ, θ' οἰωνοῖς πετεηνοῖς
ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς.
ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκλην, ἣ πολλὸν ἀρίστη γίνεται.

Id est.

Namque hanc hominibus legem disposuit Saturnius,
Piscibus quidem & feris, & auibus volucribus,
Se mutuo vt deuorent: quando quidem iustitia carent:
Hominibus autem dedit iustitiam, qua multo optima.

Quibus docet errare Ælianum, dum brutis iustitiæ exercitium tribuit in proximè citatis locis, & lib. 6. de natur. animal. cap. 50. Pari modo qui inter latrones & improbos constituunt. Non enim obedientia ad prædandum vel distribuendum aliena, iustitia mihi est, sed iniustitia. Versatur quippe iustitia circa societatem vitæ, communicatē, concordiam, amicitiam, similitudinem morum: circa pietatem in Deum, patriam

patriam, parentes, liberos, patres, amicos, affines, vxorem, naritum, hospites: in beneficio dando & retribuendo, in disceptationibus iudiciorū, actionibus & defensionibus, in cōseruatione iuris cuiusque, & similibus quæ ad bellua non porriguntur, non ad latrones qui proximis insidiantur, qui fœdera societatis humanæ perfringunt.

De Diuisione iustitiæ. CAP. III.

PRior diuisio iustitiæ, vt alia sit vniuersalis, alia particularis: vniuersalis, maioribus, & legibus eorum obsequi prima quæ iustitia, qua Deo proxima, qua diuinis: tertia, qua patriæ parentibusque: postrema, qua vitæ functis debitum cuique suum officium tribuimus, vt notat Aristot. libello περὶ ἀρετῶν. In iustitia Dei qui maiorum sumus, debetur obsequium, cultus, adoratio, vt & nouerunt Ethnici, Pythagoras in aureis versibus, Theognis in gnomis, Seneca lib. 4. de virtutibus in iustitia. Et melius nostri, Augustinus lib. de natura & gratia contra Pelagianos cap. 13. & alij omnes. Propter eius authoritatem & magistratibus debemus quoque obedientiam, D. Paul ad Roman. 13. propter ordinem in hierarchia hac terrestri constituunt à Deo: nec enim potestas nisi à Deo, Sapien. 6. simulq; lex naturæ statuit inferiores parere superioribus, Dionys. Halicarn. libr. 2. Antiquit. Roman. Quid autem debeamus Deo, principibus, magistratibus, maioribus, senioribus, parentibus, liberis, & alijs personis, cum ecclesiasticis, tum alijs: quid ve illi vicissim alijs debeant, tractauimus abunde lib. 1. præludior. optimi Iurisc. per plura capita, nec hic repetemus, neque ea quæ ad iustitiam vniuersalem pertinent. Sed de particulari pauca subiungemus, quæ particularia vnuscuiusque in diuiduo negotia, considerat: cuius duæ feruntur species, commutatiua, & distributiua. Commutatiua est æqualitas in rerum commutatione per contractus quibus vtimur, pro medijs, ad reducendam communicationem ad æqualitatem, vel mediante pretio, seu numi æstimatione, vel sine pretio in excessu vel defectu proportionem Arithmeticam adhibendo. Distributiua, est quæ reddit cuique quod suum est, vel in dando debito, vel in imponenda pœna: in quibus nō æqualitas inspicitur arithmetica, sed geometrica, prout cuique dignum est concedi. & si olim aliquando, pœna talionis arithmeticam videretur habere, dum dens pro dente, oculus pro oculo, puniebatur, &c. in hac geometrica distributione iustitiæ, inspi-

cit iudex gradus, delictorum, nec tantum factum, sed & delinquentium qualitates, causas, voluntatem, ætatem, & reliquas alias peristases, quas in criminibus puniendis in nostra iuris epitome quærendas dicemus, Deo fauente. Sic in honoribus & administrationibus distribuendis, ætas, habitus, eruditio, experientia, & alia id genus geometrice considerentur, non arithmetice. Quæ latius explicat Melanchthon in Compendio Philosoph. moral. Quæ & de iniustitia, negando, dicta existimare oportet.

De alia diuisione iustitiæ & iniustitiæ. CAP. IV.

IVstitia in scripturis sacris, duplex est: vna Mosaica, alia Christiana, illa externa, hæc interna quoque: illa carnis, hæc spiritus: vna politica seu ciuilis, humana: altera diuina, cœlestis, & spiritualis: vna pharisaica, altera vera: vna vetus, altera noua: illa præcipit, & nihil implet: hæc omnia implet, quia D. nostrum Iesum Christum habet, qui est legis implementum, vt scribit Barthol. Vuesthemerus, in phrasibus sacræ scripturæ, in verbo iustitia.

De Iniustitia. CAP. V.

QVid iniustitia sit, ex superioribus per negationem apparet, esse inquam vitium animæ, quo amplius quam par sit in quacunque re quis habere vel pollere, seu excellere velit, Aristot. περὶ ἀρετῶν. Comites iniustitiæ, calumnia, iactantia, simulatio, calliditas, dolus, fraus, malignitas. Iustitiæ duo extrema vitiosa, in excessu velle nimium haberi iustum: sic enim Ecclesiastes monet c. 7. noli esse multum iustus, & Eccles. cap. 19. est iustus qui se nimium submittit multa humilitate, sicuti nimia religio, hoc est non limitata cancellis rationis, transit in superstitionem, de qua postea. In defectu autem, dum quod iustum est, non fit, vbi via spatiosa quam multi sequuntur, tritaque perditorum & stultorum in sinu multitudine.

De Prudentia. CAP. VI.

MOnet Deus, vt simus prudentes sicut serpentes, & simplices vt columbæ, Matth. 10. Proponit, &c. 25. exemplum imitandum virginum prudentum: item Lucas 12. fidelem & prudentem dispensatorem, præcipit & D. Paulus ad Titum 2. vt simus prudentes. Quæ omnia, omnes viros

nobis proponunt sub nomine prudentiæ, quia nulla virtum prudentia vacat, si credamus Cicer. 5. Tuscul. Atque it Hierocles in commentarijs ad carmina Pythagorica, illiustum est, quod perfecta prudentia circumscribit. Et vt Auguſt. libro 83 quæst. quæst. 31. Prudentia est rerum borum, malarum, & neutrarum scientia, firmatque lib. 19. de uitate Dei, cap. 4. Etenim prudentia quæ est in animæ rationabili parte, quæ opinatiua dicitur vel æstimatiua, sine ar- & sola sua vi, consulere posset quæ sibi & alijs bona sunt mala, vt colligitur ex disputatione Aristot. lib. 6. Ethicor. 5. & libello de virtutibus. Et per illam consentiente Cir. 3 Rhetoric. ad Herenn. possumus habere delectum borum & malorum, in quibus illa versatur. Sic in corde prumis requiescit sapientia, & ipse quoque erudiet indoctos, uerb cap. 14. ita illa eadem bona, aut adipiscitur, aut tuer, aut adauget, aut vtitur illis sapienter, vt notat Plutarch. at. consolat. ad Apollo. docetque quid sequendum, quid vegiendum in omni vita. D. Auguſt. sermo. de prudentia ad remitas. ad prudentiæ munus pertinet authore Macrob. in oman. Scipion. lib. 1. cap. 8. ad rationis normam, quæ cogitat, æve agit, reducere, & humanis actibus prouidere. Quare sident ei ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, dolitas, cautio, sicut & Cicero li. de Inuent. partes alias prudentiæ dicit, prouidentiam, memoriam, intelligentiam ad umanorum actuum vtilitatem. Neque enim, vt scribit hilo Iudæus, lib. 1. legis allegoria, prudentia est, solum erbis sapere, sed opere spectatum esse, actionibus ad virtum compositis. Propriè autem virtus hæc est eius qui præst, et, non eius qui subest, sententia Aristot. 3. Politic. cap. 3. roinde apud Platonem in Alcibiade 2. vel de voco prouiens dicitur sufficiens consultor sibi & patriæ, imprudens ontra. Et in Lyside vel de amicitia, prudentibus res commendandas censet & ducatum aliorum. Neque quippiam fficacius etiam ad habendos obedientes milites Cyrus ex onsilio vt apud Xenophon. libr. 1. Cyripæd. dicebat esse, uàm vt dux prudentior esse videatur. Et Eccles. cap. 10. ciitates inhabitabuntur per sensus prudentum. Et firmissiuum propugnaculum ciuitatis apud Philonem lib. de sacrificio Abelis, cogitationes amicæ prudentiæ: ideo, inquit ad Nicoclè in Euagora orat. 4. Isocrates, vos qui dominamini, oluris facere oportet prudentiã. Prouidentiã & prudentiam dem esse plurimi sentiunt, nisi quòd prouidentia generalis,

Digitized by Google

prudentia specialis: cum tamen & prouidentia sit de singu-
laribus, de quibus nos late in commentarijs Transcenden-
tium, cum explicauimus synopsim lib 4. Syntax. c 5. vbi a-
tur de prudentia & prouidentia, & de diuisionibus eius. H
virtutem ex siccitate hominis parari Galen. ait, veluti ex
miditate dementiam lib. quod mores animi sequantur
peramentum corporis, melius tamen, quanquam &
rat aliquid ea dispositio corporis, respondit Plato dia
in Phædro vel de pulchro prudentissimum efficere
philosophiam scilicet vt ait Macrob. lib. 1. in Somn
c. 8. mundũ ipsum & quæ mundo insunt, despicere,
que animæ cogitationem in sola diuina dirigere
que perficit tempus & longa experientia, obse
euentuum, cum legitima ratiocinatione dicit do
vsum Marsil. Ficinus in argumẽto in Menone Platonis: vim
quoque addit à natura illi Cic. 1. de legibus & Iob. 12. in
multo tempore prudentia, in tempore inquam considera
& obseruato: alioquin, vt ait Isocrates in Archidamo orat.
quantum ad prudentiam pertinet, non multitudine anno-
rum, sed ingenio & cura distamus. Quocirca in prudentia,
vt ait Cic. 1. Offic hæc concurrere debent, amor veri, medi-
tatio animi, perspicacitas eiusdem, inuestigatio veri, vel dili-
gentia inquirendi, cum cogitatione, memoria, deliberatio-
ne, delectu bonorum studio, & scientia: quibus monemur
vt nisi ea omnia consequamur, nostrę sententiæ ne fidamus
sed prudentes alios consulamus: quo referendum quod scri-
bitur Prouerb. 3. ne innitamur prudentiæ nostræ: & ad Ro-
man. 12. nolite fieri prudentes apud vosmetipsos: & Eccles.
cum sapientibus & prudentibus tractandum esse consilium
paucorum enim sapientiam & iudicium, potius, quam plu-
rium insipientium vereri oportet, vt ait Plato in conuiuio.
Cum tamen pleriq; philautia hallucinati, sibi nimium sa-
pere videantur, quales tumidi philosophi, qui dicentes se sa-
pientes stulti facti sunt, & euanuerũt in cogitationibus suis
vt ait D. Paulus ad Roman. 1. Inter ea quæ prudentiæ sunt
videtur Ælianus lib 2. de natura animal. cap. 1. sagacitatem
naturalem referre animalium, quæ sibi quodammodo in
futurum prospiciunt, instinctu tamen naturali, quodque se
muniant contra pericula, & in apibus lib. 6. c. 11. Cæterum vt
iam in iustitia præmonui, hanc reijcio à numero virtutis,
cùm nulla insit illis voluntatis ratio quæ fundamentum vir-
tutum est.

De

De Imprudentia. CAP. VII.

CONtrarium prudentiæ vitium est imprudentia, quod est rationalis partis malè & improvidè viuendi causa. Aristot. περὶ ἀρετῶν. Cui inest motus animi inconsideratus, effectuum ineptatio, imperitia, dementia, obliuio euentuum, hilaritia, delectus malus & præceps, stultitia, temeraria actio, &c. eius excessus in temere præsumendo & vltrà quàm vs prouidendo: defectus autem in non perspiciendo. Affinis huic vitio, prudentia falsa, quæ verè prudentia non est, & tamen esse videtur: veluti prudentia huius mundi, mors est & imprudentia apud Deum ad Roman. 8. dum quis præternissis diuinis, inferiora appetit, dum voluptatibus se polluit, &c. vt ait D. Auguſt. lib 83. quæstionum quæst. 65. Sic villicus iniquitatis, prudèter hac cautione humanarum rerum, dicitur se gessisse in subuertendis rationibus domini sui apud D. Lucam, cap. 16 & prudentiores filij huius seculi filijs lucis, id est, diligentiores in procurandis rebus humanis, quam filij lucis sint in tractandis rebus diuinis, eod. cap. 16. Luc. Ita diuersis respectibus quis prudens, id est prouidens suis negotijs, & imprudens dicitur. Verum is qui in malis solers & diligens est, si de virtute agamus, imprudens est, quia salutem suam stultè prætermittit, nec curam sui verè habet, quantumuis inani impiorum opinione prudens videatur.

De Fortitudine & magnanimitate. CAP. VIII.

HIc de virtute fortitudinis agimus, non de robore athletico, quod vocat etiam Plin. fortitudinem, dum artubus validis, firmioribus musculis, & membris, quis præualet, cuiusq; exempla refert libro 7. cap. 20. & 28. Talis Sampson, Hercules, Herilus, Virgil 8. Æneid. Milo Crotoniates, Gellius libr 15. cap. 16. Cælius libr. 5. cap. 21. Titormus Busequa, Cælius lib. 11. cap. 69. Cacus, Ouid 1. fasto. Monychus Centaurus, Lucan 6. Pharsal. Ouid in Ibin, Cleomedes Astypæus, Plutarc. in vit. Romul. Crinitus libr. 15. cap 3. fortitudo itaque vt virtus, est quam vocat Senec. libr. 4. de virtutibus, magnanimitatem, in ea animæ parte quæ facilè incitatur terroribus, ob quam quis non concitatur per illa quæ mortem minantur: & in summa nec aliud est, quam in difficilibus & arduis seruare alacritatem, ad subeunda pericula, &

animis abundare: magis præclare mori quam turpiter vincere, seruariq; cupere. Hanc comitantur constantia, & grauitas (teste Suida in verbo ἀρετὴ) atque animositas, generositas, fiducia, sedulitas, & tolerantia. Cicer. quoque 2. Tusculan. quæst. lib. 3. rhetor. ad Herenn. & 2. de inuent. adduntalii comites, magnitudinem animi, grauitatem, patientiam, humanarum rerum despicientiam, perseuerantiam. Verum inter patientiam & fortitudinem animi, idem Cicer. in partition. orator. interesse scribit, quod venientibus malis obstet fortitudo, at patientia adesse ostendat, quia qui tolerat perfert. Cui subscribit D. August lib. 83. quæst. 31. & lib. de liber. arbit. cap. 13. Aristot. 3. Ethicor. c. 6 fortitudinem ponit circa terribilia, sed non circa quælibet, veluti in perferenda infamia, paupertate, morbo, aut in maris periculis: sed circa periculum bellorum: verum alij latius, ad mortis quemlibet contemptum, virtutis & boni causa extendunt. Sic constans ille animus in Dei fide martyrum, fortitudine plenus dicitur, qualis S. Stephani Act. 6. Et apud gentiles inuictus animus in tormentis, vt fortitudo celebratur Socratis in pædore carceris, in hausta cicutæ: Miltiadis, in vinculis: Themistoclis, Rutilij, Metelli, in exilio: Reguli, in tormentis: & aliorum, in aliorum terribilium magnifico contemptu. Atque Plato in Protagora, absolutè dixit fortes esse circa metuenda: & Cicero Rhetor. 3. fortitudinem dixit esse rerum magnarum appetitionem, & rerum humilium contemptum, laborum cum vtilitatis ratione perpessionem. Item 2. de Finibus. Fortitudinem in laboribus periculisq; cerni: & D. Ambr. lib. 1. de offic. fortem in contemptu periculorum, & vltra in constantia aduersus vitia constituit, in extraneorum quoq; contemptu & corporeorū, inque virtutum audaci persecutione. D. Hieronymus in Ioelem, fortis viri etiam esse ait, nec aduersis frangi, nec prosperis subleuari, sed in vtroque moderatum esse. Multa alia de fortitudine, Seneca libro 14. epistol. 91. & libro 2. epistol. 37. vbi de duplici magnanimitate, quæ extra bellorum pericula, fortitudinem adstruunt. Cæterum nec tolerantiam omnium, animi fortis esse, quisquam sibi debet persuadere. Sed eam tantum quæ prudentiæ est, vt monet Plato in Lache & Cratylo, quod à notatione nominis euincit quoq;: nam fortitudo ἀνδρεία, Græcis dicta est, quasi virilis, quia ἀνὴρ vir dicitur: vel ab ἀνάρρυτος sine fluxu, quod non defluat. Estq; fortitudo medium inter

Digitized by Google

mentatem & timiditatem, vt ait Plutar. lib. de Virt. morũ. Quamobrem illa quæ nõ est prudentiæ, temeritatis esse videtur, illa & infœlicium hominum periculis se exponere, vt viam contemnentes, cum tamen propter virtutem mortem itæ præponere fortitudinis sit. Proprium q; fortitudinis est, ihil nisi turpia timere, vt ait Macrobius lib. 1. in Somn. Scip. 10. Vitium itaq; aduersum magnanimitati, vel fortitudini, prehensibilis vitæ conscientia erit, vt scribit Seneca 4. de irtutib. & Cic. 1. Offic. tradit, fortitudinem recte ab Stoicis ictam, virtutem propugnantem pro æquitate. Nam ea animi elatio, quæ in contemnendis periculis, si iustitia vacat, quæve pugnat, non pro societate communi, sed pro suis cõmodis, in vitio est, non virtutis, potius q; immanitatis. Rursum q; 4. Tuscul. variis adductis finitionibus, docet fortitudinem esse tolerantiam cum obtemperatione summæ legis, non in ira vel furore sitam: siquidem ea iram moderatur ratione. Et Galen. lib. 7. de Placit. Hippoc. & Plat. eius virtutis sedem constituit ea in parte animæ, quæ irascibilis dicitur. Philo autem Iudæus lib. 1. Allegor. legis, in pectore.

De Diuisione fortitudinis.
CAP. IX.

ARistoteles lib. 3. Ethic. ad Eudemum, quinque species fortitudinis facit, in quibus eadem quis sustinet, sed non ob easdem causas: quarum illa perpetuo retinenda pro vera virtute est, quæ cum ratione sustinet & metuit quæ ratio metuenda suadet, quo fortis differt ab audace, qui metuenda non metuit, & omnia temere aggreditur, & suscipit: & à timido, qui omnia metuit & formidat: in medio quorum est fortitudo, vt ait D. Augustinus epist. 29. ad Hieronymum. Prima porrò species fortitudinis Aristoteli est ciuilis à verecundia orta. Secunda, militaris, vt auxilia horribilium cognoscantur, ex peritia nata. Tertia, ab ignorantia horribilium, qualis est puerorum. Quarta, ab spe, vt qui vino inebriati sibi persuadent, quia vinum spem addit. Quinta, est ex affectuum impotentia, ex concitatis animis, quomodo feræ sunt fortes, & de hac fortitudine loquitur Ælianus libr. 4. cap. 1. de Nat. animalium, dum laudat fortitudinem pugnantium præsentibus vxoribus. & libro 5. capite 11. de Fortitudine apum in defendendis alueariis, & libro 6. cap. 1. dum ait bestias seipsas ad fortitudinem exercere sine magistro, exemplo apri, leonis, tauri, elephantis. Verum sola

magnanimitas & fortitudo illa est, quæ rationē habet coniunctam, aliter illaudabilis est peruicacia: quamobrem fortitudini socianda est mansuetudo, quæ iram moderatur, ne impetu, vt bellua, feratur, vt ait Aristoteles libr. 1. Magnor. moral. cap. 23. neque enim est rati animi fortes sunt, Aristoteles lib. 8. Politic. cap. 4. D. Augustinus adhuc inter fortitudinem Ethnicorum & Christianorum differentiam adhibet, libro de Vera innocentia, cap. 25. nempe quod fortitudinem gentium mundana cupiditas fecerit: fortitudinem autem Christianorum, Dei charitas, quæ est diffusa in cordibus nostris. Diuidam & fortitudinem rursum, prorum quibus adhibetur distinctione, in corporis & animi. Corporis, in armis, musculis, neruis, robore, consistit, & similibus. Animi autem fortitudo vel priuata & domestica: vel ciuilis, vel bellica, vel togata: bellica apparet in sustinendis, & repellendis periculis, inuadendo aut defendendo: togata seu philosophica, in studio virtutum perficiendo, in libertate dicendi, fiducia consilij: in contemptu honoris, imperij, diuitiarum, doloris, exilij, egestatis, minarum, pœnarum, &c. in moderatione animi, in abstinentia potissimum libidinis, luxuriæ, voluptatisque, in grauitate, liberalitate, & similibus virtutibus. Cætera patent.

1 *De Timiditate & aliis vitiis fortitudini repugnantibus.* CAP. X.

FOrtitudini in excessu repugnat amentia, audacia, immodestia, elatio, arrogantia cupiditas honorum, pecuniæ, & principatus, superbia, inhumanitas, pertinacia, confidentia, factio, seditio, crudelitas, improbe dicta, mordacitas, detractio, austeritas. In defectu autem, vitia in fortitudine, desperatio, stupor, pusillanimitas, mollities, diffidentia, studium sui, ignauia, timor & metus sine ratione laborum, mortis, periculorum, exilij, offensionum, repulsæ, molestiæ, inopiæ, infamiæ.

De Temperantia & continentia.

CAP. XI.

TEmperantia, virtus est cōcupiscibilis partis, per quam malarum rerum appetitibus reddimur alieni, prout ratio iubet, Aristoteles libello de virtutib. & 1. Rhetor. ad Theod. cap. 9. Priuatorum hæc & maxime ciuitatum & quietis virtus, Isocrates Orat. 13. de Pace, & 3. ad Nicoclem. Tenetur autem

certem circa voluptates & dolores, non omnes quidem, & manus circa dolores: inter hæc enim mediocritas, vt explicat lib. 2. Ethic. cap. 7 & lib. 1. Magn. moral cap. 22. Circa voluptates itaque potissimum corporis, & quæ consistunt in gustu & tactu, non quæ animæ sunt. Aristoteles Probl. sect. 29. quæst. 2. & in 3. Ethic. ad Eudemum, & 3. Ethic. ad Nicomachum, cap. 10. Comitantur temperantiam, ornatus & modestia, teste Suida. Et Plato dialog 3. de Republica, ei attribuit obedientiam magistratuũ, quod ad subditos pertinet: quantum autem ad Principes, vt à venereorum, epularum, comportationumque vsu, continentes sint. Et in Charmide, seu de temperantia illius esse dicit, omnia quietè agere, quietè & ambulare & loqui: item pudorem & reliqua omnia quæ in mensura consistunt. Qua ratione certè & virtutum omnium fiet aggregatio temperantia, non propria virtus. Eadem ferè sentit Seneca libro de Virtutib. dum eam nomine continentiæ explicat. Ad Ciceronem lib. 1. de Finib. bonor. & malor. tradit, temperantiam monere nos in rebus aut expetendis, aut fugiendis, vt rationem sequamur, hoc satis esse indicare quid sequendum sit, sed ibi stare oportere. Zeno autem continentiam seu temperantiam affectionem dixit insuperabilem rectæ rationis, siue habitum voluptatibus inuictum. Et D. Augustinus libro 83. Quæstionum, quæst. 31. moderatam dixit dominationem rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animæ. Et 1. de Libero arbitrio, cap. 13. dicit esse cohibitionem animi ab his, quæ turpiter appetuntur. Macrob. quoque lib. 1. in Somn. Scip. temperantiæ tribuit, nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, iugo rationis cupiditatem domare, quæ mutuata sint ex libro 4 Xenophontis de Dictis & factis Socratis. Huc pertinet præceptum, Non concupisces, &c. Exod. 20. Deut. 5. 7. & Eccles. 23. quo prohibetur furtum, adulterium, luxuria, & cupiditas alienorum omnia, & reuocantur homines ad temperantiam, id est, ad virtutes. Nam sicut omnis virtus in mediocritate consistit, à defectu & excessu aliena; ita temperare se à malis, nihil aliud est, quam in mediocritate illa consistere: vt contrà, concupiscentiæ nomine, quæ cancellos rationis & mediocritatis transcendit, omne vitium continetur, fomes & fomentum omnium malorum. Ita & radicem eorum, dixit D. Paulus 1. ad Tim. 6. & Isidorus lib. 2. de Summo bono, cap. 41. Nam ex concupiscentia & cupiditate incen-

Digitized by Google

ditur animus ad habendum vel faciendum quod non licet; & dum passiones illas conceperit, generat peccatum: peccatum autem consummatũ mortem parit, Iacob. 1. cui morbo obuiam it temperantia, per continentiam: continens namque temperans est, vt ait Aristoteles lib. 2. Magn. moral. cap. 6. vbi & fusè singula prosequitur. Sic Cicero 2. de Inuentione, continentiam describit esse, per quam cupiditas, consilii gubernatione regitur: siquidem si alio modo quàm per rationem cupiditas cohibeatur, temperantiæ virtus vel continentiæ non est: veluti, si vi vel aliter compescatur, vt in eunuchis temperantia venerearum rectè non nominatur, vt ait Philostratus lib. 1. de Vita Apol. Tyanei, cap. 21. Sunt quippe virtutes ex voluntate metiendæ, & hæc potissimùm cum non coinquinetur corpus, nisi de consensu animæ. Quò fit, vt non possim probare sententiam hic etiam Æliani, qui libro 5. de Nat. animal. cap. 11. temperantiam communicat brutis, nempe apibus, eò quod illæ seruntur odisse eos, qui vnguentis delibuti sunt, & qui recenter à venere veniunt. Dumque dicit temperatissimum in victu capitonem piscem, lib. 1. cap. 5. Et laudat lib 2. cap. 26. aquilæ temperantiam, quòd sirim patiatur, nec se puluere volutet, vt cæteræ aues. Dumque scribit lib. 5. cap. 16. de muscis quæ in pyxide, eas quando festum celebratur Olympiorum, voluntariè abesse, & abstinere se à carnibus sacrificij, discedere q; vltra Alpheum fluuium, nec redire nisi peracto sacrificio. Nam hæc & similia non rationis, non voluntatis sunt: vt virtutis nomen habere metcantur, non magis quàm si quis videat Cetes à culicibus immunes, melluntium vineas à campis: possunt enim hæc esse physica, & odio naturali aliquorum rerum vt serpentes ex ędibus odore pelluntur rutæ: formicæ ex lacebris, sulphuris & cerani suffitu: Mustella odore vestæ felis. Refert & Ioannes Baptista Albertus libro 10. de Re ædificat. cap. 15. quòd deus canus, vnà cum cauda pedibusve in aula sepultus, (vt ferunt) muscarum molestias abigat.

De Diuisione temperantiæ. CAP. XII.

ERgo in summa, colligamus ad temperantiam modestiam seu decorum, pertinere quædam generaliter, quædam specialiter. Generaliter temperantia virtutes omnes continet, vt iustitiam, fortitudinem, prudentiam, &c. habetque in iustitia temperamentum circa personas, circa res & actio-

Digitized by Google

actiones, & iudicia, in bono & æquo, in pœnis imponendis, in numerandis bonis, in continendis populis, legibusque decernendis, magistratuumque dignitate conseruanda: in prudentia, consiliorum directionem, taciturnitatem, oportunam grauitatem, &c. in fortitudine, patientiam: & sic de alijs. At particulariter, temperantia moderatur appetitus, perturbationes animi, constantiam retinet & castitatem, modestiam, pudicitiam, impetus reuerentiam, tranquillitatem, concordiam, pacem, ordinem, ornatum, cultumque mundum, & gestum corporis & orationis decorum, studiaque licita.

De Intemperantia. CAP. XIII.

INcontinentiæ & intemperantiæ, contraria superioribus iniunt. Atque breuiter, qui contra rationem aliquid agit, quiue cupit, incontinens est, Aristoteles Probl. sect. 28. quæst. 3. ideo qui venere & cibis immodicè vtuntur, incontinentes vocantur, eadem sectione, 28. quæst. perpetuumque bellum temperantiæ cum voluptate irregulari & libidinibus, vt ait Philo Iudæus libro de Opificio Dei, & Cicero 3. Offic. in fine. Familiares, pedissequæ turpissimæ & impiæ huius intemperantiæ sunt, ingurgitationes, vomitiones, lites, morbique infiniti, de quibus Aristot. lib. Probl. sect. 28. quæst. 1. Lasciuia, petulantia, garrulitas, immunditia, ebrietas, fraudes, discordia: rusticitas in moribus, gestu, motu, incessu, statu, sessione, ore, risu, sermone, &c. In animis, imprudentia, mollities, ignauia fraudes, iniuriæ, bruti appetitus, inobedientia, vitia, immodestia, impudicitia, & reliqua quæ repugnant his, quæ erant ex famulitio temperantiæ. Ad intemperantiam Aristot. lib. de Virtutibus refert, & qui voluptates noxias, facetos, dicaces, vrbanos, versutos in verbis & rebus: & comites, perturbationem, impudentiam, confusionem, incuriam, negligentiam, dissolutionem, & inconstantiæ comites, mollitiem quoque & pœnitentiam.

Distinctio virtutum principalium, quas cardinales dicunt, & theologicarum. CAP. XIV.

QVatuor superiores virtutes dicuntur cardinales, quod circa illas vt circa cardines ostium, reliquæ voluantur: vel, vt mihi placet, quòd illæ peruiæ & ianitrices sint ad maiores, de quibus dicemus, nempe ad fidem, spem, & charitatem,

Digitized by Google

tarem. Quæ diuinæ sunt & theologicæ per priores ad proximum actus diriguntur, & ad humanæ societatis conseruationem, per habitus acquisitos ex frequenti vsu: at istę Theologales actus monent ad opera, rationibus sumptis à iure diuino, per infusionem & donum Dei concessæ, discretiuis actuum in Deum, in quibus habitus generat actus. Nec virtutes priores per se, sine alijs sufficiunt Christiano ad salutem consequendam æternam. Sicque Proclus Episcopus Constantinopolitanus, epistola ad Presbyteros Archimandritas per Armeniam, insinuat, dum ait, Omnis Christianus, qui non est diues fide, spe, & charitate, id quod dicitur, non est: Sed etsi videatur suum corpusculum castigare, & liber esse passionibus, in mortalem tantùm virtutem iste proficiens, nequaquàm coronam victoriæ consequitur, vtpotè qui non se ad illum per cognitionem diuinitatis extenderit, qui coronas tribuit ijs, qui fortiter per virtutes luctantur. Et D. Ambros. tom 4. in Psal. 1. Virtutes sine fide folia sunt, videntur virere, sed prodesse non possunt: agitantur vitio, quia non habent fundamentum.

De Fide in genere quid. CAP. XV.

SPeusippus lib. de Definit. Plat. Fidem dicit esse rectam præsumptionem, quòd sic res se habeat. Ciceroni in Partitionibus, Fides est firma opinio. Et fides, inquit Simplicius, in Comment. in lib 2. Aristotelis de Anima, part. 6. approbationem & consensum sequitur. Nam antè dijudicauit, quàm cognitum fuit verum esse, atque ita assensa est: id enim ipsa est fides. Cicero 4. Offic. Fundamentum iustitiæ est fides, id est, dictorum conuentorumque constantia & veritas: ex quo credamus quod fiat quod dictum est, appellatam fidem. Et rursum lib. 16. Famil. epistol. Tyroni scripta omnium 406. Tu mihi nostris para, vt operam reddas. nostra ad dictam diem fient: docui enim te fides ἔτυμον quod haberet. Significantius fides erit persuasio, quòd credimus seu putamus, tale esse, fuisse, vel futurum esse. ita πίστις Græcis fides, à verbo πείθομαι persuadeor, & tertia persona præteriti πέπεισται persuasus est, vnde mutata diphthongo αι, in ι fit πίστις, persuasio. Sic apud Hebræos אֱמוּנָה amunah, fides, à radice אמן probabile fuit, inde אָמֵן amen, quasi אמת verum fiat, vel קיים firmum sit. In fide est ignoratio causæ, tamen effectus cognoscitur, vt in pleuisque rebus humanis.

Digitized by Google

humanis. Et religiosa quidem est fides, vbi etiam est naturalis inscitia: aliter enim esset scientia, vt ait D. Hylarius lib. 12. de Trinit. Conuenit D. Pauli finitio ad Hebraeos, c. 11 Fides, est sperandarum rerum substantia, argumentum non apparentium. Sic vbi ratiocinatio desinit, incipit fides, vt ait Paulus Orosius lib. 6. cap. 1.

De Diuisione fidei, & quòd innumera penè negotia ex fide, & quod credamus, pendeant.

CAP. XVI.

FIdes cùm sit eorum quæ non apparent, & quæ futura esse certò existimamus, pro modo eorum quæ cadunt in creditatem; distinguitur: quamobrem alia est fides humana, hoc est de rebus humanis, & cùm humanis fidimus: alia fides diuina, quando certò credimus, & esse possumus & futura diuina, quæ non cognoscimus aperte, sed effectus videmus. Ita ferè nihil est in hoc seculo, quòd partim nobis non innotescat ex fide: potissimùm si amplectamur quod Democritus tradidit, veritatem in puteo esse demersam, vt percurrimus in Commentarijs prolegomena syntaxeon. Quin nec corpora ipsa esse, sine ratione alia, quàm per fidem adhibitam sensibus credimus, vt notat Lucret. 1. de Rer. nat.

Corpus enim per se communiter dedicat esse
Sensum, eius nisi prima fides fundata valebit,

Et in vniuersum, omnibus horis credit vita humana, inquit Plinius libro 18. cap 2. Seminat agricola ea fide impulsus, quòd credat venturos imbres, & Solis calorem: contrahuntur matrimonia in fide prolis futuræ: traduntur præceptoribus discipuli, quòd putent in eos eruditionem transfundi posse: imperij insignia sumuntur, dum credimus populos obtemperaturos: fide nautæ ligno se committunt fragili pelago: fide quod scriptum in annalibus inuenitur, credimus fuisse. Sunt his similia, quæ bellissimè prosequitur Eusebius Pamphilus libro 1. de Præpar. Euangel. cap. 3. Fide omnes obligationes ferè cõtrahuntur, vnde creditores dicti, quibus debetur ab ijs qui fidem suam obstrinxerunt, vt in Epitome iuris ostendimus, dum de contractibus agimus: & fide res suas, negotia, imò se, filios, & vxores homines alijs concredunt & committunt. Et cùm de futuris, de occultis cordium cogitationibus non liceat homini iudicare, verbis & promissionibus nos exponimus. Quo factum est, vt cùm maximè ea fide in societate humana opus sit, nec aliter commodè

modò viuere possimus, fides quoque publico consensu exsoluenda sit ab hominibus, & contra eos qui credentes fidei alterius decepissent, pœna varia constituta. Proindeq; fides tanquam numen eximium olim cultum, & templum accepit apud Ethnicos, à Numa Pompilio primum iuxta louem in Capitolio, vt author Dion. Halicar. lib. 2. & Cicero lib. 3. Offic. Plutarch in Numa. Pœnæ in fœdifragos quàm plures: & ad deuinciendam adhuc fidem amplius, aliud addita, vt iuramentum apud Ciceronem in fine lib 3. Offic. & ex iure ciuili & gentium formulæ contrahendi, stipulationes, fideiussiones, de quibus apud Iurisconsultos fusè traditur, habitumque graue fidem fallere. Committimus autem fidei, vel credimus aliquid: aut ratione authoritatis & exploratæ integritatis in alijs aut similibus, aut multorum testimonio inducti, aut verisimili, aut legis remedio adiposcendam fidem suffulti, aut necessitate compulsi, quia alia via non possumus res pertingere.

De Inconstantia fidei rerum humanarum.

CAP. XVII.

MVlta certè possunt animum inducere, vt pollicitum speremus, vel factum fuisse, vel futurum credamus. Cæterùm si à communiter accidentibus, & quotidianis exemplis, naturaque inconstantiæ humanæ velimus res pependere, vix aut nunquam fidem inter hæc caduca habendam vel dandam esse cognoscemus vsque adeò enim fides hæc fragilis est & incerta, subdola & inconstans, vt Dion Prusieus pulcherrimè ostendit libello proprio περὶ τοῦ ἀπίστου, id est, nulli rei esse fidendum: sicut Epicharmus quoque dicebat, πίστα, καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν, sobrius esto, & memento nulli fidere. Et Virgil. 4. Æneid. *Nec spes nec fides.* Et Dauid Psal. 145. Nolite confidere in Principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus. Et Ieremiæ cap. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius. Quid enim est firmum in hoc seculo, in quo anchoram figere, vt immobilem possimus & fidere, vbi omnia variationibus & corruptionibus sunt obnoxia? amicisne aut consanguineis fidemus? at illos videmus quotidianis litibus sese diuexare, insidiari mutuò, fraudare, à quibus non caueatur occidi, vel insidiis potius quàm ab extraneis, à quibus caueatur. Qui amici

amici sunt hodie leuiori causa hostes fiunt seueriores, vt quidam dixerit ita diligendum, vt simus aliquando obscuri. Quemadmodum quando mare placidum est, vt quilibet tutò etiã pauidissimus se ei committere, tamẽ nauta sapiens expertus pericula, non omnino ei fidit, sed naues anchoris, funibus, clauis, & alijs necessarijs saluti nauigantiũ instruit, vt aduersus concitatum, & incumbentib. posteà ventis resistere valeat tempestatibus. Medea salutem pro liberis suis sæpe Deos rogauit, posteà cruentè occidit: sunt tot parricidiarum, tot proditorum exempla passim cognita, quæ nos mouere possint nec esse omnino fidendum hominibus, non proximis, non amicis: vt leue sit obijcere fidem celebratam Orestis & Pyladis, Thesei & Pyrithoi, Achillis & Patrocli: tria scilicet amicorum paria reperta per tot annos & secula, in quibus inuenias Solem sæpius defecisse. Quamobrem cùm hæc percurrit Polynices apud Euripidem, in Phœnissis Act. 2. ait:

τὸν σῶσαντα, τὸν φίλων δ' ὄντα χρὴ. id est, Fœlix vt sis, vel vt bene rem geras, precare, nihil amici sunt, si quis afflictus sit. Et vt Horat. lib. Ode 35.

—— Diffugiunt cadis
Cum face fœcatis amici,
Ferre iugum pariter dolosi.

Et Silius Italicus lib. 11.

Stat nulla dies mortalibus æquam
Portendit titubanti fidem.

Infidi iuuenes, infidæ mulieres, vt ideò cum vtrisque contrahere lex inhibeat. Seruis nemo minùs fidit, vulgus mutabile: leges fraudibus, dolis, ambitione, diuitijs, misericordia vmbratili, dilationibus intercipiuntur, corrumpuntur, tolluntur. Iuramentum quandiu non datur soluendi occasio, seruatur: at si quis vtilitorem videat successum, & numen & pacta contemnit, vt nihil hodie iuramentum aliud sit, quam simulatio, inescatio, & velum, quo facilius in laqueos infidi incidat quis, alioquin non decipiendus. Nec est quod ad hospitalem fidem prouocemus: nunc enim nulli magis infidi & proditores, quàm hospites, Lycaon hospites iugulabat: Alexander Paris hospitio à Menelao susceptus, Helenam eius vxorem rapuit. Minus etiam commensalibus fides, ij enim interdum, vt anates ad mortem inescantur & nutriuntur. Ad pollicita & contractus si venias, pollicitis diues quilibet esse potest: si iustes, tis vita longior.

vita

vita morte acerbior instat, si debeas, vrgeberis: si repetas, amicos inimicos habes: si speres, in fide decipieris. Sic Theognis optimè, πίστει χρήματ' ὄλεσσα, ἀπιστίῃ δ' ἐσάωσα, id est, fidem habendo pecunias amisi: diffidendo seruaui. Si à relatis, historia ethnica iamdudum pro salute animæ rationem subducas de fide, quid videbis infidelius ipsa hominum infidelitate? quot magni nominis viros intueberis in paganismo, fide, vel infidelitate maiorum deceptos? ideoque Reges puros & impios homines, vitia, virtutes, meretrices, dæmones, ligna simplicia, æs, argentum, & reliqua idola venerati sunt vt numina? Quot videbis pugnantes sententias in narranda historia? quot adulationes, quot prætermissiones, quot errores? vt certè nihil sit horum aliud fides, quam opinio aliena à veritate, vel ipsissima falsitas credulitate exornata. Quamobrem in hac humana fide nihil præter nomen & inanem spem inuenire poterimus, non autem virtutem quam quærimus. Ideò de ipsa seorsum agemus. Antea tamen ne irrepat error in tractatione, acceptiones verbi fidei insigniores præfabimur.

De nominis fidei acceptione. CAP. XVIII.

FIdes duodecim modis accipitur, primùm, pro sacramento baptismi, vnde fideles, quia fidem susceperunt, vt habetur in Toletano concilio, relato in canone de Iudæis, 45. dist. in decreto Gratiani. Secundò, pro castitate in matrimonio seruanda, quia eius ibi fides data sit, sic dicitur prima desponsationis fides, apud Isidorum libro 9. Etymolog. cap 7. quod translatum à Gratiano in canone coniuges. 27. quæst. 2. Tertio, pro cautione & securitate, quæ hosti etiam seruanda, de qua agitur in conuentionibus, can. noli. 23. q. 1. hinc fides pactionis & consensus, in cap. 1. de sponsalibus. Quartò, pro conscientia, vt ad Romanos capite 14. Omne quod non est ex fide peccatum est, id est, quod fit contra fidem, id est, inquit glossa, interlinearis, contra conscientiam. Quintò, pro credulitate non visorum: eoque refertur quod dicimus, Non habere fidem ibi meritum, vbi humana ratio præbet experimentum. Inde fidem facere, est probare, vt Genes. 39. vxor Putipharis, in argumentum fidei, retentum pallium ostendit, hincque tituli de fide instrumento. Sexto, pro cognitione, quæ habebitur in gloria æterna, seu patria æterna, pro fide formata, vt vsurpatur ad Romanos capite 1. Iustitia, inquit, Dei in eo releuatur ex fide in fidem, hoc est, secun-

ecundùm glossam, ex fide informi procedendo ad fidem ormatam. Fides informis ibi est sine charitate: fides autem ormata cum charitate, per quam fides formatus habitus, fit ctus meritorius, talisque formata fides viuificat, & iustifiat perfectè: sicuti dicitur Abacuch cap. 2. Iustus ex fide viit, id est, viuit æterna vita, quæ est merces fidei. Septimo, ro æquitate actionum, sic contractus & iudicia bonæ fidei. Octauò, pro fidelitate & fiducia, vel spe quã quis in alio haet, vt Prouerb. 2. Virum fidelem quis inueniet, pro auxilio, t recipere in fidem, id est, tutelam, Genes. 44. Nonò, pro simplicitate, vt fidelis innocens sit: inde homo bonæ fidei, non nocens, non malitiosus, can. innocens. 22. q. 4. Decimò, pro eo quod contrarium dolo est, pro legalitate, c. bona fides, de depositis. Vndecimò, pro symbolo & articulis fidei Christianæ: ita fides dicitur catholica, pro eo quod firmatur & nititur authoritate diuina, & pro eo quod creditur à Christiano. Porrò Symbolum fidei concipitur quinque modis, eiusdem tamen substantiæ: primum itaq; Symbolum, quod fuit traditum ab Apostolis, incipit, Credo in Deum Patrem omnipotentem, &c. vbi est simplex fidei confessio. Secundum est Nicenum, compositum anno Domini 325. in Synodo Nicena latiùs contra Græcos, qui non credebant Spiritũ Sanctum, c. penult. & fin. de consecrat dist. 5. c. 1. de summa Trinit. in 6. decret. Et contra Arrianos, qui negabant Patri filium esse consubstantialem & coæternum, diuersas in trinitate substantias impiè ponentes, can. quidam. vers. Arriani. 25 quæst. 1. Quod Symbolum habetur in can. canones 15. distinct. lib 1. de histor. tripart. c. & toto 2. lib. Ruffin. lib. 1 cap. 6. Nicephor. lib 8. c. 13. Tertium Symbolum à D. Athanasio compositũ, quincunq; vult saluus esse, &c. contra hæreticos Arrianos & Sabellianos, de quibus in d. canon. quidam. vers. Sabellianus 24 q. 3. Quartum est quod composuit Constantinopolitana Synodus 2. contra Macedonij errorem coacta can. canones vers. secunda. 16 dist. quod B. Hilarius Pictauiensis Episcopus, refert in lib. de Symbolis, de hac Synodo lib. 9 histor. tripart. c. 12 & 13. Theodoret. lib. 5 histor. c. 9 Isidor. tomo 1. concil. Quintum posuit glossa super rub. de summa trinit. & fid. cathol in 5. & in c. firmiter. eod tit in Gregor. decretal ex consilio generali Lateranensi sub Innocentio 3. habito, anno 1300. Duodecimò, fides accipitur pro virtute Theologica, de qua dicendum.

De Fidei Theologicæ virtute.

CAP. XIX.

QVia actus fidei præcedit spem, quæ etiam ipsam seq
tur, non tempore, non causa, sed quia actus fidei p
cedit actum spei, vt notant sancti patres lib. 3. sacra. sente
tia. distinct. 23. litera h, & i. Ideo de illa primum dicem
quàm de spe, veluti de fundamento nobiliori omnium b
norum & virtutum, dempta vna charitate, quæ causa est f
dei, & sine qua nihil proficiunt reliquæ virtutes, prout ex
plicat D. Paul. 1. Cor. 13. Fides, inquit D. August. de ver
innocentia, est credere quod non vides, veritas quod credi
disti: & ad Catechumenos, fides est quæ oculis cordis vide
quod credit, & credendo intelligit. Quare à patribus i
sententijs, & D. Augustino in Enchiridio dicitur virtu
qua creduntur quæ non videntur ad religionem pertine
tia, quod probat etiam D. Paulus ad Hebræos capit. 11
des est sperandarum rerum substantia, argumentũ vel ost
sio non apparentium: substantia porrò hîc subsistentia e
in qua firmè & sine dubio ita putamus: nam in Hebræ
idiomate, pro substantia est עקר gnikar, id est, radix & fu
damentum. Non enim in fide videmus verè, sed persuasu
habemus, & fide intelligimus, & fides in eo quò creditur
in eo quod creditur: aliud namque est quod creditur, al
fides qua creditur, vt ait D. Augustin. lib. 13. de trinit. c
2. Sic Plato lib. 24. in Gorgia, duas species persuasionis
cit: vnam, quæ absque scientia præstat fidem: alteram, q
scientiam, cuius distinctionis ignorantia & confusio, f
ansa erroris ethnicis, qui fidem, vt Deam, coluerunt, c
potius nos eum cui credimus, colamus. Substantia ita
hæc & fundamentum fidei, Deus solus, vt ait D. Augu
in Enchiridio D. Paul. ad Colossens. 2. Et miror Aristo
gentilem huic cognitioni vicinum, aberrasse in diuini
Is enim problem sect. 30. quæst. 5. ait nos credere hom
bus, quòd homo solus Deum veneretur & colat. Et D.
gustin. sermon. 22. fides, inquit, ab eo quod sit dicta d
quasi fit, des, quasi Deo fides in ratione quidem, sed n
imitatur auctoritati, quia perdit meritum, si quæ rat
mentũ, vt ait Gregor. & nisi credideritis, non intellige
Esaiæ cap. 6. Accedentemq; ad Deum credere prius op
ad Hebræos 11. at si credideris, videbis gloriam Dei, Ioa

Rui

Rursum si potes credere, omnia perficientur tibi. Marc. 9. In fide inquit Tertull. lib. de præscript. con. hæret. nihil scire, omnia scire est. Et D. Basilius in Psal. 115. fidem, vnum Dei verborum decem esse oportet. fidem, inquam, non demonstrationem. Ita fides supra omnem rationem scientiarum disciplinarúmve animã ad confessum trahit. Fides denique, non geometricis aut necessarijs vtitur probationibus, sed Spiritus sancti operationibus animus imbuitur. Fidei principia indemonstrabilia. Sic & Theologiæ mysterium, ex fide minimè rationibus probata, ædificium quærit. Et principium sanæ orationis fides in loquentis corde vehementer roborata: ideo credidi propter quod loquutus sum, inquit Dauid. Et hæc latius explicat Clemens Alexandr. libro 2. Stromaton, qui & vltra addit ideo dictum fuisse à Domino Matthæi 23. ne dixeritis vobis magistrum super terram. Fidemque scientia præstantiorem docet, & filius fidei, simplicitatem, scientiam, innocentiam, honestatem, dilectionem, atque multo magis sine ratione Deo credendum, quàm Pythagoræ, cuius discipuli pro ratione habebant, ipse dixit. Porrò de mysterijs & capitibus fidei, cognitio esse debet integra ex symbolo: at ea intelligimus, quia credimus: credimus & aliquando per causas alias, quàm rerum earum, quas credimus, vt per miracula, credimus diuinitatem & omnipotentiam Dei, sicut D. Thomas Apostolus, videndo Dei domini nostri Iesu Christi humanitatem post resurrectionem eius, diuinitatem credidit, quia vidisti, inquit Deus, Thoma, credidisti, &c. Ioan. cap. 20. Sic Dominus ad discipulos dicebat, hæc facta sunt, vt credatis, &c. D. Ioan. cap. 6. Dedit autem & firmauit authoritatem huic sanctæ fidei, dominus noster Iesus Christus propria prædicatione miraculis multis, morte propria, & proprio sanguine, resurrectione, & similibus ineffabilibus signis, & prodigijs per apostolos & ecclesiam sibi desponsatam factis relinquens in sinu & potestate ecclesiæ Catholicæ fidei rectorem & interpretem spiritum sanctum, neque ipse quoque ab ea recessit, seipsum quotidie sacris liturgijs exhibens, vtpotè qui nobiscum futurum se semper vsque ad consummationem seculi pollicitus est. Hanc traditionibus per manus in thesauris reliquit ecclesiæ, prædicatam primùm à se & ab apostolis & discipulis, deinde scriptam sacris ex parte Euangelijs, & alijs documentis, partim per manus in ecclesiæ œconomica sanctaq; dispensatione custoditam.

Digitized by Google

vnde D. Cyrillus Hierosolymitan. archiepiſc. catech. 5. illã minat fidem obſerua à ſola eccleſia traditam, & omni ſcriptura munitam. Et D. Paul. 2. Theſſalon. 2. itaque fratres, ſtate & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſeu per epiſtolam, ſeu per ſermonem. Latè Q. Septim. Tertull. lib. de præſcript. cont. hæret. Baſil. Magnus in Aſceticis ſermone de fide. Fides, inquit, eſt aſſenſus indubitatus ad ea quæ audiuntur, in certa veritatis perſuaſione, quæ prædicantur per Dei gratiam. Quæ verba de acquiſititia fide intelligenda ſunt, quæ eſt ex auditu. Sic enim Damaſcenus lib. 4. de orthod. fid. cap. 11. duplicem fidem conſtituit, vnam quæ ex auditu verbi Dei fit & ex dilectione ſacrarum ſcripturarum, de qua D. Paul. cap. 10. quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo audient, niſi prædicatorem habeant? quomodo prædicabunt, niſi mittantur? fides igitur ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Et hæc eſt acquiſitiua, hoc eſt, quæ volentibus aduenit, & non reſpuentibus: alia autem ponit eorum, quæ ſperantur ſubſtantiam, quæ eſt infuſum donum Dei in baptiſmo. Sicut & illa quæ miraculorum eſt effectrix.

De operibus & actibus fidei.

CAP. XX.

CVm nomen noſtrum dedimus in ſuſceptione fidei, militiæ cœleſti, cum credimus, multa iurauimus, electione que obſequij ſeruitij Dei & ſalutis æternæ, abrenunciauimus ſathanæ & eius operibus, & mundi corruptionibus, atque ideò per totam vitam contendere debemus, vt fidem ſoluamus, & pollicitis ſtemus. ſtrenuè depugnemus, ne milites otioſi & imbelles incidamus in laqueos inſidiáſque hoſtis, néve in ſeruitutem rapiamur. alioquin fides noſtra, ait veluti mortua: mortuum enim dicitur quod viuentis actus non agit, nec functiones ſuas exerit. Sic D. Iacob. cap. 2. docebat, quòd fides ſine operibus mortua eſt. Quamobrem in fide operari debemus, & cum fide opera coniungere. Nam neque opera ſine fide, vel extra fidem facta ad vitam, propoſ contendimus, proſunt æternam: ſed quod non eſt ex fide peccatum eſt, vt ait D. Paul. ad Roma. 6. Etenim opera noſtra, minimè merentur tantum æternæ vitæ præmium, neq; fides ſine operante, in his qui operari poſſunt & debent, vel ſine mandatorũ obſeruatione. Oportet enim fidem operibus, veluti lampadis ignem, oleo nutriri: quemadmodum docuit

locuit dominus per parabolam virginum prudentum, quæ sumpserunt oleum secum, & fatuarum quæ non sumpserant, & exclusæ sunt: vt explicat Cyrillus Hierosol. episcop. catech. 15. illuminat. In fide quippe duplex actus, interior & exterior. corde creditur ad iustitiam, & ore fit confessio ad salutem, ad Roman. 10. corde fiunt interiores actus. Sic credere, in religione catholica, tripliciter accipi potest, quod D. Paulus exprimit dicens. credere Deum, in Deo, & in Deum. Credere Deum, est firmiter putare esse Deum, & hoc modo dæmones credunt & contremiscunt, Iacob. 2. Credere Deo, est fidem habere illis quæ Deus dixit vel reuelauit, scilicet existimare ea vera esse, quæ à Deo dicta sunt. Credere in Deum, est credendo Deum amare, ita D Ioan. cap. 20. hæc scripta sunt, vt credentes vitam habeatis D. Augustin. lib. de prædestinat. sancto Exteriora fidei, sunt confessiones eiusdem, vt obseruatio mandatorum festorum, cultus diuinus. & reliqua id genus: totus enim homo anima & corpore constans redemptus à Deo est, totusque illius mancipio debet esse addictus, & anima & corpore, interius & exterius fidei sinceritatem ostendere & profiteri, nec animæ nec corporis labores ob tuitionem fidei datæ ei cui deseruit, refugere: non mortem ipsam, ne deterior ethnicis in fide sua videatur, qui potius maluerunt mori, quàm fidem principibus suis datam frangere, principibus vtique mortalibus, qui nec mortis imperium vt Deus, pro quo viriliter nobis decertandum est habebant: Sic inuicta, in discrimine mortis Sagunthorum laudatur in Romanos, in quos, iurassent, fides, vt omnes historiographi summis laudibus extollunt, potissimum Silius Italicus libro 2 de bello Punico Strabo libro 14. Tit. Liuius libro 2 decad. Meminit & de fide Aquileiensium erga eosdem Romanos Iulius Capitolinus in Maximino. Sic etiam fide diuina corroborati iam olim Christiani, ob Dei cui deseruimus, beneficia & amorem, & spem æternæ vitæ, per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, & adepti sunt repromissiones. Pluraque alia mirabilia peregerunt, quæ percurrit D. Paul ad Hebræos cap 11. Hac in fide fortes nec ei iurarent, alij secti, alij distenti, verbera, vincula, carceres, mortem experti, & cum possent redemptionem ab iis suscipere infidelitate, noluerunt, vt meliorem inuenirent resurrectionem Quinimo ibant ita fideles gaudentes, quòd digni habiti essent pro tam singulari Dei altissimi optimique & maximi omnipotentis nomine, pati, actum

cap. 5. Tunc enim dilectionem, charitatem, & fidem quam spoponderant, re ipsa præstabant, constanti intrepido martyrio testimonio doctrinæ & divinitatis, pro cujus defensione & veritate fidem dederant. Vnde meritò Christiani dicti erant fideles, vt sæpe legis in actis Apostol. potissim. cap. 10. Gaudet Deus quoque hac firma fide, illamque adiuvat & producit semper in melius, nec vires nostras, sed voluntatem considerat, eamque corroborat & recipit, vt cum Aconte apud Ouidium in epistolis dicamus,

Non bene mactato cœlestia numina gaudent,
Sed quæ præstanda est, sine teste fide.

Fides Deum placat, peccatum purgat, mentem illuminat, fides salvam facit animam, cæcos illuminat, catechumenos baptizat, fideles iustificat, pœnitentes reparat, iustos augmentat, martyres coronat, virgines & viduas in pudore conseruat, clericos ordinat, sacerdotes constituit, homines cum angelis sursum locat, D. August. de verb. domini, & latius D. Chrysost. tomo 1. de fide Abrahami & sacrificio Isaaci.

De Infidelitate. CAP. XXI.

CONtraria superioribus ratione, quæ ad vitium fidei oppositum pertinent, colligere possumus, quædam & præcipua quoque indicauimus lib. 6. Syntax. cap. 6 in 4. præcepto vbi & de contrariis spei & charitati, vt pro sequentibus monuisse semel sufficiat. In excessu & defectu hic erratur: excessum facit superstitio, defectum hæresis. Superstitio grauissimus morbus est, & nebulis prodigiosis abundans, quales sunt, ἀνεμοσκοπίαι, inanes metus, terriculamenta nocturna, diffidentia, vanæ de numine opiniones, & similia quæ grauiter explicat Plutarch. libello περὶ δεισιδαιμονίας. Sed de hac latius infrà, vbi de pietate agemus. Infidelitas quædam est reniti fidei non susceptæ vel incognitæ, vt apud Turcas. Est item reniti fidei partim cognitæ, qualis Iudæorum. Reniti susceptæ & manifestatæ, qualis Christianorum impiorum, qui vel titubant in fide, vel hæresim susceperunt, vel eiurare decreuerunt, & qui perfectè hæretici sunt, vel reliquunt omnino fidem, & qui blasphemi sunt.

De Spe generaliter. CAP. XXII.

SPes & metus, futurorum sunt: vt gaudium & dolor seu fiducia præsentium: & tam bonæ quàm malæ spes, etiam quod ad sperantem pertinet, bonæ omnes videantur. Spes ideo

est spectatio boni, secundum Speusippum lib. de defi-
Platon. Cuius est sententiæ & Clemens Alexandr. lib.
omatum. Et secundum Arist. lib. Rhetoric. ad Theo-
in cap. 5. spes est imaginatio rerum salutarium, quod
t adsint, cum terribilia vel non sint vel longè absint.
autem, inquit, in quibus confidendum est & pericula
longè absunt, & secunda eùm propè adsunt. Ità Cicer.
sculan quæst. dixit cum Speusippo expectationem
ut metum contra expectationem mali. Quanquam &
re dolores & mala interdum Vergilius, Plato, & alii
int, cùm Latini, tùm Græci sermonis authores. Verùm
rè Spes, vt erat in Prouerbio, impellit, vt ait Plutarch.
ecid. bona valet. at metus retrahit. Et in spe iucunda
a esse dixit Aristot. lib. 1. Rhetor. ad Eudemum cap. 11.
idem, sect. 30. quæst. 6. vnde potius bona & iucunda,
dolores dicimus. Subscribit Philo Iudæus lib. de A-
mo. Huiusmodi spe, vita nostra plena quandiu subsi-
nus, vt scribit Euripides in Troade actu 3. vbi Hecuba
ait:

ἦ ταὐτὸν ὦ παῖ, τὸ βλέπειν, τῷ καλῶς βλέπειν;
τῷ μὲν γὰρ ἡδὺ τῷ δ' ἐνεῖσιν ἐλπίδες: id est,

Non idem, ô fili a. lucem tueri, & esse animam.
Illud enim planè nihil, hunc autem insunt spes.

Et hæc vna sola beneficio Dei remansit, inter tot mala,
ibus affligimur hominibus à Deo elargita, post pecca-
m mulieris primæ, vt poeticè exprimit Hesiodus in ergis,
m ait de Pandora,

Ἀλλὰ γυνὴ χείρεσσι πίθου μέγα πῶμ' ἀφέρασα,
ἐξέδασ', αὐτὰρ ὅγ' ἀμφορέυς κήδεα λυγρὰ
μούνη δ' αὐτόθι ἔλπὶς ἀρήκτοισι δόμοισι
ἔνδον ἔμιμνε πίθου ὑπὸ χείλεσι, οὐδὲ θύρηζε
ἔξέπτη, &c. id est.

Sed mulier manibus, vasis magnũ operculum demouens
Dispersit, hominibus autem machinata ist curas graues.
Sola verò illic spes infracta in pyxide
Intus mansit doliꝰ sub labrũ, nec foras
Euolauit.

Quamobrem solamẽ & anchora miserorum, sola est spes,
vt ait loc. de apud Euripid. in Phœnissis act. 2.

ἐπὶ δ' ἐλπὶς βόσκημα φυγάδων, ὡς λόγος.

Spes alunt exules, vt est prouerbium. Dicebat Theognis quoque.

ἐλπὶς ἐν ἀνθρώποις μούνη, θεὸς ἐσθλὰ ἑκάστῳ, id est

Spes inter homines sola, numen bonum est.

Vocat tamen Heraclides Ponticus lib. allegoriarum ἐκ τῶν ἐμῶν καὶ θεῶν εἰρημένων, dum agit de explicatione certaminum Herculis, volucres ventosam spem, quæ vitam hominum subinde nutrit. Pindarus autem, ἐλπίδας dicit τῶν ἐγρηγορότων ἐνύπνια, id est, spes, vigilantium somnia, quod refert Basilius Magn. ad Gregorium Theologum, vbi laudo, inquit, eum qui spes, vigilantium somnia dixit. Quocirca omnibus & omni ætati, ista communis est: in maximè iuuentus spe plena est: Senectus autem, parum sperare potest, vt ait Aristot. problem. sect. 30. quæst. 1. Spera tamen, & hoc habet solamen, vt ait Plato dialog. 1. de Iusto. Neque vna sola alicui spes sed multiplex: non enim nauis vna anchora, vt aiebat Epictetus, neque vitam vna spe, sed niri oportet. Aequi eadem spes ad omnem rem & negotium flectitur, sicque Ouid. 1. de ponto exprimit.

Hoc dea, cum fugerent scelerata numina terras,
In dijs una fuit sola remansit homo.
Hoc facit vt viuas fossor quoq; compede vinctus,
Liberaq; à ferro cruraq; fossa putet.
Hoc facit vt videas cum terra undiq; nullas
Naufragus, in mediis brachia iactet aquis.
Sæpe aliquem solers medicorum cura reliquit,
Nec spes hanc vena deficiente cadit.
Carcere ductantur clausi sperare salutem,
Atq; aliquis pendens in cruce vota facit.

Rursum Tibullus 2.

Iam mala finissem laqueo, sed credula vitam
Spes fouet, & melius, cras fore semper ait.
Spes alit agricolas, spes sulcis credit aratris,
Semina, quæ magno fœnore reddat ager.
Hac laqueo volucres, hac capit arundine pisces,
Cum tenues hamos addidit arte cibus.
Spes etiam valido solet ære, compede vinctum,
Crura fugæ ferro, sed cecinit inter opus.

Dixit in summa Origenes lib. 4. aduersus Celsum, & D. Augustin. lib. 15. de Ciuit. Dei, cap. 18. hac homine vacuo vnde templa, olim spei consecrata à Collatino Romano, & alia

aliis, vt ait Cicero 2. de legibus. Liuius libr. 1. & 4. decad 3. Cæterum istæ spes omnes virtutis ex numero nō sunt, quinimo aliquæ valde in aduersam declinant partem: quia secundum animorum passiones & affectus, sunt & bonæ & malæ, vt docet Plato lib. 1. de repub. vel de iusto, paulò pòst principium. Lubricæque sunt spes mortalium & incertæ. & sicut in boni electione plures errant, certe & in spe pari modo falluntur, dum quæ bona non sunt, vt bona sperant, vaneque sperant quæ alio modo contingunt. Sic Plautus in Bacchidibus, actu 1 scena 2. vers. 37.

Sperat animus, quò eueniat, diis in manus est.

Sic multa contingunt mala & bona præter spem, Deo volente, vt ait Chorus, in fine Tragœdiæ quæ Medea apud Euripid. his verbis:

πολλῶν τα μίας Ζεὺς ὀν ὀλύμπῳ,
πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοὶ,
καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη.
τῶν δ' ἀδοκήτων πόρον εὗρεν θεός.

Id est.

Multarum rerum dispensator Iupiter in Olympo,
Multaq; præter spem perficiunt dij,
Et quæ futura putabantur non sunt perfecta:
Insperatis autem & inopinatis, exitum inuenit Deus.

Hinc inanes, vanæ, fatuæ, nociuæ, arduæ spes, & contra diuinas & salubres admonitiones: alij enim sperant, hoc est, confidunt & refugium sibi ponunt in diuitijs: alij in robore: alij in dignitatibus, & huius seculi caducis & decipientibus rebus, quorum vacua spes & labores sine fructu, Sapien. 3. alij ponunt sibi baculum arundineum diuitias, parentes, proximos, magnates, reliquaque similia, quæ citius nos fallunt quàm iuuare possint, interim auxilium certum, potens, & paratum Dei prætermittentes.

De Spe, prout est virtus Theologica.

CAP. XXIII.

SPes prout virtus est Theologica, diffinitur à Ioanne Viguerio, in institutionibus Theolog. cap. 11. ex auctoritate sanctorum Patrum, & D. Thomæ 2. 2. quæst. 17. vt sit certa spectatio futuræ beatitudinis, ex gratia & meritis proueniēs, quantum ad ipsam rem speratam: quia quod pertinet ad ha-

bitum non profenit ex meritis, ſicut nec fides: *Dei* enim donum eſt ſupernaturale, à *Deo* nullis præcedentibus meritis gratuito datum, ſicut & fides, ne quis glorietur. Quod autem ad habitum pertinet, ſpes eſt virtus theologa, à *Deo* in voluntate infuſa, qua homo inclinatur & diſponitur, ad expectandam omni certitudine futuram beatitudinem, mediante auxilio gratiæ *Dei*, qui dabit vt poſſint fieri opera meritoria ad illam conſequendam. Fundamentum iſtius ſpei, non in vanis illis paganorum voluptatibus, ſed in *Deo* & quæ eius ſunt. Sic *D* Auguſt. in Pſal. 72. ſpem Chriſtianorum in ſœlicitate fuiſſe poſitam ſcribit, idem & 15. de Ciuit. *Dei* cap. 18. Sic firmitas fidei, & ſpei robur, viget apud nos: & interlabentis ſeculi ruinas erecta mens. Atque *D.* Chryſoſt. tomo 1. ſuper Pſal. 10 magnæ, inquit, ſunt vires ſpei in dominum: præſidium quod non vinci, murus qui non expugnari, auxilium quod non poteſt ſuperari: portus tranquillus, turris quæ nequit pati, arma inſuperabilia, vires inuictæ, & quæ in rebus difficilimis & expeditiſſimis exitum inueniunt. Per eam inermes, armatos, & mulieres, viros ſuperarunt: puerique, ijs qui in bellicis exercitati erant ſuperiores fuerunt facilè. Fides, inquit *D.* Auguſt. in Deo aſſentiri facit: ſpes in *Deo* confidere: charitas, *Deum* amare; lucius tamen patet fides ſpe: nam non omne quod credimus ſperamus, ſicuti credimus inferorum pœnas eſſe, & tamen non eas ſperamus, vt docet idem *D.* Auguſt. Enchirid. ad Laurent. c. 8.

De vitio contra ſpem. CAP. XXIV.

CONtra ſpem peccatur per exceſſum præſumptionis, & defectum deſperationis. Præſumptio hic temeraria eſt expectatio beatitudinis, abſque gratia & meritis, dum ſibi quis arrogat ſoli gloriam, vt lucifer, & abutitur *Dei* bonitate, putatq; ſine pœnitentia, & dum ducit in ſpurcitia dies ſuos, æternum regnum ſibi deberi, *D.* Auguſt. tract. 33. in Ioan. *Deſperatio*, dum quis diffidit ſe ſaluandum in, vel poſſe à *Deo* ſaluari, vt dum Cain dicebat, 4. Geneſ. maius peccatum meum, quam vt veniam merear: & hæc inſanabilis fractura & peſſima plaga, Ierem. 3. Cum tamen dicat *Deus*, per Ezech. cap. 18. quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Et rurſus Matth. 9 miſericordiam volo non ſacrificium, nec veni vocare iuſtos ſed peccatores, & vbi ſuperabundauit delictum, ſuperabundauit & gratia, ad Roman. 5. & minores ſimus

Digitized by Google

miserationibus Dei cunctis, vt dictum capit. 32. Genes. miseretur namque omnium. Sapien. 11 facit & quod Ouid. tradit de Ponto 1. libro de spe agens, ad Græcinum scribens:

Me quoque conantem gladio finire dolorem
Arguit, iniecta continuique manu.
Quid facis? lacrymis opus est, non sanguine, dixit:
Sæpe per has flecti principis ira solet.
Quamuis est igitur meritis indebita nostris:
Magna tamen spes est in bonitate Dei

Et rursum 1. de Ponto

Sæpe leuant pœnas, ereptaq; lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituisse vident.

Nam vt Seneca in Thyeste,

Qum pœnitet peccasse, pœne est innocens.

De Charitate in genere, & de gradibus eius, seu distinctione.

CAP. XXV.

NOmen hoc charitatis à Græco χάρις, quod est gratia, venustas, lepos, elegantia, amicitia, seu beneuolentia, beneficium: hîc tamen pro beneuolentia, & amicitia & beneficio. Plato ad Dionys. Syracusanum, scribens: Memento, inquit, necessariam esse ad res gerendas, hominum beneuolentiam: austeritas namque amicorum solitudinem parit. Cum enim cognatio inter homines omnes vna sit, vnaque hominum species, quæ ciuili vita & sociali constet, nihil magis decens hac hominum mutua charitate & beneuolentia fuit. Sicuti apud Cicer. de amicitia, ea charitas quæ est inter natos & parentes, quæ dirimi nisi detestabili scelere non potest. Probat autem id maximè hominibus conuenire gratiã seu charitatẽ, quia cõueniat illis plurimũ amicitia: amicitia quippe aut pares semper recipit aut facit, vt scribit Arnobius lib. 8. contra gentes. homines autẽ substantiã pares: nec dicat aliquis, inquit Epictetus apud Arium in eius Enchiridio ca. 59. se meliorem & ditiorem, quia multa possideat; non potest enim dicere ego ditior sum, quia ipse possessio non est, neque si loquatur, oratio. Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi, vt ait Lucret. libro secundo de rerum natur. Commune nostrum genus, & ex vna matre spiramus omnes, vt ait Pindarus, & Eua dicta prima mulier,

quia

quia mater omnium viuentium, Genes. 1. & 3. Amicitia porro, gratiam efficit seu beneficij largitionem, vt ait Aristot. Rhetor. ad Theo. cap. 2. Sed eo magis quò arctior & firmior est amicitia: triplex namque apud Arist. ea, libr. 7 Ethic. ad Eudemum, naturalis, socialis, communicatiua. Naturalis vt fratrum, patris, & filiorum. Propinqua socialis est, in qua singuli dignitate participant: amicorum communicatiua, quæ omnia etiam latè explicat libr. 8. Ethic. ad Nicomac. ferè per totum librum, & Plato in conuiuio, Cicer in Lælio. Charitatis itaque erunt & gradus, & altera alia maior dicetur, sicuti & colligitur ex cap. 15. D. Ioan. ibi, charitatem maiorem nemo habet, &c. & Lucæ 12. cui minus dimittitur, minus diligit. Refert & Theodor. lib 12. de curation. Græcar. affection. Hyppodamum Pythagoricum dixisse quod amicitiarum, ἃ μὲν ἐξ ἀπολαύσεως θεῶν, ἃ δὲ ἐκ πλουσιότητος ἀνθρώπων, ἃ δὲ ἐξ ἡδονῆς ζώων, id est, alia gignitur ex scientia & cognitione Deorum, alia hominum donatione, alia ex voluptate animalium, vbi tamen reprehendit quod sit præbitio amicitia, cùm ea sit, inquit fructus amicitiæ, quanquam mihi nō improbè præbitio & fructus & gratia sit. Nam vt est in veteri prouerbio χάρις χάριν τίκτει, gratia gratiam parit. Fingebant enim non sine symbolo naturæ charitatis antiqui, tres charites sorores, Æglen, Euphrosynin, Thaliam, quarum vna beneficium porrigat altera accipiat, tertia reddat in chorum ideo consertas, vt in orbem in se redire significarent beneficia inuidas, vt sine fuco. De quibus Seneca 1. de benefic. D. Clemens lib. 10. recognition. Hesiod. in Theogonia. Ad quod Hyppodamus ad voluptatē animaliū amicitiam referat, videtur innuere dilectionem quandam naturalem rerum, quæ quando ratione regitur, & optime congruere hominibus videtur: vt quando inter coniuges, prolis causa dilectio est, quando autem vetitis amplexibus coniunguntur, certè etsi amor hoc ab Ouidio de arte & alijs dicatur, potius tamen suo nomine vero, luxuria & intemperies, & spurcitia dici debet.

De Charitate, vt virtus Theologica est.

CAP. XXVI.

CHaritas, quod pertinet ad habitum, est virtus Theologica, à solo Deo in voluntatem hominis infusa, gratia gratum faciente connexa, per quam homo inclinatur ad diligendum

gendum Deum ſuper omnia & proximũ propter Deum. D. Thomas 2.2. quæſt.23. Dicitur à Deo infuſa charitas, non quod illa infuſa charitas ſit ipſe ſpiritus ſanctus, mentem inhabitans & mouens, vt ſenſerat magiſter Sententiarum, lib. 1. diſtinct. 17 In quo illum reliqui ſancti Patres non ſequuntur, vt notat Ioan. Viguerius in inſtitution. Theologiæ c.12. Spiritus ſanctus enim in cordibus noſtris diffunditur quoad effectus, ſic docet D. Paul. ad Roman. 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Ad eum quoque modum D. Ioan. in epiſt. 1. cap. 4. intelligendus dicens: Deus charitas eſt, id eſt, charitas increata, qua diligit nos dilectione æterna, ex qua noſtra oritur creata, qua eum diligimus, per eam dicebat dominus apud D. Ioan. in Euang cap. 15. Iam non dicam vos ſeruos ſed amicos. Quamobrem hæc præſtantiſſima virtus eſt charitas, quæ nunquam excidit, & vſque in Cœlum, vbi vera & increata charitas nos comitatur, & ſine qua aliæ non proficiunt, 1. Corinth. 13. vbi abunde de laudibus charitatis. & fructus ſpiritus, charitas. ad Galat. 5. hæc operit multitudinem peccatorum. Prouerb. 10. & 1. Petri 4. Hæcque finis legis eſt, dilectio Dei & proximi, & finis præcepti charitas, 1. Timoth. 1.

De Ordine & gradibus dilectionis.

CAP. XXVII.

ORdo dilectionis eſt, vt primum diligamus Deum ſuper omnia ex toto corde, mente, anima, totiſque viribus, Deuter. 6. & 10. Ioſuæ 23. Matth. 22 Marci 12. Lucæ 10 Imò & plus quàm animam noſtram, id eſt, vitam noſtram hanc, aliter digni illo non ſumus, Luc. 14. Act. 20. Secundo poſt Deum, ſuper omnia, homo ſalutem ſuæ animæ diligere debet: reipſa enim vnuſquiſque ſibi eſt chariſſimus, vt ſcribit Cic. 2. de finibus, conſtatq; naturaliter omnes ſibi, vt in Andria Terentius, melius malle, quam alteri, & vt Plaut. in Trinumo, tunica etiam propior pallio eſt, & dicitur Eccleſ. cap. 30. miſerere animæ tuæ placens Deo. Loquor autem hîc de iuſto amore, vt ſaluti animæ ſuæ omnia proponant: nullam enim condignam commutationem pro anima ſua acciperet, Matthæi 16 Neque enim ſermo mihi de nimia illa & irregulari delectione, quia plus æquo nos ipſos diligimus, nos ipſos palpamus, blandientes, nimium cutem curamus & ventrem, molles, ſuperflui, & inanes in ijs, quibus proximũ

iuuare

iuuare possemus, si nobis ipsa suo trahere temus legitimè: eo enim modo philautia decepti. Potius verè nos odimus, quã diligamus: diligendo enim præter modum nos ipsos, pe dimus, non secus ac Orus Apollo in literis hieroglyphicis narrat simias fœtus magis dilectos præ nimio amore, suffocare amplexibus: vt verum sit, quod ea ratione Deus dixit, qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam, qui autem perdere voluerit, in vitam æternam custodiet eam, Marci 8. & Lucæ 9. & Matth. 16. Sic charitas non quærit ea quæ sua sunt, nihilq; agit perperam. 1. Corinth. 13. hinc tertius gradus fit dilectionis, vt præponamus animam proximi, hoc est, eius salutem, nostro corpori, si ea ratione saluare & lucrari Deo eam possumus. Nam tunc cum salute proximi, nobis meritum erga Deum paramus maius & coronam, reddentes animas Deo. Hincque pro salute humani generis exemplar omnium perfectissimum virtutum dominus noster Iesus Christus corpus suum & vitam propriam, pro salute animarum nostrarum fudit, propter nos homines & propter nostram salutem descendit de Cœlis, homo factus, crucifixus, passus, mortuus & sepultus est, factus obediens vsque ad mortem crucis, ad Philip. cap. 2. Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum primogenitum daret, &c. D. Ioan. 1. epist cap. 3. & bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis, D. Ioan Euang. cap. 10. Sic D. Paul. 2. Corinth. 12. Ego autẽ libentissime impendam. & superimpendar pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar. D. Ioan. epist. 1. ca. 3. in hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Quartus dilectionis gradus diligere plus vitam & corpus proprium quàm proximi. Quintus, vt præponamus corpus & animam proximi, omnibus rebus externis nostris. Nam malus est qui sua de causa agit omnia, & probus non propter bona eiusmodi sui ratione, nisi dum honestas postulauerit, & commoda iucunda aliis cedit, vt notat Aristot. lib. 2. magnor. moral. cap. 13. & 14. Est vbi quis amicum magis se diligat, estque vbi sese maxime. In ipsos enim commodo magis amicum: at vbi honestum & bonum, ipse maximè sese diligit. Hinc præceptum illud, dilige proximum tuum sicut teipsum, Matthæi 22. Marc. 12. Luc. 11. ad Galat. 5. Iacob. qui diligit proximum, legem implet. ad Roman. 13. Et Deus iterum, hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, D. Ioan. Euang. cap. 13. dilectio autem proxi-

proximi cuiusque est, scilicet hominis, quia is est proximus etiam impius, ratione potissimum naturę, & propter Deum, non ratione delicti vel culpæ, quæ repugnat præcepto Dei. Eo enim modo, odimus iure culpam & peccatum, sic & delinquentes odimus peruicaces: ita & dicebat Dauid Psalm. 118. In matutino, interficiebam omnes peccatores terræ, & rursum Psal. 8. Perfecto odio oderam illos, scilicet operantes iniquitatem. Et hac in parte, perfectio Christianismi versatur, dum etiam inimicos suos diligit tanquam proximos: & benefacit non tantum amicis, sed etiam inimicis: si bene dicat & oret pro persequentibus ipsum, Matth. 5. Vbi explicatur cap. 19. Leuit. & Exodi 23. & 25. Prouerbio. Sic debemus vincere in bono malum, non vinci à malo, ad Roman. cap 12. Nec quia proximus nos odio prosequendo peccat, ideo nos odisse cum debemus, & similiter delinquere, maiusque meritum ob Deum inimicos diligere. Qua etiam dilectione animum inimici possumus ad resipiscentiam reuocare, & ita lucrari animam eius, quam talione iracundiæ, in maius odium præcipitem daremus. Neque eo solo ipsi delinqueremus, omnis enim qui diligit fratrem suum, homicida est, D Ioan. 1. epist. cap. 3. Sed & maioris peccati proximi authores essemus, igni ligna suggerentes & fomenta indignationis, vnde magis eos diligere expedit, memores etiam quod dominus noster Iesus Christus pro nobis passus & mortuus est, cum inimici eius essemus, &c. Iustum pro iniustis ad Roman. capitulo 5. quodque impleuit ipse, mandauit faciendū nobis diligite inimicos vestros, Matthæi 5. Lucæ 6. Et recte etiam Plato, Dialog. 1. de iusto, prosequitur & ostendit, iusti hominis non esse quenquam lædere vel odisse, sed omnibus benefacere, & amicis & inimicis, bonis & malis. Sic Epaminundas Thebanus vir gentilis iustus habitus suorum ciuium iniurias æquo animo tulit, quod se patriæ suæ irasci nefas esse diceret, vt ait Æmilius Probus in eius vita. Et Phocion præstantissimus æquissimusq; imperator Athenienſium ex calumnia Diræti proditionis insimulatus, cum ad supplicium duceretur, & aliquis eum rogaret, ecquid filio Phocio nunciari vellet, respondit, volo, dicas ei meis verbis, ne huius iniuriæ quæ mihi fit ab Athenienſibus, meminisse velit, vt refert Diodorus Sicul. lib. 18. Sic Pompon. Atticus, nullus quidem iniuriā aliis intulit, illatas autem malebat obliuisci, quā vlcisci, Cornel. Nepos, Probus in eius vita. Conuenire viro ciuili, in re honesta & iusta inimicis etiam

opem

opem ferre, tradit Plutarch. in politicis. Melius dominus in cruce pro inimicis. Pater ignosce illis, qui me crucifigunt, quia nesciunt quid faciunt, Lucæ 23. & ad Hebræos cap. 5. Et D. Stephanus, domine ne statuas illis hoc peccatum, Actuum 7. Et ita beati pacifici, quia filij Dei vocabuntur, Matth. 5. & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. 2. Corin. 13 Pax namq; cum Deo & proximo ex hac dilectione: cæterum non tantum diligere oportet verbo, sed reipsa, & in veritate, vt monet D. Ioan. epist. 1. cap. 3. Et idcirco pedissequæ dilectionis, opera sunt misericordiæ, eleemosynæ, actus exteriores, & ea quæ prosint animæ vel corpori, vel vtrique proximi, vt solari pusillanimes, corrigere errantes, visitare infirmos, pascere famelicos, potare sitibundos, vestire nudos, & similia id genus Nam, vt ait Clemens Alexan lib. 2. summat charitas est consensio eorum quæ sunt in ratione, & vita & moribus: aut, vt paucis dicam, vitæ societas vel amicitiæ, vel benevolentiæ extensio, cum recta ratione ad vsum amicorum ac familiarium, qui ἑταῖροι vocantur. (Dicitur autem ἑταῖρος quasi ἕτερος ἐγώ id est, alter ego) quia etiam eos fratres vocamus, qui sunt eodem verbo regenerati. Adhæret autem charitati & hospitalitas, quæ est artificium amicitiæ, circa vsum hospitum: hospites autem sunt, quorum sunt externa quæ sunt mundana. Mundanos enim dico eos qui in terram spectant, & concupiscentias carnales exuerunt: versabitur ergo hospitalitas, in eo quod est vtile hospitibus: hospites etiam sunt, qui etiam dicuntur ξένοι, φίλοι autem sunt amici: amici autem sunt fratres, fratres amici, inquit Homer. hæc Clemens.

De odio, inimicitia, & aliis quæ pugnant cum charitate. CAP. XXVIII.

DE illis quæ aduersantur charitati, epitomen dedimus libr. 6. Syntax. cap. 6. in primo præcepto Odium porrò & misericordia potissimum opponuntur in defectu, excessu irrationalis, & nimius, & illegitimus amor, zelotypia: odium, non bona alicui velle, vel impartiri alicui mala, fastidire, & mala desiderare ei. Cicero odium 4. Tusculanarum dixit inueteratam; Aristot. autem, particulam tantæ quandam odij iram existimandam esse dixit: & esse interdum iram efficaciorem, quàm odium: quia perturbatio illa non vitiat rationem, lib. 5. Politic. c. 10. Odiũ aut Dei, aut proximi est: Dei, quale

e illorum qui ex professo ei repugnarunt, vel eius vo-
ati, sicut fecit Pharao & Iulianus apostata. Tyranni, qui
stianos ad mortem poscebant, & Iudæi, qui blasphemi
ominum nostrum Iesum Christum, Deum verum, quo-
nis conuitijs eum impetunt. Et hoc odium peius infide-
:. Odium proximi est subtrahere illi debita, & mala in-
, & molestum se ei præbere. Odium bonum est peccati,
ximus, sed malum odire proximum in quantum proxi-
inimicitia odij fons, cuius effectus est detractio, ira, ca-
nia, verum differunt, vt notat Aristot. lib. 2. Rhetor. ad
od. c. 4. quod ira, ex ijs est quę ad seipsum pertinent. Ini-
tia vero etiam sine ipsis: nam si talem esse suspicabimur,
im. Præterea, ira semper in singulos, vt Socratem, Calliã:
lum verò ingenerat. Adhæc ira dolorem inferre cupit:
im verò affligere potius: nam qui irascitur, cognosci vult,
verò non curat. Dolet qui irascitur, qui odit non dolet;
le multis modis miserebitur: hic nullo pacto. Nam ille
cem dolere ipsum vult cui irascitur: hic verò, non esse
m odit. hæc Aristot. Oderunt potissimum homines a-
, quod sibi illos præponi aliqua in re videant vel arbi-
tur: quod imperfectionis & presumptionis eius qui odit
timum est testimonium, sicuti & ob virtutem pietique
Si: vt oderat Perdiccam Alexander, quod esset bellicosus;
imachum, quod belli peritus: Seleucum, quod magni a-
i: offendebat quoque eum Attali imperatoria dignitas,
tolomæi prosperitas, vt narrat Aelian. lib. 12. de varia hi-
. Apud Athenienses qui ostracismo seu iudicio testarum
uli erat iudicatus, fugiendum erat, non vt damnato, sed
it Reipub. molestiori magis ob virtutis æmulationem,
m virtutis vmperium, vt ait Iulius Pollux, libr. 8. ono-
t. cap. 4. Sicut & Aristidi, cui ob probitatem mortis Iu-
iomen datum, contigit teste Æmilio Probo in Alcibiad.
odoto in Vrania, Plutarc. in Arist. Diod. Sicul. lib. 11. & ex-
se Cic. 5. Tusculan. nomine, inquit, Atistides patria pulsus
quod præter modum iustus esset? de Cimone & alijs, ea-
n refetuntur. Is qui vt oportet, iucundus est, amicus dici-
: Sed mediocritas amicitia: is autem qui exuperat, si nul-
rei gratia, placidus: sin sui emolumenti causa adulator
ppellandus: at is qui deficit, & in cunctis est iniucundus.
ot. lib. 2 Ethic. ad Nicom. cap. 7. Qui excedunt in chari-
sunt, qui nimio detinentur amore, & ita valde & prætet
dum anxij de re amata; in zelotypiam incidunt. De eu-

Digitized by Google

ius expiatione Lucil. cap. 5. Refert Plin. lib. 25. cap. 7. Nymphā zelotypia erga Herculem mortuam. Excedunt & illi, qui impotentes & ebrij amoris, ei modum non adhibent, vt Philostratus lib. 1. de Imaginibus in Ariadne. Et qui non amanda, vel eo quo non licet amore, diligunt: vt Tyro amauit aquam: & Metes quoque Ionicus, qui venereas lachrymas in aquam fundebat, vt author idem Philostratus lib. 2. de Imaginib. in Melete. Et Pontius legatus Caij Cæsaris (quē suspicor esse impium Pilatum præsidem Hierosolymorum, qui impie damnauit dominum nostrum Iesum Christum) libidine accensus fuit Lanuuij picturarum Atalantæ & Helenæ, quæ pictæ nudæ erant, easque tollere conatus est, si nauta rectorij permisisset, vt scribit Plinius lib. 35 cap. 3. Sic Pygmalion Cilicis filius, in eburneam statuam exarsit, teste Ouidio libro 13. Metamor. & apud Ælianum libr. 9. de Var. histor. cap. 37. adolescens Atheniensis summo loco natus, statuam Bonæ fortunæ ad Prytaneum stantem deperibat, & sæpe in complexus eius se insinuans, oscula dabat: atque inde raptus in furorem, æstroque percitus propter cupiditatem, in Senatum veniebat, & enixe rogabat, vt sibi eam liceret emere, at cum nihil proficeret, multis regijs sertis imagine coronata, oblato sacrificio, ipsaque vestitu pretioso exornata, sibi mortem cum lachrymis conciuit. Refert & Xerxem amore platani detentum, & alios alia ridicula re. In hunc ordinem referendæ illæ, quæ post maritorum charorumque obitum, amoris violentia mortem sibi conciuerunt temere, vt Panthiea Persa, post mortem Abradatis mariti. Et Euadne post mortem Capanei, vt author Philostr. lib. 2. Iconum in Panthea & Euadne.

De Legum obseruatione & contemptu.

CAP. XXIX.

LEges obseruare nihil aliud est, quam virtutes sequi, vitia fugere & persequi. Nam prius cupiditates natæ sunt quam leges, quæ his modum fecere, vt ait L. Valerius apud Liuium lib. 4. decad. 4. Et qui legem præesse volunt, videntur iubere, & Deum præesse, & leges: qui autem hominem iubet præesse, adiungit & bestiam: libido quippe talis est, quæ oblique viros agit etiam optimos, vt ait Aristoteles lib. 3. Politic. cap. 12. Quia lex nihil aliud est, quam recta & a mente Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria, apud Ciceronem Philipp. 11. Leges, siue diuinæ,

Digitized by Google

iure humanæ, nobis datæ sunt pro regula, pro linea, & pro uchise, vt ait Theodoretus de Curat. Græcar. affect. in irtute actiua. Et, quemadmodum Demosthenes aiebat pistola ad Senatum de Lycurgi legibus, Omnes leges pro- ter æquitatem & salutem bonorum & hominum frugi eruntur: leges generales, leges omnibus impositæ. Quam- ibrem & ab omnibus obseruari par est: cum sui causa, quod x illis viuendi cum virtute, certum habeant demonstratum & indicatum iter, & à periculis moneantur: tum etiam pro- ter authoritatē Legislatoris, & po. estatis eius quia non est otestas, nisi à Deo, D. Paulus ad Rom. 3. & omnis anima otestatibus sublimioribus debet esse subdita. Hinc concor- ia & pax ciuium & societas continetur.

--τὸ γάρ τοι σωθέχον ἀνθρώπων πόλεις
τοῦτ' ἔστι, ὅταν τις τὰς νόμους σώζῃ καλῶς.

t ait Æthra apud Euripidem in Supplicibus, actu 1. idem st, idipsum contubernia hominum continet, quando quis uetur leges probe. Leges namque sponte obedientes, præ- mijs vt bonos prosequuntur, pertinaces autem magistratus ministerio etiam inuitos cogunt, & puniunt: proinde magi- tratus qui custodes tantum legum sunt, neque contra le- gem facere possunt, vt plene pertractabimus, si Deus volue- itdū de sententijs iudicum, in epitome nostra iuris agemus. nuit & D. Paulus Act. 23. dum dixit ad Pontificem: Tu sedes secundum legem iudicans me, & contra legem iubes me percuti: percutiet te Deus paries dealbate. alioquin, vt dice- bat Plato libro 4 de Legibus, interitum paratum illi ciuitati ideo, in qua nō lex magistratibus, sed legi magistratus præ- sunt. Neque etiam magistratus positi sunt, vt leges iudicent, sed vt secundum eas ipsi iuri reddantur. Neque si impiæ ali- quando videantur aliquibus forsan, quia odio, vel amore, vel metu, vel muneribus ipsi in contrarias legi partes claudi- cent, tamen illis censura correctoria non permittitur, sed po- stulandum est, vt ait Demosth. 2. Olynth. vt eas leges abro- gent illi ipsi, qui eas tulerunt, eademque maturitate qua in- ductæ sunt prius emendentur, quam contemnantur. In quo & laudabile Thuriorum institutum, vt qui legis abrogatio- nem petere, cum laqueo in publicum prodiret, quique si non persuaderet, laqueo ipso suspenderetur, vt scri- bunt Diodorus Siculus libro 12. & Demosthenes contra Timocratem: soli summi Principes cum omnia videant

tur habere à subditis sibi data, vnum præceptum habet nemini alij concessum, vt legibus subuti sint, vt ait Dio Cassius libr. 53. firmantq; iuris ciuilis leges eandem sententiam. Oportet enim esse vnum aliquem, qui pro occurrentibus Reipublicæ morbis, libere mederi possit & statuere, cuiratione tamen: aliter nequaquam. Nam vt dixerunt Caesar Theodos. & Valent. digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. adeo de authoritate iuris nostra pendet authoritas: & re vera maius imperio est summittere legibus principatū, vt scribitur in Codice Iustiniani, tit. de Legib. 4. lib. 1. Quæ vera potissimum dum de diuinis agitur, in quibus immutare quippiam à Principibus seculi non licet, vtpote ipsis quoque Deo Regi Regum subditis, cuiusque vt maioris, soluere iura non possunt: & cui Deo potius, quam hominibus, si contraria statuerunt, oportet obedire. Sed hæc sufficiant, de legum obseruatione in præsentia, cum latius hæc pars, Deo fauente, in iure & legibus examinanda sit. Dicemus tamen hic in summa, per hanc obseruationem legum, omnia quæ à virtutibus proceduntconseruari, vt iustitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, spem, fidem, charitatem, & illis conuenientia: & hinc sequi consortia hominum, & societates firmas, res cuique tutas & dignitatum splendorem, meritorum distinctionem, delictorum emendationem, & similia. Et contra contemptu legum, omnia aliter succedere, vt non opus sit vlterius in his immorari, neque de contemptu legum agere.

De Pietate seu religione. CAP. XXX.

CONsentiunt omnes, pietatem esse debitum cultum erga Deum, patriam, parentes, & eos qui parentum loco sunt, quales sunt præceptores, nutrices baptizantes, instituentes. Sic Cicero in Somnio Scipionis, ponit in parentibus & propinquis, & patria. & 3. Offic. Ciuitati expedit, pios habere ciues in parentes. Verùm propriè pietas, pro Dei cultu accipi solet, pro religione, quæ Græcis θρησκεία, de qua primum loquamur. Et Mercurius Trismegistus in Pimandro θρησκείαν, seu pietatem tradit esse γνῶσιν τοῦ θεοῦ, cognitionem Dei quam finitionem probat Lactantius lib. 2 de Orig. erro. c. 15. Religionem quoq; esse rectam de diuinis mentem dixit Arnobius 3. contra Gentes. De hac Cicero pro Domo sua,

ec eſt vlla erga Deos pietas, niſi honeſta de numine eorum,
: mente opinio, cum nihil expeti ab iis quod ſit iniuſtum,
: honeſtum arbitrere. Pietas, inquit D. Bernard. Serm. 15.
b. ſerm. paru. eſt cultus Dei, qui in tribus conſiſtit, fide, ſpe,
t charitate, quæ ſunt inuiſibilia: his tribus carent impij, qui
Deum non colunt, & quorum conſilium eſt viſibilia inuiſi-
ilibus, terreſtria cœleſtibus præferre. Philo etiam Iudæus
bro Quod deterius potiori inſidiari definit pietatem eſſe ob-
:quium erga Deum, & miniſterium: Dei autem cultu non
uod Deus eo iuuetur, nullius enim ipſe indigus eſt, ſed
uo nos eo iuuemur, vnde idem libro de migratione Abra-
æ ait, Hoc glutine pietatis, naturam mortalem immortali
ungi & vniri. Et Cicero 1. de Natura Deorum, hanc funda-
nentum exiſtimat ſocietatis humanæ, & cum eius contem-
tu ſimul cum ea labi omnem fidem & iuſtitiam. Item pro
Plancio, fundamentum omnium virtutum. Plinius quoque
ib. 14. cap. 19. vitam noſtram religione conſtare dixit. Pieta-
em ſequitur ſanctitas, quæ eſt eius quod Dei eſt agnitio:
ſequitur & retributio, & religio ſanctitatem, quæ eſt religa-
:io indiſſolubilis cum Deo ipſo, vt docet Plato in Eutyphro-
ne. Pietatis modus in duobus conſiſtit, in piorum dogma-
:um certitudine, & in bonis operibus: ita vt neq; dogmata
ſine bonis operibus accepta ſint Deo, neque abſq; pijs dog-
matibus opera perfecta ſuſcipiat Deus, vt tradit Cyrillus
Hieroſol. catech. 4

De ſuperſtitione & impietate in Deum.
CAP. XXXI.

OPponuntur pietati quæ eſt erga *Deum*, ſeu religioni
duo infaudiſſima vitia, nempe ſuperſtitio in exceſſu, &
impietas in defectu. Superſtitio dicitur timor *Dei* inanis, eſt
id timetur quod timeri non oportet: item abuti *Dei* cultu in
illis quæ *Deo* improbata ſunt. Nam vt ait Cicero 2. de Nat.
deor. cultus *Dei* eſt ſanctiſſimus, optimus, atque pleniſſimus
pietatis, vt eum ſemper pura, incorrupta, & integra mente
& voce venerentur. Non enim Philoſophi ſolum, ſed etiam
maiores noſtri ſuperſtitionem à religione ſeparauerunt. Nā
qui totos dies precabantur & immolabant, vt ſibi ſui liberi
ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi primum ſunt appellati, quod
nomen poſteà patuit latiùs. Qui autem omnia quæ ad cul-
tum *Dei* diligenter retractarent & relegerent, dicti ſunt reli-
:oſi, &c. eadem refert *D.* Auguſtinus libr. 4. de Ciuit. *Dei*

Digitized by Google

cap. 39. & lib. 2. de Diuinat. idem Cicero ideo tollendam esse omnem suadet superstitionem, ne incendam autem religionem. Ita Epictetus teste Ario in eius Enchirid. cap. 36. libare & sacrificare vnumquemque, inquit, secundum patrios mores decet, absque lasciuia, absque negligentia, non parce, nec supra facultatem. Superstitiosas quoque voco hic obseruationes illas magicas, de quibus passim apud Plinium, quibus sub specie cuiusdam numinis panicos terrores persuadebat, vel alia mirabilia pollicebantur: voce & superstitiones paganorum, religiones impias, sicut & D. Paulus, dum Actorum 17. ait, Viri Athenienses, quasi per omnia superstitiosos vos video, &c superstitionem D. Paulus ad Coloss. cap. 2. dicit habere speciem sapientiæ in præsumpta humilitate Angelorum, &c. item illam sabbathorum obseruationem, eiusmodi quo vtebantur neoterici Iudæi, vt non ignem accenderent, non parare escas, non curari in sabbatho vellent, melius species hypocrisis, quos reprehendit Dominus Matthæi 12. Marci 3. Lucæ 6. & 13. Hi enim, vt Deus detegit, erant colantes culicem, camelum autem deglutientes, Matth. 23. id est, de minimis conscientia superstitiosi, in grauioribus non vtique religiosi. At superstitio non est cum timore, tremore, honestate, ritu ordinato ceremoniarum, Deo cultum exhibere, mysteria per symbola præbere, quemadmodum docet Ecclesia catholica, columna veritatis, & D. Dionys. Areopag. lib. de Eccles. hierar. & Conrad. Brunus in 6. libris de Ceremonijs. Impietas est male sentire de Deo, vel Deum negare, vel non timere, cuius fuerunt Diagoras, Protagoras, & alij Athei, teste Cicerone 1. de Natura deorum. Consentiunt & hæretici in fide dubij, de quibus plura alibi.

De Pietate in patriam. CAP. XXXII.

POst Deum patriæ pietas debetur, virtusque maxima eam & consilio & re iuuare. Et generosi, inquit Plutarchus in Politic. animi est, exclamare, amo liberos: sed magis patriam. Nullus quippe casus est pro dignitate patriæ non ferendus, vt scribit Cicero Philip. 13. Offic. 1. Tusculanar. 5. Aulus Fuluius, Fuluium filium ad Catilinæ patriæ inimici castra fugientem, in itinere deprehensum necari iussit, vt ait Salustius in bello Catilin. Brutus Consul filios proprios qui tyrannum Tarquinium Superbum reducere tentauerant, secuti verberatos affici iussit, patriæ potius quam proprij sanguinis curam agens, vt author Dionys. Halic. in 5. & Liu. in 1. Alijque plures

olures, patres, aut filios suos quod patriam oppugnare com-
perti & iudicati sunt, necari iusserunt, Valer. Maxim. libr. 5.
cap. 7. & Plato 5 de republic. scribit, Patriam maiori studio
colendam ciuibus esse, quam patrem a liberis. Nam vt Lu-
cianus tradit in encomio patriæ, si quis iustum habet hono-
rem patri, quemadmodum & lex & natura imperat, illi
quoque patriæ conuenientem honorem præcipuum habi-
turus est: siquidem ipse etiam pater peculiaris est patriæ pos-
sessio, ac patris pater, tum omnes qui ex illis numerosa retro
serie generis domestici prognati sunt. Maluit Themistocles,
hausto tauri letali sanguine mortem oppetere, quam con-
tra patriam Græciam, alioquin tanto viro ingratissimam,
bellum inferre, teste Plutarch in eius vita, & Valer. Maxim.
libro 5. cap. 1. Leonidas, contra Xerxem Persarum regem
pro patria se deuouit, Herodot. libr. 7. vt pro suis Romanis
duo Decij pater contra Latinos, filius contra Vmbros, vt me-
morant Cicer. 1. de diuination. & in parad. & Liu. in 10. ab
vrbe. Omitto Codrum de quo Valer. vbi supra. Meminit Eu-
ripides in Phœniss. cum responsum fuisset oraculo Tyresiæ
vatis, Thebanos Argiuos superaturos, si Menœceus Creon-
tis filius Martiæ victimæ fieret, Menœceū seipsum interemis-
se. Omitto referre quot pericula Zopyrus pro patria sponte
subierit, quæ narrat Iustin. libr. 1. Herodot. in 3. Plutarch. in
apophtheg.

Nec dubia est Ithaci prudentia, sed tamen optat
Fumum de patrio posse videre foco.
Vt ait Ouid. 1. de Ponto.

Ferturque immortalitatem recusasse, vt iterum videret
patriam suam, quanquam in asperrimis saxis, tanquam ni-
dulum affixam: sicuti tradit Homerus in Odissea 1. Cicero 2.
de legibus, & de orator. Et mirum refert Ælian. libro 1. cap.
1. de natur. animal. Heronios aues in Diomedea insula, ad
barbaros nauigantes nunquam accedere, sed ad Græcos tan-
tum, quod ex eorum genere in aues mutati dicerentur, ibi,
socij Diomedis. Quo factum est, vt proditores patriæ, sum-
mæ execrationi semper deuoti sint, supra alios proditores.
Sic Aurelian. Imperat. cum Thyanam ciuitatem obsedisset,
eamq; proditione Heraclamonis patriæ eius, cœpissset, cum
patriæ proditorem victor sapiens interemit: neque enim,
inquit, mihi fidem seruare potuisset, qui patriæ suæ non
pepercit, vt narrat Flauius Vopiscus in Aureliano. Iussit
militibus Achilles, Pisidicem Methymnæam filiam regis,

Digitized by Google

quæ ciuitatem patriam ſuam & parentes ei prodiderat, pidibus obrui, Parthenius in Erotic. cap. 21. Tarpeia quæ ſuæ patriæ proditrix, à victoribus, merito interfecta. Liu. 1. ab vrbe. Ouid. 1. faſtor. & 14. Metamorph. & Plutar. in v Romul. Valer. Maxim. lib. 9. cap. fin. Idemque de prodit factum à Brenno ad vrbem Epheſum, Plutarch. lib. para paral. 30.

De Pietate in parentes, CAP. XXXIII.

POſt patriam, parentibus & proximis pietas debita, cultus, & reuerentia. His enim primum nos natura conciliat, vt ait Cicero de reſponſ. aruſp. vt pro his mori, ſi opus, iura diuina & humana videantur ſuadere, & ratio etiam poteſtatis: quod repetit pro Sexto Roſcio. ideo & neceſſaria multò magis vitæ debemus, vt latè tradidimus de horum debito in libro 2. præludior. opt. Iuriſconſ. cap. 40. Docet & Cyrill. Hieroſolym. catechef. 7. Docent & animalia, inter quæ glires & ciconiæ parentes alunt, Plin. lib. 10. cap. 23. & Merops aues eodem lib. Plin. cap. 133. & Orus Apollo in Hieroglyph. Extat & præceptum honorandos eſſe parentes Exod. 20. Eccleſ. 8. Matth 15. & 19. Marci 10. ad Coloſ. 3. ad Epheſ. 6.

De Pietate erga præceptores. CAP. XXXIV.

DE his etiam quæ debentur præceptoribus, diximus abunde in prælud. opt. Iuriſconſ. lib. 2. cap. 41. & cap. ſeq. de his quæ debemus pauperibus & mortuis. Pietas quippe præceptoribus non ſecus ac ijs qui nos genuerunt corpore, debetur: ingenerant enim quodammodo in nobis intellectum & diſciplinam, vt ij quoque qui miniſterium ſacramentis præbent, qui inſtruunt nos in religione, & ſimiles.

SYNTA

SYNTAXEΩN
ARTIS MIRABILIS,
LIBER XL.

In quo agitur de vitijs.

Methodi Ratio. CAP. I.

OCcurrebant præter virtutes proximè superiori libro enumeratas, aliæ quædam, quæ possent seorsum propria tractatione similique ordine donari: verùm vt stylum maiori gratia donemus, vtq; per notiora vitia procedamus, mutaui formulam, vt quemadmodum in superioribus vitia ex oppositione virtutum explicarum apparuerunt, nunc ex vitiorum insignium nomenclatura, contrario argumento virtutes illis oppositæ intelligantur.

De Superbia. CAP. II.

SVperbia, est elatio animi contra rationis modulũ, quando quis se magnis rebus dignum & honorandum arbitratur, cum tamen longè hinc absit, vnde superbi, insolentes ab Arist. dicuntur, lib. 1. magn. moral. cap. 26. hæc maximè inuenitur, in rebus publicis ferè omnibus, quæ pace fruantur & otio, & apud illos qui rebus abundant. Nam belum quos opprimit, cogit esse & humiles, temperatos, prouidos, & iustos: at secundæ res, & otium cum pace petulantes reddit, vt ait Aristot. lib. 7. polit. cap. 15. Et Moses impugnatus, dilatatus, recalcitranit, Deuter. 32. quò fit, vt ex hominum superbia, tot mala prodeant, veluti ex equo quodam Troiano, eaque sementem præbeat tot varijs successibus humanis. Pacis quippè optimus status, diuitias & rerum copiam suggerit: copia autem, otium & superbiam generat, & ex optima matre pessimæ nascuntur filiæ: deinde superbia concitat seditiones & dissidia, ex quibus bellum infœlix, ex quo nihil aliud quàm miseriarum omnium turba, quæ superbiam illam conterunt, dum ei fomenta subtrahunt diuitiarum, & eo vsq; cernicibus minantur, donec paupertas insignis orta sit, deuoratæque sint omnes superborum diuitiæ, & opes & subsidia. Tunc enim paulatim belli sæuitia re-

Digitized by Google

instituit, impetus & tyrannidem: non secus quàm ignis, deficiente ligni pabulo, extinguitur. Hinc q; cineres reliqui & paupertas & superbiendi substantiæ ad pacem venitur, eamque tandiu iterum circulatione homines conseruant quandiu abundantia & otium deficiant, in quæ relapsi & in materiam pristina reuoluuntur. Comitantur superbiam satellites pessimi, præsumptio, pertinacia, hypocrisis, ostentatio, iactantia, aliorum contemptus, inobedientia, ambitio, curiositas. Ideo ex illa oriuntur peiora, hæreses, schismata, seditiones, iurgia, rixæ, bella, litigia, detractiones, animositates, elationes, rapinæ, inquietudo, mendacium, periurium, D. Augustinus ad Ianuar. epist. 121. dicamque in summa cum Ecclesiaste, principium omnis peccati est superbia, & odibilis Deo & hominibus, Eccles. 10. Signa superborum, ex Innocentio in sermone beatæ virginis Mariæ, hæc sunt, quòd tales nō seruant mandata, sed iudicant, obiurgant, contradicunt, murmurant, irridentes simplices, sunt pertinaces, mordaces in loquendo, fastidiosi in audiendo, præsumptuosi in docendo, onerosi amicis, imperiosi subditis, ingrati beneficijs, inflati obsequijs: quibus ceruix inflexibilis, facies resupina, oculi sublimes & vagi, nares spirantes iniurias, subsannantes, collum erectum, risus incontinens, vultus gestuosus, addit Tertull. lib. de verecundia, præsumptio inuerecundiæ portio est, inflat peccatorem, despicit datorem. Plin. lib. 11. cap. 37. sedem superbiæ in supercilijs ponit: supercilia, inquit, homini, & pariter & alternè mobilia: & in ijs pars animi, negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia alicubi concepta culum, sed hic sedem habet, in corde nascitur, huc subit, hic pendet. Superbia nascitur ex sui ignorantia: sic qui se putat aliquid esse cùm nihil sit, seipsum seducit, ad Galat. 6. idq; quia cæca est, facile possessori parat interitum. Proinde de hanc de cœlo deiectus Lucifer, Isaiæ 14. Ezech. 28. qui ait super omnes filios superbiæ, Iob. 41. per hanc pulsi ab horto illo voluptatis seu paradiso primi parentes, quos superbus ille hostis superbia confecit, dicens, eritis sicut Dij, Genes. Ob hanc Deus vnius labij sermonem diuisit, & confudit Genes. 11. absorbuit terra viuos Dathan, Chore & Abyron & eorum socios, Numero 16. Nabuchodonosor cum fera terræ, per septem annos iudicio Dei fœnum, vt bos, comedit Daniel. 4. Hæc Goliam perdidit, 1. Reg 17. Amano laqueum parauit, Hester 7. Nicanorem & Antiochum sustulit, 2. Machab. 15. Detestatur Salomon oculos sublimes, & inter septem

res, quas valde odit Deus, illa est, Eccles. cap. 19. & in summa si ascenderit (vt ait Iob cap. 20.) vsque ad cœlum superbia, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, Iacob. 4. quod expressit Antigone in Phœnissis apud Euripidem, actuum 1. dum ait,

ἰὼ νέμεσις, ἢ διὸς βαρύβρομοι βρονταὶ
κεραυνιόν τε πῦρ αἰθαλόεν,
σύ τοι μεγαλακορίαν ὑπερανόρα
κοιμίζεις. Id est,

Io Nemesis, atq; Ioun horrisona tonitrua
Et fulmineus ignis, ardensq;,
Qui immodicam insolentiam
Comprimis.

Herodes sibi gloriam datam superbè vsurpans computruit pediculis exesus, Act. 12. Deus quoque domos superborum demolitur, Prouerb. 15. & radices superbarum gentium arefecit, Eccles. 10. Dispersitq; superbos mente cordis sui, & exaltauit humiles, Lucæ 1. & oculos superborum humiliabit, Psalm. 17. quia superbis resistit, Iacob. 4. & 1. Petr. 5. & dies domini in omnem superbum, Isaiæ 2. Nec illi vnquam superborum, sed humilium placuit oratio, Iudith 9. & Luc. 18. Docuit idcirco discipulos Dominus non superbire, non dominari, sed humiliari & subijci, doctrina & exemplo, D. Ioan. cap. 15. semetipsum humilians vsque ad mortem, ad Philip. 2. Atque nos qui eius filij & discipuli sumus, rogare Deum debemus, ne veniat nobis pes superbiæ, vt Dauid Psalm. 35. Et amplecti & sectari superbiæ aduersariam virtutem, humilitatem, humiliter & modestè de nobis sentientes, nos ipsosque cognoscere. Quantò maior es, humilia temetipsum, ait sapiens Eccles. 3. & rursum capit. 7. Humilia valde spiritum tuum, vt & D. Petrus 1. cap. 5. iubet. Humiliamini sub potenti manu Dei. Quia qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur, Lucæ cap. 14. & 18. Cuius exemplum insigne literis consignatum in Dauide humiliato coram arca Dei, & Michol vxore superba, sterilitate ideo punita 2. Reg. 6. & 1. Paralip. cap. 15. Superbia demergit in tartarum vsque, humilitas autem ad cœlum vsque extollit, vt ait Cassiodor. in Psalm. 118. & D. Gregor. lib. 35. moral. cap. 22. dixit signum euidentissimum damnationis, esse superbiam.

Ant.

Antidotum superbiæ. CAP. III.

SVmma totius antidoti est, seipsum, vt dixi, nosse, & humiliari, nec altè, sed modestè de se sentire, seipsum metiri verè: inueniemus enim, si nos & nostra perpendamus, vsque adeò vilem & imperfectam, & miseram viuendi rationem, vt proculdubio sine affectu iudicantes, alas & tumorem remittamus. Referam perpulchra Rabini Akabiæ filij Mahalalielis verba, quæ in libro פורקי אבוה pirke abot, id est, in capitulis patrum, scribuntur cap 3 הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דעמאין באת ולאן את ההולך ולפני מי אתה עסיד לתן דין והשבון: מאין באת מטיפה סרוחה: ולאן את הולך למקום עפר רמה זתולעה: ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון ליפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא lege, hastacel bescelosca debarim, veæn atha ba lidei gabarach; dag meæn batha, ȣlean atha holechi, ȣliphnei mi atha gatid litehn din, vechescebon: Meain batha, mitipa serȣchah: ȣlean atha holech, limekom gaphar rimah, vetholega; veliphnei mi atha gathid lithen din vehescebon, liphnei melec malchei hamelachim hakadosc barȣcȣ. id est, considera tres res & non venies in manus transgressionis. Cognosce vnde veneris, & quò tandem sis abiturus, coram quo etiam oportebit te tandem iudicium & rationem dare. Vnde venisti? ex guttula sordida. Quò tandem abis? ad locum pulueris & vermium. Et coram quo futurum est vt rationem reddas? coram rege regum omnium, qui scilicet est sanctus & benedictus. Et ibi Rabi Maimon considerationem ortus nostri causam esse humilitatis ait. Naturam considera quæso, dum morbo hoc tumescis, generaliter hominis, cuius conceptio culpa, nasci pœna, labor vita, necessitas mori, post hominem vermis, post vermem fœtor & horror. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, bestias & vermes. Eccles. 10. Iob. 21. & 19. Isaiæ 31. Talis regum & imperatorum, doctiorum, stultorum, virorum & mulierum, senum & iuuenũ natura & præstantia, nec si cœmiteria contemplera & ossa per sepulchra mortuorum perquiras, aliquam constituere poteris nobilem differentiam. quæ igitur homini

causa

nunſa ſuperbiendi, cuius corpus in tam fœtidum cadauer, ferus & ſerpentibus exoſum, reſoluitur? Quod ſi putas ſuperbiam & elationem animæ non corpori proficere, reuolue quæſo à ſepulchris ad animatum carceres, mentis oculos, iudies earum eiulationes horribiles in deſpetatione queruas. Sapient 5. ibi. Quid profuit nobis ſuperbia, & diuitiarum actantia? &c. Quodſi in teipſo non hæreas, ſed externis bonis intumeſcas, quid videbis quæſo teipſo ſtultius, qui alienis nõ tui glorieris, moturus aliquando riſum, vt cornicula Horatiana, furtiuis nudata coloribus: cum ea omnia in hoc ſeculo relicturus ſis, & nudus in puluerem reuerſurus. Et quid habes, quod non acceperis? ſi acceperis, quare gloriaris quaſi non acceperis? vt D. Paul. 1. ad Corinth. 4. monet. Et vt dicebat in Menam Libertum Horat. epo. ode 4.

Lucet ſuperbis ambulet pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videſne ſacra mentiente te victima
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt ora verſus hinc, & hinc euntium
Libertina indignatio?

Si doctrina extolleris, ea tibi in iudicium æternæ mortis erit, ſciens voluntatem domini, & non faciens, Lucæ 12. Neque poteſt te præterire, aliũ te eſſe poſſe doctiorem, conſcientia propria motus quòd plura ignores, de pluribus dubites, multa quotidie ab ijs quos indoctos cenſes, diſcas. Quin ſi multa te ſcire profitearis, quid es oblitus, omnia velle ſcire, vanitatem eſſe & occupationem peſſimam à Deo datam filijs hominum? & quod in multa ſapientia multa ſit indignatio, vt ait Eccleſiaſtes cap. 1. Sed & falleris, plura te ſcire putans, cum teipſum non noueris. Si de ſanctitate, & religione te extollis, eo ipſo in religionem committis, in qua putantes eſſe ſe ſapientes ſtulti facti ſunt, ad Roman. 1. Et ſapientia huius mundi eſt ſtultitia apud Deum 1. Cor. 3. Si te præfert is alijs, iuuentute, pulchritudine, bona valetudine, ſtultus omninoes, qui non videas nec ſentias, tempus illa omnia proximè immutaturum, adeſſe morbos, inſidiari vetuſtati turpitudinem, vitam comitari tacitam mortem. Si de virtute gloriare, iam virtutem eo ipſo enecas & pellis. Si de genitorum nobilitate, per ſuperbiam iam ab illis degeneras, qui non vanitate illa leui, ſed actibus nobilitati ſunt, nec illa tua, ſed illorum eſt laus, tuum autem opprobrium, quod non imiteris eos, qui domeſtica tibi præbuerunt exempla.

Si,

deceas, expendit. Aristot. 1. lib. mag. moral. cap. 22. Lucret. lib. 3. de rer. nat. auaritiam dixit, cæcam cupidinem, quæ cogit homines miseros, transcendere fines. Certè verè cæca, quia habet oculos fascinatos, qui satis nunquam sibi esse putent, nec videant: vnde miserrimam vitam agunt plura habentes nihil expendentes: ij enim auro pretiosissimum onus dorso gestantes, semper fœnum comedunt. Nec auaritiam quotidie confluentes diuitiæ extinguunt, sicut neque ardentem ignem iniecta materia. Et tradix auaritiæ opinio, non satis vnquam futurum, eâ causa cui non satis habeat, teste Zenone apud Diog. in eius vita lib. 7. Sic & Cic. lib. 4. Tusculan. Cum [illegible] cupita pecunia, nec adhibita continuò ratio quasi medicinæ quædam Socratica quæ sanaret eam cupiditatem, penetret in venas, & inhæret visceribus illud malum, existit morbus & ægrotatio quæ euelli inueterata non possunt. Hoc morbo nomen est auaritia. Canit & Iuuenal. Satyr. 14.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit,
Et minimi hanc optat, qui non habet.
Diues est, qui nihil cupit, sed semper pauper est
Quod vitio dentis (inquit Corn. Gallus) quem
detrusserit vsum,
Quamuis Latinus opum semper eget auus ero.

Horatius auaritiam hydropisi comparat rectissime ode 2.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Et Ecclesiast. cap. auarus non implebitur pecunia, & Eccles. cap 14. Luxuriæ inquit P. Mimercus desunt multa, & auaritiæ omnia: inde & dictus auarus, quasi auidus æris vno e detractio à Gellio libro 10. cap. 5. Et vt aiebat Antiphon, auari vitam non viuunt, sed magno studio separant ceu quandam vitam magnam victuri, & interim illos tempus deserit, ita ille auarissimus Hermocrates moriens in testamento, seipsum rerum suarum scripsit hæredem, teste Lucillio: tanta enim ei cura erat suorum nummorum, quemadmodum & alius insigniter auarus apud Athenæum lib. 4. dipnosoph. cap 18 morti proximus, ne nummos suos alijs relinqueret, multos aureos deglutiuit, vt secum deferret, atque alios omnes in sago consuisse refert, & imperasse indutum

iturum se sepelirt. Stultissimi hominum & impiissimi, qui ec morientes, cùm tunc vti non possint, velint homines superstites beneficijs & bonis frui. Neque quicquam certè est, quod non audeat mali qui se semel habendi cupiditatibus dedit. Sicque proponit honestis lucrum, & parentius liberis. & vxori: hincque tot proditores & lenones, fures & latrones, imo proprij pudoris & honestatis contemptus: vt effœminatos ideo auaritiam reddere dicant, Sallustius in Catil. & Gell. lib. 3. cap. 1. Interdumque eo sceleris quidam peruenere, vt cùm lucri spe propriam vitam communauerint: quemadmodum narrat Valer. Max. lib. 7. cap. 5 in Casilini obsidione, inter trecentos Prænestinos vnum fuisse, qui in fame murem captum ducentis denarijs maluit vendere, quàm ipse leniendæ famis causa consumere, & ita mortuus est. Et sæpè fame se confici, vt parcant pecunijs patiuntur auari, quorum hæredes profusissimè sese oblectant postea. Quibus fidem facit Tantali fabula, qui sitiebat inter aquas: de qua & similibus luculenter Lucian. in Gallo, & Horat. lib. 1. sermo. Satyr. 1. Neque etiam tantum corpus, quinimo & animam venalem quoque huiusmodi habent. Et qui volunt diuites fieri, incidunt in varias tentationes & laqueos diaboli. 1. ad Timoth. 6. Exosa auaritia Deo, cuius vitio bona ad vsum hominum data, inutilia concluduntur. Exosa naturæ, quæ ideo subtrahit sua ab hominibus beneficia, dum auarè videt ab hominibus ea dispensari, vt mirabilia duo exempla refert Atheneæ. libro 3. dipnos. cap. 1. oderunt & domestici auarum: quia & ipse conturbat domum suam, qui sectatur auaritiam, prouerb. 15 non enim vti patitur eos necessarijs. Odit & huiusmodi vniuersa vicinia, populus omnis, pauperes omnes, vtpote quibus iniuriam irroget, illis necessaria retinendo, non dicam vt sæpe accidit, rapiendo, extorquendo: lerna enim auaritia malorum est, quæ vallatur impijs satellitibus, periurijs, fraudibus, dolis, furtis, vsuris, rapinis, impietate, simonia, crudelitate, immisericordia, & alijs similibus, quæ enumerat Iuuenal. Satyr. 6. & 4. Et D. Chrysostomus libro 3. contra impugnantes vitam monasticam, alia eius mala refert & Plinius lib. 14. in procem. In summa, nulli placet auarus, nulli bonus, cum nec talis sit sibi ipsi, perpetuo morbo agitatus: pallidus metu, omnes enim esse suspicatur fures sibique ob aurum insidiari: nunquam quiescit, semper sollicitus, vsuras perpetuo reuoluit, vt scribit D. Ambros. Tomo 4. in 1. Psalm. Lucian.

Digitized by Google

in Gallo. Cæterùm auaritiæ tres species Aristot. libell. de virtut. turpis quæstus. tenacitas & illiberalitas: triceps infernorum Cerberus. Turpis quæstus; vndequaque detestem suadet oblatrans quòd Iuuenal. Satyr. 14.

Vnde habeas quærit nemo, sed oportet habere.
Hoc monstrant Getulæ pueris quærentibus, assem,
Hoc discunt omnes, alpha & beta puella.

Tenacitas, est quæ sumptibus parcit honestis & necessariis: illiberalitas, minutatim & malè expendit, sordideq; colligit, vt sordida mercatura.

Antidotum auaritiæ. CAP. V.

AVaritiæ præcipuum remedium est, causam morbi tollere, nempe cupiditatem habendi, spernereque lucrum & pecunias: quo nihil facilius si animum adijcias. Primò, quia res quæ cogitur auaritia, quæve desideratur, sex rerum est, vilis naturâ, immunda, ærugini obnoxia. Secundò, si consideres vsum quare inuenta pecunia; nempe vt vtilia nobis quibus egemus comparemus, ad emendum panem & alia. Quamobrem si defodiatur, nullus eius vsus & inutilis metallũ, vt ait Horat. lib. 2. odar. ode 2. & dummodo quibus egemus habeamus, quid interest nostra plures thesauros inutiles relinquere, quibus non fruamur mortui nec viui? nihil enim hunc in mundum intulimus, & procul dubio nihil inde auferemus. quibus viuamus & tegamur, contenti simus 1. Timoth. 6. quia, vt Horat. lib. 1. epist. epist. 12. ad Icium,

Pauper enim non est, cui rerum suppetit vsus.
Si ventrebenè, si lateri est, pedibusq; tuis nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Quod si quis in casus futuros se recondere causetur, recondat extra auaritiam & ad certos probosq; fines sufficienter, non ad animi cupiditatem: & recordetur volatilia cœli nec serere, nec metere, tamen pasci & vestiri à Dei prouidentia, sciatque, quod Deo maior de nobis est cura, quàm volatilium & brutorum: quodque nos vsque adeò prouidentia nostra illa quantumuis curiosa qua quærimus excusationem in peccatis, simus impotentes vel adijcere cubitum staturæ nostræ sine Deo: is autem nobis necessaria largitur: quia pater est & omnipotens, si petierimus, Matth. 6. Tertiò, considerare debemus bona quæ habemus, concessa non vt dominis, in his quæ superfluunt, sed vt Dei dispensatoribus,

ribus, & procuratoribus, & aliquando de his reddendam se rationem, & cum eo cui plus datum maiorem subeundum calculum, & si sibi retinuerit inutiliter furti esse damnandum, Matth. cap. 18. & 25. imo vt reum homicidij. Improbum est enim frange fame morienti panem tuum: si non pauisti illum, necasti, Isaiæ cap. 58. Adhæc quid tuum dicere poteris. quæso, vt tibi conseruet, cùm domini sit terra & plenitudo eius, nosq; nudi in hunc mundum venerimus, nudique hinc nudi in terram reuersuri? Deinde considera, an diuitias esse quæ homini dignitatem concilient, saltem inter bonos & graues. Et perpende serio, quando quis ita diues factus est per vetitas artes, & quando auarus est, quibus expositus sit contumelijs contrà ad viros, aduerte pauperes ad probos, qua in opinione viuant. Et sat scio, si morbus ille aurum non antea occupauerit, te malle cum sapiente paupere, quàm cum diuite impio sapere. Melius est enim aurum habentibus imperare, quàm aurum habentes alijs subijci. Quia qui non multa habet, inuidiæ obnoxius non est. vt respondit Fabius Maximus Samnitib. apud Cic. 1. Offic. fuerunt plures honoratiores, pauperes tamen sed probi, Epaminondas Thebanorum dux, Aristides, Lysander, vt narrat Æmilius Prob. & Plutar. in vit. eorum, item Phocion, Fabricius, Curius, Valerius Publicola, & alij eximij duces apud Q. Curtiū lib. 4. de gest. Alex. Sunt & pauperes, Iouis hospites dicti apud Homer. Odyss. 4. Dicit Deus pauperes suos, Quod uni, inquit, ex minimis meis feciſtis, &c. Matth. 25. Isq; idem impossibile esse dicit ita diuitem intrare regnum Dei, ac camelum per foramen acus, Mar. 10. Matth. 19. Terribilis est parabola diuitis. Luc. 16. illaq; sententia timenda, non posse seruire Deo & mammonæ, Matth. 6. Postremo miserias & solicitudines diuitum considera, quot curis distrahantur, quanto metu ne iugulentur, ne expolientur, nec calumnijs vexentur, quæ describit Lucian. in Timone. & vbi sunt diuitiæ multæ, ibi multi qui comedant eas, vt ait Eccles. cap 5. Contrà considera vitam pauperis probi, lætam, iucundam, tutam, & vt ait Horat. epist. 18 ad Lolium, lib. 1. epist.

Stultitia patiuntur opes, tibi parcere discas.
Arida cui nudo palleat fama lacerto.

Et si huius rei velis elaboratum exemplar videre, lege epistol. 7. ad Mœcenatem scriptam per Horat. lib. 1 epist. De Vulteio. adde Iuuenal. Satyr. 10.

Pauca licet portas argenti vascula puri,

Nocte iter ingressus gladium contumq; timebis,
Et mota ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

De Luxuria & libidine. CAP. VI.

PAscitur libido conuiuijs, nutritur delitijs; vino accendi-tur, ebrietate inflammatur, vt scribit D. Ambros. lib. 1. pœnit. cap. 14 & in vino est luxuria, ad Ephes. 5. atque ait Virgil in Epigramm.

Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Et docuerunt filiæ Loth, quæ cùm putarent subuersis septem ciuitatibus, genus hominum vniuersum præter se patrem fuisse sublatum, inebriarunt patrem, vt concumberent cum illo, Genes. 19. vino natura est hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi, inquit Plin. 14. cap. 5. animusque mero æstuans facile despumat in libidinem. Libido porrò familiaris inimica, cum virtus eius sit in lumbis eius, & fortitudo eius in vmbilico ventris eius, ut ait Iob cap. 40. Ideo iure quis dixerit filiam gulæ, intemperantiæ, & ebrietatis esse luxuriam: veluti & luxuries in plantis est, quando vbertate alimenti plus iusto herbarum, frondiúmve copiam mittunt ἐξύβρισιν vocant Græci: sicque Virgil. vsurpauit Georg. 1.

Luxuriem segetum tenera depascit in herba.

Et Columel. 3. Cacumina virgarum ne luxurientur, demutilato. Et Ouid. 1. epist. de agro.

Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus

Quamobrem & luxuria quoque, pro luxu & omni superfluitate, quam Græci dicunt ἀσωτίαν, accipi poterit: siue ea sit rerum venerearum, siue in mollitie, siue vestium sumptuoso excessu, aut conuiuandi splendidiore & rariore apparatu: plerunque tamen accipitur pro inordinato appetitu, & pro affectibus qui citra rationem sunt actuum venereorum. Dico inordinatum appetitum, quia is qui naturalis est, rationis legibus coercitus, ad prolis propagationem legitima coniunctione & consensu suffultus, improbus non est. 1. Corinth. 7. At aliæ omnes species coniunctionis illicitæ & improbatæ omnes scortationes & commixtiones sexus, maximè contra naturalem vsum quæ mortis pœnam habent ad Roman. 1. Adduximus autem mœchiæ & scortationis species, & leges diuinas quæ illas prohibent, lib. 9. Syntax. cap. 6. in 6. & fin. decalog præcepto: quocirca non repe-

petam. Grauissimum tantum hoc vitium dicam, quod
nicitiarū verarum fœdera polluit, dum adulterijs, alterius
ores concupit, tentat, solicitat, peruidet, vnde incertitudi-
s liberorum, hæreditatum & bonorum in alienos transla-
o, bella sæpissimè. Et bellum inter Naxios & Milesios ob
eæræ Hipsicreontis Milesij vxorem. apud Theophrast. lib.
ρὸς τοὺς καιροὺς, & apud Parthenium in Erotic cap. 18.
ter Græcos & Troianos ob Helenam, & alios ob easdem.
ec est quod referam priuatas neces ob meretrices: quoti-
anæ enim sunt. Neque quot domus splendoris maximi,
ntumelia scorti infames fuerunt, vt Claudij Cæsaris ob
orem Messalinam, apud Dionem Cassium, lib. 60 Octauij
æsar. ob Iuliam filiam, apud eund. Dion. lib. 55 &c. Sciunt
us farinæ quoq; homines, neque id obseruatu difficile est,
utrientem scortum, perdere substantiam, Prouerb. 29 & 5.
: 23 venter enim implendus est, choreæ & tripudia insti-
ienda, vestes splendidæ emendæ: hæc autem loculos ex-
auriunt. & citò: semper aliquid amicæ aut scorto dandum
t, insatiabilis namque.

Nec missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.

Adest tibi istius simulachrum vnum prodigus, Luc. 15.
dde, quòd omne peccatum quodcunque fecerit homo,
xtra corpus est, qui autē fornicatur, in corpus suum peccat.
Cor 6 Corpus enim polluitur, exhauritur, fœtidum, oli-
um, hircinum redditur, exsugitur, exsiccatur. Imo & vxo-
ios nimium plusq; quàm par sit rei venereæ deditos con-
picies, colore geluo, buxeo, exangui, plumbeo, membris ar-
iculisq; fractis & eneruatis. Venus enim venustatem depo-
ulatur, ait Leuin. Lemn. lib. 3 de Occult. rer. miracul. cap.
. sequuntur podagræ, sciaticæ, iliacæ passiones, stomachi
dolores, vertigines capitis seu scotomiæ, elephantiasis, sca-
pies Gallica seu Neapolitana & alia eius generis: breuiatur
ita, deficit intellectus, obnubilatur mens, auferunt cor for-
nicatio & ebrietas, Oseæ 4 & vt Claudian.

Luxuries prædulce malum quæ dedita semper
Corporis arbitrijs hebetat caligine sensum.

Exempla prostant in Samsone, qui cum fortissimus &
prudentissimus fuisset virorum, vim suam perdidit meretri-
culæ impudicitia, Iudic. 16 habes Salomonem sapientissi
mum à mulieribus stolidissimū redditum, vt Deum verum
elia queret 3. Reg 15 & alibi. Nouit hoc Cyrus & pro pœna
ou erissima quæ rebellibus debetur, luxuriosam vitam im-

posuit Lydijs: ijs enim cum secundò rebellassent. teste Iusti-
no ex Trogo in 1. victis, arma & equi adempti sunt, iussiq;
cauponias, & lenocinia exercere. Et sic gens industria quo-
dam potens, & manu strenua. effœminata mollitie luxuria-
que virtutem pristinam perdidit: & quos ante Cyrum in-
ctos bella præstiterant, in luxuriam lapsos, otium ac desen-
superauit. Habes notam inustam imperio Romano, ob
luxuriam & spurcitiã Commodi Antonini apud Herodian.
& Lamprid. in eius vita. Considera palatium conspurcatum
à Carnio Cæsare meretricibus, & lenonibus apud Flauium
Vopisc. & Fuluium Asperia. in eius vita. Quantumque de-
decoris & pudoris attulit maiestati Romanæ C. Caligula,
qui in aula & palatio quoque lupanaria prostibula matro-
narum fecit, apud Dion Cassiũ, lib. 59. Me deficeret tempus,
si clades ex luxuria coortas & scelerata facta, vellẽ recensere,
& forsan cùm de delictorum in iure agemus pœnis, latius,
Deus voluerit. In summa nunc cum Seneca in Octau. Tra-
gœdia sufficiat dixsse,

Totum per orbem maximum est exortum malum
Luxuria pestis blanda.

Quò fit, vt primi concubitus semper pœhiteat, & ita ado-
lescentuli cum primò concumbere incipiunt, quibus cum
fuerint congressi eas re peracta, odio habent. quod mutatio
summa extiterit, sequentis tristitiæ memores, eamq; fugiunt
tanquam sontem ad quam se applicauerunt. Arist. lib. pro-
sect. 4. quæst. 10. Sic legimus 2 Reg. 13 Amnonem filium
Dauidis, deperisse valdè speciosam sororem suam Thamar
cuius cum potitus fuisset, eam statim habuisse valdè exosa-
vt ibi dicatur maius fuisse odium quo eam oderat, amo-
quo antea eam dilexerat.

De Castitate in genere, & de coniugali castitate. CAP. VII.

VIrtus luxuriæ opposita, castitas est, de qua disputante D.
Paulo Act. 24. & de iustitia & iudicio futuro, Fe-
præses contremuit cum vxore. Ita Tibul. lib. 1. epist. 2. cum
opposuit veneri.

Vos quoq; abesse procul iubeo, discedat ab aris,
Cui tulit hesterna gaudia nocte venus.
Casta placent superis. pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Castitatis porrò triplex virtus, coniugalis, viduitatis, &
virg-

virginitatis, vt ait D. Ambros. lib. de viduis. Horat. lib. 3. Carmin. ode 24. castitatem coniugalem explicat, his verbis, de vxoribus loquens:

Dos est magna parentium
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas.

D. Chrysostom. tom. 1. oper homil. 1. in Psalm. 50. tria sunt hæc, inquit, virginitas, nuptiæ, fornicatio: nuptiæ mediæ, fornicatio deorsum, vt virginitas sursum: virginitas namque coronam habet, nuptiæ laudem mediocrem, fornicatio pœnam atque iudicium. Vxoris nomen dignitatis est non voluptatis, vt dicebat Ælius Verus Cæsar apud Spartian. in eius vita. Celebratur ab Hom. castitas Penelopes absente marito. Refert castitatem vxoriam Æthnei piscis Ælianus lib. 1. cap. 13. vt is tam castus sit, vt cum patri suo, veluti cum coniuge iunctus, nullam aliam contingat.

De Viduarum castitate. CAP. VIII.

VIduas ad seruandam continentiam, & castitatem, & abstinere à venere, monet primùm Cornicum exemplū. Hæ enim mortuo marito viro, nouem hominum ætates viduæ perseuerant, vt ait Plutarch lib. Quòd ratio brutis insit. Narrat & Athenæus lib. 9. cap. 16. omnes species columbarum, vinagophagos, palumbos, turtures, mares fœminas vsque ad mortem non deserere, nec fœminas mares: & vbi viduus alter relinquitur, viuere singalterius coniugio, hocque coruos, monedulas, & cornices quoque facere. Hanc castitatem pluribus rationibus suadet Tertull. lib. 1 ad Vxores, admonensque mulieres sui officij nomen viduæ: vidua quippe dicta, quasi valde à viro diuisa, quia iduare lingua Hetrusca diuidere est, vnde idus dies, quæ diuidit mensem, Macrob. lib 1. Satur. cap. 15. Notat Iul. Pollux lib. 3. cap. 3. Dictum est ludith inter laudes eius, Confortatum est cor tuum, quòd castitatem amaueris, ludith capite 15. & 16. & alia de altera vidua laus Luc. 2. quæ ministrabat Domino. Dico non nuptis & viduis, inquit D. Paulus, melius esse si sic permanserint, 1. Cor. 7. Atque hæ quæ verè viduæ sunt, duplici digne honore sunt, quarum qualitates describit D. Paulus 1. ad Tim. 5. Vidua quæ non conseruaret castitatem, lege Dei mortis rea erat, vt colligitur ex cap. 38. Genes.

De Virginum castitate. CAP. IX.

Virginium castitas, est viro non iungi, nec corpore, nec mente, potissimum illarum quæ se Deo deuouerunt. Eunuchi enim sunt, qui se castrauerunt propter verbum Dei. Matth. 18 Castitas hæc perfectior superioribus, quia illę vel miscentur, vel aliàs miscuerunt se, hæc à viro omnino aliena, Deo gratior: virgines hæ fructum faciunt centesimum, coniugatorum ordo trigesimum, viduarum sexagesimum, Matth. 13. Angelica perfectio virginalis castitas, quæ in cœlo neque nubent, neque nuptui dabuntur, sed erunt tanquam Angeli Dei, Lucæ 20. Finem accipit aliquando voluptas matrimonij, at voluptas puritatis & virginitatis perpetua nuptiæ terram implent, virginitas Paradisum aperit Isaiæ c. 56. Hæc dicit Dominus eunuchis, qui custodierunt sabbatha mea, & qui elegerunt quæ ego volui, & tenuerunt fœdus meum, dabo eis in domo mea & in muris meis locum & nomen meliùs à filijs & filiabus, nomen sempiternum dabo illis. Virginitatis dignitas æqualis Angelis, inquit Cyrillus Hierosol. catech. 6. 15. & 12. gloriaque angelica & præcipua corona; & donum Dei ex electione nostra. Castitatis & virginitatis cogitatio, Spiritus sancti est doctrina, idem catech. 16. Magnum quippiam virginitas est, & præclarum quę hominem Deo similimum reddit: Diuinum quiddam & præcipuum immaculatæ animæ insigne, virginitas, ait Basilius Magn. de vera virginit. Et *D.* Martian. epistola ad Tholosates, cap. 9. legitimum connubium à Deo institutum dixit ab initio mundi, in multiplicatione generis humani: deque viduitatem in præmium constitui. Tertium autem & excellentem gradum honestatis in virginitate demonstrasse nobis perfectum, & per omnia similem angelicæ dignitati: ideo, inquit, prædico vobis, quod quicunque viduitatis gradum elegerint, non fraudabuntur munere claritatis Dei. qui verò in sublimitate excelsiori permanserint, virgines esse elegentes, centuplicatam in perpetua benedictione gloriam consequentur. Multa de virginitatis huius gloria, vt de templo Dei loquitur *D.* Ambros. tom. 3. lib. 10. Epistol. epist. 1. Hanc castitatem vt melius conseruarent Hebrææ, inclusæ manebant, & inniſæ, 2. Machab. 3. Et ipsa natura virginem diligitur atque virgines puellæ quandiu tales, magis placent pluribus, quæ si polluantur, statim displicent, vt describit perpulchrè Catullus in Carmine nuptiali.

Ipse

Vt flos in septo secretus nascitur horto,
Ignotus pecori, nulli contusus aratro.
Quem mulcent aurae, firmat Sol, educat imber,
Multis illum pueri, multae optauêre puellae:
Idem, cum tenuis carptus defloruit ungui,
Nulli illum pueri, nulla optauêre puellae.
Sic virgo dum intacta manet, tum chara suis, sed
Cum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Quibus reprehenduntur taciteæ & virgines, & parentes earum, putantes ex hominum frequentia & iuuenum consuetudine chariores virgines iri, cum contrarium accidat: neq; etiam honestum sit mulieribus iuuenum interesse consortijs, vt explicat Euripides in Electra, actu 2.

——γυναικὶ τοι
Τῆσδε μὴ ἀνδρῶν ἐς αὐλὰς ἐσαφικνεῖσθαι χρεών.

Idest.

Turpe est mulieri stare cum iuuenibus: virginitatem namque sæpius tunc animo corruperunt, prius quam corpore deliquerint. D. Cyprianus lib. 1. Epistol epist. 11. virginum & masculorum periculosam cohabitationem quoque censet. potest enim corrumpi virgo, inquit, ex alia corporis parte, quæ non spectatur, & quæ manus obstetricum & oculos fallat. Ea ratione includuntur virgines Deo deuotæ ascetenis, neque à viris conspici debere, & sacrilegum esse aliter fieri, docet Tertullianus lib. de virginitate votiua. Et multis D. Basilius libr. de Vera virginit. Plura apud Tertullianum lib. de Veland. virgin. vbi idcò velari sacras virgines rectè docet, omnemque publicationem virginis bonæ esse stupri passionem. Virgines etiam cum hominibus habitare prohibet, vt periculosum, Cyprianus lib. 1. Epistol. epist. 11.

Antidotum luxuriæ pro conseruanda virginitate. CAP. X.

PRimum antidotum est, si velis immunditiam vitare, vt Præceptorum Dei memor sis quæ eam prohibent: & recorderis transgressoribus damnationem æternam imminere & excludi à cœtu Dei: Sic foris canes impudici, molles, Apocal. 22. & si senectam item & mortem tibi imminere perpetuo agnoscas. Nam vt ait Iuuenalis,

Dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.

Vitentur causæ & radices luxuriæ, colloquium, visus muliebris, oscula, tactus, lasciuus sermo, & scriptura impudica, potus cibusque nimius, otia, &c. Incentiuum quippe libidinis ingluuies ciborum & vini, & inde colluuies enascitur, quibus obuiam itur ieiunijs, vigilijs & orationibus: in repletione venus, quæ famescentibus amara, vt ait Athenæus lib. 6. cap. 9. Deinde otio adde negotium, etenim otiosi valdeo morbo diuexantur, Ouidius de Remedio amoris,

Otia si tollas, périère cupidinis arcus,
Contemptæ iacent, & sine luce faces.
Quæritur Aegisthus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Lucianus hoc perpulchre describit in Dialogis, dum inducit Venerem, filium obiurgantem Cupidinem, quod Palladem non vulnerasset: is autem se tuetur, quod nunquam inuenerit otiosam, sed literis dantem semper operam. Hoc & Hieronymus ad Rusticum Monachum tradit. Consentit Horat. lib. 1. Epistol. epist. 2. —*& ni*

Pisces ante diem libram cum lumine fures
Intendes animum studijs, & rebus honestis:
Inuidia vel amore vigil torquebere. ——

Solenne erat Athenis virginibus, ne otiosæ essent, peplū Mineruæ contexere, & in quo fortia & præclara heroum facta exprimerent, ac Palladi dicarent, vt scribit Euripidis interpres in Hecuba, Aristophanes in Equitib. & interpres huius in auibus,

Eneruant animos cithara, cantusq; lyræq;,
Et non & nervi brachia mota sui.

Quare & ea pudico & virginitatis amanti vitanda. Sed & vinandi quidam cibi, qui natura semen generant, & venerem concitant, vt refert Athen. lib. 1. Dipnosoph. cap. 12. quilia ventosa, vt mollia omnia, polypus piscis, sepiæ, apum membrades, sardæ, Athen. lib. 8. cap. 9. & Ouidius de Remedio amoris,

Nec minas erucas aptum est vitare salaces,
Et quicquid Veneri corpora nostra parat.
Vtilius sumes acuentes lumina rutas,
Et quicquid veneri corpora nostra negat.

Vitandum vinum, vt Propertius ad Cynthiam,

Vina fuge, fugient nostri tua gaudia vultus.

Repri-

Digitized by Google

Reprimunt autem venerem lactucæ, vnde & fingit ideò Callimachus Venerem abscondisse Adonin in lactuca, vt lacè Athen. lib 2. cap. 52. & idem lib. 7 cap. 36 Si trigla, inquit, piscis vina in vino suffocetur, atque hoc vir quispiam bibesit, non postea rei venereæ indulgere poterit, velut Terpsides narrat in rebus venereis Poculum etiam ex nympha planta coitum post duodecim dies geniturámque adimit, Plin. lib. 25. cap 7. item viticis strátio, Plin. lib. 24. cap. 9. Sunt his alia similia. Tradunt Originem Adamantium excogitasse, vt sibi ipsi in corpore neruum, veluti quidam dicunt, exscinderet, ne à voluptate vexaretur, & ne in moribus corporis combureretur: alij verò hoc negant factum, sed excogitasse pharmacum quoddam, quod partibus illis supponeret, vt eas resiccaret, vt author Epiphan. lib. 2. contra hæres. tom. 1. hæres. 64. Non debet etiam ipsa liberior lætitia in virginib. esse, vt ait D. Ambr. exhortatione ad virgines, sit sobria virgo à lasciuia, quia & ea calx perniciei. In virgine debet esse comes virtutum pudor, sine quo non potest salua esse virginitas. D. Ambros. 2. de Virginitat. Alitur autem & defenditur pudor hic, interno puro animo, qui excludat omnem primam turpitudinis occurrentem cogitationem, allidendo paruulos suos ad petram Christum: semel enim datus locus morosæ turpique cogitationi, efficit vt integra maiora subrepant. Similis namque dæmon serpenti dicitur: is autem vbi caput semel in locum ingesserit, facile totum corpus trahit. Exterius autem pudor, modestis & pudicis continetur ornatibus, quos describit D. Athan. lib. de Virgit. vt indumentum non sit pretiosum, non coloratum, sed fuscum, vel album sine fimbrijs, &c. vt inibi, Extat & de istis præclarus D. Cypriani tract. 2. de Habitu virgin. & iussum Apostoli. 1. Pet. 3. & Isai. c. 3. & Ezech. 27 vitandi impudici sermones,

Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava.

1. ad Corinth. 15. verba expugnant animum, animus autem succumbens corpori cito frena laxat. Cum tamen de omni verbo otioso nobis reddenda sit ratio, Matth 12. Cum sancto quoque sanctus eris, cum peruerso peruerteris. Psalm. 17. Qui cum sapientibus gradietur sapiens erit, amicus stultorum similis efficietur, Prouerb. 13. cap. Et Iuuenalis Satyra 3.

Et dabit in plures, sicut grex totus in agris
Vnum scabie cadet, & porrigine porcus,
Vnaq; compositæ lucrem dominæ abstulit.

Possunt

Possunt astutia & bono dolo & salutari virgines, quæ mentem habent incorruptam, libidines irruentium vitare, vt Gaila & Papa, pudicissimæ virgines, filiæ Gisulphi ducis Foriliuiensis: quæ cum ab Auaribus diriperetur Foriliuium, cauentes ne ab illis constuprarentur, crudorum pullorum carnes, sibi inter mamillas sub fascia posuerunt, quæ ex calore putrefactæ odorem fœtidum exhalabant: cumq; vellent Auares eas contingere, non sustinentes fœtorem, putantesq; illas natura fœtere, procul ab eis recedebant, dicentes, omnes Longobardas fœtidas esse, & ita castæ seruatę sunt, vt author Paulus Diaconus lib. 4. de Gestis Longobardorum, cap. 12. Narrat Valerius Maximus lib. 4. cap. 5. antiquis temporibus in Ethruria, Spurinam adolescentem pulchritudinis eximiæ, virginitatis amantem, cum specie mira complurium fœminarum illustrium solicitaret animos, ideoque se viris ac parentibus illarum se suspectum esse sentiret, oris decorem vulneribus confudisse, deformitatemque sanctitatis suæ fidem, quam formam irritamentum alienæ libidinis esse maluisse.

De Virginitate & castitate conseruata apud Ethnicos in sacris.

CAP. XI.

STrabo libro 15. Geographiæ scribit, Brachmanes Indiæ Philosophos, frugaliter viuere, super toris ac pellibus cubare, & ab animalibus ac venere abstinere per 37. annos. Et quanquam in cœlibes pœnæ dicantur censoriæ constitutæ à Romanis, quæ postea sublatæ sunt, illæ tamen eos qui perpetuam virginitatem vouissent non tenebant, quod & expressè apparet ex Legibus iisdem firmatis ab Octauiano Cæsare, anno Vrbis conditæ 762. quibus etiam ijs, quæ perpetuam virginitatem seruarent, eadem quæ matrimonijs præmia concessit, Dion. Cassius libro 56. animos namque censoribus, potius ad coërcendam libidinem vagam intra matrimonium respexit, quam ad tollendam puram & illibatam virginitatem. Siquidem & illis Vestales erant summo in honore constitutæ virgines, sacris seruientes, Dionys. Halicarn. lib. 2. Gellius libro 1. cap. 12. Ouid 6 Fastor Lucret. 2. de Rer. nat. vers. 603. *D.* August. lib. 4. de Ciuit. Dei, cap. 19. Fenestella de Sacerd. cap. 6. Pomponius Lætus, & alij, refert Xiphilinus in Auito, Auitum siue Pseudoantonium seu Sardana-

damnapalum Cæsarem repudiata vxore sua Paula, quod maculam habebat in corpore, sicuti dicebat, Aquiliam Seueram Vestalem duxisse contra ius fasque, eamque habuisse cum probro & dedecore, cum esset virgo vestalis: idque sese fecisse ausum esse dicebat, vt ex ipso Pontifice, ipsaque Sacerdote Vestali, diuini filij nascerentur, in quibus oportuerat illud cæsum verberibus in foro, conijci in carcerem, ac morte mulctari, &c. Apud Insulanos Vtuopienses paganos, teste Tho. Moro lib. 2. de eorum Republ. sunt cœlibes, qui non venere modo in totum abstinent, sed etiam carnibus, dicti illorum nomine Batrescæ, qui religionis causa id faciunt. Refert Plinius libr. 24. cap. 9. Matrona in Thesmophorijs Athenienſium castitatem custodisse, & ideo folia sibi cuiusdam silicis substrauisse, quam dicunt agnon vel lygon Graeci. In Sabotia Arabiæ, familia certa est hominum, quibus incidere tantum licet thuriferas sacras arbores, sacros vocari ob id illos, nec vllo congressu fœminarum funeramque, cum incidant eas arbores aut metant pollui, atque ita religione merces augeri, tradit Plin. lib. 12. cap. 14.

De Virginitate conseruata in veri Dei cultu.

CAP. XII.

DEspondi, inquit *D.* Paulus, vos vni viro, virginem castam, 2. Corinth. 11 lubetque ad Tit. 2. vt doceat esse virgines & adolescentulas castas, prudentes & sobrias. Virginitas, ob sui puritatem corporis & mentis, cuilibet etiam infideli, spectabilis est & veneranda: verum inter Christianos venerabilior, dum ea seruatur. Vt vero Deo cultus castius, & maiori munditia & puritate exhibeatur. Epiphanius lib. 3. contra hæres. tom. 2. in fin. dixit virginitatem semper prædicatam fuisse in Ecclesia, vtque fundamentum & crepidinem seruari & exerceri à multis. Et *D.* Hieronymus ad Marcellam, in omnibus Ecclesiæ ornamentis, virginum chorum splendere. Sequuntur enim Agnum virgines, quocunque ierit, Apocal. cap 14 Fuit Agnus ipse virgo dominus noster Iesus Christus. fuit *D* Ioannes ei chariſſimus, & *D.* Iohan. Baptista. In antiqua lege Elias, Elisæus, qui mirificè Deo grati fuerunt. Refert Plin. lib. 5. cap. 17. Iudææ finibus esse gentem Essenorum, sine vlla fœmina omni venere abdicatam sine pecunia, sociam palmarum: quibus fœcunda aliorum vitæ pœnitentia. vbi conuenarum turba in diem renascerentur, large frequentantibus, quos vita fessos, ad merce

eorum

corum fortunæ fluctus agitaret. D. Ignatius ad Tharsens. epist. 7. Apostolorum ferè coætaneus, de illis meminit. Eas quæ in virginitate sunt, inquit, honorate, sicut sacras Christi: viduas pudicas vt sacrarium Dei venerem ini. Dicebat enim Tertullianus lib. de Veland. Virgin virginitatem gratia constare, continentiam verò virtute vt intelligamus Dei hoc esse singulare donum, vt perseueretur in electione propositi. Deus autem nunquam gratiam suam potentibus denegat: bona enim ipse vult, & potens est facere quæ velit. Sed non possum, inquis, meâ fornicatione continere. hoc pusillanimitatis est & negligentiæ tuæ, qui Dei præcepta contemnere mauis, quàm facere, vt ait D. Chrysostomus tom. 1. homil. 1. in Psalm. 50. votum virginitatis virginem seruare debere, docetur in constitutionibus apostolicis apud D. Clementem lib. 4. Constit. apost. constit. 51. cap. 14. & Cyprianum lib. 1. Epistol. epist. 11. Verum obseruandũ est, quòd virginitas citra controuersiam accipit coronam solum illa, quæ est propositi, non quæ necessitatis. Nam virgines innumeræ, corporeque impollutæ decesserunt ex hac vita, Multæ filiæ gentium abominabilium & impiarum, tempus nuptiarum expectantes raptæ sunt, idem de innocuis, quibus tamen ante tribunal Christi coronæ non sunt datæ, & quibus aufert fructum necessitas: neque enim Deus acceptum fert, quod fit ex necessitate, sed quòd ex proposito rectè fit, vt tradit D. Chrysostomus tom. 1. in Psalm 95. Hanc virginitatem, quâ semel erant Deo deuotæ optimæ virgines, vt illibatam conseruarent, martyrio defenderunt, vt Potamiena virgo speciosissima apud Niceph. Calist. libro 5. capite 7. Et filiæ duæ Antiochenæ, de quibus idem libro 7. cap. 12. Refert & de alia cap. 13. vbi & de quodam viro solitario, mira. vt tunc verum fuerit prædictum Psalm. 44. Adducentur Regi virgines, &c. bibentes vinum quod germinat virgines, vt apud Zachar. 9. Si nubat quidem virgo ante votum, non peccat, sed melius est si sic permaneat, vt liberius Domino obsequatur, inquit Diuus Paulus 1. Corint 7.

De Virginitate sanctissimæ matris domini nostri Iesu Christi. CAP. XIII.

VIrgo, quæ prior ausa est profiteri & vouere perpetuam virginitatem, Beatissima Maria fuit, quæ continuo ministerio in templo Dei deseruiebat, proinde ab Archangelo Gabriele salutata nuntio incarnationis diuinæ naturæ, cogitabat

pat mirum in modum qualis esset ab Angelo pulcherri-
o iuuene facta salutatio, & audacter respondit, Quomodo
t istud, quoniam virum non cognosco? quanquam de-
nsata fuisset beato Iosepho, Luc. 1. Hilarisq; tandem facta,
andq de modo conceptionis certior fuit, vt sine virgini-
is detrimento futura esset & mater & virgo simul, ex Spi-
us S. obumbratione, respondit, Ecce ancilla domini, fiat
hi secundum verbum tuum. Mirabile mysterium, quod
turam supergreditur, vtpote quia author & dominus na-
æ, opus aliud supra humanam naturam, nempe redem-
onem, & veluti renouationem vniuersi facturus erat: illud
rabile, Ecce virgo concipiet & pariet, Isaiæ capit. 7. virgo
ncepit, hoc certe commune non est, quia virgo antequam
cipiat, virgo esse desinit, fractis virginitatis claustris: Mira-
ius & illud, vt virgo peperit, tamen quã verissimum, &
e sic prædictum in illa porta orientali, Ezechiel. c. 44. Atq;
cõueniebat omnium restitutioni: primus quippe homo
terra pura non contaminata, quæ hominem adhuc non
nerat, nec postea genuit, factus est, sine generatione huma-
lapsus homo, restitui debebat per purum & incontami-
tum hominem, qui ex terra virginali, quæ nunquam alia
periisset, nec postea paritura esset, neq; admodum cõmu-
i generationis genius esset. Dicit & diuina & admiranda
x c. 1. in Euangelio *D.* Ioannis, Deus erat Verbum, & Ver-
m erat in principio apud *Deum*, & Verbum caro factum
. ô admirabilis virginitas materna, ô mater integerrima
go, ô castissima omnium virginum & coniugum, & vi-
arum, omnium exemplar perfectissimum, titulo hoc su-
i omnes mulieres donata, vt virgo & mater simul & se-
el, sine læsione pudoris sis, vt ait Cyprian. lib de Cardinal.
turib. Imitentur, vt ait *D.* Ambros. lib. de virginit. beatissi-
im virginem Mariã virgines, qua nulla castior, quæ corde
milis, verbis grauis, loquẽdi parcior, legendi studiosior,
cætera quæ sequuntur. Explicat idem *D.* Ambros. l.
. de Institut. virgin. capit. 7 8. 10. 14. & libr. 10. Epi-
l. epist. 81. Ezechielis verba & virginitatis mirabilia, di-
ns. de virginitate virginis Mariæ dicitur Ezechiel. 44.
rta hæc clausa erit, & non aperietur, quoniam domi-
s Deus Israel transibit per eam: eritque clausa, quoniam
ax hic sedebit in ea, vt manducet panem in conspectu do-
ini: secundum viam portæ intrabit, & secundum viam
is exibit. Quæ est hæc porta nisi Maria, ideo clausa, quia

virgo

virgo per quam Christus intrauit in hunc mundum, & virginitatis clauſtrum non ſoluit, manſit intemeratum ſeptum pudoris. Nemo tranſibit per eam portam, id eſt, nemo hominum: porta namque etiam ventris dicitur, Iob. 3. ibi, quia non concludit portus ventris matris meæ: porta ad orientem reſpiciebat, quoniam verum lumen effodit. Solem iuſtitiæ, Chriſtum Deum noſtrum, D. Ioan. cap. 10. hæc virga quæ floruit de radice Ieſſe, Numer. 17. Hæc ortus conclusus Cantic. 4. hic mons ille apud Danielem excisus ſine manibus, Daniel. 2. &c. Prout late explicat Irenæus lib 3. aduerſus hæreſes, à cap. 24. vſque ad 34. Ex hac dominus noſter Ieſus Chriſtus tanquam homo filius ſine patre, vt filius Dei ſine matre. Teſtatur Baſilius Magnus libro 1 de Humana Chriſti generatione ad ſe peruenisſe hiſtoriam Zachariæ, in qua ſcriptum erat, Zachariam Beatam Mariam poſt domini conceptionem inter virgines conſtituiſſe, & ideo occiſum à Iudæis inter templum & altare: à populo namque accuſatus erat, quod rem prodigioſam inauditamque prædicaret, virginem ſcilicet parientem citra virginitatis corruptionem. Hæc mira etiam prænuntiauerat Sibylla lib. 8. Oraculorum,

ἐξ οὐρανοῦ ἦλθε μάλιστα, βροτείῳ ἐνδύσατο μορφῇ.
πρῶτα μὲν οὖν Γαβριὴλ. θεσπεσίου δέμας ἀγγέλου ἐδείχθη,
λέπτερα ἠχέρῳ αὐτὰγγελος ἔννεπε φωνῇ,
δέξαι ἀλόχευτον θεὸν σοῖς παρθένε κόλποις, &c.
E cælo descendens mortalem induit formam.
Primum quidem Gabriel robuſtum corpus caſtum oſtendit,
Poſtea ipſam virginem Angelus loquutus eſt, voce,
Suſcipe immaculato tuo Deum virgo gremio, &c.

Quæ ibi latè de incarnatione verbi & virginitate adferuntur. Adferam verba D. Ignatij, epiſtola 1 ad D. Ioannem Apoſtolum ſcribentis, qui titulos eius refert, proferri & credi virginem Deiparam, in perſecutionibus hilarem, in penurijs & indigentijs non querulam, iniuriantibus gratam, miſeris afflictis condolentem & ſubuenientem, contra vitia enſtem, religionis & pœnitentiæ magiſtram, humilibus deotam, devotis humilem, ab omnibus magnificatam, naturæ angelicæ ſociam, cœleſte, inquit, ſi fas ſit ita loqui, prodigii & ſacratiſſimum monſtrum: & epiſtola 2. plura vbi & verum

Deum

eum & hominem peperisse ait, vt etiam Θεοτόκον dicar à Græcis sanctis Patribus.

Parænesis ad Virginitatem & castitatem.

CAP. XIV.

Præmia victorum eò præstantiora sunt, quò acriora præliа præcesserunt, & triumphus ex robustioris & fortioris ostis victoria, præclarior Virginibus & castis prælium & luctatio perpetua, aduersus sæuissimos & domesticos vadissimosque hostes, aduersus carnem propriam, & aduersus mundi rectores, & tenebrarum harum, vt ait D. Paulus ad Ephes. 6 quibus si quis succubuerit, seruus erit, vtq; vlc nancipium subijcietur, & æterno præmio & gloria priuabitur, nec coronabitur, nisi qui legitimè certauerit, 2. ad Timoth. 2. Ter rogauit D. Paulus Dominum, vt illum ab spiritu Sathanæ, qui eum colaphizabat, liberaret: sed responsum accepit omnium nomine, sufficere ei gratiam Dei, & virtutem in infirmitate perfici, 2. Corinth. 12. Non esset victoria, si nō esset certamen, & nulla corona, si nulla victoria. Iussum quidem hominibus, dum mundus multiplicandus esset, & in seminandis cultoribus, vt crescerent & multiplicarentur, & replerent terram. Genes. 1. At nunc satis repleta terrâ, conuenit & repleri cœlũ, & sicuti portauimus imaginem terrestris aliquando hominis, ita feramus & nunc cœlestis, 1. Cor. 15. Primus etiã homo de terra terrestris, secundus de cœlo cœlestis, eod. Pugnate viriliter virgines, & spes vos foueat, pro sponso recusato mortali, desponsatum immortalem Deum: ille forsan morosus, pauper, rigidus, stultus, prodigus, adulter, impius contingisset: hic omnino pius, bonus & misericors, dives in omnibus, & omnipotens & fidelis. Atq; id lucro adijcite, quòd situs extra maledictionem Dei fœminæ indictam, Genes. 3. in dolore paries, &c. Habetis socios angelos incorruptos. Nolite dehinc agi de prolis solicitudine, cùm nec vix capiat tantam multitudinem iam natam orbis circuitus, eamque ita perditam videatis, vt verè existimare possitis, vos ad ea peruenisse tempora, in quibus beatæ steriles, quæ non pepererunt, Luc. 23. ad Galat. 4. Nec etiam certum vobis, num nuptæ sobolem procreare valeatis: videtis enim quàm plures nuptas steriles. videtis habentes prolem illam detestari, quia impia, rebellis, hæretica, inobediens, Deo obluctans. Considerate Deum dixisse de Iuda

damnato, Bonum illi erat si natus non fuisset homo ille, Matthæi capite 26. audite & chorum, actu tertio in Medea apud Euripid. ac de re sapienter disputantem. Atio quicunq; mortalium vxoriæ rei expertes, non genuerunt liberos, fœlicitate anteire eos qui progenuere sobolem. Orbi enim filijs carentes, eò quòd ignorent, iucundúmne sit, an molestum habere prolem, à multis agunt securi laboribus: at autem quibus est liberorum propago, video dispungi cum omni tempore: primùm quidem, quo pacto educent eos probè: deinde, vt abundè illis vitæ necessaria relinquant: præterea incertum pro bonisne an improbis istas exorbeas molestias: vnum verò omnium vltimum dicam, mortalibus malum, quod interdum boni frugiq; liberi, adulti præmoriuntur summo cum patrum dolore. Quòd si ad medium nuptias quæratis, remedium vobis Deus erit. Perpendite voluptatē illam potius esse in opinione radicatam, quam si circuncidatis, euanescet. Fugite causas luxuriæ, illecebras, delitias, & ea quæ stimulos & ignes submittunt. Voluptas leue gaudium est, quod quæ parit tristitiam. Considerate quid alijs acciderit, ab his quæ nobis aliquando suggeruntur, quot dolores, quot molestias genuerint. Et ne vos cogitationum turba diuexet, & distrahat, scitote eas esse nebulas, quæ non possunt diutiùs permanere, si animus illas exsufflauerit: erunt tamen aliquæ diu versantes perpetuò, sed non eædem: non secus ac mare sine fluctibus non est, & cœlum nunquam sine nubibus. Proponite vobis, voluptates huius seculi neque syncerás esse, neque veras, nec durare, adeptionemque illarum citò satietatem & fastidium sequi: ira illas, si se vobis offerant aduenientes vt iam recedentes, fastidite. Recordemini eius quod dictum sit de pijs & bonis, Flebitis vos, mundus autem gaudebit, sed tristitia vestra conuertetur in gaudium, D. Ioan. cap. 16. Et rursum, Væ vobis qui ridetis nunc, Luc. 6. Quid autem potius & melius ad horam gaudere, an per annum? item, num satius per totum vitæ tempus, quàm per annum? sed quantò melius in æternum, quàm per hoc ephemerum tempus vitæ nostræ mortali constitutum? locus istius vitæ non est locus habitationis nostræ, sed futuram inquirimus ciuitatem, & peregrinamur à Domino: momentaneum id quod delectat, æternum quod cruciat. Non est hic ludendum, non voluptatibus vacandum, sed eundum est. Quis enim non ridet merito vt stultissimum viatorem, qui dum

prof-

proficiscitur necessario, ludendo pecuniam & viaticum in hospitio consumit, atque sibi abeundum esse, obliu scitur? Monet & Dauid, Euntes, inquit, ibant & flebant, mittentes semina sua, venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos, Psalm. 125. Lætati in his, quæ dicta sunt, quod in domum Domini ibimus, Psal. 121. Occurrunt in via hostes, qui intercipiant iter: vigilandum, abstinendum ab ijs quæ nocere possunt: sicuti omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, &c. 1. Corinth. 6. Vosque viri qui in acie sub castitatis vexillo & virginitatis pugnatis, si repetatis mulierum spurcitiem, si earum naturam seriò teneatis, gaudebitis potius, quòd tantis careatis malis. Mulier speciosa & pulchra, cruciatus est super cloacam ædificatum (inquit Socrates apud Diogenem) insatiabile animal, continua sollicitudo, indesinens pugna, quotidianum damnum, bonorum impedimentum, viri naufragium, adulterij vas, pondus grauissimum, æstus maris, calumniarum chaos. Pandora Epimethei, thesaurus malorum: si pulchram ducas vxorem, periculum ne communis fiat: si turpem, habes pœnam assiduam: pulchra facilè adamatur, turpis facilè concupiscit: molestum custodire quod omnes cupiunt: molestissimum possidere quod nemo habere dignetur: quanquam non valentibus abstinere honorabile connubium sit, & torus immaculatus, ad Hebr. 13. sacramentum à Deo institutum & probatum, & laudanda vxor bona, si benè morata, si pulchra, casta, honestisve parentibus, si tu quoque diues es: at tibi est expectandum aliud quoddam seculum, in quo hæc videas concurrere: in hoc enim rarò vel nunquam auditum. Neque pares benè vxoratis esse, quia non conquerantur omnes: nam quod incorrigibile, indissolubilève est, melius est pati: & ignoras qua parte calceus pulcher & nouus pedem alterius premat. Sed ne maiora retegam, & ne moueam Camarinam, mala bene condita non vltrà persequar. Sed satius esse mulieribus abstinere duco, & voluptate illegitima, leuissimaque quàm perpetuò exciari. Nam vt Horatius monet, lib. 1. epist. 2,

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

De Inuidia. CAP. XV.

INuidia est tristitia de bonis alteri contingentibus, præsentibus, præteritis, vel futuris, & gaudiū de aduersis, vt contra, misericordia, est tristitia de malis alienis. Io. Damasc. lib. 2.

de Orthod fid cap. 12. D. Thom. 22 quæst 36. art. 3. Aristot lib. 2. Rhet. c. 9. & 10. & Plato in Philebo, vel de Summo bono. Cic. 3. Tuscul. Speusippus lib. de Definitionib. Platon. Gregor. Nicenus lib. de Virtut. animæ, cap. 12. Basil. Magn. lib. de Inuidia, Pindarus ode 1. Pyth. stro. 5. Affinis itaque hinc, ἐπιχαιρεκακία, quæ est voluptas ex alterius malis, vt notat Plutarch. lib. de Curiosit. & vt ait Hora lib. 1. Epistol. epistol. 2.

Inuidus alterius rebus marcescit opimis.

Duæ autem æmulationis species: vna bona, quæ vicinus in ope vicini prospiciens ad simile excitatur, vt Themistocles dicebat in Politicis. Plutarchus sibi Miltiadis trophæos, somnum adimere, hæcque bona: altera perniciosa, quæ inuidia est, vt tradit Hesiodus in 1. oper. Morbus hic latè patet & serpit in hominum penè omnium medullas, sæuiens latenter, vt maledicta & crimina aliorum perlubenter audiant, laudantibus autem ipsi grauiter succenseant, vt notat Demosthenes Oratione de Corona. Sic morem ingenij humani, vt dixit Dictys Cretensis libro 2. Belli Troiani, quod imbecillum aduersus dolores animi, & inuidiæ plenum, anteiri se à meliore haud facilè patitur: vnde solet maximè inter eiusdem artis & opificij vel professionis homines oriri, dum in eo quis præstare contendit, quo alius præstantior. Sic natura comparatum videtur, inquit Plutarch. in politicis, vt inter eos æmulatio contentiosa non innascatur, qui diuersa virtute, diuersis viribus non eodem studij genere operam rei cuipiam dant, ac eam disparibus quidem artibus, verùm pari diligentia voluntateque curant. Eo modo Rachel sorori inuidit parienti, cum esset ipsa infœcunda, Genes 30. Et vir qui festinat ditari, alijs inuidet, Prouerb. 28. figulus figulo, & architectus architecto. Quamobrem inuidia testis est locupletissimus, in eo cui inest deterius quippiam esse, vel abesse id quod in eo est cui inuidet, vt certè qui magno animo sunt, qui præstantes, qui superiores, nunquam alijs inuideant inferioribus, & malint potius inuidiam pati quàm inuidere. Quod & Astaphium ancilla apud Plautum in Truculento, Actu 4. scen. 2 expressit inquie. 1:

Mauelim mihi inimicos inuidere, quàm me inimicis meis.
Nam inuidere, alij benè esse, tibi malè esse, miserum est.
Qui inuident egent: illi quibus inuidetur, rem habent.

Et Pindarus, Ode 8. Nemeorum Strophe 2.

Ille

ὄψον δὲ λόγοι φθονεροῖς.
ἅπτεται δ' ἐσλῶν αἰεὶ,
χειρόνεσσι δ' οὐκ ἐρίσει id est:
Obsonium autem inuidis sermones sunt:
Semper autem tangit inuidia præstantes,
Non autem contendit cum deterioribus.

Erat antiquitus ideo tritum prouerbium, pro vita misera & vili, ἄζηλος βίος, vita sine inuidia, vt ait Suidas, in verbo ἄζηλος. Et Socrates apud Ælian. lib. 2. de var. histor. cap. 36. senex interrogatus ægrotus, quomodo se haberet, respondit ipse, rectè vtroque modo: nam si fuero superstes, plures æmulatores habebo, si vitam excessero, plures laudatores. Finitur namque inuidia morte, nec vix aliter, vt ostendit Horat. epist. 1. lib. 2.

Duram, inquit, qui contudit hydram
Notaq; fatali portenta labore subegit:
Comperit, inuidiam supremo fine domari.

Atque sola egregia facinora & virtus, inuidiam concitare solent, vt ait Polyb. in 1. Vell. Patercul. posteriore volumine historiæ, D. Hieronym. ad Demetriadem. Sicut necesse est, iter agentibus perpetuo comitetur vmbra. Nec est dubium, inquit Chromatius episcop. declam. de octo beatitudinibus, quod bono facto semper est comes inuidia. Quamobrem Themistocles adolescens, cum vellet indicare se adhuc nullum præclarum gessisse facinus, dicebat se nullum inuidum habere, vt meminit Plutarch. lib. de different. inter odium & inuidiam. Ita & Ciceroni 4. ad Heren. comes semper virtutis inuidia. Idipsum Pindar. olympio. ode 6. antistroph. 4. Et ideo idem Cicer. pro L. Cornelio, seculi quandam huius labem esse dicit, virtuti inuidere. Sic Eccles. cap. 4. omnes labores hominum vsque animaduerti patere inuidiæ. Cæca enim inuidia est, nec quicquam aliud scit quàm detractare virtutes, cor rumpere honores, ac præmia eorũ, vt ait Liuius, lib. 8. decad. 4. ita grauissima pestis inuidia, virtutis aduersaria, vt ait Philo Iudæus, lib. de special. legib. cap. contra mœchos. Atque hac nota differt inuidia ab odio: quia aliquando odimus aliquos meritò ob vitia, at nunquam inuidetur nisi laude dignis.

Macerat inuidia, ante oculos illum esse potentem,
Illum spectari claro qui incedit honore,
Ipsi se in tenebris volui cunoq; queruntur. Lucret. in 6.

Et hoc aliud bonum adfert bonis inuidia laceſſitis; vt ab inuitis inimicis, vitia ſua audiant, & moneanturquæ parte ſe debeant emendare. Eaque antea forſan ignoti, apparent laude digni, dum qui maledica audiunt, inquirunt & cognoſcere deſiderant, vtque ferrum attritu à rubigine, ſplendent. Et D. Chryſoſt. homil. 1 in Pſal 50 tomo 1. Inuidia, inquit, ignis inextinguibilis eſt: etenim ſicut tinea comedit veſtimentum, ſic & inuidia eum qui zelatur, conſumit, eum autem cui inuidet, clariorem reddit. Nam & Ioſeph hoc eſt à fratribus paſſus, Geneſ 37. Et illi quidem qui inuidiæ facibus vrebantur, de libertate in ſeruitutem adducti ſunt, cui autem inuiſum eſt, rex conſtitutus eſt. Proinde ea ex parte non eſt nocens inuidia cui inuidetur, ſi ea ſimplex ſit: at, quia impatiens ſecundarum rerum alterius, veritate non poteſt nocere, ad calumnias conuerſa timenda eſt, dum ſequens nititur nocere Neque enim tunc reſidet in propria animi triſtitia, ſed alium lædere, & gradu falſo deijcere pertentat: itaq; minima quæque vitiola obſeruat laudati, vel iuuenilia emendata reperit, vt poſſit gloriam eius obnubilare: vel ſi nulla ſint, fingit Obiectum Pompeio, quod genuino more, caput digito vno ſcalperet: Inſimulatus Cymon, Miltiades & Æmilian. Scipio vt ſomnolentus teſte Ammian. Marcell. lib. 17 Plutarc. in Polit. Sceleſtiſſima hoc modo calumniarum artifex, vt dum non poteſt æqualis eſſe inuidus, præſtantiores vel opprimat, vel tollere calumnijs, & aperta vi velit, vt Agrippina vxor ſecunda Claudij Cæſaris, inuidia in matronas elata, plures occidi fecit. Dion Caſſius, lib. 60. hiſtor. Roman. Palamedes dux optimus, ob inuidiam virtutis, à verſipelle Vlyſſe & Diomede in puteo lapidibus obrutus, Dictys Creten. lib. 2. de bello Troian. In Miltiade, erat cùm ſumma humanitas, tùm ſumma comitas, vt nemo tam humilis eſſet, cui ad eum aditus non pateret. Magna authoritas apud omnes ciuitates: nobile nomen, laus rei militaris maxima: hæc tamen reſpiciens populus Athenienſis, qui ſcilicet Democratiam fouebat, maluit eum innoxium plecti, quàm ſe diutius in timore eſſe, Æmil. Probus in Miltiade Valer. Max. lib 5. tit. de ingratis. Idem accidit Alcibiadi, vt idem Probus teſtis. Addit & in Chabria commune vitium hoc eſſe in magnis ciuitatibus, vt inuidia gloriæ comes ſit, & libenter de ijs detrahant quos emergere videant altius: neq; æquo animo pauperes alienam opulentem intueantur fortunam. Sic impij Scribæ & Phariſæi per inuidiam in mortem

tem Dominum nostrũ Iesum Christum tradiderunt, Matth. 27. & Marc. 15. Et Saul voluit lancea confodere Dauid 1. Reg 18. Cain occidit Abelem, cap. 4. Genes. Esau Iacob insidiabatur, Genes. cap. 27. Nero putans se bonum poetam, Lucano, quòd arte poetica clarus erat, interdixit carmen facere, Xiphil. ex Dion. in Nero. Cato optimus orator, optimus imperator, optimus simul senator, plurimorum odio laborauit, & quater quadragies causam dixit, nec quenquã legimus sæpius postulatum & semper absolutum, Plin lib. 7. cap 27. Inuidentes fratres Iosepho, per inuidiam illum vendiderunt, de qua pater dixit, fera pessima deuorauit Ioseph. Genes. 37. Calumniæ, inuidiæ, pestilentes sunt valdè, quæ illam sequuntur, vt describit optimè Lucian. in dialog. Διαβολῆς seu calumniæ, & Ouid lib. 2. Metamorph ibi,

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto &c.

Idcirco & hanc inuidiam Græci quoq; dixerunt, Mòmum, quem idololatræ Deum dicebant maledicentiæ, conuitij, & reprehensionis: quemq; Hesiod. in Theogonia dicit natum ex nocte, vnà cum morte & somno, & insomnijs & ærumnis. Hic etiam describitur in 4. epigram. Græcorum: meminit de eo & Lucian. in Hermotimo & conuiuio Deorum, vbi nec eum potuisse silere à reprehensione Deorũ tradit, nempe reprehendendo eos, & Vulcanum, quòd homini fenestrata pectora non fecissent, vt cogitationes eorum paterent: reprehendisse & Veneris crepidas, & perpulchra sandalia. Accedit & comitatur eandem detractio. Et in summa omnium malorum catena, nam per inuidiam diaboli mors intrauit in orbem, Sapien. 2. Vt meritò inuidorum consortium omnino vitandum sit: omnia enim more serpentum, etiam florida & salubria in virus conuertunt, in peiusq; interpretantur. Monet & sapiens Prouerb cap. 23. cum inuido nec comedas. Et vt ait Basil. Magn. sermone de inuidia, canes educatione mansuescunt, boues obsequio fiunt tractabiles, inuidi officijs aggrestiores euadunt. Sed & maximũ hoc esse scelus demonstrat, quòd ex malitia inuidia proficiscatur, quod non vt in cæteris peccatis, hic inuidus lætetur, sed tristetur & diuexetur ab alieno, & viuus torqueatur à furijs. Quod ex carmin. Menandri Latinis factis, sic exprimitur,

Adolescens, non mihi intelligere videris, quòd
A suo quæq; vitio putrescant,
Et omnis corruptionis causa veniant intrinsecus.
Vt ferrugo, si consideres ferrum:

Digitized by Google

Si vestes, tineæ: teredo, si lignum spectes.
At pessimum malorum inuidia,
Tabidum facit, faciet & facit hominem.
Propter anima prauas cogitationes,
Nam inuidus sibi semper hostis existit:
Spontaneis enim semper tenetur molestijs.

Itaque Ouid. 2. lib Metamorph fab. 12. sic verè describit inuidi formam & corpus,

Surgit humo pigrè semesarumq; reliquit
Corpora serpentum, passuq; incedit inerti.
Pallor in ore sedet, macies in corpore toto:
Nunquam recta acies: liuent rubigine dentes:
Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno,
Risus abest, nisi quem visi mouere dolores,
Nec fruitur somno vigilantibus excita curis.
Sed videt ingratos, intabescitq; videndo
Successus hominum: carpitq; & carpitur vna:
Suppliciumq; suum est.

Optimè inuidorum naturam percurrit D. Chrysost. tomo 2. homil. 42 in Matth. similesq; eos dicit canibus concitatis & infestis dæmonibus ac furijs, & scarabæis, qui vt illi alieno stercore, ita & isti aduersa aliorum fortuna nutriuntur. dicit & communes humano generi hostes, peiores animantibus. Sic inuidiæ partus sunt tristitia de bonis alterius, lætitia de malis, detractio, discordia, murmuratio, odium & noxæ vel damni illatio.

Antidota contra inuidiæ labem.

CAP. XVI.

QVia itaque maximum hoc vitium est, eò magis studendum emendationi: & extremis morbis extrema remedia adhibenda. Et cùm probra omnia fugienda sint, tum verò hoc maximè omnium inuidiæ. Quare inquit Demosthen. in Leptinem: quia inuidia omnino prauitati naturæ tribuitur, nec vlla causa est, ob quam veniam inuidus mereatur. & ita extra diuinum chorum sita est, vt ait Plato teste Philone Iudæo, lib. quòd omnis probus liber sit. Quocirca monet in primis D. Iacob. cap. 4. nolite detrahere alterutrum, & Psal. 100. detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar. Considera ergo si hac afficiaris, te legi Dei obsistere. Deinceps si te Dei timor non moueat, miserere tui ipsius, aduerte tibi potius nocere inuidiam, quàm alteri: te enim

nam in ea excrucias, quam alius ridet & de ea celebrior gaudet? ita tristari. Isocr. in Euagora, & Q. Curt. lib. 8. de gestis Alexandri dicunt cum Menandro, inuidum sibi ipsi inimicum, cum spontaneis teneatur molestijs, & Virg. in Epigr.

Liuor tabificum malis venenum &c.

Et Rabi Eliazar, in pirke abôt, seu capitulis patrum, cap. 4. Inuidia, inquit, & concupiscentia, & amor gloriæ, educunt hominem à vita. Ita inuidi sua ipsorum noxa, puniuntur, vt ait Pindar. Pythio ode 11. antistroph. 4. ipsaq; inuidia suis telis conficitur, vt à tineis suis lignum. Aliud remedium inuidiæ, si nihil rerum humanarum magnum existimemus, non gloriam, non opes, non rerum magnitudinem, non reliqua: sic enim nullos his pollentes æmulabimur, D. Basil. sermon. de inuid. si humilia, non alta sapiamus: si proximũ dilexerimus, vt dictum. Item aliud cogitandũ, dona spiritus sancti à Deo diuisa, prout vult 1. Cor. 12. neq; vas aduersus figulũ, posse vel debere insurgere, quare sic eũ fecerit potius, quàm alterius formæ, Isaiæ cap. 45. Habet enim potestatẽ faciendi ex eadem massa vasa in contumeliã & in honorem, Rom. c. 9. nostra q; sors, in manu Dei, sicut lutum in manu figuli, Ecclesiast. cap. 33. Tu itaque nec alij inuideas, sed vt sis melior, contende vt talis euadas, vt Themistocles imitabatur Miltiadem. Si eo non possis contendere, interim sine inuidia Spartam, quam nactus es, hanc orna. Et vt Hebræus dicit Ben Syre, in sente moral, cap. 3. גרמא דנפיל כהילקה גרדיה garma denaphil beholekad gardeiah, id est, os quod tibi in partem seu sortem contigit, ipsum rodito. Non enim tibi videri debet Deus iniustus, quia tuus oculus nequam est: tolle quod tuum, sine liberalitatem Deum exercere, Matth. 20. in hoc mundo corpus vnũ facimus, & vt in hoc corpore nostro singulorum, non omnia membra idem officium habent, nec dignitatem, non tamen ignobilia: sic & inter homines, diuersa hominum officia, quæ misceri non debent, ad Roman. 12. Neque ideo viliora membra seditionem mouere debent aduersus meliora, vt docuit hoc exemplo corporis humani, Agrippa Menenius populum Romanum rebellantem in Senatum, apud Dionys. Halicarn. in 6. Si de malo alterius lętitia subrepat, cogita tantundem tibi impendere. At vt possis alios tibi inuidos vitare, cautione opus est, ne noceant, ne segnis inersve: alio te transferas, vrit enim præsens virtus fulgore suo: sic viri clari extra ciuitatem Athenienſium vixerunt, vt Iphicrates in Thracia, Conon in

Cypro, Timothæus in Lesbo, Charos in Gigeo, Chabrias in Ægypto, Æmil. Probus in Chabria. Et Dominus noster ad vitandam inuidiam sæpe se subtrahebat turbæ Iudæorum & secedebat in montes. Sic vitauit Iacob inuidiam Hist. Genes. cap. 27. Sic docet & D. Ambros. tom. 4. lib. 2. de Iacob, vel de vita beata, cap. 5. melius esse inuidia exorta, declinare eam, & sine lite abire, quàm habitare cum iurgio. Putabant aliqui, & subitum ad honores statum non parere inuidiæ: nam nec ignis concipit fumum, nec gloria inuidiam gignit, si repentè vtrumque ac celeriter emicuerit, vt ait Plutarc. in Polit. Dixitque ideo in Syllam Pompeius, plures esse qui Solem orientem potius, quàm occidentem adorarent. Aliud remedium, ob virtutem omnia constanti animo pati, & laudi sibi ducere etiam pro ea mori. Nam vt ait Horat. lib. 3. Carm. ode 2.

Virtus repulsæ nescia sordidæ,
Intaminatis fulget honoribus:
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.
Virtus recludens immeritis mori
Cælum, negata tentat iter via,
Cætumque vulgares, & udam
Spernit humum, fugiente penna.
Est & fideli, tuta silentio
Merces.

Et ode 3. eius libri:

Iustum & tenacem propositi virum,
Non ciuium ardor prava iubentium,
Non vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida: neque Auster
Dux inquieti turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Iouis manus:
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Aliud remedium non esse cum inuidis agendum, vt iam diximus. Fieri enim nequit, vt hoc modo implicemur, nisi familiaritate iuncti fuerimus: nec inuidet ignotus, sed familiaris & notus, D. Basil. Magn. serm. de inuidia. Aliud quoque remedium esse posset, si semper honestum est, inuidis qui sibi aliquid esse videntur concedere, & præsentes laudare: est enim solertia, & bonus dolus, quo illi facilè capiuntur, & laudati maledicere desinunt: eadem enim cacu-

Digitized by Google

te, qua alios sibi præcellere non vident, & verè quoque se æferri alijs sibi persuadent, euadunteque ea præsumptione er bene videntes, ridiculi tamen innoxij. Sic enim & la- tes canes, lapidibus iactis immorantur, vel aliquo osse to, à latratu coercentur.

De Beneficentia. CAP. XVII.

BEneficentia virtus communis est, tùm ad medelam inuidi, tùm etiam ad fortitudinem & præstantiã eius cui inuidetur. Pendet enim ex charitate, per quam omnibus bona cupimus, & inimicis quoque beneficia conferimus. Nec vtcquã præstantius est beneficentia & bonitate, inquit Cicer. 1 de nat. deor. Quare si hanc possit concipere inuidus, tantum abest vt inuideat habenti aliquid præstantius, quinmo ei congratulabitur, & vt augeatur Dei in eo donum, vtque perseueret precabitur. Congaudent enim boni amicis, & benefici etiam habentibus vel largiuntur, vel largiendi animum, si opus sit, habent Beneficium quippe non in eo quod fit aut datur, sed in dantis, vel accipientis consistit animo, vt ait Seneca 1. de Benef. Atque qui habet inimicum inuidum, si ei beneficus sit, iam impleuit illam summam virtutem Christianam, vt diligat inimicum, de qua diximus, dum de charitate egimus, nõ reddens malum pro malo, sed bonũ pro malo, iuxta Apost 1. Thes 5. 1. Pet. 3. sed cùm iam in charitate quæ hic conueniunt, dicta sint, plura nõ addam.

De Gulæ vitio. CAP. XVIII.

EPiglottidis fistulam interiorem, Plin lib. 11. cap. 37. appellat Gulam, per quam cibus atque potus denotatur: quæ tendit ad stomachum, inde ad ventrem, carne & neruo constans, proxima exteriori fistulæ, quæ arteria est, ex cartilagine & carne: vnde per translationẽ gula accipitur pro voracitate, & nimio & delicatiore ciborum appetitu proq; nimio & lautiori potu & ebrietate. Hoc vitio duo alia concludunter, nempe gastrimargia & opsophagia. Gastrimargia, est intemperantia ad cibum sumendum, cùm dulcedo ciborum vtilitati præponitur. Opsophagia autẽ est, nullum in obsoniorum vsu modũ tenere. Victus namq; vel viuendi modus legitimus, duos fines habet, salutem & robur, siue firmitatem corporis. Peccatur idcirco contra viuendi modum, in quantitate cibi, si quis plus quàm sit necesse accipiat: quãdo in edendo quis festinauerit, si suauiora dulciora q; esculenta

sanio

sanioribus præponantur: si quis eadem quæ sibi, conuiuantibus non appoſuerit: quando præter tempus dapes apponimus, cùm ſcilicet aliud agendum eſſet: quo omiſſo gulæ indulgemus, vt notat Steph. Niger in opere ex Muſonio ſumpto de nimia obſoniorum appetentia. Legimus ſupplicio æterno damnatum immiſericordem illum diuitem, qui quotidie epulabatur ſplendidè, Luc. 16. Ex numero eorum qui ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferos deſcendunt, Iob 21. Huc pertinet etiã vetita, aut tempore prohibitionis comedere, prohibita deſiderare, quo acriter & ſæuè vindicauit Deus in populo Iſraelitico, cùm manna vueret, ipſe autem faſtidiret illum cibum, & deſideraret carnes, piſces, cucumeres, pepones, porros, cepas, & allia, & panes, in ſaturitate, Num. cap. 11. & Exod. 16. Vitium hoc certè maximum, turpitudinis & ſpurcitiei incentiuum, morborum fermentum, & cauſa, patrimoniorum conſumptio. D. Baſil. lib. de renunciat. Vitæ huius multos, inquit, morbis occupatos, ad ſanitatem redire vidi, vnum verò ex illis qui clam edunt vel guloſi ſunt, non vidi: ſed qui huiuſmodi ſunt, mundanis illecebris corrumpuntur, & diabolo mollitie ſeruientes, vt vitium gulæ tegant, malis ſe multis inuoluunt. Si ventrem domueris, paradiſum inhabitabis: ſin minus, à morte conſumeris. Et in Pſal. 29. Ne cor tuum delitijs tradas Quid vegetum validumque ſtudes reddere, quod paulò poſt eſt interiturum? Quid te ſaginas & carnibus grauas? an ignoras quanto pinguius tibi corpus, tanto grauiorem animæ tuæ carcerem conſtituis? &c. egeſtatem eſſe etiã proximam helluonibus docetur Prouerb. cap. 21. qui diligit epulas in egeſtate erit: qui amat vinum & pinguia, non ditabitur. Poſſem hîc referre monſtra naturæ & opprobria potius hominum, quàm homines, qui voracitatis & bibacitatis prodigioſæ fuerunt exempli perniciosiſſimi, veluti Philoxenum, Apicium, Melantium, Pithillum voracem, Ariſtoxenum Cyreneum, Telephum Voraginem, Dorionem, Callimedontem cum filio, Diogenem Cynicum, Hyppericem Rhetorem, Phileterum, Calliam, Ariſtotelem philoſophum, Melanthium tragicum, Ariſtippum Socraticum, Chartinum, Theagenem athletam, Herodotum tibicinem, Cantharum Perſam. ſed de illis & alijs Athen. te commodius monebit, lib. 1. digreſſ. cap. 3. & lib. 8. cap. 6 lib 9. cap 9. & 11. lib. 10. cap. 1. Poſſem ingentis edacitatis, bibacitatis Phagonem obijcere, quo delectabatur Aurelianus Cæſar, ſed de eo narrabit

narrabit Flau. Vopisc. in Aurel. vt de Clodio Albino Iulius Capitolinus in eius vita. Nec merentur certè nomen isti opsophagiæ dediti helluones, nihil nisi pondus iners & fruges consumere nati. Miseriæ alioquin, & Morborum sentinæ, & vasa spurciti ei, meritò etiam in eo pœna, in quo peccant, puniri: sequuntur enim illos ructum acuti, nocturni vomitus, vt scribit Lucian. dialogo de mercede conductis, & vt Iuuen. Satyr. 1.

Hinc subita mortes atq; intestata senectus
It noua, nec tristis per cunctas fabula cœnas.
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.

Nascuntur & phthisis, podagræ, pulmonum exulcerationes, aquæ intercutes, Lucian. in Gallo. Refert Dion Cassius, lib. 57. histor. quod M. Gabio, qui omnes homines luxuria victus superaret, cùm inijsset rationem, vt sciret quantum prodegisset iam, quantumque restaret, cumque adhuc tantum superesse centies sestertium reperisset, magno mœrore fuisset correptus, quasi sibi fame pereundum esset, seipsum interemit. Fuerunt autem alij, non ita voraces quidem, sed in cibis nimiũ curiosi, delicati, exquisiti, & prodigi non prioribus meliores, quorum cateruam aliquam, colligit Tertullian. tomo 2. oper. lib. de pallio. Vadius, inquit, Pollio, seruos murenis inuadendos obiectabat, quas his delectatus edebat, vt de seruorum suorum corporibus ipse gustaret. Præcidam gulam qua Hortensius orator, primus pauonem cibi causa, potuit occidere: qua Aufidius Lurco, primus sagina corpora vitiauit, & coactis alimentis in adulterum prouexit saporem: quà Asinius Celer, vnius muli piscis obsonium VI. M. ijs id est, sex sextertio. milli. detuli: qua Æsopus histrio ex auibus eiusdem pretiositatis, vt canoris & loquacibus quibuscunque centum millium patinam confiscauit: qua filius eius post tale pulpamentum, potuit aliquid sumptuosius esurire. Margarita namque vel ipso nomine pretiosa dehausit, credo, ne mendicus patre cœnasset. Taceo Nerones, & Apitios & Rufos. Dabo catharticum impuritati Scauri, & aleæ Curij, & vinolentiæ Antonij. Meminit & de ijsdem Plin. de Pollion. lib. 9. cap. 83. De Hortensio, lib. 10. cap. 20. & ibid. de Aufidio & alijs. De Celere & Macrob. & Iuuenal. Satyr. 4. ibi:

Mulum seu millibus emit, &c.

De Æsopo quoque, Plin. lib. 10. cap. 50. & lib. 35. cap. 12. & de eius filio, lib. 9. cap. 35. Aduersus istius gulæ illecebras & volu-

& voluptates, leges tum diuinæ tum humanæ insurgunt, vt ad frugalitatem, sobrietatem, & temperantiam reducerent, tot leges abstinentiæ & ieiuniorum. A Romanis sumptuariæ leges latæ quæ modum viuendi imponerent: de quibus Alexander ab Alex. lib. 3. genial. dier. cap. 11. & ne fraudibus fieret, cautum vt publicè pransitaretur apud Romanos, & apud Spartiatas à Lycurgo, teste Xenophon. lib. de repub Lacedæm. Orchia lege conuiuarum numerus Romanis scriptus, teste Macrobio lib. 3. Saturn. cap. 17. Et lascensibus non licebat in contrahendis nuptiis plures ad conuiuium vocare quàm decem viros, & totidem fœminas: aut nuptiarum solennitatem vltra biduum producere, vt ait Heraclid. in eorum politia. Lege censoria Roman. interdictum cœnis suum abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, Plin. lib. 8. cap. 52. Prohibitique in cibum mures, glires eadem lege quam M. Scaurus renouauit in suo consulatu, Plin. lib. 8. cap. 57. & apud eundem lib. 10 cap. 50. fertur lata lex in C. Fannij consulatu, ne quid volucrum apponeretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis: prorogata deinde lege Didia & Fannia, per totam Italiam, hasque Iulius Cæsar exercuit, dispositis etiam circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent & deferrent ad se, submissis quocunque lictoribus ac militibus, qui si qua custodes fefellissent, ex triclinio iam apposita auferrent. Fuerunt & aliis similes leges, de quibus Gell. lib. 2. Noctium, cap. 24. & lib. 14. cap. 16. Arq; Athenæus, lib. 6. cap. 8. refert temperatos fuisse Romanos priscos, tum in vestitu & victu & frugalitate, vt etiam prohiberetur lege illis, obsonium pluris duabus drachmis cum dimidio.

De Ebrietate. CAP. XIX.

GVlæ vitium, in ebrietate etiam consistit, quæ mentem mutat, furorem gignit, multos interimit, enormium coaceruat voluptationes in cœno turpes, nudos, ridiculos, miserandos, viniperdos facit, secretorum effusores, pallidos genis pendentibus, oculis vlceratos, manibus trementibus, inquietos, obliuiosos, & alterius peioris conditionis quàm bruta sint homines, vt refert Plin. lib. 14. cap. 22. Hanc Basilius in sermon. de die Paschæ sic describit: Ebrietas, rationis interitus, fortitudinis pernicies, senectus immaturamors momentanea. Luxuriosa, inquit sapiens, Prouerbium est vinum, & furor: ideo nolite dare vinum regibus, sed

Digitized by Google

ijs qui amaro sunt animo, Prouerb. 30. Sic Androcydes sapientia clarus ad Alexand. Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens, vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinem terræ. Nihilque perniciosius vino, voluptatibus est, si modus absit: sicuti prorsus iure dici possit, nihil vtilius aliud corporis viribus, modicè sumpto, vt Plin. scribit lib. 14. cap 5. Parcè enim sumptum lætificat & stomachum inualidum firmat, Psalm. 103. Eccles. cap. 40. 1. Timoth. 4. Proinde Alphonsus rex Hispaniæ omnino abstinuit à vino, quod diceret, id Alexandri Magni gloriæ maximè obfuisse, teste Anton. Panorm lib. 2. de dict. & fact. Alphon. cap. 7. Monet & Paul. ad Ephes. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Athenæus quoque, lib. 10 cap. 15. malorum omnium grauiorum vnum esse metropolū dixit, per quod ebrietas emanat & insania, debacchationesq; fiunt ab ijs, qui ita immodicè bibunt, & Aristotel. connumerat ebrietatem, inter insaniæ species problem. sect. 30. quæst. 13. Plenè Senec. lib. 12. epist. epist. 84. Ammian. quoq; Marcell. lib. 15. histor. Catonianam illam dixit fuisse sententiam, ebrietatem furoris esse voluntariam speciem. Et Plato dialog. 9. de repub. virum ebrium, gerere tyrannicum dixit animum. Et dialog. 6. de legib. Qui vino refertus est tam animæ, quàm corporis rabie concitatus, quouis & trahit & trahitur. Quò factum vt plerique ebrij seipsos, peiores amentibus, interemerint, vel incauti ab alijs interempti fuerint, vt eadem sect. 31. quæst. 1. ait Aristot. vt Cleomedes Lacedæmon cultro se ebrius cæcidit. Et Eumenes, Athenæus libro 10. cap. 12. & 16. Iugulatus ob temulentiam Hyparinus Dionys. Tyranni filius, Athenæus eod. libro 10. cap 12. & Holophernes, Iudith capit. 12. Athenæus libro 4. dipnos. cap. 24.

Insipiens vinum multum cocinisse coegit,
Saltare ac ridere iubet: prudentia cedit
Si quis paruerit? dixisseq; plurima cogit,
Quæ præstat tacuisse

Boetius de disciplina scholast. cap. 2. vinum modicè sumptum videtur intellectui conferre acumen, non modicè bibitum, rationē perturbat, intellectum hebetat, ignorantiam producit. Vetabat lex diuina, Numer cap. 6. ne qui consecraret domino, vinum vel quod inebriare posset, biberet: neve qui ingressuri essent Dei tabernaculum Sacerdotes, ne morerentur, Num. 10. & Ezech. cap. 44. Erat lex apud Lo-

cros

cros versus zephyrum, vt si quis merum absque imperio medici bibisset, idque medicamenti gratia, capite damnare ut. Massiliensibus quoq; & Romanis fœminis interdictus vinum visus. Athen. lib. 10. cap 9. Valerius Maximus. lib. 2. cap. 5. Dionys. Halicarn in 2. & Plato lib. 2. de legibus in fine statuit, adimendum esse vinum mulieribus, iudicibus, & magistratibus, dum gerunt magistratum atque alijs & militiæ domi, qui rebus serijs vacant. Minos lege iussit, non esse compotandum vsq; ad ebrietatem. Plato in Minoe. Monet dominus, Lucæ 21 videte ne forte grauentur corpora vestra in vino & crapula: vbi immodicum potum vini prohibet ex quo crapula oritur. Est enim Græcis κραιπαλὴ ἡ ἐξ ἄνου βλάβη τῆς κεφαλῆς ex vino dolor capitis, παρὰ τὸ κάρα πάλλειν, hoc est, quòd caput concutiat. & vertiginem faciat ob exhalationes. Sic enim interpretatur Galen. in comment ad lib 5. aphorism. Hippocr. aphorism 5. Sic Ecclesiast. cap 37. propter crapulam multi perierunt. Temulenti quippe facile officij sibi commissi obliuiscuntur, inhabiles ideo negotijs gerendis, vt notat Xenophon in œconomico. Siquidem, vbi mens à vino corrupta fuerit, idem illa accidit quod curribus qui aurigatores suos deijciunt: etenim illi si à recto tramite aberrent, inordinatè feruntur, anima verò plurimum vacillat corrupto intellectu, vt scribit orat. 2. seu in paræneſi Isocrat. Refert Arist. lib 2. politic. cap 10. Pitach. legislatoris legem in ebrios, vt si quem pulsauerint maiori pœna damnentur, quàm si sobrij fuissent.

Antidotum edacitatis, & crapulæ.

CAP. XX.

PRo singulari antidoto, ieiunio & abstinentia crapulæ & voracitati sunt. Si quis non se Epicuri de grege porcum esse consideret, sed Christianum, quem sobrium castumque esse oportet, natum non ad edendum, & bibendum, sed qui vt viuat tantùm edere debeat. Si consideret turpitudinem ebriorum: si damna ex ebrietate & voracitate meditetur quæ supra possumus. Recordetur & quomodo ebrium nullius facti etiam turpis prideat, exemplo Noe, cap. 9 Genes. Et Loth 19. Genes. Quomodo cogat secreta fateri tacenda.

De

De Ira. CAP. XXI.

IRa, est apparentis vltionis appetitus cum dolore, propter apparentem immerito contemptum, vel in se vel in sua. Aristot. libr. 2. Rhetor. ad Theod. cap. 2. Ioan. Damascen. libr. 2. de orthod. fid. cap. 14. Speusippus libr. de definit. Platon. Verum annotandum est, iram perpetuo vitium non esse, etenim pars irascibilis concitari potest ex his quæ ratio & phantasia proponit, vt ait Martil. Ficin, comment. in Memnonem Platonis. Tunc tantum vitium, cum citra rationem phantasijs concitatur: alioquin & irasci oportet interdum, cum ratione, pro quibus, & cum quibus, & quando, & quatenus oportet: ibique potius mansuetudo, quam vitium, vt scribit Aristot. lib. 1. magn. Moral. c. 23. Sic & continuo sapientem virum irasci apud Homerum, & Platonem in Philebo. Sic dicitur concitatus ad iracundiam Deus, Deuter. 32. Plura & loca sacræ paginæ de ira Dei, vt Exod. cap. 15. 32. Numer. cap. 16. & 25. & alibi. Ira tamen vt vitium, in Deum non cadit, inquit Arnobius 1. contra gentes, quæ nihil aliud, quam insanire, quam furere, quàm in vltionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem mentis alienatione deferri. Ita & audi. Psalmo 4. Irascimini, nolite peccare: & ad Ephes. 4. Hanc Græci dicunt θυμὸν, animi vim quæ rationi paret, turpitudinemque exosam habet, quam Basil. Magn. orat. περὶ ὀργῆς, dixit σύμμαχον λόγῳ κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ κρεῖττον εἶναι τῆς ψυχῆς. id est sociam, additam rationi aduersus peccatum, & neruum virtutis. Sic Dionysius in Bachijs, Act 3. apud Euripid. ait:

πρὸς σοφῶν γὰρ ἀνδρὸς αἰσχύνειν σώφρον' ἐνεργασίαν.

Id est.

Etenim sapientis viri est moderatas iras susci pere.

Tunc ergo ira vitium, quando extra rationis leges ira sicinur, pro quo, & quando, & cum quibus non debemus. Per se autem ira nascitur natura ex efferuescentia sanguinis, & euaporatione fellis circa cor vbi fit concitatio, cui si consensus mentis & appetitus accedat vindictæ, vitium erit: eoque modo ira & furor execrabilia sunt, & vir peccator continet illa, c. 27. Ecclesiast. lubetque D. Paulus 1. Timot 2. leuare ad Deum puras manus sine ira & disceptatione, & Prouerb.

Digitized by Google

22. Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum homine furioso, ne forte discas semitas eius, & sumas scandalum animæ tuæ. Quia, vt scribitur Prouerb. 20. Vir iracundus suscitat rixas. Erit & ira eo iniquior, quo diuturnior, tunc quippe in malitiam transit & pertinaciam, vt scribitur Genes. 49. de ira & sæuitia aliquantum dissimulata Simeonis & Leui, maledictus furor eorum, quia pertinax. Fabrica quippe est via in odium ab ira, vt ait D. August. epist. 149. & ira mortalium debet esse mortalis, vt scripsit Phalaris, Tyrannus quamuis Ethorineo epistol. 45. & Lactant. de ira Dei, ca. 21. malum enim est cum vincit rationem & consilium ira, sicut Medea docet apud Euripidem in Medea, actu 3. dicens:

θυμὸς δὲ κρείσσον τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,
ὅσπερ μεγίστων αἴτιος κακῶν βροτοῖς,

Id est.

Ira autem præponderat meis consiliis,
Quæ maximorum malorum causa est mortalibus.

Atque ira nisi compescatur, transit in furorem: sic enim dicebat Apollonius, τῆς ὀξυθυμίας, τὸ ἄνθος μανίαν, maniam seu insaniam, florem iracundiæ vrgentis. Et ita etiam Horat. innuit, lib. 1. Epistol.

Ira furor breuis est, animum rege, qui nisi paret
Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Nascuntur quoque ex ira, impatientia animi, maledictiones, blasphemiæ, opprobria, calumniæ, iniuriæ, vltiones, rixæ, minæ, seditiones.

Ira truces inimicitias generat, & funebre bellum.

Et ex prorogata ira & simultas, vt ait Ouidius 1. de art. amand.

Sed nunquam dederis spatiosum tempus in iram
Sæpè simultates ira morata facit.

Antidotum iræ. CAP. XXII.

SEneca libr. 3. de ira ad medelam & pharmacum iræ, tria esse animaduertenda tradit: Primum, non irasci: Secundum, se continere ab ira: Tertium, iræ mederi. At vt non irascamur, reminisci debemus præceptorum Dei, quæ illam prohibent, vt diximus, adimuntque vindictam singulis, si lædantur, & prouocandum esse ad magistratus, qui iuris publici habent executionem, statuunt. Scriptum namque, Non

s vindicantes chariſſimi, ſed date locum iræ. Et rurſum
:us, Mihi vindictam. 12. Roman. Ezech. 9. Deuter 32. Mo-
mur à Deo, dimittendas eſſe iniurias, ſi velimus ab ipſo
bis dimitti, Matth. 6. Idcirco Deus, omnibus animalibus
na naturalia conceſſit, canibus, lupis, apris dentes, equis
ces, tauris & arietibus cornua, & alia alijs, homini autem
lla natura, niſi rationem dedit, qua ſe defendat & repellat
urias, vt ait Xenoph. 8. Cyripæd. Sed & turpitudo, quæ ex
aduenit, ab ea non debet reuocare. Nam, vt ait D. Baſil.
ſerm. in aliquot ſcripturæ locos: ſcriptura tibi dicit, vir
cundus turpis eſt Quomodo turpis eſt? Quia decorē &
iaſi humanam figurā amittit, feræ ſpeciē indutus. Conſi-
ra parumper iratum, furor debacchatur, immutantur ocu-
qui turbidi ſanguineiq; fiunt. cor accenditur, ſanguis com-
ouetur. Hunc videas vt aprum dentes acuentem, loqui ſæ-
incipientem ac verba imperfecta relinquentem, multa
ioque in corde non apparentia volutantem: nec parentū,
:c liberorum rationem habet, nullis demum, vt libidini
iæ ſatisfaciat, parcit. Et Lucret lib. 3. de rerum natura,

Eſt etiam calor animo, quem ſumit in ira
Cum ferueſcit, & exoculis micat acrius ardor.

Et poſtea,

Sed calidis plus eſt illis, quibus acria corda,
Iracundiaq; mens facile efferueſcit in ira:
Quo genere in primis res eſt violenta leonum.

Turpis & geſtus iratorum, mordentium labia, qualem
:ſcribit Homer. Odyſſ. 1. in Procis iratis in Telemachum,
:rſius ſic etiam exprimit Satyr 3.

Nunc face ſuppoſita ferueſcit ſanguis, & ira
Scintillant oculi, dictiſq; factiq; quod ipſe
Non ſani eſſe hominis, non ſanus turet Oreſtes.

t Ouid lib. 3. de Arte amand.

Ora tument ira, nigreſcunt ſanguine venæ,
Luminaq; Gorgoneo ſanguine cruenta.

Remedium etiam iracundis molles ſermones, ſicut indi-
t Æſchylus in Prometheo ligato, apud quem ſic loquitur
ceanus.

οὐκ ἔστι θυμητὸν τῶν γενναίων ὅπως
ὀργὴν νοσοῦσαν εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι.
Πρόσεστιν εἰ τις ἐν καιρῷ μαλθακὸς πέλας
καὶ μὴ σφριγῶντα θυμὸν ἰσπαίνῃ βίᾳ. Id eſt,

Digitized by Google

Nunquid, Prometeu, nosti, quod iracundiæ comm
sermones sunt medici, Promet. Imo si quis in tem
molliuerit animum, & non gliscentem impetu, repri
Indulgendum & aliquatenus iracundis, non secus ac fu
tibus, & cedendum pro tempore, donec ebrietatem
decoxerint, & fluctus calorq; sanguinis conquieuerint
enim illis est cum ratione loquendum, in ira pauca vel
sus nihil.

Impedit enim ira animum ne possit cernere verum.

Et expers consilij furor, dolorem virtutem putat,
tumq; meditatur ira tantum promittit audacia, vt ait
Orosius, lib. 2. c. 16. Hic procul amandare oportet sentent
ethnicorum Christianis, quib. iniuriarum suadent vltione
vel intelligendæ sunt, de vltione quæ per authoritatem p
blicam fiunt, & zelo correctionis & emendationis, non
petitu vindictæ. Sic audio Arist. Ethic. 4 c. 3. dum ait per
re iniurias & suos negligere, seruile esse: & quæ sequun
Ita audio Seueri vocem apud Herodia. in 3. dicentem vt
thor iniuriæ sis iniustus videare: ita si non vlciscare accep
iniurias, ignauus. Et pari modo quod dicebat Vespas. Cæs.
apud Suet. in Vespas. cap. 9. de iurgio senatoris equitisq. Ro
mani. Non oportere maledici senatoribus, re maledici cre
fasque esse. aliter, si iniurijs iniurias ita procaciter vlciscar
certè tu quoque iniurias profers & facis. Peius autem est
iuriam facere, quàm pati: illud enim cum vitio est, atque
tuperatur: sed pati, sine vitio & iniustitia est, vt idem Ar
fassus libr. 5. cap. fin. Itaque si quicquam inde peccaue
quib. irasceris, vade & reconciliare illis, vt iubet Deus, Mat.
5 Quod si iniuste irasceris bonis, certe miserrima est tua con
ditio, dignum dilectione ira prosequi. Quod si impijs irasce
ris priuatus, illorum improbitati tuam irascendo adijcis sine
vindicent quibus datus est gladius, vel ab impio impietas
vltionem accipiat. Reg. 24. Si maiori cedendum: potentioribus
bus pares esse non possunt. Si tu minorem iniuriantem a
dis, contemnere debes. Nam vt ait Martial. libr. 12. ep
epigr. 62.

In tauros Libyci ruunt leones,
Non sunt papilionibus molesti.

D. Greg. lib. 5. moral. cap. 32. modos quoque duos pro
bit, quibus cohiberi ab iracundia possit animus: prior,
mens antequam quicquam agere incipiat, solicita sit pre
gitare contumelias omnes, quibus impeti potest, & ad

Digitized by Google

rſa ſe præparet opprobria, exemplo redemptoris ſui: ſe
ntius, præuiſa tela excipiet. Secundus, vt cum aliorum ex-
ſus conſpicimus, noſtra quibus in alios exceſſimus, de-
ta cogitemus, & manticam, quam in tergum rei-
nus rerum noſtrarum, ante oculos conſtituamus. Et in
nma, citius fecerimus, & lætius vixerimus, obliuiſcendo
urias, quam ſi eas reuocauerimus ad animum. Modice
im cognitio iniuriæ nos afficit, ſi conſideremus temporis
iturnitatem, quàm vindictæ conquirendæ & exquendæ
itia terreremus anxij vt nō poſſim non laudare legē illam
henienſium poſt occiſos Tyrannos à Thraſibulo, quę
νισίας, id eſt, obliuionis præteritarum iniuriarum vltro
roque illatarum, vt ſcribit Aemil. Probus in Thraſib. Ae-
ines contra Cteſiphontem περὶ παραπρεσβ, Dion. lib.
, in concione Ciceronis. Iſocrat. orat. περὶ ζεύγους.
ıtarch. in Polit. Valer. lib. 4. cap. 1. Iuſtinus ex Trogo lib. 5.
rturbant, inquit Epitectus, apud Arium in Enchiridio
is. cap. 8 non res ipſę, ſed rerum opiniones. & cap. 24. inuti-
is eſſe poteris, ſi in nullum certamen deſcendas, quod va
icas in te non eſt. & in c. 44. Si quis ad te deferat, ille de te
ile dixit: ne excuſa quæ dicantur, ſed reſponde: ignorat ille
alia quæ mihi adſunt mala, alioquin non ſola hęc diceret.
cap. 57. loquere, inquit, aduerſus quemuis conuiciantem,
i eſt ſic viſum: arbitratur enim is ſuum officium facere
dicere. & eſſe non poteſt, vt is quod tibi videtur, ſequa-
. Et in ſumma, vt idem præclare dixit, capite 22. memen-
actorem te eſſe fabulæ, quamcunque is velit, qui docet: ſi
uem breuis, ſi longum longæ. Si medicum te velit agere,
genioſe age, ſi claudum, ſi principem, ſi priuatum: ad te
m pertinet datam tibi perſonam bene agere: eligere ad
am. Ita & concludit quoque Euripides in fine Phœniſ-
um,

αὐτὰρ τὰ ταῦτα θρηνῶ, κἠμάτην ὀδύρομαι,
τὰς δ' ἐκ θεῶν αὐάγκας θνητὸν ὄντα δεῖ φέρειν.

Id eſt.

Sed quid iſta lamentor & fruſtra deploro?
Mortali enim ferendum eſt quicquid immittit Deus.

De Patientia. Cap. XXIII.

Antidotum præcipuum etiam iræ eſt patientia. Sic co-
hibere motus ita animi, & mala vincere, nec iraſci: id

quidem durum, sed patientia vincendum, eo modo viam malis infinitis intercipies ab initio, & stultitiam illam leuamentis prohibebis, ne in perniciem desinat. Nam, vt ait Homas D. Pauli discipulus, ex stultitia nascitur amaritudo: amaritudine iracundia, ex iracundia furor: furor autem operatur peccatum magnum & insanabile. Siquidem, vt Tertul. lib. 1. contra Marc. Vltio est fructus iræ, ira debitæ offensæ, offensa comes frustratæ voluntatis. Porro Chrysippus dicebat patientiam esse habitum, eligenti rationi obtemperantem, apud Plut. lib. de Virt. mor. Cic. autem de Inuent. honestatis ac vtilitatis causa, rerum arduarum actu facilium diuturnam ac voluntariam perpessionem: idem ferè Plut. lib. de Tranquil. animi, patientia vitam optimam suauissimamq; efficit: quia faciat ea, quæ nobis extraria & aduentitia impendent, accommodata, & conuenientia, ingenti vi animi ferendo: virtuosa certe passio, quæ non potest esse sine agente, hincq; à fortitudine differt, vt ait Plato a Thæet. & vt Manilius 4. Astronom.

Sors est sua cuique ferenda.
Cuiusuis doloris est remedium patientia.

Et Prouerb. 19 Doctrina viri per patientiam cognoscitur. & iterum Lucæ 21. In patientia vestra, possidebitis animas vestras. Annumeratur & inter fructus spiritus patientia, ad Galat. 4. ——*Patientia corpus*
Instruit & nullis cupiat cessisse laboris
Temperies, vt casta petas prudentia, ne quid
Inconsultus agas. constantia facile ne quid
Infirmumq; geras.——

Claud. Panegyr. 2. in laudibus Stilliconis, vers. 76. Patientiam & continentiam excolebant Brachmanes Indorum Philosophi, referunturq; duorum taxillarum Indorum eius scholæ exempla ab Strab. lib. 15. Geogr. qui cum ad Alex. Magni scenam accederent, assistentes comarunt, & patientiam docuerunt: postea in locum quendam proximum secedentes, senior supinus & Solem & imbres tolerauit, iam enim pluebat vere incipiente: iunior vero in altero pedis digitum tricubitale ambabus manibus sublatum sustinuit, pede autem iam defesso, nisum in alterum immutauit, quæ ita quotidie perseuerabant. Verum hæc ad tolerantiam maximè & patientiam corporis pertinent, sicuti & quod nudi incederent, quódve Gymnosophistæ Philosophi etiam Indiæ, ab oriente in occasum perstarent, Solem intuentes immobi-

Digitized by Google

nobilibus oculis, & feruentibus arenis toto die insisterent, ut ait Plin. lib. 7. cap. 2. & si animi quædam adessent patientis perspicua argumenta. Nos autem hanc patientiam ad omnes animi & corporis passiones temperandas, pertinere diximus: ad iniurias tolerandas, opprobria, irrisiones, & quæ aliunde acciderint ferenda, quæ solent animos iracundos commouere, & in vindictam armare, vel tormentorum metu commouere. Qualis patientia apud Plin lib. 7. cap. 23. & libr. 34. cap. 7. Lænæ meretricis, quæ torta non indicauit Harmonium & Aristogitonem Tyrannicidas: qualis & Anaxarchi, qui simili de causa cum torqueretur, præresam lentibus linguam vnaque spem iudicij in Tyranni os exspuit. Patientia itaque medebitur omnibus iracundia dignis, & si non opprimat, vel tollat omnino, saltem leuius reddet omnes, vt ait Horat. lib. 1. Carm.

Durum, sed leuius fit patientia,
Quicquid corrigere est nefas.

Et proficiunt in melius boni iniurijs afflicti etiam iniuste, & castigationes amplectuntur: flagellantur namque boni, vel ad vtilitatem, vt probentur, sicut Iob & Tobias, vel ad augendum meritum, vt Martyres. Mali autem vt à malo reuocentur. Ideo in omnibus, Omnia à Deo toleranda, patientia.

De Acedia, seu pigritia, & ignauia.
CAP. XXIV.

QVatuor tristitiæ feruntur genera, à Ioan. Damasc. lib. 2. de Orthod. fid. c. 14. acedia, inuidia, molestia, miseriordia. Est itaq; acedia, tristitia quæ vocis defectionem inducit: contemptus & negligentia quædam agendi bona, cum frigescit anima in laboribus & bonis operationibus. Aristot. lib. de Virtut. ignauiam dicit esse vitium animosæ partis, per quod periculis & maximè mortis consternimur: cum quis melius dicit quomodocunq; seruari, quam pulcre mortem oppetere. Sic Prouerb. cap. 18. Pigrum deijciet timor. Detestatur pigritiam scriptura sacra, Prouerb. 6. vt animi labem pessimam, ibi, Vade ad formicam piger, &c. & Eccles. c. 22. Neq; enim ignauia, etiam si fortunata sit, vituperatione caret, vt ait Plutar. in vita Pauli Æmilij. Otium quippe hoc inutile, extra philosophiæ necessitatem, etsi tranquillum videatur: vt ignauia recte mors appelletur à Seneca, lib. 7. Epistol. epist. 56. oportet enim negotiosam esse vitam quoque

Digitized by Google

otiosam, cum otij & negotij fit reddenda ratio, ex sententia etiam Cic. pro P. Sestio. Alioquin vt ait Horat. lib. 1. Epistol. epist. 2.

Nos numerus sumus, & fruges consumere nati,
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique.

Nocet sibi, & alijs pariter, piger: sibi quidem, quia obrnit illi quasi vir armatus, egestas, Prouerb. 6. vult & non vi piger: anima autem laborantium impinguabitur, Prouer. 13. Et desideria occidunt pigrum, noluerunt enim quicquam manus eius operari, Prouerb. 21. siquidem teste Hesiodo Operibus. 1.

λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνήρ.
Fames semper comes est non laboranti viro.
Et rursum,
κακὴ δυμοσύνη θνητοῖς κακίστη.
Ignauia hominibus, pessima.

Nam si quis ignauiter & in otio viuat, necessarium est vt malis agitetur voluptatibus, vel cogitationibus pessimis: sic multam malitiam docuisse dicitur homines otiosita, Ecclesiast. cap. 33. Alijs autem & noxius piger, cum exemplo pernitioso. tum etiam quia qui eis fidunt, vel aliqua committunt, decipiuntur. Fiuntq; illis quasi acetum dentibus, & fumus oculis, Prouerb. 10. Similes deinceps fucis, qui alueria apum seu laborantium consumunt, cum ipsi nihil contribuant, vel conferant, vt ait Plato dial. 10. de Legibus. post Hesiod. lib. 1. Oper. Proinde comites ignauiæ etiam sunt mollities, effœminatio, torpor, vitæ nimium studium: subestque timiditas, & contentiones, detrectatio, Aristot. de Virtutibus Et Plutar. in princ. lib. de Tranquil. animi, medicamentum corporis noxium, dicit segnitiem & inertiam: quod inferat torporem, mollitiem, socordiam: amicorum, necessariorum, patriæque desertricem: idcirco & huiusmodi homines, legibus, rebus & possessionibus rerum suarum priuantur per vsucapionis ius, vt illis indigni, & pestes rerum, quandiu inculti eas & steriles retinent, quæ alijs possunt esse vsui. Nam vt ait Horat 1. Serm. Satyr. 3.

Neglectis vrenda filix, innascitur agris.

Solonque Legislator in mandatis Areopagitis reliquit, vt de desidiosis & inertibus supplicium sumerent: vtq; artificio omnes alicui vacarent: neque filius cogeretur alere patrem, à quo artificium aliquod non didicisset, teste Plut. in vita

vita Solon. Romani quoque eum qui indiligenter fundum suum arasset, vel passus fuisset sordescere, vel vineam haberet deterius, infamiæ nota puniebant, Gell. lib. 4. Noct. cap. 13. Comprehenditur & hoc vitio, non tantum nihil agere, sed negligenter & oscitanter negotia & officia pertractare: vel cum tristitia, vt inuito animo labores subire, lente & dormitanter, ac si mandragoram bibissent, sicuti ait Demost. 4. Philipp. Fugit namque hæc ardua, fastidit virtutis labores, ideo eos omittit, vel perfunctorie perficit, tepideque & morosè protrahit diem operis, mentes vagas reddit, pusillanimes, sordidos in otio, loquaces, detractores, curiosos. Sunt tamen qui valde laborant & inuigilant, sed non pro virtutis actionibus: ideo illas segniter exequitur, & pigri, & inertes pro sua salute sunt, quantumuis prudentes negotiatores, subtiles vsurarij: sic,

Vt iugulent homines surgunt de nocte Latrones.

Vt decipiant aliquem plerique, omnem mouent (vt dicunt) lapidem: alij vt virginem & coniugem polluant alterius, maximos suscipiunt labores: & in summa, non dormiunt impij, nisi cum malefecerint. Sed hic labor in malo, semper autem in bono inertia, vnde & eo detinentur hi quoque vitio, peccant & grauius, quod norint in rebus seculi labores obire, pro salute autem propria, & virtute nullos vel minimos & nisi coacti obeant. Vt merito dicamus inertium tres esse species: vnam, eorum qui in nullo laborent, vt sues in otio conditi: alteram, eorum qui nihil boni agant, sed perditissimè vt viuant, laborant. Tertiam, eorum qui in malis strenui sunt, inque rebus seculi, & pro salute animæ valdè sunt tepidi & segnes.

Antidota Acediæ. CAP. XXV.

MOrbo inertiæ succurritur in primis, dum recordabimur conditionis nostræ, quæ addicta labori est, vt in sudore vultus vescamur pane nostro, Genes. 3. & Prouerb. 18. Panem otiosum non comedes.

πᾶς δ' ὀδυνηρὸς βίος ἀνθρώποις
κ' οὐκ ἔστι πόνων αὐάπαυσις.

Euripid. in Hippol. act. 1.

Aerumnosa est omnis vita hominum,
Nec est Laborum vlla requies.

Et Iob 5. Homo nascitur ad laborem. & Psalm. 127. Labo-

res manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & benè tibi erit. Laborandum in hoc sæculo, vt in alio quiescamus. Et πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν τ' ἀγαθ' οἱ θεοί, id est, omnia labore & sudore hic vendunt boni Dei, vt ait Epicharmus apud Xenoph. de dict. Socr. & pro maximis præmijs, maxime oportet subire certamina, vt Octauius dicebat ad milites lib. 50. apud Dion. Cassium. Dum tempus habemus, operemur bonum: veniet enim nox, scilicet mortis, in qua nemo operari poterit. D. Ioan. Euangel. cap. 9. Datum vnicuique talentum, saltem vnum est, nec est aliquis qui beneficium aliquod à Deo acceperit, in quo operari debeat: negotiemur in eo, vt cum vsuris possimus, rationem reddituri, cum Domino offerre, ne audiamus grauem illam reprehensionem D. Matth. 25. Serue male & piger, &c. Atque quemadmodum D. Paulus ait 2. ad Thess. 3. Si quis noluerit operari, non manducet. & Pindarus Pithiorum ode 5. epod. 2.

πόνων δ' οὔτις ἀποκλαρός ἐστιν
οὔτε ἔσεται, id est, laborum nemo exors est, neq; erit.

Fugienda, inquit D. Bernard. otiositas mater nugarum, nouerca virtutum. Inter seculares nugæ, nugæ sunt: inter sacerdotes blasphemiæ. Et Nilus Episc. & martyr in Gnomis, matrem vitiorum segnitiem ait, quæ enim possides auferre solet: quæ verò non possides, ne ea consequaris, prohibet.

De Diligentia. CAP. XXVI.

DIligentia est cura, studium, & solicitudo eorum, quæ ad animum pertinent, quia ea quæ diligimus, vnde diligens, ea studiosè & solerter agamus. Quamobrem diligentia laborem habet iucundum, & ex parte illum leuat: quod non multum nobis laborare videamur, in eo quòd diligimus. Talis strenuitas quæ est ad res gerendas promptitudo, ἀνδραγαθία, vnde strenui milites & magistri pecorũ apud Colum. lib. 8. Et apud Cic. ad Q. fratrem strenuè ædificare, id est, diligenter.

De Fraude, dolo, calumnia. CAP. XXVII.

DE fraude, dolo, & calumnia latè dicemus, Deo fauente in iuris epitome. Quare quædam tantum breuiter, vt satisfaciam ordini constituto, delibabo. Fraus & dolus, habent affinitatem cum calumnia, in animo circumueniendi. Cic. 1. Offic. vi aut fraude iniuria fit: Fraus quasi vulpeculæ,

vis

vis leonis videtur, vtcunq; ab homine alieniſſimũ, ſed fraus odio digna maiore Fraudare itaque, erit rem alterius ſtatutè interuertere vel intercipere, & fraus deceptio & circunuentio. Ariſt. lib. 5. Polit. cap. 4. Fraus ſit in perſuaſione nocente, vel à principio quando falſa eſt & decipiens, vel quando poſteà talis eſſe incipit, ponit. Et lib. 1. Hiſt. anim. cap. 15. in verſutia, dum ait, Quibus pars interior plantæ non caua, ſed ita planiuſcula eſt, vt ſolum toto attingat veſtigio, ij verſuti ſunt, & fraudulenti. Sic ſimulator dicitur ore decipere amicum ſuum, Prouerb. 11. Dolus latiùs patet, & eſt omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circunueniendum, fallendum, decipiendum alterũ adhibita, vt ait Cic. 3. Offic. & apud I. C. ex mente Labeonis, Vlpia. in l. 1. §. dolum. tit. de dolo. lib. 4. ff. tit 3. Dicitur bonus dolus aliquando, pro ſolertia qua decipitur hoſtis, & circunuenitur per ſtratagemata, vel alio modo Sic D. Paul. 2. Cor. cap. 12. dixit ſe Corinthios dolo cœpiſſe. Et bonus dolus ſæpè ſimulatio pro ſalute ſua eſt, non ſecus ac ſepiæ in piſcatu, vt ſe conſeruent, emittunt atramentum, turbato loco in quo ſunt, vel lateant, teſte Suida in verbo ἐπιθλῆσαι, & Plin. lib. 9. c 29. vbi de polypis idem refert, quodque imitentur ſaxi cui adhærent colorem. Dolus, cum aliud fit, aliud ſimulatur: doloſus, vir duplici corde: vnde Deus liberè de Nathanaële, qui liberè quæ ſentiebat, proferebat, verè hic Iſraelita, in quo dolus non eſt, D. Ioan. cap. 1. Et Pedius I. C. dicebat, Dolo malo aliquid fit, quoties circumſcribẽdi alterius cauſa aliud agitur, aliud agi ſimulatur, apud Vlp. in l. 7. §. dolo malo. de pact. lib. 2. ff. tit. 4. & in §. ſed ſi fraudandi eiuſdem. l. 7. ait, ineſſe dolo fraudem. Fit aũt dolus & fraus, & re, conſilio, aut vtroq; modo: quæ Deo fauente diſtinguemus latiùs in iure, vbi tractabimus, reipſa ſolùm fraudem & dolum, ſine conſilio in deceptione vix puniri. Iubent autẽ leges omnes diuinæ, dolum malum abeſſe & puniri, Pſ. 5. 72. 54. Eccleſ. 10. 1. Pet. 2. Prou. 11. Malac. 1. Puniebant ciuiles leges olim dolos in tutela tantùm commiſſos: & lege Iectoria, dolos in adoleſcentes, iudicia in maiores. Quamobrem vitium hoc fugiendum eſt, homini potiſſimum Chriſtiano, cui mandatum eſt, 1. Theſſal. 4. in negotio ne circunueniat fratrem ſuum. Et iſta plerunque pertinent ad circunuentionẽ ob bona externa. At calumnia famam impetit, maximè eorum contra quos fit, vel caput & vitam: vnde calumniari eſt, falſa crimina intendere, vt & latiùs, dum de criminibus agetur, ſi Deus velit, extantq; tit.

de

Digitized by Google

de calumniat. & si calumniæ & dolus malus insit, verum qui ob malitiam, in aliud nomen peius degeneret, prohibetur hoc vitium Leuitici cap. 19. Non facies calumniam, frater tuo. Et Isaiæ 54. Recede procul à calumnia. & Luc. 3. Neque calumniam faciatis. Dirum namque & impijssimum vitium hoc, quo multi innocenter opprimuntur, Prouerb. 28. Tam communis & multorum malorum causa, vt ait Aristoteles in Rhet. ad Alexandr. dum agit de exordijs, vt non immerito Dauid Psal. 118 ad Deum, Etsi Rex, clamet, redimat me à calumnijs hominum. Calumnia, Ioseph iustus in carcerem detrusus, Genes. cap. 39. Susanna oblata supplicio, Dan. c. 12. Consistit autem in falsa delictorum accusatione. Quamquam & hodie nouus calumniæ modus inuentus sit, non vituperando, sed laudando, famæ ac commodis hominum insidiari. Quod vitium in aulis principum ortum vsque adeo inoleuit, vt ea loca, tanquam proprias sedes, videatur delegisse, vt ait Polybius in fine lib. 1. Mendacium perplexum, & dolo plenum est, vt ait Suidas in verbo δόλος.

Antidota ad fraudes, dolos, & calumnias expurgandas. CAP. XXVIII.

SAnior medicina & regula esse non potest illa naturali, qua statuitur, alteri ne feceris, quod tibi fieri nolis: hac certe fraudes omnes & doli & calumniæ impijssima nobis erunt: si recordemur quoque, instare fraudatoribus & calumniantibus pœnas sæuissimas, vt saltem timore pœnæ facere desinamus, quæ ob virtutem contemnimus. Recordentur fraudulenti sæpe dolosos dolis decipi: sicuti contigit Lysandro Lacedæmoniorum duci, qui erat versutissimus, multiplex, & subdolus, vt ait Æmilius Probus in eius vita, & M. Cic. 1. Offic. quique solebat dicere, Vbi leonina pellis non sufficeret, ibi vulpinam esse assuendam: idemque iubebat pueros taxillis, homines vero iureiurando fallere, vt narrat Plutarch. in Lysand. Tandem tamen, vt ait Æmil. imprudens ipse fuit accusator sui apud Ephoros, deceptus solertia Pharnabazi Satrapæ regij. Is enim Pharnabazus, cum Lysander præfectus classi Lacedæm. in bello multa quidem crudeliter auareque fecisset, deque ijs rebus suspicaretur sibi suos fecisse perlatum, cumque petijsset à Pharnabazo, vt ad Ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset, sociosque tractasset, Is inquam, Pharnabazus, liberalius

raliter pollicitus multis verbis librum grauem conscripsit, n quo summis efferret eum laudibus, quem cum legisset, probasseque, alterum pari magnitudine vt discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissimè eius auaritiam perfidiamque accusaret, quem detulit ad Ephoros Lysander. Sed & simulatores & callidi prouocant iram Dei, Iob 36. Scriptum & Eccles. cap. 2. Væ duplici corde. Idem & Iacobi 1.

De Bonafide. CAP. XXIX.

DE bona fide quædam diximus, in fidei acceptionibus, estq; hæc contraria fraudi, & dolo, & calumniæ: cum quis purè & simpliciter, vereque facit sine deceptione aliqua, vel proximi circumuentione: Ita corde syncero & sine fraude, vir simplex dicitur, Genes. cap. 10. Iob 1. Simplex & rectus, Prouerb. 2. & 3. id est, sine dolo. Ita intellige si oculus tuus fuerit simplex. & totum corpus erit, Matth. 6. & cap. 10. Estote simplices sicut columbæ.

De Impudentia. CAP. XXX.

IMpudentia est inuerecundia, ἀναιδεία, id quod non habet verecundiam, sine pudore. Qui in nulla re verecundatur, impudens est, & deficit à medio verecundiæ: sicuti exuperat is, qui in vniuersis verecundatur, qui pauidus dicitur. vt ait Aristot lib. 2. Ethicor. c. 7. & rursum lib. 1. magnor. moral. c. 30. Impudens est qui vbique & in omnes loquitur, & omnia vtcunque euenerint. Docet id Cic. his verbis, vitiũ esse: (ad Herennium) qui verecundiæ semel fines transierit suæ, verè & gnauiter oportet esse impudentem. Id quod est sine pudore, quod temerarium, impudicum est: itaque hoc vitium latè patet, dum qui non erubescit vbi oportet. Meretricium hoc propriè vitium dicitur à Ierem. cap. 3. Facta, inquit, est tibi frons meretricis, & noluisti erubescere. Explicat & idem Propheta, impudentiam esse nullo pudore affici ob delicta facta, dum cap. 6. & 8. ait, Confusi sunt, quia abominationem fecerunt, quin potius non sunt confusi & nescierunt erubescere, in quo actum esse de salute illorum insinuat: eo quod excusso pudore, sine conscientia, cuius index pudor est, ad omne nephas quis audendum se demittit. Nam vt ait Plautus in Bachid. Ego periisse illum dico, cui quidem perit pudor. Et Silius in 1.

Tum

Tunc pudor accendet mentem, nec conscia fallit
Virtus pressa loco.

Et rursum Plaut. in Pseud.

Periere mores tui, decus, pietas, fides,
Et qui redire nesciunt cum perit pudor.

Impudicos detestatur Deus, & regno cœlorum eijci Apocalyps. & ad Ephes. 4. Impudentiam comitem esse intemperantiæ dixit Aristot. libell. de virtutib.

De Verecundia. CAP. XXXI.

VErecundia, inquit Aristot lib. 2. Ethic. cap. 7. virtus non quidem est, sed mediocritas circa affectus: quæ laudetur tamen, habeatq; duo extrema, in exuperantia pauidum, in omnibus verentem: in deficientia, & nullo verentem impudentem. Et rursum mag. Moral. lib. 1. cap. 30. verecundia est, inter impudentiam & stuporem medietas, in actionibus, colloquijsq; constituta, verecundusq; non in omnibus, vt attonitus, trepidabit, verum aget loqueturque, vbi, & quæ, & quando expediat: neque tamen cuncta & omnino agit dicitque, vt impudens facit Et lib. 2. Rhetor. ad Theod. cap. 6. Sit igitur, inquit, verecundia dolor quidam atque perturbatio ex malis, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris, quæ infamiam inferant. Inuerecundia autem, contemptus quidam eorum, aut impassibilitas. Si ergo verecundia est, necesse est in his malis erubescere, quæ vel ipsis vel ijs qui sibi curæ sunt, dedecori esse videntur: qualia sunt quæ à vitio proficiscuntur, vt scutum amittere in bello, aut fugere, quoniam ex metu: negare depositum, quoniam ex iniustitia: commiscri quibus non oportet, vel vbi non oportet, vel quando nō oportet, quoniam ex libidine, & sic de similibus quæ subijcit. Verecundia ergo metus iustæ reprehensionis est, ingenuitatis & modestiæ signum quare affine virtutibus ponitur verecundari, non autem pudere: quia pudor, est animi sibi malè conscij ob scelus aliquod perpetratum: & pudet à malis: piget autem, cùm pœnitentia factorum afficimur. Et pudere est, in his quæ turpiter fiunt: pigere, in his quæ cum damno & malo. Pudere ad dedecus secundùm Donatum, pigere ad dolorem refertur, etsi quædam horum aliquando promiscuè vsurpentur. Sic in bonis erubescendum non est, sed constanter & intrepidè res faciendæ aut dicendæ, vt D. Paul. ad Roman. cap. 1. Non enim erubesco Euangelium, & Lucæ 9. Qui me erubuerit & negauerit eum

ram hominibus, negabo & eum coram patre meo. Ante peccatum primi parentes nudi, nec erubescebant, post peccatum statim erubuerunt, Genes. 2. & 3. & nunc mulieres quoque pudicæ, erubescunt si nudæ videantur, cuius pudicitiæ insigne celebratur exemplum Lysidicis, quam ferunt apud Græcos eius fuisse pudicitiæ, vt ne tum quidem cum lauaretur, solita fuerit subuculam exuere. Ferunt item aliam Philoterem, cum in labium balnei descenderet, quantum corporis aquæ immergeret, tantum ab inferiori parte sensim detegere assuetam, subucula paulatim ad superiora subducta, tumque aquis tota emergeret, eadem ratione superiora corporis amictu tegere, vt scribit Theodoretus episcopus Cyrenensis lib. 12. de curat. Græca. affect. Graue scelus existimatum est Chami, verenda patris sui detecta non operuisse sed inspexisse, Genes. cap. 9. iniuriam sibi maximam irrogatam duxit vxor Candaulis regis Lydorum, quòd eam nudatam ostendisset Gygi sodali suo, vt ideo mortem illi molita fuerit, teste Iustino ex Trogo libro 1. & Herodot. in 1. Qui & addit apud Lydos & barbaros cæteros quoque magno probro esse, etiam virum conspici nudum. Et mulier quæ temerè verenda hominis cum quo rixatur apprehenderit, manu ea mutilari debet, lege Dei, Deuter. cap. 25. Commendatur mulieribus maximè verecundia. 1. Timot. 2. vtpote quia illa sit custos pudicitiæ. Refert Dion Cassius lib. 58. hist. Rom. Romanos, morti adiudicasse viros quosdã, quòd obuiam facti fuissent nudi Liuiæ matri Tyberij Cæsaris, ni illa eos eripuisset supplicio, dicens, pudicis mulieribus hos nihil ab statuis differre. Plato lib. 5. de legib. liberis inquit, non auri, sed pudoris multum oportet relinquere. Putamus autẽ verbis, impudentiã iuuenum castigando, id nos imperaturos: & sapiens legislator, senioribus præcipiet, vt sint coram iunioribus verecundi, ac summopere caueãt, ne quis iuuenũ eos aut videat, aut audiat agentes turpe aliquid aut loquentes. Nam vbi senes impudentes sunt, ibi necesse est iuuenes esse impudentissimos. Terentius in Adelphis,

Pudore & liberalitate liberos,
Retinere esse credo, quàm metu.

Nam certè verecundiæ affectus non ad quamuis ætatem, sed ad iuuenilem maximè accommodatur. Censemus enim eos, qui eius ætatis sunt, verecundos esse oportere: vt cùm non sine perturbatione viuant, multumque ob hoc peccent, à verecundia prohibeantur delinquere: & laudamus talem iuuenem,

Digitized by Google

iuuenem, cum tamen senem quod verecundus sit no
demus: Nihil enim eorum eum agere debere censem
quibus emergere verecundia solet: Neque enim verec
homini probo competit: quippe cum pro rebus imp
fiat, Arist. lib 4. Ethic ad Nicomac. cap. 9. veruntamen
manibus quibus accidit semper natura, iuuenes & robu
mos quosque, vitij sui admonet: vnde & quidam tunc
mè timendi sunt, cum erubuerint, quia omnem verec
effuderint. Et hæc & plura alia de verecundia Seneca
epist. epist. 11. additq; magnam partem peccatorum no
veluti teste verecundia viuamus, & qui sic vereri potest,
dem fieri verendum. Et videtur monere natura mulier
pudorem, quando virorum cadauera supina fluitare, fœ
narum prona faciat submersa, veluti pudori defunctar
parcente natura, Plin. lib. 7. c. 17. Pudoris sedes in genis, s
malis infra oculos in homine: ibi enim maximè ostend
pudor, Plinius lib. 11. c. 27. Aristot. Problem: sect 31. quæ
ait homines iratos, maxime erubescere oculis: pudesc
auribus, quia oculi eorum quos puduit refrigerantur, non
spicere valent quos pudor tenet: & timor quoque, refrige
tio eiusdem loci sit: calor autem in partem transeat adu
sam, quæ posterior est. Iratis porrò præsidium in camp
tanquam violatam transmittitur. Tamen sectio. 11. quæst.
latius quam in aures verecundiam se diffundere dixit. Tu
pidantibus autem calor, inquit, loca petit superiora, vt ci
pudore affectis effert idem sese ad faciem. Veruntamen
oculis verecundia dicitur, quia verecundia est imaginatio
ignominia sui gratia, cum facimus vel fieri videmus qua
lios turpia & iniqua opinari putamus, vt veraces senes: q
re verecundantur quæ oculis cernuntur, quæ in propa
fiunt, vnde in oculis pudor. Qui autem errant, & pe
suadent sibi contraria, non verecundantur,
Aristot. lib. 2 Rhetor. ad Theo-
dect. cap. 6.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX LIBRORVM CAPITVM TOMI II.

Syntaxeon.

LIBER VIII.

VID sit mundus, & de prouidentia Dei in eo. pagina 1.
De mundi vnitate, & distinctione aliorum quorundam 2.
De materia in genere 3
Forma mundi ibid.
De authore & factore mundi ibid.
De sphæra & mundi sectione per polos & circulos maiores & minores 4
De horizontali circulo 6
De æquinoctiali circulo ibid.
De meridionali circulo 7
De Zodiaco 8
De duobus coluris 9
De minoribus circulis cancri & capricorni 10
De circulo minore, arctico & zonis 11
De alia mundi diuisione secundum substantiam per partes consentas & continentes 12
De Dei sede ibid.
De cœlo primo extimo mobili 13
De 2. cœlo crystallino 14
De firmamento 3. à supremo cœlo, & 8. à terræ globo ibid.
De stellis firmamenti 15
De numero stellarum & Diuisione 16
De materia & forma stellarum 17
De stellis pro Diis habitis erronea opinio gentilium 18
De signis, & eorum generali distinctione ibid.
De Ariete 19
De Tauro 20
De Geminis 21
De Cancro ibid.
De Leone ibid.
Virgo 22
Libra 23

Digitized by Google

XXXI. Scorpius
XXXII. Sagittarius
XXXIII. Capricornus
XXXIV. Aquarius
XXXV. Pisces
XXXVI. De ortu & occasu & motu stellarum fixa 25
XXXVII. De circulo lacteo
XXXVIII. De stellis errantibus in genere, quæ planetæ ide cuntur
XXXIX. De Saturno
XL. De Iouis stella
XLI. De Martis stella
XLII. De Sole
XLIII. De anno & ziclo solari, & indictione. 32
XLIV. De mensibus, hebdomadibus, diebus, & horis, & Solo alia
XLV. De Venere
XLVI. De Mercurio
XLVII. De Luna
XLVIII. De capite & cauda draconis & de eclipsibus sen quiis
XLIX. Prognostica tempestatum ex stellis
L. De Cometis
LI. Qui primi stellas vel perfectius obseruauerunt ibid.
LII. De Astrologia & Astronomia
LIII. De vsu Ephemeridum
LIV. Planetarum atque stellarum fixarum loca sigi cæli magistraliter inserere, ex canone XX. instructionis Ephemer.

LIB. IX.

I. Homo quid
II. Quot species hominum
III. De primo ortu hominis
IV. Dicendorum de homine parasceue
V. De triplici vita, & de contemplatiuis

Digitized by Google

LIB. X.

De metaphysica 68
Materia metaphysices, Vnum ens, &c. 69
Veritas ad ultimum subiectum metaphysices 70
De quæstionibus quas permittunt metaphysici 72
De speculatione metaphysices circa substantiam, accidens, vnum, simile, æquale 73
Quid in 5. lib. metaphysices tractet Aristot. ibid.
Qualc ens metaphysici 74
I. De ente corporali & eius substantiæ diuisione, & quòd formæ separatæ sex ideæ non sint 75
II. De materia & forma in substantia composita ibid.
De potentia & actu, & num potentia actu prior 77
Quid vnum, & quot modis, & quid multa, quid idem, simile, æquale, diuersum, differentia, contrarium, medium 78
I. Aristotelis anacephalæosis in II. lib. 80
II. De triplici substantia, corruptibili, incorruptibili, mobili, incorruptibili, insensibili & æterna ibid.
V. Ordinis nostri alia ratio 82
De transcendentibus, & cur principia tertiæ classis Porphyrii, lib. 1. Syn. cap. 1. transcendentia dicta sint 82

LIB. XI.

De nomine & finitione Physices 86
De diuisione naturæ 87
Cognitio circa rerum naturas multiplex, & de gradibus naturæ 88
Quid tractet physica 90
De principiis ibid.
De materia 91
I. De forma 95
II. De priuatione 96
De causis 97
De motu ibid.
De quiete 99
I. De infinito & finito ibid.
II. De loco 100

Digitized by Google

XIIII. De vacuo seu inani
XV. De tempore

LIB. XII.

I. De Mathematicis disciplinis in genere
II. De Astrologia
III. Quid Musica
IIII. De sono subiecto musices
V. De Musices inuentione
VI. De diuisione Musices & de cœlesti
VII. De cœlesti musica
VIII. De musica humana
IX. De artificiali musica, eius diuisione, & instrumentalibus seu organis
X. De vocali musica & eius diuisione
XI. De voce seu phsongo in artificiali musica
XII. De vocum expressione, figura, tactu, pausa, punctis
XIII. De vnisono & tonis
XIIII. De concordantia & discordantia
XV. Quædam axiomata compendiariarum modulationum 113
XVI. De tonis tropicis
XVII. De modis musices antiquorum
XVIII. De effectibus & vi musices
XIX. De saltationibus & tripudiis
XX. De scenicis antiquorum saltationibus
XXI. De diuersis moribus antiquorum circa musicam & pudia

LIB III.

I. De necessitate geometriæ
II. De nomine & diuisione geometriæ
III. De magnitudine, & specie magnitudinum, punctineis
IIII. De figuris
V. De corporibus, piramidibus, & columnis
VI. Communia magnitudinibus omnibus
VII. De instrumentis seu mediis geometricis.
VIII. De gradibus mensurarum, & instrumentorum, quæ interuallà terræ mensurantur

LIB XIV.

I. De considerandis in optica, & quid, & de visu
II. Vnde oriatur visus
III. De visibili obiecto, visibili specie, & medio.
IIII. Deceptiones in visu vnde
V. De visibili

VI.

Digitized by Google

De luce & coloribus 135
De triplici videndi modo, & de directa visione ibid.
De reflexione visus, & speculorum differentia 136
De refractione 137

LIB. XV.

De numero & numerandi notis 137
Numerorum notæ antiquorum 138
De divisione numerorum 141
De praxi Arithmetices, & notarum vel calculi ordinatione 143
De regulis communibus, & de additione 144
De subtractione ibid.
De multiplicatione 145
I. De partitione 146
De aliis regulis 147
De vi efficaci atque numerorum 148
De monade & aliis quibusdam numeris 150
I. De mensuris ibid.
II. De ponderibus 153

LIB. XVI.

De Grammatices necessitate 154
De nomine, & quid pertractetur in grammatica. 155
De Literis ibid.
De cognatione literarum inter se 159
De vitiosa & emendanda quadam quorundam pronunciatione ibid.
De divisione literarum. 161
I. De syllabis 162
II. De dictionibus 164
De dictionum generibus, quas partes vocamus orationis 165
Quibus in rebus scripta nostra antiquitus 166

LIB. XVII.

Quid dialectica, & eius materia, fine, instrumento & mediis 167
De divisione Dialectices 168
I. De terminis ibid.
Terminorum significatiuorum species 169
De propositione 170
I. Propositionum concurrentium distinctiones & leges ibid.
II. De iis quæ accidunt propositionibus 171
III. De argumentandi formulis ibid.
V. De syllogismo formali 172

Digitized by Google

XIIII. De vacuo seu inani
XV. De tempore

LIB. XII.

I. De Mathematicis disciplinis in genere
II. De Astrologia
III. Quid Musica
IIII. De sono subiecto musices
V. De Musices inuentione
VI. De diuisione Musices & de cœlesti
VII. De cœlesti musica
VIII. De musica humana
IX. De artificiali musica, eius diuisione, & instrumentalibus seu organis
X. De vocali musica & eius diuisione
XI. De voce seu phthongo in artificiali musica
XII. De vocum expressione, figura, tactu, pausa, puncto
XIII. De vnisono & tonis
XIV. De concordantia & discordantia
XV. Quædam axiomata compendiariarum modulationum 113
XVI. De tonis tropicis
XVII. De modis musices antiquorum
XVIII. De effectibus & vi musices
XIX. De saltationibus & tripudiis
XX. De scenicis antiquorum saltationibus
XXI. De diuersis moribus antiquorum circa musicam & pudia

LIB III.

I. De necessitate Geometriæ
II. De nomine & diuisione geometriæ
III. De magnitudine, & specie magnitudinum, punctis
IIII. De figuris
V. De corporibus, piramidibus, & columnis
VI. Communia magnitudinibus omnibus
VII. De instrumentis seu mediis geometricis.
VIII. De gradibus mensurarum, & instrumentorum, quæ interuallà terræ mensurantur

LIB XIV.

I. De considerandis in optica, & quid, & de visu
II. Vnde oriatur visus
III. De visibili obiecto, visibili specie, & medio.
IIII. Deceptiones in visu vnde
V. De visibili

Digitized by Google

De luce & coloribus 135
De triplici videndi modo, & de directa visione ibid.
I. De reflexione visus, & speculorum differentia 136
De refractione 137

LIB. XV.

De numero & numerandi notis 139
Numerorum notæ antiquorum 138
De divisione numerorum 141
De praxi Arithmetices, & notarum vel calculi ordinatione 143
De regulis communibus, & de additione 144
De subtractione ibid.
De multiplicatione 145
I. De partitione 146
De aliis regulis 147
De vi efficaci aque numerorum 148
De monade & aliis quibusdam numeris 150
I. De mensuris ibid.
II. De ponderibus 153

LIB. XVI.

De Grammatices necessitate 154
De nomine, & quid pertractetur in grammatica. 155
De Literis ibid.
De cognatione literarum inter se 159
De vitiosa & emendanda quadam quorundam pronunciatione ibid.
De divisione literarum. 161
I. De Syllabis 162
II. De dictionibus 164
De dictionum generibus, quas partes vocamus orationis 165
Quibus in rebus scripturam antiquitus 166

LIB. XVII.

Quid dialectica, & eius materia, fine, instrumento & mediis 167
De divisione Dialectices 168
I. De terminis ibid.
Terminorum significatiuorum species 169
De propositione 170
I. Propositionum concurrentium distinctiones & leges ibid.
II. De iis quæ accidunt propositionibus 171
III. De argumentandi formulis ibid.
V. De syllogismo formali 172

Digitized by Google

X. De modis syllogismi
XI. De figuris
XII. De modis figurarum
XIII. Obseruanda in optimo syllogismo
XIV. De syllogismo ex demonstratione
XV. Ex quibus demonstratio colligatur
XVI. De consequentia
XVII. De Enthymemate
XVIII. De inductione
XIX. De paradigmate seu exemplo
XX. De topicis
XXI. De solutione argumentorum
XXII. Regulae generales respondendi
XXIII. De sophismate, & fallacia, & solutione eius

LIB. XVIII.

I. Quid in arte hac consequamur
II. De materia & statu causae, & generib. orationis
III. De obseruandis ab eo qui dicturus est
IV. De vocis compositione in oratore
V. De vocis mutatione in dicendo
VI. De notis quae indicant vel vocis suspensionem vel elevationem
VII. De moderatione vocis per singulas partes orationis 186
VIII. De gestu totius corporis
IX. De gestu conuenient manuum & digitorum
X. Vitia gestus manuum, & aliarū partium corporis

LIB. XIX.

I. De Poetica arte quatenus in Republ. admittenda
II. Quibus constant poemata, & de rhythmo
III. De syllabarum quantitate
IV. De pedum diuersa nomenclatura
V. De distinctione & nomine carminum
VI. De systemate vario carminum
VII. De tribus carminibus
VIII. De quibusdam effectibus carminum

LIB. XX.

I. Quid Historia, & quod ea vera narrare sit
II. De Historiae speciebus
III. Historiae vtilitates
IV. De arte scribendae Historiae, seu de praeceptis quibusdam

LIB. XXI.

I. De politia tractationis ratio

Digitized by Google

Quid politia ibid.
I. De speciebus rerum pub. 205
V. Quæ species administrationis melior ibid.
Quæ in optima administratione requirantur 206
I. De offic. o principis 207
II. De magistratibus 209
III. De iudicorum officio 210
X. De politicis magistratibus 211

LIB. XXII.

De nomine Ethicæ, & morum bonorum fine 212
I. De differentia generali virtutis moralis & intellectualis 213
II. Vnde virtutes morales comparentur ibid.

LIB. XXIII.

I. Quid œconomia 215
II. De partitione œconomiæ priuatæ 216
III. De vxoria œconomia ibid.
IIII. De legibus vxoris erga domesticos 218
V. De dominica œconomia 219
VI. De paterna in liberos œconomia 220
VII. De œconomia acquisitiua 221

LIB. XXIV.

I. Quare artes factiuæ 222
II. De mechanicis 223
III. De Lanificio ibid.
IV. De diuisione lanificij 224
V. De prisca ouium solicitudine, ob lanam, & de aliis ibid. 226
VI. De lana seu vellere ouium ibid.
VII. De progressu lanificij vsque ad pannum 227
VIII. Ex pannorum pertractatione quot species hominum viuant 228
IX. De velæ ibid.
X. De opificio ex aliarum plantarum pilis & animalium vellere

LIB. XXV.

I. De nomine militiæ 229
II. De diuisione militiæ ibid.
III. De militiæ arte ibid.
IV. De diuisione militiæ armatæ, & partibus eius 230
V. De armis militaribus 232
VI. De signis militaribus 234
VII. Vestimenta quædam castrensia 235
VIII. De castrorum dispositione ibid.

Digitized by Google

IX. Munera quæ erant in castris 256
X. De instructa acie 258
XI. De acie iter agente 260
XII. De exercitu pugnaturo 261
XIII. De exercitu classico, & armamentis eius 262
XIV. De cura & disciplina militari 263
XV. De ducis optimi disciplina 264
XVI. De disciplina, & exercitiis militaribus 265
XVII. De muneribus militum strenuorum 266
XVIII. De triumphis 267
XIX. De pœnis militaribus 268

LIB. XXVI.

I. De navigandi inventione 270
II. De aqua navigabili 274
III. De periculis navigationum 275
IV. De navibus 280
V. De navium distinctionibus 281
VI. Navium partes 282
VII. De instrumentis nauticis 285
VIII. De præceptis navigandi generalibus 286
IX. De marium natura & itineribus 287
X. De pyxide nautica seu versoria ibid.
XI. De navium gubernaculo 289
XII. De tempestatum prænotione & sedatione 291
XIII. De ventorum observatione 293
XIV. De observandis in sole, luna, stellis & cœlo ibid.
XV. De legibus nauticis ibid.

LIB. XXVII.

I. De agriculturæ origine & honore 296
II. Quod agricultura sit ars, quid, & eius principia 297
III. Præcepta istius artis ibid.
IV. De agri cognitione 298
V. De tribus generibus instrumentorum agriculturæ necessariis ibid.

LIB. XXVIII.

I. Medicina quid, & morbus 350
II. De distinctione medicinæ & medicorum ibid.
III. De medicina pure spirituali, & eius speciebus 260
IV. De medicis aliis pathematum & morum 262
V. De legislatoribus 265
VI. De medicina corporis humani, numaris, & de tribus gradibus eius, & medicorum ibid.

Digitized by Google

I. Quæ deheat præscire optimus medicus. 264
II. Partes corporis humani & morbi earum primo de capite 266.
De oculo 267
De auribus & earum morbis & cura 268
I. De naso, & morbis eius ibid.
II. De ore ibid.
III. De gutture & collo ibid.
IV. De facie 269
V. De cutis morbis ibid.
VI. Thoracis partes exteriæ ibid.
VII. De ventre 270
VIII. De pudendis ibid.
IX. Dorsi partes 271
X. Manuum partes ibid.
XI. Paries coxarum, crurum & pedum ibid.
XII. De aliis partibus ibid.
XIII. De morborum causis ibid.
XIV. Immitti morbos permissiuè à Deo per angelos malos, & de cura eorum & cautione, Christian. & incantationibus 273
XV. De morbis à causa animi, & adhuc de excantatione 275.
XVI. De aere tertia causa morborum 276
XVII. De causis ab alimentis 278
XVIII. De causa morborum à motu, & quiete, & somno, & vigilia, & continui solutione ibid.
XIX. De symptomatibus. 279
XX. De signis triplicibus & signis temperamenti & morbi 280
XXI. De signis prognosticis in mutatione morbi, vitæ, & mortis, seu de crisibus 281
XXII. De practica medicos & dieta 284
XXIII. De medicamentis ibid.
XXIV. De chirurgia 285
XXV. De pharmacopolis & seplasiamis 286
XXVI. De coquo 288
XXVII. De veterinaria medicina 290
XXVIII. Quare animatis medicina conueniat 291

LIB. XXIX.

De vtilitate & causis venationis 292
Quid & quotuplex venatio. 294
I. De venatione animalium quadrupedum 295
De aucupio. 296

Digitized by Google

V.	De piscatione

LIB. XXX.

I.	De fabrilium artium genere
II.	De architectura
III.	De partibus architecturæ
IV.	De gnomonices parte
V.	De machinatione
VI.	De fabris ministris architecti

LIB. XXXI.

I.	De picturæ exercitio
II.	Quid pictura & quibus vtatur
III.	De progressu picturæ
IV.	De diuisione picturæ
V.	De quibusdam præceptis pingendi aliis
VI.	Alia præcepta pingendi ratione diuersa 305
VII.	De coloribus
VIII.	De aliis coloribus non mineralibus, simplicibus compositis.
IX.	Colorum quorundam affinitas
X.	De sociandorum colorum arte, quam vocant adbrationem
XI.	De coloribus diluendis, adscribendum
XII.	De baphicis infectoribus pannorum
XIII.	De imbuenda cera coloribus ad subtilia quæda vapor agenda
XIV.	De sculptoribus, seu anaglyphis, & cælatoribus
XV.	De statuariis
XVI.	De plastica
XVII.	De aurificibus & arte eorum
XVIII.	De fabris monetariis
XIX.	De fabris æris & aris cyprij vel cupri
XX.	De fabris ferrariis
XXI.	De aliis fabris metallicis, ligneisque
XXII.	De fabris vel opificibus vitri

LIB. XXXII.

I.	De distinctione animæ
II.	Quid anima brutorum
III.	Anima rationalis
IV.	Quid spiritalis anima
V.	A Solo Deo animam generatam cum corpore
VI.	De animarum nobilitate

VII.

Digitized by Google

II. Anima una cuique & propria 314
III. De sede animæ in corpore 325
X. De statu animæ post mortem ibid.
Sexus nullus animæ 326
I. De loco animæ post mortem sententiæ gentilium ibid.
II. De tribus locis, quibus detinentur animæ ex veritate Christiana, primumque de paradiso 328
III. De inferno 330
IV. De purgatorio 331
V. De limbo 332
VI. De anastasi & coniunctione animarum cum suis corporibus 333
VII. De vltimo & magno Dei iudicio animarum & corporum 336

LIB. XXXIII.

Quid anima? 338
II. De animalium diuisione 339
III. Animalium aliæ minus generales distinctiones 340
IV. De animalium ortu & origine 341
V. De animalibus quæ ex semine nascuntur 342
VI. De animalibus ex corruptione vel putrefactione editis ibid.
VII. De natis ex putrefactione limi & terræ & imbrium ariditate 343
VIII. De animalibus quæ innascuntur stirpibus & plantis ibid.
IX. De animalibus ex aliorum animalium viuorum corruptione natis 344
X. De animalibus quæ ex aliis animalibus mortuis nascuntur vel generantur 345
XI. De animalibus quæ transmutantur in aliam speciem 346
XII. Nullum esse locum, qui non habeas aliquod animal ibid.
XIII. De animalibus quibusdam partim plantis 347
XIV. De corpore animalium & eius diuisione 348
XV. De partibus corporis animalis similaribus & dissimilaribus ibid.
XVI. De carne animalium & illis adiacentibus 349
XVII. De ossibus quibusdam 350
XVIII. De neruis pauca 351
XIX. De venis quibusdam & de arteriis 353
XX. De spiritibus 354
XXI. De facultatibus animalium 355

Digitized by Google

XXII. De musculis
XXIII. Generaliter indicantur authores qui de part corporis animalium tractant
XXIV. De capite
XXV. De pilis & quæ horum loco animalibus sint
XXVI. De ore
XXVII. De lingua.
XXVIII. De collo
XXVIIII. De thorace & eius partibus
XXX. De manu
XXXI. De penetralibus thoracis, corde, iecinore, vesica & felle
XXXII. De pulmone, abdomine, peritoneo, omento, intes vrinariis vasis
XXXIII. De sensu & diuisione eius
XXXIV. De visu
XXXV. De quibusdam visus effectibus
XXXVI. De auditu
XXXVII. De olfactu
XXXVIII. De gustu
XXXIX. De tactu
XL. De his quæ communia sensibus sunt exterioribus
XLI. De sensibus interioribus
XLII. De motu qui est ex facultatibus animalis & de intrinseco
XLIII. De motu extrinseco

LIB. XXXIV

I. De vita plantæ
II. De distinctione generali stirpium
III. Necessaria generationi & conseruationi plantar 376
IV. De alia propagatione plantarum, quam ex sem 377
V. De partibus plantarum
VI. Arborum partes ferè omnes
VII. Herbarum partes
VIII. Frumentorum partes
VIIII. Vitis partes
X. Aliæ partes stirpibus communes
XI. De vegetatione
XII. De coloribus stirpium
XIII. De cognitione temperamenti & qualitatum stir 384.
XIV. De primarum qualitatum notione

Digitized by Google

De dignotione qualitatum per tactum 385
I. De dignotione earundem per gustum seu saporē ibid.
II. De quibusdam quæ plantis accidunt 387

LIB XXXV.

Quid elementum & de materia & ordine earū 388
De numero elementorum 390
De elementorum fortiori natura veluti sexu 392
De igne & calore naturali ibid.
Quod ignis in omni mixtione corporali sit 393
De distinctione ignium, de flamma, carbone, & cineribus 395
I. De gradibus coloris ignis 396
II. De aere & eius effectibus ergavinentia & alteratione 397
Quomodo exploranda salubritas & qualitas aeris 398
Num aere solo quid viuere possit ibid.
De materia generaliter exhalationum, in quibus impressiones in aeris regionibus seu partibus generantur 401
I. De nube & nebula 403
III. Præsagia ex nubibus & nebulis 404
IV. De pluuia ibid.
V. De rore 405
VI. Pluuiæ futuræ præsagia. ibid.
VII. De manna ibid.
VIII. De nine & pruina 406
VIIII. De grandine 407
X. De exhalationibus humidis seu siccis ibid
XI. De ignibus in aere apparentibus & de tonitruo 408
XII. De fulgure & fulmine 409
XIII. De præsagiis & effectibus tonitrui & fulgurationis 410
XIV. De cometis 412
XV. De ventis 413
XVI. De ventorum sectione 415
XVII. Orientalium ventorum quædam obseruationes 416
XVIII. Occidentalium obseruationes ibid.
XIX Meridionalium obseruationes 417
XX. Septentrionalium obseruationes ibid.
XXI. Ventis communia ibid.
XXII. De repentinis flatibus 418
XXIII. De terræmotu ibid.
XXIV. Motus terræ futuri præmonitia 420

XXXV. De

Digitized by Google

INDEX CAPITVM.

XXXV. De alijs impressionibus aereis ad solem, lunam relatis corona, iride, parheliis [illegible]

XXXVI. De aqua & maris salsedinis causa [illegible]

XXXVII. Signa quibus dignosci potest num aqua sub[illegible] alicubi [illegible]

XXXVIII. De miraculis aquarum [illegible]

XXXIX. De differentijs aquarum & marium distinctione reciprocatione & motu [illegible]

XL. De fontium origine, & eruptionibus aquarum [illegible]ra, tribusque regionibus terræ [illegible]

XLI. De alio quam ex terra aquarum ortu & de distil[illegible]ne [illegible]

XLII. De frigido [illegible]

XLIII. De terra, quòd ea sit sicca [illegible]

XLIV. Terræ distinctio [illegible]

XLV. De magnitudine orbis terræ [illegible]

XLVI. De terræ immobilitate [illegible]

XLVII. De terræ vilitate [illegible]

XLVIII. De aliarum rerum elementis [illegible]

LIB. XXXVI.

I. De mixtione elementorum, & de differentia eius mixtionis, generationis, & alterationũ, & alterationis 436

II. De mixtorum diuisione [illegible]

III. De lapidibus, quomodo, & vbi generentur [illegible]

IV. De diuisione lapidum [illegible]

V. De gemmis [illegible]

VI. De marmore [illegible]

VII. De magnete [illegible]

VIII. Num lapides viuant & crescant [illegible]

LIB. XXXVII.

I. De metalli nomine [illegible]

II. De generatione metallorum [illegible]

III. De metallorum distinctione [illegible]

IV. De auro & argento [illegible]

V. In quibus inueniatur aurum & argentum [illegible]

VI. De aurichalco [illegible]

VII. De ære [illegible]

VIII. De plumbo & stanno, cerussa, sandaracha [illegible]

IX. De ferro & chalybe [illegible]

X. De argento viuo, & chemicis metallorum nomen[illegible]turis [illegible]

LIB. XXXVIII.

I. De alijs corporibus mixtis simplicibus & sine vita [illegible]

Digitized by Google

	stensibus, de vitro & nitro primum	453
	De alumine	ibid.
	De bitumine	454
	De sulphure	ibid.
	De salibus	ibid.
	De atramentis	ibid.
	De tribus spiritibus mineralibus & alijs medijs	455
	LIB. XXXIX	
	Quid tractandum sit an hoc & sequenti libro, & de diffinitate virtutum & vitiorum	455
	De iustitia	457
	De diuisione iustitiæ	459
	De alia diuisione Iustitiæ, & iniustitiæ	460
	De iniustitia	ibid.
	De prudentia	ibid.
	De imprudentia	463
I.	*De fortitudine & magnanimitate*	ibid.
	De diuisione fortitudinis	465
	De timiditate & alijs vitijs fortitudini repugnantibus	465
	De temperantia & continentia	ibid.
I.	*De diuisione temperantiæ*	468
II.	*De intemperantia*	469
V.	*Distinctio virtutum principalium, quas cardinales dicunt Theologi*	ibid
	De fide in genere quid	470
I.	*De diuisione fidei & quot innumera pene negotia ex fide & quod credamus pendeant*	471
II.	*De inconstantia fidei rerum humanarum*	472
III.	*De fidei nominis acceptione*	474
X.	*De fidei theologicæ virtute*	476
C.	*De operibus & actibus fidei*	478
CI.	*De infidelitate*	480
CII.	*De spe, quæ sit virtus theologica*	ibid.
CIII.	*De spe, prout est virtus theologica*	483
CIV.	*De vitio contrario*	484
CV.	*De charitate in genere, & de gradibus eius seu distinctione*	485
CVI.	*De charitate, vt virtus Theologica est*	486
CVII.	*De ordine & gradibus dilectionis*	487
CVIII.	*De odio, inimicitia, & alijs quæ pugnãt charitati*	490
CIX.	*De legum obseruatione & contemptu*	492
CX.	*De pietate seu religione*	494
CXI.	*De superstitione & impietate in Deum*	495

Digitized by Google

XXXII. De pietate in patriam
XXXIII. De pietate in parentes
XXXIV. De pietate erga præceptores

LIB. XL.

I. Methodi ratio
II. De superbia
III. Antidotum superbiæ
IV. De auaritia & quid
V. Antidotum auaritiæ
VI. De luxuria & libidine
VII. De castitate in genere, & de coniugali castitate
VIII. De viduarum castitate
IX. De virginum castitate
X. Antidotum luxuriæ pro conseruanda castitate
XI. De virginitate & castitate conseruata apud Ethnicos in sacris
XII. De virginitate conseruata in Dei veri cultu
XIII. De virginitate sanctissimæ matris Domini nostri Christi
XIV. Paræneſis ad virginitatem & castitatem
XV. De inuidia
XVI. Antidota contra inuidiæ labem
XVII. De beneficentia
XVIII. De gulæ vitio
XIX. De ebrietate
XX. Antidotum edacitatis & crapulæ
XXI. De ira
XXII. Antidotum iræ
XXIII. De patientia
XXIV. De acedia seu pigritia & ignauia
XXV. Antidota acediæ
XXVI. De diligentia
XXVII. De fraude, dolo & calumnia
XXVIII. Antidota ad fraudes, dolos, & calumnias expugnandas
XXIX. De bona fide
XXX. De imprudentia
XXXI. De verecundia

INDEX

NDEX RERVM IN-IGNIVM, ET VERBORVM ISTIVS OPERIS, CVIVS PRIOR numerus significat librum, secundus caput, tertius paginam.

A

Accentus distinctiones tã in lingua Græca, Latina, quàm Hebræa 16. 162.
ntus distinctæ lectionis Hebræorum 18.6.185
idens quid 17.1.168
usati iniuriosè iniusteque 0.15.526
Acedia plura seu de pigritiæ tio 40.24.545
aranaar stella 8.24.20
s vt instruẽda ad pugnam, de eligenda forma 25.10. 6
s vt in itinere ordinetur 25. .237
na mensura 13.8.130
uirendi modi varij 23[illegible]. .1
Æonis interpretata fabula 0.1.293
o prauæ consuetudinis 22. 213
ina vitaquæ 9.5.66
us mensura 13.8.130
Actu & potentia 10.10.77
ti morbi qui 28.31.281
dam vnde dictus 9.1.62
ditto in numerãdi arte quid 5.5.144
urationes contra morbos 8.24.273
administratio ciuitatis regiæ administrationi proxima 21. 2.202.
administrationum Rerumpub. tres species 21.3.203. *quæ melior* 21.4. *ibid.*
adoratio stellarum apud quos 8.22.18
Adrianus Cæsar venator 29.1. 294
adulator 39.28.491
adulterij mala 40.6.511
ædificationes publicæ & priuatæ quæ requirant 30.2.299
ædificium villæ quale esse debeat 27.3.257
ædificiorum ichnographiæ & scenographiæ 13.4.127
ædificijs non superbiendum, quare 40.3.504
æmulationis duæ species 40. 15.526
aeris nocumenta in morbis 28. 26.276.277
aer extraneas qualitates recipit eod.
aer secundum Aristagoram habet omniũ semina 34.3.377
aeris elementaris qualitas & regiones tres 35.8.397
aer circumfluus quomodo nos lædat eod. *quomodo alteretur* eod. pag. 398

Digitized by Google

secundum regiones diuersas orbis, eius diuersæ qualitates eod.
aeris salubritatem quomodo exploramus 35.9.398
aere solo num animal viuere possit disputatio 35.10.398
aeris proprius motus in occidentem 35.25.413
aer quomodo sonum facit 12.4.103
aeris mutationes prænuntiantia 8.37.25.27
aer quid, & vnde 37.7.451
aeris fabri & ars 31.19.315
aeris fusio facilis 316
aeris ferruminatio ibid.
ægritudines corporis quibus signis & planetis referantur 8.60.32.
ægroti publicè olim vbi, & quare expositi vt iuuarentur 28.7.265.
æolipyla quid 35.25.414
æquatoris seu æquinoctialis circulus 8.8.6
æquinoctum quid 17.4.170
æquinoctia quando 8.11.10
æstas incipit 8.27.21. desinit 8.30.23.
æstus maris vnde fiant 35.39.428
æthereæ regionis mundi figuratio 8.14.12.
agnus planta & animal 33.13.347
agriculturæ origo, laus, quod familiaris imperatoribus 27.1.256
an Ars 27.2.257. artium nutrix eod. finitio & præcepta eius 27.3.257
agrorum cognitio & differentia 27.4.258.
agricultura [illegible] 5.258.
agrorum quæ figura [illegible]
alabastrites lapis qua[illegible] 443
Albenten stella [illegible]
Alchemiæ libri inan[illegible] 449
algebræ regula num[illegible] 9.148
algonella stella canis [illegible]
alimēta causæ interdu[illegible] borum [illegible]
alphabetum trilingu[illegible]
alteratio quid [illegible]
altitudo stellarum qu[illegible] ior [illegible]
alumen quid, & spe[illegible] 453.
amicos beneuolentia [illegible] steritas solitudinē [illegible]
amicitia pares recip[illegible] eod.
amicitia triplex [illegible]
amicitiæ graduum [illegible] 39.29.493
amici, adulatoris, & [illegible] differentia 39.[illegible]
amore imaginum aqu[illegible] liarum rerum irrita[illegible]
amor inordinatus qu[illegible]
amphibia animalia [illegible] aqua, parum in [illegible] ta [illegible]
analogum quid [illegible]
anatome ossium [illegible] uium [illegible]
annales, quid, & [illegible] à quibus confecti [illegible] pag.200
annus communis & [illegible] 8.10.8
anni quatuor tempes[illegible] modo à sole fiant 8.[illegible]

Digitized by Google

us solaris, lunaris, & cu-
ue planetæ 8.43. ibid.
us apud quos & quando
rium vel pauciorum quã
decim mensium ibid.
var.um initium 33.
orum aliquorum anima-
n cognitio 29.1.181
omeda signum 8.24.19
rij & parangarij milites
i 25.4.231
eli & an ma an ex præia-
te materia 11.6.94
illarum piscatio qualis
5.297.
ntenens signũ cœli 8.31.23
ultvarij 13.4.125
lares figuræ 126
na & corpore homo constat
.69.
mæ appellatio vnde 11.3.89
ma quomodo forma homi-
r 11.7.96
ma quid & quotuplex 32.
38.
ma brutorum quid 32.2.
l.
na rationalis quid 32.3.320
ma spiritualis quid 32.3.
l
Animæ materia sententia
tiquorum à quo creata eod.
mam dicentes in corpus pro
stigatione missam eod. &
p.6 pag.324
marum nobilitas 32.6.323
ma cuiq; propria, non vna
nnium 32.7.324
ma vna tantũ homini cuiq;
d.
imæ sedes in corpore vbi 32.
325. Status post mortem 32.
. eod.
ima sine sexu 32.10.326
animarum post mortem vo-
piacula secundum Ethnicos
& Christianos 32.c.11.& 12.
pag.26.& seq.
animæ in glacie auditæ 33.11.
328
animam sine corpore resurre-
cturam dicere hæreticum 32.
16.334.
anima proximi plusquam cor-
pus nostrum faciẽda & rebus
omnibus præponenda 39.27.
488
animus musica mulcetur &
commouetur 12.18.116
animi partes duæ vnde intelle-
ctus & mores 23.2.213
animi morbi & medicina 28.
c.2.& 3.pag.259.& seq.
animi passiones afficiunt corpus
& morbos generant 28.25.
276
animalia à terra produci 9.3.
65
animalium prima origo qualis
eod.
animalium morbi & curatio
28.37.290
animalium morborum homi-
nibus pleraque remedia docu-
erunt 28.38.291
animalium quorundam an-
norum habet distinctio ex si-
gnis 29.1.281
animal vnde dictum 32.1.318.
animal quid 33.1.338
animalium diuisio 33.2.339
& 33.3.340.
animalium insecta & imper-
fecta quæ 33.3.340
animalium mores 341
animalium diuersa generatio,
ortus & creatio 33.4.341. Ex
semine ouis 33.5.342.

putrefactione 33.7.343 ex stirpibus 33.8.343
animalia in stomacho hominis quomodo nascantur 33.9.345
animalia nascuntur, animalibus mortuis 33.10.345
animalia quæ mutantur in aliam speciem 33.11.346
animalia esse in omnibus elementis visibilia & inuisibilia in aere 33.12.346
animalia quædam infecta, vt muscæ, serpentes, mustellæ, quibus abigantur 39.11.468
animalis corporis diuisio 33.14.348.
animositas à calore 32.2.320
annuli astronomici interpretes 13.7.128
anteuindemiator stella 8.29.22
antithesis quid 16.8.165
antistrophe 12.20.119
apparitiones hominum viuorum & mortuorum falsæ vnde aliquando contingant 14.4.133.
de Appetitu diuerso 33.42.373
aphæresis 16.8.164
apocope eod.
apodeixis quid 17.14.175
apodes aues 33.2.340
apostrophe 16.18.164
Apothecariorum officium 28.35.286.
aquarius signum 8.34.24
aqua quid & vnde salsa in mari 35.36.424
aquæ frigidiores salubriores, num principium mundi eod.
aqua vnde saporem hauriat, & quæ salubrior 33.35.425
aqua num terræ subs[illegible] 35.37.426
aquarum distinctio[illegible] 437.
aquæ quæ sint supra[illegible]tum
aquarum noxiæ vnde 429
aquarum artificialium [illegible] di modi & distillatio 3[illegible]
aquæ quæ nau gabiles 245
aquæ fusiles metalla[illegible] 447.
aquæ fortis compositio 317
aquila signum cæli 24
ara cæli signum
aratri partes
arbores luna plena [illegible]te humore abundant 37.
arbor quid
arbores lanigeræ vbi 229
arborum partes [illegible] 6.379
arbor vitæ quid
Archilochi vis in iam[illegible] 198
architectura quid & [illegible]tineat 30[illegible]
architectus & faber in[illegible]ueniant & differant
architecturæ partes [illegible] 30.3.299.
architectorum mini[illegible] quales
arctos seu vrsa minor [illegible]
arcticus & antarcticus [illegible]lus quid
ardentes montes [illegible]
arena non lapide seu 36[illegible]

tum viuum & sulphur
ria omnium metallorum
447.
tum viuum quid p. 448
ti generatio qualis 37.4.

auis signum 8.28.22
nentorum diuisio 17.2.

nentum quid & eius spe-
17.8.171
nentorum consequentiæ
l 17.16.177
nenta fallacis probationis
ymema & inductio 17.
& 18.178
nentum ab exemplo quid
9.178.
mentorum topica seu loci
.179.
mentorum solutiones vn-
etendæ 17.21.179
mentum fallax quot mo-
17.23.180
antiqua quæ 25.3.230
& armatura diuersi ge-
is 25.4.230 & seq.
a vnde dicta & differentia
om 25.5.232
atæ militiæ species & par-
25.4.230
tis signi quot & quales
læ 8.24.19
locratia quid 21.3.203
thmos quid & arithmeti-
15.1.137
thmetica proportio quæ &
quibus 13.1.124
culus in Arithmetica quid
3.141.
necessaria aliqua cuique ad
tæ necessaria quærenda 24.
222.
es vnde ortæ pag. 223

ars fabrilis quotuplex 30.1.
298
ars bene & multum dicendi in
quo consistit 18.1.182
ars mechanica quid 24.2.223
artificum multitudo circa la-
nificia & pannos 24.8.
227.
artificum nomenclatura
eod.
artes practicæ, actiuæ, & fa-
ctiuæ 21.1.292
artis & thesis dictionum quid
16.8.164.
arteriæ trahunt vicinum ae-
rem vnde inficiuntur, si is in-
fectus 33.19.353
arteria quid 33.c.15. & 16. pag.
349. & c.19. p.353
arteriæ pulsatio 33.19.353
Arthmius infamia condemna-
tus, quod aurum in Græciam
portasset 37.5.450
arura mensura 13.8.129
as quid & partes. 15.13.152
asinus habet pilum & lanam
33.25.358
asinus pediculis & ricinis im-
munis 33.9.345
astrolabij vsum & efformatio-
nem qui tractent 13.7.128
Astronomici annuli interpre-
tes eod.
astrologia vnde, quid, diuisio,
obseruationes eius & de A-
stronomia 8.52.41
Astronomia in quibus impro-
banda 42
de Astrologia remissio 12.2.
102
athei quidam 39.31.496.
atramentum Chemicorum in
quintuplici specie 38.6.
454.

Digitized by Google

auaritia quid 40.4.505 habet male accipere, & male retinere eod.
auaritia insatiabilis quare 506 & seq.
auari stultitia 40.4.506
auaritia Deo & hominibus omnibus exosa 40.4.507
auaritiæ impij satellites eod.
auari suspiciosi & pauidi cur eod.
auaritiæ tres species 508
auaritiæ remedia 40.5.508
de Aucupio seu auium venatione 29.4.296
eius instrumēta & aues prædatoriæ eod.
auditus obiectum habet sonum 12.4.103
de Auditu sensus 33.36.366
audiamus quomodo & quando melius 367
auditus quomodo fiat eod.
aues prædatoriæ, nomina 29.4.297.
de Auribus 33.36.366
auris arrecta clarius audit eo.
aurium partes, morbi, & remedia 28.10.268
aurichalcum quid & species 37.6.451
aurum argentúmve quomodo probentur, fundantur, ferrum inentur, tingantur, encaustentur 31.17.314
auri & argenti generatio qualis 37.4.448
aurum solum metallorum perfectum eod.
aurum & argentum in quib. locis inuenitur 37.5.449
aurum cur palleat eod.
auri coaceruatio exprobrata 37.5.450
auriferi fluuij & au[illegible] ber
aurificum ars in qu[illegible] 31.17.314
aureus numerus quid [illegible] quid inuentus [illegible]
aureum vellus quid [illegible]
aureum rete Neronis [illegible]
autumnus incipit [illegible]
azilum vbi in militia [illegible]

B

Baculus Iacob siue [illegible] instrumentum [illegible] micum [illegible]
balneum maris & [illegible] quid [illegible]
baphica tinctorum [illegible]
basilicus stella [illegible]
bellum superbos humil[illegible] inflat 40.[illegible]
de Beneficentia 40.[illegible]
beneficium, in quo [illegible]
bilis flaua & atra quid [illegible] 264
bilis & pituita causa [illegible] rum recipiunt 28.[illegible]
b[illegible] numeri vis [illegible]
bitumen quid & species [illegible] 454
blemyæ capite carent [illegible] 357
bombyx 24.[illegible]
bombycis metasarcosis [illegible] mutatio 33.3.141.[illegible] 7.343
bona nobis concessa, [illegible] satoribus & procura[illegible] tantum, non vt dominis [illegible] 5.508.
bonis externis cur non [illegible] biendum 40.3.50[illegible]
de horum contemptu [illegible] 508 & seq.
bona fides quid 40.[illegible]

Digitized by Google

ax ferruminatio auri vt 31.17.314.
tenes equas sepultura do- ur 29.1.294
s aratorij quales eligendi .5.258.
chmanum philosophorum tientia 40.23.544
um quid 24.10.228

C

Adurcorum linificia 24. 9.228.
os pullos pariunt animalia nipara excepta sue 24.10. 18.
andi præcepta 31.5.304
Cælatura & differentia eius r sculpturæ 31.14.113
suræ in metris diuersitas 19. .196
lamus mensura 13.8.129
lculorum in numeris dispo- tio 15.4.143
lor ignis quinque modis au- etur 35.7.396
lidæ rei signa 34.14.384
liditatis vires 35.4.392
ligo quid 33.4.381
lumniæ descriptio 40.15.529
lumnia ab inuidia & eius mala 40.15.528
alumnia aulica laudare. eod.
anabis opificia 24.9.228
le Cancro signo 8.27.21
de eius tropico 8.12.10
anum venatorum electio 29. 3.296
anis maior in cælo & minor 8.26.21
anopus stella 8.28.22
cantilenarum instrumentaliũ quarundam nomina 12.9. 107
cantilenæ cum saltatione ad tibiam eod.
cantilenarum musicalium cõponendarum regulæ 12.15. 111.
cantatæ leges olim 12.18.116
cantio medetur animis. eod.
cantionum vis eod.
cantus & cythara eneruant animos 40.10.516.
Capricorni tropicus 8.12.10
de Capricorni signo 8.33.24
capra Olenia signum cæleste 8. 25.20
de Capite 33.24.357
caput secundum post cor fingitur, vltimum perficitur eod.
capite carentia animalia eod.
capitis formæ in moribus consideratio eod.
capitis partes morbi & remedia 28.8.266
captiones argumentorum quot modis fiant & detectio 17.23. 180. & seq.
caro animalium quid 33.16. 349
caro in arboribus 34.6.380
carmina, vide Poesis.
carmina rhythmica qualia Hebræis, Gallis, Italis, Germanis 19.2.192
carminum variæ appellationes vnde tractæ 10.5.194
carminum apud Hebræos species 19.5.195
carminum systemata varia 19. 6.195. & seq.
carminum scansio & cæsura figura permixtio 19.7.196
carminum genera eod.
carminum concinnandorum ratio eod.
carminum vis 19.8.197
Cassiopeia signum 8.14.19

Digitized by Google

de Castitate in genere 40.7. 512.
de Castitate coniugali. eod. viduali 40. 8. 513. virginali 40.9.514.
castitatis seruandæ modi 40. 10. 515. quando & vxoribus Ethnicorum obseruata 40.11. 518
Castoris & Pollucis ignes quid significent 35.20.407
castrauit seipsum Origenes 40. 10.517.
castrorum dispositio & partes 25.8. 235.
in Castris quæ munera & officia 25.9.236.
cataplasma quid 28.35.267.
catharri species 28.8.267
cathegorica propositio quid 17. 5.170.
causa quid & distinctio causarum 11.9.97.
sine Causa nihil. eod.
causæ status oratoris tres 18. 2.182.
causæ morborum 38.23.271.
cautes quid. 36.4.442
chemicæ artis fucus 37.5.450
centaurus signum cœleste 8. c.30.31.pag.23.
ceræ p. Eturæ 31.4.304
ceræ moderandæ & temperandæ pro artificio ampullarum ars dicunt gommisse 31.13.312
cerussa vt fit 37.8.452
calozophilaces qui 35.19.407
chalybs vt fiat 37.9.452.
chamelontis vita sine cibo 35. 10.399
charitas in genere quid & de eius gradibus in Deum & proximum 39.25.& seq.485.
charitum trium symbolica pictura eod. pag.
de Charitate vt est virtus [illegible]gica 39.26.
chiliastæ seu millenarij [illegible] 32.12.329
chirurgiæ partes 28.3[illegible]
chirurgorum instrumenta [illegible]
chirurgi medici & quales [illegible] 34.eod.
chirurgicæ incisiones quæ [illegible]plices [illegible]
chorda in corpore quid 33.[illegible] 374
chorea vnde dicta 12.20.[illegible]
chori saltationes quæ [illegible]
chori in tragœdijs officium [illegible] 6.196.
de Chorocomico. [illegible]
Christus vincit, state, verbum [illegible]ræmotum sedasse 35.34.4[illegible]
christianorum scientia certior, quam philosophorum 10.[illegible] 69.& c.8.p.75.
chronici morbi qui 28.31.1[illegible]
chrysocollæ seu borracis confectio 31.17.3[illegible]
sine Cibo cur animalia non possint diutius viuere 35.10.39 & seq.
cibi cuiusdam modicè sumpti multum nutrientis natura eod.
ciborum vsus commodus quodam medicina 28.35.2[illegible]
cibi singulis anni temporibus commodiores 28.36.2[illegible]
ciborum & cœnarum leges eod.
cibo quæ diutius carere possunt & quare 35.10.400.& seq.
cibi vsus duplex bonis finis 4[illegible] 18.533.
cibis nimium pretiosis & exquisitis vsi 40.18.[illegible]

cibo

ibi & potus præter modum, luxur æ causa 40.10.55
ibi qui venerem concitent, & qui reprimant eod.pag.503
cadæ rore viuunt 35.10.399
cadarum venatio 29.2.295
cadæ quomodo cantent 12.4.
24.
c l cium vnde dictum & ex qua re fit 24.10.229
irculi vt fiunt 13.3.125
irculus solaris quid 8.43.33
inis quid 35.6.396.
ineres quot sunt, tantundem aquæ admittunt eod.
ircini & regulæ leges an seruandæ in pictura 31.4.304.
irculorum cœli diuisio 8.6.11
irculus horizontis quid 8.7.12
circulus æquinoctialis quid eod.p.12.
ciuitatis anima est politia 21.2.
202.
ciuitas quid eod.
ciuitatis administratio prælu-dium ad regni regimen eod. pag.202.
ciues obseruatos triumphum meriti 25.18.242
de classico exercitu disponendo & eius armamentis 25.13.
238.
clima quid 8.8.13
clima mensura 13.8.127
cœlibatum qui exercuerunt 40.
11.519.
cœli ab aliquib. Hebræis dicti scamam 35.39.427
cœlum empyreum quid 8.15.13
cœlum primum mobile quid 8.
16.13
cœlum crystallinum ex aqua gelata & eius motus 8.17.14.
aquæ eius 35.39.427
cœlestia quatenus agant in homines & corpora 8.52.42
cogitationes semper in mente, vt nubes in cœlo 40.14.524
cognitionis perfectæ naturalium rerum gradatio 31.14.
290.
cohors quid & species 25.4.
232.
colli & gutturis partes, morbi & cura 28.12.268
collum & partes explicantur 33.28.359.360.
collum Philoxeni gruis 33.39.
370
colores corporati sine corpore 31.6.306 mixti simplices eod.
coloribus quatuor omnes alios misceri 31.7.306 & ibi de mineralibus color. & de non minera eod.c.8.p.307.
colorum adumbratio seu sociatio 31.10.310.
colorum eminentias, quas vocant, releuement, inducere 31.10.311.
colores diluti ad scribendum vt parentur 31.11.pag.ead.
de Colore plantarum 34.12.
383.
colores iridis vnde 35.35.423
color videndi medium 14.4.133
qui non est sine luce 14.5.
134
color quid 14.6.135
colores præcipui & gradus ibid.
Colō orationis quid 18.6.185
coluri 8.11.9.
coma quid orationis 18.6.
185
comœdiæ & tragœdiæ differentia 19.6.196.

Digitized by Google

commercia necessaria 26.1.243
de Cometis & eorum generatione & præsagijs 35.24.412. & seq.
conclusionis in oratione partes 18.3.184
concordantiæ & discordantiæ in musica quæ 12.14.112
concordantiæ quot modis 10.11. 78.79.
concupiscentia omnium malorum radix 39.11.467
coniugium cæli & terræ 35. 47.435.
coniugia lapidum 36.3.439
coniugales 23.3.217
concubitus seu coitus cum muliere primi cur puniebat 40. 6.572.
consequētia quæ bona & quomodo concipianda 17.16. 177
consuetudo scientiæ aduersatur 10.3.69
consuetudo & educatio bona ad mores conducit, & de consuetudinis prauæ actione 22. 3.214
contemplatiua vita quæ 9.5. 66. non est otiosa eod. pag. 67
continentia, vide Temperantia.
contraria contradictoriaque quæ & subcontraria 17.6. 171
contraria mediata & immediata quæ 17.16.177
contrariorum eadem disciplina 11.11.99
conuersio prædicati in subiectum & contra in syllogismis quot modis 17.22.173
convulsiones nervorum unde 3.18.382
conuiuandi leges antiquæ 13.536
cor primum gignitur in lumine 33.24.357
de Corde 33.31.
cor augetur & minuitur secundum Ægyptios eod. 361
corona septentrionalis signum cæleste 8.31.
corona meridionalis 8.33.
coronæ militares quot 25. 241.
corniculares milites qui 24
coronæ circa Solem quid sint & circa stellas 35.31.
corpus humanis quid 63
corpus unum respublica 11. 206
corpora nostra quæ morbi inducere possint 28.4.
corporis humani partes & earum morbi 28.8.
corporis alteratio & morbi animi passionibus 28.25.
corporis animalis diuisio 14.348.
corpus quot modis accipitur ibidem
corporis animalis partes similares & dissimilaresque 15.ibid.
corporis humani partes quæ explicent 33.23.
corpora ex quatuor elementis mixtis constare 36.1.4. & seq.
corpora perfectè alia imperfectè mixta 36.2.
corporis dimensiones quæ 5.127.
corpus & infinitum quid
corpus diaphanum & ra

Digitized by Google

fum quid 14.4.133
eo pus fignum cæleſte 8.30.23.
coſtæ in animalibus quot 33.29.260
cotes, qui lapides 36.4.441.
coxarum partes, morbi, & remedia 28.21.271
crater fignum cæleſte 8.29.22
credere, vide Fides.
credere oportet vt intelligamus 39.19.475
credere tripliciter in religione Catholica 39.20.479
creſſe Gallis quid Latinis 24.10.228.
criſis quid & indicia critica morborum 28.31.281
criſis perfecta & imperfecta quid 28.31.282
criſis initium ibid.
Croions ſeu ſtyli pictorum vtſians 31.5.306
crucis fignum, vis contra dæmonum opera, & de vſu eius apud antiquos frequenter 28.24.274
crurium partes morbi, & remedia 28.21.271
cryſtallum ex aqua gelata 8.17.14.
cubicus numerus quis. 15.3.143. & 15.148
cubitus menſura 17.8.127
cutis quid 33.25.358
cutis morbi & cura 28.15.269
cygnus fignum cæleſte 8.34.24
cynoſura vrſa minor 8.28.22

D

DAghes Hebræis quid 16.7.9.163.165
dæmones qua ratione vt corpora paſſibiles 11.6.92
dæmones Dei permiſſione morbos immittere 28.24.273
dæmonibus & eorum operibus aduerſantia & eos expellentia 28.24.273
derceta idolum deæ ſemipiſcis 29.5.297.
declinatio Solis ab æquatore quanta 8.1.10
defenſionis & expugnationis arma 25.5.253
definitio quid 17.7.167
delitiarum mala 40.18.534
delphinus fignum cæleſte 8.24.24
delioron 8.24.18
democratia quid 21.3.203
demonſtratio incipit à communibus 10.2.70
demonſtratio quid & demonſtrationis ſpecies 17.14.175
de Deſperatione 39.24.484.
Deus ſupra cælos & ibi eius ſedes quomodo 8.15.12
Dei cognitio finis metaphyſices 10.1.68
Deus quo in mundo 11.1.87
Dei timor initium inſtitutionis bonæ 23.6.220
Deus morbos immittit & ſanat 28.23.271. & ſeq.
Deo ignoto litatum tempore terræmotus ab ethnicis, & de Deo ignoto Athenienſium 33.34.421
diaphanum corpus quid 14.5.174
dialectica quid & eius materia 17.1.167
dialectica diuiſio 17.2.168
diæreſis quid 16.8.165
Dictys Cretenſis hiſtoria quando apparuit 15.10.166
dictio quid 16.8.164
in Dictione quid conſiderandum ibid.

Digitized by Google

dictio radicalis Hebræis quid ibid.
dies longissima & breuior anni quæ 8.11.9.& seq.
quãdo æqualis Dies nocti. eod.
diei diuisio per horas & quadrantes 8.44.74
dierum decretoriorum vnde vires 15.10.149
dies cretici qui 28.31.283
diei quadrantes ibid.
differre quot modis quid dicitur 10.11.79.
diffidentia vrbes conseruat 25.15.240.
digitus mensura 13.8.127
digitus in arithmetica quid 15.3.141.
digitis manus & articulis numerabant antiqui 15.3.eod.
digitorum in dicendo seu orando gestus 19.8.186
dignitatibus cur non superbiendum 40.3.503.
dilectionis gradus 39.25.485 & seq. & c.27.p.487.
diligendum non verbo tantum, sed & opere 39.27.490
dilectionis opera quæ eod.
diligentia quid 40.26.548
diphthongi coalitio cum sequẽte litera 16.8.164.
disciplina militaris quæ 25.16.240.
dispositio oratoris quid 18.3.183. partes eius, exordium, narratio, &c. eod.
dispositio ædificij quid 30.3.299
distantia rerum quomodo visum fallat 14.4.133.
distillationis variæ formæ 35.24.419
diuersum quot modis dicatur ab alio quid 10.11.[illegible]
diuitijs nõ superbiendum quare 40.3.502
diuitiarum contemptus vt suadeatur 40.5.501
doctrina quare non sit superbiendum 40.3.503
dolichos mensura 13.8.130
dolus bonus filiarum Gisulphi pro conseruanda virginitate, item & Spurinæ iuuenis 40.10.518
de Dolo & fraude 40.27.548
dolus bonus seu solertia quid eod.p.549
dolus bonus sæpiarum & polyporum in iaciendo atramento pro conseruatione vitæ 549.
dolum inhibent & puniunt leges ibid.
dolosi correctio & emendatio 40.28.550.
dominica in domo quæ oeconomia 23.5.219.
domini & serui qui lege naturave eod.
domini in seruos officia & leges ibid.
donatio filijs & vxori & alijs proximis infausta 13.6.110
Dorius modus qualis 12.17.114.& 12.18.115.
dormitio mors est 32.16.314
dorsi partes, morbi, & remedia 8.15.269
dosis medicamẽtorum per quæ 18.33.284
draconis caput & cauda in cælo quid 8.48.19
dux noscat artes mathematicas 25.15.239.240
Ducis optimi militaris quæ disciplina eod.

Ebrietas

E

Ebrietas præparat ad lib dinem 40.6.510
de Ebrietatis vitio & eius malis 40.19.536
ebrietas insaniæ species eod.
ebrietas quib. fuit causa mortis 537
ebrietatis & edacitatis antidotum 40.20.538.
echeneis piscículus remora nauis 26.3.247
echo quid & quomodo fiat 12. 4.103.
eclíptica linea quid 8.10.8
eclípses Solis & lunæ quomodo fiant 8.48.49.40
in Eclipsibus lunæ cur sonitum & tinnitum æris mouebant Romani 8.48.49.40
ecnephiæ fulmen quid 35.22. 410. & 35.32.414.
edaces ad prodigium vsque aliqui 40.18.533
effectus carminum & vis 19. 8.197
elementa omnium materia 10. 9.75.
elementa singula in singulis dominantia distinguere 11. 3.86. & seq.
elementa vocis sunt literæ 16. 3.155.
elementorum mundi natura, & summaria eorum mixtionis descriptio 28.7.264 & seq.
elementiatria, aer, ignis, aqua sine odore & sapore proprio 15.26.424.
elementa quatuor quomodo in plantis concurrãt 34.11.382
elementum quid, quodque omnium elementorum materiaua, ordo, & ratio eorum 35.1.388.
elementa quatuor tantum nec plura nec pauciora 35.2.390
reiectæ ibi contrariæ opiniones 391
elementum vnum, per se nihil generans solum ibid.
elementorum catena & consensus ibid.
elementorum sexus & potentior pars 35.3.392
elementa agentia & patientia quæ eod.
elementis omnibus inesse animalia propria 33.12.346
elementum rei cuiusque quid 35.48.435
elementorum mixtio facit essentiam non existentiam 36. 1.436.
elementoris mundi qualis mixtio & an transmitteretur 36. 1.437
elementorum singulorum in compositione corporis vis & efficacia ibidem
emplastrum quid 28.35.287
encaustica pictura quid 31.4. 304
encaustum Gallis etiam esmail 31.17.314
engonasis signum cæleste 8.31. 23.
ens generale materia metaphysices 10.2.70
ens particulare subiectum cuiusliber artis 10.7.74
ens verum, non ens falsum, &c. quid 10.7.74
ens in abstracto in concreto, &c. de ente 10.8.45
entis physici consideratio 113. 88.89.

enthymema quid 17.17.178
epenthesis 16.8.164
ephemeridum vsum qui doceant 8.52.42
ephimerum animal 33.2.240
ephimerum animal cur amplius die non viuit 35.10.401
epithyma quid 28.35.287
epodos quid 12.20.119
equi ad liram saltantes 12.21.122.
equus cœleste signum 8.34.24
equitum militiarum species 25.4.230
equitum decuria, globus, cumulus, &c. quid 25.4.232
equites velleris aurei & S. Michaelis, &c. eod.
equorum arma 25.5.233
equorum morbi & cura 28.37.290
erichthonius signum cœleste 8.25.20
ethica & ethos quid 22.1.212
ethlipsis quid 16.8.164
eunuchi propter Deum virgines sunt 40.9.514
eurhythmia quid 30.3.299
excantationes contra grandines olim 35.19.407
excantationes contra morbos 28.24.274. cur iuuare posse putent 28.25.276.
excantationes in India sola medicina ibid.
enogematica poemata quæ 19.6.196
exemplum quid 17.19.178
exercitatio corporis & animi quæ vtilis, quæve nocua 28.28.278
exhalationum terræ species, vnde impressiones aereæ 35.11.402
exhalationum siccarum etiam tres species 35.20.4[illegible]
exordij orationis partes 18.183

F

FAbrilis ars quæ & quotuplex 30.1.291
fabri metallarij, lignarij, & diuersi generis 31.21.3[illegible]
fabula vocis degelatæ, loquentis 12.4.104
fabulæ vitandæ 19.1.190
fabula quid 20.1.199
faciei partes, morbi & remedia 28.14.269
facultates quæ & quot annales 33.21.[illegible]
facultas naturalis, vitalis, animalis quid eod.
facultatis naturalis potentia quæ eod.
fallax argumentatio in quibus consistit & quomodo detegatur 17.23.180
fames comes pigritiæ 40.24.546
famulorum leges domesticæ 23.5.219.
fasciæ chirurgicæ quotuplices 28.34.286.
fatum Priscillianistarum 8.52.43
fanago quid 33.7.343
febrium distinctiones & vnde 28.26.277
febres qua parte die & hora ingruant 28.31.282 & seq.
febrium dignotio ex linguæ aspectu vnde 33.27.359
de Felle. 33.31.36[illegible]

fel

Feſtæ animalia cornicia eod. pag. 362.
Ferri generatio 37.9.452
Ferri fabri 31.20.316
Ferro colores imprimere vt ſcias eod.
Ferrum quomodo molleſcat eod.
Ferrum quomodo indureſcat 317
Ferruminatio eris quæ ſit 31. 19.316
Feriæ indictæ & litationes ob terræmotum 35.34.42
Feſtinis diebus ſaltatum apud Ethnicos 12.19.117. & 21. 120.
Fibrarum & nervorum differentia 33.18.351
de Fide bona 40.29.551
Fidei noſtræ finis 28.3.260. 261
Fides in genere quid 39.1. 470
Fidei diuiſio & omnia ferè negotia ex fide pendere 39.16. 471
Fides cur exſoluenda & fidei templum eod. 471
Fidendum non eſſe vllis rebus humanis nec hominibus 39.17. 472
Fidei 12. acceptiones 39.18. 474
Fides alia in formis ſine charitate, alia formata cum charitate eod. pag. 475
Fidei Symbolum Chriſtianum quotuplicis conceptionis eod.
Fides theologica quid, & plura de ea virtute 39.19.476
Fides principia indemonſtrabilia eod. pag. 477
Fidem eccleſia catholica docet & conſeruat eod. pag. 477
Fides acquiſitiua ex auditu, eadem alia infuſa donum Dei 478
Fidei interiora & exteriora opera quæ ſint 39.20.479
Fides Sagunthinorum & Aquileienſium in Romanos eod.
Fides vt viuat opera exigit eod.
Fides in Deum ſanctorum Martyrum 480
Fidei aduerſa mia 39.21.480
Figura geometrica quid & quotuplex 13.4.125.
Figuræ & modi ſyllogiſmi 17. c. 10. & 11. pag. 172. 173.
Filij mali cur plerunq; ex malis parentibus 21.4.204
Filiorum educatio qualis 23.6. 220
Filij nihil demandatum pendere ſe vita eod.
Filiorum ſolicitudo grauis parentibus 40.14.528
Fimus calefacit 35.44.438
Finis adeptio perfectionem facit 10.15.85
Firmamentum eadem cur 8.18. 14
in Firmamento ſunt ſtellæ fixæ eod. 15.
Flamma quid 35.6.395
Flos vnde naſcatur & fructus 34.6.380
Flores cur non viridis, ſed alterius coloris 34.12.384
Flumen ſignum cæleſte 8.24.20
Fœlicitas non eſt in virtute 22.1. 218
Fœminæ non debent intereſſe conſortiis hominum 40.9. 514. & ſeq.
Fœminarum fœditas & deteſtatio 40.14.525. & ſeq.

Digitized by Google

de Forma & materia prima 10. 9.76.
de Forma vt principium est naturale, quid de nomine diuisione; eius 11.7.95
fornicæ æruum eruentes 37.5. 450
fornicationis mala 40.6.511
de Fortitudine & quid 39.8. 463
fortitudinis diuisio in quinque species 39.9.465
fortitudo animalium quæ eod.
fortiundo quomodo differt à patientia 40.23.544
fortunæ plurimum Ethnici in bello tribuerunt, nos Deo 25. 15.240
de Fraude & dolo 40.27. 548
fraudulensi tandem decipiuntur 40.28.550
fraudes circa pannos 24.8.227
frigidæ complexionis rei effectus & signa 34.15.385
de Frigido, calido, sicco, humido, actu, vel potentia 35.42. 43
frigiditas quid & eius facultates 431
frigus quo pacto indurat 36.3. 439.
frumenti partes & nomina 34. 8.381.
frutex quid 34.2.375
fulones qui 24.7.226
fulgur, fulmen, fulgetrũ quid 35. cap. 21. & 22. pag. 409. 410
fulgurationis præsagia 35.23. 411.
fulminis lapis quomodo generetur 35.22.410
fulmen prius quatit quàm audiatur vel videatur 35. pag.410.
fulminum differentiæ 35.
funus quid 35.6.396. 37.368
funera polluere creduntur Ethnici 40.11.519
fungi plantæ sunt 34.
funiculus mensuræ instrumentum 13.7.
fusio metallorum quomodo facilis 31.17.
fusis æris quibus facilitatur 19.316

G

Galaxias circulus 8.
galenæ plumbi vena 31. 452
gastrimargia & opsophagia quid 40.
gatis idolum semipiscis 29. 297
gaudio mortui 28.
gemmarum adulteratio ex paribus 31.
gemma quid 36.4.
gemmarum veracum à falsis dignotio & vitia 36.5.
gemmarum vires vnde 36. 442.443
de Geminorum signo 8. 21
generatio non est ab idiis, 10.8.75
genethliaci vnde orti 8.
genus quid 17.
geometria acuit ad omnes artes animum 13.
geometriæ proportio quæ & quibus
geometriæ nomen, finitio, diuisio 13.
geometrica mensuræ instrumenta 13.7.
gesta

Digitized by Google

tus oratoris cum voce con-
ntire debet 18.7.186
tus qualis in dicendo totius
rporis esse debeat 18.8.186
tus manus & digitorum in
cendo qualis sit 18.9.186.
87
tus vitia 18.10.187
cie animas torqueri audi-
12.11.327
dius quid & diuersæ eius
ecies 25.5.233
diatoribus ludus initio bel-
gum à Romanis exhibitus
9.1.293.
omonicæ architecturæ pars
).4.300
mmisse quid 31.13.312
aduum signiferi diuisio. eod.
adus mensura 13.8.127
adibus cœlestibus quot mi-
aria & leucæ respondeant in
erra 13.8.130
aduum temperamentorum
lantarum dignotio 34.
3.384. & cap. 14 pag. ead.
& 385
adus caloris ignis varij 35.
.96
ammatica quid & an arj
16.1.154.
adinis generatio 35.19.407
randinum speculatores & de-
pulsores eod.
ratiarum pictura & gratia
gratiam parit 39.25.486
ratis nihil fieri 23.7.221
e Gulæ vitio 40.18.533
ulà quid eod.
b Gulam morbi & mala. eod.
pag. 514
utturis & colli partes, morbi,
& remedia 28.13.268
ie Gutture 33.28.360

H

HAeresis Sabelliani de crea-
tione hominis 9.3.65
halo siue corona circa Solem,
lunam, & astra vnde 35.
35.422
halonis præsagia quæ tempe-
statum. eod. pag 428
harmoniæ diuisio 12.9.107
hastilia diuersi generis 25.5.
235
Hebraicæ literæ aliarum lite-
rarum apud nationes fontes
16.3.157
hebraicarum literarum, pun-
ctorum, & motionum diuisio
16.6.161
Hecla mons mirabilis spectris
32.11.328
Helena ignis nautis quid. 35.
20.408
herba quid 34.2.375
herbarum partes nominatæ
34.7.380
Herculis signum cœleste 8
31.23
hesperus planeta qualis 8.45.
35
historia quid, & quod veritatem
contineat 20.1.199
historiæ species 20.2.200
historiæ lectionis vtilitates
20.3. ibidem.
historiæ scribendæ præcepta
20.4.201
Homeri poesis an recipienda in
Repub. 19.1.189
homo mundi epitome 9.1.62
homo vt Deum colat factus
8.5.41
homo magnum & paruum
quippiam 9.1.62
hominis compositio ex omnib.
rebus participat, omnium

mensura, duplexq; homo interior & exterior & alia de homine eod. & seq.
hominum vnum genus, & qui contrarium censeant 9.2.64
hominum diuersæ species & formæ ibid.
de Hominum prima origine variæ reiectæ sententiæ 9.3.64.65
de Hominis creatione Rabinorum error ibid.
homo planta inuersa 11.3.90
hominis forma quomodo animata 11.7.65
hominis proportiones qui tradant 12.8.106
homo præstantissimum & propriè animal 33.2.339
eius causa omnia eod.
homines sine cibo viuentes 35.10.399
homines num possint, et quantum, sine cibo vivere, & cur ita vivant eod. pag. 400
homines odore & nidore carnium assarum viuentes 35.10. pag. 402
hominū omnium inter se proximitas & societas 35.25.485. & seq.
hominis conditio quam misera 40.3.502
honoribus quare non superbiendum 40.3.503
horas quæ plantæ per diem indicant 36.7.445
horarum diei diuersitas vnde 8.43.32
horas 24. numerandi varij modi 8.44.34
horologiorum nomenclatura eod.
hora quibus singuli humores [illegible]
[illegible]
[illegible] qui [illegible]
[illegible]
humiditatis rei signa 384
humiliari non supe[illegible]tere
humorū quatuor [illegible] mani, natura [illegible]
humorum in corp[illegible] ras & dies [illegible] 31.282.283
hyades stellæ cur di[illegible]
hyda mensuræ genus [illegible]
hydra serpens signum [illegible]
hydropisis vnde 2[illegible]
hyems quando incipit [illegible]
hypermixolydius mo[illegible] ces quis
hyphe quid [illegible]
hypocrita insignis [illegible] miserè exesus 40[illegible]
hypodorius musices mo[illegible] lis hodie 1[illegible]
hypolydius modus quis [illegible]
hypophrygius quis [illegible]
hypothetica propositio [illegible] 5.170

I

IAtraliptæ quī medi[illegible] 25.288
ichnographia quid [illegible] & 30.3.299
ideas negat Aristo[illegible] affirmat
idem & diuersum qu[illegible] dicatur [illegible]
idolatria poetarum 19[illegible] 189.190
idus & iduare quid [illegible]
de Iecinore 3[illegible]

ieiunium

nia externa 35.10.399
nium quatuagibia derum
panciorum 400
ucha, vide Pigritia
s qualis, qui exuitur ab
llis 8.19.15
is accensio, signum tempore
lizari 25.5.234
ia arma 25.13.239
is elementum superius 35.
89
em esse elementum aduer-
r negantes ducetur 35.2.
0
gni natiui & viuere quem
animalia eod.391
gne, eius distinctione a ca-
re diuerso 35.4.392
ien omnib. rebus inesse do-
cuit 35.5.393
is inextinguibilis in tem-
lo Dei & apud alias gentes
d.394.
is triplici modo sit, propa-
tione, coitione, &c. 35.
395
es fatui qui eod. &
.20.408
is, flammæ, carbonum, &
neris distinctio 35.6.395
: ardentis, virentis, & alijs
adibus eod.
us colorishus veri gradus
5.7.396
ues volantes in cœlo, nauis
us, & ali bi nude & stellæ
identes 35.10.408
norantia à duplici causa 10.
.71.
norantia sui superbiam fa-
t 40.2.500
us quid significet 28.3.260
aginum per fusionē & pla-
tionem 21.16.313
immortalitatem animæ negauit Plinius 32.16.316
imagines qui amarunt luxuriosè 39.28.496
impar is numeri an vim habeat in dieb. decretorijs & pilulis disputatio 15.10 144.149
impar is numeri vis eod.
impietas quid 39.11.496
impostor bestiam ieiunij fingens 35.10.401
de Imprudentiæ vitio 39.7.468
impudentia et impudens quid, quod sit vitium, meretricum 40.10.551
de Inani & vano disputatio 11.14.100
incantationes per carmina 19.8.197
incantatio, vide Excantationes
incipiendum à notioribus 17.14.175
incisiones chirurgicæ quotuplices 28.34.385
incontinentia quid & eius species 39.13.469
indefinita quid propositio 17.5.170
inductio quid 8.41.34
inductio argumenti quæ species 17.18.178
indigestio mater omnium ægritudinum 28.17.270
infidelitas quid 39.21.480
infinitum a finito nō comprehenditur 10.3.70
infinitum 4. modis, & eius & finiti consideratio & quid 11.12.99. & seq.
inferorum dicitur defectus in hac lamonte 32.11.327.328
inferi inferiores & superiores
Inimitis etiam credit eod.

Digitized by Google

mos quid Christi sentiamus de illis 32.13.330
Infernis septem nomina Hebraeis. eod.
Inimici diligendi & gratia afficiendi lege Christiana 39.27.489. ibid. rationes sacrae pag. & Ethnicorum.
iniurias obliuiscendas & remittendas 39.27.489 & 40.22.541
de Iniustitia & eius comitibus 39.5.466
insania species ebrietas 40. 69.517
Insectorum animalium consideratio 33.3.340
insomniorum quinque genera 34. 4.177
inspiratio Dei in faciem hominis quid 9.3.65
instrumentalis musica 12.9.107
instrumentorum musicalium species eod.pag.108
instrumentis quibus ad mensuram geometrae vtuntur 13. 7.128
instrumenta Dialectices quae 17.1.167
instrumenta textoris 24.4.224
instrumenta militaria inuasibilia & defensoria 25.5. 232
instrumenta nauium 26.4. 248. & 26.7.251
instrumenta agriculturae necessaria 27.5.258
intelligentia quid & officium eius 33.42.373
intellectualis virtus & quotuplex 22.2.213
intemperantia 39.13.469
intestinorum inuenire orde 28. 27.270
de Intestinis 32.
Inuentio verba eius quid
inuisibilia aeris animalia 12.447
inuidia quid 40.
inuidia morbus humanus aeris. eod.
inuidia nulla inter diuersitatis professionis homines
inuidia inuidum esse nunquam inuisetur
inuidia pacis praestantissimum malum
inuidia virtutem & praestantiores comitatur eod.
inuidia vt differat ab odio
inuidiae calumniae prauitas eod.
inuidia virtutis oppressio
Inuidorum consortia cauenda eod.pag.
inuidi & inuidiae diuersa & signa corporalia pag.530
inuidia quid medeatur actiue & passiue 40.16.530.
Iouis planeta natura, colores, prognostica 8.4.
irae regum cedendum quando 21.8.210
irid febres generae 28.25.
ira & odium quomodo curanda 39.28.
irae furor breuis 40.21.516.
irae antidotus & remedia actiue & passiue 40.
irati vultus turpitudo eod.
iram placari sermones mites eod.pag.542
ira quid 40.21.
ira diliquanda sine vitio pag.539
ira vnde in homine nascatur eod.539

Digitized by Google

iquior diuturnior eod.
(eod.
ortaliũ debet esse mortalis
rca Solẽ & lunã vnde, &
a nomina 35.35.422
pr[illegible]stica in tempesta-
s eod. pag. 424
ris quãtum fecerint quo-
lo nautæ metiantur 26.
52
dicio vltimo seculi 32.
37
rum quid 13.8.131
quid 28.35.287
ter planeta & eius tracta-
8.40.29
s tractatio cur hic omissa
.1.202
itia huius temporis, iniusti-
est 39.1.456
itia quid, laudes, & vis
.2.457
itiæ diuisio 39.2.459
Deum, patriam, paren-
, &c. eod.
itiã particularis distribu-
ua, commutatiua, arithme-
ca, geometrica, &c. quid
d.
itiæ alia ex sacris literis di-
isio in Mosaicam, euangeli-
am, &c. 39.4.460

K

Isti fellis quid 33.31.362

L

Aborare in malis potius
inertia ad bonum 40.
24.547
bores maiores pro præmijs
maioribus subeũdi 40.25.548
bores detrectans non est cibo
dignus eod.
lacteus circulus et de eius cau-
sa sententiæ 8.37.26
lætitia liberior à castis aliena
esse debet 40.10.517
lanificium quid 24.3.223
lanificij, causa seditio eod.
lanificij artis, diuisio 24.4.224
lana quid 24.6.226
lana succida elotaq́; , &c. eod.
lanificii opus & progressus vs-
que ad pannum 24.7.226
lanigeræ arbores 24.10.228
lapides fulminis vnde gene-
rentur 35.22.410
lapidicinarum diuersitas 36
4.441
lapides num viuant disputatio
36.8.446
lapides num crescant eod.
lapides num pariant eod.
lapis magnetis 36.7.444
lapidum generatio 36.3.439
& 37.2.448
lapides spongiosi natantes 36.
3.440
lapidum coniugia eod.
lapides quomodo in aquis ge-
nerentur 36.3.140
lapidescit minimè arena eod.
lapis in aere vt generetur. 441
lapis ex lithospermo herba eod.
lapidum diuisio 36.4.441
laquei chirurgici 28.35.285
latitudo et lõgitudo mũdi 8.8.7
latitudo & longitudo zodiaci
8.10.9
latitudo & longitudo zonarũ
8.13.11
latitudo & longitudo stellarũ
8.20.17
latitudo quid 13.3.125
laudare, calumnia aulica 40.
25.550

Digitized by Google

Iustitiæ emendatæ obseruationes 18.6.188

Iuuentus quid [illegible]

Iuuentutis librorum lasciuiorum & malorum, mores corrumpit 19.1.189

Iuno pessimus, impudicus liber 19.1.191

Iurgiones quæ nihilisibus consiabant & quæ uplices 25. 4.231

Iuris quid [illegible]

Iuris operis venatio quando tempestiua 29.3.296

Iupus signum cæli 8.26.21

Iuscinia quid 13.8.130

Iux quid & quare 39.29. 492

Iuxta [illegible]

Iuxta [illegible]

Iuxta [illegible]

ri cupiditas malorum cau- 40.4.505. & seq.
lus gladiatorius in initio llorum exhibitus 29.1.293
lus venatorius quid 29.2. 95
nen[illegible]end medium 14.3. 32
nen visum variat 14.4.133
nen & lux in quo differant ..5.134
a quare maior cæteris pla- etis videatur, & de ea tra- atio 8.42.36.37
nam cur veneficijs infici pu- bant ethnici 8.48.39
næ eclypsis eod.40
na motus tabella 8.54.45
sum quid 35.44.432
ix quomodo diuidatur in pri- nam, secundam, minimam 14.6.135
cis distinctio obseruata in pi- ura 31.5.305
e Luxuria & libidine & qui- bus alantur 40.6.510
uxuries in plantis quid eod.
uxuriæ nomen latè patet extra venerem eod.
uxuria homicidiorum & bel- lorum causa eod.511
uxuriæ antidotum 40.10.515
uxuriæ causæ vitandæ & quæ sint illæ 40. 0.516
yra signum cœli 8.33.24

M

MAchina quid 24.2.223
Machinatio architecturæ quid 30.5.300
de Machinatione scansoria, pnematica tractatoria eod.
machinamenta chirurgica 28. 34.286
magistratus delectio qualis esse debeat 21.7.209
magistratus ne sint venales quare eod.
de Magnete lapide 36.7.444 & c.8.p.446
magneti aduersantia eod.
magnetis vsus nautis 26.10. 243
magnanimitas, vide fortitudo.
magnitudo quid 13.3.125
magnitudinibus omnibus com- munia 13.6.127
magnitudinum termini eod.
magorum superstitiones & re- media à Deo prohibita 28.24. 273
maleficia maleficiis non esse tollenda ibid.
mandatorum diuinorum re- cordatio à peccatis abstrahit 40.10.515
mannæ quot species 35.17.409
mansiones lunæ quæ & quot 8.47.38
mansum mensuræ species 13.8. 130
manus in dicẽdo gestus 18.8.186
manuum partes, morbi, & re- media 28.20.271
manus hominis & partes 33. 30.360
mare à luna inflatur 8.47. 38. & seq.
mare elemẽtum aquarum na- tura dulce & vnde salsum 35. 36.424
mare quid 35.39.427
maris salsedinis opiniones, æ- stus, fluxus, nomẽ, diuisio eod. 427.428
maris motus duplex à luna & à loco. eod.
marium à locis quibus trans- eunt diuersa nomina eod.

maria quando nauigio claudantur 26.2.245
mare gelatum ibid.
maris pericula 26.3.246
marium natura & itinera 26.9.252
maris sæuitiam præsagientia 26.12.254.
mare turbatum tranquillari oleo ibid. & seq.
B. Maria viro mater Domini nostri Iesu Christi prima virginitatem perpetuam vouit 40.12.520
mariti circa vxorem leges 23.3.217
marmor quid 36.4.441
marmorum distinctæ species 36.6.443
martis planetæ color & natura, &c. 8.41.30
materia & forma 10.9.75
materia corporis humani, mũdi æthereorum quæ eod.76
materia nulla accidentib. eod.
materia quid 11.6.91
materiæ diuisio in primam & secundam eod
materia num inuisibilis, mutabilis, & informis, in solá ve potentia prima eod. & 92.
materia secunda quid eod. pag. 94. modi variationis eius, diuisio in propinquam & remotã, sensibilem & insensibilem eod.
materia spirituum & animarum an sit 11.6.94 & seq.
mathematica in quo cum physica conueniat 12.1.102
mathematicus quis & quot mathematicæ disciplinæ eod.
Mathematici qui fuerunt vrbe pulsi
Mathematicæ disciplinæ [illegible] militiæ necessariæ 25.[illegible]
mechanica ars quid 24.[illegible]
medium argumẽti vt in[illegible] 17.13.175
medicina animorum est [illegible]
medicina à medio dicta [illegible] 28.1.259
medicinæ diuisio 28.2.[illegible]
de Medicina & medico [illegible] tuali 28.3.[illegible]
medetur philosophia an[illegible] malis 28.4.262. &
medicinæ corporis humani [illegible] pus & gradus, & an ars [illegible] 263
medici logici, methodici, [illegible] rici, qui 28.6.263
medicus incipit vbi definit [illegible] ficus 28.7.[illegible]
medicinæ elementa [illegible]
medicinæ summaria & [illegible] dica explicatio eod.26[illegible]
medici olim nulli & quomodo morbi sanarentur eod.
medici Ægyptijs singulorum morborum eo[illegible]
medicinæ praxis quid agat [illegible] 32.284
medicamẽta & pharmaca [illegible] & quare adhibeantur 28.[illegible] 284.285
medicamenta nobis domestic[illegible] medicique olim inuisi 28.[illegible] 288
medicina veterinaria quæ [illegible] circa quæ animalia 28.[illegible] 290
medicamenta qua methodo [illegible] ordine propinanda 28.33.[illegible]
medulla arboribus stomach[illegible] 34.5.378
medusa signum cæleste 8.24.[illegible]

Digitized by Google

elodia ex quibus constet 12.
).105
Meltides stultus 15.1.137
ensurarum instrumenta 13.
.128
ensura triplex altimetria, pla-
nometria, stereometria ibid.
ensurarum gradus & partes
13.8.129
ensura quid & quotuplex
15.12.150. & seq.
metallorum vt facilis sit fusio
31.17.314. & seq.
metallum vnde dictum 37.1.
447
metallorum generationis diuer
sæ sententiæ 37.2.447. & seq.
metallorũ distinctio 37.3.448
metallorum inuentores 37.8.
452
metalla inutilia pecuniæ sine
vsu 40.5.508. & seq.
metaphysica generalia genera-
liter considerat vt ad vnum
reducat 10.2.69. & seq.
subiectũ eius ens, vnum eod.
metaphysicæ quas faciat Ari-
stot. præire quæstiones 10.4.
72.73
metaphysicorum librorum Ari
stotelis compendium lib. 10.
& cap. 4.5.6. & seq. fol. 72.73.
& seq.
mensis solaris, vsualis, lunaris
quid 8.44.34
mensibus Commodus Cæsar vo-
luit nomina mutare eod.
mensura omniũ homo 9.1.62
mercurij planeta qualis 8.46.
36
menstruatæ cur visu inficiant
33.35.366
meridies vnde & media nox 8.
9.7.
meridionalis circulus eod.
metathesis quid 16.8.165
metrica ars, pars numeri 19.1.
188
de Metris. vide Poetria
Metempsychosis improbata 32.
5.323
meteora tractantur lib. 35.
Syntax.
meteoron subdescendens quid
35.21.409
metus quid 39.22.481
miliare & eius species 13.8.
129.130
militia cœli adorata 8.12.18
militis nomen vnde 25.1.229
militiæ diuisio 25.2.229
militia acquisititia ars 25.3.
229. & 230
miles stipendiarius qualis sit.
eod.
militia sine arte primum eod.
miles vt fieret olim eod.
militiæ armatæ diuisio, & par-
tes 25.4.230
militares personæ quæ eod.
militiæ quatuor necessaria 25.
14.239.
militaris disciplina & exerci-
tia militum 25.16.240
militarium legum summa ca-
pita eod.
militares pœnæ 25.19.242
miserationes Dei quam magnæ
39.24.484
mixolydius modꝰ musices quis
12.17.115
mixtio elementorum quomodo
differat à generatione & alte-
ratione, & alijs 36.1.436.
modales figuræ syllogismi 17.
12.173
modulationum componenda-
rum regulæ musices 12.15.113

modi musices antiquorum ad nostros redacti 12.17.114
monadici numeri symbolum 15.11.150
Monarchia quid 21.3.207
monetarij fabri, quæve illis necessaria 31.18.315
monetæ inalbatio eod.
mons Hecla animarum habet pœnas 32.11.327
montes cur lapidescant 36.3.439
de morali philosophia, & quid 22.1.212
morales virtutes quæ 22.2.213. vnde comparentur 22.3.213.214
mores boni ex institutione, vsu & doctrina ibid.
mores nunc iniustum pro iusto habent 39.1.456
mores iuuenum libris corrumpuntur impudicis 19.1.190
morbi medicina curantur 12.18.115
morbi acuti & chronici qui 28.31.281
morbus quid 28.1.259
morbis animæ medetur philosophia 28.4.262
morborum omnium & remediorum librum composuit Salomon 28.7.265.
morborum causæ 28.23.271
morbos à Deo immitti incognitos 272
morbos à Dæmonibus immitti Dei permissu, sed non ab ijs petendam salutem 28.24.273
morbi proprij certis temporibus & flantibus quibusdam ventis 28.26.277
morborum fontes in bili & pituita eod.
morborum signa iudicantur principium, medium, & [illegible] 28.30.280
morbi arborum 34.17.[illegible]
morborum dignotio ex linguæ inspectione 33.27.[illegible]
mors dormitio quædam 32.[illegible] 333. & seq.
mors omnibus communis [illegible] 6.208
mortis recordatio dissuadet peccata 40.10.515. & 40.3.[illegible]
mortuus vermibus absumptus 35.10.401
Moses primam Hebræam grammaticam tradidit 16.3.[illegible]
motiones literarum Hebræorum quot sint & quales 16.[illegible]
motus primi mobilis cæteris contrarius & quales 8.16.[illegible]
motus accessus & recessus [illegible]larum fixarum seu titubationis quid 8.18.[illegible]
motus localis quotuplex 11.[illegible] 88. & seq.
motus animalis & sentiendi instrumenta nerui 33.18.[illegible]
de Motu & quot species & quomodo fiat 11.10.pag.9[illegible]
decem species eius Platoni, [illegible] Galeno 9[illegible]
motus calorem & ignem excitat 35.1.389
motus stellarum fixarum qualis 8.36.16
mulieris gubernatio ardua [illegible] 3.216
mulieris quale ingenium [illegible] vide & fœmina
mulieribus olim honesta, nunc turpis & quare saltatio 11.[illegible] tot. cap.
multiplicatio numerorũ quæ 15.7.145

undare cursum dicitur 8.1.1
Qq 4 eod.
undus, num animal, de prouidentia eius Dei. eod. pag. 2.
unus 2. materialis 8.2.2. *quomodo cabalistis plures.* eod.
materia secundum antiquos 8.3.3. *formarotunda* 8.4.3. *a Deo factus* 8.5.3.
de Mundi creatione errores 8.5.3
mundi diuisio per circulos 8.6.4. *secundum substantiam in æthera & elementa* 8.14.12
mundus quomodo creatus 8.43.33.
mundus num respirat 11.14.101
mundi diuisio secundum geographos 13.6.127
mundi alia geographica diuisio generalis 13.7.128
mundus conflagraturus 35.5.393. & seq.
mus venditus permagno pretio ad escam 40.4.507
musca quibus abigatur 39.11.468
musculus quid, quot qualesq; in homine 33.22.355
musica disciplina, & vnde dicta 12.3.103
musices tres inde formati eod.
musices inuentor 12.5.105
musices diuisio 12.6.105
musica cælestis quid eod. & 12.7.106
musices melodiæ tres species vocè, manu, vel ex ijs constantes 12.9.107
musica vocalis quid & eius species 12.10.108
musicæ vocis quid 12.11.109
musicalis duplex scala eod.
musica harmonica, chronica, diatonica, quid 110
musices diastema, systema, figura, tactus, pausa, puncta explicita 12.12.11
musices discordantiæ & concordantiæ quæ 12.aap.14.112.
musico summatim considerandæ 12.17.115
musices vis & effectus mirabilis 12.18.115
musica quare nunc illeberalior 12.21.120
mustella quibus abigatur 39.11.468

N

NArratio orationis qualis sit 18.3.183
de Naso, partibus, morbis, & remedijs eius 28.11.268
natura cuiusque rei quid 1.1.86. & seq.
natura vniuersalis quid eod.
naturæ diuisio 11.2.85
natura rei elementoris est coagulatio 36.1.438
naturales res quomodo inquiramus 11.3.88
naturalium rerum perfectionum gradus eod.
nauigare quid, & nauigandi primordia 26.1.243
nauigantes nec inter viuos, nec inter mortuos numerantur, distant quatuor a gitis a morte, nauigantium audacia, exercitio, nauium vsus eod. 26.1.2. fol. 243. & seq.
nauigabiles aquæ quæ, nauigationisq; tempus 26.2.245
nauigationis pericula 26.3.246

Digitized by Google

nauigare cum impijs habitum periculosum eod.
nautæ omnes fere improbi 26.3.247
naues pisciculus Echineis remoratur eod.
nauis quomodo si sit vetusta dignoscatur eod.
nauibus quibus nauigatum & de earum inuentione, materia corij, ligni, scirpi, arundinis, testudinaria, formaque rotunda, longa, clypeata 26.4.248
nauium fabricãdarum lineamenta prima vnde mutuata eod. pag. 239
nauium distinctiones & nomenclatura 26.5.249
nauium partes 26.6.250
nauigia quando tempestiua 8.25.20.21
nauigandi generaliter præcepta 26.8.251
de Nautica pixide 26.10.252
nauta sciat prædicere tempestates 26.12.254
nauta quæ scire debeat in summa 26.14.255
naualis pugna & eius armamenta 25.13.238
nauium instrumenta, nauium genera, & naualis pugnæ cautiones eod. 239
nebularum causa 35.12.403 vide Nubes
necessitatis leges ad multa cogunt 24.1.222
negligenter & oscitanter agere pigritiæ adscribitur 40.4.547
neruus quid 33.43.373
nerui visus 14.1.131
neruorũ officia & vis 33.18.351
neruorum distinctio & vis in corpore
neruorum & fibrarum distinctio
neruos quæ lædant
nitrum quid & duplicis speciei 38.1.453
niuis generatio 35.18.4
nix, terræ frugibus quam ferat vtilitatem
nobilitate maiorum nõ superbiendum quare 40.3.50
nocumentum cuilibet rei affine adnatum 21.5.
nomen Dei ex numero literarum efficax 15.10.
notiora præcedere debent in disciplinis 17.14
nox quid 8.4
nubium & nebularum causa 35.12.403
nubes quantum à terra distent eod.
nubium colores vnde eod.
nubium & nebularum distinctio eod.
nubium & nebularum prognostica 35.13.40
nudum cur pudeat 40.31.55
numerus & numeratio quæ 15.1.137
numerandi modi diuersis calculis, notis, &c. eod.
numerorum varia nota 15.1.138
numerorum diuisiones in monadicum & articulum, &c. 15.3.141
numeri aliter in Arithmetica, aliter in Geometria considerati 14
numerus cubicus quis 14
numerorum dispenendorum praxis 15.4.14

num-

umerorum multiplicatio quid & [illegible]: item de partitione, substractione 15.ac.5.6.7.8. v.144. & seq.
umerorum vis in rebus, & distinctio numerorum ex Pythagora 15.10.148
umeri impares efficaciores secundum aliquos 149
e nuptijs & virginitate 40. 14.525

O.

Obedientia militaris disciplinæ præcipua pars 25. 16.241
obedientia debita Deo, magistratibus, patriæ, maioribus, & alijs 39.3.459
obliuionis iniuriarum lex lata 40.22.543
ochlocratia quid 21.3.203
oculi descriptio, partes morbi, & remedia 28.9.267
oculorum proprium videre 14. 1.131
oculi dispositio & humores quomodo visum varient 14. 4.133
oculorum ægritudines eod.
oculos primos perfici & ante omnia membra emori, & de oculis & visu 33.3.365. & seq.
occulta rerum vis sine ratione naturali 36.7.444
odium iustum delictorum non personarum delinquentium 39.27.489
odium quid, & de odio plura 39.28.490
odij fons & filiæ eod.
odium & inimicitia vt conueniant & differant 491
odij & iræ differentia eod.
Odij de virtute aliena exempla 492
odij & inuidiæ differentia 40. 15.527
odoratus canum in vestigiis indagandis 29.3.295
odor & odoratus quid 33.37.368
odores tot, quot sapores eod.
odore, flore, & nidore carnium viuentes 35.10.402
Oeconomia quid & vnde dicta 23.1.215
œconomia viri & mulieris 23. 2.216
œconomia vxoria in quo consistat 23.3.216. & 23.4.218
œconomia dominica 23.5.219
œconomia paterna 23.6.220
olenia capra signum cœleste 8. 25.20
oleo mare turbatum tranquillatur 26.12.254
oleum prohibet rubiginem æris 37.7.451
oleum in sacris literis signat opera bona Christianorum 39. 20.478. & seq.
de Olfactus sensu 33.37.367
oligarchia quid 21.3.203
oppugnationis arma 25.5.232. 233
opera Christianorum comitē habere debent fidem 39.20.478
ophiuchus signum cœleste 8.31. 23.
opiata quid 28.35.287
opinio mentem quodammodo firmat 10.3.71
optica pars Geometriæ 14.1.131
optica quid eod.
orationis partes quot Hebræis, Latinis & Græcis 16.9. 165
Orator & rhetor quomodo differant

ferant 18.1.182
orationum tres generales species 18.2.182
oratori obseruanda 18.3.183
oratio animi imago, & eius vis 18.8.186
orandum pro mortuis 32.14.331
orbis vide Mundus.
organa chirurgica 28.33.284
orionis manus 8.26.21
orion signum cœleste eod.
origo mensuræ genus 13.8.129
orientem solem potius quàm occidentem adorare prouerb. quid 40.16.532
Origenem ferunt seipsum castrasse & quomodo 40.10.517
os quod tibi contigit rodito prouerb 23.3.217
ossium distinctiones 33.17.350
ossium coniunctiones diuersæ eod.
ossa corporis humani distincta eod.
os animalibus quibusdam in corde eod.351
os petrosum in auribus 33.36.366
oris partes, morbi, & remedia 28.12.268
de Ore & oris diuersitate 33.25.358
Orthographia in architectura quid 30.3.299
ortus & occasus multiplex stellarum 8.36.25
otium vitandum cur 23.4.218
otium vituperabile 40.24.545
otium sit negotiosum oportet eod. & vide in verbo piger.
otiosa vita pessima eod.
otiosi puniti Athenis & Romæ [illegible]
otiositatis mala 40.25.5[illegible]
otium causa libidinis & malorum 40.10.[illegible]
ouationis triumphus quis [illegible] 18.242

P

Palmus mensura quid 13.8.129
palmitum propagatio 34.4.377.378
pannorum opificium 24.7.2[illegible]
pannorum multiplex quæstio & artificia 24.8.2[illegible]
pannorum fraudes 24.8.2[illegible]
pannus ex pilis caprarum [illegible]cium 24.[illegible]
pandora Hesiodi homo 9.[illegible]
pandoræ pyxis sola spe plena 39.22.481
par & impar elementa numerorum 15.3.142
de Paradiso fides Christiana & patrum quæ 31.12.[illegible]
de Paradiso terrestri & Agrenorum eod. pag. 329.330
paralleli quid 8.8.[illegible]
parhelij quid 35.35.42[illegible]
parasanga 13.8.1[illegible]
parentibus pietas debita 39.33.498
Partitio in arithmetica quid & quomodo fiat 15.8.14[illegible]
particularis propositio quid 17.5.170
partus diuersi animalium [illegible]
passus in Geometria duplex 13.8.129
pastores ouium patriarchæ & reges olim 24.5.225
paternæ leges in liberos 23.6.220
patientia 40.23.544. quomodo differt à fortitudine eod.

Pati-

tientiam animi & corporis
ui excoluerunt 40.23.544.
seq.
ientia à fortitudine animi
iod differat 39.8.464
riæ amorem præponendum
eris & proximis, exemplis
ocetur 39.32.497
patria qui se deuouerunt.
d. pag. 497
riæ amor eod.
riæ proditores seuere puniti
id.
uper quis 40.5.508
uperes honorati probi. eod.
09
uniam Esseni Hebræi non
ibebant 40.12.519
cunia & pecudes vnde dicta
4.5.224.225
diculi demonstrant humores
orporis quo gignuntur 33.9.
44
diculari morbo mortui 33.9.
ag. ead.
diculis fere omnia animalia
nfestantur excepto asino eod.
ag. 345.
nnarum volatilium diuersi-
as 33.2.339
rfectio solum in Deo 10.15.
4.
rfectio in rebus quid eod.
erfectum & imperfectum di-
uersis respectibus dici po-
est 85
egasus signum 8.34.24
eriod⁹ sententiæ quid 18.6.185
ersei dextrum crus & pes in
calo 8.25.20 (2.125
erspectiua pars geometriæ 13.
ersuasionis duæ species 39.19.
476
ertica mensuræ instrumen-
tum 13.7.128
pedis mensura 13.8.129
pedum animalium distinctio
quæ multipeda, bipeda, qua-
drupeda, &c. 33.2.339
pedes semper pares, non impa-
res, animalib. cur 33.2.339
pedum partes, morbi, & reme-
dia 28.21.271
pedes carminum quot 19.2.
192. eorum nomenclatura &
modus apud Latinos, Græcos,
Hebræos.
phalangij morsus musica cura-
tur 12.18.116
pharmaco exhibendo cautiones
28.33.285
pharmacopolarum officium in
quibus consistat 28.35.281
phatne seu præsepe stella 8.27.21
philosophia medicinæ soror 28.
4.262
Phomelhault stella 8.34.24
Phosphorus planeta 8.45.35
phrygius modus musices 12.17.
& 12.18.114.115
phtongus musices quid & quo-
tuplex 12.11.119
physica & physicũ quid 11.1.86
physica corpora quotuplicia 11.
3.88
physica scientia de quibus tra-
ctet 11.4.90
physicus in quo iuuet medicum
28.6.265
picturæ megalographiæ & rhy-
parographiæ 31.1.301
pictura quid 31.2.302. par-
tes, instrumenta, dimensiones
eod.
picturæ artis summaria ana-
cephaleosis vmbræ eminen-
tiæ, &c. 31.3.303
picturæ antiquorum & poste-
riorum

Digitized by Google

virorum differentia 31.3.303
picturæ diuisio, & instrumenta 31.4.304
pingendi bene præcepta 31.5.304
pictura quomodo solida refert eod.
picturæ luces & vmbræ obseruandæ eod.p.305
pingendi obseruationes prodiuersitate materiæ in qua pingendum 31.6.306
pietas erga Deum religio quid 39.30.494 (496
pietas in patriam quid 39.32.
pietas in parentes 39.33.498
pietas in alios 39.34.499
de Pigritia seu acedia 40.24.545
pigerfibi & aliis nocet eod.
pigri fames comes eod.
pigrorum tres species eod.p.547
pigritiæ antidotum & remedia 40.25.547.548
Pilatus vide Pontius.
pili capitis & aliorum vnde 33.25.358
pili qui deteriores 24.6.226
pilulæ 28.35.287
pinguedo quid, & quo differt à musculis 33.22.355
pituita & bilis causis morborum recipiunt 28.26.277
piscium signum cæleste 8.35.45
piscari ubi & quomodo licet 29.1.294
piscatoria venatio & instrumenta 29.5.297
pistes qui non edebant 29.5.297
piscis quibus prodijs eod.
pisces naues fabricare & regere docuerunt 26.4.296
planetarum ab ecliptica elongatio 8.10.8
planetæ quot, nomina, & characteres 8.12.
planetarum ordo diuersus quibus 8.13.
in Planetis considerandæ 14.
planetarum bona cognoscere 53.44.45
planetarum aspectus indicia 8.54.46
plantæ indicantes solum sterile vel fertile 27.15.
planetæ quo sensos mouent 35.25.414
plantæ animalia gignentes 8.34.
plantæ partim animalia 347
plantarum prima origo 348
plantæ viuunt, sed non sentiunt sine sexu eod.p.13.
plantarum diuisio 34.1.
in arbores, frutices, herbas &c. 2.
plantarum generationi nutritio & conseruationi 34.376
plantarum propagatio 34.377. partes 34.5.378. colos 34.12.384
plantarum temperamenta quæ tantumque gradus scire 34.13.14.15.p.384.& seq.
plantarum interitus, senectus, morbi vnde 34.17.
plantæ cur in alias degenerent eod.
plastica ars eiusq; & picturæ differentiæ 31.16.311.
plaustrum seu vrsa maior gnum cæleste 8.28.
plaustri rustici partes 258
pleiades stellæ 8.
plethrum mensura 13.8.
plum

Digitized by Google

lumbo scriptitatum olim. 16. 10.166.
Lumbi quatuor species 37.8. 451
lumbi maculæ vel lineæ ex papyro quemodo deleantur 31. 6.306
luuia quid & plura de ea 35. 14.404.
luuiæ prodigiosæ lactis, ranarum, &c. vnde eod. pag. 404
luuiæ futuræ præsagia 35.16. 405
luuia exigua flatum magnū dissipat & contra 35.31 418
oema quibus constat 19.2.192
oematum systemata 19.6.195
œnæ militares quæ maiores & minores 25.19.242
œnæ inferorum 32.13.330
œnitentiæ causa non Christianos etiam confluxisse ad heremum 40.12.519
poesis num ars vel ex arte 19.1. 188
poetæ mente capti habiti & mēdaces eod.
poesis aliqua reiecta à ciuitate à Platone 19.1.189
de Poesi homerica varia censura eod.
de Poesis authoris sententia eod.
Pollucis & Castoris ignes quid 35.20.407
politia quid, & quod anima sit ciuitatis 21.2.202
politici magistratus quale officiū & solicitudo 21.9.2 1.212
poli mundi qui, & declinatio ab æquatore eorum 8.6.4
polares circuli & distantia 8. 13.11.
polaris stella 8.28.22
polimita vestis quid 24.4.224
ponderum diuersæ species Romanorum & aliorum. 15.13. 152
Pontius Pilatus imaginum amator 19.28.492
Pontifex Max. Romæ tantum historiam scribebat olim 20.2. 200
populus odit virtuosos 39.28. 491. & seq.
populus ne sit iniurius quare cauendum 21.6.207
porca mensura 11.8.129
postes Gallis quid Latinis 13.8. 127
de Potentia & actu, & num ea actu prior 10.10.74
practicæ artes duplices, actiuæ, factitiæ 21.1.202
præcepta agriculturæ 27.1.257
preciosus Ioannes alias Presbyter Ioannes 26.2.245
prædictiones ex sideribus qui tractent 8.49.40
prædicatum & subiectum syllogismi quid 17.9.172
præsagia ex nubibus, & nebulis 35.13.404
præsagia seu prognostica morborum ad bonum vel malum 28.32.284
de Præsumptione 39.24.484
præster repentinus flatus 35.32. 418
prætorium in castris olim vbi 25.8.2 5
prætextu quid 24.4.224
principium vniuersale rerum omnium 10.2.70
principia quarundam artium 10.7.74
principia agriculturæ quæ 27. 2.257
principia physica prima dispu-

tata 11.5.90
principis mores & vita exemplum subditis sunt 21.5.207
principis officium 21.6.207
principij nulla demonstratio 17.15.176
priuatio non est principiũ contra Aristotelem 11.8.96
proles cur non valde desiderãda 40.14.523
probationes oratori vnde parandæ 18.3.183
procyon stella 8.26.21
prodigus quis 40.5.508
proditores patriæ seuere puniti 39.32.496
pronuntiãdum quomodo oratori 18.4.184
pronuntiationis suspensiones & respirationes 18.6.185
propositio in oratione post narrationem quid & qualis 18.3.183
propositionum accidentia verum, vel falsum, contingens, possibile 17.7.171
propositio quid 17.5.170 diuisio eius eod. Quid particularis, vniuersalis, contraria, subcontraria, contradictoria, subcontradictoria eod.
propus stella 8.26.21
proportio Arithmetica & Geometrica quæ 13.1.124
proprium quid 17.1.168
prosthesis quid 16.8.164
prouidentia Dei in mundo 8.1.1
prouidentia vt differat à prouidentia 39.6.462
prouidentia quid & plura de ea, quod delectus bonorum & malorum virtus eius quæ præsidet 39.5.461. & seq.
prudens vnde fiat. eod. pag. 462
prudentiæ non inuitandi propriæ ibid.
prudentia non inest bellum ibid.
prudentia falsa & simula quæ 39.7.
prudentiores filij huius sec quam filij lucis quomodo 14.547
pruinæ generatio vt fiat 35.1 406
pudor virginitatis custos 4 10.516. & seq.
pudor vbi contineatur ibi
pudor conscientiæ index 4 30.551. continet delinquentem animum eod. vide & Verecundia
pudicitia aliquarum 40.31.
pueris nihil turpe proponi debet 19.1.188. & se
pugnant melius equites in plenis, pedites in præruptis locis & syluosis 25.10.23
pugnaturo exercitui quæ observanda 25.21.23
pugnandi signum Illyriorũ & Megalopolitanorum eod.
de Pulmone 33.32.36
pulmonem habent respirantia & contra 33.32.36
pulsus consideratio 28.30.280
pulsus quid 33.43.374
pulsus ab arteriis 33.19.35 & seq.
pulueres plasticæ artis traduntur 31.16.313.314
punctum quid 13.3.125
pumicis lapidis frigiditas 36.1 440
purgatorium animarum in glaciem & alibi 32.11.327 & seq. & 32.14.331
putredo mors 35.44.43

ɪrefactio vnde fiat 35.6.395
rij puluerꝭ pro machinis gneis confectio 35.7.397
xis nautica quid 26.10.252

Q

Quadratura numeri quomodo habeatur 15.9.148
ɔalitates primæ & secundæ me 33.19.370
ɔalitatum in plantis dignatio l.b 34.c.13.14.15.& c.pag. 384.& seq.
ɔuantitas propositionum quid 7.5.170
ɔuantitate syllabarum primarum mediarum & finalium 19.3.193
ɔuæstio generalis, non particularis dialectices est 27.1.167
ɔuies quid & in quibus 11.11. 99.
ɔuies iustitiæ filia 39.2.457
ɔuietè & pacificè agere temperantiæ est 39.11.469. & seq.

R

Rabinorum in creatione hominis error 9.3.65
radius Geometricus quid 13. 7.128
rády visus qui & quo 14.3. 132
radix quadrata & cubica numerorum quomodo habeatur 16.9.165
rádix dictionis Hebraïs quid 16.8.164
radix os plantarum 34.5.367. 378. 379. & ibi adhuc consideratio
rana quid significans in sacra pag.19.1.190
rapha Hebraïs quid 16.7.162
redemptionis generis humani mysterium 31.6.414
reflectio vndefiat 35.6.395
reflectio visus in quibus 14.8. 136
regulus vel regia stella 8.18.21
regula societatis in Arithmesica 15.9.147
regnorum imperiorúmve vitia morbi, & interitus 21.4.204 & seq.
regis officium 21.6.207.
reges principesque pastores sunt, quidque malos eos reddat eod.208
regibus cedendum 21.8.210
reges agricolæ fuerunt 27.1. 256.257
reges quare vino abstinere debent 40.13.537.& seq.
religione sit dissimilis maritꝭ & vxoribus 23.3.218
religio quid 39.30.494
religio vitæ & societatis humanæ fundamentum eod.p.495
religioni opera conuenire debent eod.
remedia morborum ab animalibus accepta & demonstrata 28.38.291
repitlium modus reptendi 33. 2.340
Res humanæ habent vicissitudinem 40.2.499
reipub. administrationis triplex species 21.3.202.alijs quinq; alijs sex specieris eod.
rerumpub. status quis melior 21.4.203.204
rerumpublicarum resolutio, morbi, interitus eod.
respublica corpus vnum 28.5. 263
Respondendi regula, vide Solutio.
restim in tripudio ducere quid 12.10.119

Digitized by Google

de Resurrectione corporum 32. 16. 332. 334 De coniunctione animarum eod.
resurrectionem qui negarunt 32. 16. 334. 335
resurrectionē quæ docēt eod.
resurrectio corporum erit in forma perfecta non rotunda vel manca eod. pag. 335
resurrectionem qui inter Ethnicos fassi sunt eod.
rhetor & orator in quo differant 18. 1. 182.
rhetorica quid eod.
rhythmica carmina quālia 19. 2. 92
Rob medicis quid 28. 35. 287
robusti aliquos homines 39. 8. 463
rore viuunt cicadæ & alia animalia 35. 10. 399
roris substantia eod.
ros quomodo generetur & in quo à pluuia differat 35. 15. 405
rori pruina quid 35. 18. 406
rubigo æris olio inhibetur 37. 7. 451
Ruchabach stella polaris 8. 28. 22
riedarij milites qui 25. 17. 242

S

Saccus medicis quid 28. 35. 287
de Sagittario signo zodiaci 8. 32. 23
sagitta signum cœleste 8. 33. 24
sales plura genera 38. 5. 454
Salomonis liber remedium omnium morborum 28. 7. 265
saltatio mulierib. olim permissa, quæ turpis 12. 21. 120
Saltationis instrumenta luxuria 12. 21. 120
saltatione cides cantantes ... siones 12. 21. 11
saltatio pars musices 12. 1 117. 118. ibi de saltatio origine, figura, & cans neribus, cum cantu, sine ... &c.
saltationes scenicæ quæ
sanitas quid 28. 1.
Sanctus, sanctius, sanctius ... de publicè in ecclesia dic 35. 34. 421
sanctimonia non superbiendi 40. 1. 503
sandaracha quid 37. 8.
sanguis an anima, vel ius ... tima 32. 1. 318. &
sanguinis vinculi vena 33 344. & seq.
sapa quid 28. 15.
sapor in lingua sedem sen habet 33. 27. 3
sapores vnde 33. 38.
sapores 8. & effectus eor 16. 174.
sartæ stella 8. 24.
Saturni planeta, color, & na tura 8. 19.
saxum quid 36. 4. 4
scenographia 13. 4. 12
schœnos mensura 13. 8. 1
sciencia non esse superbiendum quare 40. 1. 50
sciendi artium diuisio 9. 4
scientia rerum naturalium ... tium animum 10. 1. 69
de Scorpionis signo zodiaci 8 31. 23.
scriptum olim in multiplici materia 16. 10. 16
scribendi sacrorū modi 16. 1 167
scribendi bene cautiones. 16 3. 155. & seq.

Digitized by Google

...lpendi vel cælandi formula 1.14.313
...lpturæ & cælaturæ differentiæ ibid. & seq.
...c retum regis non euulgandū 25.6.208
...ernine omnes fere plantæ natæ, & vnde aliæ 34.3.377
...enectus sicca & frigida est 35.4.393
...e Sensu & eius diuisione 33.3.364
...nsus quinque, totidem eorū sensoria & instrumenta eod.
...nsibus communia 33.40.371
...nsus interiores qui & quot 33.41.372
...nsus communis quid eod.
...piarum & polyporum astutia & atramentum 40.27.549
...pulturæ militaris contributio 25.6.235
...rmo differt à voce 12.4.105
...rmones impudici lædunt mores 40.10.516
...rpentarius signum cœleste 8.31.23
...rui lege & natura qui 23.5.19
...ruorum & officij illorum leges eod. pag. 220.
...xus non est plantis 34.1.375
...xus nullus animæ 32.10.326
...xus quomodo elementis datus 35.3.391
...ccæ naturæ rei signa 34.14.384
...dus quid 8.19.15
...lentia corpora quæ dicta 36.3.439. & seq.
...ile quid 36.4.441
similia quot modis 10.11.79
simplex vir quis 40.29.551
simultas quid 40.21.540
simulatio decipiendi causa dolus est 40.27.549. & seq.
sinalepha 16.8.164
signa zodiaci 8.10.8
in Signo esse stella, quot modis dicatur 8.10.8.9
signum cur stellæ dicuntur 8.19.15.
signa stellarum quomodo composita 8.23.18
signorum diuisio & quæ & signa zodiaci eod. 19
signorum zodiaci collectæ proprietates 8.38.27. & seq.
signa militaria vocalia, Semiuocalia, muta, &c. 25.6.234
de Signis morborum triplicibus medico obseruandis, morborum temperamenti, &c. 28.30.280
significationum variatio 17.4.169
singularis significatio quot modis eod.
singularis propositio quot modis 17.5.170
singultus vnde 28.17.270
sistole quid 16.8.165
societas regulæ in arte numerandi 15.9.147
societatis bonorum vel malorū similes facit 22.3.213.214.
malorum malos reddit 40.10.517
societas impiorum periculosa in mari 26.4.247
sol quantum recedat ab æquinoctiali 8.11.9
solis regressio in cancro & capricorno 8.12.10
solistitia quando 8.12.11
sol triplex & de planeta solis tractatio 8.42.35

solis vis viuifica 8.44.14
solem quæ plantæ sequantur & horas indicent 16.7.445
soles plures cur appareant aliquando & de virgis quæ circa Solem 35.35.424
Solem intuentes immobilibus oculis 40.21.545
solutiones argumentorum vnde petendæ 17.21.179
soluendi aliæ regulæ & cautiones 17.22.180
somni & vigiliæ bona & noxæ 28.28.279
sonus obiectum auditus & de sono 12.4.103
soni diuisio in musica eod.p.104
sonitus in quo differt à voce eod.pag.104
de Sophismate & eius solutione 27.23.180
Soie Gallis quid Latinis 24.10.228
species quid 17.1.167
speculorum vnde conceptæ imagines 14.2.132
speculum quid 14.3.133
variæ formæ 14.8.136
victorium ibid.
speculo seipsum pingere 31.5.304.305
spectrum hominis semper visum ab Antiphone quare 14.4.134
spes generaliter quid 39.22.480.remansit inter hominum mala sola eod.pag.482.anchora miserorum 481
spes volucris somnum vigilantium 482
spei templum eod.
spes nõ omnis virtus eod.p.483
de Spe vt virtute theologica 23.39.483.484
spei vitium resistens & contrarium 39.24.484.48
sphæra mundi quid & obliq. & recta 8.6.4.
spica virginis stella 8.29.
spina quid 34.2
spiritus vitalis quid 33.373
spiritus minerales quot 38.455.
spiritus syllabarum quid 16.162.
spiritus in corpore quid quotuplex 33.20.
spithama mensura 13.8.
spurinæ iuuenis castitas & ctum 40.10.
stadium quid 13.8.
stannum plumbum album quid pelirum stannum 3.451
sathmos 13.8.
statuam ad libidinem pro cantem proponens puniatur lege 19.1.
statuarum faciendarum 31.15.303
stellarum declinatio vnde tenda 8.
stellarum altitudo quid & de 8.8.7. latitudo & longitudo 8.10.
stellarum loca quomodo signanda & sub quo signo sunt, uenire docetur 8.10.8
stella nulla in cœlo crystalla 8.17.14
stellæ in firmamento 8.18.
stellæ inerrantes non cadunt 8.19.15
stella vnde dicta
stellæ num humore pascantur 8.19.16.
de Stellarum numero varia sentenc

Extensiæ 8.20.16
Stellarum diuisio in meridionales, septentrionales, lucidas, &c. eod.
Stellæ cur visæ nouæ 8.20.16
Stella quæ in natiuitate domini apparuit qualis 8.21.17.
Stellarum materia & figura 8.21.17. & seq.
Stellas qui adorarunt 8.22.18
Stellæ non regunt mores 8.22.18
Stellarum ortus & occasus qui & quotuplex 8.36.25
Stellæ fixæ mouentur loco & quomodo 8.36.26
Stellas qui obseruarunt 8.51.41
Stellas non necessitate, earumque effectus triplici modo euitari 8.52.43
Stellarum loca cognoscere docetur 8.53.44
Stellarum fixarum locus, ortus & occasus, & gradus signi per tabulam 8.36.25
Stellæ polares quæ obseruandæ 26.14.255
Stirpes, vide Plantæ.
Stratagemata vt plures vel pauciores milites videantur 25.11.238
Sternutantes cur saluentur 33.24.357
Stereometria quid 13.2.125 & 13.4.126
Subditorum in principes officium 21.8.210
Subiectum & prædicatum in syllogismo quid 17.9.171
Substantia ens 10.8.75
de Substantia triplici, corruptibili, incorruptibili, mobili, & incorruptibili æterna 10.83.89.81.
Substractio in numeris quid, & praxis eius 15.6.144
Succida lana quid & vires 24.6.217
Succulæ stellæ 8.25.21
Sulphur principium metallorum cum argento viuo 37.2.447. eius duæ species eod.
Sulphuris essentiæ & aliæ 4. species 38.4.454
Sumptuariæ leges 40.18.536
Sunbuleth stella 8.29.22
Superficies quid & species 13.4.126
Superbia & superbi quid & vnde 40.1.499. comites & partus eod.pag.499. & seq.
Superborum indicia, vnde nascatur superbia, superbiæ insignes punitiones eod.
Superbiæ antidotum 40.3.502
Superbiæ fomenta sigillatim reiecta eod.p.503. & seq.
Syllaba quid & quot ei accidant 16.7.163
Syllabarum quantitas 19.3.193
Syllabarum scansio quid 19.7.196
Syllogismi optimi cautiones 17.13.175
Syllogismus quid & species 17.9.172
Syllogismi modi 17.10.172
de figuris 17.11.174
Sympathia & antipathia rerum cœlestium & terrestrium 36.7.444
Symptoma morborum quid 28.29.279

syrupus quid 28.35.287
systemata carminum quot 19.6.195
systema musices quid 12.12.111

T

Tabula stellarum fixarum 8.38.28.
tabula planetarum pro pronunciatione aeris eod.
tabula naturarum & proprietatum signorum 8.39.28
tabula planetarum 8.41.30
tactus diffunditur per totum corpus 33.33.364
de sensu Tactus 33.39.370
talentum quid, & quotuplex 15.13.142
de Tauro signo zodiaci 8.25.29
telæ opificia 24.9.228
temeritas & timiditas extrema fortitudinis vitia 39.8.464.465
temperamentum corporis quid 28.7.264
temperamenti corporis gradus vnde 36.1.436
temperantia vel continentia quid & de ea 39.11.466. & 467. *hæc circa voluptates & dolores comites eius* eod. *diuisio & effectus* 39.12.468
temperãtiæ aduersa 39.13.469
temporis numeratio à Sole 8.42.31
tempus syllabarum quid 16.7.163
tempestatum ex aeris constitutione præsagia 35.13.404. & 35.16.405 & 35.23.410.411. & 26.12.254
tempestates auertentia 26.12.254
templum in castris semper 25.8.235
tenor syllabarum quid 16.7.151
terra animalia nascuntur 9.3.65
terræmotus magnus sub Galino Cæsare 35.25.411
terræmotus causa variæ sententiæ & species eius 35.33.418.419
terræmotus quæ non quatiuntur eod.
terræmotus futuri signa 35.34.420. *effectus* eod.
terræmotus magni eod. p. 421
in Terræmotu Deo incognitus litatum & feriæ indictæ & supplicationibus vacarent à antiquis eod.
terræ venæ, riuuli aquarum, eam in aquam conuerti: eius tres regiones 35.39.427
terra vnde dicta, qualitas, sine aqua puluis, carbonum vicem præstans 35.43.431
terræ distinctio: eius tres species 35.44.432
terra quæ eod.
terra elementaris nullæ conspicua eod. *terræ alia diuisio in montes, colles, imperia, &c.* eod. 433.
de Terræ orbis magnitudine 35.45.433
terra centrum mundi eod.
terra sphærica eod. & p. 434
terræ vniuersæ per milaria diuisio eod.
terra immobilis, cœlum autem mouetur 35.46.434
terræ commoda & beneficia 35.47.434.435
terra vt animal ferè suis partibus composita, mater omnium eod.

terra

terræ & cæli syngamia seu coniugium eod.pag.423
terra hominibus communis omnibus eod.
terræ fœcundæ & sterilis signa 27.4.258.
de Terminorum, vt Dialecticæ notas, consideratione lib. 17. c.2.3.4.p.168.& seq.
ternarij numeri laus & vis. 15. 11.159
trium regula Arithmetica 15.9. 148
Tertulliani error de anima 32. 9.326
tetrachorda musices quæ 12. 11.110
textura partes 24.4.224
textoris instrumenta eod.
theologales virtutes quæ 34. 14.478.
thoracis partes, morbi, & remedia 28.16.269
thorax hominis & eius partes externæ 33.29.360
internæ 33.31.361
timor Dei exigitur in institutione iuuenis 21.3.203
Trochiscus quid medicis 28.35. 287.& seq.
Toni musices, & vnde formati 12.3.104.& 12.13.112.& 12. 16.114
tonitrua & fulgura à Deo sine causa naturali moueri 35.23. 410.411.
tonitrua olim excantata eod.
tonitrua vnde generentur, & quid 35.21.409
torquati milites qui 25.17.242
tortura nihil declarans 40. 23.545
tragœdia, & partes eius 19.6. 196.
tramontana stella quid 8.28.21
de Transcendentibus nostræ artis, bonitate, magnitudine, &c. 10.15.82
transcendentia quæ antiquis & philosophis 10.15.83
tremor vnde 35.5.394
tribuni militaris officium 25.9. 236
tributum stultorum ab astronomis petitum 8.43
tripudium, vide Saltatio
tristitia morbos generat 28.25. 276
tropici cancri & capricorni &. 12.10
tubera plantæ sunt 34.5.379
turma equitum quid, & species 25.4.232.& seq.
turpia vt non facienda, ita nec dicenda nec legenda 19.1.192
tympana & saltationes, instrumenta luxuriæ 12.21.121
Typhon fulgur 35.22.410
Tyrtæi 19.8.198
tyrannis quid 21.3.203

V

VAcuum quid, & num sit in rerum natura 11.14. 100.101
Vada fluminum & fossarum vt constra hostes præmunienda 25.5.234.
vapor quid 35.11.402
vegetationis ratio 34.11.382
vellus aureum 24.5.224
vela celeritatem addunt nauibus 26.13.255
venatio laudabilis & illaudabilis quomodo 29.1.292
venatio apud Persas quare laudata: militiæ præludium, ad sanitatem conducens, & aliæ vtilitates eius & mala

Digitized by Google

eod. & pag. 293
venatrices mulieres, & mala inde orta eod. & pag. 292
venatores imperatores eod. pag. 294
venationis Platonis leges eod.
venationes hominum & ferarum 29.2.295
venatio quid, quotuplex 29.2. p. ead.
venationum diuersi modi pro diuersitate ferarum indagandarum 29.3.296
venatio leporum & cothurni cum eod.
venatorius ludus alius à venatione 29.2.295
venatori vestigia animalium quomodo indaganda, venationis instrumenta 29.3.296
venæ 33.c.15. & 16.p.349 & seq. & eod. lib. 33. c. 19. pag. 353. & cap. 31. p. 362
Venus vix tangit occupatos 40. 10.516
Veneris planetæ color, natura, &c. 8.45.35
Venerem quæ concitant, quæve extinguunt 40.10.516
Venere functum prosequuntur apes 39.11.468
Venere externa polluti ab aris remoti 40.7.512
Venere infatuati 40.6.512
ventris partes, morbi & remedia 28.17.270
ventum maximè flantem modi oa pluuia reprimit, & contra 35.31.418.
venti semestres vbi 26.2.255
ventorum flantium qualitates & morbi 28.26.277
ventorum generatio, & quid sint 35.25.413.414
ventorum sectio & diuisio 35. 26.415
ventorum concursum prædicere eod.
ventorum Orientalium obseruationes & naturæ 35.27 416. Occidentalium eod. lib. cap. 28. pag. 416. Meridionalium 25.29.417
Septentrionalium eod. cap. 30. pag. 417
ventorum venturorum præsagia 35.31.418
ventos quos moueant planetæ 35.25.414
de Ventis repentinis 35.32.418
ventis communia 35.31.418
ventis quomodo nautæ obsistis 26.13.255
verba impudica corrumpunt mores 40.10.516
verborum efficacia 19.8.197. 198
verborum vis ex vsu pendet 16. 1.154
verecundia 40.31.551
verecundia quid, & differentia à pudore eod.
verecundia proprie iuuenum non senum est eod.
verecundæ quædam mulieres eod. 553
verecundiæ sedes in genis eod. pag. 553
vergiliæ stellæ 8.25.20
veritas Metaphysices subiectis quoq;, & quæ illa 10.3.70.71
veritas historiæ basis 20.1.199
vermes quotuplices intra corpora animalium 33.9.345 & seq.
vernix cælandi causa vt fiat 31.14.313
vernum tempus incipit 8.24.20

desint

definit 8.17.21
versuum Gallorum, Latinorum, Hebræorum & aliorum ratio 19.2.192
versoriana nautica & vsus 26.10.252
versoriæ errores quales corrigantur & emendatio eod.
vertebræ animalium quæ & quot 33.29.360
vesper, quæ stella 8.45.35
vestiales virgines 40.12.520
vestigia animalia quomodo indaganda 29.3.296
aliter proferro 31.20.316
vestimenta quædam castrensia 25.7.235
vestium primorum parentum mysterium 24.5.225. & *seq.*
veterani milites qui 25.17.242
veterinaria medicina & veterinarij qui 28.37.290. & 28.2.259
vexillorum militarium Romanorum insignia 25.6.235
via S. Iacobi seu lactea in cælo quare dicta 8.37.27
viduarum castitas, & exempla castarum 40.8.513
vidua quæ animalia viuant. eod.
vidua vnde dicta eod.
villæ qualis debet esse ædificiis 30.3.299
vindictæ priuatæ prohibitæ 40.22.540.541
vini pestis pernicies 40.19.536
vinum qui non bibebant eod.
vini vis, & eius præparatio ad libidinem 40.6.510
vinum seruare etiam senes cogis 12.21.123
virginis publicatio stuprum est 40.9.515
virginis signum zodiaci 8.29.22
virgines Hebrææ erant inclusæ 40.9.514
virgines magis diliguntur eod.
virgines puellæ ne frequentiæ sequantur hominum eod.515
virgines qui fuerunt præcipui in ecclesia 40.12.520
virginum castitas qualis esse debeat 40.9.514
virgines Deo dicatas videri sacrilegium 40.9.515
virginitas intacto claustro corrumpi potest eod.
virginitas quomodo astu aliquibus conseruata 40.10518
virginitatis ad nuptias præstantia & comparatio 40.14.523
virginitatis laus & perfectio angelica, quod ea fiant eunuchi 40.9.514
virginitatis votum seruandum 40.12.520
ad Virginitatem conseruandã parænesis 40.14.523
virginitatẽ inter Ethnicos qui conseruarunt 40.11.518
virginitatem morti prætulerũt aliquæ 40.12.520
ad Virginitatem perpetuam nõ pertinere censoriæ leges 40.12.519
virginitatem perpetuam primam vouit B. virgo Maria 40.13.520.521
virginitatem semper in Dei ecclesia & cultã prædicatam 40.12.519
virentes perpetuo arbores 34.12.383

Digitized by Google

virgultum quid 34.2.376
viride in plantis vnde 34.12.383
virtus à viro dicta 22.2.213
virtus non fel.citas, sed via ad fœlicitatem 22.1.213
virtus præsens inuidiam concitat 40.15.528.&c.16. pag.531
virtutis moralis & intellectualis differentia 22.2.213
ob Virtutem non superbiendũ quare 40.3.5[illegible]3
virtutes morales vnde comparentur 22.3.213
virtutes ex voluntate factæ metiuntur non casu 39.2.458, & 39.6.462. & 39.11.468
virtutes principales & theologales quæ, & harum differentiæ 39.14.470
virtutes sibi inuicem hærent vt vitia 39.1.456
virtutibus vitia proxima & interdum spec.e fallunt. eod.
vis & virtus occulta rebus inest 36.7.444.& seq.
visio triplex directa & refracta, de quibus lib.14.cap.7.8. 9.135.136.& seq.
visus quid 14.2.132
visus, & visualis potentia, vnde eod.
visus quibus instrumentis fit 14.1.131.& 33.34.365
visus duo med.a color & lumen 14.3.132
visus deceptiones vnde contingant 14.4.133. variatio vnde & efficiant vel iuuent 33.34.365
visus effectus 33.35.365
visu cur aliqua noceant & efficiant 33.35.365.& seq.
vita triplex hominum, cõtemplatiua, actiua, factiua 9.5.66
vita vera hominum circa quæ 9.5.67
vita rerum publicarum, & imperiorum 21.4.204
vitæ arbor quæ 28.3.261
vita animalis fomentum calor & humor 35.4.392
de Vita plantæ 34.1.374
cur Vita al. quando possit abstinere à cibo 35.10.400
vitiosa pronuntiatio literarum nationum quarũdam emendata 16.5.159
vitis partes & appellationes 34.9.381
vitri opificium & ars 31.22.318.& 38.1.453
viuant ne lapides 36.8.446
viuere num animal possit solo aere 35.10.401
viuentes odore 35.10.402
vlna mensura 13.8.129
vmbilicus hominis 33.32.362
vmbrosum corpus quid 14.5.134
vncia mensura 13.8.129
vnguentum quid 28.35.287
vnum materia metaphysicos 10.c.1.& 3.p.68.& seq.
vnum quot modis dicitur 10.11.78.79
vnum quæ habet conuenientia eod.
vnum & multa opposita eod. pag.77
vnius imperium an melius quam plurium 21.3.203
vnitas 15.12.151
vnisonum quid 12.13.112
vniuersalis propositio quid 17.5.170

vocalis

vocalia & seminocalia & mutæ instrumenta quæ agriculturæ 25.6.214
vocalia & seminocalia, & mutæ signa militaria quæ eod.
volatilia animalia quæ 33.2.319
voluntate metiuntur virtutes 39.2.458
voluptas momentanea 33.40.371
voluptatum fruitione quare non sit superbiendum 40.3.503
voraces aliqui 40.18.533
voracitatis mala 40.20.538
vox quid 12.4.103
differt à sono eod.104
vox rhetoris & oratoris pars eximia 18.3.183
vox cum gestu concordare debet eod.
quid Vocem obscuret, clarificet, impediat eod.
vox mentis interpres vnde accommodata sit dictis 18.5.184
vox cum gestu dicentis consentire debet 18.8.186
vocis moderationes per singulas orationis partes 18.7.186
vocis suspendendæ & variandæ notæ 18.6.185
vrinæ consideratio 28.30.280
vrinam quæ animalia non habeant & cur 33.37.368
vrinaria vasa 33.32.363
vrsa maior & minor quid 8.26.21. & 8.29.22
vrsa candida stella polaris 8.26.21
vsucapionis ratio 40.24.545
vulpinam assuendâ pellem, vbi leonina non sufficis quis dixit 40.28.550
vultur signum cœli 8.32
de Vulsa & eius diuersitate 33.32.363
vxor qualis ducenda & tolerandæ 23.2.217
vxoris in domo partes eod.
vxoris in domesticos iura & leges 23.4.218
vxori quæ non reuelanda 3.217
vxorem quomodo gubernare oporteat 23.3.217
vxoria castitas quæ 40.7.513

Z

ZAcharias quare à Iudæis occisus 40.13.522
Zelotypia & eius diuina expiatio 39.28.492
Zenit quid 8.94
de Zodiaco 8.10.8
ibique de diuisione eius, & signum.
zodiaci pars ascendens & descendens 8.11.10
zonæ terræ 8.12.11. & 8.13.11

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google